

PART II OF
THE
LUBĀBU 'L-ALBĀB

OF
MUḤAMMAD 'AWFĪ

21373

EDITED IN THE ORIGINAL PERSIAN, WITH PREFACE,
INDICES AND VARIANTS,

BY

EDWARD G. BROWNE, M.A., M.B., M.R.A.S.,
*Sir Thomas Adams' Professor of Arabic, Fellow of Pembroke College, and
some time Lecturer in Persian in the University of Cambridge.*

LONDON:
46, Great Russell Street,
LUZAC & Co.

INDIA. LEIDE:

LIBRAIRIE ET IMPRIMERIE
ci-devant
E. J. BRILL.

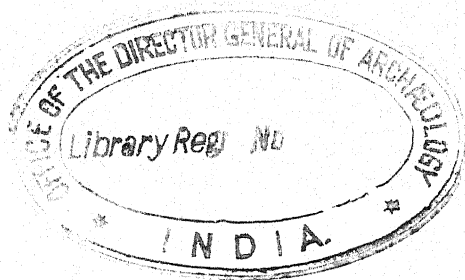
1903.

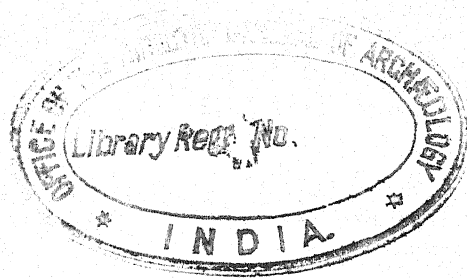
CENTRAL ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI

Acc. No 11975

Date 28/12/62

Call No. 928.91551/Mula/Bro

PREFACE.

In offering to students of Persian literature this second volume of my Persian Historical Texts, inaugurated two years ago by the publication of Dawlatsháh's "Memoirs of the Poets," I need not repeat what I have already said in the Preface to that volume as to the general plan of the series, the urgent need for critical editions of the most important Persian historical and biographical texts, and the considerations which led me to adopt the form and type here employed. Neither is it necessary that I should offer any such apology for the publication of this work as seemed to be required in the case of Dawlatsháh's Memoirs. Of that work manuscripts abound, and there exists a passable lithographed edition; it was already well known, and dates from so recent a period as the last quarter of the fifteenth century. The work of which the second half (advanced before the first for reasons which will shortly be stated) is now published is, on the other hand, both ancient and rare, and has hitherto, notwithstanding its importance, been quite inaccessible to the majority of Orientalists. It was composed towards the end of the first quarter of the thirteenth century, some 250 years earlier than Dawlatsháh's Memoirs, and before the great Sa'dí of Shíráz had become famous; and, if not (as the author pretends) the first Biography and Anthology of Persian poets ever written, it is at least, so far as we know, the oldest work of the kind which has been

preserved* to us.¹ Only two manuscripts of it (the Elliot Codex now in the possession of Mrs. Rylands of Manchester, and the Sprenger Codex in the Royal Library of Berlin) are known to exist, though since it was largely used by the late Riḍā-qulī Khān in the compilation of his *Majmaʿu'l-Fuṣṣḥā* ("Concourse of the Eloquent"), published at Ṭihrān in A. H. 1295 (A. D. 1878), it is to be presumed that a third Codex exists (or at least existed at that date) in Persia. Its antiquity and its rarity alike give it a high claim to consideration; and I trust that, whatever criticisms may be made on my text, it will be admitted by all students of Persian that I have done them a service in placing so important a work at their disposal.

To Nathaniel Bland, so far as I know, belongs the credit of first directing the attention of European scholars to this rare book. More than half a century ago, he published in the ninth volume of the *J. R. A. S.* (pp. 112—126) his classical account of the Elliot Codex (which has served as the basis for my text), entitled "*On the earliest Persian Biography of Poets, by Muhammad Aūfi, and on some other Works of the class called Tasḳirat-ul-Shuʿarā.*" This communication was read to the Asiatic society on Feb. 17, 1848, and should be consulted by all students of Persian literature, especially by students of this text. The subsequent history of the Elliot Codex is somewhat curious. It appears not to have been returned to the owner, but to have remained in Bland's possession until the time of his sudden death, when it was apparently sold with the rest of his library, and all traces of it were lost for many years. In 1898, however, Lord Crawford caused to be prepared and privately printed (in an edition of one hundred) a Hand-list of the Arabic, Persian

1 Concerning the older *Manāqibu 'sh-Shuʿarā* of Abū Ṭāhir al-Khātūnī (composed above the end of the eleventh century) see the *J. R. A. S.* for Jan. 1899, pp. 42—43, and pp. 7—8 of the Preface to my edition of Dawlatshāh.

and Turkish Manuscripts in the *Bibliotheca Lindesiana*, that splendid collection of books so judiciously formed, so generously used, and now, alas! so far as the Oriental portion is concerned, so sadly withdrawn beyond the reach of scholars. At p. IX of the Preface prefixed by Lord Crawford to this Hand-list (compiled by Mr. Michael Kerney) it is stated that "in the year 1866 the MSS. collected by Mr. Nathaniel Bland, a distinguished member of the Royal Asiatic Society, were purchased *en bloc* through Mr. Quaritch — a collection rich especially in Persian illuminated books and in memoirs of Persian poets," and comprising "204 Arabic, 364 Persian and 63 Turkish works, in all 631 volumes." And in effect, under the heading "Tazkiratu-š-Šu'arā" on p. 226, we find 'Awfi's work bearing the number 308.

It was quite by chance that I came across this privately-printed Hand-list in the Cambridge University Library, in February, 1898, and that, in looking to see what MSS. of Dawlatshāh's Memoirs (on which I was then engaged) were included in the collection, I stumbled upon this important entry. Eager to verify its correctness, I succeeded in obtaining an introduction to Lord Crawford, who placed me in communication with his librarian, Mr. J. P. Edmond, a gentleman of whose courtesy and sympathetic kindness I cannot speak too highly. As the result of a brief correspondance, this precious manuscript, with a liberality altogether beyond praise, was, on March 4, 1898, not only sent to me at Cambridge, but entrusted for an indefinite period to my private keeping.

As soon as the manuscript reached me, I ascertained that it was the actual codex lent to Bland by J. B. Elliot, whose name, with the date 1825, it bore on the first leaf. It was a large volume of 608 numbered pages (not leaves), measuring 25.1 × 15.9 centimetres, and containing 19 lines to the page. The writing was a good, clear, legible and not very ancient Indian *ta'liq* (probably of the sixteenth or

seventeenth century), with rubrications; but portions of the work were written in a different and more ancient hand. The pages were here and there a good deal worm-eaten, and mended in the margins and elsewhere, while some lines left wholly or partly blank (especially towards the end of the volume) testified to lacunæ already existing in the original from which it was copied. The destruction of the margins had resulted in the loss of a good many variants or emendations there noted, though in some cases, where a V-shaped mark had been placed over a word in the text to call attention to an unsatisfactory reading, the variant or emendation had, apparently, never been added. On the whole, however, the MS. was in excellent condition, and I at once set to work to transcribe it from the beginning. Having copied the first 130 pages, however, I came to the conclusion that the second part of the work (chapters VIII—XII, which form the contents of this volume) was more interesting and important than the first, and so, leaving the first part uncompleted, I devoted myself to the transcription of the second, which begins in the Elliot Codex on the third line of p. 265.

Unfortunately, other work prevented me from pushing forward the transcription as fast as I wished, or, as the result showed, as fast as I ought to have done; and in the beginning of August, 1901, when the MS. had been in my possession for nearly three years and a half, I received a letter from Mr. Edmond asking me to return it immediately, but not stating the reason for its recall. I had at that time nearly finished the transcription of the second part (pp. 265—608), and begged hard to be allowed to retain it for a few days longer. Mr. Edmond, with his customary courtesy, did his utmost to meet my wishes, but on August 15 I was obliged to return the MS., having copied the whole of it except pp. 129—265, that is to say the whole of the second

and half of the first part. Only at a later date did I learn that the whole of this fine collection of Oriental MSS. had been sold to Mrs Rylands of Manchester, to be placed, it was said, in the John Rylands Library in that town. The *Times*, I recollect, exulted in this transfer, supposing that these manuscripts would now be more readily accessible to scholars; but since, notwithstanding many efforts on my own part, and the kind intercession of many friends, it seems certain that these MSS. will never be accessible outside Manchester, and doubtful if they will be accessible there within any measurable time, I trust that I may be pardoned for not sharing that exultation. I do not yet wholly despair of being able to complete my work on the first part of this text, for which it is necessary to collate the remaining 136 pp. of the Elliot Codex; but I must still regard the passing of these MSS. out of the hands of their former most generous owner as one of the greatest calamities which have befallen Oriental students in recent times.

What has been said above will, I trust, explain the somewhat unusual course which I have adopted in publishing the second part of this work before the first. The size of the book rendered division necessary, and, in fact, it is quite clear that, notwithstanding the consecutive numbering of the chapters, such division into two volumes was intended by the author, for the first part (chs. I—VII) ends (E., p. 265; S. f. 79^b) thus: —

تَمَّ النِّصْفُ الْأَوَّلُ مِنَ الْكِتَابِ بِعَوْنِ اللَّهِ وَتَوْفِيقِهِ
رَبِّ يَسِّرْ وَتَمِّمْ بِالْخَيْرِ

while vol. II (chs. VIII—XII) begins anew with the *Bismillāh*. The fact that, owing to circumstances over which I had no control, the second volume was ready, while the first was not and could not (at least for the present) be completed, is in itself a sufficient excuse for the inverted

order of publication; but, apart from this, the superior interest of this second volume, which deals with poets by profession instead of royal and noble amateurs (to whom the Arabic proverb "the Words of Kings are the Kings of Words" is not always applicable), would alone, I think, justify the course I have taken.

My next step, after the withdrawal from my hands of the Elliot Codex, was to apply, in the autumn of 1901, to the Royal Library of Berlin for the loan of the only other known manuscript of 'Awfi's *Lubāb*, viz. the Sprenger Codex, first described by Sprenger in his *Catalogue of the ... Manuscripts of the Libraries of the King of Oudh* (Calcutta, 1854, pp. 1—6), and again in Pertsch's *Verzeichniss d. persisch. Handschrift. d. Königl. Bibliothek zu Berlin*, N°. 637, pp. 596—597. This MS. comprises 168 numbered leaves of 26.5 × 17.2 centimetres, each containing 21 lines. It is defective both at beginning and end, and is marred by many lacunæ, some extending to many pages. Being defective at the end, the colophon, if such existed, is lost; but, to judge by the writing — a small, clear, neat *nasta'liq*, of which the reader can form his own opinion from the fac-simile prefixed to this volume —, this MS. is more ancient than the Elliot Codex by at least a century.

This manuscript was, with the utmost liberality and courtesy, sent by the Authorities of the Royal Library of Berlin to the Cambridge University Library for my use; and, having collated with it the whole of that portion which I had already transcribed from the Elliot Codex, I proceeded to transcribe from it the unfinished portion of vol. 1, which I completed on February 18, 1902. Thus a transcript of the whole text is in my possession, but the second half of vol. 1 awaits collation with the Elliot Codex, now in Mrs Rylands' possession.

The only other help which I have had at my disposal was the *Majma'u'l-Fuṣṣḥá* of Riḍā-qulī Khán, which has

been already mentioned towards the end of the first paragraph of this Preface. I wish that I had been able to ascertain what had become of the MS. of 'Awfi's *Lubáb* which he evidently had at his disposal, and which is probably still extant at Tihrán, but hitherto I have not been successful in this endeavour. Since the *Majma'u'l-Fuṣalá* contains only a selection of the verses given in the *Lubáb* (and even these seem in many cases to have been handled with some freedom) it has been of merely occasional assistance, and many passages in the text depend on the Elliot Codex only. Some of these, in spite of all I could do, remain quite obscure, and not seldom I have been obliged to pass for press sentences and verses evidently erroneous or incomplete. Where possible and necessary, I have emended the text according to the best of my knowledge; and, when this failed, I have consulted other scholars. To Professor de Goeje in particular I am deeply indebted for many valuable emendations in the Arabic verses cited here and there, which verses, owing to the ignorance of the copyist, are in general especially corrupt. In the Persian verses I have derived great help from my friend Mawlawí Muḥammad Barakatu'lláh and from my colleague Mr. R. A. Nicholson, whom I have also to thank for passing through the press pp. 241—320 of this volume while I was absent in Egypt during the first three months and a half of this year (1903).

Of the author, Muḥammad 'Awfi (who, as he himself states in vol. I of his *Farwámi'u'l-Hikáyát*, derives his patronymic from 'Abdu'r-Raḥmán b. 'Awf, one of the council of six nominated by the Caliph 'Umar to choose his successor) we know but little save what can be gleaned from this work and from that above mentioned; and nearly all that is known about him is given by Rieu on pp. 749—750 of his *Catalogue of the Persian MSS. in the British Museum*. Briefly, he was a native of Transoxiana, studied at Bukhára, visited

numerous towns in Khurásán and Má wará'u'n-Nahr towards the end of the sixth and beginning of the seventh century, and afterwards spent a considerable time in India, first at the court of Sulţán Náşiru'd-Dín Qubácha and afterwards at the court of his successful rival Shamsu'd-Dín Iltatmish. Both in this work and in the very interesting *Jawámi'u'l-Hikáyat* (a book which, notwithstanding its enormous size, certainly deserves publication) the author frequently refers to his personal circumstances, and these references I hope to collect and arrange in proper sequence in the Preface to the other volume of this text.

Of the book itself my readers can form their own judgment. It is in some ways disappointing, chiefly in the extreme scantiness of the biographical particulars which it gives. Indeed it is rather an Anthology than a Biography of Poets, and the brief notices prefixed by the compiler to the poetical selections are singularly lacking in definite information, and consist too often of a few far-fetched word-plays on the poet's name. As an Anthology, however, it has a high value, since it offers us copious specimens of the work of many ancient poets otherwise almost or quite unknown to us.

The titles of the first seven chapters, which constitute vol. I, are as follows:

- باب اوّل، در فضیلت شعر و شاعری،
 باب دوم، در معنی شعر از طریق لغت،
 باب سیوم، در معنی اوّل کسی که شعر گفت،
 باب چهارم، در معنی اوّل شعر پارسی که گفت،
 باب پنجم، در لطایف اشعار سلاطین و ملوک و امراء،
 باب ششم، در لطایف اشعار وزراء و صدور و کفّاء،
 باب هفتم، در لطائف اشعار ائمه و علماء و صدور و علماء

This first four of these chapters are very short, occupying only 9 pages of my transcript, or about 250 lines. The invention of poetry is, as by Dawlatsháh (p. 20 of my edition), ascribed to Adam, from whose supposed elegy on Abel (said to have been composed in Syriac, and afterwards translated by Ya'rib b. Qaḥṭán into Arabic) the first two couplets are cited; while the first Persian verses are, as usual, ascribed to the Sásánian King Bahrám Gúr (reigned A. D. 420—438). This King is also said to have composed poetry in Arabic, and our author even asserts that he had seen and perused a copy of the royal *Diwán* in the Sar-i-Pul ("Bridgend") Library of Bukhárá, from which manuscript he cites two Arabic fragments, each consisting of two couplets. He next mentions the ballads of Bárbad or Bahlabad, the Court Minstrel of Khusraw Parwíz (A. D. 590—627), but excludes them from consideration as lacking metre, rhyme and other essential characteristics of poetry as understood by the Muhammadans. As I have elsewhere observed (*J. R. A. S.* for January, 1899, pp. 54 et seqq.), this half-legendary minstrel deserves the most attentive consideration of all who would study the origins of Persian Poetry; and it would be interesting to know whether 'Awfi really had any knowledge as to the nature and character of the verses which are said to have exercised so extraordinary an influence on Khusraw Parwíz. Mention is next made of the *qaṣída* alleged to have been composed by a certain 'Abbás of Merv in honour of al-Ma'mún's entry into that city in A. H. 193 (A. D. 808—9), of which, for reasons stated in my *Literary History of Persia from the earliest times until Firdawsi* (pp. 13 and notes, 340 and 452, n. 3), I, along with Kazimirski, am inclined to doubt the authenticity. Thence the author passes immediately to the mention of the Tāhirid, Ṣaffárid and early Sámánid periods with which this volume begins.

I have already expressed my gratitude to my friends Pro-

fessor M. J. de Goeje, Mr. R. A. Nicholson and Mawlawí Muḥammad Barakatu'lláh for the valuable help they have given me in solving many difficult problems presented by this text, and I must add to these the names of my accomplished colleagues Professor A. A. Bevan and Sayyid 'Alí Bilgrámí. Nor can I conclude without once more testifying to the resourcefulness, promptitude and excellent workmanship of Messrs Brill of Leyden, the printers and continental publishers of this series, and in particular to the courtesy of my friend Mr. F. de Stoppelaar, the head of that justly renowned firm.

EDWARD G. BROWNE.

CAMBRIDGE, June 11, 1903.

VARIANTS.

Only two MSS. of the work whereof the second half is now published have been at my disposal, *viz.* the Elliot MS. (hereinafter designated as **E.**), first described by Bland in vol. ix of the *J.R.A.S.*, pp. 112 *et seqq.*, in an article entitled "the oldest Persian Biography of Poets"; and the Sprenger MS. (hereinafter designated as **S.**), described in Sprenger's *Catalogue of the Libraries of the King of Oude*, pp. 1—6, and also in Pertsch's *Verzeichniss der persischen Handschriften der königl. Bibliothek zu Berlin*, N° 637, pp. 596—597. A certain number of the verses are also cited in the excellent *Majma' u'l-Fuṣahá* (hereinafter designated as **MF.**) of the learned Riḏā-qulí Khán, who used the *Lubábu'l-Albáb* as one of his sources, and drew largely on the information which it contains. I have not, however, been able to discover what has become of the MS. which he employed. The *Majma' u'l-Fuṣahá* was lithographed at Tíhrán in A. H. 1295 (A. D. 1878) in two volumes, of which the first comprises 657 and the second 679 pages.

From these three sources (the MSS. denoted as **E.** and **S.**, of which the former is the fuller, and, as a rule, the more correct, and vol. i of the lithographed **MF.**) nearly all the variants here given are taken, and in the rare cases where I have used another text of one of the poems cited in this work, the source is fully indicated. The beginning of this second part of the *Lubáb* corresponds with **E.**, p. 265, l. 3, and **S.**, f. 79^b. The other abbreviations in the following pages explain themselves. Nearly all the variants, even the most trivial, are noted. When the rejected variant so closely resembles the adopted reading that no mistake as to its position in the line seems possible, it is given without further comment; but where any doubt might arise, it is followed by the accepted reading, preceded by the word "for". Words omitted in one or other text are generally included in square brackets.

1, 1. S. om. [رب . . بالخیر]. — 3. S. سر for بر, and بستی for باد و بستی. — 6. S. ال for الی. — 8. S. مقدسه. — 12. S. الکفوت for الکفة, and الکفایا. — 13. E. S. ابو for آن. — 16. E. om. [از طرف]. — 18. S. ایجاز for ایجاز. — 19. E. تحریر.

2, 3 and 7. E. S. حنظله. — 13. MF. آتش for مجمر. — 14. S. خاک for خال. — 15. S. prefixes الحکیم and ends فی... فی. — 18. E. S. لیث. — 20. MF. او for ای; S. and MF. دیدہ for دیدی; S. inserts تا before مرغی; MF. همه او شکار; S. in text, corrected to جانا. — 21. S. بهمانا for بهمانا.

3, 1. E. صیانت for صیانت. — 7. MF. بروی or بروی, and ببری for بروی, and دید و after دید, S. and MF. دیدہ; MF. این for ای. — 10. E. S. شهید for شهید. — 13. S. inserts و before دزدی و مزہ. — 14. S. substitutes گفت for [کرد]. — 16. S. و از. — 21. S. om. first و. — 23. MF. بدین دو; E. S. تایید for تایید.

4, 3. MF. گز تو خواسته نیایم گنج. — 5. E. صحنی as var. of جهانی, for which we should perhaps read جیهانی. — 7-8. These verses are obliterated in S. and omitted in MF. — 10. E. کابر بر بست. — 11. E. S. om. [است]. — 12. S. om. [نظم]. — 17. S. برین. — 20. MF. هر کرا. — 22. E. S. انظرنا. — 23. E. S. روزنی; S. om. [او].

5, 1. S. سنبان, حرحا, and یاسر. — 2. S. فذلک کم, and ایقتنت. — 3. S. یسکوک and لا السقی. — 4. S. فرالادی. That فرالادی is correct seems to be proved by the rhyme of l. 8. — 7. E. S. بیبکخانه. — 8. E. S. بحمله. — 12. S. چوشعل. — 13. MF. خدمتش. — 14. MF. اگر for ہی. — 15. S. has از for او. — 16. S. الہری. — 17. S. بو شعیب, and om. MF. [چکد از سیم بر] for خواند. — 19. MF. کیش. — 20. S. بزنک. — 21. MF. بزنک. — 22. MF. تارک for تارکی. — 23. E. S. تازی. — 24. S. تازی بر دو خد.

6, 1. S. om. [جعفر]. — 2. S. آگہ for آگہ. — 8. S. خہ for خہ in first hemistich. — 9. S. معروف. — 13. E. ends در بود, S. در برد, both contrary to rhyme. — 17. S. برین پردہ. — 18. S. inserts و after رودک. — 19. S. تمام, and قرأت for قرآن. — 20. S. بدان. — 21. S. om. [تعالی]. — 22. E. صوتی for صوتی. — 23. E. S. both read الععبک, which seems doubtful; S. om. [صاحب].

7, 5. E. العهد. — 6. S. inserts و after فلاید, and om. [فولاید]. — 7. B. om. [نظم]. — 11. S. has ماند for باید. — 12. S. inserts و after طوایف. — 13. S. اورا تربقی. — 17. In S. استاد is deleted. — 18. S.

اجمال. — 19. S. has محمد for احمد. — 20. MF. has سگری for دستان. — 21. MF. با جنگ. — 22. E. om. [الطاهر]; E. S. مصعبی گوید, but corrected in margin of E, as in text. — 23. S. om. [و] and again in — 24 after بیندیش.

8, 7. S. از for آن, and تار for ثار. — 9. S. MF. om. [بر] and add آن after از; MF. has گیری for داری. — 10. S. MF. om. [از]; S. has خاک for خال. — 11. B. om. [در] — 12. S. MF. have ازوی for اندر. — 14. MF. for بگرفت سو. — 15. S. om. [و له]. — 16. S. om. [و له]. — 17. S. om. [و له]. — 18. MF. هر کش دید. — 19. S. om. [در]. — 20. MF. سرود for سر, and برگرفت و. — 21. S. om. [در]. — 22. S. om. [در]. — 23. S. om. [در]. — 24. S. om. [در]. — 25. S. om. [و].

9, 1. S. om. [لغز]. — 3. S. S. ساقش after بعلم, but deleted. — 5. S. om. — 6. S. شادمانه باید. — 7. S. چند for جعد. — 8. S. om. [و] before نداد, and again in — 9 after باد. — 10. S. om. [شعر]. — 14. S. کسان که. — 15. S. om. [شعر]. — 16. E. دل بنظاره. — 17. MF. For the *nisba* I am indebted to de Goeje: here and in — 19. E. has ریحی, S. ریحی, and MF. الزینجی. — 20. S. دقت for رقت. — 21. S. om. [بن]. — 24. S. om. [و], MF. عقل نکو, MF. از ما گرفت. — 25. S. om. [و].

10, 1. S. بردست for داشت; MF. او for آن. — 2. E. وز for ور. — 4. S. مزراع for مزارع; (a conjecture) both E. and S. read ونیل. — 7. S. om. [مکنان]. — 8, [پس]. — 9. S. نه هانم. — 10. S. om. [نه هانم]. — 11. S. om. [نه هانم]. — 12. S. has میگوید, erased, and then passes on directly to 23, 6, thus presenting a lacuna of 12 pages and 17 lines of the text, and entirely omitting Nos x—xx of the biographical notices.

11, 3. MF. adds محمد after ابواسحق. — 9. For ولی MF. has و به.

12, 5. MF. بپای for قفای, and بهرام for بهریخ. — 21. E. var. ای. — 22. E. var. ای. — 23. E. var. ای.

13, 8. I conjecture پیر رنگ. There is a lacuna in E after چنان. — 4. E. حقهء از زر خفچه. — 16. MF. اینک; E. om. [و]. — 17. MF. خفچه. — 23. MF. گرفت for بکرد. — 24. MF. آید for آمد.

14, 1. می and the final letter of بحر are hardly legible in E. This verse is wanting in MF. and of course in S. — 8. E. om. [در] in مادر. — 13. MF. بدان; E. وی را for دی را.

15, 6. E. زر for زر. — 7. I cannot understand the end of the first

hemistisch, and suspect that the MS. reading needs emendation. — 16. The letters before سال... are very indistinct in the MS. — 17. [زاف] is a conjecture. There is a lacuna here in the MS. For بنی the MS. has بی or perhaps لبی. — 24. E. خفا. I conjecture افا. — 25. E. نشکيبد *contra metrum*.

16, 12. E. om. [ست] after خیری, *con. metr.* — 13. MF. بركشته. — 14. MF. پرتاب; E. ميم اندر ميم. — 17. E. om. [به] before جاتی.

17, 2. MF. اكنون for اينك. — 3. MF. بماندش. — 20. I am indebted to de Goeje's kindness for the readings here adopted. E. appears to read مدحت for تدلّحت, متقلا for مشقلا, تدحرج (تدحرج?) for تدلّج. — 23. MF. مگر رسم سکه. — 24. MF. ندانستمی and مگر رسم سکه. — 24. MF. در دهان for بر زبان, and او for شه.

18, 12. E. ان لخم. — 15. E. بن زياد.

19, 10. E. در انتقاد اعتقاد. — 23. MF. برد for کند.

20, 1. MF. نونش for جيمش. — 15. E. بعجز for بعمر. — 21. MF. آرز for حرص.

21, 3. E. معمول for معمول. — 5. E. غم for عم. — 11. MF. بدقن for بدقن. — 16. E. چيست or perhaps قضا. — 18—19. Here again I am indebted to de Goeje for valuable emendations. E. has رमितك for امسك and بنظره for سطره.

22, 10. MF. ببيان. — 12. E. مبسمة and مشاكونا. — 13. E. مبسمة. — 15. For پيشانيش (conjectural) E. has پستانى, MF. پستانش. — 17. MF. الصنعاني. — 21. E. عارض او گوئی راست.

23, 4. E. (apparently) خسران. — 5. E. دلی. — 6. Here S. rejoins E. — 7. S. جوشنى. — 9. S. الاسعاقى النشابورى. — 10. S. om. [به] before فصل. — 13. E. S. ماند; MF. هستيش. — 14. E. S. ماند. — 16. S. om. [و]. — 18. For ادبا S. has ديلا. — 19. S. om. [و] after تمام. — 20. S. برهان جودر نسبت ذكر. — 21—22. S. معزود. — 23. For يا E. has ما, S. اداره for داده, and ملة for مسلمة. — 24. S. بنيت شتيت. — E. S. با, while E. has داره.

24, 4. E. has دو for در; S. om. [به] before شب. — 7. S. has شنا for ثنا, and om. [بود]. — 8. For بخت S. has بحسنت. — 10. S. رجا می. — 12. E. had a marginal var. on المنقعى which has unfortunately been lost or omitted. — 14. S. MF. چهر for روى. — 17. S. om. [نظم]. — 18. S. has جود for خور. — 20. S. بهارى. — 24. MF. کرده.

25, 1. MF. ياده, and نيكوان for نگر. — 2. For شكل MF. has از گل به; E. S. شيم for سيم. — 3. S. om. [صفت]. — 4. MF. آتش.

[و]. 17. S. om. [تو] and om. بزود و زنگ S. 13. — دل ریاست before دقت وقت S.؛ دلبری for which E. appears to read دلبری. — 19. S. om. [شان] and بیت for جنگ. — 21. S. adds و before غر.

33, 1. S. om. [و مصداق]. — 2. S. om. [آن], and repeats است که... شیوه for سیرت S. — 6. در تک و پیوی for رنگ و بوی S. — 5. twice. — 7. S. منفخ. — 8. S. om. [سعد رحمه الله]. — 9. S. مطالع and بدون. — 10. S. om. [شعر] and [و]. — 12. S. در جیز. — 17. S. adds و after وبال. — 18. S. دارم for آیم. — 20. S. المروزی. — 23. E. om. [در] before نشاندہ. — 24. S. تبتوة که جای.

34, 1. S. بدادست. — 3. S. گو مدحت. — 4. S. MF. قضا for فنا. — 5. S. MF. سبیل گلزار. — 10. E. om. [و] before که. — 14. The words صدور مرو are indistinct or perverted in both MSS. — 18. S. در آن آب. — 20. For زلف نگه MF. has نظر. — 22. S. شرم for سرم. — 24. MF. چو. — 25. MF. او for آن. — 25. MF. فتید and او, for بدید.

35, 3. S. به for ز. — 4. S. ز لولو. — 5. MF. و آن صاف می. — 8. MF. تا کر. — 10. S. درق for زق. — 9. MF. شقیق. — 12. S. بر کنیم. — 14. S. om. [فرواست]. — 15. Last two words partly obliterated in E.; MF. دانی for دارن. — 16. E. می ماند. — 17. MF. تر شود for خوبتر. — 25. MF. چون رانی که دوزخ. — 22. MF. فراز for بیبیش.

36, 3 and 8. S. om. [فرواست]. — 9. MF. سرود for سرور. — 12. MF. om. [و]. — 13. S. om. — 14. S. در ز. — 16. S. نظم for قطعہ. — 17. S. غمی for غمی. — 18. E. MF. بر جدہ. — 25. For گفت read شیت عجیب [و سخت] S. om.؛ گفت.

37, 3. S. inserts بیت after آن. — 7. MF. دگر for اثر. — 8. S. om. first four words. — 9. E. مگر for مگر؛ MF. بگونه for بگونه. — 10. E. MF. بسد ز. — 11. S. om. [و]. — 16. S. MF. om. [روا]. — 17. MF. bis. — 19. MF. عاشقانت for نیکوانت and ز. — 24. S. om. [الغرض], and reads مصداق این معنی for مصدق.

38, 8. S. پیده. — 9. S. گذاشتم for از اشنتم. — 12. MF. فصل for وصل. — 13. S. MF. خجال for محال. — 14. S. خزینه. — 15. S. حدناظر. — 16. MF. لطیف for عزیز. — 17. MF. om. [و]. — 18-19. Added in margin of E. and omitted in S. — 21. E. بگونه. — 24. S. دید. — 25. MF. و ماند سخنمان. — 25. MF. فسانه امثال E. var. — 25. MF. یود for

39, 1. MF. گذاشت. — 3. S. نگر, MF. نه گر. — 9. For روزگار پناه S. وسر; مجلسی بر نهاد معرکه گاه. — 10. S. شویم. — 11. Var. in E. با دخواه S. has نیکوخواه; MF. adds و after نهنگ. — 12. For دخواه S. has دخواه; MF. adds پس. — 13. MF. باز for تار. — 14. S. MF. تیر. — 15. MF. خرد for دل. — 16. S. بوسه اسیر کنیم: S. indicates by the letters م prefixed to this couplet and the last that the order in which they are here placed should be transposed. — 17. MF. پیش for رزم. — 19. S. om. this line except last word. — 21. S. om. [تو]. — 22. S. MF. بخون; MF. هر که که نوشی S. شرط; MF. نذر S. has نذر. — 23. For قدرت for متابع and زمین را for جهان را. — 24. MF. که در هر سواری. — 40, 1. S. om. [و له]. — 3. S. آن تیر. — 4. S. om. first [و]. — 5. S. عملا; E. has ریاحی as var. on ریاحین. — 6. S. چکید and مانده. — 7. This name stands thus in the margin of E.: in the text there is a different reading, half obliterated and quite illegible. S. has what looks like کسی ردنی. — 8. S. فصل for نصیب and لبیب for ادیب. — 10. S. دلبر for دلدار. — 12. E. پیور for بیور درج او and آن for از, [در مدح]. — 13. S. سوزان. — 14. S. گفتا for گفت آن, and om. last half of this and first half of following couplet, which are also omitted in text of E., but added in margin. — 20. E. S. insert چون after هوا, E. omits it after هامون. — 21. S. om. — 22. S. شوکه for شوله.

41, 1. S. adds و before روی. — 5. S. معقر. — 7. S. بود. — 8. S. ازو. — 9. S. خواند. — 11. S. om. [بر] and از بر for باز بر. — 12. E. دادست. — 13. S. زبر برش. — 14. S. om. [و] after بود. — 17. Read ظفر. — 23. S. om. [و] after بود. — 42, 1. E. S. زره دار بر مشک از. — 2. MF. زره سان. — 3. S. سوسن و for سونش. — 4. MF. صدره for جامه. — 5. MF. تابان بود. — 6. E. S. خواندش. — 7. MF. هببر for رهبر. — 8. S. MF. گه for که. — 9. Read گشت. — 10. MF. جز آنک bis for چه آن کن. — 11. MF. انجم بسی اند ساکن. — 12. MF. نبود و نباشد for شنیدی خدیوی. — 13. S. has سچون for سچون; MF. شود. — 14. Read گهی at beginning of second hemistich. — 15. MF. om.; B. پری for بری. — 16. MF. ییمینی for نکینی. — 17. E. اندر for اندو. — 18. S. ثنا for بنا. — 19. S. om. [که]. — 20. S. داد.

43, 1. MF. سیمین for سیمن. — 2. S. تخم بدن. — 3. MF. بتدبیر. — 4. MF. شادی. — 5. MF. کشید. — 6. MF. شب از شبه بتر. — 7. MF. بنار پری. — 8. S. بنار پری. — 9. MF. خیر. — 10. MF. بساعد من اگر. — 11. E. آیدر for اندر. — 12. S. از for ز. — 13. MF. خیر.

— 20. S. *for* *چمن* *semen*. — 21. MF. *کی مونس* *for* *نغمه* *S.* — 22. MF. *بر من چرا بری بر ظن* *for* *که ندید* *S.* — 23. MF. *او* *for* *آن* *S.* — 24. MF. *بر من چرا بری بر ظن* *for* *که ندید* *S.*

44, 2. MF. *احمد بن خواجه حسن*. — 5. MF. *دل مان* *for* *دانا* *S.* — 6. S. *om.* [در]. — 8. S. *om.* [وله]. — 11. S. *سعید*, and *المنسوری*. — 12. S. *آب* *before* *و* *S.* adds *زمین از* *for* *زمینش* *MF.* — 16. MF. *موج چون زر پیش آب* *for* *موج* *S.* — 18. S. *بر سر* *for* *سر* *S.* — 19. MF. *inserts* *و* *after* *S.* — 20. S. *پیر* *for* *بر* *S.* — 21. MF. *ends line* *غلطان* *for* *پنهان* *MF.* — 22. S. *begins line* *بر خشک سیر او بی رخ بغور* *for* *بیباقت اندرون مصر* *S.* — 23. E. *تیغ*. — 24. S. *مدفون* *for* *مدفون* *S.* — 25. MF. *درخشان* *for* *مدفون* *S.*

45, 1. MF. *از روشن* *for* *از روشن* *S.* — 2. S. *پشت* *for* *پشت* *S.* — 3. MF. *حال و* *for* *جادو* *S.* — 4. E. *خلو* *for* *خلو* *MF.* — 5. MF. *آب* *for* *سرو* *S.* — 6. MF. *ناب* *for* *باز* *S.* — 7. MF. *رنگش* *for* *رنگش* *S.* — 8. MF. *رنگش* *for* *رنگش* *S.* — 9. MF. *رنگش* *for* *رنگش* *S.* — 10. S. *فلک* *for* *هی* *S.* — 11—12. S. *om.* — 12. MF. *نامه* *for* *نامه* *S.* — 13. S. *con. metr.* — 15. S. *om.* first 5 words, and *misplaces* *نظم* *before* *the last hemistich*. — 16. E. S. *سده* *for* *سده* *S.* — 17. S. *یار* *for* *یار* *S.* — 20. S. *om.* — 21. MF. *چرا دهر شد زر* *for* *چرا دهر شد زر* *S.* — 22. S. *یار* *for* *یار* *S.* — 23. *For* *سده* *E. has* *سده* *S.* — 25. MF. *نشان* *for* *نشان* *S.*

46, 1. S. *دایه* *for* *دایه* *S.* — 2. S. *om.* — 3. S. *عنان را ز پای* *for* *عنان را ز پای* *S.* — 4. E. *seems to read* *آزادی* *for* *آزادی* *S.* — 5. S. *بیمار است*. — 7. S. *om.* — 8. S. *فرو* *for* *فرو* *S.* — 9. S. *om.* — 10. S. *om.* — 11. S. *درفشده*. — 12. S. *om.* [بن]. — 13. S. *om.* — 14. S. *om.* — 15. S. *om.* — 16. B. *om.* — 18. S. *om.* [پوراست]. — 19. MF. *باشد* *for* *باشد* *S.* — 20. S. *om.* — 21. S. *MF.* *نمید* *for* *نمید* *S.* — 22. S. *om.* [آل].

47, 7. S. *ای* *for* *ای* *E.* — 8. S. *om.* — 11. S. *om.* [وله]. — 14. S. *om.* — 15. S. *om.* — 16. S. *om.* — 17. S. *om.* — 18. S. *om.* — 19. S. *om.* — 20. S. *om.* — 21. S. *om.* — 22. S. *om.* — 23. S. *om.* — 24. S. *om.* — 25. S. *om.* — 26. S. *om.* — 27. S. *om.* — 28. S. *om.* — 29. S. *om.* — 30. S. *om.* — 31. S. *om.* — 32. S. *om.* — 33. S. *om.* — 34. S. *om.* — 35. S. *om.* — 36. S. *om.* — 37. S. *om.* — 38. S. *om.* — 39. S. *om.* — 40. S. *om.* — 41. S. *om.* — 42. S. *om.* — 43. S. *om.* — 44. S. *om.* — 45. S. *om.* — 46. S. *om.* — 47. S. *om.* — 48. S. *om.* — 49. S. *om.* — 50. S. *om.* — 51. S. *om.* — 52. S. *om.* — 53. S. *om.* — 54. S. *om.* — 55. S. *om.* — 56. S. *om.* — 57. S. *om.* — 58. S. *om.* — 59. S. *om.* — 60. S. *om.* — 61. S. *om.* — 62. S. *om.* — 63. S. *om.* — 64. S. *om.* — 65. S. *om.* — 66. S. *om.* — 67. S. *om.* — 68. S. *om.* — 69. S. *om.* — 70. S. *om.* — 71. S. *om.* — 72. S. *om.* — 73. S. *om.* — 74. S. *om.* — 75. S. *om.* — 76. S. *om.* — 77. S. *om.* — 78. S. *om.* — 79. S. *om.* — 80. S. *om.* — 81. S. *om.* — 82. S. *om.* — 83. S. *om.* — 84. S. *om.* — 85. S. *om.* — 86. S. *om.* — 87. S. *om.* — 88. S. *om.* — 89. S. *om.* — 90. S. *om.* — 91. S. *om.* — 92. S. *om.* — 93. S. *om.* — 94. S. *om.* — 95. S. *om.* — 96. S. *om.* — 97. S. *om.* — 98. S. *om.* — 99. S. *om.* — 100. S. *om.*

49, 3. S. *om.* — 6. S. *غزل*. — 10. E. (text) *بنوشتی* *S.* apparently

is not clear, but looks like خواره هر و جاه وی. — 17. MF. transposes and وفادار هواخواه. — 18. MF. om. — 19. S. را for زان. — 20. S. شکر for نشکر. — 21. In E. بن is deleted, and I think rightly. — 22. E. من هر ساز, partly deleted and corrected. — 23. S. چنان سازوار for جان سازواز.

56, 2. S. adds و before در. — 4. S. نفس for نقش. — 5. S. om. [و له]. — 8. S. لیان or لثان for یسان, and adds نظم after منقش. — 9. MF. جعدش for زلفش; S. has ماه, MF. شام. — 10. S. قدش for خدش. — 11. S. om. [ی] after سروی. — 13. S. تو for تر. — 14. E. om. [دینار]. — 16. S. در رنگبیم. — 17. MF. وین نیم. — 18. S. سر بر کشیده شاه سپرغم ز. — 19. E. S. جو غم شاه سه. — 20. MF. adds و after دامن. — 21. E. S. سپاه for سیاه.

57, 1. S. مواصلی, and om. [و] and second [جای]. — 3. E. var. دل دزد. — 4. S. سین با و کاف و تا و کاف دیگر یاء نون نداند, and in second half (i. e. "Sabuktagin", but *con. metr.*); E. corrected as printed in text from ابو عبد الله سین و با و کاف و دیگر کاف و نون. — 5. The words عطارذ (as one word), with عطا as var. — 7. S. صد for صله. — 8. S. نظم for شعر, and om. [می] before گوید. — 10. S. چشمه for چشمه. — 12. MF. بزم for بارم. — 13. E. S. میکان for مشرکان. — 14. E. S. نه for تا. — 15. S. om. [و] after یار. — 16. S. om.; MF. بر for از. — 17. S. روزبه. — 21. S. بطرازی قدری. — 22. S. بار بیارست. — 23. S. و پروانه سرست. — 24. S. خد و خوری زلف دراز; E. و خسر جزئی corrected in margin to خزرست.

58, 1. S. om. [م] and reads خرسند. — 3. S. ماه که. — 4. S. که for آن. — 5—6. This couplet appears to be deleted in S., which has این for این. — 7—8. This couplet appears to be deleted in E., which reads بنسوخ. — 9. S. اگر و گر. — 10. S. om. [و]. — 11. E. S. بیشترست. — 12. S. om. [این قطعه]. — 13. S. om. [شاهنشاه این]. — 14. S. مناجیف for بیستی. — 15. S. and E., but corrected in the latter; S. سوارست. — 16. S. تیرا. — 17. S. آهین.

59, 1. MF. ابویزید; S. adds زید after بن and om. after محمد. — 2. S. om. [العصایی] and om. [الرازی]. — 3. S. om. [عصایی]. — 4. S. om. [و]. — 5. S. om. [و]. — 6. S. om. [و]. — 7. S. om. [و]. — 8. S. om. [و]. — 9. S. om. [و]. — 10. S. adds و after در. — 11. S. om. [و]. — 12. S. om. [و]. — 13. S. om. [و]. — 14. S. om. [و]. — 15. E. جگویم. — 16. MF. ویر ز باد بمن. — 17. MF. adds و before از. — 18. S. خواره; MF. om. 21—22.

60, 1. S. om. — 5. S. adds آب after صفت. — 6. S. بار اندر. — 7. S. حقور. — 8. E. om. [ابو]. — 9. S. حقور. — 10. S. حقور. — 11. S. حقور. — 12. S. حقور. — 13. S. حقور. — 14. S. حقور. — 15. S. حقور. — 16. S. حقور. — 17. S. حقور. — 18. S. حقور. — 19. S. حقور. — 20. S. حقور. — 21. S. حقور. — 22. S. حقور. — 23. S. حقور. — 24. S. حقور. — 25. S. حقور. — 26. S. حقور. — 27. S. حقور. — 28. S. حقور. — 29. S. حقور. — 30. S. حقور. — 31. S. حقور. — 32. S. حقور. — 33. S. حقور. — 34. S. حقور. — 35. S. حقور. — 36. S. حقور. — 37. S. حقور. — 38. S. حقور. — 39. S. حقور. — 40. S. حقور. — 41. S. حقور. — 42. S. حقور. — 43. S. حقور. — 44. S. حقور. — 45. S. حقور. — 46. S. حقور. — 47. S. حقور. — 48. S. حقور. — 49. S. حقور. — 50. S. حقور. — 51. S. حقور. — 52. S. حقور. — 53. S. حقور. — 54. S. حقور. — 55. S. حقور. — 56. S. حقور. — 57. S. حقور. — 58. S. حقور. — 59. S. حقور. — 60. S. حقور. — 61. S. حقور. — 62. S. حقور. — 63. S. حقور. — 64. S. حقور. — 65. S. حقور. — 66. S. حقور. — 67. S. حقور. — 68. S. حقور. — 69. S. حقور. — 70. S. حقور. — 71. S. حقور. — 72. S. حقور. — 73. S. حقور. — 74. S. حقور. — 75. S. حقور. — 76. S. حقور. — 77. S. حقور. — 78. S. حقور. — 79. S. حقور. — 80. S. حقور. — 81. S. حقور. — 82. S. حقور. — 83. S. حقور. — 84. S. حقور. — 85. S. حقور. — 86. S. حقور. — 87. S. حقور. — 88. S. حقور. — 89. S. حقور. — 90. S. حقور. — 91. S. حقور. — 92. S. حقور. — 93. S. حقور. — 94. S. حقور. — 95. S. حقور. — 96. S. حقور. — 97. S. حقور. — 98. S. حقور. — 99. S. حقور. — 100. S. حقور.

— 12—13. MF. om. — 16. S. باری, and دوزخ. — 18—19. S. om. — 20. S. برای for باری.

61, 2. S. زره for رده. — 15. S. om. [رابعه]; E. S. الفرداری. — 16. S. بخندیدی for چندین, and transposes and تازی نظم. — 19. S. om. [ندی و سبب] after خوانند, and has صبر for خبر, and بیبارد. — 21. S. اگر. — 23. S. شوی, and بدینم for بدنیم. — 2. S. پیشه. — 3. S. خیل. — 6. MF.

62, 2. S. شوی, and بدینم for بدنیم. — 2. S. پیشه. — 3. S. خیل. — 6. MF. خوری, and نه پیچی پس; MF. also پس for سافنی. — 13. S. om., E. له. — 14. E. انس. — 16. S. کناد for نهان; S. انست. — 17. MF. کشی. — 18. S. om. — 19—23. MF. omits these verses. — 19. S. E. التخم دراری, and ends [فی], om. قلمت for قلمت. — 21. S. تلکاری. — 22. S. خویش for از آن, and بناله. — 23. S. بناری and بیبارم.

63, 1. Thus corrected in E. from ذکر طبقه شعرا. — 3. S. transposes سعد and سپهر. — 8. S. عارض for ساعد. — 9. S. سیم. — 10. S. om. — 11. S. om. first *miṣrā'*, substituting the *miṣrā'* immediately below, which is thus repeated twice; S. و for آن, and خندان for جندان. — 13. S. om. — 14. MF. مرجان for رمان. — 15. S. سیر; MF. پیز و دانه اش. — 17. E. بریده. — 17—18. MF. om. — 20. MF. پکده and in — 23. — 21. S. پکده می. — 22. S. شدی جدا. — 23.

64, 2. S. یکده. — 3. S. زمین زمین. — 4. S. چهار دگر بباید. — 6. S. om. [صفت]. — 7. S. نه بینی. — 12. MF. om. [و], and بر for تر. — 13. S. خمین, and شود for سود. — 20. S. بدرنگ. — 21. MF. بران کسان. — 23. S. om. — 24. S. شکفته باغ. — 25. S. و. — 24—25. MF. om. پیش after و. — 25. S. و. — 24—25. MF. om.

65, 1—2. MF. om. S. نه بینی, and جوی نکر, and نه بینی. — 3. S. بروزی for بروزی. — 4. S. om. [و] and روز, and بست or یست. — 5. S. om. [و] and فصل. — 6. S. om. [بود]. — 7. S. om. [و] and has شسته. — 8. S. om. [بود]. — 9. S. om. [و] and شمس. — 10. S. om. [و] and شنگ. — 11. S. om. [و] and شمس. — 12. S. om. [و] and شنگ. — 13. S. om. [و] and شمس. — 14. S. om. [و] and شمس. — 15. S. om. [و] and شمس. — 16. S. om. [و] and شمس. — 17. S. om. [و] and شمس. — 18. S. om. [و] and شمس. — 19. S. om. [و] and شمس. — 20. S. om. [و] and شمس. — 21. S. om. [و] and شمس. — 22. S. om. [و] and شمس. — 23. S. om. [و] and شمس. — 24. S. om. [و] and شمس. — 25. S. om. [و] and شمس. — 26. S. om. [و] and شمس. — 27. S. om. [و] and شمس. — 28. S. om. [و] and شمس. — 29. S. om. [و] and شمس. — 30. S. om. [و] and شمس. — 31. S. om. [و] and شمس. — 32. S. om. [و] and شمس. — 33. S. om. [و] and شمس. — 34. S. om. [و] and شمس. — 35. S. om. [و] and شمس. — 36. S. om. [و] and شمس. — 37. S. om. [و] and شمس. — 38. S. om. [و] and شمس. — 39. S. om. [و] and شمس. — 40. S. om. [و] and شمس. — 41. S. om. [و] and شمس. — 42. S. om. [و] and شمس. — 43. S. om. [و] and شمس. — 44. S. om. [و] and شمس. — 45. S. om. [و] and شمس. — 46. S. om. [و] and شمس. — 47. S. om. [و] and شمس. — 48. S. om. [و] and شمس. — 49. S. om. [و] and شمس. — 50. S. om. [و] and شمس. — 51. S. om. [و] and شمس. — 52. S. om. [و] and شمس. — 53. S. om. [و] and شمس. — 54. S. om. [و] and شمس. — 55. S. om. [و] and شمس. — 56. S. om. [و] and شمس. — 57. S. om. [و] and شمس. — 58. S. om. [و] and شمس. — 59. S. om. [و] and شمس. — 60. S. om. [و] and شمس. — 61. S. om. [و] and شمس. — 62. S. om. [و] and شمس. — 63. S. om. [و] and شمس. — 64. S. om. [و] and شمس. — 65. S. om. [و] and شمس. — 66. S. om. [و] and شمس. — 67. S. om. [و] and شمس. — 68. S. om. [و] and شمس. — 69. S. om. [و] and شمس. — 70. S. om. [و] and شمس. — 71. S. om. [و] and شمس. — 72. S. om. [و] and شمس. — 73. S. om. [و] and شمس. — 74. S. om. [و] and شمس. — 75. S. om. [و] and شمس. — 76. S. om. [و] and شمس. — 77. S. om. [و] and شمس. — 78. S. om. [و] and شمس. — 79. S. om. [و] and شمس. — 80. S. om. [و] and شمس. — 81. S. om. [و] and شمس. — 82. S. om. [و] and شمس. — 83. S. om. [و] and شمس. — 84. S. om. [و] and شمس. — 85. S. om. [و] and شمس. — 86. S. om. [و] and شمس. — 87. S. om. [و] and شمس. — 88. S. om. [و] and شمس. — 89. S. om. [و] and شمس. — 90. S. om. [و] and شمس. — 91. S. om. [و] and شمس. — 92. S. om. [و] and شمس. — 93. S. om. [و] and شمس. — 94. S. om. [و] and شمس. — 95. S. om. [و] and شمس. — 96. S. om. [و] and شمس. — 97. S. om. [و] and شمس. — 98. S. om. [و] and شمس. — 99. S. om. [و] and شمس. — 100. S. om. [و] and شمس.

66, 1. S. داشت, and منیدیش, او پس. — 2. S. گوید. — 3. S. بطری. — 4. S. om. [و] and شمس. — 5. S. om. [و] and شمس. — 6. S. om. [و] and شمس. — 7. S. om. [و] and شمس. — 8. S. om. [و] and شمس. — 9. S. om. [و] and شمس. — 10. S. om. [و] and شمس. — 11. S. om. [و] and شمس. — 12. S. om. [و] and شمس. — 13. S. om. [و] and شمس. — 14. S. om. [و] and شمس. — 15. S. om. [و] and شمس. — 16. S. om. [و] and شمس. — 17. S. om. [و] and شمس. — 18. S. om. [و] and شمس. — 19. S. om. [و] and شمس. — 20. S. om. [و] and شمس. — 21. S. om. [و] and شمس. — 22. S. om. [و] and شمس. — 23. S. om. [و] and شمس. — 24. S. om. [و] and شمس. — 25. S. om. [و] and شمس. — 26. S. om. [و] and شمس. — 27. S. om. [و] and شمس. — 28. S. om. [و] and شمس. — 29. S. om. [و] and شمس. — 30. S. om. [و] and شمس. — 31. S. om. [و] and شمس. — 32. S. om. [و] and شمس. — 33. S. om. [و] and شمس. — 34. S. om. [و] and شمس. — 35. S. om. [و] and شمس. — 36. S. om. [و] and شمس. — 37. S. om. [و] and شمس. — 38. S. om. [و] and شمس. — 39. S. om. [و] and شمس. — 40. S. om. [و] and شمس. — 41. S. om. [و] and شمس. — 42. S. om. [و] and شمس. — 43. S. om. [و] and شمس. — 44. S. om. [و] and شمس. — 45. S. om. [و] and شمس. — 46. S. om. [و] and شمس. — 47. S. om. [و] and شمس. — 48. S. om. [و] and شمس. — 49. S. om. [و] and شمس. — 50. S. om. [و] and شمس. — 51. S. om. [و] and شمس. — 52. S. om. [و] and شمس. — 53. S. om. [و] and شمس. — 54. S. om. [و] and شمس. — 55. S. om. [و] and شمس. — 56. S. om. [و] and شمس. — 57. S. om. [و] and شمس. — 58. S. om. [و] and شمس. — 59. S. om. [و] and شمس. — 60. S. om. [و] and شمس. — 61. S. om. [و] and شمس. — 62. S. om. [و] and شمس. — 63. S. om. [و] and شمس. — 64. S. om. [و] and شمس. — 65. S. om. [و] and شمس. — 66. S. om. [و] and شمس. — 67. S. om. [و] and شمس. — 68. S. om. [و] and شمس. — 69. S. om. [و] and شمس. — 70. S. om. [و] and شمس. — 71. S. om. [و] and شمس. — 72. S. om. [و] and شمس. — 73. S. om. [و] and شمس. — 74. S. om. [و] and شمس. — 75. S. om. [و] and شمس. — 76. S. om. [و] and شمس. — 77. S. om. [و] and شمس. — 78. S. om. [و] and شمس. — 79. S. om. [و] and شمس. — 80. S. om. [و] and شمس. — 81. S. om. [و] and شمس. — 82. S. om. [و] and شمس. — 83. S. om. [و] and شمس. — 84. S. om. [و] and شمس. — 85. S. om. [و] and شمس. — 86. S. om. [و] and شمس. — 87. S. om. [و] and شمس. — 88. S. om. [و] and شمس. — 89. S. om. [و] and شمس. — 90. S. om. [و] and شمس. — 91. S. om. [و] and شمس. — 92. S. om. [و] and شمس. — 93. S. om. [و] and شمس. — 94. S. om. [و] and شمس. — 95. S. om. [و] and شمس. — 96. S. om. [و] and شمس. — 97. S. om. [و] and شمس. — 98. S. om. [و] and شمس. — 99. S. om. [و] and شمس. — 100. S. om. [و] and شمس.

67, 1. S. محسن فروبی. — 2. S. محسان for محسنان. — 6. MF. این for آن. — 7. E. om. Here begins a lacuna in E. which extends to p. 68, 8. — 14. S. بیس. — 22. S. جبال بلاد.

68, 5. This title, missing in both MSS., is supplied from MF. The verses which follow (ll. 10—19) are certainly by Bahrāmī, though often ascribed to the Nidhāmī-l-Mulk. See my translation of the *Chahār Maqāla* of Nidhāmī-i-Arūf-i-Samarqandī, Anecdote xvi (p. 67 and note of the tirage-à-part = p. 773 of the *J. R. A. S.* for 1899), and p. 59 of my edition of Dawlatshāh. — 8. Here S. has a large lacuna, extending to the word گلدسته on 70, 2. — 22. E. نکسبوك المصامع, and apparently عص for غصن, which the rhyme requires. For the emendations in these Arabic verses, I am indebted to Professor de Goeje. E. ار لی, and om. [علی], which is supplied conjecturally.

69, 1—24. For this page E. furnishes the only text. — 6. E. بیایق. 71, 1—24. For this page E. furnishes the only text. — 6. E. تنایق. Here again I am indebted to de Goeje for valuable suggestions.

70, 2. S. نهادم. Here, at گلدسته, the S-text again joins on. — 4. S. adds و at beginning of line, repeats گویند, and inserts محمود before شد لی, space left. — 5. S. بوده. — 6. S. چاره for چانه, شد for شد, مرغ. — 7. S. adds و before قصد, and adds ار after تبر. — 8. S. adds آن after در. — 10. S. om. [هیچ], and adds را after بهانه. — 11. S. بر آن. — 12. S. مقالات for مقالات. — 14. S. بغری for بغری. — 15. MF. غذای for بلای. — 16. MF. غم for دوز, and او for وی. — 18. MF. درو for در آن. — 22. S. چشمی, and جستن for جستن. MF. om. from this line to 71, 8.

71, 5. S. رنجست. E. بر for به. — 6. S. افسونت. — 7. S. درد از آن. — 8. S. در جان شوم and گفتارش. — 9. S. دستان for داستان, دل زان. — 10. S. مرا. — 11. MF. بسند for سنبل. — 12. E. دمیدست. — 13. S. substitutes نظم. — 14. S. افشان for فشان. — 15. S. خرسیده است, and پریشان. — 16. S. inserts آن after من. — 17. S. جامه. — 18. MF. خورش. — 19. E. خورش. — 20. S. جهان. — 21. S. خورش. — 22. E. خورش. — 23. E. خامه. — 24. S. جامه. — 25. S. خورش. — 26. S. خورش. — 27. S. خورش. — 28. S. خورش. — 29. S. خورش. — 30. S. خورش. — 31. S. خورش. — 32. S. خورش. — 33. S. خورش. — 34. S. خورش. — 35. S. خورش. — 36. S. خورش. — 37. S. خورش. — 38. S. خورش. — 39. S. خورش. — 40. S. خورش. — 41. S. خورش. — 42. S. خورش. — 43. S. خورش. — 44. S. خورش. — 45. S. خورش. — 46. S. خورش. — 47. S. خورش. — 48. S. خورش. — 49. S. خورش. — 50. S. خورش. — 51. S. خورش. — 52. S. خورش. — 53. S. خورش. — 54. S. خورش. — 55. S. خورش. — 56. S. خورش. — 57. S. خورش. — 58. S. خورش. — 59. S. خورش. — 60. S. خورش. — 61. S. خورش. — 62. S. خورش. — 63. S. خورش. — 64. S. خورش. — 65. S. خورش. — 66. S. خورش. — 67. S. خورش. — 68. S. خورش. — 69. S. خورش. — 70. S. خورش. — 71. S. خورش. — 72. S. خورش. — 73. S. خورش. — 74. S. خورش. — 75. S. خورش. — 76. S. خورش. — 77. S. خورش. — 78. S. خورش. — 79. S. خورش. — 80. S. خورش. — 81. S. خورش. — 82. S. خورش. — 83. S. خورش. — 84. S. خورش. — 85. S. خورش. — 86. S. خورش. — 87. S. خورش. — 88. S. خورش. — 89. S. خورش. — 90. S. خورش. — 91. S. خورش. — 92. S. خورش. — 93. S. خورش. — 94. S. خورش. — 95. S. خورش. — 96. S. خورش. — 97. S. خورش. — 98. S. خورش. — 99. S. خورش. — 100. S. خورش.

72, 1. E. بار. — 3. S. om. — 6. S. زاده. — 8. S. om. [چون]. — 9. The words between brackets are conjectural. The MSS. repeat the last six words of l. 7. — 10. E. S. زود for رود. — 12. E. S. زود for نازد. — 13. S. om. — 14. E. S. زود for نازد. — 15. S. om. — 16. S. om. — 17. S. om. — 18. S. om. — 19. S. چین. — 20. S. om. — 21. S. چین. — 22. S. چین. — 23. S. چین. — 24. E. از روان باقوت مشک; عشاقی از. — 25. S. شکریست. — 26. S. شکریست. — 27. S. شکریست. — 28. S. شکریست. — 29. S. شکریست. — 30. S. شکریست. — 31. S. شکریست. — 32. S. شکریست. — 33. S. شکریست. — 34. S. شکریست. — 35. S. شکریست. — 36. S. شکریست. — 37. S. شکریست. — 38. S. شکریست. — 39. S. شکریست. — 40. S. شکریست. — 41. S. شکریست. — 42. S. شکریست. — 43. S. شکریست. — 44. S. شکریست. — 45. S. شکریست. — 46. S. شکریست. — 47. S. شکریست. — 48. S. شکریست. — 49. S. شکریست. — 50. S. شکریست. — 51. S. شکریست. — 52. S. شکریست. — 53. S. شکریست. — 54. S. شکریست. — 55. S. شکریست. — 56. S. شکریست. — 57. S. شکریست. — 58. S. شکریست. — 59. S. شکریست. — 60. S. شکریست. — 61. S. شکریست. — 62. S. شکریست. — 63. S. شکریست. — 64. S. شکریست. — 65. S. شکریست. — 66. S. شکریست. — 67. S. شکریست. — 68. S. شکریست. — 69. S. شکریست. — 70. S. شکریست. — 71. S. شکریست. — 72. S. شکریست. — 73. S. شکریست. — 74. S. شکریست. — 75. S. شکریست. — 76. S. شکریست. — 77. S. شکریست. — 78. S. شکریست. — 79. S. شکریست. — 80. S. شکریست. — 81. S. شکریست. — 82. S. شکریست. — 83. S. شکریست. — 84. S. شکریست. — 85. S. شکریست. — 86. S. شکریست. — 87. S. شکریست. — 88. S. شکریست. — 89. S. شکریست. — 90. S. شکریست. — 91. S. شکریست. — 92. S. شکریست. — 93. S. شکریست. — 94. S. شکریست. — 95. S. شکریست. — 96. S. شکریست. — 97. S. شکریست. — 98. S. شکریست. — 99. S. شکریست. — 100. S. شکریست.

73, 1. S. خط for کس. — 5. S. نیوشیدم. — 7. S. او for اه. — 9. S.

om. — 15. MF. ززه وار and سلیج. — 16. MF. نگاریده. — 23. S. om. [به] before نسترن. — 24. S. بیخ. — 25. S. چشم for سحر.

74, 3. S. عذاب for خلاف. — 4. S. adds و after گلزار. — 6. S. om. — 8. و از. — 11. S. گزراستی. — 16. S. رخسار and نکت ناگه. — 18. S. آفتاب after مشک and adds ناب, and reads آفتاب for پیچ و تاب. — 21. S. om. [و]; S. بر. — 22. S. om. [و], and بر گل. — 23. MF. و گر. — 24. S. om. [و].

75, 2. MF. دیدۀ آتشی که بود قوتش باب. — 3. S. om. — 8. S. این and before و. — 16. S. om. [و له]. — 21. S. adds و before این and om. [سه]; E. had a variant on عزیز, which is, however, lost.

76, 3-6. MF. om. — 4. S. بر شکن. — 7. MF. بقد; S. او for که. — 8. MF. adds و after گل. — 9. S. جتار and نه for به. — 11-77, 18. MF. om. — 13. S. در for بر, and مجارست. — 14. MF. om. [آن]. — 15. S. om. — 16. S. om. [و]. — 24. بعقد هان.

77, 8. S. ه for م. — 15. Delete the second که. S. om. this and — 16. — 17. S. بد رفتند. — 18. S. بر کار. — 20. S. پیاره. — 21. S. نکشتی; MF. زرز. — 24. S. adds و after زرز. MF. omits — 23-24.

78, 1-2. MF. omits. — 3. S. پپی نهاد for بی مهار. — 4. MF. ز کام for نگام. — 5. S. یاد, after which MF. adds است, omitting [ش] after گرش. — 6. S. مگر for نگر. — 7-79, 12. MF. omits the remainder of this poem. — 7. S. خیلش for جنبش. — 10. S. om. [و]. — 11. S. زاک. — 20. E. *con. metr.* — 22. E. ساغر for سلغر.

79, 7. S. om. [و]. — 9. In text of S. بباخت.

80, 2. S. دو تا شمنبر. — 14. S. om. [موتید]. — 20. E. بنهره? — 21. S. om. [و].

81, 3. S. بیافید. — 7. S. adds لو (*sic*) before تو. — 10. S. باد داشت and om. [است] and باد افواه. — 17. S. om. [و]. — 19. S. کزرد. — 20. S. میاه for گیاه. — 24. E. خور سیر, which I think is the better reading.

82, 18. S. omits both points in جباه. — 21. S. نظم. — 24. MF. ابر و بان.

83, 1-2. MF. om., E. بر for بر. — 7. S. adds باد before شاخ; MF. om. [و] before باد, and has صبا for هوا. — 10. MF. سرشک سحاب. — 14. E. بغر. MF. بغر. — 16. MF. معالجتش. — 17. S. گلاب for تراب. — 20. MF. جود for کف. — 21-24. MF. om. — 24. S. om. [و] before دین; E. پیامبر.

84, 3-12. MF. om. — 5. E. هست for نیست. — 12. S. جزم for

حزم. — 13. MF. به یشک. — 14. S. بناب for بناب. — 15. MF. زور for پای. — 16. MF. آرد for دارد. — 17. MF. گزیده for ستوده. — 18. MF. ایستوده. — 19—22. MF. om.

§5, 2. S. پایان *male*, for پایاب. — 4. S. بقانتو (E. بقانتو) in one word. — 6. MF. بنقص. — 9—10. MF. om. this couplet and the remainder of the poem. — 12. S. om. کی for که. — 17. S. بار for بار. — 20. So E. and S., but perhaps we should reach ذاب *و* دجله *و* زاب.

§6, 3. Read یکیست. — 9. S. تیفسیر for فیروز. — 13. E. معاشرت *con. metr.* — 16. S. om. [چو]. — 18. In S. خطاب stands as a correction for خصال. — 24. S. om. [که], and دوار, *male*, for دوار, “vertigo”.

§7, 2. S. آسمان for آسماء. — 6. S. اقتضاض. — 9. S. بر مستوالی. — 11. S. با for تا. — 12. S. om. [ا] after عارضه فرماید. — 13. S. حرکات for خطرات. — 14. S. مطالع. — 16. S. عزیزی. — 17. E. S. add را after حبیا. — 18. S. adds در before می, and has داعی. — 19. Delete the *tashdid* over the ل in لنیک, for which E. has لالنیک and S. النیک. — 20. S. تعزینکی for نغری یکی, and [مسکر]. — 21. S. om. طبعی for طبع. — 22. S. مولده for مواره. — 23. S. حالت for مدد. — 24. S. om. [و] after گشت; and شاه نامه (*sic*) for شاهانه. حکمت.

§8, 2. S. بنتمام است. — 3. S. مغزی for مغزی, and so again in — 4, and — 5. S. دکر سایق. — 8. S. نهادهای نهادهای. — 10. MF. om. [و] after روز, and نظم. — 11. MF. om. [کار]. — 12. S. اندرو. — 13. S. and var. in E. بُد. — 14. S. رمان, MF. زیان for زیان. — 15. MF. transposes بهار and بهشت; S. om. [و]. At the end of this couplet S. makes a break with the words: درینجا صفت باغ میکنند میگویند نظم. — 17. MF. چشم عبهر for قد عرعر. — 18. MF. om. — 20. S. بکشتی. — 24. MF. دوان for دوان. — 25. S. سراء.

§9, 2. S. چو چنبر. — 3. MF. باغ for کاخ. — 4. MF. او for آن *bis*; S. شخص *و* after شخص. — 5. MF. شکل. — 6. MF. تو گفتی. The second hemistich of this line and seven following hemistichs (to مرتب in l. 10) are added in the margin of E. — 9. MF. نپرد for نپرد. — 11. MF. صفدر for سرور. — 12. MF. om. — 14. MF. om. — 16. S. درو. MF. om. this line. — 17. MF. بدیدست. — 18—19. MF. om. — 21. S. آپ for آپ. MF. om. this and — 22,

— 23. S. فلک and زمین MF. نماید. — 24. E. S. transposes فلک and زمین را بد زانی MF. فلک بیوماری MF. om.

90, 2. MF. om. — 3, E. S. فلک for پلنگ, *con. metr.*; S. نحواعد. — 4. E. MF. نشان for بکارند MF. خلاقی; S. بنام for خیام or حسام. — 5. MF. and before پر, که یا for پر MF. زان for ران; S. قوی سیر آن باره کوه هیکل و آتش; S. om. [برابر]. — 6. MF. کندی for تندى. — 7. S. جزغ, and om. [و] before مرمهر MF. here adds the following verse: —

بیکبر پلنگ و برفتار شاهین * بفرّ همای و بزور غضنفر

— 10. MF. om. — 11. MF. شاهان for شاهان پشادی. — 12. MF. خوش روی for ذی S. مغز و دیده پراز the poem, including this line. — 22. S. om. [و هم اوراست], and adds آن before and گفته after بلغ.

8. — 8. شکلی and نوری MF. — 2. MF. مشتری سند آن خاک. — 9. ضمیران. — 13. — 18. MF. om. — 21. MF. adds و before آن; MF. معکس; S. کشته است, MF. قرطه ایست MF. فیروزه. — 23. MF. نه درو ولی.

92, 1. S. بقا for بقا; E. S. و از قصر. — 2. S. داد for دار, and دادای for بالای. — 3. S. فزان for فزان. — 9. MF. گوشه for گردش, and شگفت زای. — 12. MF. بآیدان, and زان گوشه. — 13. MF. پوست. — 15. MF. آبی برین نشان و بنائى برین نسف. — 16. For, read: — 18. بر. — 24. بفرمان. — 23. ششم رود S. — 19-93, 4. MF. om. — 23. S. om. [و].

93, 1. S. حکم for حکم. — 5. MF. نهاده, and خیال for فروغ. — 7. S. عکس. — 11. MF. S. om. [و] bis, and بدید for برین. — 7-8. MF. om. — 12. S. پناه for سیاه. — 15. MF. کزو نگذرد همی. — 16. S. بر. — 17. S. بیابان, and پر, for. — 18-19. These two hemistichs, added in the margin of E., are omitted in S. — 17-20. MF. om. — 20. S. adds من after دل. — 21. MF. سروری. — 22. MF. از حد. — 23-24. MF. om. this and seven succeeding couplets.

94, 1. S. گیر از بری. — 2. S. بایدی for یا پیری. — 3. S. صبری. — 6. S. بمخشد برایگان. — 11. S. ماند. — 14. Read خیزان. — 15. MF. تیغ ز before تیغ; S. adds: ... بار ز تیغ تو. — 16. MF. این لاله. — 17. S. قطره کرد و آن ارغوان دхан. — 18. S. جوشن for خویش. — 21. S. نیزهای. — 22. S. om. [و]. — 23. S. کشد for پر. MF. omits the last lines.

95, 2. S. ختلی for خنگی. — 6. S. در for وز, bene, and برده for پرت. — 7. S. یسیر نورد. — 1-8. MF. om. — 9. E. بیندش, of which the ش

has been deleted; S. has پیش instead of بیند and om. [z]; MF. agrees with the reading here adopted. — 11. E. عدوی. MF. om. down to — 16. — 13. S. خسرو که; and زایدت. — 16. S. زبان for زبان. — 17. MF. چشمه. گرهی ز چشمه. S. کشند for کشی. — 18. S. برد, MF. آید for نزنند. — 19—**96**, 4. MF. om. — 21. S. زمانه, پنده, and ندد for نزنند. — 22. S. که حوکه and بیم for بیم.

96, 1. S. سار. — 2. S. باد for بال. — 3. S. om. [ز]. — 6. MF. روی for موج. — 7. MF. کشیده. — 9. MF. بشکل مرد. — 10–11. MF. om. — 12. S. بلیک for بلیک. — 13. MF. کوی for عود; S. and text of E. مثلث for مشك, given as var. in margin of E. — 14. MF. شگفته. — 15. S. ارشنگ. — 18. MF. باغ for شاخ. — 19. MF. کشیده اند for وار. — 22. MF. پیر for در. — 23. S. om. [دل]. — 24. MF. مشعبدست; and خور for زز.

97, 1. MF. ^{زخم} for باد. — 2. MF. ^{نگار خانه}. — 3. MF. ^{شگفته} and ^{عرضه} کنند. — 5. S. ^{بارده} for زده and ^{امسام}. — 7—10. MF. om. — 14. S. ^{درد} for زرد; MF. ^{پشت} for موی. — 15. S. for نماید has ^{زر کابین}. — 13—16. MF. om. — 17. S. MF. ^{از} for ز. — 19. S. ^{ورا} for اورا and ^{زمین} for چین; MF. om. this line and — 20. S. ^{شرنگ}. — 21. MF. ^{جسته} for پده. — 22. MF. ^{ایا} for ویا; S. adds ; before ^{تخت}.

98. 1. MF. خدنگ پر مکش اندر کمان بگاہ کشاد. — 3. S. قصد، MF.
سرهنک. — 10. S. نصیل. — 5—22. MF. om. — 7. S. om. [.] bis. — 8. S. سرهنک. — 16. S. دنیپر اندر for دلپیرانه
— 22. E. has an illegible variant
on حسا looking like بحسان. — 23. MF. سپهر for سهیل. — 24. MF.
چهل for چاک، and جنگ. S. om. this line and the next.

99. 1. S. om. this line and the last, both added in margin of E. — 2. For بدست S. substitutes ز سپرو from the line above (98, 24). — 4. MF. بارهء for بارهء. — 5—6. om. this verse, added in margin of E.; MF. تنگ for تنگ and پردهای for پردهای. — 6. E. این پایهء او for او پایهء. — 7—10. MF. om. — 11. S. om. [و این قصیده]. — 12. S. [تا مقطع] and [و این قصیده]. — 14. MF. آینهء for آینه. — 15. MF. آهنین. — 16. S. درفشیدن. — 18. MF. صدق for صدق; S. adds که before صدق. — 19. S. مشام for مشام. — 20. MF. شکل for شکل; S. om. [گل]; MF. بر بخت ز for ز شاخ. — 21. MF. چو for چو. — 23. MF. سروی for سرو. — 24. MF. تابش for تابش.

100, 2. MF. has again سروی for سرون; S. آتش for آتشین. — 3. S. هوا. — 5. MF. رقتن هوم; RF. که سوم کشنده هر ساعت. — 6. MF. خشم. — 7—10. In MF. these two couplets are combined

as follows: —

طغانشه اپن مویڤد که خواندش گردون
خداایگان عاچم شهریار نیک خصال

— 12. S. پوید for جوید. — 18. MF. for بوقت. —

101, 1—2. MF. om. — 5—6. MF. om. — 7. MF. بدان, and شیران
for دریا. — 8. S. پرو for برون, and جمال for پهل. — 9—10. MF. om. —
9. S. بجیش, probably for جندیش. — 13—18. MF. om. — 13. S. ? بدان
for یلان. — 15. S. بلا for یلان. — 17. S. کف for کشف, and عینہ
مخالف. — 19. S. بیگر. MF. بیبش. — 21—24. MF. om. — 21. S.
for شجاعت; S. بر for در. — 22. S. آذر for اندر, and بقیر فصال. — 24. S.
om. [نو], and بترکه reads.

102, 1—4. MF. om. — 2. S. بصورت. — 4. S. ریزه: read قیفال. — 5.
E. om. [از], MF. ز, and جنگ for فتنه. — 6. S. مشامش. — 7. S. چون
for خون. — 9—12. MF. om., substituting four other verses. — 11. S.
کمى for کمین. — 13. MF. زیک. — 14. S. بنیز for بنیزه, and bene
for حال. — 15—16. MF. om. — 17. S. ضمیر. — 18. MF. بر for در, and
— 19—24. MF. om. — 21. S. جای for جان, and om. [ی] in
بروز for برون. — 24. S. به ز خانه و از جیبیل. — 22. S. عنصری.

103, 1. MF. عدل for جد. — 3. MF. بدولت خسروئی. — 4. S. این.
— 5—6. MF. om. — 8. S. در for زر. — 9. MF. بر گیر.
— 11—16. MF. om. — 12. S. om. [من]. — 13. S. ازچه. — 14. S. خشک
— 17. E. گیاه. — 19—**104**, 12. MF. om. — 21. S. بد رفتند و.
— 23. S. پسندند. — کی.

104, 2. S. بجیرکی. — 6. S. قلید, and تعدال or تغدال. — 7. S.
adds و after عود. Instead of these verses MF. has: —

جهان پیسر چو من یک جوان برون ناور
بلند همت و بسیار فضل و اندک سال
زمرد و گیسو سبز هر دو یک رنگند
و لیک ازین ینگین دان کشند از آن بجوال

— 14. S. om. [انور]. — 15. S. ارنی for ارنی, and سعتی. — 16. S. دمان
نسکافت, جواد قریکت for جواد, بیافت for یافت. — 18. S. بنان بیان
for معشوق. — 20. S. ع. -- 19. S. مصرع. — 23. S. طلوع for طوع. — 24. MF. ز آخر
om. [و] after نگار. — 23. S. نگار. — 24. MF. ز آخر.

105, 1—2. MF. om. this verse and all the remaining ones except
3—4, and 13—14. — 3. MF. رواست, and این. — 6. E. برین.
for بر تن. — 8. S. رقص. — 11. MF. خلال for ظلال, and [آن]. S. om. بر تن.

13. — بیفگندند بصحرا از شیر S, بیفگند بصحرا ز شیر E. 12. — بدن E. om. [ف], MF. بدن for بزر. — 14. E. پدر بخسته و MF. پدر پخته. — 18. E. دلتاس. — 25. S. و درین and om. [دیگر].

106, 1. S. ویا for ایا and معالی. — 3-4. S. om. second *miṣrā'* of former and first of latter line. — 4. S. تمیحیل for کندیل. — 5. S. منیر for مسیر. — 6. E. S. سرز. — 9. S. om. [چو]. — 11. S. ورع for ورع. — 12. E. S. transpose گرز and تیغ, and S. has کرد for the former. — 13. S. نیز for تیره. — 18. S. قصیده for او. — 20. MF. لب for دم. — 22. S. چشم for چشم.

107, 3. S. حکم for حلم, and om. [چو]. — 4. S. صلح for حلم. — 5. S. بطوع for طلوع. — 6. S. بنان for بنان. — 7. E. لکنک. — 10. S. رای for رای. — 13. S. inserts در غزلیات at the beginning of the line, followed by وین; and ends: — 15. S. از مهیت فصل و افصل او منتسم — 16. MF. بیاقوت. — 17. S. ای for ای MF. بهاروت. — 19. MF. خنده for بوسه. — 20-21. MF. om. and replaces by another verse. — 24. S. گهی; MF. شکسته for شکسته.

108, 3. Here begins a long lacuna in S. extending to 126, 1: MF. adds است at end of line. — 4. MF. روی for رای; E. صور for صدر. — 16. Read صافیست. — 20. Read ایراد کرده for the misprint ایراده. — 22. Read آشپز. — 23. E. شراب. — 24. E. اراج, emended to اراج.

109, 1-110, 10. For these Arabic verses E. is the only available text, and it is very corrupt. For most of the emendations I am indebted to the kind suggestions of Professor Bevan, Professor de Goeje (G.) and Mawlawī Muḥammad Barakatu'llāh (B.). — 1. E. التقی emended from المعی (B), and نوا from قوام. — 5. E. الغوانی (B.) for العوانی. — 7. E. الماخی (G.) for یغالی of MS.; یغالی (G. B.) for یغالی; حصر E. — 9. E. یغالی for یغالی. — 11. E. باعنا for باعنا of MS. — 15. E. العرب العنالی; the emendation is G.'s. — 16. E. غریق and شمام, for which B. suggests شمام. — 17. E. نواج, emended by G. and B. to نواج; نواج, emended by G. to فقق. — 21. E. رایت. — 23. E. وشخت, (emended by G. to محبت), and لایما التلال. — 25. E. ارجا, emended by G.; ارجا, on which G. writes, "Haereo in ارجا. Legere کصیح, *solis instar*, temerarium est. Forte ل. ارجا, *with bright burning*."

110, 2. E. حیانا علی فهوة, emended by B. — 4. E. اکنابها, emended by B., and بالشتا, emended by B. to بالشتا. — 6. Correct to قلب; E. نصی. — 9. E. بادی for بادی. — 10. E. لفیض, emended by B. — 20. E. خطائی.

111, 11. E. یابد for ناید.

112, 4. E. اندود. — 24. Read تیغ.

114, 2. E. جویها, emended to جویها. — 5. E. ابن لجد. — 8. E. بای بران بالوان and اوست. — 18. E. که از. — 24. E. om. all the points except those of the in the word I read بینیش. — 25. E. بای بران بالوان and اوست.

115, 8. E. om. all points except in ن in the words I read پیر نادان.

116, 7. E. عبادان, and بدنسب. — 8. E. جواد شد. — 19. E. ثعبان for بعبان. — 22. E. علم, and سران for بر آن. — 24. I can make no sense of this, and merely print the MS. reading.

117, 14. I think the right reading is — و در دریا ... اغتراف.

119, 6. MF. سرو for سیم. — 7. E. یاقوت باز for ما قوت یار. — 11. MF. درد و بالای کیمت and از من و از. — 12. MF. bis. — 13. MF. سرو بس یاقوت یار. — 14. MF. om. [از]. — 15. MF. چون چنین داری. — 16. E. ... باز (with a letter obliterated at end) for با زر. — 19. MF. om. End of line wanting in E.: the emendation is conjectural. — 21. MF. بالای. — 22. MF. می.

120, 1. E. صبرم for جرم. — 3—4. MF. om. — 5. MF. پیش for نزد. — 7—8. MF. om., but replaces by another verse. — 10. MF. آفتاب for آسمان. — 11—14. MF. om. — 19. MF. omits remainder of poem.

121, 5. For [الف بیت] MF. has — التزام الف و را نموده. — 10. MF. سزید for خوششت. — 18. E. adds و. — 20—21. MF. om. — 22. MF. زلفش for لعنت. — 23. E. به for پر. — 25. MF. قبله همت و فتنه نعم و دشمنی.

122, 3—4 MF. om. and replaces by another couplet. — 6. E. عهد. — 7—10. MF. om. — 14. MF. هست پیش. — 16—19. MF. om. — 20. MF. صانی for صولی. — 22—25. MF. om.

123, 1—2. MF. om. — 4. MF. خلاص درک. — 5. MF. بدردم for برنجم. — 7—8. MF. om. and replaces by another verse. — 9. Shimálí of Dihistán was a contemporary poet. See MF. i, p. 309. — 11—12, and 14. MF. om. — 16. E. بوکلندری. — 19. Read قطعه.

124, 2. E. زمانست. — 16—18. These three couplets are added in the upper margin of the MS. It is not quite certain whether they should be inserted here or lower.

125, 4. E. adds به before نزد. — 20—21. E. om. words in brackets, and has از سوره for سوره.

126, 1. S. (which here rejoins E.) has **وآخر**. — 2. S. adds **سنجر** before **یافت**, has **پرهان** for **جهان**, and **یافتست** for **یافت**. — 3. S. **بدر کیتی** - **پیغمبر**. — 4. S. **بپرداخت**. — 8. E. om. [که]; S. substitutes **معنی** for **بدرستی**. — 12. S. **فرمود** [را], and **چهل** [و] after **آن**. — 15. S. om. **سلطان**. — 16. S. om. **چهل** [و] after **آن**. — 17. S. **آن**, and om. **شعر** for **قصیده**, and **است**, and **داشت** as var. — 24. S. **یافته** for **راند** in text, with **داشت** as var.

127, 3-4. S. om. — 8. S. **زبان** در **انبان**. — 9. S. **بیرید**. — 11. S. om. **تو** after **در دست** [طبع]. — 15-16. S. om.

128, 1. MF. **چو** for **چه**. — 2. The words **رضا دهیم** are partly obliterated in S., and of **دهیم** only **م** follows the final **ل** of the preceding word. — 5. MF. **طبعیم**; **ازین**, which in E. is corrected to **ازو**. — 7. MF. **کوز**. — 12. S. **از** for **آن**. — 9-14. MF. om. — 14. E. has as var. **و چنانکه از تفاوت طبع**. — 19. S. **بجای من چه کزین گونه صد هزار جفاست**. — 21. S. **بر** for **ز**. — 22. S. **این** for **آن**.

129, 1. S. **لثیم** for **لثیم**. — 2. E. **رواست**, B. **خداست**. — 8. S. om. **و** after **کشاد**; E. **بیرگ** for **بند**. — 9. S. **حرم** for **جرم**. — 10. S. om. **آب**. — 24. S. **بال** for **بال**.

130, 3. S. **کف** for **کفت**. — 9. E. **براند آید**. — 10. S. **آنگه** for **بناک**. — 11. E. **زبان**. — 13. E. **نعل** for **نعل**. — 16. S. om. **یا** after **دریا**. — 21. S. om. **ز** and **تو**. Read **خدمت**. — 24. S. **بعصاست**.

131, 5. S. **ار بدن**. — 7. S. **ز غایت**. — 8. S. **نه ناز بیاست**. — 9. S. **منکری**. — 10. S. **حامی**, corrected in margin to **کرم**, and **کرمی**. — 11. S. **گمان** for **امید**. — 12. S. **بند کوچ**. — 13. S. **ز ظل**; MF. **باشد** for **شاید**. — 15. S. **اندرو**. — 18. S. **تو تر**. — 19. S. **الاجل**, and **ظاهر**. — 20. MF. adds **و** after **دستور**. — 22. S. **املا** for **املا**. — 23. Read **ورنه**. — 24. S. **مقصود** for **مقصود**. — 25. E. **و از نوای**. — 26. S. **اقتضا**.

132, 1. S. **طلعتش**. — 2. S. **سلوت** for **خلوت**. — 5. S. **کنید** for **گر**. — 6. S. **زاده** for **زاده**. — 10. S. om. **میدهد**. — 11. S. **کنید** for **معرول**. — 12. S. **کز** for **گر**. — 13. S. **عمر**. — 14. S. **معدور**. — 15. S. om. **و این قصیده**. — 16. S. **ارجل** for **ارجل**. — 17. S. om. **ادم**. — 18. S. **ارجل** for **ارجل**. — 19. S. **ارجل** for **ارجل**. — 20. S. **ارجل** for **ارجل**. — 21. MF. om.

133, 1. MF. **پیش**, corrected from **سخت** in S., E. **نیست**. — 2. S. **پنکالند** and **نسانند**. — 3-8. MF. om., and substitutes four other lines. — 7. S. **میل** for **سپیل**. — 10. S. om. **بینی**. — 11. MF. **بر مثالی**, and **کرد** for **زد**. — 13. S. om. **نور**. — 15-24. MF. om. — 17. S. **الطراف**. — 18. S. **آیت**. — 19. S. **آیت**. — 20. S. **آیت**. — 21. S. **آیت**. — 22. S. **آیت**. — 23. S. **آیت**. — 24. S. **آیت**. — 25. S. **آیت**. — 26. S. **آیت**. — 27. S. **آیت**. — 28. S. **آیت**. — 29. S. **آیت**. — 30. S. **آیت**. — 31. S. **آیت**. — 32. S. **آیت**. — 33. S. **آیت**. — 34. S. **آیت**. — 35. S. **آیت**. — 36. S. **آیت**. — 37. S. **آیت**. — 38. S. **آیت**. — 39. S. **آیت**. — 40. S. **آیت**. — 41. S. **آیت**. — 42. S. **آیت**. — 43. S. **آیت**. — 44. S. **آیت**. — 45. S. **آیت**. — 46. S. **آیت**. — 47. S. **آیت**. — 48. S. **آیت**. — 49. S. **آیت**. — 50. S. **آیت**. — 51. S. **آیت**. — 52. S. **آیت**. — 53. S. **آیت**. — 54. S. **آیت**. — 55. S. **آیت**. — 56. S. **آیت**. — 57. S. **آیت**. — 58. S. **آیت**. — 59. S. **آیت**. — 60. S. **آیت**. — 61. S. **آیت**. — 62. S. **آیت**. — 63. S. **آیت**. — 64. S. **آیت**. — 65. S. **آیت**. — 66. S. **آیت**. — 67. S. **آیت**. — 68. S. **آیت**. — 69. S. **آیت**. — 70. S. **آیت**. — 71. S. **آیت**. — 72. S. **آیت**. — 73. S. **آیت**. — 74. S. **آیت**. — 75. S. **آیت**. — 76. S. **آیت**. — 77. S. **آیت**. — 78. S. **آیت**. — 79. S. **آیت**. — 80. S. **آیت**. — 81. S. **آیت**. — 82. S. **آیت**. — 83. S. **آیت**. — 84. S. **آیت**. — 85. S. **آیت**. — 86. S. **آیت**. — 87. S. **آیت**. — 88. S. **آیت**. — 89. S. **آیت**. — 90. S. **آیت**. — 91. S. **آیت**. — 92. S. **آیت**. — 93. S. **آیت**. — 94. S. **آیت**. — 95. S. **آیت**. — 96. S. **آیت**. — 97. S. **آیت**. — 98. S. **آیت**. — 99. S. **آیت**. — 100. S. **آیت**.

on indicated in E. has been omitted or cut off. I have no doubt that the reading here given is wrong; something like *از فقر* or *از قحط* appears to be required.

134, 1. S. *ننوان* and om. [و]. — 4. S. om. [مشهد], and adds *که* after *کرد*. — 6. E. indicates a variant on *قدرت رایت* which has been omitted or cut off, perhaps *قدرت را ید*. — 13. S. adds *هو گوید* after *و*. — 14. S. *فلک* for *ملک*. — 16. E. om. [و]. — 19. S. om. [ن] in *دهان*. — 20. E. S. *چهار* for *چار* *con. metr.* — 21. S. *طارمیست*. — 22. S. *تو*. — 23. S. *از نگری*. — 25. S. *کارکن او*.

135, 3. S. *جود* for *خود*. — 4. S. *نیکوتر* and om. [که]. — 6. S. *چرخ* for *خرج*. — 9. E. has *بادا* as var. on *بادند*. — 13. S. *دارنده*, and *مناسب نیست* for *بسیارست*. — 15. S. *کر* for *گر*. — 24. S. *مثل انیم بخته*. — 25. S. om. [و این قطعه].

136, 4. S. *زنج* for *رخ*. — 5. S. has *افلاک*, deleted, after *ساحت*. — 6. S. *در خریدان* and *هموزان* for *بحور*. — 7. S. *کشید*. — 8. S. *فند*. — 13. S. adds *و این قطعه* at beginning of line.

137, 1. S. *خدای*, om. [سه] and [را], and *حاساکم*. — 4. S. *نقش* for *نفس*. — 6. S. *چون* for *چو* and om. [باری]. — 8. S. *آن* for *این*. — 9. S. *آتشست*. — 13. S. *گردون سر سر در کشست*. — 15. S. *و له* for *و هوراست*. — 20. S. *بدید* for *ندید*. — 21. S. *که* for *ز*.

138, 1. S. om. [و له]. — 2. E. *ترمد و*. — 3. S. *بگفت*; E. om. *ی* after *بکدوی*. — 7. E. *چنین* for *حسن*. — 8. S. om. — 9. S. *ابو*, and *برای* for *کمال*. — 10. S. om. [مآئده]. — 11. S. om. [الامیر]. — 12. MF. om. [الطولانی]. — 13. MF. om. [از]; for *افاضل* S. has *الطور الدا فاضل*. — 14. S. *مثالت* and *هیجا*. — 18. S. *شعر* for *قطعه*. — 21. S. *بدایع او ز*. — 24. S. *تعبد* for *تعبد*.

139, 1. S. *گردانید*. — 2. S. adds *و به* after *حال*. — 5. E. S. *فتکی* for *قتلی*; E. *خدا را از خدا*; S. *بسیم*, emended by de Goeje. — 7. E. S. *حفته* for *حقیقه*; E. *طلبیت*, emended by de Goeje. — 10. S. om. [از] and *در مقابل*. — 11. S. adds *و* before *رسولی*. — 13. S. *در مقابل*. — 14. S. *استلام* for *اسلام*, and *پروان* for *پروان*. — 16. S. *در* for *در*, and *پاشم* for *پاشم*, and adds *و* after *آمد*. — 17. S. adds *و* after *لطف*. — 18. S. *عرض*. — 20. S. *حده*, and om. [و اکنون]. — 21. S. *حوص*. — 22. S. *حوصی* for *حوص*. — 23. E. S. adds *چو* before *حور*, but it is deleted in E.

140, 1. S. om. [و] before *در*. — 8. S. *زبردست*. — 10. S. om. [ونشسته].

141, 2. S. om. دست. — 3. E. var. یاری. — 5. S. بعضی for یعنی. — 6. E. S. کردنی, corrected in E. to گردت. — 11. S. که for شد. — 16. S. فوادست. — 21. S. om. [دست], and adds s after کمر. — 22. S. transposes برد and برده.

142, 1. S. om. [شود خراب]. — 5. S. طمو معطی. — 8-10. S. om. from بازی in l. 8 to بدست و in l. 10. — 9. E. adds بد after نیک. — 8-9. These verses are added in the margin of E. — 12. S. بو for تو. — 14. S. اند for آمد. — 16. S. فال زار.

143, 4. E. مئی. — 6. S. گاه for کار. — 11. E. S. آغوش for آغوش. — 17. S. دوستان. — 18. E. آیتست and غایتست; S. آنم for دانم. — 22. S. منشین.

144, 3. S. نداند. — 4. S. می نخوانی, and که for و, and نوشته. — 5. S. تر ز من کرا for تو ز من اگر. — 6. S. و تو چو ختم. — 7. S. عرضه. — 8. S. عرض. — 9. S. من چو با جو. — 10. E. om. [و این]. — 13. S. کاین for کان. — 16. S. adds و before عقل. — 19. E. S. بامتخمان, with باستخوان as var. in E.

145, 3. S. om. [و]. — 10. S. از اتم, and om [و] after کشاک. — 11-12. S. om. [و شعر ... این غزل]. — 12. S. adds لطف before طبع. — 13. S. نظم for قطعه. — 14. S. بر corrected to در after بازی. — 18. E. بر بر. — 19. S. برتر. — 21. S. کنانست and از ما بر for باری. — 23. S. om. [و] after عشق.

146, 1-2. S. om. — 4. MF. خود for من; S. transposes می and چه all through the poem. — 6. MF. می چه خواجه. — 8. S. چون. — 10. S. در for از, and از ترانی آید. — 12. S. آسایش for کشایش. — 15. S. om. ی after در. — 17. E. مدام. — 18. S. om. [و] in first hemistich. — 21. S. بشکند. — 22. S. گریهء سوز. — 23. S. کز پی سود.

147, 3. S. چون for چو. — 6. E. هر for هر, and گر for که. — 7. S. om. — 10. E. om. [و]. — 13. S. کن for کن. — 15. S. تا بوک. — 18. MF. زیستنی. — 21. S. om. [نه]. — 19. MF. هر دم.

148, 2. S. has در آئی for .. را. — 3. S. om. [در], for محطی, om. [می], and فوج for فتوح. — 4. S. om. روح in one place, and ارواست for معاریف. — 7. S. om. [روز]; E. adds که after ارواست. — 8. E. غزل for و له. — 9. S. om. کی. — 13. S. adds و after گوش. — 14. S. این واقعہ بش... ی این. — 15. S. om. [غزل]. — 19. S. جنونرا.

149, 1. S. غزل for و له. — 3. S. زب کرو. — 5. S. بدلی. — 6. S. om.

10. غزل for و له. — 8. S. شب. — 10. [بود], and وعداء with hamza. — 15. S. خوابم for خوابم. — 16. S. یا for یا. — 17. S. و له. — 18. S. از for ای. — 19. S. om. — 20. S. سش. — 21. S. دل. — 22. S. inserts بار again before دل. — 22. S. inserts بار again before دل.

150, 7. S. دیدار مرتراست. — 11. S. غزل for و له. — 14. S. توان for ز سر. — 19. E. con. metr.; E. S. برمی for برمی; MF. گران. — 20. S. om. [می], which E. places where ۴ stands in the text, this [۴] bring omitted by both E. and S.; MF. om. [از], otherwise as in text. — 22. E. باز رواست; MF. تا آرد. — 24. E. S. شرف, with شرق as var. in E.; MF. فرماید for بنماید.

151, 4. E. S. وصف for خلف, with latter as var. in E. — 5. S. adds و after آب. — 6. S. om. [و]. — 11. S. رنجی را. — 12. S. om. [و] and the final م. — 16. S. و له. — 18. S. سگالت. — 18—21. MF. om. — 22. S. ملک for کلک, and دور for دور. — 23. MF. دانش for دانش. — 24. MF. شراب for و طرب.

152, 2. For جشن E. has فتح, جشن. — 5. S. هواء مراد, and کرد. — 6. S. om. [و]. — 7. S. و له. — 8. E. S. اگر نشانند. — 9. E. میخ, with reading here adopted as var. in E. — 8. S. چهاره. — 9. E. text, مسخی, S. مسخی or مسخی. — 11. MF. رقصه for رقصه. — 12. MF. آنست and than غایت. — 13. S. بگویم. — 14. S. om. second [۴]. — 15. E. خان زنان. — 17. S. اسیر for اثیر. — 21. S. om. [الدين]. — 23. S. بل که for صابر.

153, 1. MF. کنون for هی. — 3. S. om. [که]. — 4. S. مدح for موج. — 6. S. ظاهر for ظاهر, and او for از. — 7. S. بکام, and adds و after بجوار. — 15. S. گویم. — 18. S. بودست.

154, 2. E. text (the var. is here adopted): بر چهره ما ز. — 5. S. مانا که for تا نا که. — 6. S. بکشائی. — 17. Read بیالودم. — 21. Read ساخته. — 22. S. transposes ۴ and دل. — 24. S. لب تو for سیمت. — 25. S. inserts ۴ before علم.

155, 3. S. om. [سرشک]. — 5. S. om. [و]. — 8. S. ز. — 21. S. transposes تیر and چو.

156, 10. In S. the points of کم are blotted and uncertain, while the following word looks like تنست. — 11. S. جنگ. — 12. S. om. [تو]. — 15. S. om. [که], and مجموع for مجموع. — 16. S. بادی. — 17. S. om. [به] before انگشت. — 18. S. جهان for جهان. — 20. S. خیر for خیر. — 22—23. S. om. last half

of former and first half of latter line. — 24. S. بایست for تابشت. — 24. S. دم for دوم.

157, 2. S. زینهار for زینهار. — 6. E. نخواهد for بخواهد. — 8. E. از for با. — 13. S. گرانی for کوانی. — 20. S. om. [که].

158, 3. S. adds و before م. — 7. S. نداشت in text, with نگاشت as var., and om. second hemistich. — 11. S. om. [و]. — 12. S. نو for تو. — 18. S. دست for سست. — 23. E. ابر نیست. — 24. S. بر آر for ندارد.

159, 4—6. S. om. — 7. S. خاک for چان گر. — 8—9. S. om. — 10. S. adds نه after و. — 11. S. ساخته for خاسته. — 14. S. نه for به. — 19. S. om. [کلالت], and عقد for عقل. — 20. S. بست for است. I fancy that some word like مستی should be inserted before بصد. — 21. E. [امل]. — 23. S. om. میان for بیان.

160, 3. S. درستست for دوستیست and جومیست. — 7. S. داریم for نروم. — 17. S. به for بد, in which case we must emend to نبروم, and read, with C., نبرم for ببرم. — 23. S. om. [و].

161, 6. S. حبش for جنس. — 14. S. اینست and om. [و]. — 20. S. چنان for کجا. — 21. S. رفیع for رفیقی. — 22. S. om. [در] and has گذشت; E. S. کمال, but corrected in E. to کلام. — 23. For حورا (so corrected in E.) E. had حوررا, S. خودرا.

162, 4. S. شوی for سوی, and بر for بر. — 5. S. شرطیست. — 8. S. زین for دل, and با for یا. — 10. E. و. — 11. S. آورد. — 13. S. وین for وین. — 14. S. substitutes و له for this line. — 18. E. om. [و] before در. — 21. S. رخساره, and یار for یار. — 22—23. S. om. from تکیه in l. 22 to کنی in l. 23, by homoioteleuton.

163, 1. Here begins another long lacuna in S., extending to 174, 18. inclusive. — 23. The word printed as خوبی is doubtful in E.

165, 2. MF. بوستان for زار برده. — 6. MF. زنج for فکر. — 9. E. رطف. — 23. E. بخدای.

166, 2. E. چون خزر. — 6. E. نسیانم again for نشانم.

167, 9. E. ملایین, emended to بلایین. — 25. In E. مطلع is a correction from تخلص; and سیومی stands for سیوم.

168, 6. The name before بنی علی is quite illegible; E. دوست for گوید. — 17. گوید is an emendation of گویند.

169, 4. E. om. [و] after روح. — 13. E. خوان for خان. — 15. The word involved in the lacuna (where the MS. is worm-eaten) appears to end ...; and آتش is emended from آهن; E. inserts بن after غمرا. —

18. E. om. [و] after كيش. — 21. E. سوزن, emended to سوزن. — 22. E. و for ز; after حال a lacuna involves the first letters of the verb ending in دن which I conjecturally read گدائیدن. — 23. E. زند یانم. — 24. E. فشری for فرور.

120, 2. E. چوَن ناک for چوَنانک. — 4. E. اهل for اهل. — 13. E. بار for بار. — 14. E. ناک و .. انک.

171, 3. E. کلاو, emended to کلا; only the last letter of the word conjecturally read روان is legible. — 5. I can offer no conjecture for دباب; E. گوبد for گوبد.

172, 9. E. خداهش. — 14. E. om. last [و].

174, 19. Here S. again joins, after the lacuna beginning on 163, 1. S. تھی for تھی. — 20. S. om. [و] after ملکہ. — 22. S. om. — 23. S. توطی for قوطی. — 24. S. سگو for نہ اڑ.

1755. 1. S. ماند for ماند. — 3. S. om. [اما]; S. تعویض for تعویض. — 7. S. و for شد. — 10. Correct پولادت to پودلادت or (E.) فولادت. — 13. S. om. [و فوراست]. — 18. S. نو for تو. — 19. S. om. — 20. S. ما. — 21. E. خسته for خسته; S. دل for تن. — 22. S. و له for رابع.

۱۷۶. 2. S. اسنس. — 3. S. om. [ک]. — 7. S. دوم رسیدی for رشیدی; — 8. S. om. عبادت سیاحت عبادت. — 9. S. شعر و مقدم. — 10. S. عبادت سیاحت عبادت. — 11. S. مصنون. — 12. S. [عطر]. — 13. S. خوانی for بخوانی. — 14. S. سایبان مصنون. — 15. S. گ. for گر.

24. — اینست. E. [نیست]. S. om. — 14. S. صد مساحت. — 6. S. 177
 نو. S. 25. — جواب for شع. S.

178. 1. S. درو for آورد. — 13. S. ایا حواصل بزرگت در. — 14. S. تنو for نو and [کار]. 19. S. om. — 16. S. فتن for فتن. — تمامی for تمامت. — 21. S. om. [و].

179. 1. S. مغیش طرفه زود بود. — 3. S. عاكيبى. — 4. S. for بروز. —
— تاب for باب S. 12. — آن for این S. 9. — تو for نو S. 7. — برون ز
— کرد for برد S. 13. — 15—16. S. om. — 23. S. adds شد after تو. — 24.
S. ندانی. — 25. S. آمد for آید, and بد ای for برای من.

150, 1. S. کاری. — 2. S. سزای for هزار. — 3. S. عشقی. — 6—7. S. om. — 8. S. انگور for الکورست. — 9. S. adds قطعه at end of line. — 10. S. بدین for برین. — 11. S. شدست, تا بچرخست for با بحر خشت and adds at the end of this line the couplet omitted above in l. 6. — 12. S. نظم for قطعه. — 14. S. بکران for نگران. — 15. S. قطعه for و له. — 22. S. بکار for نگار. — 23. S. om. — 25. S. بجد for بحد.

181, 8. S. om. [در]. — 14. MF. هجر for عشق. — 15. S. روزی for موئی. — 16. The words placed in brackets are a conjecture by Mawlawī Muḥammad Barakatu'llāh. — 17. S. om. [و], and transposes مور and مو; MF. شبانروزی. — 19. S. زبس سختی زبس زاری. — 20. For مو S. has مور, and MF. بچشم; S. نهمان ندارد for بها نداری. — 21. S. راند و, R. اندود, E. has از اندود. — 23. For the emendation در زن موی چون... MF. omits this and the remaining verses of the poem. — 24. In E. a lacuna replaces the words کو گره.

182, 1. S. بسنجم. — 2. E. و از وز. — 3. S. که او ننگاردم. — 4. S. نشان. — 5. S. راق, for راق. — 6. S. کران in text, with کمان as var. — 10. S. چشم for فشان, and, by homoioteleuton, omits from چشم in l. 14. — 12. E. نور و رنگ رنگ. — 13. S. گوید for گر. — 17. S. قصاید for محال. — 21. S. حدّ for حدّ. — 23. MF. om. [و] before باز.

183, 1. MF. om. [و] after بخت, and نیاید for نگردد. — 2. S. inserts قضااست before صواب. — 3. S. مروراست. — 4. S. کی for که. — 6. MF. بلاست for عناست; MF. گونه for گون. — 8. S. رواست for سزاست. — 12. S. ندا بدانج. — 13. For the conjectural words in brackets, E. has بند که که. — 15. S. تعویذ, and بساط. — 19–22. S. transposes these two couplets.

184, 6. S. یا for با. — 8. S. om. [ای]. — 9. S. om. تنگ دلی. — 11. S. فی for نه. — 12. S. گفت for گفت. — 13. S. و فناسست for وفاسست. — 15. S. om. [اینست]. — 16. S. بیپایه. — 20. E. و فناسست. — 21. S. و مان غنا. — 22. S. بیپایه.

185, 1. S. پیر. — 7. S. om. The line is added in the margin of E. — 10. E. om. [ای]. — 11. S. باقی for با منی. — 13. E. خداوش داور. — 14. E. پیر اهل. — 15. S. حیدر فناسست. The emendation is conjectural. — 16. S. پیر از. — 21. S. جناسست. — 24. S. om.

186, 1. MF. om. [و]. — 3. S. پیر از for پیر آن. — 4. Correct to باغ. — 5. S. خورنق for چورونق. — 6. S. om. [است]; E. S. کوه. — 7. S. MF. پیر بهار چین. — 10. MF. وین. — 11. E. کوثرین سرشک; var. in E. کوثرین سرشک; MF. سرشک. — 12. MF. نگار for نثار. — 15. MF. بنددش. — 16. S. نقاب for فقااست. — 17. MF. یک نام. — 18. E. پیر for پیر. — 20. S. یا for با. — 21. S. کمنام. — 22. S. om. second [و].

187, 1. MF. دشت for ست; S. گرد کوه و دشت; MF. و آن for این. — 3. E. S. پیر for پیر, corrected in E.; S. om. [پ], and پیر for پیر. — 4.

20. MF. om. this and most of the following verses of the poem. — 21. S. منم for هم.

193, 1. S. سر, and دار مرا. — 3. S. om. [و], and نیایدم. — 4. S. om. [و]. — 7. E. text به تپاء, corrected to بگناه in margin. — 10. S. بنزد. — 11. S. املا for اول. — 12. E. خجالتی که, S. خجالت آکه. — 13. S. بربین for برین. — 14. S. گر آنچه کرده بود. — 15. S. om. [آمد]. — 16. S. بدین for برین. — 17. MF. ننگ هر مسلمانم. — 18. S. کلهی. — 19. — 20. MF. om. — 21. S. MF. بدی for گنه. — 22. For اگر E. has ار, MF. بهمار. — 23. S. کس ار.

194, 1. S. برین. — 2. S. نتوانم. — 5—6. MF. om. — 8. E. S. گر for کر. — 9. S. زبان for زبان. — 9—12. MF. om. — 15. E. ور. — 16. S. [گرم]. — 17. S. ار for از. — 19. E. فتق, S. فتو. — 22. S. سودم, and بد تو دك. — 23. S. بتك or تيك.

195, 1. S. حچك. — 2. E. حچك, S. حچك. — 6. S. om. [ملك]. — 9. S. لا for سر. — 10. E. S. کس for چون. — 12. S. حك. — 13. S. باش. — 14. E. S. کوثر; S. کوثر. — 15. S. اگر ترا بینم. — 16. E. S. کلخجك, but the correction is obvious, the verse meaning, "I know this much, that in Turkish 'flower' is *chichek*." — 19. E. بدورد کنی و بیار. — 20. S. بدورد کی نثار.

196, 2. S. بحسك. — 7. S. پذیر for پدید. — 8. S. om. [و] after نجوم. — 11. S. کنای for کرای. — 13. S. تن for تنی. — 16—17. S. om. — 18. S. om. [نیست]. — 21. S. نیای و. — 22. S. زانی. — 23. S. خوش آوازی for خراش وزی. — 24. S. با نیازی.

197, 2. S. طاعتی. — 3. S. آشکار for انکار. — 4. E. از آشکار. — 10. S. بیامبر تازی. — 11. S. کند for کن. — 14. E. om. [سر]. — 15. E. نسیم for زفتیسست. — 19. S. رزمی. — 21. S. om. [بتو]. — 23. S. زرقست.

198, 2. E. یکیند; S. inserts شه again before جو. — 3. S. مدح. — 7. S. om. [ست]. — 8—9. E. om. — 10. S. شما غلط گردد. — 13. Both E. and S. simply repeat the last heading (۸۵), evidently by a mere inadvertence. I deduce the first part of the poet's name from the beginning of the next line. — 14. S. جلال for حلال. — 17. E. بشست for هشت. — 19. S. ازل for عزل. — 21. The conjectural [فر] is replaced by a lacuna in E. and is simply omitted in S., which also reads این for ازین. — 23. S. لالهزار.

199, 1. S. فصلش. — 2. In S. سمور is altered to سموم. — 3. S. بیدار for بیدرا, and صباع. — 6. S. om. [در], and has پشت. — 11. E. بر for

— 12. S. گشت ازو درد. — 18. S. پرسیدن; E. om. [کنند]. — 24. S. عنان.

200, 4. S. آواز. — 5. For the conjecture از زبان E. has وازان بیان. — 7. E. for جز خر. — 8. E. S. for وزیر. — 9. E. om. second [و]. — 11. E. جغر, S. جغر. — 14. S. ایشان. — 15. S. by mistake repeats لکلك for گنجشک. — 16. S. om. [یاد]. — 19. E. بکن con. metr. — 21. S. مرغی and خرویشش; MF. بیضه نهید for خایه بیضه. — 22. MF. جوجه for چوز, and again بیضه for خایه. S. transposes ll. 21—22 and 23—24. — 23. S. om. [به] before استاندان; MF. باستان درین راه.

201, 2. S. om. [به] before ظاهر. — 6. S. om. [من], reads بود for بوم, and inserts و after چند. — 8. S. om. [من تو], for which MF. reads پیغامبر. — 9. S. فوت. — 10. S. دم for دهم. — 11. E. پیغامبر. — 14. S. om. — 15. S. زینهار, con. metr. — 16. S. کبر for کبر. — 17. S. om. [که] and [ی]. — 20. S. om. [ی] in مهتری. — 23. E. برد. — 24. S. om.

202, 3. S. احمق for احمق. — 4. S. جهان for و. — 11. S. مهتری. — 13. S. جمید; MF. یافه; S. om. [می], for which MF. reads مجلس for خلوت. — 14. E. S. خود for جود; MF. گومتش; E. S. گومتش; MF. جود for جود. — 15. MF. گومتش; E. S. گومتش; MF. جود for جود. — 16. E. S. خیز; MF. کافی for کافی; S. جمید. — 17. E. S. خیز; MF. کافی for کافی; S. جمید. — 18. S. بری for برین. — 21. S. om. second [خوش].

203, 2. S. و ایله; MF. om. [و] after طبع, and اندیشد. — 3. Correct مدت; MF. دیگر; MF. نگر. — 6. S. تا for یا. — 11. E. S. نگر. — 12. S. دادن for دادن. — 13. S. MF. آید. — 15. S. کبیرا. — 16. E. S. نازون. — 18. MF. بد for بد. — 19. S. شماره for شک. — 21. S. om. [و] and the second [تو]. — 24. E. رزی. — 25. S. شک for شک.

204, 1. S. بهیجا and om. [چون], and زه for زه. — 4. S. om. [به] before هه. — 10. S. om. [به] before دهان. — 13. E. S. و. — 14. S. adds نیز before قطع. — 15. S. om. [بر], for which E. has پیر. — 18. S. بیای. — 19. MF. وز کم. — 20. MF. حاجت for حالت. — 21. MF. شفیع for شفیع. — 22. S. om. [کنی]. — 23. S. و گر نمایند. — 24. S. ما for من.

205, 2. S. هه for هه. — 8. S. بیعامت. — 10. S. بدویدم. — 11. S. غره‌های. — 13. MF. درخشنده. — 14. E. S. غری. — 15. MF. غره‌های. — 16. S. سنخیم. — 19. S. لون. — 23. S. دار و دان تو.

206, 1. S. repeats بوسه for پیرو; E. پندارند MF. اندازند. — 4. E. نادر کامد. — 6. S. نشیب for نشیست. — 11. E. S. نادر کامد. — 16. S. خانه گیرد. — 18. E. ضرور. — 19. S. می for چینی. — 23. E. S. چینی for چینی.

207, 1. E. مهندب. — 2. S. om. [تا خورد] and adds قطعه at end of line. — 4. S. تغییر. — 5. S. عقل for عقد. — 8. S. آنج. — 14. S. ویکورا. — 17. It appears to me that we should read نرسیدست. — 19. E. چهار; S. کاره. — 23. E. ای سرز, آن سرز (pl. of اترز) is conjectural; S. تنگ for نیک. — 24. MF. ای.

208, 4. MF. آئی for آئی; E. S. روستی. — 5. S. کم for که. — 7. For S. has کبر, MF. کم ز. — 11. S. پمیشوار for و بشنواز, and هاجو for فعل. — 12. S. چشم; E. راکینه, S. ز کاینه. — 13. MF. نقل for فعل. — 15—16. MF. om. — 17 E. روستی. — 24. S. شاعرانست.

209, 2. S. زند کاندنی. This and the 2 following words are written in red in one MS., as though they constituted a new heading. — 6. S. بودی for بود. — 8. S. از غم for جز عمر ز. — 9. S. دیدن for دین. — 10. S. پیری پیش read چو آمدن. — 11. S. om. [چو], and از دیدن for از بدین. — 16. For the conjecture ز E. has زغری, S. ز غری. — 18. S. سراب. — 23. S. دنا for دنا.

210, 1. S. inserts the word قصیده after فصل. — 3. E. صاحب. E. S. روی for ری. — 4. S. زمان. — 6. S. و لطفت سیاق. — 7. S. om. [طبع] and [عاجم]. — 11. MF. inserts و after اندر. — 16. MF. adds و after شیرند. — 18. S. بپرند and خوانند. — 19. MF. کی for گر. — 21. S. چون بمانند. — 24. چویر پشت حصانند.

211, 1. E. پذیرام تر. MF. om. this line and the next. — 2. S. حرف. — 4. S. om. [و]. — 5. S. om. [چو]; MF. transposes زمینند and زمانند. — 7—8. S. om. — 11. S. ناست. MF. نایب. — 14. S. نراند for نراند and اسپ for است. — 15. MF. با for در. S. MF. با آب for آب. — 16. S. طاووس. MF. طاوسی. — 17. E. بکشاند. S. بکشانید. — 18. S. روز. — 20. S. کوکب.

212, 2. S. تا تبخ. — 4. S. خشم for چشم. — 5. S. سال for شان. — 9. S. om. first [و]. — 10. S. کفش مگر. MF. om. these two lines. — 12. MF. شیران for شیرین. — 13. MF. شان for آن. — 14. S. شیران. — 15. MF. جلاند. S. حیاند. — 16. MF. مابنده. — 17. S. عراند. — 18. MF. کاند. — 22. S. om. [و]. — 21—213, 2. MF. om.

213, 3. E. ار جو. S. ار جو. — 4. MF. زینان. — 5. E. و for خسرو. — 8. S. om. [و]. — 9. and 10. MF. که. — 10.

S. om. [ک]; S. MF. بستانند. — 12. MF. بخوانند for بدانند. — 13. S. دل for فلك. — 14. S. and text of E. چو تسبیح ندانند: the reading adopted is a marginal correction in E. — 16. S. ناگهی. — 17. S. برخی. — 20. S. om. [پوش].

214, 4. S. عصدی. — 6. S. استادی. — 7. S. یافت for است. — 11. S. om. [و]: Dawlatsháh (p. 67 of my ed.). — 12. Dawlatsháh, جهان for زمین, بار for دم, and گر for چون. — 13. Dawlatsháh, خورشید گوهر بار بار, and گوهر for هر دم, در for یر. — 16. E. S. خفته لاله و. — 18. Dawlatsháh سوسن for سنبل. — 19. Dawlatsháh, ارورد زرد, S. ارورد زرد, and رود for رود, and شمار از دو. — 20. S. om. — 21. S. از در.

215, 1. S. و بلغ یاران اندرو. — 2. E. صیقل اندر رنگ رنگ. — 3. E. S. شبوی for شبوی. — 10. S. سمر, Dawlatsháh, ثمر. — 13. Dawlatsháh, بنهاد for بنماید. — 14. Dawlatsháh, کنار for کنار. — 17. Dawlatsháh, لاله گلرنگ رنگ, S. ناز for ناز. — 18. S. خوشبوی. — 19. Dawlatsháh, سوسن for سنبل. — 20. Dawlatsháh om. [و]; S. om. [چون], and [ایضا]. — 25. Dawlatsháh, زنی for زین.

216, 1, 12 and 15. S. om., E. om. ایضا. — 4. S. شب for شب; Dawlatsháh transposes روی and موی. — 5. S. om. [و]. — 6. E. سر. — 7. E. S. بر. — 8. Dawlatsháh, بهر for قسم. — 9. Dawlatsháh, خوب, S. بگا for بگا. — 14. For چوب (the reading of Dawlatsháh) E. has رسنگ. — 16. S. دود. — 17. S. adds از after سرای. — 22. S. و شنک for و شنک. — 24. S. text طوری, corrected in margin; سار. بیکار.

217, 1, 4, 15 and 18. S. om. — 2. S. برتاب. — 5. S. ای بروز. — 6. E. زی. — 8. S. om. [و]. — 9. E. شریک, S. شریک and om. [پر]. — 10. S. om. [و]. — 11. S. شونام. — 16. S. نگرداند. — 19. S. تا بکردن.

218, 1. S. om. [شد]. — 3. S. چندان. — 5, 8 and 19. S. om. — 9. S. و تننت for وقت. — 14. S. om. [تبغ]. — 15. S. خور for خور; E. S. یاک. — 18. S. خورمی for خورمی. — 21. S. نغروب یکام.

219, 2. S. om. [و]. — 3. E. replaces the first and S. the second پری by شب. — 5. S. om. [ب] before شب. — 6. S. چشم. — 15. S. نیافته. — 16. S. بار. — 19. S. ندارم for ندانم, and om. [و]. — 23. S. ابو for بو.

220, 10—11. S. om. — 14. S. و ستن, and زهر for زهر. — 20. S. om. [و]. — 24. I think that in this line also we should read بود.

221, 3. S. روز for روز. — 5. S. لافاتی. — 9. S. می کنند and گوید. — 11. S. جماعتی که در شیوه. — 12. S. او را for او. — 15. S. او را for او.

نارنج. MF. 23. — در وجد، and نیافته، and تنسیج for تسبیح. S. 16. — بازپچه for

کآمد. S. 3. — مسکین. MF. 2. — هنگامه چو طفلان. MF. 222, 1. — دیوانه. S. 8. — درون بام. S. 6. — خان for خانه. S. 5. — هنگام. S. 4. — ویرانه for سگی، and دو سگ. S. 12. — یلسد بر خوانش [و]. om. — شیران in آن. S. 14. — که در دیده. S. 13. — دورانش for درانش and [و]. — 15. S. ز for و. — 17. S. om. — 18. S. قند for فتد. — 19. S. خود فرست. — خود فرست in E. the line ends سپید for سبیل — 22. E. روز for روز. — 24. S. خورم.

223, 1. S. om. the first [و]. — 6. S. اختکی. — 7. S. om. [قطعه]. — 9. S. دق for دق. — 12. S. کر for در. — 16. S. اسیر. — 21. S. om. [و].

224, 7. S. تو نم سی. — 12. S. بیشه. — 14. S. om. [نظم]. — 16. S. افگند، and خاتون، and برند for بر آمد، پیر for بر. — 17. S. [هست]. — 21. S. و اقبال. — 22. S. عدو گر. — 23. E. که نام او نارست.

225, 1. S. اقبال، and جنگی. — 9. S. چون ناز و. — 12. S. عرق for طرف. — 13. For من E. has می. — 20. S. شکر for بنگر. — 22. S. بداند. — 23. S. has آسمان، deleted، before آفتاب.

226, 3. S. آب. — 5. S. om. [از]. — 6. S. دل for دوش بر. — 12. S. متمن، and om. [و]. — 15. E. بطر. — 17. S. چرخ. — 25. S. م for م.

227, 5. S. نگرد و او. — 6. For شده (conjectural) S. has که، E. سمه or سه. — 18. E. باوری. — 23. S. یاد for باد. — 24. S. از for آن. — 5. S. om. [با].

228, 14. S. آنست. — 16. MF. ساخت for کرد. — 23. S. گفته and رسول after درود and after [و]. — 24. E. om. [و].

229, 1. S. کرد. — 2. S. ای. MF. om. this and the last line. — 3. MF. places و after نشاط. — 5. MF. transposes تجویم and نخواست. — 6. MF. — 8. MF. زاز for ز. — 9. S. ناب for آب. — 10. MF. زاز for ز. — 11. MF. زیاده before سیما. — 12. MF. دیار من شده. — 13. MF. زیاده before سیما. — 14. MF. زیاده before سیما. — 15. MF. زیاده before سیما. — 16. MF. زیاده before سیما. — 17. MF. زیاده before سیما. — 18. MF. زیاده before سیما. — 19. MF. زیاده before سیما. — 20. MF. زیاده before سیما. — 21. MF. زیاده before سیما. — 22. MF. زیاده before سیما. — 23. S. om. [ان] in اندران. MF. omits this and the next line.

230, 2. MF. از for با، and دلت for آن، both omitted by S. — 3. MF. زیاده، and او for او. — 4. MF. از for او. — 7—8. MF. om. — 8. S. زیاده. — 9. S. شد. — 10. MF. سرش. — 11. MF. سرش. — 12. MF. سرش. — 13. MF. سرش. — 14. MF. سرش. — 15. MF. سرش. — 16. MF. سرش. — 17. MF. سرش. — 18. MF. سرش. — 19. MF. سرش. — 20. MF. سرش. — 21. MF. سرش. — 22. MF. سرش. — 23. MF. سرش. — 24. MF. سرش. — 25. MF. سرش. — 26. MF. سرش. — 27. MF. سرش. — 28. MF. سرش. — 29. MF. سرش. — 30. MF. سرش. — 31. MF. سرش. — 32. MF. سرش. — 33. MF. سرش. — 34. MF. سرش. — 35. MF. سرش. — 36. MF. سرش. — 37. MF. سرش. — 38. MF. سرش. — 39. MF. سرش. — 40. MF. سرش. — 41. MF. سرش. — 42. MF. سرش. — 43. MF. سرش. — 44. MF. سرش. — 45. MF. سرش. — 46. MF. سرش. — 47. MF. سرش. — 48. MF. سرش. — 49. MF. سرش. — 50. MF. سرش. — 51. MF. سرش. — 52. MF. سرش. — 53. MF. سرش. — 54. MF. سرش. — 55. MF. سرش. — 56. MF. سرش. — 57. MF. سرش. — 58. MF. سرش. — 59. MF. سرش. — 60. MF. سرش. — 61. MF. سرش. — 62. MF. سرش. — 63. MF. سرش. — 64. MF. سرش. — 65. MF. سرش. — 66. MF. سرش. — 67. MF. سرش. — 68. MF. سرش. — 69. MF. سرش. — 70. MF. سرش. — 71. MF. سرش. — 72. MF. سرش. — 73. MF. سرش. — 74. MF. سرش. — 75. MF. سرش. — 76. MF. سرش. — 77. MF. سرش. — 78. MF. سرش. — 79. MF. سرش. — 80. MF. سرش. — 81. MF. سرش. — 82. MF. سرش. — 83. MF. سرش. — 84. MF. سرش. — 85. MF. سرش. — 86. MF. سرش. — 87. MF. سرش. — 88. MF. سرش. — 89. MF. سرش. — 90. MF. سرش. — 91. MF. سرش. — 92. MF. سرش. — 93. MF. سرش. — 94. MF. سرش. — 95. MF. سرش. — 96. MF. سرش. — 97. MF. سرش. — 98. MF. سرش. — 99. MF. سرش. — 100. MF. سرش.

بتاب. — 12. S. om. [و], and باب. — 15—24. MF. om. — 17. S. ناز,
and om. [و].

231, 3—4. MF. om. — 5. E. S. بحر تضي for بحر قضی. — 6. S. MF.
مقال for مثال. — 7—8. MF. om. — 10. MF. صواب. — 11. E. S. om.
[و] before داد. — 12. MF. نیافریده. — 13—20. MF. om. — 16. S. حراب
for بتراب. — 17. S. کران for کران. — 20. S. و یا for یا. — 21—22. MF.
om. — 24. MF. شاداب. — 25. For نماید S. has نماید, MF. بماند.

232, 2. MF. شاداب. — 3. S. نقش. — 5—16. MF. om. — 6. E.
مگریدم for گردیدم. — 7. S. قصیبت. — 9. E. om. [ه]. — 13. S. تو for
بارگه. — 14. S. پیر تاب. — 16. S. کشد هی ز قران. — 18. E. S. insert بارگه
after حبذا and omit [و نشستنگه]. — 19. MF. او for آن. — 20. S. در for در.
MF. و فسون. — 22. S. با بند. — 23. MF. بوستانیبست for گل ستانی.
S. om. [و]. — 24. MF. فسون for فسون. — 25. MF. بیخ جز حسرو حسین S. و سرو هائی
تتار for تنار. S. بیغما.

233, 1—2. MF. om.; S. ه for مه. — 4. MF. نظار. — 7. S. om. [و];
S. MF. یافته for یافته. — 9. MF. ندارند for ندانند. — 11—14. MF.
om. — 15. S. ه سال. MF. درین. — 16. S. اندر. — 18. S. می بینم.
— 18. S. دم او دارم همچون. MF. om. this verse and the previous one.
— 19. MF. برو. — 21—24. MF. om.

234, 1. S. کرد. — 3—4. MF. om. S. او for از. — 7. MF. چه
for چه. — 8. S. زرد و امی. MF. زرد فامی. — 9. S. ه for
و. — 10. S. زار for زار. — 11—12. MF. om. — 12—13.
S. om. MF. بار. — 14. MF. بده مایه for بصد بار. — 15. MF. omits
the remainder of this poem. — 16. S. بار for بار. — 18. S. ازین.
— 20. S. مرده. — 22. The word بکفی is more or less illegible in both
MSS. — 24. S. تنگ for هنگ.

235, 4. S. از for ز. — 16. S. که چه. — 17. S. درست. —
20. S. با عدوی.

236, 2. E. S. بگذار *con. metr.* — 3. S. inserts العیید before الاجل.
— 6—7. S. om. from آب و زن. — 8. S. om. [آن]. — 9. S. om.
[می] before گوید. — 13. S. تر for نو. — 19. E. مفتونش. — 22. S. معزی
for مغربی.

237, 1. S. بارزوت for نارون. — 3. S. ازوم for او. — 6. S. روان. — 12.
S. کمانرا and om. [که]. — 15. S. کشد, and om. [بیک]. — 16. S. بیداری.
— 20. S. بینی, and so text of E., from the margin of which the
variant is taken. — 21. S. om. [لب], and از for ک. — 23. S. باشد.

238, 1. E. عقابش. — 3. E. اوصافی. — 9. S. om. [شعر خویش]. — 10. E. حسک and om. [و]. — 11. E. om. [ز]. — 12. S. om. [و]. — 14. S. داربندی. — 16. S. عرض for عرش. — 18. S. مردمان. — 23. S. برایابی for دریائی.

239, 4. S. قلاید for قلاده. — 6. MF. بخرد کن for دوست کن; om. گریه for گنه, راحت for همه. — 7. S. بیانی after خود; [می] and زارش. — 8. S. افزاء, om. [و], and توئی. MF. omits this line. — 9. S. زهره. — 10. MF. بین for تن. — 11. MF. بیش for بیش. — 12. Read سقش for سقش. — 13. S. دور for دود. MF. omits this line. — 14. S. آسمان; زخمه و, and بر آ. — 15. MF. om. — 16. S. آ. — 17. S. om. [و]. — 21. MF. نیم جو for م اثر. S. om. [جو], and بازان for بازار. — 22. S. خسک. MF. om. — 23. MF. قدسی, and خم for خم. — 24. MF. نهاده. E. کبر? E. نیزبر for برتر. S. نهاده.

240, 4. S. inserts رامی را (with the را deleted) before رامین, and طاهر. — 5. S. مفرخ. — 6. S. بلی for بلا. — 7. E. مقویان; S. adds و after ضمیر. — 8—9. S. om. from اند to دیگر. — 12. S. شعری, and تبیر for نیز. — 16. S. inserts شعر before او. — 17. E. S. آمده, the correct reading of MF. — 18. S. om. [است]. — 19. MF. نی for نه twice; S. توئی غمی, and شب ز, inserts ز after شب, and وصال for صال. — 20. MF. وعده. — 21. S. قطعه. — 22. S. om. final [نو].

241, 3. S. آن خط and om. [لا] and [بر]. — 6. S. om. [و]. — 10. S. اندران for دندان. — 11. S. بعنایت and om. [و]. — 12. S. داشتتم. — 13. S. مدرج. — 14. S. بستان. — 15. S. کوکبت. — 16. S. پیشت for سیف. — 17. S. آسمان. — 18. S. آسمان and آفتابش.

242, 1. MF. om., but adds other lines. — 3. S. بدیم. — 4. MF. دهد for زند. S. MF. مطر مدد for مظاهرت. MF. گز for کرد. — 5. S. در. — 6. S. om.; MF. transposes اسد and شود, and adds more verses. — 7. E. زرق. — 8. MF. مطیر for نظیر. — 9. MF. تبغ for سطح; E. S. معقدست. — 10. MF. بدلهه for ذره. — 11. S. معقدست. — 12. S. طوق for طوق. — 13. S. سرای for رای. — 14. S. معقدست. — 15. S. طوق for طوق. — 16. S. om.; E. پیش for اینش, and مسند for مسند; the emendations are conjectural. — 17. S. موجب for معجب. — 18. S. om. [که]. — 19. S. ذرع for ذرع.

243, 2. S. و حرف for حرف. — 3. E. om. [و]. — 4. S. زیانی بدر درست. — 5. S. بخشدند for بخشیده. — 6. MF. بخشدند for بخشدند in first place. — 7. S. خسته, S. has خسته, MF. زخم. — 8. MF.

om. — 15. MF. *for* که باشد. — 18. E. *مَسَاح* *for* مَسَاح. — 19—22. MF. om. — 19. S. om. [چو]. — 21. S. *صح*. — 24. MF. transposes *امر* and *نهی* and adds another verse after this.

244, 2. S. *for* یاس تو. — 3. S. *خیر تنی* *for* خیری. — 4. E. has *امل خلق* as var. on *اجل خیر*; S. *مرتاج*. MF. omits this line and the last. — 5—6. S. om. this couplet, and l. 7. to این inclusive. — 5. MF. transposes *و سال* and *روز* and *شب*, and om. [و] between them. — 6. MF. *for* زده. — 10. S. *جرم* *for* جرم, om. [و], and *چشم* *for* جسم. — 23. S. *تو* *for* چو که.

245, 5. S. om. [از], and *بر کار*. — 6. MF. *بعروس*. — 7. S. *شبه* *for* شه. — 7—8. MF. om. — 9. MF. *چنو* and om. [و]; S. *هرگز*. — 10. S. om. except *رباعی*. — 11. E. *آورده* in first hemistich. — 12. S. *و* *for* و, om. [و]. — 16. S. *بار* *for* بار, and *او ما* *for* روز و, at end of line. — 20. S. *ایضا* *for* رباعی. — 21. S. om. [خته ام]. — 23. S. *قصیده* *for* قصید.

246, 2. S. *سلیمان*. — 3. S. *بیبال* *for* بیبان. — 4. S. *قضاء*. — 5. S. om. [چون]. — 6. S. om. [و گاه ... نای], and the *ی* in *نمودی*. — 7. S. om. [می] before *کرد*. — 8. S. *بر ولایت*. — 10. S. *دان* *for* ذائق, and *اند* *for* آمد. — 19—20. For *قهره*. — 16—17. S. om. [این طبقه]; E. S. *گشت* *for* گشت. — 22. S. om. [تا]. — 23. S. *دشمن* *for* دستش, and *دشمن* *for* دستش. — 24. S. om. [و] in *کاندرو*.

247, 1. S. *قهره* *for* قهره. — 3. E. S. *bis* *for* سکونه. — 5. E. S. *بیانانش*, but corrected in the former; S. om. [و]. — 6. S. *شورید*. — 7. S. om. [قطعه] at end of line. — 9. S. *بایم* *for* بانم. — 16. S. *سمت* *for* سمت. — 17. S. *در* *for* در, and *چهار*. — 18. S. om. first [و]. — 22. S. *بجز* *for* بجز. — 23. S. repeats *بهار جوان* [for *بها ارزان*] again at the end of this line.

248, 2. S. *نبود* *for* شودت, and *کو* *for* گر. — 3. S. *افتادم*. — 5. S. *در زبان* *for* در زبان. — 7. S. om. [قوت], and adds *فعلت* after *خاطر*. — 10. E. text *چنین* *for* marginal correction *چین*, which latter is the reading of S. — 11. For *که همیشه*, S. has *همیشه*, E. *همیشه*. — 12. S. om. [و]. — 14. S. *بچند* *for* بچنگ, and *کمرا* *for* کمرا. — 15. S. om. [چو], *for* which E. has *چون*. — 16. S. om. [به] before *رایگان*. — 19. E. om. — 20. S. *شکم* and *تنگم* and om. [از]. — 22. S. om. [و] after *طبع*. — 23. S. *تو* *for* ترا. — 25. The following couplet has been accidentally omitted by the printers at the end of this page: —

در سبف روندگان فکرت را * بر نظم عنان چو در عنان بندم

249, 3. S. *سپس* *for* سیش. — 5. S. *میهمانت*. — 9. S. *سپس*. — 11. S. *گر* *for* گر. — 12. S. *ناچاره* and *کر*. — 15. E. *بحس*. — 16. S.

آذرت in [ت] S. om. — 19. S. om. [او] and [آن], [ازین] — 17. S. om. — ما for اما — 20. MF. نه for نی S. — 21. S. چین for چنین E. om. [و]. — 22. E. جفت for جفت — 23. MF. احباب. — 25. MF. حساد for بدخواه.

250, 2. S. om. [جهان]. — 4. S. om. [و]. — 6. MF. transposes رسیدست and در آفاق. — 7. MF. ترس for خوف. — 11. S. اوصاف. — 12. S. شده for شود. — 13. S. om. — 14. S. om. [و]. — 15. Correct to طاق. — 18. S. جوزهرم. — 22. S. transposes و from after جام to before یک. — 24. S. او for و رخ, and خام for جام; a marginal variant substitutes تن for دل and رخ for تن.

251, 3. S. تذر و وار. — 6. S. عقاب for غراب. — 8. S. تختش. — 9. S. چشمش. — 10. S. places و after, instead of before, تازه. — 14. S. om. — 16. S. بدست for شدست E. حلال. — 17. S. om. [و] and [آتش]. — 18. S. om. [این].

252, 2. S. پسر for پسر. — 4—10. S. omits. — 11. S. الاستاد. — 13. S. انسی, and دو for و نهاد. — 14. S. om. [بیان]. — 16. S. گرانید for گروهید. — 19. S. om. [و]. — 20. S. om. [و]. — 23. S. عاقله for عاقله, and خون for چون.

253, 5. S. از آنک. — 9. S. سرائی را. — 10. S. om. [و]. — 12. S. ends line with var. امروز آشنا, with var. امروز آشنا. — 13. E. طبیب. — 14. S. نه ازین, E. ازین, var. in margin: تو ازین اینجا و زان. — 15. S. سقا for شفا, and خسته. — 18. S. ذلیل. — 19. S. نیست for هست. — 21. S. جنگ, and یانی رفی for یانی صفی. — 24. S. قصص.

254, 2. S. با for تا; E. بیبی as var. on گوئی. — 3. S. om. [بر]. — 5. S. om. [بفرمان], and لوسول. — 8. S. تیر, انداز آتش. — 9. S. باران. — 10. S. and text of E. سندرس. — 11. S. جرعه for حربه. — 16. S. رجا for رجا. — 17. S. کیا ایزار. — 19. S. om. [ملک]. — 20. S. بداند انتها. — 21. S. for با ولایتیهای. — 23. S. transposes آدم and احمد. — 24. S. احمد از آدم. — 25. S. بر حنا.

255, 3. S. رخ شدی for رحمن, and تا زجه خود را. — 6. S. رحامی. — 8. S. شهرها. — 11. S. om. [و رای], and adds او after بود. — 13. S. مقتدا از در زمین. — 17. S. قوت صلاح. — 22. S. مرتع again for مریع, and چرا for چرا. — 23. S. om. [و] after مدوح, and [مر]. — 24. E. has مفتی as var. on مقضی.

256, 3. Var. موسی. — 5. S. پیاسبان. — 6. S. قراس for فرات. — 7. S. خوابم. — 8. S. and text of E. سعدی for شعری, the emendation of E. —

11. S. transposes *مرا* and *نعت* for *تاجها*. — 16. S. transposes *مرا* and *نعت*, and inserts before *اولیا*. — 18. S. *و بی شکر*. — 19. S. *از آن*. — 21. S. *حواحت* for *ز*. — 22. S. om. *[بیر]* after *پیغمبر*. For *احلال* Mr. R. A. Nicholson suggests *اخذاد*, a term explained at p. 254 of vol. i of Goldziher's *Muhammedanische Studien*, which agrees well with *نسا*, "women", at the end of this line. The last words of this couplet are very corrupt in both MSS. S. has: — *و زکوة رکوة از عود و احلال ارثنا*, and E. *احلال از نیا* in text, and in margin *واحدار از نسا*. — 23. S. *کرز* for *کرز*. — 23. S. *ار*.

257, 1. S. *و چه گفت*. — 2. S. *هرزه را*. — 3. S. *ریش* for *آتش*. — 8. S. adds *و* after *شاه*. — 11. S. *سلس*. — 14. MF. *جو* for *ز*. — 15—18. MF. om. — 15. S. *سقط*. — 16. S. *بر*. — 19. MF. *بخرگه*. — 24. S., MF., and text of E. *گوار* for E.'s variant *گسار*.

258, 3—6, and 9—10. MF. om. — 10. S. om. *[و غم]*. — 15—16. MF. om. — 18. MF. *خونست*, which seems a better reading than *چونست*. MF. omits the remaining lines on this page.

259, 1. S. om. *[ترا]*. — 1—4, 7—14, and 23—24. MF. om. — 5. MF. om. *[ار]*. — 11. S. om. *[تو]*, and reads *چون*. — 15. S. *جواب*. — 20. S. om. *[و]* in *درو*; MF. *طیان* for *نوان*; S. *مرغ زار*. — 21. MF. *وز*. — 23. S. *تیر* for *نیز*. — 24. S. *تبع* for *بیع*.

260, 1—8, 13—16 and 19—24. MF. om. — 4. S. *بند دهد* for *بند دهر*. — 8. E. S. *چو بار*. — 9. E. S. *تیزت* for *بیرتی*. — 13. S. *بحال*. — 15. S. *خربط*. — 16. S. *باروتو*. — 17. MF. *شهران*; correct to *شهران*; E. *تهلان*. — 18. MF. *کنار* for *شکار*. — 21. S. om. *[ترا]*. — 22. S. *نباشی*.

261, 1. MF. om. *[و]* after *باد*, and *نرانید* S. *بیش* for *مش*. — 2. E. S. *یافتنش*. — 3—24. MF. omits. — 4. S. *گر* for *کر*; E. *یافتنش*. — 5. S. *بال*. — 6. S. *دستم* and om. *[و]*. — 7. S. transposes *وقت* and *ننگ*. — 9. S. *از بر اشک*. — 14. S. and text of E. *افتخار* for E.'s variant *اعتذار*. — 16. S. *شققرور*. — 17. S. *از* for *کر*. — 19. S. *بترواند*. — 20. S. om. *[و]*. — 21. S. *جون*. — 24. S. *علم* for *علم*.

262, 8. S. *سنگسار*. — 9. S. text *طلیش*, and *قرص*. — 10. S. and text *روزگار*. — 11. S. om. *[و]*. — 13. S. om. — 14. S. *حاملست*. — 15. S. *نمانده*. — 18. S. *جهان* for *چنان*. I think that these two words should be transposed in ll. 18—19. — 21. S. *حق* for *چو*. — 23. S. om. *[و]*; S. and E. text *بدین* for *پذیر*.

263, 1. S. om. [ست] in اوست. — 2. S. and text of E. بدان for E.'s marginal correction بلا. — 5. E. S. است تر قبل; a var. in margin of E. has been cut off or otherwise lost. — 7. S. بندهء بندهء اش. — 8. E. شکست, corrected by erasure to سلسست. — 9. S. بکونید. — 10. S. با for بی. — 11. S. کو for گر. — 18. S. مقبل in text, corrected to شامل in margin; کرَم is illegible in E. — 19. S. آستین for اسپر. — 21. S. از for در. — 23. S. بمر نامد و رانک.

264, 6. E. S. معود for صعود. — 10. S. om. [و], and بسمل corrected in margin to مشکل. — 12. S. فعل کم for لم تو. — 14. In E. ورم آورست. باز یسین is given as var. on دره ورم, while باز یسن stands in the text for باز یسین. — 16. S. ز در. — 20. S. جمله for جمله. — 21. S. کلا دیگر. — شکست.

265, 4. E. S. سپر for سپر. — 8. I am not sure whether the MSS. read حشر (as in text) or حشر. — 11. S. transposes و and جلد. — 15. S. بترکی شومی ز. — 18. For نیال E. seems to have نیال and S. سال. — 20. S. نادان for باد آن. — 23. S. om. [که].

266, 4. S. آن for از. — 7. S. بی شبهی, and inserts شکست after سنقر. — 10. S. بتوک. — 11. S. عر شکمت بند. — 12. S. آنکه امیر. — 14. For از بنسکین E. has کارغان, S. کارغان; ماهیه for ماه. — 17. E. گیتیسست for کینسست. I do not understand the line, which is certainly corrupt. — 19. E. and var. in margin of S. کشان for کسان. S. transposes ll. 19—20 and 21—22. — 21. S. سفت for سخت. — 22. In E. after ظفر (or ظفیر, as it appears to be written) is an illegible word looking like حذر or خدر.

267, 2. S. چند for پند, and گرو for کرو. — 6. S. دره و ستم. — 14. E. هنر for هند, S. هنر بمان for بندگان, S. هنر ناصر and inserts او after اقبال. — 16. S. عدویت. — 17. S. om. [و] after سخت.

268, 5. S. بجرم and om. [هر] in بگوهر. — 6. S. جگر. — 10. E. زربود, S. زربود, زر و زبود; ثاقبه for تابته. — 20. S. om. [ز]. — 24. S. نعل for نعل, and مقیم for مقیم.

269, 5. E. با بهار. — 6. S. باعتداله. — 7. S. نما for غا. — 8. S. بورد for بود. — 9. S. هرجاء عطف دامن برقی. — 12. S. چره for چره. — 13. S. سترد شها, E. سترد ستها. — 15. E. om. [که]. — 17. S. om. بیلک. — 20. S. تیغت for تبععت. — 19. S. ملکیت. — 18. S. [و] ... این. — 22. S. کرده. — 23. S. شین for زین. — 24. E. has نه فلک را. — 25. S. در for در. — 25. S. در for در. — 25. S. در for در.

270, 1. S. کسا for کسان, 3. S. وزان for اوران, and یکشادهء جون.

and رفعت for رفت. — 4. S. کرده. — 8. E. S. add another و after بیا. — 10. S. om. بکشاد پای for بکشادی. — 11. S. om. امن و for امین. — 13. S. آید. — 16. S. om. [ای]. — 18—19. S. [و] ... در. — 19. S. نا دیده. — 20—21. For در در for سر بر خط بیان. — 21. S. ادیب for ادب. — 22. S. ورا بر. and inserts S. has در سرو. — 24. S. مفاخرست before last اورا.

271, 2. E. پیغامیم. S. پیغامیم. — 2—5. MF. om. — 5. E. حون. S. شو حکم. MF. om. شو حکم. E. S. om. [دگر]. — 7. MF. خوشبو گلی. — 8. S. om. remainder of poem, including this line, except — 24—25; 272, 3—4; and 274, 3—4. — 11. S. نایز. — 12. S. آب for آنز. — 17. S. بخشیده. — 18. S. نیست که. — 24. MF. adds و after زبان. — 24. MF. adds و after زبان. — 24. MF. adds و after زبان.

272, 4. S. نفسی. — 6. S. بر for بر. — 8. S. سر زخم نشهر. — 9. S. کران and [رنج]. — 14. S. گذارد. — 15. S. om. در تست. — 19. S. بکبست. — 23. S. دهم for دهم. — 24. S. خالی for خاکی.

273, 4. S. بیشتر. — 5. S. دنیاست for دیباست. — 6. For نیستی. — 11. S. قالی. — 13. S. برد. — 14. S. می برم.

274, 3. S. قهقهه. — 7. S. ز آلتی. — 8. S. بگذرم for بگذرم. — 14. S. خروش. — 19. S. ایبر. — 18. S. فلکا for قل کا.

275, 2. E. سستی. — 3. S. بر آورم for برابرم. — 7. E. از باطن. — 9. Read سلطان. — 11. S. اندر آن در. — 13. S. گوید و لشکر خود. — 15. S. آمدی for آیدی. — 23. S. دله for دل. — 24. S. من پنچ for مر بیخ.

276, 1. S. پانگ. — 5. S. و گر for کز. — 6. S. om. [خدای]. — 19. S. نکشند. — 20. S. om. [اورا]. — 21. S. om. E. شعر او for شعر و. — 22. S. فصل. — 23. S. تغبیر. — 24. S. منشور. — 24. S. منشور. — 24. S. منشور. — 24. S. منشور.

277, 1. S. روح. — 2. E. مغسول. — 4. S. نظم. — 5. S. شمر. — 6. S. تر. — 8. S. اگر. — 9. S. شمرش. — 11. S. چشم. — 12. S. یا for تا. — 13. S. غریبند. — 14. S. زخم. — 15. E. S. بپیش. — 16. MF. om. — 17. S. زخم. — 18. S. زخم. — 19. S. زخم. — 20. MF. om. — 21. S. زخم. — 22. S. زخم. — 23. MF. om. — 24. S. om. [و]. — 25. MF. om. [و]. — 25. MF. om. [و]. — 25. MF. om. [و].

278, 2. S. فرانون; MF. چه for خورد, om. [ز], and خورده for خورد. — 3. For او S. has و, MF. بان; S. and MF. نهاده. — 4. MF. omits this and the remaining verses of the poem; S. مرکب for مرگ. — 5. S. رش for دیش. — 6. S. آن for ای. — 7. S. خواهد ای, and شوری شرش. — 9. E. var. چون به بینی زین سان, text بینی شرش for B.'s (correct) شمرش. — 10. S. خون for جون, and om. [از]. — 11. S. [و این ... گفت]. — 14. S. بر for پیر. — 17. S. om. [و این ... گفت]. — 18. MF. چه for چو. — 23. For شگر فیش S. has شنگر with var. شگر. — 24—25. MF. om. چو سوده شنگری بر رخ.

279, 1—6. MF. om. — 2. S. text عقق, corrected to عقق in margin. — 3. S. خام. — 5. S. جام for حمام, and مظلم for شام. — 6. S. شام and صیبا and انبسام. — 7. MF. پرو. — 8. MF. بران for پرو. — 9. S. ماتا. — 12. E. S. ایتام for انام. — 14. MF. منتش for متش. — 15. MF. دولت for ملت. — 16. E. S. لجام for جام. — 18. MF. مرکب for موب, and لگام for زم. — 19. S. برمد. — 20. E. سپاه, S. om. the succeeding [و]. MF. om. this and last line. — 22. MF. چون for گر. — 23. S. رنگ. — 24. MF. بسوی.

280, 2. S. مشام. — 3—6. MF. om. — 7. MF. کافال for کافال. — 8. S. بخشن. — 9—16. MF. om. — 12. S. بال for باك. — 14. S. بخشن. — 17. S. سیاه for سیاه. — 19. E. om. [به] before سپاه. — 23. MF. آسایش.

281, 1. MF. روا for سزا. — 2. MF. برای گل. — 3—6. MF. om. — 4. E. ادبا و رام. — 5. S. ادبا. — 7. MF. om. this and next line. — 10. S. قصد قصد. — 13. MF. پیشك for پیشك. — 15. MF. inserts و after آهن. — 16. S. در فشان. — 18. S. از. — 20. S. om. بست for خست, and نیش for نیش. — 21. E. نویسه for نویسه. — 23—282, 2. S. om. [خ] in خست.

282, 5. S. adds را after او. — 6. S. تحریر. — 7. S. om. [شعر]. — 8. S. om. [گفته است این]. — 12. S. سپاه. — 15. S. om. this line, except the words اوراست. — 16. S. مرغ. — 18. MF. و لیک for و لی. — 20—23. MF. om.

283, 1. S. om. [] after آب. — 2. S. لاغر for لاغر. — 3—4, 7—10 and 17—22. MF. om. — 7. S. میشود. — 11. MF. باید for باید. — 14. MF. بندء طوق. — 18. S. پایها for پایها. — 19. S. میدهد for میدهد. — 20. S. نهیب for مهیب. — 22. S. and E. text om. [شور], which is added in margin of E. with وشت as var. — 23. S. substitutes بر رود for پیر در. — 24. S. تو. — 25. S. پیر در.

284, 1. S. text has **شود** for **نهال**. — 2. S. **افتاد** for **آفتاب**, and **خیمها** for **جیمها**. — 4—6. In S. what is here the last of these three couplets precedes the two others. — 4. E. **سسته**, S. **خالها**. — 5. S. **بالها** for **حالها**. — 6. E. **بر** for **ببر**. — 7. S. om. — 8. S. **عاریت** for **نور**. — 9. MF. **من** for **او**. — 10—11. MF. om. — 10. S. **تروی** for **تروی**. — 12. S. **هواء**; S. MF. **دست**. — 16. S. adds **و** before **مارا**. — 18—23. MF. om. — 18. S. **خود** for **خرد**. — 23. S. om. first [و]. — 24. MF. **روز** for **فصل**, and **شمر** for **ثمر**.

285, 2. MF. transposes **گاه** and **برگ**. — 3. S. **جاء** for **جان**. MF. om. this and remaining verses of poem, to l. 8. — 9. S. om. — 10. S. **بغیر** for **بر**. — 11. MF. **چو** for **چه**. — 14—15. MF. om. — 19. S. **نیامد** اثر **بر**. — 20—21. MF. om. — 22—23 and 24—25. MF. transposes these two couplets. — 22. E. **کوبک**, S. **کوبک**, MF. **کوکب**; MF. **نه** for **از**. — 23. S. **ف** for **ز**.

286, 1. S. om. **[ایضا]**. — 4. E. **خاک**, S. **جاک**. — 14. S. substitutes **رف** for **بر**. — 19. E. S. **بر** for **بر**. — 20. S. **رف** for **ز**. — 22. S. **بستانها** for **آمد**.

287, 1. For **العتبی** S. has **الهمی**, E. **العینی**. — 2. S. **مجلس مفلس** for **از من مجلس مفلس**, and **بر** for **او**. — 3. S. **فصلا** for **فصل**; E. **سواد** for **سوار**. — 4. S. places **او** before **از** instead of after **معانی**, for which E. reads **معانی**; S. om. **[جمال]**. — 6. S. **روایع** for **رواج**. — 7. S. **رایع** for **بدایع**. — 10. S. adds **می آورد** after **بهرامشاه**. — 12. S. **للالرا**. — 14. S. **سحر** for **چرخ**, and om. **[گربیان]**. — 16. S. **زینب** and **زینب**; MF. om. **[و]** before **خور**. — 17. S. **محال**. — 18. S. **منادی** for **منادی**. — 19. S. om. **[و]** before **عرش**. — 20. S. **اوراست** in **[ست]**. — 22. S. om. **توالش** and **تذویر**.

288, 2. S. **در در** for **از در**. — 3. S. om. **[عنف]**. — 10. S. **فخر فخر** for **فخر و فخر**. — 12. S. **عنف** for **عنف**. — 14. S. **کبر** for **کبر**. — 15. S. om. **[او]**. — 19. S. **خوض** for **خوض**. — 22. S. **جم** for **جسم**. — 23. S. **باس** for **پاس**. — 24. S. **بازر** for **بازر**.

289, 1. S. **حد** *bis* for **حد**, and **دانش** for **ذاتش**. — 4. S. **حصر**. — 6. E. om. **[گر]** by reason of lacuna. — 11. S. text **برای** for **کمال**, which is given in the margin. — 13. S. **سکار**, and om. **[ز]**. — 14. S. **خبر** for **پشمانی**, **پی**. — 22. S. **جو آتی** for **جوانی**. — 20. S. om. — 15. S. om. — 24. E. **غمت**. — 24. E. **بپیش** and **تار**.

290, 1. S. **گیرد** for **گرد**. — 3. S. om. first five words. — 5. S. **ضمیران**. — 6. S. om. **[ز]** in **خبر**, and **حد** for **حد**. — 9. S. **چو حورانی میان**. — 10. S. **سنبستش** for **چون**. — 11. S. **حور** for **جز**. — 12. S. text **سنبستش**.

corrected in margin. — 14. S. om. this line, and substitutes **وله**. — 17. **عالم رهین** for **زمین**; E. var. **روی زمین**, apparently for **رهین**.

291, 3. E. apparently **نیشسته** for **نیشسته**. I do not understand this couplet. — 5. S. om. **[در]**, **[ی]** after **فضلا**, and **[این]**. — 8. S. om. **[از]**, and **بماند** for **نماید**. — 10. S. **بمثال** for **بمثال**, which it again inserts by an inadvertence before **لال** in l. 13. — 14. S. substitutes **وله** for this line. — 15. S. **سختی** for **سخنی**, and om. all diacritical points in **پخته**. — 16. S. **زمان** for **زبان**. — 17. S. begins line — **در صفت این چند ترانه**. — 18. S. **خشک** for **چنگ**. — 19. S. **منی** for **فنی**. — 21. S. **خضر** بساط **خضر**. — 22. S. **یتائیر** for **نمایشیر**. — 23. S. **چو**.

292, 1. S. **حد** for **در**, and **دو** for **در**. — 2. S. om. **[گفته]**. — 4. S. **نگار** for **زبانکه**, and **آنکه** for **و آنکه**. — 18. S. **یکسان** for **کتنان**. — 21. S. **بکار** for **بکار**.

293, 4. S. **دریاء**. — 6. S. **مقیمان**, joined. — 7. S. **سیر**. — 11. S. **کاروار**. — 13. S. **قرار** for **قرار**. — 23. S. **بر** for **در**. — 24. S. **نیامیزد**, and **زلف** روزی **زلف**. The second couplet on the next page (**294**, 3—4) is by mistake inserted again before this line in S.

294, 1. S. **آمد** for **آید**. — 4. S. om. **[که]**, and **ایستند** **رخدانش** **پدید** **ایستند**. — 5. E. om. final **[د]** in **بندد**. — 12. S. **در باب** for **در باب**. — 15. S. **جهانی** for **جهانی**. — 20. S. **خورد** **بجان** for **بجان**. — 21. S. **زران** for **ارزان**, and **بجائی** for **بجائی**.

295, 4. S. om. **[شعر]**. — 5. S. om. **[سحر]**. — 7. S. **قبیح**. — 8. S. **یا** for **یا**. — 9. S. **صبر** for **صبر**. — 10. S. **بر** for **بد**. — 14. S. **می** for **می**. — 16. S. om. first hemistich. — 17. S. **بهر ریس**. — 21. S. om. **[کله]**. — 18. S. om. **[سلسبیل... زلال]**.

296, 4. S. **سیوش**. — 5. S. **جوو** for **جوو**. — 10. This hemistich, which is in its proper place two lines lower (l. 12), occurs here also in both E. and S., but a V-shaped mark prefixed to it in the former shews that it was intended to correct it, though the correction is, unfortunately, wanting. — 11. S. **کرد** corrected to **کرد**. — 13. S. **نفتحات**; E. **نفتحات** **شجر**, S. **تغذیات** **شجر**. — 18. S. **بنار** for **نیازی**. — 19. S. inserts **زند** after **ار**. — 25. S. **زهی** **زهی**.

297, 3. S. repeats the words **کار خود** again after **نگرم**. — 5. S. **شمسه**. — 6. S. **فصله** and **ناصر**. — 7. For **مذکور**, which seems to make nonsense, I think we should read **بد گوئی**. — 9. S. **نمودی**. — 10—11. MF. transposes these four hemistichs, putting the third first, the first second, the fourth third and the second fourth. S. **خورد** for **خورد**; MF.

دیدگان for چشمهای MF; بر کشد for بکند MF; ببرد زود دستهای پدر — 13. S. سرماء, and دم for دمه. — 14. S. ♀ for ♂. — 15. S. om. — 16. S. مرا for من; for the conjectural عز E. has عزیز S. — 17. E. پشتمی S; بر خواسته E. — 18. S. و له for غزل. — 22. E. سمعلون S. — 23. S. جيون.

298, 6. E. S. موند S. transposes the letters of او. — 8. S. بالين for با اين, and حسان for رخشان. — 10. S. کرد for کردند. — 10—11. In both E. and S. the words [اتابك ... در مجلس] are omitted in the text, by homoioteleuton, but added in the margin. — 21. S. om. [او]. — 22. S. اسپیده.

299, 1. MF. نندا ز حضرت. — 3. MF. خرابيست. — 5. S. آستانه. — 6. MF. دشمنان and دوستان MF. transposes. — 8. MF. ز بهر نرخت تو. — 9—10. MF. om. — 11. MF. تاجه for چنه, and راعست for پيش است. — 14. S. روز for روز. MF. om. this and preceding hemistichs. — 17—20. MF. om. — 19. S. چه بازعاست, and نرين سوام و هوا. — 20. E. om. [و] before طيور. — 21. S. بدست, and غافل for عاقل. This hemistich ends f. 144a in S., and is repeated by inadvertance at the top of f. 144b. — 23. E. تبند, S. apparently يتنيد. — 24. MF. بمحفل for بمحفل.

300, 5. MF. وقت صبح شور, and روز معلومت S. also has معلومت. — 7 *et seqq.* MF. omits. — 7. S. بيهاد. — 9. S. جذبه for جهان. — 14. S. om. [و]. — 17. S. وزيد. — 19. S. inserts و after. — 22. S. writes صولتمی as one word. — 23. The text of S. has سما, corrected in the margin to سها. — 24. S. گشت.

301, 3. S. om. [آن]. — 4. E. بزاز بخار بخور. — 5. S. حفظب. — 6. S. محال, and نيابيد. — 7—8. S. om. — 15. S. زان for لان. — 20. E. S. مال for خور, and جور for جور. — 21. S. حصر for خصر. — 22. S. ملل, and ملل again for ملك. — 23. S. عمر for عمر.

302, 12. S. نشود for شود. — 15. S. چو ابر باران. — 17. S. كناره. — 19. S. وفاء. — 24. S. بفلك for بفلك.

303, 2. S. كبر for كبر, and پای for با. — 4. E. سنان. — 8. S. فناء. — 19. S. جاء for جاء. — 21. In E. جر is a correction from ز. — 23. E. زه for بنزد S. جيون.

304, 5. S. نورافضا; E. نرافضا. — 7. S. adds قصیده. — 10. S. طاووس. — 14. S. om. [تو]. — 16—23. These four couplets are given in MF. — 20. MF. عارض for چهره. — 24. S. رحم, and بر for مر. — 25. E. S. ارغوان for زعفران, which latter is given as a marginal emendation in E.

305, 3. S. سقاء. — 9. S. بطارم, and om. [و]. — 10. MF. اينكه and

این. — 13. S. یاد for یاد. — 14. S. ^ه for ^ه. — 21. S. ^ه for ^ه. — 23-24. E. om.

306, 1. S. گرانتهی for کرامتی. — 3. E. om. [ی] in خسروی; for هنگام
S. has راه, MF. از روی; E. اهتما. — 6. S. ^ر for ^ر; E. اهتما. — 7. S. ^ر for ^ر; E. پزند. — 9. S. ^ه for ^ه. — 11. MF. ^ر for ^ر. —
13. MF. نهد for نهد. — 15. S. om. [ن] in جهان. — 18. S. قدح for
کسی. — 19. S. دست, and ^ر for ^ر. — 20. S. adds مهر, and has کسی.

307, 4. S. است. — 5. S. ^ر for ^ر, and ^ر for ^ر. — 6. S.
شب for شب. — 13. S. الطیبی for الطیبی. — 16. S. معرّج. — 18. S.
لفظ for لفظ. — 19. S. لطف for لطف.

308, 2. E. ^ر for ^ر, S. ^ر for ^ر. — 3. S. معشوق. — 5. This line stands
thus both in E. and S, with ^ر for ^ر, corrected in E. Some word
has evidently fallen out; possibly a second تنگ, which would fulfil
the requirements of the metre. — 6. S. ^ر for ^ر. — 8. S. عبرت.
عشرت ^ر for ^ر. — 11. S. om. second [محمد]. — 15. S. نشر
for نشر. — 23. S. ^ر for ^ر. — 24. S. یاد for یاد.

309, 1. S. ^ر for ^ر. — 7. S. اکسون for اکسون. — 8. S. om.
[آب], and reads مشام for مشام. — 13. S. آمد ^ر for ^ر. — 16. S. ^ر for ^ر. — 18. S. رسید.

310, 1. S. ^ر for ^ر. — 3. S. om. [و]. — 9. S. inserts ^ر
again before ^ر. — 13. S. ^ر for ^ر. — 18. S. ^ر for ^ر. — 22. Read
آب. — 23. This *qifā* is also given in the *Tārīkh-i-Guzīda* (pp. 57
— 58 of the *tirage-à-part* of my translation of the Biographies of Poets
contained in that work, published in the *J. R. A. S.* for Oct. 1900 and
Jan. 1901). The variants of this version are marked "G."

311, 1. S. یاد. — 2. G. ^ر for ^ر, and ^ر for ^ر; E. پیغامبری.
— 3. S. ^ر for ^ر. — 4. G. ^ر for ^ر. — 7. S. ^ر for ^ر. — 8. S.
فایض ^ر for ^ر. — 9. S. ^ر for ^ر, and om. [آن]. — 11. G. ^ر for ^ر. — 13. S. ^ر for ^ر. — 15. E. substitutes ^ر for ^ر. — 16.
^ر, omitted in S., is inserted over the line in E. — 17. S. ^ر for ^ر. — 19. E. ^ر for ^ر. — 22. S. ^ر for ^ر. — 23. E. ^ر for ^ر. — 24. S. ^ر for ^ر. — 25. S. ^ر for ^ر. — 26. S. ^ر for ^ر. — 27. S. ^ر for ^ر. — 28. S. ^ر for ^ر. — 29. S. ^ر for ^ر. — 30. S. ^ر for ^ر. — 31. S. ^ر for ^ر. — 32. S. ^ر for ^ر. — 33. S. ^ر for ^ر. — 34. S. ^ر for ^ر. — 35. S. ^ر for ^ر. — 36. S. ^ر for ^ر. — 37. S. ^ر for ^ر. — 38. S. ^ر for ^ر. — 39. S. ^ر for ^ر. — 40. S. ^ر for ^ر. — 41. S. ^ر for ^ر. — 42. S. ^ر for ^ر. — 43. S. ^ر for ^ر. — 44. S. ^ر for ^ر. — 45. S. ^ر for ^ر. — 46. S. ^ر for ^ر. — 47. S. ^ر for ^ر. — 48. S. ^ر for ^ر. — 49. S. ^ر for ^ر. — 50. S. ^ر for ^ر. — 51. S. ^ر for ^ر. — 52. S. ^ر for ^ر. — 53. S. ^ر for ^ر. — 54. S. ^ر for ^ر. — 55. S. ^ر for ^ر. — 56. S. ^ر for ^ر. — 57. S. ^ر for ^ر. — 58. S. ^ر for ^ر. — 59. S. ^ر for ^ر. — 60. S. ^ر for ^ر. — 61. S. ^ر for ^ر. — 62. S. ^ر for ^ر. — 63. S. ^ر for ^ر. — 64. S. ^ر for ^ر. — 65. S. ^ر for ^ر. — 66. S. ^ر for ^ر. — 67. S. ^ر for ^ر. — 68. S. ^ر for ^ر. — 69. S. ^ر for ^ر. — 70. S. ^ر for ^ر. — 71. S. ^ر for ^ر. — 72. S. ^ر for ^ر. — 73. S. ^ر for ^ر. — 74. S. ^ر for ^ر. — 75. S. ^ر for ^ر. — 76. S. ^ر for ^ر. — 77. S. ^ر for ^ر. — 78. S. ^ر for ^ر. — 79. S. ^ر for ^ر. — 80. S. ^ر for ^ر. — 81. S. ^ر for ^ر. — 82. S. ^ر for ^ر. — 83. S. ^ر for ^ر. — 84. S. ^ر for ^ر. — 85. S. ^ر for ^ر. — 86. S. ^ر for ^ر. — 87. S. ^ر for ^ر. — 88. S. ^ر for ^ر. — 89. S. ^ر for ^ر. — 90. S. ^ر for ^ر. — 91. S. ^ر for ^ر. — 92. S. ^ر for ^ر. — 93. S. ^ر for ^ر. — 94. S. ^ر for ^ر. — 95. S. ^ر for ^ر. — 96. S. ^ر for ^ر. — 97. S. ^ر for ^ر. — 98. S. ^ر for ^ر. — 99. S. ^ر for ^ر. — 100. S. ^ر for ^ر.

312, 2. In S. the word فصل is written in red, in larger letters.
— 6. S. divides ^ر for ^ر; E. ^ر for ^ر. — 6-7. S. om. ^ر for ^ر. — 9. S. ^ر for ^ر. — 10. MF. ^ر for ^ر. — 14. S. ^ر for ^ر. — 15-18. MF. om. — 19. S. ^ر for ^ر. — 20. S. inserts ^ر after ^ر. — 21. MF. ^ر for ^ر. — 22. S. ^ر for ^ر. — 23. S. ^ر for ^ر. — 24. S. ^ر for ^ر. — 25. S. ^ر for ^ر. — 26. S. ^ر for ^ر. — 27. S. ^ر for ^ر. — 28. S. ^ر for ^ر. — 29. S. ^ر for ^ر. — 30. S. ^ر for ^ر. — 31. S. ^ر for ^ر. — 32. S. ^ر for ^ر. — 33. S. ^ر for ^ر. — 34. S. ^ر for ^ر. — 35. S. ^ر for ^ر. — 36. S. ^ر for ^ر. — 37. S. ^ر for ^ر. — 38. S. ^ر for ^ر. — 39. S. ^ر for ^ر. — 40. S. ^ر for ^ر. — 41. S. ^ر for ^ر. — 42. S. ^ر for ^ر. — 43. S. ^ر for ^ر. — 44. S. ^ر for ^ر. — 45. S. ^ر for ^ر. — 46. S. ^ر for ^ر. — 47. S. ^ر for ^ر. — 48. S. ^ر for ^ر. — 49. S. ^ر for ^ر. — 50. S. ^ر for ^ر. — 51. S. ^ر for ^ر. — 52. S. ^ر for ^ر. — 53. S. ^ر for ^ر. — 54. S. ^ر for ^ر. — 55. S. ^ر for ^ر. — 56. S. ^ر for ^ر. — 57. S. ^ر for ^ر. — 58. S. ^ر for ^ر. — 59. S. ^ر for ^ر. — 60. S. ^ر for ^ر. — 61. S. ^ر for ^ر. — 62. S. ^ر for ^ر. — 63. S. ^ر for ^ر. — 64. S. ^ر for ^ر. — 65. S. ^ر for ^ر. — 66. S. ^ر for ^ر. — 67. S. ^ر for ^ر. — 68. S. ^ر for ^ر. — 69. S. ^ر for ^ر. — 70. S. ^ر for ^ر. — 71. S. ^ر for ^ر. — 72. S. ^ر for ^ر. — 73. S. ^ر for ^ر. — 74. S. ^ر for ^ر. — 75. S. ^ر for ^ر. — 76. S. ^ر for ^ر. — 77. S. ^ر for ^ر. — 78. S. ^ر for ^ر. — 79. S. ^ر for ^ر. — 80. S. ^ر for ^ر. — 81. S. ^ر for ^ر. — 82. S. ^ر for ^ر. — 83. S. ^ر for ^ر. — 84. S. ^ر for ^ر. — 85. S. ^ر for ^ر. — 86. S. ^ر for ^ر. — 87. S. ^ر for ^ر. — 88. S. ^ر for ^ر. — 89. S. ^ر for ^ر. — 90. S. ^ر for ^ر. — 91. S. ^ر for ^ر. — 92. S. ^ر for ^ر. — 93. S. ^ر for ^ر. — 94. S. ^ر for ^ر. — 95. S. ^ر for ^ر. — 96. S. ^ر for ^ر. — 97. S. ^ر for ^ر. — 98. S. ^ر for ^ر. — 99. S. ^ر for ^ر. — 100. S. ^ر for ^ر.

for چه. — 23. MF. در دستش for آر بار. — 24. S. adds و after بار.

313, 1-6, 9-10, 15-16, and 19-22. MF. om. — 3. S. خور for زند در, and بر روش for پرورش. — 5. S. ببند for میشود and خویش. — 6. S. نیام for بنام. — 8. S. om. [تبغ]. — 11. MF. inserts و after گهر. — 14. S. جو استار. — 15. S. زنی مالد. — 16. S. بیان و بیان. — 17. MF. کشید. — 21. S. بیانی و بیان. — 22. S. نور. — 23. S. بتی for رنی, and om. [و]. — 24. MF. خهی for زنی; S. میان for پسان.

314, 1-6, and 15-18. MF. om. — 3. S. ذات و for و آب. — 4. S. تشبه for بسته. — 5. S. قلم before تار, and [و قار] and [و]. — 6. S. adds و after شرار. — 7. S. om. [و] after سیل; MF. جوشنده for هلاک. — 8. S. بفری; MF. عدویت دوبار. — 9. S. om. [و] after. — 11. MF. افتداز; and [ز]. — 13. MF. نفاق. — 14. S. om. [ز]. — 15. S. هزار for هر آن, and نیاز for نثار. — 20. MF. حق گذار. — 21. S. رخ زنج. — 23. MF. از for ز. — 24. S. دیدۀ شد دشمن.

315, 1-4, 13-14, MF. om. — 1. S. توفیع for توتیع. — 5. MF. [شدم]. — 8. MF. درین for مرین; E. قصد. — 9. MF. بحکم توقلم و تبغ. — 11. S. خورد, and بار for باد. — 15. S. om. [بیت]. — 18. S. om. — 20. S. om. [و]. — 21. S. om. — 22. S. زره, and سبیرا for سبز از.

316, 1. S. om. [ین] in درین. — 2. S. om. میگوید. — 4. MF. خرد. — 5. E. گوهر و از. — 7-10. MF. om. — 9. S. با. — 10. E. ششم. — 11. S. هندوستان را. — 12. E. S. om. [که]. — 18. S. باش; S. MF. اختر اخگر نمای. — 19. MF. ریز; in S. the redundant words لولوفشان follow گوهر فشان. — 21. S. .. از. — 22. MF. کمدار. — 23. S. مرغانی, om. [گانی], and پسر زب پسان. — 24. MF. پیر و for هر دو.

317, 1. MF. پیر دلبران شجاع. — 2. E. om. [درع]. — 3. S. جنتی. — 6. S. سنبل for سینه. — 7. S. بیخ او از for بخ او ز, and درختی. — 8. S. از جوان. — 9. S. بحدوت بشکنند. — 10. MF. transposes در and هنر, and مسیر for هنر. — 12. MF. begins line کز اینچنین. — 13. MF. گوهر دریا; S. transposes بنان. — 14. S. om. [و].

318, 1. S. با, and از, for تا. — 3. S. خشمش for خشمش. — 5. S. om. [حق]. — 6. E. حور for حور. — 7. S. دم for دهم. — 8. S. om. [و این رباعی] and [حق]. — 9. E. حور for حور. — 11. S.

om. [رحمة الله عليه] — 20. S. با for MF. در for از. — 21. E. S. جنان;
S. شکن for بگندید and صدعت; MF. از صدغ بر. — 23. E. S. شکن
for MF.'s شکن.

319, 2. S. تر for E. S. سپین; MF. تازه سپین. — 3. MF.
مفتن. — 4. S. بچیند for بچیند. — 6. S. گفتنی
and گفتنی. — 7. S. گفتم for گفتم. — 9. S. MF. om. [و]; S. کنی for کنی.
رحمت, چکنی for کنی. — 10. MF. روزی for دورت; S. inserts از before بین.
and شراب. — 11. S. رفتم عز و جارك. — 14. S. صداع again for وداع. — 13. S. و دایم زلم for امام
S. لخد و العطن; E. جارك باجد و الطعن and رفتیم [و] after MF. om. الطعن.
ادام این for اد این; S. آن for از. — 15. MF. ساز for و شانه; E. S. ساز. الطعن.
— 16. E. S. نراند for S. and MF.'s نراند; S. نراند for نراند. — 19.
سجن. MF. سجن; S. نراند for نراند. — 20. E. S. شمن for شمن. — 21.
MF. پیش for پیش. — 22. S. حبس. — 22. S. مشك for غنچه. — 23. S. om.
[جد] in زبردت, and كعب for كعب. — 24. E. S. كوی for كوی. MF.
om. this line and the preceding one.

320, 3. S. باز for باز. — 4. S. غیغب. E. S. ز for و. — 8. S. برد for
توسست. — 10. MF. در for وز. — 11. S. حزنش for حزنش. — 12. S. یوسف و
for یوسف. — 14. S. برو for برو. — 15. S. بر for بر. — 16. S. ?
اون for اون. — 18. MF. om. — 18. MF. om. — 18. MF. om. — 18. MF. om.
— 18. E. S. تاج for تاجی; S. ثمن for ثمن. — 19. S. نارمید. MF. نارمید.
— 20. S. MF. امین. — 21. E. خالی ز for خالی. — 22. S. MF. امین.
— 23. For نفس (MF.), S. has نفس. — 23. For نفس (MF.), S. has نفس.
E. adds و and S. ز; E. S. ز for ز. — 24. E. ار, followed by و over the line for
درم, after which MF. adds و; E. ز for ز; E. S. om. [و] after غضب; S.
عصن. E. S. جبهت for جبهت.

321, 1. S. om. [و]. — 1—8. MF. om. — 3. S. نصحت. — 4. S. نصحت.
— 4. S. نصحت. — 5. S. بدین for بدین. — 9. S. دشمن. — 10. S. دشمن.
and دشمن. — 12. MF. om. [و]. — 13. MF. om. [و]. — 14. MF. om. [و].
— 15. MF. بخدای. — 19. MF. بالصلح. — 22. For وقت. — 23. S. انکهان.
MF. موثق. — 24. S. بیبچیده.

322, 3. For حکایت, so corrected in the margin of E, the text of
E. has شکایت. — 5—6. MF. om. — 6. For حسنیست, S. حسنیست. — 7. MF. دل.
— 8. S. دمن. — 9. MF. نه. — 10. S. om. — 11. MF. نه. — 12. S. نه.
[و] before نه. — 13. MF. نه. — 14. MF. نه. — 15. MF. نه. — 16. MF. نه.
[و] before نه. — 17. S. نه. — 18. S. نه. — 19. S. نه. — 20. S. نه.
[و] before نه. — 21. S. نه. — 22. S. نه. — 23. S. نه. — 24. S. نه.

note — بیهف نام شهری — 11—18. MF. om. — 17. S. نسخ. — 19. S. om. [باد], MF. خوش باش و ملک دار. — 20. E. حالی. — 22. MF. گلرخ. — 23—24. MF. om. — 23. S. بود دشمنات روی. — 24. S. om. [ت حزن].

323, 20. S. تحسین for بحسین. — 23. E. اشک for عشق.

324, 1. S. om. [حکم]. — 2. S. حک (صک P) for چک; and دست for درست. — 4. E. leaves a blank for [حدیث]. — 6. S. has فضل (but I think deleted) before افاضل, and پدر for پدر. — 7. S. منه for فتیله, and قوبت for قوبت. — 8. S. inserts می before زند. — 15. MF. تا for با. — 17. S. transposes روز and جنگ. MF. om. this line and the next. — 20. S. om. [خیمه]. — 21—24. MF. om. — 23. S. تیر. — 24. S. آگهی.

325, 1—8. MF. om. — 3. S. بودم for بوده. — 4. S. بتابد, E. بتابید. — 7. S. پاس for پاس. — 9. MF. وعا for صیت, and صوت for صیت. — 10. MF. تیرش for تیرش. — 11. MF. ز تبغ. — 14. MF. چو آب for خواب. — 17—22. MF. om. — 22. S. نیست از; یکباس. — 23. S. om. — 25. MF. اندوده. — نه بیند.

326, 1. MF. لرن for جرم. — 2. S. زربینی. — 3. S. درقه. MF. om. this and remaining verses of this poem, except the last couplet. — 5. S. و صاف; E. چشم for چشم. — 7—8. E. om. — 9. S. باره for باره, and adds و after از. — 10. For زجره باز ازرق S. has only the letters زرق. — 14. MF. با تسمم for از خنده مام. — 15. E. S. (I think) عشقی for MF.'s عشقش; S. در for زر. — 16. MF. نیباشد. — 17. MF. باشد, S. om. [و]. — 18. MF. خنده for دلبرم آن گفته. — 19. S. فراء. — 20. S. جان فزای و خنده. — 21. MF. چه سان for بسی. — 22. MF. در. — 23. MF. چه سان for بسی.

327, 1. S. پادشاه; MF. separates ملک شاهی; S. om. [شاهی], as does text of E., corrected in margin. — 2. S. جان and MF. و. — 3—4, 11—12. MF. om. — 4. S. آن for از. — 5. E. om. [و] before ببینی; MF. روید for روید; S. خون for خوش. — 10. MF. وقت for گاه. — 11. For the conjecture [آتش بار], S. has سنانش, while in E. only the letters مینایش are legible. I now think that مینایش is the correct reading. — 12. S. خم خیبر for رخم عنبر. — 13. S. المحترم for المحترم, and om. [الی], for which E. has ابو. — 17. S. ممکن for ممکن. — 18. S. رساله لاله, and نوروز به نام, which I now think a better reading, and om. [و]. — 20. S. om. [او مری ماند]. — 21. S. جورا for حورا. — 24. S. نال for نال.

328, 1. S. زدگار. — 1—6, 19—22. MF. om. — 7. MF. در for بر. — 8. MF. نوشین for شیرین. — 9. S. باید for باید. — 10. S. باید for باید.

13. MF. بخونی با تو. — 14. MF. نباشد for نمودی. — 15. S. تاکه. — 16. For MF. بینیت S. has خوی تو, E. text تیغ, corrected in margin to the reading here adopted. — 17. S. MF. و در for پر خم E. has بخم, followed by است deleted; S. بخم است, but the correct reading here adopted is given in the margin of E. — 22. S. om. — 23. S. سم. اسپ در جزا.

329, 1. The word حریم and the beginning of the next word are obliterated in E. — 1—4. MF. om. — 3. S. باز for بار. — 4. S. نهان. — 5. S. adds باشد پیشه after گل, *con. metr.* — 9. S. MF. یاره. — 11. S. بملک. — 20. S. زن for زن, and فصل. — 22. S. آن for زن. — 25. S. دست.

330, 1. S. حلق. — 4—6. Of these three hemistichs, S. places the third first and the first third. — 6. S. om. [ی] in گوهری. — 7. S. om. [و] after دست. — 10. S. آن کان for ارکان. — 13. S. places و before instead of after علم. — 18. S. om. [که]. — 19. S. قصیده for نظم. — 24—25. MF. om.; S. بنماء.

331, 4. For حزم S. has جزم, MF. جیره. — 7. S. میکنیم. This line and the next are wanting in E., their place being shewn by a blank space. — 9. MF. سخن for سماع. — 11. E. تر آستان, S. MF. om. this line and next. — 13. S. بر در سند. — 14. S. بر for پیر. — 15—24. MF. om. — 17. S. om. [صبح]. — 19. S. بر for بحر و. — 20. S. یار for بار. — 24. S. از استغفار.

332, 2. S. بر for پیر; MF. and var. in margin of S. لعیت. — 3—4, 7—10, 13—20. MF. om. — 4. S. transposes که and گل. — 7. S. ز. — 8. E. om. [و]. — 11. S. وار for واو. — 12. MF. لؤلؤ for لاله. — 17. S. بقا again for قبا. — 18. S. جهانراز. — 24. S. سران, and کشد.

333, 1—2. S. om. — 7. MF. لا زور دی, and از شاخ سیم رنگ, S. نیک. — 9. E. S. ز آنکه for آنکه, the latter correction being written in pencil in E. over the line. — 16—17. E. S. om. these two hemistichs, which are added in the margin of E. — 19—22. E. om.

334, 1. S. om. [چون]; MF. om. this and next three hemistichs. — 3. S. بیل for بیل; E. S. بیان. — 6. S. دریاء. — 10. S. انکار و افکار for انکار. — 12. S. om. [پهلوانی]. — 13. S. مستنیر for مستنیر. — 14. S. om. [میگوید, شعر]. — 16. S. تونک for تونک, and om. استنزام for استنزام, and تا. — 17—18. MF. om. — 19. MF. دیناگوشی. — 24. E. S. سرخ for شمشیر.

335, 1. S. من for بن, و صلب, and کند, و صلت, and فراق for قرآن.

— 2. S. کرد for گردد, and کرد again. — 4. S. ما for من. — 6. S. چو سروا. — 10. S. adds شعر at the end of this line, as though what follows were a separate poem. — 13. S. om. [پایه ز], and reads بندہ السکون بندہ; ز اکبر السکون بندہ. — 15. S. حصم, and om. [دو دست]. — 16. S. بازوش for بازوش, and om. [صف]. — 19. S. بفضل ایند تا ایند بفضل.

336, 1—6, to the word باری, together with the last four lines on the previous page, are omitted in both MSS., but added in margin of E. — 5. The title is omitted in E., but evidently a new biography begins here, and I have supplied it from the following line. — 7. S. خراسان again for خور آسان, and inserts و between و and قصاید. — 8. S. transposes که and او; E. S. om. [در], which is supplied. — 9. E. om. [آمد]; S. آمد for second آمد. — 12. S. رخ ار for تو; رخان is supplied in first hemistich; S. بر for second بر. — 14. S. در for وز. — 18. S. نو. — 20. S. دور for دور. — که ترا برین for که من.

337, 2. S. آتش for آتش. — 3. S. ends line باری, with emendation here adopted in margin. — 4. S. om. — 7. S. adds میگوید after بچه. — 8—11. S. om. — 14. S. om. [از]. — 17. S. om. [ذوق]. — 18. S. فراء, and om. [قصیده].

338, 4. S. عجز for ذره. — 5. MF. و آتجا. — 6. E. S. فی for فی. — 8. For سوی (the marginal correction in E.) the text of E. has سرای and S. سواء. — 10. S. om. [شوی], and وز for وز and از. — 11. Correct to نیست. — 16. S. ارزی. — 17. S. سبید for سپهر, which reading is doubtful in E. — 18. S. با بر.

339, 5. S. نسوزد. — 9. S. افتاد, E. بر for از. — 11. S. گردون for کر; گر در, S. که بر ر, E. appears to read که از در for [و]; — 16. S. om. [و]; for طریق حققت, which is the marginal correction. — 22. S. تیزی for تیزی. — 23. S. om. [نبات]; E. بسته عصا سربا می; S. بس عطا مرمها می.

340, 1. S. او for او. — 2. S. om. [غیرا], and places گوید, to which it prefixes می, before حق در. — 5. S. om. [صبا]. — 11. S. om. [به] in بلا بلا. — 12. E. پیر زر, *con. metr.* — 13. S. زنی. — 14. S. با سمن. — 16. و for و, and جامه for جاء. — 17. S. کی for که. — 20. S. و for و.

341, 2. For تعبیه بلغ S. has در صف تعبیه بلغ. — 4. S. بند بگذار. — 5. For تیز چو تیز S. has چنان سر تیزی. — 6. S. چنان با, and چنان for چنان با. — 7. S. چرا بر سپاسست for چو اگر سپاسست. — 13. S. نا for با, and چنان for چنان. — 14. S. ندان for بزان. — 18. S. جزمش. — 17—18. This couplet, added in the margin in E. without any clear indication of its

position in the poem, is placed in S. after l. 10. — 22. S. الدین, and om. [و]; E. گر for کز. — 23. E. S. او دیوانی, but the reading here adopted is given as a marginal correction in E.

342, 2. S. تکزس جانی. — 5. S. بکشائی for بکشاده. — 10. E. S. [فرمان دهی]. S. om. ار for از. — 11. E. خاک درت for حالدرت. S. سایه. — 12. S. نشاید. — 13. S. تأید for تأید. — 14. S. گر for کز. — 16. S. om. [ن] in برون. — 22. S. om. [به] before شکل.

343, 1. S. خدمت; E. S. جواب; S. زز for آلا. — 3. S. ستان. — 7. S. با نشات مور. — 10. S. بنشانی for نیسانی. — 14. S. بمیرانی. — 15. S. بگزینند. — 21. S. زندگانی در. — 17. S. انصاف, and بین و عدل. — 23. S. رواج. — 24. S. om. [با نصرت و]. — [بر عکس]. S. om.

344, 1. S. تا رغم اعداراً for فارغم. — 2. S. رانی for دانی. — 3. S. om. مهمانش, corrected in margin to سامانش. — 5. S. om. [دل], and reads لاغریست. — 8. S. om. [می]. — 16. E. S. [تو مهر و وفا...]. S. om. ربلی for و نه. — 20 and 23. S. پر for پر. — 24. E. عزبجه, S. عرجه. I conjecture غزبجه, but the dot of the غ has fallen out in the text.

345, 2. S. om. [پیسر], [پوراست], and [ی گفته]. — 4. S. نر هر نرکس. — 6. S. کز. — 8. S. om. [محمد], and appears to read for the remainder of the name — الماری النمیری. — 9. S. شعراء. — 11. S. adds و before اورا. — 16. S. substitutes و نه. — 17. S. گر بگویم, and om. [از]. — 20. S. دم for دمی, and یا for یا. — 23. S. بار در دار. read نفسی for the misprint نفسی. — 24. S. پیر و for پیر.

346, 3. S. راستیست for آستینت. — 6. S. هربوه for هربره. — 8. S. om. [و] after بود. — 9. S. om. آسودم می before, and inserts. — 11. S. adds است after کرده. — 12. S. ارچه, and جورست. — 13—14. The first hemistichs of both these couplets are wanting in S. — 15. S. om. [ز] in ازوست. — 18. S. سیب for جیب. — 19. S. om. [سیب]. — 22. S. یار for بار. — 23. S. om. [و] after چشم and after کن.

347, 5. S. شعراک for شاعریست (so corrected in E. from شعراى), and فضیلت for فصل. — 5—6. The words هنر ماه, omitted altogether in S., are added over the line in E. The words در تعبیه خدندت are deleted in the text of E. — 6. For حدائق سن S. has خدندت. — 8. E. سلاح for ملاح; S. معانقت for معاقرة. — 10. S. om. [او], and وزیر for وزیر. — 12. S. اثناء, and om. [بود]. — 13. S. has apparently سپر, deleted, and the text of E. has apparently زحمت, after زحمت. — 14. S. نامزده. — 19. S. om. [و]. — 20. S. om. — 21. E. S.

بانك. — 24. S. substitutes *وله*. — 23. S. om. [خ]. — 22. S. om. *در دست*.

348, 1. S. om. *رمة* for *رمة*. — 2. S. *انسجزي*. — 4. S. *مبشود* for *مبشود*. — 8. S. *سپري* for *سپري*. — 9. S. *فرموده*. — 14. In S. *سپيد* is written under *ستد*. — 16. E. inserts *ار* after *شه*. — 17. S. *چون* for *جو*. — 23. S. *کش* for *کن*. — 24. S. adds *و* at beginning of line.

349, 3. E. *درمحاب*, S. *درينجانب*; the reading *پنجاب* is conjectural. — 5. Here again the points are entirely omitted in the first part of *نخ آب*. — 5. S. om. [يخت بر], and *غرجه*. — 6. S. transposes *نخل* and *نديدست*. — 8-9 and 10-11. S. transposes these two couplets. — 10. S. *روی*. — 11. S. *ارژم* for *ارژم*. — 12. S. *شیر*. — 13. S. *بنزد شیر*. — 16. S. om. [رنج]. — 15. E. om. [به] before *تقویت*. — 16. S. om. [دو نان کردن]. — 19. S. om. [و] after *سپري* and *سرخ*. — 20. S. *کشادی* for *کشای*. — 23. S. *السخري*.

350, 2. S. om. [كه] at beginning of line. — 3. S. *وبديها* for *وبديها*. — 4. S. and text of E. *كسي دگر*, but transposition indicated in E. — 5. S. *بايد*. — 6. S. om. [عهد ... پدي]. — 7. S. *يشب* for *شيب*. — 11. S. om. [به] before *يكشاید*. — 15. S. *في الواحدة كه*. — 17. S. *جرخ* for *تيز* (conjectural) E. has *چون* for *گذري*; *سرخ* for *سرخ*; *سرخ* for *چون*. — 24. S. *نكو شد* for *نر انكو پسر*. — 18. E. *خروج*.

351, 2. S. *نشو* for *نشو*, and *دنيا* for *دوتای*. — 4. S. substitutes *عيسى*. — 11. S. *جانی* for *جانی*. — 12. S. *عيسى*. — 15-16. S. om. — 18. S. *چهار* for *چهار*, *con. metr.* — 19. S. om. — 21. S. om. [تو]. — 23. S. *شهادت*, and *راز* for *را*.

352, 2. MF. calls this poet *جرجانی*; the words [عجیبی جوزجانی] are not repeated here in the MSS. S. om. [ا] at beginning of *اعاجیب*. — 4. S. *افراء*, om. [این], and *ويست* for *اوست*. — 5-6. This couplet only is given in MF., which supplies the word *روشن*, replaced by a lacuna in both E. and S. — 6. S. *بدرياء*. — 8. S. adds *و* after *سحر*, has *کور* for *کور*, and (in text, but corrected in margin) *آسمان* for *آسمان*. — 11. S. *مکين* for *مکين*. — 13. S. *چين* for *حسن*. — 15. In E. the word read as *با* might equally be *ما* or *ما*. — 20. E. S. *چنانکه*; *سرخ*, S. *صرح*. — 22. S. om. [ن] in *ستان*. — 23. S. *گران تو کنی*.

353, 4-5. S. om. — 7 and 8. S. *راه* for *راه*. — 9. S. *پيش* or *پيش* for *پيش*, and *سنگين*, and *پيش* again for *پيشك*, but corrected in margin. — 11. S. *سبك* for *سبك*. — 15. S. *حز* for *حز*. — 16. S. *سپاه* for *سپاه*. — 18. S. om. [گافيل ... پسته]. — 19. S. *بفرمان* for *بفرمان*. — 21. MF. inserts an additional couplet after this line. — 22.

S. نى for نه. — 23. MF. om. — 24. MF. تن for فن *bis*; S. om. [و]. — 25. S. om. [و] and [سنت]; MF. ندیده.

354, 1. S. adds او after ناف, reads بر for پیر, and om. [ز]; MF. آهوی.
 — 2. S. om. [چشمهء طری]. — 3. S. MF. and text of E. have مادرش را, corrected to پیکرش را in margin of E.; S. از دو, MF. از دو. —
 6. MF. om. S. گوشتی. — 7. S. گشت and بود. — 8. S. خسته for جست. —
 9. MF. از آن for او. — 10. This couplet, wanting in E. and fragmentary in S., is supplied from MF. —
 12. E. S. om. [مجد الدین عیوق] in this line. — 13. S. نمود for پیمود, om. [صفا], and reads غبوق for عیوق. — 14. S. transposes آن and هست, and reads غذاء. — 15. S. آمد. — 16. S. om. [و]. — 17. S. بگو زار. MF. طریقی بگو زار. — 18. E. س. — 19. S. آمد. — 20. S. om. [و]. — 21. S. بگو زار. MF. طریقی بگو زار. — 22. E. س. — 23. S. آمد. — 24. S. آمد. — 25. S. آمد. — 26. S. آمد. — 27. S. آمد. — 28. S. آمد. — 29. S. آمد. — 30. S. آمد. — 31. S. آمد. — 32. S. آمد. — 33. S. آمد. — 34. S. آمد. — 35. S. آمد. — 36. S. آمد. — 37. S. آمد. — 38. S. آمد. — 39. S. آمد. — 40. S. آمد. — 41. S. آمد. — 42. S. آمد. — 43. S. آمد. — 44. S. آمد. — 45. S. آمد. — 46. S. آمد. — 47. S. آمد. — 48. S. آمد. — 49. S. آمد. — 50. S. آمد. — 51. S. آمد. — 52. S. آمد. — 53. S. آمد. — 54. S. آمد. — 55. S. آمد. — 56. S. آمد. — 57. S. آمد. — 58. S. آمد. — 59. S. آمد. — 60. S. آمد. — 61. S. آمد. — 62. S. آمد. — 63. S. آمد. — 64. S. آمد. — 65. S. آمد. — 66. S. آمد. — 67. S. آمد. — 68. S. آمد. — 69. S. آمد. — 70. S. آمد. — 71. S. آمد. — 72. S. آمد. — 73. S. آمد. — 74. S. آمد. — 75. S. آمد. — 76. S. آمد. — 77. S. آمد. — 78. S. آمد. — 79. S. آمد. — 80. S. آمد. — 81. S. آمد. — 82. S. آمد. — 83. S. آمد. — 84. S. آمد. — 85. S. آمد. — 86. S. آمد. — 87. S. آمد. — 88. S. آمد. — 89. S. آمد. — 90. S. آمد. — 91. S. آمد. — 92. S. آمد. — 93. S. آمد. — 94. S. آمد. — 95. S. آمد. — 96. S. آمد. — 97. S. آمد. — 98. S. آمد. — 99. S. آمد. — 100. S. آمد. — 101. S. آمد. — 102. S. آمد. — 103. S. آمد. — 104. S. آمد. — 105. S. آمد. — 106. S. آمد. — 107. S. آمد. — 108. S. آمد. — 109. S. آمد. — 110. S. آمد. — 111. S. آمد. — 112. S. آمد. — 113. S. آمد. — 114. S. آمد. — 115. S. آمد. — 116. S. آمد. — 117. S. آمد. — 118. S. آمد. — 119. S. آمد. — 120. S. آمد. — 121. S. آمد. — 122. S. آمد. — 123. S. آمد. — 124. S. آمد. — 125. S. آمد. — 126. S. آمد. — 127. S. آمد. — 128. S. آمد. — 129. S. آمد. — 130. S. آمد. — 131. S. آمد. — 132. S. آمد. — 133. S. آمد. — 134. S. آمد. — 135. S. آمد. — 136. S. آمد. — 137. S. آمد. — 138. S. آمد. — 139. S. آمد. — 140. S. آمد. — 141. S. آمد. — 142. S. آمد. — 143. S. آمد. — 144. S. آمد. — 145. S. آمد. — 146. S. آمد. — 147. S. آمد. — 148. S. آمد. — 149. S. آمد. — 150. S. آمد. — 151. S. آمد. — 152. S. آمد. — 153. S. آمد. — 154. S. آمد. — 155. S. آمد. — 156. S. آمد. — 157. S. آمد. — 158. S. آمد. — 159. S. آمد. — 160. S. آمد. — 161. S. آمد. — 162. S. آمد. — 163. S. آمد. — 164. S. آمد. — 165. S. آمد. — 166. S. آمد. — 167. S. آمد. — 168. S. آمد. — 169. S. آمد. — 170. S. آمد. — 171. S. آمد. — 172. S. آمد. — 173. S. آمد. — 174. S. آمد. — 175. S. آمد. — 176. S. آمد. — 177. S. آمد. — 178. S. آمد. — 179. S. آمد. — 180. S. آمد. — 181. S. آمد. — 182. S. آمد. — 183. S. آمد. — 184. S. آمد. — 185. S. آمد. — 186. S. آمد. — 187. S. آمد. — 188. S. آمد. — 189. S. آمد. — 190. S. آمد. — 191. S. آمد. — 192. S. آمد. — 193. S. آمد. — 194. S. آمد. — 195. S. آمد. — 196. S. آمد. — 197. S. آمد. — 198. S. آمد. — 199. S. آمد. — 200. S. آمد. — 201. S. آمد. — 202. S. آمد. — 203. S. آمد. — 204. S. آمد. — 205. S. آمد. — 206. S. آمد. — 207. S. آمد. — 208. S. آمد. — 209. S. آمد. — 210. S. آمد. — 211. S. آمد. — 212. S. آمد. — 213. S. آمد. — 214. S. آمد. — 215. S. آمد. — 216. S. آمد. — 217. S. آمد. — 218. S. آمد. — 219. S. آمد. — 220. S. آمد. — 221. S. آمد. — 222. S. آمد. — 223. S. آمد. — 224. S. آمد. — 225. S. آمد. — 226. S. آمد. — 227. S. آمد. — 228. S. آمد. — 229. S. آمد. — 230. S. آمد. — 231. S. آمد. — 232. S. آمد. — 233. S. آمد. — 234. S. آمد. — 235. S. آمد. — 236. S. آمد. — 237. S. آمد. — 238. S. آمد. — 239. S. آمد. — 240. S. آمد. — 241. S. آمد. — 242. S. آمد. — 243. S. آمد. — 244. S. آمد. — 245. S. آمد. — 246. S. آمد. — 247. S. آمد. — 248. S. آمد. — 249. S. آمد. — 250. S. آمد. — 251. S. آمد. — 252. S. آمد. — 253. S. آمد. — 254. S. آمد. — 255. S. آمد. — 256. S. آمد. — 257. S. آمد. — 258. S. آمد. — 259. S. آمد. — 260. S. آمد. — 261. S. آمد. — 262. S. آمد. — 263. S. آمد. — 264. S. آمد. — 265. S. آمد. — 266. S. آمد. — 267. S. آمد. — 268. S. آمد. — 269. S. آمد. — 270. S. آمد. — 271. S. آمد. — 272. S. آمد. — 273. S. آمد. — 274. S. آمد. — 275. S. آمد. — 276. S. آمد. — 277. S. آمد. — 278. S. آمد. — 279. S. آمد. — 280. S. آمد. — 281. S. آمد. — 282. S. آمد. — 283. S. آمد. — 284. S. آمد. — 285. S. آمد. — 286. S. آمد. — 287. S. آمد. — 288. S. آمد. — 289. S. آمد. — 290. S. آمد. — 291. S. آمد. — 292. S. آمد. — 293. S. آمد. — 294. S. آمد. — 295. S. آمد. — 296. S. آمد. — 297. S. آمد. — 298. S. آمد. — 299. S. آمد. — 300. S. آمد. — 301. S. آمد. — 302. S. آمد. — 303. S. آمد. — 304. S. آمد. — 305. S. آمد. — 306. S. آمد. — 307. S. آمد. — 308. S. آمد. — 309. S. آمد. — 310. S. آمد. — 311. S. آمد. — 312. S. آمد. — 313. S. آمد. — 314. S. آمد. — 315. S. آمد. — 316. S. آمد. — 317. S. آمد. — 318. S. آمد. — 319. S. آمد. — 320. S. آمد. — 321. S. آمد. — 322. S. آمد. — 323. S. آمد. — 324. S. آمد. — 325. S. آمد. — 326. S. آمد. — 327. S. آمد. — 328. S. آمد. — 329. S. آمد. — 330. S. آمد. — 331. S. آمد. — 332. S. آمد. — 333. S. آمد. — 334. S. آمد. — 335. S. آمد. — 336. S. آمد. — 337. S. آمد. — 338. S. آمد. — 339. S. آمد. — 340. S. آمد. — 341. S. آمد. — 342. S. آمد. — 343. S. آمد. — 344. S. آمد. — 345. S. آمد. — 346. S. آمد. — 347. S. آمد. — 348. S. آمد. — 349. S. آمد. — 350. S. آمد. — 351. S. آمد. — 352. S. آمد. — 353. S. آمد. — 354. S. آمد. — 355. S. آمد. — 356. S. آمد. — 357. S. آمد. — 358. S. آمد. — 359. S. آمد. — 360. S. آمد. — 361. S. آمد. — 362. S. آمد. — 363. S. آمد. — 364. S. آمد. — 365. S. آمد. — 366. S. آمد. — 367. S. آمد. — 368. S. آمد. — 369. S. آمد. — 370. S. آمد. — 371. S. آمد. — 372. S. آمد. — 373. S. آمد. — 374. S. آمد. — 375. S. آمد. — 376. S. آمد. — 377. S. آمد. — 378. S. آمد. — 379. S. آمد. — 380. S. آمد. — 381. S. آمد. — 382. S. آمد. — 383. S. آمد. — 384. S. آمد. — 385. S. آمد. — 386. S. آمد. — 387. S. آمد. — 388. S. آمد. — 389. S. آمد. — 390. S. آمد. — 391. S. آمد. — 392. S. آمد. — 393. S. آمد. — 394. S. آمد. — 395. S. آمد. — 396. S. آمد. — 397. S. آمد. — 398. S. آمد. — 399. S. آمد. — 400. S. آمد. — 401. S. آمد. — 402. S. آمد. — 403. S. آمد. — 404. S. آمد.

355. 2. S. كزو for کن. MF. om. this and preceding hemistich. — 4. S. شهرستان. — 5. E. راز for طبع, which S. om. — 18. S. جوشن for خوش. — 20. S. زمان for و نان. — 22. E. رفعت for رفت. — 23. S. در for از.

356, 9. S. adds **و** after **البلاخي**. — 10. In E. **واغطى**, deleted, stands at the beginning of the line. — 13. MF. **نه** for **ني**. — 14. S. MF. **بگسست** for **نيکست**. — 15—16. MF. om. S. om. second and third **[و]**, and **نار** and **نار** for **نر**. — 17. S. om. **[و]** before **ذل**. — 18. MF. **در** for **رنج**; S. apparently **عنا** for **عنا**, and om. **[و]** after **مال**. — 20. MF. transposes **عنا** and **بلا**; S. **عنا** for **عنا**. — 21. S. **و** for **از**, and **بدان** **تونم**; MF. replaces the words after **شهم** by **شدت يقين** **و**. — 23. S. **اقتضا** for **اقتضا**.

357. 1. S. *لُخَوَانِي* for *لُخَوَانِي*. — 2. S. *هِنَرَاو* for *هِنَرَاو* and *قَوَم* for *قَوَم*. — 3. For *[یا قَوَم بُوَد . . می گذشت]* S. has only the two words *انواع* and *بُوَد*. — 4. S. *شَرِبَنِي* for *شَرِبَنِي*. — 5. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت* and *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 6. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 7. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 8. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 9. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 10. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 11. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 12. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 13. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 14. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 15. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 16. S. *اَوَسْت* for *اَوَسْت*. — 17. The word *زاد* is conjectural; there is a lacuna in both MSS.; S. *و يك روزی*. — 18. S. *نکند* for *نکند*. — 19. S. *دید* for *دید* and *رود* for *رود*. — 20. S. *پیش* adds *پیش* after *بجمله*. — 21. For *کردگار*, the marginal emendation in E., the text of E. has *پیش کاری*, S. *پیش کاری*.

358, 1. S. **پنججند** for **ساحدی**. — 2. S. substitutes for **[راو... یود]** the words **قطع**, the latter deleted. — 3. S. has **بر** a second time for **جد**. — 4. S. **کوشکی**, and **درین** for **برین**. — 7. S. **چپک** for **چزیک**, and **بار** for **یار**. — 8. S. **پشت** for **پشت**. — 13. S. **یگزارد**. — 14. S. **سپیل** for **سپیل**; for the conjectural **که یغلوله** E. has **او که**, S. **یغلوله**, and

om. [کد] after او. I take the verse to mean: "He could take off a cataract from the eye with his quarrel (or bullet) in such wise as not to injure the eye"; an exaggerated encomium on his marksmanship. — 18. E. om. بلك او باك; the reading of S. is adopted. — 20. S. om. the first hemistich. — 21. S. om. the first hemistich, substituting the false heading قطع, and has سرد for مرد. — 23. S. بود وقتى for بوقتى, and مر for مير.

359, 1. S. کون گون. — 3. S. پنهاندى for پنهاندى, and om. [دو]. — 4. S. om. [زن]. — 5. S. اگر for ازو. — 6. The words in brackets here supplied are necessary; it is the second section of this chapter which begins here. — 7. S. om. [المنسقى]. — 8. S. انور for انور. — 8—9. S. om. [فلک ... فرش], E. for و after ندیده. — 9. S. نام, اعر for نا; for the conjectural نگر دیده, E. has و دیده and S. دیده. — 10. S. قاتل for وایل, and باقله for باقل. Bāqil was a dumb man whose name passed into a proverb for dumbness amongst the Arabs. — 11. E. S. اسفر for MF.'s اصفر. — 15—17. For [تنها ... بدین آشیان] S. has از followed by a lacuna, and then آستان رسد. — 18. MF. transposes دارد and تافته. — 19. For MF.'s reading دو کران گیسو, E. S. have گیسو. — 20. E. om. [و] after برد. — 21. S. زبان for متابعیت تارم زبان.

360, 2. S. transposes مرا and کجا. — 3. S. نیفتند. — 7—8. This and the other couplets in this poem marked with asterisks are found in MF. also. — 9. S. om. [و]. — 11. E. جلال الدین. — 14. For the conjectural بخندنگ, E. and S. both have بچنگ, which in the former is deleted, a V-shaped sign placed over it indicating a variant or correction, which, however, is lost. — 17. S. دیر for دس. — 19. S. ز for از. — 20. S. بدامن for بلامن.

361, 3—4. E. om. — 6—7. S. om. [بوئی که ... می ز]. — 7. MF. دلبند for دلدنار. — 8. S. طاووس; for کلاه S. has کلاه (? for قلاد), MF. کلاه. — 9. S. دگر, *con. metr.* — 11. MF. عطا. — 12. MF. adds و after ابر. — 14. MF. omits this and the remainder of the poem, substituting one other couplet. — 23. S. پناه.

362, 3. S. دست. — 5. S. بخانه, and بود for بود. — 8. S. باری for زبان, there is a lacuna in both MSS. after سربوری, which some word like سببی or جهتی (~~~~) is required to fill. S. گر for کنند, and طبره for تیره. — 10. E. S. طبره for تیره. — 11. S. om. [چشم زم جمله]. — 12. S. om. [گوشه ... کور], substituting only the word که. — 15. S. گر for کو. — 17. In S. the first two words in this line look like شاهنامه; S. وفاد for وفاد. — 18. S. نعاد

367, 2. MF. گشته again for گشتی. — 3—4. This couplet has already occurred on the preceding page, ll. 7—8, but is repeated here by both MSS. — 5. S. دشمن را for عالم را. — 7. S. om. [!] at end of MF. پایش تخت تو for اندر مجلسست. — 8. MF. فسانه for حلیمشان, S. has حلیمشان, MF. فتنه for قبله, and نشان. — 9. For حکمشان. — 10. S. لاکن for لکن. — 11. MF. رفتن for افتم. — 12. MF. transposes and صبوح. — 13—14. MF. om. — 15. MF. om. — 16. S. om. [بر]. — 17. S. om. [بر]. — 18. S. om. [بر]. — 19. S. om. [بر]. — 20. S. om. [بر]. — 21. S. om. [بر]. — 22. S. om. [بر]. — 23. S. اسراف for اشراف, and om. [بر] before سبستان.

368, 2. S. adds و after کرد. — 3. S. om. from the س of شمس to end of line, inclusive. — 4. S. om. from و شاهان to end of line. — 5. S. گشته for گشتست, followed immediately by the words مدحی گفت. — 6. S. فرستاد. — 7. S. فرستاد. — 8. S. فرستاد. — 9. S. فرستاد. — 10. S. فرستاد. — 11. S. فرستاد. — 12. S. فرستاد. — 13. S. فرستاد. — 14. S. فرستاد. — 15. S. فرستاد. — 16. S. فرستاد. — 17. S. فرستاد. — 18. S. فرستاد. — 19. S. فرستاد. — 20. S. فرستاد. — 21. S. فرستاد. — 22. S. فرستاد. — 23. S. فرستاد.

369, 4. S. چو, and om. [بر سحر نوشد]. — 5. S. om. [صبح], and کرد بخون ناری جو. — 6—7. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 8. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 9. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 10. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 11. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 12. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 13. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 14. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 15. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 16. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 17. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 18. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 19. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 20. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 21. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 22. S. om. [از غمزه ... چشم]. — 23. S. om. [از غمزه ... چشم].

370, 1—2. S. om. — 3. S. om. — 4. S. om. — 5. S. om. — 6. S. om. — 7. S. om. — 8. S. om. — 9. S. om. — 10. S. om. — 11. S. om. — 12. S. om. — 13. S. om. — 14. S. om. — 15. S. om. — 16. S. om. — 17. S. om. — 18. S. om. — 19. S. om. — 20. S. om. — 21. S. om. — 22. S. om. — 23. S. om.

371, 5. S. خذر. — 6. S. om. [عنی] owing to lacuna; S. لطیف for کزانه. — 7. S. om. — 8. S. om. — 9. S. om. — 10. S. om. — 11. S. om. — 12. S. om. — 13. S. om. — 14. S. om. — 15. S. om. — 16. S. om. — 17. S. om. — 18. S. om. — 19. S. om. — 20. S. om. — 21. S. om. — 22. S. om. — 23. S. om.

21. -- پسته پسته for دهانش... مغز. S. om. 19—20. مورد یکی
[آن... فستقیش]. S. om.

372, 1. Read عذارش for the misprint غذارش. — 1—8, 11—18 and
23—24. MF. om. — 3. S. adds نحو after ز. — 4. S. om. [از]. — 9. S.
om. [آن]; MF. شاه کیان نهاد; S. گیتی for کی. — 11. S. adds و before
گفت. — 15. S. پس. — 22. The words بارگه... بر are obliterated in E.

373, 1. MF. خواست and دیدش. — 5—374, 8. MF. omits the
remainder of the poem. — 8. S. om. [زوپین — استخوان]. — 9—10. S.
om. [کشت... کمان]. — 11—12. S. om. [ز کف... نا گهان]. — 13.
S. رده for رده. — 14. S. ستان. — 15. S. دعا وقت داو جان. — 16. S.
تا for با.

374, 6. S. inserts که before اکنون, and reads کله for گل. — 9. S.
adds و at beginning of line. — 10. The first word is obliterated in E.,
and also from م in نگارم to end of line. — 11. The word افتاد is obli-
terated in E. — 13. The words چندان عجب are nearly illegible in E.
— 15. S. درهائی, and om. [در]. — 16. S. گشت پدیدار آفتاب; E. بیتاب
or بیناب for بتیاب. — 17. S. ننماید. — 18. E. نور for حور. — 21. S.
پیگر for بنگر. — 22. The first three words are obliterated in E., while
the last five in this and the first in the next line are omitted in S. —
24—25. S. om. [در... اندر].

375, 1. S. خرم for خرم. — 3. E. inserts و after معز, S. omits it
after الدین. — 4. S. رده for رده. — 5. S. om. [و] after احسان. — 11. S.
and text of E. بدهر for جهان. — 13. S. بکنند. — 15.
S. ذاتی for دانی. — 22. S. om. [و] after دار گیر is obliterated in E., and
also ساغر. — 24. E. omits the words [نعرهء باده] and that preceding
خواست, which S. reads صیناگر. For this I conjecture هیناگر, meaning
one who congratulates, or wishes joy, by saying هینا لک.

376, 1. The words [گلولی نای] are obliterated in E. — 2. The words
[و رگ] are obliterated in E., which also reads مزمر for مزمر. — 3. The
words [آمد در حلق] are obliterated in E. — 5. S. om. [روح]; E. جنان
for چنان. — 6. S. om. — 7—8. S. om. from دم to خاست. — 11. In
E. the words طبع and نفسی are nearly obliterated; E. has عدم for
قدم. — 12. In E. only the first two or three letters of زرها are legible.
— 14. S. حینر. — 18. In the text of E. the words اندر انور, taken
from l. 16, are repeated here instead of بارگه انور, and the variant in-
dicated has been lost or cut off the margin. — 19. In text of E. l. 17
is repeated here, though the correct reading of S., partly obliterated,

is given in the margin. — 21. S. om. [در], and کرد for کرز. — 22. S. صریای, and so, apparently, E., but partly obliterated.

377, 1. S. transposes خاصیت and خاک در. — 2. E. نکیبیار, S. یکبار, and transposes سر and بر. — 5. S. زاء. — 6. S. از آن, and transposes this and طمع. — 7. E. indicates a variant on کشتن, which, however, is omitted in margin; E. ends the line از انسانست. — 9. S. ز آن سان. — 11. The two first words are scarcely legible in E. The line ends نشستا بنشست in E., and نیستست ازین است in S. — 12. For the conjectural تو صیت in E. the letters نصیت ... are legible. S. after سخن continues - مدح تو خاصیت خاست. — 13-14. In E. the words تو سخن آرای, and از, وقت تو حدیث. — 16. S. adds و after دفتر. The line is for the most part obliterated in E. — 17. S. om. [سناجر ... یاش]. — 18. The lacuna which I conjecturally fill with the word مرا exists in both MSS., though only shewn in E. — 19. E. S. ابر for عرض; and E. عرض for ابر, but the transposition seems necessary. S. om. from ابر to تاکه in — 20. — 21. S. om. [و] and [این]. — 23. The word ایراکه is illegible in E.; S. از چه ارچه.

378, 1. S. کافی for کافی. — 2. S. سعد کافی for معدن کافی, and om. [و] after وافی, and after معمور. — 3. E. om. [هنر], and مستنزه for مستنزه. — 5. S. om. [ن] in شایگان. — 6. S. وناقباشی, and again ونای for وشای. — 10. S. adds فصل است after خاطر. — 11. S. adds میشد after ظاهر. — 15. In E. زیون is illegible. — 17. E. om. [توصیح البدن], for which S. reads تو سخن برگ. I follow MF. — 18. In E. the word زیارت is nearly illegible; S. عت for غب and om. [را]. — 19. S. om. — 20. S. om. [شد]. — 21. S. om.; MF. اندر می در. — 22. For MF.'s reading اصبع E. has اخص, S. اخمص; S. خود for خویش. — 23. S. om. — 24. E. مقصد for مصداق; S. apparently نرویت, and om. [میکند].

379, 2. S. بی for بی. — 4. MF. om. [و]. — 5. S. MF. تنگ for تن. — 6. MF. فتنهء for فتنهء; S. has رگ, MF. در. — 7 and 8. MF. اینکه for آنکه. — 8. MF. خوانیش for گوئیش. — 9. S. adds و before کار. — 10. MF. فرونتر for زو فروتر. — 11-12 and 15-24. MF. om. — 12. For مخور for نجو; S. has ز کند, and for معجز, معبر. — 14. S. گندهء پیپر; MF. نه for بی. — 15. S. گذاشت. — 16. S. و این. — 17. S. غیرت for وای, and این. — 20. S. عیبت. — 22. E. رجیم. — 23. S. om. [تو].

380, 4. S. پتر تو for بر تو. — 5-6. S. om. [آکه], and om. [و] after و مرا ... آکه. — 7-8. S. om. [پتر ... زیر آکه], substituting only the letter د.

— 9—12 and 15—24. MF. om. — 14. MF. پیک for بنده. — 16. S. نان for خوان, and om. [آب]. — 17. E. خواستان. — 23. S. om. [و]. — 24. S. سگال; the last two words are only partly legible in E.

381, 2. S. substitutes شهد و شکر بکام خسان بین که در خورست — 3. MF. گرد, and دیوان for روان. — 4. MF. عمری for مردم. — 5. MF. همیشه for بد خواجه. S. دیدی بدان; S. corrected in margin to همچو. — 6—12. In S. these verses are represented only by the following fragmentary words: —

آری شبان ز سیر بر کو زهار آب شمروی همیشه آب بیبوسته شیر جمله چشم
— 7. E. آب for شیر in text. A variant is indicated but omitted. — 13. S. [و سیل. — 17. S. قطرهء; MF. بر for در. — 18. S. om. رمهءرا خواجه
[و زکات, and adds رکاب. — 21. S. om. — 19—20. S. and MF. om. — 22. S. om. In the lacuna after جمله the missing word appears to begin with ا and end with ک. — 23. MF. تذویر; S. جنانت
— 24. S. om. و برود برو جو.

382, 2. MF. رسن for فلك, S. سوی for شوی. — 3—4. MF. om. — 11. S. om. MF. درزد دارد. The second پیارسائی appears to be wrong. E. indicates a variant, which, however, is wanting. — 13. For گرزز S. has کذرر, and, at end of line, بکشند. — 16. S. adds گفتی after ماه, and has چو for چون. — 19. S. چرخ for خرج. — 23. S. om. [گفتا زشت باشد]. — 24. E. معجری.

383, 2. S. om. [اگر... آویزم], and reads انگیزترم. — 3. S. برابر for تر. — 4. S. adds گوید after صاحب. — 5. S. دایت. — 6. MF. بازت for آید bis, and که for و. — 9. For پازن E. apparently has (first letter obliterated). — 12. S. اقتدار for اقتصار. — 13. E. البخاری for نبروی for پردی; E. درودگری و before. — 14. S. adds و before. — 15. S. adds را after درود. — 20. S. زنگ for زنگ, and om. [مشک]. — 21 and 23. S. om. — 22. For بزمین S. has بر only.

384, 1. S. om. the first [مرا], and inserts و after خویش. — 11. S. رود for زود, and adds و before شد. — 18. S. جوان for چون. — 19. S. om. [چرخ ... تو]. — 21. For [قصاب ... محل] S. has only قصبه. — 22. S. قنار for فتاه. — 23. S. شمسی for شمس. — 24. S. لنگ for لنگ.

385, 1. S. با. — 3. S. بود for باد. — 5. E. شعر که شعر. — 8. S. سخن for شعر. — 9. S. هجو for هجر, and معزول for معروف. — 13. S. نشیند, E. شنید. I take the word to be شیند, the shortened form of نشیند, plus the negative نه, and separate the two elements to avoid ambiguity. — 17.

S. یکدیگر را, E. for *میرآء*, and adds *را* after خطابیان. — 18. S. om. [در]. — 19. S. *بانیره*. — 20. S. om. [وام ... شد], substituting only او. — 21. S. om. [گفت]. This corrupt passage is to me unintelligible. — 22. S. om. [پرهایی ... شما]. — 23. S. *گر* for *گر*.

386, 3. The words *در هنر* are obliterated in S. — 5. S. om. the first [و]. — 11. S. *کوی* for *کو*. — 16. S. *دزد* for *دزد*. — 19 and 21. For *بیکدر* (conjectural) E. has *یکدو*, S. *یکدو*. — 22. E. S. *یکدو* for conjectural *بیکدر*; S. *و* for *آمد*. — 23. E. *سعد الدین* for *سدید الدین* in first place; S. *کافی* for *کافی*, and again in — 24.

387, 2—3. S. om. [علامه ... کردند], and *بار* for *بار*. — 6. E. S. *بینیم* for *بینم*. — 8. S. *منشی* for *منشی*. — 9. For *شعرت تواریست*, the marginal variant in E., S. and the text of E. have *شعر تواریست*. — 12. S. *بهر*. — 15. S. om. — 16. S. *نقوش*, and *بگوش* for *بدوش*. — 19. S. *بھی*, and *علی* for *بھی*. — 20. S. *بذر* for *پدر*; E. om. [ملت]. — 21. S. transposes *هدایت* and *کرامت*, and om. [کرد]. — 23. S. om. [و] before and after *خوبست*.

388, 2. S. om. [از کله ... قطره]. — 3. S. *و* for *و*, *شفق* for *شفق*, and om. [انداخت]. — 4. S. om. — 5. S. om. [استغنا]. — 6. S. om. — 7. S. om. [که دست]. — 10. S. *کس* for *کس*. — 12. S. adds *و* at beginning of line, and om. the definite article before *شریعت*. — 13. I have added *را* after *تاج الشریعت*. It is wanting in both E. and S., which, however, in — 14, add *آنرا* after *حال*. This appears to me incorrect, though it may be an instance of the use of the oblique case after a preposition (like *از بهر آنرا*), which is not uncommon in archaic Persian. Cf. my article in the *J. R. A. S.* for July, 1894, on *An Old Persian Commentary*, p. 434, (β). S. *دوبیتی*, which is perhaps the better reading. — 15. S. *جو* for *جو*. — 16. S. *ز کم بختی*. For the conjectural *بربست*, S. has *برست*, E. *برست*. — 18. S. *بکشاد*. — 19. S. *وی* for *وی*. — 22. S. *بکار* for *شکار*.

389, 2. S. om. [را بنده]. — 3. S. and text of E. om. [تکلم], added in margin of E. — 4. The words [دل ... خفت] are added in the margin of E. For them S. substitutes *چونادر خفت*. In the marginal addition in E. the word *چونا*, deleted, stands between *او* and *در*. S. *چون*, corrected to *اگرچه*. — 5. S. om. [مولانا ... حسام]. — 8. S. *آن یار* for *آن یار*. — 13. S. *گرنیم* for *گیم*. — 14. S. om. [دینار], which is not clearly written in E. — 16. S. om. [حسن], and *تا مه* for *نامه*. — 18. S. om. [این ... نشکند], and substitutes only *ای*. — 19. S. om. [از]. — 20. S.

گانه. — 21. S. om. [از... سیار]. — 22. S. om. [جز... غدار]. — 23. S. adds another ز before ز, and om. [م... ستمکار]. — 24. S. om. [و اندرین]. In E. کی is pointed, apparently, کتر.

390, 1. S. om. [کو for کر]. — 3. S. om. [و]. — 5. S. شاعر for شعر. — 7. S. بداد and انتظام, and رو که تا یکی for تا زمان, and انتظام. — 13. E. (in margin) adds اشرفی before حسن. — 14. S. om. [ای] in پردازی. — 15. S. دیور. — 16. S. پوشست for گوشست; for شنود S. has شود, and before it S. inserts بود and E. an illegible word looking like بحره. — 19. S. om. [بچشم ... کافیدش], substituting only بدش; and reads جدای for خدای. — 20. S. افتد for او, and om. [خط ... آفتاب ...]. — 21. In S. نمای for خویشت is partly obliterated.

391, 1. S. چو, and om. [آی در آی]. — **393**, 18, inclusive. S. omits all this, probably owing to the loss of one leaf of the MS. — 5. E. و رادی. — 16. E. begins this line ید کشتن, of which I can make nothing. Failing any probable conjecture, I have marked a lacuna. — 21—22. This curious construction (اورا ... دیده آمد), where the subject of a passive verb is placed in the oblique case, finds a few parallels in archaic Persian: See *An Old Persian Commentary*, in the *J. R. A. S.* for July, 1894, p. 434.

392, 10. This couplet is added in the margin of E., and I think its place (not very clearly indicated) is here. The two words in brackets are a conjectural attempt to fill a lacuna. — 21—22. E. چشمه دار حول.

393, 7. E. چندانکه, *con. metr.* — 12. E. apparently غم for غم. — 19. Here the lacuna in S. ends, and the texts rejoin. — 21. S. om. [طغراء], and [ابروی]. — 22. S. substitutes the following scattered words: [از... چو زب]. — 23. S. om. [در هکر ملک .. و وقتی که اورا بامری فرستادند]. — 24. S. om.

394, 1. Perhaps we should read بتا, though both MSS. agree in بیبا. — 2. In S. and the و of جمال are obliterated. There is here, I think, an allusion to the "Moon of Nakhshab" which the Pseudo-Prophet al-Muqanna' (hence called *Máh-sázanda*, "the Moon-Maker") caused to arise out of a well in or near that place. S. قریکت for بر سخت. — 3. S. اعلاء املاك. — 4. S. om. [و], and [ندر ... بند]. — 5. S. om. — 8. S. om. [نمایند]. — 9. S. om. second hemistich. — 10. In S. only is legible of the words ز بحر. — 14. S. om. [چو]. — 15. S. om. [نشد] and the ['] in استخوان. — 17. S. بناید for نماید, and om. [آبوار از]. — 18. S. om. second hemistich, except که. — 19. S. om. except the words

اشك . . من در دست — 20. S. om. last three words. — 21. S. om. last two words and a half.

395, 6—7. S. om. — 9. S. om. [نعل او دید]. — 11. S. om. [چو دید]. — 12. For the conjectural بینند S. has بنیش, E. پینش deleted; E. and آنر for عارض. — 13. S. om. [پری . . پیاله]. — 14. S. صبا for صراحی, and om. [کردستانی]. — 15. S. om. [رخسارت گرفته] and [پیاله]. — 17. S. om. [ز . . چو نانک]. — 18. S. دستت. — 19. S. ملک for نیزم. — 21. S. ز اهویر کسان را. — 22. S. om. [بہشتست] ساغر for شاعر. — 24. S. بازوگر. درو for درون.

396, 1. S. بنسق. Correct ز to ر, in رباعی. — 2. S. om. [اصل], and the final [تو]. — 3. S. کری. E. S. جملاء داوہاء ما; the emendation (ز = زہ, in obscene sense) was suggested by Mr. R. A. Nicholson. — 4. S. om. [السمرقندی], except the first three letters. — 6. S. om. [است]. — 7. S. چون دفتر for زو تر. — 8. S. om. [سپید است], and om. [در سر]. — 9. S. om. — 10. S. om. except first three words. — 11. S. om. from حقیقہ to end of line; E. یا and بست. — 12. S. om. the first [است]; E. ابیابیت. — 14. S. om. [فصل سیوم], after which the words لکیم از باب یازدہم should be supplied. — 15. S. adds ان after لکیم. The reading الکنجہ or الکنجوی appears to be required. — 16. Here ends the Berlin MS. (S.), after the word فضایل, at the bottom of f. 168b.

397, 6. For the conjectural کشد, E. has کشاید, deleted, with indication of a variant which has been lost. — 16. The word آنکی is pretty clear; the sense I take to be, "Seek for one little moment [to know] how Nizāmī fares". — 18. The text of E. has گندم می خورم, corrected in margin to the reading here adopted. — 19—24. Added in margin of E. A marginal gloss explains نہالچہء = نخ as نہالچہء.

398, 6. I am uncertain whether E. reads می or من. — 7. For the marginal correction سالی the text of E. has سالی, corrected over the line to ساغر; عقیقہ is a correction for عنایت. — 24. I think the s in کرد is meant to be deleted in E., and this is perhaps preferable.

399, 9. The word یکی is deleted after کہ. — 13. Or تاجسّر may be read. — 16. Correct to رباحین. In E. گلدار is written as one word. — 19. In E. the line ends جوبد بوست; a variant is indicated, but is missing. The reading adopted is conjectural.

400, 4. The definite article before لُئیانی, omitted in text, is added in margin. — 5—6. The words [دو . . یکی], omitted in text, are added

in margin. — 16. In the margin of E. is a variant on the words [جمال ... خیال], which runs, چشم غزال و جمال نارو, the last word not being clear.

401, 6. E. روزگاریت, but the letters یت are deleted. — 11—13. The words [زواهر ... میگوید] are added in the margin of E; in the text only the words اطراف افق انتشار occur.

402, 2. This couplet is added in margin of E; ذنب is an emendation for the MS. reading در. — 15. For the conjectural صباغت (which, however, in connection with زرگری, seems to me pretty certain), the text of E. has صنعت, followed by باعث deleted, with a marginal emendation صناعت.

403, 1. This couplet is added in the margin of E. — 6. E. دو for و after سر. — 9. E. چهار for چار, *con. metr.* — 13. ما حاضر is a conjectural emendation for ما خضر. — 17. E. آنو for conjectural آرزو, در for درد, and نو for تو. — 19. E. has بزر for conjectural تنزر.

404, 8. I am doubtful whether the MS. reading is خینگ or خنگ. — 10. E. حاضر. — 14. E. om. [و]. This and the previous line are added in the margin.

407, 5—8. The lacunæ indicated by asterisks correspond to spaces left blank in the MS, probably owing to a defective original, for the leaves of E. are intact and uninjured. This remark applies to numerous other lacunæ which mar the remaining pages. — 8. E. کشی for کشتی, *con. metr.* — 17—18, 23—24. MF. om. — 20. MF. کویت for پایت.

408, 1. MF. میزند for میکنند. — 2. MF. گوهر ریز for شکر بار. — 3—14, and 19—22. MF. om. — 10. E. has a deleted م after امید. — 15—16. The following couplet in MF. appears to be intended to correspond with this: —

وارث تخت شاهی خسرو ملک خورشید ملک
آن جهاندارى که چترش سعد اکبر میکشد

— 23. MF. یرد for کند. — 24. MF. خدمت for درگه.

409, 1—6, 8, 11, 22—25. MF. om. — 9—10. MF. transposes these two hemistichs and makes them into one couplet, reading شبی for شب. Read اطراف for اطراق. — 14. MF. همچون شب و. — 15. MF. transposes ناعید and ماروت. — 16. MF. یر for در. — 19. MF. بارن for کارن.

411, 2. The word درخشان is supplied conjecturally. — 9. E. سرش نبری without سی. — 21. For the marginal correction سرش نبری سرش نبری

the text of E. has *بدیده سر*; but the metre evidently requires the transposition here made.

412, 2. I think that the reading *زغم آنگاه* would suit the metre better. — 11. E. *محرّص* for *محرّص*. — 13. Read *مختاریست*. Concerning the poet Mukhtārī of Ghazna — a contemporary of Sanā'ī — see my edition of Dawlatshāh, pp. 93—94. — 16. In E. the line ends with *مقرّطی*, which does not rhyme, and is therefore inadmissible. — 22. A V-shaped mark over *بطیره* indicates a variant, which however, is missing.

413, 5. E. *حبیه حمدانه*. — 11. Correct the misprint at the beginning of the second hemistich to *خاطر*.

414, 5. E. *شده* *con. metr.* — 7. MF. *از سر* for *مایه*. — 13. In E. half a line is left blank after this line. — 16. E. *الصبايع*. — 18. E. *صباغت*. The fact that this poet was a gold-smith by trade renders this correction and the last obvious. E. adds *توحيد* after *میگویند*. — 20. In the MS. this line begins (without lacuna) *فی ریش*.

418, 5. E. *بای بر خون*. — 12. E. *نهار*, which I have corrected to *بهار*. — 21. E. adds *ام* after *آورده*. — 22. E. *لال* for *الاجل*.

419, 2. Correct to *مستغنی*. In E. a deleted *از* stands after *کمر*. — 4. E. *سبیرک*, but I cannot identify the place; I thought of *شیرکان* (شایرکان), but doubt if this form occurs or is possible. — 8. E. *بانک* for *با آنک*. — 11. Mr. R. A. Nicholson was fortunately able to find this verse in the *Yatimatu'd-Dahr*. In E. it stands: —

*خیر الملاح من مدحنته * شعیر البلا فی کّل ناد*

— 17. E. *چونو* for *چنو*. — 20. E. om. [ست] after *زرنانی*. This and the preceding couplet are added in the margin. — 21. E. *گهری*.

420, 1. I have supplied *ست* after *او*. — 10. E. *است* for *اوست*. — 11. E. *زهر* for *زهر*. — 23. In E. *مفاخر القدماء* is a correction from *معجز الاقدام*.

421, 3. E. *فنی* for *فن*, which the metre requires. — 18. E. *چهره را*.

422, 17. E. *برقی*, emended to *برق*.

423, 21. The word *خوی* is added in the margin of E., and apparently comes in at this point.

424, 1. E. *شعرا را* for *شعرا*.

425, 13. E. *باقیست* for *باقیست*.

426, 24. I have not thought it necessary to change the spelling of the MS. to the normal *خوشبوی*.

427, 10. I think سجده گاه would be a preferable reading.

428, 4. The reading مستقیمان is uncertain: E. has مستقمان, with two points under the fifth letter. — 5. E. بندگیست. — 23. MF. ز for ز.

429, 15. The words خطاست نسبت, with which the next line begins, would supply the lacuna here, both as regards sense and metre, and this or an equivalent expression is evidently required. — 16. I think the correct ending of the line should be برند بچین. — 18. MF. این for آن. — 19. MF. گذشت for خوشست. — 23. MF. خیال for هر معبد for اهل سخن, کسی که.

430, 4. For MF.'s مشک E. has گند. — 5. For آید we should undoubtedly read ابد. — 12. E. اعداء for اعداء.

431, 1. E. گر for کز. — 9. E. همان for چنان.

سکندرنامه نظامی، ۳۹۶،

شاد بهر (للعنصری)، ۳۲،

شاهنامه فردوسی، ۳۳،

شاهنشاه نامه (لمجد الدین البائیزی)، ۳۴۵،

صد عشق نامه (للسیفی النیشابوری)، ۱۵۹،

عین الحیاة (للعنصری)، ۳۲،

ألباب الالباب (للعوفی)، ۱،

مجنون و لیلی (لنظامی)، ۳۹۶،

مخزن الاسرار (لنظامی)، ۳۹۶،

نوروز، رسالہ جلالیہ در تفسیر - (لضیاء الدین عبد الرافع بن ابی

الفتح المروی)، ۳۲۷،

وامق و عذرا (للعنصری)، ۳۲،

ویس و رامین (لفخر الدین اسعد الجرجانی)، ۳۴۰،

یتیمہ آلدهر (لابی منصور الشعالی)، ۳۳،

فهرست الْکُتُبُ،

- آفرین نامه (لابی شکور)، ٢١،
 اختیارات شاهنامه (لمسعود سعد)، ٣٣،
 الفیه و شلفیه (للارزقی)، ٨٧،
 بزم آرای فخری (للعنّی)، ٢٨٧،
 پهلوان نامه (لمؤید الدین النسی)، ٣٥٩،
 تحفة العراقيين (للخاقانی)، ٣٢١،
 الجامع الصغير (لفخر الدین)، ٤٣٣،
 جلالیه، رسالہ - در تفسیر نوروز (الضیاء الدین عبد الرافع بن ابی الفتح
 الهروی، ٣٢٧،
 حماسة الظرفاء (لابی محمّد عبد الکافی الزوزنی)، ٤،
 خجسته نامه (للبراهی فی علم العروض)، ٥٦،
 خسرو و شیرین (للنظامی)، ٣٩٦،
 خنگ بت و سرخ بت (للعنصری)، ٣٢،
 رسالہ جلالیه (در تفسیر نوروز)، ٣٢٧،
 زبور داؤد، ٢٠١،
 زینت نامه (للرشیدی)، ١٧٦،

هجر، ۶،

هراة، هرات، هری، ۶۱، ۱۶۷، ۳۵۷، ۳۹۳،

هَرَمَز، ۳۴۹،

هَرَه (کوه)، ۱۷۱،

همدان، ۳۴۶،

هندستان، ۴۳، ۵۰، ۹۸، ۲۱۸، ۳۴۶، ۳۸۰، ۳۳۵، ۳۴۶، ۳۵۲،

هندو، ۳۴۶، ۳۴۹، ۳۰۴، ۳۳۶، ۳۴۲، ۳۷۰، ۴۰۲، ۴۲۰،

هندوئی، زبان —، ۳۴۶،

یغما، ۷۸، ۳۴۲، ۳۴۲، ۴۰۲،

ین، ۲۷، ۲۱۲، ۳۸۰، ۳۹۲، ۳۵۳،

یونان، ۳۴۹،

کباک، ۲۳۳،

گرگان، ۱۶۷،

گنج شایگان، ۳۵۲،

لوکر، ۱۵،

لوهور، ۲۴۱، ۴۰۵، ۴۱۱،

مازندران، ۳۰۷،

ما وراء النهر، ۲۸، ۶۷، ۱۷۶، ۱۹۹، ۳۵۹، ۳۸۳، ۴۰۱،

مراغه، ۳۷۱،

مرو، ۳۴، ۳۸، ۵۰، ۱۴۸، ۱۵۳، ۱۶۳، ۱۶۷، ۱۷۵، ۳۹۲، ۳۹۳،

مرو شاهجان، ۱۱۵، ۱۶۷،

مروه (کوه)، ۲۵۶،

مصر، ۱۱۶، ۱۶۶، ۲۸۰،

الملاحدة، ۳۴۷،

نخشب، ۳۹۴، رجوع کن به نسف،

نسا، ۱۸۵، ۲۵۶، ۳۴۵، ۴۰۴،

نسف، ۱۹۱، ۳۹۶، رجوع کن به نخشب،

نیشاپور، ۲۳، ۵۸، ۱۶۷، ۱۷۰، ۳۳۹، ۳۴۶، ۳۵۷، ۳۹۷،

نیل، ۳۸۶،

نیمروز، ۳۴۷، ۳۴۸، ۳۶۷،

وخش، ۱۶۷،

ولوالج، ۱۶۷،

فرات، ۲۵۶،
فرخار، ۲۹، ۴۴۲، ۴۴۳،
فرغانه، ۱۸۵،
فی، ۱۷۴،

قُنْدُز (کرمان)، ۴۴۹،
قندهار، ۲۶۱،
قی، ۲۴۲،
قیروان، ۴۵۲،

کابل، ۲۱۶،
کاشان، ۱۷۴،
کاشغر، ۴۷۱،
کربلا، ۱۸۵، ۲۵۴،
کرد، ۱۵،
کردستان، ۴۹۵،
کرکانج، ۱۶۷،
کرمان، ۱۱۶، ۴۴۹،
کش، ۲۰۵، ۴۹۴،
کشیر، ۲۱۶، ۴۴۳،
کنج، ۱۶۷،
کنعان، ۱۱۶، ۱۶۶، ۴۲۱،
کوثر، ۴۰۸،
کوفه، ۲۵۴،
کیرنگ، ۹۸،

صغانيان، رجوع كن به چغانيان،
صفا، كوه - ، ٢٥٦،

طبرستان، ٢٨،
طراز، ٩،
طروق، ١٦٧،
طور، ٢١٦، ٢٠١،
طوران، ١٦٧،
طوس، ١٢٤، ١٦٦،
طی، ٢٠٨،

عجم، ١١٦، ١٦٨، ١٧٧،
عدن، ٤٣، ١٧٨، ٢٢١،
عراق، ٢٨، ٥٤، ٥٩، ٦٧، ٩٨، ٢٩٨، ٢٠٧، ٢٩٦،
عرب، ١١٦، ١٦٨،

غانفر (سمرقند)، ٢٧٧،
غُرّ، ١٧٤، ١٧٥، ٢٢٣، ٢٢٤، ٢٤٩،
غزنه، غزنین، ٦٧، ٢٤١، ٢٩٧، ٤٠٥، ٤١٦،
غور، ١٢٩، ٢٥٦،
غیلان، ١٦٧،

فاریاب، ١٧٥، ٢٩٨،
فاطی، ٦،
فدك، ١٢٢،

زاب، ۸۵،

زابلستان، ۴۹،

زاوه، ۴۵۸،

زمزم، ۱۱۴،

زنگ، ۴۴۶، ۴۱۰،

زنگی، ۴۲۶، ۵، ۴۲۱،

ساری، ۲۴۰،

سبا، ۱۹۸، ۴۲۱،

سبرك، ۴۱۹،

سجستان، ۴۴۸، ۴۶۷، رجوع کن به سیستان،

سرخس، ۲۰۸،

سفینه، مدرسه — (در بخارا)، ۴۹۱،

سمرقند، ۶، ۴۸، ۴۷، ۴۸، ۱۸۱، ۴۰۷، ۴۶۷، ۴۸۴، ۴۸۸، ۴۹۶،

سمنگان، ۴۱۹،

سند، ۲۸۰،

سنگان، ۱۷۰،

سوتام، ۲۱۷،

سومنات، ۵۰، ۵۱،

سیستان، ۴۴۸، رجوع کن به سجستان،

شام، ۲۱۷، ۲۸۰،

شُشتر، ۱۱۱، ۳۷۳، ۴۲۰،

شله، ۱۷۱،

شهلان (کوه)، ۴۶۰،

الحجاز، ٥٤،

ختلان، ١٦٧،

خن، ٤٣، ١١٢، ١٧٨، ٣١٨، ٣٢٢، ٣٥٤،

خراسان، ٣، ٧، ١٠، ٢٧، ٢٨، ٣١، ٤٦، ٦٠، ٦٧، ١١٩، ١٦٤،

١٦٧، ١٧٤، ٢٠٩، ٢٩٨، ٣١٢، ٣١٨، ٣٢٢، ٣٤٦، ٣٤٩، ٣٥٨،

٣٦٧، ٤١٤،

خرخير، ٢٢٢،

خرقان، ٣٩٣،

خطا، ٣٤٢، ٣٥٤، ٣٨٥، ٤٠٦، ٤٠٩، ٤٢٧،

خنجاق، ٢٢٢،

خلخ، ٢٢، ٣٧، ٧٨،

خوارزم، ٣٤٨،

خواف، ٣٥٨،

خورنق، ٢٦، ١٨٦،

دجله، ٢٤، ٨٥،

دری (لغت -)، ٤٢٠،

دندانقان، ٢٨،

دهستان، ٣٥٥،

رافضی، ٢٩٨،

رودك (سیرقند)، ٦،

روم، ٤، ٩٨، ١١٥، ١٧٦، ٣٢٦، ٣٥٢،

روی، ٢٢٤، ٢٩٤،

ری، ١٠٦، ٣٠٩،

بردسیر (کرمان)، ۴۴۹،

بلخ، ۲۸، ۴۶، ۱۶۷، ۱۷۴، ۱۷۵،

بلغار، ۲۴۲،

بنجاب (کرمان)، ۴۴۹،

تاتار، ۱۷۴، ۱۹۷، ۲۸۹، رجوع کن به تار،

تبت، ۱۱۱، ۱۷۸، ۴۷۰،

تار، ۲۴۲، ۴۲۱، رجوع کن به تاتار،

ترك، ۵، ۱۷۴، ۱۷۷، ۲۱۴، ۲۲۶، ۲۴۳، ۲۴۴، ۲۴۷، ۳۰۴، ۴۴۶،

۴۴۸، ۴۷۰، ۴۷۱،

ترکستان، ۱۱۶، ۴۹۶،

ترمذ، ۱۲۳،

توران، ۱۱۵، ۱۶۷،

جام، ۱۷۴،

جبال، بلاد - ، ۶۷،

جيجون، ۴۱، ۴۲، ۸۵،

جغانيان، ۱۱، ۱۴، ۲۲،

چگل، ۲۶۱،

چين، ۵، ۱۹، ۲۳، ۱۷۶، ۱۷۷، ۱۸۶، ۱۹۰، ۲۲۴، ۲۴۲، ۲۴۵،

۴۲۸، ۴۰۶، ۴۳۵، ۴۳۹،

حران، ۱۱۶،

فهرست الاماکن و القبایل،

بسکون، ۹۱، دریای -، ۴۳۵،
 آمل، ۲۴۰،
 آمو (دریا)، ۴۸۶، ۴۹۳،
 ایبورد، رجوع کن به باورد،
 ارم، ۴۱۲،
 ارمان، ۱۱۶،
 اوزجند، ۱۸۵،
 اوش، ۱۸۵،
 اهواز، ۱۹۷،
 ایران، ۱۶۷، ۱۷۰،

بابل، ۴۵۳،
 باخرز، ۱۵۶، ۱۶۷، ۱۷۴،
 بادغیس، ۲،
 یاقو، ۴۱۰،
 بامیان، ۴۱۹،
 بامین، ۱۶۷،
 باورد، ۱۶۷،
 بخارا، ۸، ۹، ۱۵، ۱۶۳، ۱۹۱، ۴۰۹، ۴۷۸، ۴۸۴، ۴۸۵، ۴۸۷،
 ۴۹۱، ۴۹۳،
 بدخشان، ۱۶۶، ۱۸۶، ۴۳۱،

النوكى، سعد الدين مسعود - ، ٢٩١-٢٩٥،

الواعظى، ابو بكر بن محمد البلخى - ، ٢٥٦،

وامق، ٢٣٥، ٤٢٩،

الولوالجى، روحى - ، ١٦٥-١٧٤، ٢٥٨،

الولوالجى، ابو عبد الله محمد بن صالح - ، ٢٢،

هامان، ١١٦،

هلال قاني، ٦٥،

هدانى، بديع الزمان - ، ١٧،

هند بن عتبه، ٤،

مجموم، ١١٦،

ميجى البرمكى، ٤٢٠،

ابو ميجى طاهر بن فضل الصغانى، ٢٢، ٢٣،

يعقوب، ١١٦، ٢٢١،

يمين الدولة، رجوع كن به محمود بن سبكتگين الغزنوى،

يمين الدولة، ٢٧٥، رجوع كن به بهرام شاه،

يوسف (نبي)، ١١٦، ٢٢١، ٣٤٠، ٤٢١،

يوسف بن ناصر الدين، ابو المظفر - ، ٤٠،

يونس، ١٩٩، ٢٠١،

- بريمان، ١٧٠،
 نصر بن احمد الساماني، ٦-٧، ٩،
 نصر بن اسمعيل بن نصر الساماني، ٢،
 نصر بن محمد الاستغثائي، ٢٣،
 ابو نصر، ٢١٩،
 ابو نصر بن ابراهيم الطالقاني، ٦٩،
 نصير شعرائي، ٣٤٧،
 نصير الدين سيد الوزراء، ٣٤٨،
 نصير الدين (مدوح عبد الواسع الجبلي)، ١٠٥،
 نصير الدين (مدوح ظهير الدين فاريابي)، ٣٠٠،
 نظام الدين غياث الدولة، ٨٣،
 نظام الدين (مدوح عبد الرافع الهروي)، ٢٢١،
 نظام الدين شاه، حسين بن حسين - ، ٢٦٩،
 نظام الملك، ٦٩، ٢٠٧،
 نظام الملك بن نظام الملك، ابو بكر - ، ٧٥، ٧٧، ٧٨،
 نظامي عروضي سمرقندي، ٧، ٢٠٧-٢٠٨،
 نظامي گنجي، ٢٩٦-٢٩٧،
 ابو نظر عبد العزيز بن منصور، رجوع كن به عمجدي،
 نغان، ١١٦،
 نكير، ١٨،
 نمرود، ٢١٠-٢١١، ٢٤٨،
 نوح (بيغمير)، ٢٤، ١١٥، ١٦٦،
 نوح بن منصور الساماني، ٩، ١٢، ١٥، ٢٨،
 نوذر، ١١٣، ٤٠٨،
 نوشيروان، ١١٥، ١٧١، ١٧٩، ٢٧٠، ٢٧٢،

- موفق الدين مستوفى المالک، ٢٨٩،
 مؤيد الدين النسفي، ٢٥٩-٢٦٢،
 مؤيد الملك شهاب الدين عبيد الله، ٨،
 ابو المؤيد البلخي، ٢٦،
 ابو المؤيد الرونقى البخارى، ٢٦-٢٧،
 الميمندى، رجوع كن به منصور بن مسعود،
 ناصر، آل -، رجوع كن به غزنويان،
 ناصر العلوى، ٢٦٧-٢٧٦،
 ناصر لغوى، ٦٥-٦٦،
 ناصر الدولة محمد بن ابراهيم بن سيمجور، ١٨،
 ناصر الدين ابو الحسن نصر، ١٨٨، ١٩٠،
 ناصر الدين «خسرو سادات شرق و غرب»، ٢٦٥،
 ناصر خسرو، ٢٠٢، ٢٦٥؟
 ناصر الدين عثمان، ٣٤٨،
 ناصر الدين قباچه، ٤٣٤،
 ناصر الدين ابو المظفر، رجوع كن به سبكتگين،
 ناى (قلعه)، ٢٤٦،
 نجار، رجوع كن به ابو سراقه عبد الرحمن البلخي،
 البخارى السمرقندى، ٢٨٣-٢٨٤،
 نجم الدين، رجوع كن به نظامى عروضى سمرقندى،
 ابو النجم احمد بن قوص، رجوع كن به منوچهرى،
 نجيب، ٢٠٢،
 نجيب الدين ابو بكر الترمذى الخطاط، ٤١٥-٤١٦،
 نجيب الملك، ثقة الدين -، ١٥١،

١٧٤، ٢٢٢، ٢٣٤، ٢٧٧، ٢٨٩، ٤٠٥،

معمري جرجاني، ابو زراعه - ، ١٠-١١،

معنوي بخاري، ٢٧،

معين الدين سراجي بلخي، ٢٢٢-٢٣٤،

ابن مقله، ٤٢١،

ابو المكارم الحسين، ١، رجوع كن به عين الملك،

ملكشاه سلجوقي، سلطان - ، ٦٩، ١٧٦، ٢١٢، ٢٩٧، ٢٣٧،

ابو الملوك سراج الدولة، ٢٣٤،

فخيك، ابو الحسن على محمد الترمذي، ١٢-١٤،

منشوري سمرقندي، ٤٤-٤٦،

منصور شاه، ٤٢٤،

منصور بن علي الرازي، رجوع كن به منطقي،

منصور بن مسعود بن احمد الحسن الميمندي العارض، ٢٤٤، ٢٤٥، ٢٤٨،

منصور بن نصر بن احمد الساماني، ابو صالح - ، ١٢،

منصور بن نوح الساماني، ابو الحارث - ، ٢٨،

ابو منصور الثعالبي، ٢٢، ٤١٧،

ابو منصور عبد الرشيد بن احمد بن ابي يوسف المروزي، ٦١،

ابو منصور عماره بن محمد المروزي، ٢٤-٢٦،

ابو منصور محمد بن احمد، رجوع كن به دقيق،

منطقي، منصور بن علي - ، ١٦-١٨،

المنقص، امير ابو ابراهيم - ، ٣٤،

منكر، ١٨،

منوچهری، ابو النجم احمد بن قوص - ، ٥٢-٥٥،

مورد، رجوع كن به منطقي،

موسی، ٤٠، ١٨٧، ١٩٠، ٢٠٢، ٢٥٦، ٢٦٩، ٢٠٦، ٢٣٧، ٤٢٢،

- مسعود معد سلمان، ٢٢، ١٦٧، ١٧٧، ٢٤٦-٢٥٢،
 مسعود بن سعد شالی کوب، ٤١١-٤١٢،
 مسعود بن محمود غزنوی، سلطان -، ٢٨، ٥٨، ٥٠، ٦٣،
 المسیح، ١٨، ٢٢٤، رجوع کن به عیسی،
 مصطفی، ٢٢١، ٢٥٢، ٢٥٤، رجوع کن به محمد رسول الله،
 مصعبی، ابو الطیب الطاهر -، ٧،
 مظفر، ابو الفتح -، ٢٢٥،
 مظفر بنجدی، ٦٢-٦٥،
 مظفر الدین، رجوع کن به قزل ارسلان،
 ابو المظفر، ٢٧٥، رجوع کن به بهرام شاه،
 ابو المظفر ابرهیم، رجوع کن به ابرهیم رضی الدولة،
 ابو المظفر سیّد شاه، ٤٠٨،
 ابو المظفر طاهر بن الفضل، ١٢،
 ابو المظفر المکی بن ابرهیم بن علی البیجهری، ٤٦،
 ابو المظفر ناصر الدین، رجوع کن به سبکتگین،
 ابو المظفر نصر بن محمد، رجوع کن به استغنائی،
 ابو المظفر یوسف بن ناصر الدین، ٤٠، ٤١،
 ابو المعالی جبرئیل بن احمد، رجوع کن به قدر خان،
 ابو المعالی الرازی، رجوع کن به ده خدای،
 معتمد الملك، ١٢١،
 معروفی بلخی، ٦، ١٦،
 معز الاسلام، رجوع کن به نجیب الدین ابو بکر الترمذی،
 معز الدین، سلطان -، ٢٢٧، ٢٧٢، ٢٧٥، رجوع کن به سنجر،
 معزی، ابو عبد الله محمد بن عبد الملك -، ٦٩، ٧٦، ٨٨، ١٤٨،

- محمد بن عمر الفرقدى، ٢١٢-٢١٨،
 محمد الكاتب البلخي، رجوع كن به شمس الدين،
 محمد بن محمد، سيد تاج الدين -، ٢٠٨،
 محمد بن مسعود، سيف الدولة -، ٢٤٩، ٢٥٠،
 محمد بن موسى الفريلاوى، ٥،
 محمد بن ناصر العلوى، ٢٦٧-٢٧٠،
 ابو محمد البديع بن محمد بن محمود البلخي، ٢٢-٢٢،
 ابو محمد عبد الله بن محمد البلخي، ٤٦-٤٧،
 ابو محمد عبد الكافي الزوزنى، ٤،
 ابو محمد بن محمد، رجوع كن به رشيدى سمرقندى،
 محمود بن سبكتكين بين الدولة، سلطان - غزنوى، ٢٢، ٢٤، ٢٨، ٢٩،
 ٣٠، ٣١، ٣٢، ٣٤، ٣٩، ٤١، ٤٢، ٤٤، ٤٧، ٤٨، ٤٩، ٥٠،
 ٥٢، ٥٩، ٢٨٨، ٢٩٢،
 محمود، مير -، ٢٥٨،
 محمود بن على السامى المروزى، ١٤٥-١٤٧،
 محمود بن عمر الجوهري، رجوع كن به ابو المحامد،
 محمودى، زيتنى علوى -، ٢٩-٤٠،
 محموديان، رجوع كن به غزنويان،
 مخنارى، ٤١٢،
 مرادى، ٨،
 المرتضى، ٢٢١، ٢٥٢، ٢٥٤، رجوع كن به على بن ابي طالب،
 مريم، ٩٦، ١١١، ٣٤١،
 مسرور بن محمد الطالقاني، ٤٢-٤٤،
 مسعود دولتيار، سعد الدين -، ٢٨٥، ٢٨٧-٢٨٨،
 مسعود رازى، ٦٢،

- مجد الدين آدم السنائي، ٢٥٢-٢٥٧،
 مجد الدين افتخار الحكماء ابو السخري، رجوع كن به صندلي،
 مجد الدين ابو البركات، ٢١٨-٢٢٢،
 مجد الدين رئيس خراسان، ١١٩،
 مجد الدين عدنان، ٣٧٨،
 مجد الدين عيوق، ٢٥٤-٢٥٥،
 مجد الدين محمد البائيزي النسوي، ٢٤٥-٢٤٦،
 مجنون العامري، ٤٤، ٢٢٥،
 مجير بيلقاني، ٢٢٢،
 ابو المحاسن، رجوع كن به ازرق هروي،
 ابو المحامد محمود بن عمر الجوهري الصايغ الهروي، ١١٠-١١٧،
 ابو المحجن، ١١٤،
 محسن قزويني، ٦٧،
 محمد رسول الله، ١، ٢٤، ٢٠١، ٢٠٢، ٢٢٠، ٢٢١، ٢٥٢، ٢٥٢،
 ٢٦٧، ٢١٢، ٢٤١، ٤٢٠، ٤٢٢، ٤٢٠،
 محمد بن محمود غزنوي، سلطان -، ٥٠،
 محمد سلجوقي، سلطان -، ١٤١،
 محمد بن ابراهيم بن سيمجور، رجوع كن به ناصر الدولة،
 محمد بن ابى بكر، ٢٨٩،
 محمد بن بهروز بن احمد، خواجه -، ٢٤٢،
 محمد بن سام، ٢١٢، ٢٢٧،
 محمد عاشو، ١٧٠،
 محمد بن عثمان العتيبي الكاتب، ٢٨٧-٢٩١،
 محمد بن على، رجوع كن به سوزنى،
 محمد بن على الصايغ، ٤١٤-٤١٥،

الكوشككي، شرف الشعراء - القابني، ١٧٤-١٧٥، ٢٥٨،

كوكبي مروزي، ٦٥،

كوهياري طبري، ٢٤٠،

كيان، ٢٧٢،

كينسرو، ٢٧٠، ٢٢٥،

گيو، ١١٦،

لامعي، ٢١٩،

ليبي الادبي، ٤٠-٤١،

لطيف الدين زكي مراغه، ٢٢٨، ٢٧١-٢٧٢،

لفان، ١١٦، ٢٢١،

لوط، ١١٦،

اللوكري، ابو الحسن علي بن محمد الغزالي -، ١٥،

ليث، آل -، ١-٢،

ابو الليث الطبري، ٦٦،

ليلى، ٤٤، ٢٢٥،

ماني، ١٨٦، ١٨٧، ٤٠٥،

مبارك، خواجه -، ٢٥،

مبارك شاه، رجوع كن به شمس الدين،

متي، ١٩٩،

ابو المثل البخاري، ٢٦،

مجد الدولة (وزير هرات)، ٢٩٢،

مجد الدولة و الدين سيد الكتاب، ٤١٨،

- قرا سُنفَر، ۲۶۶،
 قزدارى، رابعة بنت كعب -، ۶۱-۶۲،
 قزل ارسلان سلجوقى، ۲۲۴، ۲۰۲، ۲۰۵،
 قُصَيّ، ۲۰۸،
 قطران، ۱۶۷، ۲۱۴-۲۲۱،
 قمرى جرجانى، ابو القاسم زياد -، ۱۹-۲۰،
 قوام الدين غياث الدولة، ۸۳،
 قوام الملك طغرئى، ۲۴۶،
 قواى الخوافى، ۲۵۷،
 قيصر روم، ۱۷۶، ۲۵۰، ۲۹۴، ۲۳۷،
 كافرك غزوين، جمال الدين ناصر شمس -، ۲۹۷،
 كافى، رجوع كن به ابو الفرج روفى،
 كافى البخارى، سعد الدين -، ۲۷۸-۲۸۲، ۲۸۶-۲۷۷،
 كافى الكفاة، رجوع كن به اسمعيل بن عبّاد،
 كاوس، ۱۶۷،
 كاوه آهنگر (درفش كاويان)، ۱۴، ۲۴۸،
 كرگس (يعنى ابو الفضل عثمان بن احمد المروى)، ۲۱۰-۲۱۱، ۲۴۶،
 ۲۴۸، ۲۶۸،
 الكرمى السمرقندى، رجوع كن به بهاء الدين،
 كسائى مروزى، ۲۳-۲۹،
 كسرى، ۱۱۲، ۱۶۸، ۲۵۲،
 بنت كعب القزدارى، رابعة -، ۶۱-۶۲،
 كلیم الله، ۳۰۱، ۲۴۲، رجوع كن به موسى،
 كمال الدين افتخار الحُجّاب الحسين الحسنى الحاجب، ۴۱۳،

فضل بن عباس، رجوع كن به رنجني،
 فضل بن يحيى البرمكي، ٢٥٥،
 فضل بن يحيى صاعد القاضي، ٢٥٥،
 ابو الفضل عثمان بن احمد الهروي، ٢٤٦-٢٤٧،
 ابو الفضل مسرور بن محمد الطالقاني، ٤٢-٤٤،
 فغنور جين، ١٧٦، ٢٥٠، ٤٢٥،
 فقيهي مروزى، ١٦٤-١٦٥،
 فلك الدين ابراهيم الساماني، ٤٠١-٤٠٢،
 فمهي البخاري، مجد الدين -، ٢٨٦-٢٨٧،
 فيروز مشرقى، ٢،

قابوس بن وشمكير، ١٨، ١٩،
 قارن، ١١٢، ٢٦٧،
 قارون، ١١٢، ٢٧٠، ٢٢٢، ٢٦٧،
 ابو القاسم احمد بن حسن شمس الكفاة، ٤٤،
 ابو القاسم اسمعيل بن عباد، رجوع كن به اسمعيل بن عباد،
 ابو القاسم حسن بن احمد، رجوع كن به عنصرى،
 ابو القاسم زياد، رجوع كن به قمرى،
 ابو القاسم بن ابى العباس الاسفراينى، ٢٢،
 ابو القاسم نوح بن منصور الساماني، ٩، ١٢، ١٥، ٢٨،
 قاضى اسفراينى، ٢٦٨،
 القاني، رجوع كن به شرف الشعراء،
 قباچه، ناصر الدين -، ٤٢٤،
 قباد، ٢٠٨،
 قدرخان، ١٧٦، ١٧٧،

- الفتی، رجوع کن به علی بن محمد الغزنوی،
 ابو الفتوح (مطرب)، ٢٥٤،
 فنوحی مروزی، ١٤٨-١٥٢،
 فخر الدین، ٤١١،
 فخر الدین اسعد المجرانی، ٢٤٠،
 فخر الدین جان (صاحب الجامع الصغیر)، ٤٢٢،
 فخر الدین حسین بن ابی بکر الاشعری، رجوع کن به عین الملک،
 فخر الدین، رجوع کن به خالد بن الرّیّع،
 فخر الدین مسعودی، ١٦٢-١٦٤،
 فخر الدین زنگی بن منور، ٤٠٥،
 فخر الملک، رجوع کن به طغانشاه،
 فراالوی، ابو عبد الله محمد بن موسی - ، ٤،
 ابو الفرج الرونی، ٢٢٨-٢٢٩،
 ابو الفرج بن مسعود الرونی، ٢٤١-٢٤٥،
 فرّخ زاد، امیر - ، ١١٠، ١١٢،
 فرّخی سجزی، ابو الحسن علی بن جولوغ - ، ٤٧-٥٠، ١٦٧، ٢٢٢،
 فردوسی طوسی، ٢٢-٢٣،
 فرزدق، ٢٢٦،
 فرعون، ١١٦، ٢٠٢، ٢٤٢، ٢٤٨،
 فرقدی، محمد بن عمر - ، ٢١٢-٢١٨،
 فرید الدین جاسوس الافلاک علی المنجم السجری، ٢٤٧-٢٤٨،
 فرید الدین العطار النیشابوری، ٢٢٧-٢٢٩،
 فرید غیلان، ١٦٧،
 فریدون، ٤٢، ١١٥، ١٦٧، ٤٠٩،
 فضل الله، ١٧٢،

عميد ابو الفتح البُستى، رجوع كن به بُستى،
 عميد، خواجه - ، رجوع كن به مسعود سعد،
 عنصرى، ابو القاسم حسن بن احمد - ، ٢، ٢٨-٢٢، ٥٥، ٦٦، ٦٩،
 ١٤٢، ١٤٨، ١٩١، ٢٢٢، ٢٢٣، ٢١٢، ٢٨٢، ٢٨٩، ٢٩٦، ٤٠١،
 ٤١١

عيسى (الشيخ)، ١٦٨، ٢٢٤، ٢٥٦، ٢٧٠، ٢٢٧، ٢٤٠، ٢٤١، ٤٢٢،
 عين الملك، فخر الدين حسين بن ابى بكر الاشعرى - ١، ٤١٨، ٤١٩،
 ٤٢٢، ٤٢٧، ٤٢٩،
 عيوق، مجد الدين - ، ٢٥٤-٢٥٥،

غزائى لوكرى، ابو الحسن على بن محمد - ، ١٥،
 غزائى مروزى، ١٦٢،
 غزنويان، ٢٢، ٢٤، ٢٨-٦٧، ٦٩، ١١٠،
 غضائرى، ابو زيد محمد بن على - ، ٥٩-٦٠،
 غورى، ٢٥٦،
 غيات الدولة قوام الدين، ٨٣،
 غيات الدين محمد بن سام، ٢١٢،

فاطمة بنت رسول الله، ١٢٢،
 فاطمى، ٦،

ابو الفتح البُستى، رجوع كن به بُستى،
 ابو الفتح، خواجه - ، ١٢٨،
 ابو الفتح طاهر، ١٢٩، ١٢١، رجوع كن به افتخار الدين،
 ابو الفتح، رجوع كن به ملك شاه،
 ابو الفتح مظفر، ٢٣٥،

- علاء الدين انسز، رجوع كن به انسز،
 علاء الدين، سلطان اسكندر - ، ٣٤١،
 علاء الدين ملك الحبال، سلطان - ، ١٣٨ - ١٣٩،
 علاء الملك شرف الدين اميرك، ٣٩٤ - ٣٩٥،
 علك، طاهر - ، ١٩٥،
 على بن ابى طالب، ٤، ٣٤، ١١٨، ١٢٢، ٢٢٠، ٣١٣، ٣٧٥،
 على آلى (آبى) ٣٠٨،
 على بن احمد السيفى النيشابورى، ١٥٩ - ١٦١،
 على افتخار الدين، ١٩٧،
 على (افضل دولت)، ١٧٢،
 على ابو رجا، رجوع كن به شهاب الدين شاه،
 على شطرنجى، رجوع كن به شطرنجى،
 على بن عمر الغزنوى، ٤٠٥ - ٤٠٧،
 على بن محمد الفتحى الغزنوى، ٤١٣ - ٤١٤،
 ابو على بن الحسين المروزى، ٣٣٩ - ٣٤٥،
 ابو على رجائى، ٢٤،
 ابو على بن سينا، ٢٣٥، ٢٥٣،
 ابن على، ... - ، ١٦٨،
 عماد الدين الغزنوى، ٢٥٧ - ٢٦٧،
 عمادى، ١٢٤، ٢٦٤، ٢٦٧،
 عماره بن محمد المروزى، ابو منصور - ، ٢٤ - ٢٦،
 عمر بن الخطاب، ٢٦٧، ٢٧٨، ٣٧٦، ٤٠٧،
 عمران، ١٩٠،
 عمرو بن ليث، ٣،
 عميق البخارى، شهاب الدين - ، ١٨١ - ١٩١،

عبد الرافع بن ابي الفتح الهروي، ٢٢٧-٢٣٤،
عبد الرشيد بن احمد بن ابي يوسف الهروي، ٦١،

عبد العزيز صدر سعيد، ٢٨٥،

عبد الكافي الزوزني، ٤،

عبد المجيد العبهرى، ٢٩٥،

عبد الملك بن نوح الساماني، ١٦،

عبد الواسع الجبلى، ١٠٤-١١٠،

ابو العبك (?) بختيار، ٦،

عبيد الله بن احمد، رجوع كن به عني،

عبيد الله شهاب الدين، رجوع كن به مؤيد الملك،

عبيد الله، ١١٦،

العتيبي، ابو الحسن عبيد الله بن احمد -، ١٥،

العتيبي الكاتب، محمد بن عثمان -، ١٢٢، ٢٧٨-٢٩١،

عجبي خجندی، ٢٨٩-٢٩٠،

عجبي جوزجاني، ٢٥٢-٢٥٤،

عدنان، ١٦٨،

عدنان، مجد الدين -، ٢٧٨،

عدرا، ٢٣٥،

عزيز الدولة (عزيز دول)، رجوع كن به نصير الدين،

عسجدى، ابو نظر عبد العزيز -، ٥٠، ٥٣،

عضايرى، رجوع كن به غضايرى،

عطار، فريد الدين -، النيشابورى، ٢٢٧-٢٢٩،

عطاردى، ابو عبد الله عبد الرحمن -، ٥٧،

عقيل، ١١٨،

علاء الدولة، سلطان -، ٢٦٧،

طغرل، ٢٦٢، ٢٦٥،

طغرل وشاقباشی، ٢٧٨،

طلحه، شهاب الدین ابو الحسن - ، ١٥٢-١٥٦،

طوطی، ملک - ، ١٢٨، ١٢٩،

طهمورث، ١١٥،

طیّ، رجوع کن به حاتم الطائی،

ابو طیب الطاهر المصعبی، ٧،

ظہیر الدولة، رجوع کن به مسعود بن محمود،

ظہیر الدولة، رجوع کن به نظام الملک بن نظام الملک،

ظہیر الدین فارابی، ٢٩٨-٣٠٧،

عارفک، سراج الدین - ، ٢٨٥،

عاشو، محمد - ، ١٧٠،

ابو العباس الاسفرائینی، الوزير - ، ٢٢،

ابو العباس الفضل بن عباس، رجوع کن به الرّیّیّی،

ابو عبد الله جعفر محمد، رجوع کن به رودگی،

ابو عبد الله روزبه بن عبد الله النکئی اللهوری، ٥٧-٥٨،

ابو عبد الله عبد الرحمن بن محمد، رجوع کن به عطاردی،

ابو عبد الله محمد بن احمد، رجوع کن به جهانی (جهینی؟)،

ابو عبد الله محمد بن الحسن، رجوع کن به معروفی بلخی،

ابو عبد الله محمد بن صالح، رجوع کن به ولوالجی،

ابو عبد الله محمد بن عبد الله، رجوع کن به جیدی،

ابو عبد الله محمد بن عبد الملک، رجوع کن به معزی،

ابو عبد الله محمد بن موسی، رجوع کن به فراوی،

الصايغ، شهاب الدين محمد بن علي - ، ٤١٤-٤١٥،
 الصايغ، رجوع كن به جوهرى هروى،
 صدر الدين، ٢٠٠، ٤٠٢،
 صدر سعيد، عبد العزيز - ، ٢٨٥،
 صفانيان، رجوع كن به چفانيان،
 صفاريان، ٢-٢،
 صفى الدين، ٤٠٤-٤٠٥،
 صفى الدين احمد، ٤١٦،
 الصندلى، مجد الدين افتخار الحكماء ابو السعري، ٢٢٤-٢٢٦،
 الصوى، ١٢٢،

ضحاك، ١٦٧،
 ضياء الدين السنجري، ٤٢٦-٤٢٨،
 ضياء الدين عبد الرافع بن ابى الفتح الهروى، ٢٢٧-٢٢٤، ٤١٢،
 ضياء الدين قاضى تولى، ٢٢٤، ٢٢٥،
 ضياء الدين محمود الكابلى، ٤١٦-٤١٨،

طاهر، آل - ، ٢،
 طاهر، ابو الفتح - ، ١٢٩،
 طاهر بن الفضل بن محمد، امير ابو المظفر - ، ١٢، ٢٢٠،
 طاهر علك، ١٩٥،
 ابو طاهر الطيب بن محمد، رجوع كن به خسروانى،
 طبل (يعنى ربيع)، ٢٤٦،
 طغانشاه، شمس الدولة - بن محمد السليجوقى، ٨٧، ٨٨، ٩٢، ٩٧، ١٠٠،
 طغراني، ١٧٢، ٢٢٦،

- شمس الکفاة ابو القاسم احمد بن حسن، ٤٤،
شمس المعالی، قابوس بن وشمگیر -، ١٨، ١٩،
شمس الملك، رجوع کن به ناصر الدین ابو الحسن،
شمسی الاعرج البخاری، ٢٨٤-٢٨٥،
شمعی دهستانی، شرف الحکماء -، ٣٥٥،
شهاب الدین، ٣٥٨،
شهاب الدین، رجوع کن به عمیق البخاری،
شهاب الدین احمد بن المؤید السرقندی، ٣٦٢-٣٦٧،
شهاب الدین ابو الحسن طلحه، ١٥٣-١٥٦، ١٥٩،
شهاب الدین شاه علی ابو رجا الغزنوی، ٣٧٦-٣٨٢،
شهاب الدین شرف الأدباء، رجوع کن به صابر بن اسمعیل،
شهاب الدین عیید الله مؤید الملك، ٨٠،
شهاب الدین محمد بن علی الصایغ، ٤١٤-٤١٥،
شهابی غزال مخندی، ٣٩٢-٣٩٣،
شهریاری، ٣٣٦-٣٣٧،
شهید بلخی، ٢-٥، ٦،
شیرین، ٢٤٥،

- صابر بن اسمعیل، ١١٧-١٢٥، ١٥٢،
الصّابی، ١٢٢،
الصّاحب، رجوع کن به اسمعیل بن عبّاد،
صاحب اجل، ١٣٤، ٢٨٢-٢٨٣، ٢٨٧،
صاحب ری، ١٠٦،
صالح بن محمد الهروی، ٥،
ابو صالح منصور نصر احمد السّامانی، ١٢،

- شالی کوب، رجوع کن به حمید الدین مسعود بن سعد،
 شاهنشاه بن شاه نیشاپور بن ابرهیم، ۵۸،
 شرف الادباء، رجوع کن به صابر بن اسمعیل،
 شرف المحکماء، رجوع کن به فتوحی مروزی،
 شرف المحکماء، شمس دهستانی، ۲۵۵،
 شرف الدین بنجدی، ۲۵۸-۲۵۹،
 شرف الدین حسام، ۲۸۹،
 شرف الدین مسعودی، ۱۶۲،
 شرف الزمان، رجوع کن به قطران،
 شرف الزمان ابو المحاسن، رجوع کن به ازرقی،
 شرف الشعراء الکوشکی الفایفی، ۱۷۴-۱۷۵،
 شرف الملک رضی الدین، ۴۲۵،
 شرف الملک، رجوع کن به ابو بکر الاشعری،
 شطرنجی، دهقان علی -، ۱۹۹-۲۰۷،
 شعیب، ۲۰۶،
 ابو شعیب صالح بن محمد الهروی، ۵،
 ابو شکور، ۲۱،
 شمس بازی، میر -، ۲۵۸،
 شمس الدین، ۲۸۶، ۲۹۱،
 شمس الدین طغانشاه، ۸۷، ۹۲، ۹۷، ۱۰۰،
 شمس الدین مبارک شاه ابن الاعزّ السنجری، ۳۴۸-۳۴۹،
 شمس الدین محمد الکاتب البلخی، ۴۲۰-۴۲۳،
 شمس الدین محمد بن عبد الکریم الطیبی، ۲۰۷-۲۱۱،
 شمس الدین محمد بن المؤید الحدادی المعروف بخاله، ۲۸۳-۲۸۴، ۲۹۳،
 شمس الدین، ملک -، ۲۶۷-۲۶۸،

۴۲، ۴۲۱، رجوع کن بہ اسکندر،

سکندر، سلطان - ، ۴۴۵،

سلجوق، آل - ، ۶۷، ۸۷، ۸۸،

سلم، ۱۱۵،

سلمان، ۱۹۴،

ابو سلیک گرگانی، ۲-۳،

سلیمان، ۱۱۷، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۹۸، ۲۰۴، ۴۴۱، ۴۲۴،

السّائی، محمود بن علی - المروزی، ۱۴۵-۱۴۷، ۱۵۴،

سنائی، مجد الدین آدم - ، ۱۱۷، ۲۵۲-۲۵۷،

سنجر سلجوقی، سلطان - ، ۷، ۱۲۶، ۱۴۴، ۱۷۴، ۱۷۵، ۲۲۴، ۲۷۶،

۲۹۸، ۴۴۹، ۴۷۲، ۴۷۵، ۴۸۵، ۴۹۴،

سنقر، آق - ، ۲۶۶،

سنقر، قرا - ، ۲۶۶،

سنی، ۲۹۸،

سوری، سلطان - ،

سوزنی، محمد بن علی - ، ۱۹۱-۱۹۸، ۲۰۸، ۲۰۹،

سہراب، ۱۴۲،

ابو سہل، ۴۲۰،

سیاوش، ۱۱۶،

سیف الدولہ محمد بن مسعود، ۲۴۹، ۲۵۰،

سیفی نیشاپوری، ۱۵۹-۱۶۱،

سیجور، ۱۸،

ابن سینا، شیخ ابو علی - ، ۲۴۵، ۲۵۴،

شافعی، ۱۹۵،

- سبكنگین، ناصر الدین - ، ٢٨ ،
 سبحان وائل، ١٥٤، ١٦٩، ٢٢١، ٢٥٩،
 ابو السحری، رجوع کن به صندلی،
 سدید الدین علی بن عمر الغزنوی، ٤٠٥-٤٠٧،
 سراج الدولة، ابو الملوک - ، ٢٢٤، ٢٢٦، ٤٠٥، رجوع کن به خسرو ملک،
 سراج الدین عارفک، ٢٨٥،
 سراجی اسفراینی، ٢٥٨، ٢٨٥،
 سراجی بلخی، معین الدین - ، ٢٢٢-٢٢٤،
 سراجی، جمال الدین محمد بن علی - ، ٢٢٤-٢٢٧،
 ابو سراقه عبد الرحمن البلخی الامینی النجار، ٤١-٤٢،
 سعد، ٢٢،
 سعد سلمان، ١٦٧،
 سعد طیب، ٢٥٧،
 ابو سعد، ٢٥٧،
 ابو سعد احمد بن محمد، رجوع کن به منشوری،
 ابو سعد مسعود، رجوع کن به مسعود بن محمود،
 سعد الدین، ٢٥٨،
 سعد الدین اسعد النجار السمرقندی، ٢٨٢-٢٨٤، ٢٩٥، ٢٩٦،
 سعد الدین کافی النجار، ٢٧٨-٢٨٢، ٢٨٦-٢٨٧،
 سعد الدین مسعود النوکی، ٢٩١-٢٩٥،
 سعد الدین مسعود دولتیار، ٢٨٥، ٢٨٧-٢٨٨،
 سعدی، ٢٥٦،
 سعید الطائی، زین الشعراء - ، ٢٢٨-٢٢٩،
 ابو سعید محمد مظفر محتاج چغانی، ١١،
 سکندر رومی، ٢٩، ٤٢، ٥١، ٢٢٢، ٢٤٢، ٢٥٢، ٢٧٢، ٢٨١، ٤٠٩،

روحانی، ابو بکر بن محمد بن علی - ، ۲۸۲-۲۸۶،
 روحی الولولاجی، ۱۶۵-۱۷۴، ۳۵۸،
 رودگی، ابو عبد الله جعفر محمد - ، ۴، ۵، ۶-۹، ۱۰، ۴۱، ۶۹،
 ۴۹۸، ۴۱۱،

روزبه بن عبد الله النکئی اللهوری، ۵۷-۵۸،
 روستم، ۱۱۶، رجوع کن به رستم،
 رونقی، ابو المؤید البخاری - ، ۲۶-۲۷،
 رونی، ابو الفرج - ، ۲۳۸-۲۳۹،
 رونی، ابو الفرج بن مسعود - ، ۲۴۱-۲۴۵،

زال، ۱۱۶، ۲۱۷،
 ابو زراعه المعری المجرانی، ۱۰-۱۱،
 زربیس، رجوع کن به اسمعیل بن ابرهیم الغزنوی،
 زلیخا، ۱۱۱،
 زنگی بن منور، ۴۰۵،
 زوزنی، ابو محمد عبد الکافی - ، ۴،
 زیاد، ابو القاسم - ، رجوع کن به قمری،
 زیاریان، ۱۸،
 ابو زید محمد بن علی، رجوع کن به غضائری،
 زین الشعراء، رجوع کن به سعید الطائی،
 زینتی العلوی المهودی، ۳۹-۴۰،

سام بن حسین، بهاء الدین - ، ۳۵۳، ۳۵۴،
 سام نریمان، ۱۷۰،
 سامان، آل - ، ۲-۲۸، ۶۹، ۴۰۱،

دری، حکیم - ، ٣٩٣،

دقیقی، ٦، ١١-١٢، ٣٢،

دولتیار، سعد الدین مسعود - ، ٣٨٥، ٣٨٧-٣٨٨،

ده خدای ابو المعالی الرازی، ٢٢٨-٢٢٦،

دهقان علی شطرنجی، رجوع کن به شطرنجی،

ابن ذکا، ٢٢٨،

ذو الفقار علی، ٤،

رابعة بنت کعب الفرداری، ٦١-٦٢،

رای، ٣٢٧، ٣٤٢، ٤٢٢،

الریّجینی، ابو العباس الفضل بن العباس - ، ٩-١٠،

ابو رجا، رجوع کن به شهاب الدین شاه،

رجائی، ابو علی - ، ٢٤،

رخش، ١١٦، ١١٨،

رستم دستان، ٧، ٢٢، ٧٨، ١١٤، ١١٦، ١١٨، ١٤٢، ١٩٧، ٢٦١،

٢٠٦، ٣٤٩، ٣٦٢، ٣٧٦،

رشیدی السمرقندی، ٧، ١٧٦-١٨١،

الرضی، الامیر - ابو القاسم نوح بن منصور السامانی، ١٢، ١٥،

رضی الدولة ابرهیم، سلطان - ، ٢٤١،

رضی الدولة، رجوع کن به ابو بکر الاشعری،

رضی الدین، ٢٠٧، ٣٨٤،

رفیع الدین اللّنبانی الاصفهانی، ٤٠٠-٤٠١،

رفیع الدین المرزبان الفارسی، ٣٩٨-٤٠٠،

رفیع المروزی، ١٦١-١٦٣، ٣٤٦،

ابو حنیفه اسکاف، ۱۷۵-۱۷۶،

حیدر، ۲۷۶، ۲۸۹، رجوع کن به علی بن ابی طالب،

خاقان، ۴۲۲،

خاقانی، ۲۲۱-۲۲۴،

خالد بن الربیع المکّی الطولانی، ۱۴۸-۱۴۵،

خاله، رجوع کن به شمس الدین محمد بن الموبّد،

خان، ۲۲۷، ۲۴۳،

خام، ۱۶۸،

خبّازئی نیشاپوری، ۲۷،

خسرو پرویز، ۲۴۵،

خسرو ملک، سلطان - سراج الدولة، ۲۳۴، ۲۳۷، ۲۳۹، ۴۰۵، ۴۰۶،

۴۰۷، رجوع کن به سراج الدولة،

خسروانی، ابو طاهر الطیب بن محمد -، ۲۰، ۲۳،

خسروی سرخسی، ابو بکر محمد -، ۱۸،

خسروی، شیخ جمال الدین ابو بکر بن المساعد -، ۴۰۷-۴۱۱،

خضر، ۲۳۳، ۲۹۵، ۴۳۰،

الخطّاط، رجوع کن به نجیب الدین ابو بکر الترمذی،

خلیل الله، ۴۱۱، ۴۲۹، رجوع کن به ابرهیم،

خوارزمشاه، ۴۴۵، ۴۹۱،

خیال مروزی، ۲۷،

خیر کافی، ۲۰۲،

دارا، ۱۲، ۱۱۴،

داؤد، ۱۸۷، ۲۰۱،

دری، حکیم، -، ٢٩٢،

دقیقی، ٦، ١١-١٢، ٢٢،

دولتیار، سعد الدین مسعود -، ٢٨٥، ٢٨٧-٢٨٨،

ده خدای ابو المعالی الرازی، ٢٢٨-٢٢٦،

دهقان علی شطرنجی، رجوع کن به شطرنجی،

ابن دُکا، ٢٢٨،

ذو الفقار علی، ٤،

رابعة بنت کعب الفزداری، ٦١-٦٢،

رای، ٣٢٧، ٣٤٢، ٤٢٢،

الرَّیْسَنی، ابو العباس الفضل بن العباس -، ٩-١٠،

ابو رجا، رجوع کن به شهاب الدین شاه،

رجائی، ابو علی -، ٢٤،

رخش، ١١٦، ١١٨،

رستم دستان، ٧، ٢٢، ٧٨، ١١٢، ١١٦، ١١٨، ١٤٢، ١٩٧، ٢٦١،

٢٠٦، ٢٤٩، ٢٦٢، ٢٧٦،

رشیدی السمرقندی، ٧، ١٧٦-١٨١،

الرضی، الامیر - ابو القاسم نوح بن منصور السامانی، ١٢، ١٥،

رضی الدولة ابرهیم، سلطان -، ٢٤١،

رضی الدولة، رجوع کن به ابو بکر الاشعری،

رضی الدین، ٢٠٧، ٢٨٤،

رفیع الدین اللُّنْبَانی الاصفهانی، ٤٠٠-٤٠١،

رفیع الدین المرزبان الفارسی، ٢٩٨-٤٠٠،

رفیع المروزی، ١٦١-١٦٢، ٢٤٦،

ابو حنیفه اسکاف، ۱۷۵-۱۷۶،
حیدر، ۴۷۶، ۴۸۹، رجوع کن به علی بن ابی طالب،

خاقان، ۴۲۲،

خاقانی، ۲۲۱-۲۲۴،

خالد بن الربیع المکی الطولانی، ۱۴۸-۱۴۵،
خاله، رجوع کن به شمس الدین محمد بن المویّد،
خان، ۴۲۷، ۴۴۲،

خانم، ۱۶۸،

خبّازی نیشاپوری، ۲۷،

خسرو پرویز، ۲۴۵،

خسرو ملک، سلطان - سراج الدولة، ۴۲۴، ۴۲۷، ۴۲۹، ۴۰۵، ۴۰۶،
۴۰۷، رجوع کن به سراج الدولة،

خسروانی، ابو طاهر الطیب بن محمد -، ۲۰، ۴۲،

خسروی سرخسی، ابو بکر محمد -، ۱۸،

خسروی، شیخ جمال الدین ابو بکر بن المساعد -، ۴۰۷-۴۱۱،
خضر، ۲۲۲، ۴۹۵، ۴۳۰،

الخطّاط، رجوع کن به نجیب الدین ابو بکر الترمذی،

خلیل الله، ۴۱۱، ۴۲۹، رجوع کن به ابرهیم،

خوارزمشاه، ۴۴۵، ۴۹۱،

خیال مروزی، ۴۷،

خیر کافی، ۲۰۲،

دارا، ۱۲، ۱۱۴،

داؤد، ۱۸۷، ۴۰۱،

- ابو الحسن طلحه، شهاب الدين - ، ١٥٢-١٥٦،
 ابو الحسن عميد الله بن احمد، رجوع كن به العتبي،
 ابو الحسن علي، رجوع كن به علي بن ابي طالب،
 ابو الحسن علي بهراي، رجوع كن به بهراي،
 ابو الحسن علي بن جولوغ، رجوع كن به قرشي،
 ابو الحسن علي محمد الترمذي، رجوع كن به منيخ،
 ابو الحسن محمد بن ابراهيم بن سيجور، ١٨،
 ابو الحسن مرادي، ٨،
 ابو الحسن بن ناصر العلوي، ٢٧٠-٢٧٦،
 ابو الحسن نصر بن اسمعيل، رجوع كن به نصر بن اسمعيل،
 ابو الحسن نصر ناصر الدين، ١٨٨،
 حسين بن علي، امام - ، ٢٧٥،
 حسين بن علي (سجور السجوقي ؟)، ٢٧٥،
 حسين بن حسين نظام الدين شاه، ٢٦٩،
 حسين بن ابي بكر الاشعري، ابو المكارم - ، ١، ٤٢٢، ٤٢٧، ٤٧٩،
 رجوع كن به عين الملك،
 حفاقي، رجوع كن به خاقاني،
 حفوري، رجوع كن به ابو الحارث حرب بن محمد،
 حميد الدين، ٢٠٢، رجوع كن به خير كافي،
 حميد الدين (مدوح مؤيد الدين السفى)، ٢٦١،
 حميد الدين تاج الشعراء الدهستاني، ٢٥٥-٢٥٦،
 حميد الدين الجوهري المستوفي، ٢٠٨-٢١٠،
 حميد الدين مسعود بن سعد شالي كوب، ٤١١-٤١٢،
 حنظله بادغيسي، ٢،

جمال الشعراء، رجوع کن به عبد المجید العبهری،
ابن المجنّ (ابن المجنّی)، ۱۱۴،
جنّتی بیا، المحکم - ، ۲۹۴-۲۹۶،
جندال، ۲۱۸،
جنید (البغدادی)، ۲۲۱،
جنیدی، ابو عبد الله محمد - ، ۲۴-۲۴،
جوهری الهروی، ۱۱۰-۱۱۷،
المجھانی (المجھنی ؟) ابو عبد الله محمد بن احمد - ، ۴،
جیبال، ۴۲، ۵۲،

چغانیان، ۱۱، ۱۲، ۲۲،

حاتم الطائی، ۷، ۲۲، ۱۰۶، ۱۱۸، ۱۹۷، ۲۰۶، ۲۰۸، ۲۷۲، ۲۷۶،
ابو الحارث حرب بن محمد الحفوری الهروی، ۶۰-۶۱،
ابو الحارث، رجوع کن به منصور بن نوح السّامانی،
الحّدّادی، رجوع کن به شمس الدین محمد بن المؤیّد،
حرب بن محمد الحفوری الهروی، ۶۰-۶۱،
ابو الحزن، ۲۲۰،
حسام، شرف الدین - ، ۲۸۹،
حسان بن ثابت، ۱۶۸، ۲۲۱، ۲۴۶، ۴۲۳،
حسان العجم، ۲۲۱، رجوع کن به خاقانی،
حسن بن احمد، رجوع کن به عنصری،
حسن، سیّد - ، ۴۱۵،
ابو الحسن، سید - ، ۲۲۱،
ابو الحسن شهید البلخی، رجوع کن به شهید،

الشعالى، ابو منصور - ، ٢٢، ٤١٧،

ثقة الدين نجيب الملك، ١٥١،

ثقة الملك شهريار، ٢٤٠، ٢٤٦،

جاسوس الافلاك، رجوع كن به فريد الدين على المنجم السنجرى،

جبرئيل (الروح الامين)، ٢٦،

جبرئيل بن احمد، ابو المعالى - ، رجوع كن به قدر خان،

الحبلى، رجوع كن به عبد الواسع،

جعفر، ابو الحليل - ، ٢١٦،

جعفر البرمكى، ٤٢٠،

جعفر الطيار، ٢٧٢،

جعفر محمد، رجوع كن به رودكى،

جلال [الدين]، ٢٩١،

جلال الدين شاه، ٢٥٨، ٢٦٠، ٤١٩،

جلال، الحكيم - ، ١٩٨-١٩٩،

ابو الحليل جعفر، ٢١٦،

جم (جمشيد)، ٢٢، ٤٩، ١٢١، ٢٧٢، ٢٧٥، ٤٠٧، ٤٢٢، ٤٢٧، ٤٢٩،

جمال اشهرى، ٢٢٢، ٢٢٤،

جمال الدين (مدوح مؤيد الدين النسفى)، ٢٦٢،

جمال الدين ابو بكر خال الترمذى، ١٦٤،

جمال الدين ابو بكر بن المساعد الحسروى، ٤٠٧-٤١١،

جمال الدين محمد عبد الرزاق الاصفهانى، ٤٠٢-٤٠٤،

جمال الدين محمد بن على السراجى، ٢٢٤-٢٢٧،

جمال الدين محمد بن ناصر العلوى، ٢٦٧-٢٧٠،

جمال الدين ناصر شمس، رجوع كن به كافرك غزوين،

بهرای، ابو الحسن علی - ، ۵۷-۵۵،

بهروز طبری، ۶۰،

بهمن، ۱۲۰، ۴۰۸،

بیدواز، کو - ، ۱۷۱،

بیژن، ۱۱۲، ۱۱۶،

بیہنی، ۲۳۳،

البائیزی النسوی، مجد الدین محمد - ، ۳۴۵-۳۴۶،

پهلوان جهان ضیاء الدین قاضی تولک، ۲۳۴، ۲۳۵،

پهلوانی، ۲۳۴،

تاج الافاضل، رجوع کن به خالد بن الربیع،

تاج الدین اسمعیل الباخری، ۱۵۶-۱۵۹،

تاج [الدین] خرقانی، ۲۹۳،

تاج الدین رئیس خراسان، ۲۱۸،

تاج الدین، سید محمد بن محمد - ، ۲۰۸،

تاج الدین صدر الشریعة، ۲۸۸،

تاج الشعراء، رجوع کن به سوزنی،

تاج الشعراء الدهستانی، حمید الدین - ، ۲۵۵-۲۵۶،

ترکو، رجوع کن به بدیع الدین،

ترکی کشی ایلاقی، ۲۶،

تکس خان، ۲۴۲،

تور، ۱۱۵،

تولک، پهلوان جهان ضیاء الدین قاضی - ، ۲۳۴،

- بدر الدين، ١٥٠،
 بدر الدين شرف الشعراء القواى الرازى، ٢٢٦-٢٢٨،
 البدرى الغزنوى، .. ابن احمد -، ٦٧،
 بديع بن محمد بن محمود البلخى، ٢٢-٢٣،
 بديع الدين تركو السنجرى، ٢٤٩-٢٥١،
 بديع الزمان الهمداني، ١٧، ٢٠٧،
 برهان اسلام، ٢٩٢،
 برهان، آل -، ٢٨٧،
 البُستى، ابو الفتح -، ٢١،
 بُغرا، ٢٦٦،
 بغروش، ٤١٩،
 ابو بكر بن الخطاب (الخليفة)، ٢٥٤،
 ابو بكر (اتابك)، ٢٩٨،
 ابو بكر الاشعرى شرف الملك، ١،
 ابو بكر بن محمد البلخى الواعظى، ٢٥٦،
 ابو بكر محمد بن على، رجوع كن به خسروئ سرخسى،
 ابو بكر بن محمد بن على، رجوع كن به روحانى،
 ابو بكر نظام الملك بن نظام الملك، ٧٥، ٧٧، ٧٨،
 بلقيس، ١٩٨،
 ابن البواب، ٤٢١،
 بهاء الدين سام بن حسين، ٢٥٢، ٢٥٤،
 بهاء الدين الكرى السمرقندى، ٢٦٧-٢٧١،
 بهرام، ٢١٧،
 بهرام شاه بن مسعود، ابو المظنر -، ٢٦٧، ٢٧٥، ٢٧٦، ٢٧٧، ٢٧٩،
 ٢٨١، ٢٨٢، ٢٨٧، ٢٨٨، ٢٩١، ٢٩٢، ٢٩٨،

- اشهری، رجوع کن به جمال اشهری،
 اصیل الدین بن النجیب السمرقندی، ۳۹۶،
 افتخار الحُجّاب، رجوع کن به کمال الدین،
 افتخار الحکماء، رجوع کن به صندلی،
 افتخار الدین، علی -، ۱۹۷،
 افتخار الدین ابو الفخ طاهر، ۱۲۹، ۱۲۱،
 افتخار الشعراء، رجوع کن به جمال الدین ابو بکر بن المساعد الخسروی،
 افراسیاب، ۳۳۵،
 افلاطون، ۱۳۵،
 اقلیدس، ۱۳۵،
 اکوان دیو، ۱۱۶،
 اُلُغُ قُتْلُغ، ۱، رجوع کن به عین الملک،
 امیر حکیم اوحد الدهر، ۱۳۴،
 امیر الشعراء، رجوع کن به مُعَزّی،
 امینی، رجوع کن به ابو سراقه عبد الرحمن،
 انوری، اوحد الدین محمد بن محمد -، ۱۱۷، ۱۳۵-۱۳۸، ۱۳۹،
 ۳۲۶، ۳۳۴، ۳۸۹، ۴۰۴، ۴۲۰، ۴۲۱، ۴۲۲،
 اوحد الدهر، رجوع کن به امیر حکیم،
 اوحد الدین محمد بن محمد، رجوع کن به انوری،
 اویس قرنی، ۳۲۲،
 ایرج، ۱۱۵،
 ایلاتی، ترکی کشی -، ۳۶،
 الباخری، رجوع کن به تاج الدین،
 باقل، ۱۶۹، ۳۵۹،

- احمد بن محمد، ابو سعد - ، رجوع كن به منشوري،
 احمد بن محمد الميم (?) ،... ، شيخ - ، ٤١٢-٤١٣
 احمد بن المؤيد السمرقندي، رجوع كن به شهاب الدين،
 ابن احمد البدرى الغزنوى، ٦٧،
 ابو احمد محمود سبكتگين، امير - ، ٤٩،
 اخطى (امير ترمذ)، ١٢٢،
 ادريس، ٢٦٧،
 اديب صابر، رجوع كن به صابر بن اسمعيل،
 ارسلان، ملك - ، ٣٩٨، ٣٩٩،
 ازرقى الهروى، ٨٦-١٠٤، ٣٢٤،
 استغنائى نيشاپورى، ٢٢-٢٤،
 ابو اسحق ابراهيم بن محمد البخارى الجوببارى، ١١،
 اسفراينى، قاضى - ، ٢٦٨،
 اسفنديار، ٢٦١،
 اسكاف، رجوع كن به ابو حنيفه،
 اسكندر (الروى)، ١١٥، ٣٥٢، ٣٧٥، ٣٩٥، ٤٢٥، رجوع كن به سكندر،
 اسكندر، سلطان علاء الدين - ، ٢٤١،
 اسمعيل بن ابراهيم الغزنوى المعروف به زريس، ٢٩٥-٢٩٧،
 اسمعيل، تاج الدين - ، رجوع كن به باخرزى،
 اسمعيل بن عبّاد، الصاحب - ، ١٦، ١٧، ١٨، ٢٢، ٤١٩، ٤٢٠،
 اسمعيل بن غصن، ٦٨،
 اشرف الدين، رجوع كن به ابو الحسن بن ناصر العلوى،
 اشرفى السمرقندى، سيد حسن - ، ٣٩٠-٣٩٢،
 الاشعري شرف الملك ابو بكر - ، ١،
 الاشعري، عين الملك حسين بن ابى بكر - ، رجوع كن به عين الملك،

فهرست الرجال،

- آدم (ابو البشر)، ٢٦، ٤١، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٨٨،
 آدم، مجد الدين - ، رجوع كن به سنائی،
 آزر (پدر حضرت ابرهیم)، ٢٩٥، ٤٠٥،
 آصف، ٤٢٠، ٤٢٧، ٤٢٩،
 آق سقر، ٢٦٦،
 ابرهیم (خلیل الله)، ٢١١، ٢٢٩،
 ابرهیم، سلطان رضی الدولة - ، ٢٤١،
 ابرهیم السامانی، رجوع كن به فلك الدين،
 ابرهیم بن محمد الجوبیاری، رجوع كن به ابو اسحق،
 ابو ابرهیم المنقص (?)، ٢٤،
 ابلیس، ١٢،
 انا بك ابو بكر، ٢٩٨،
 انسز بن محمد بن ملكشاه، ١١٧، ١١٨،
 اثیر اخسیكتی، ٢٢٢، ٢٢٤-٢٢٨،
 اثیر الدین شرف الحكماء الفتوحی المروزی، ١٤٨-١٥٢،
 احسان امراء چغانیان، ١٣،
 احمد (یعنی رسول الله)، ١٩٩، ٢٥٢، ٢٥٤، ٢٥٥، ٢٨٨، رجوع كن به
 محمد رسول الله،
 احمد بن ابرهیم الطالقانی، ٦٩،
 احمد بن حسن، ابو القاسم - شمس الكفاة، ٤٤، ٢١٩،
 احمد، صفی الدین - ، ٤١٦،

مم بدولت آن مرد کر جهان هرگز
 نخواست همچو منی در همه شهر سنین
 بس است حجت قاطع کمال فضل مرا
 همین کتاب که هر حرف ازوست دُرّ ثمین
 نگفت از من بر فلک برین تألیف
 ز فرّ نام تو تحسین صورت تحسین
 مگر ایادی جود ترا بسجد طبع
 که شد شکسته نرازو و همرا شاهین
 * * رو صنایع چنان که نا باشم
 بنعت نورهی و بمنت نورهین
 همیشه نا که بود اشتقاق یسر و یسار
 مدام نا که بود اتفاق بین و بین
 زمانه را ز یسار تو باد جمله یسار
 سپهر را بین تو باد جمله بین
 ز خلق بر تو ثنا باد و از فلک احسنت
 ز بخت بر تو دعا باد و از ملک آمین
 ربّ العالمین

تم تم تم
 تم

چو باد ناصح قدرش بر آموخت بفلک
چو آب حاسد جاهش فرو شد بر زمین
شدست جمع هر آمو که هست در خصم
ولیک نافه اخلاق اوست مشک آگین
زهی بیان ترا لذت حیات آید
زهی کمال ترا حاصل کمال یقین

۵

رسیده مرتبت رفعت تو بر نسرین
گذشته رایحه سیرت تو از نسرین
چگونه مثل تو صاحب قران بود چو ترا
خدای داد همه چیزها مگر که قرین
بر اهل عقل چو کردند عرض دفتر تو
نبود بار ز آعداء تو مگر نرقین
ز آفتاب مدار رنگ

۱۰

* * * * *
که از خجالت * * * * *
تراست علم خضر عمر جا * * *
* * * محمد سقوط وحی مبین
کند حسود تو بر کنه * * *
* * * بود اندر شکر علا جین
از آن سبب که جمالت نی * * *

۱۵

* * * هر سه حرف هست متین
* * * * *
* * * * *

۲۰

* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *
* * * * *

۲۴

بگو کدام درختست *

* * * * *

مکان تو دل عشاق *

* * * * *

ملم بدرد چو وامق *

* * * * *

چو صبحدم همه *

* * * * *

براستی رخ نو *

* * * * *

رخ تو صورتِ حسُنست و هست پیوسته

نشسته طرهٔ تو در میان حسن چو سین

چو چشمِ عقل نظر بر لب و رخ تو فکند

چه گفت گفت چنین بایدم جمال چنین

* * * * آن لب اگر کنند بجان

خطاست نسبت آن رخ اگر بدند چنین

چو خاتم است دهان تو و سلیمان وار

زمانه آمد از آن خاتمت بریر نگین

خوشست نالهٔ من در فراق طلعت نو

چو قدر صدر جهان از فراز چرخ برین

ستوده آصف جم اقتدار عین الملک

حسین نام حسن خلق فخر دولت و دین

کسی که مدحت او در ضمیر هر معبد

ستوده تر ز نشاط است در دل غمگین

غوطه سیری بحر در * * * * *
 قلم دست کریمان * * * * * آشناست
 از زلال دل نو کاشه * * * * *
 مستفیان ظلم را * * * * * عین شناست
 صاحبها در بندگیت ایام برنائی تمام ۵
 صرف کردم جاه تو بر صدق این دعوی گواست
 ملجاء خود جز جناب جاه تو نشناختم
 از جوانی نا گه پیری که هنگام عناست
 عهد برنائی گذشت اکنون و مویم شد سپید
 وز زمانه نا امیدیهام دیگر در قفاست ۱۰
 در جوانی چون عزیزم داشتی از راه لطف
 حق پیری را کنون گر شاكرم داری رواست
 با دعا سازم که در مدح تو عاجز بافتم
 خاطر خود را اگر چه مبلغ حمد و ثناست
 رتبت صدر وزارت جاودان جاه تو باد ۱۵
 کز ترقی جاه تو پیرایه عز و بقاست

ختم الکتاب،

هر چند مدایح و محامد این ذات بی نظیر غایت ندارد اما این تألیف را
 برین يك قصیده که زاده خاطر پزمرده و طبیعت افسرده است کرده آمد
 ۲۰ و این شبه را برای دفع عین الکمال در عقد این مفاخر کشید شد چه
 دیرست تا گفته اند در رشته کشید با جواهر شبه و امیدست که بعز قبول
 و نظر این صاحب قران جهان مخصوص و ملحوظ گردد
 قصیده

توانگرم برخ و اشک از آن بر سیمین
 که شد ز فرقت تو چون زر آن و چون سیم این ۲۴

خواب نرگس گریه بست از تازه روئی نستر
 دیده عاشق فرییش بی سهر یا رب چراست
 می کشاید سفره از غصه یعنی وقت دفع
 نقد این معنی عروس باغ را کابین بهاست
 زین طراوت تا ابد خالی نه بینی باغ را
 ز آنکه او دولت سرای صاحب دریا عطاست
 خواجه آفاق عین الملک کر نعظیم او
 آسمان مرتبت را آفتاب کبریاست
 آصف جمشید رتبت فخر دین و دولت آن
 کاستان چرخ سایش سجده جای اصفیاست
 ای فلک قدری که تخت رای عالم تاب تو
 با کمال استقامت اوج خورشید سمات
 کلک تو نا در پناه خویش دارد تیغ او
 عالی ز آسیب او در ورطه خوف و رجاست
 تا ز خورشید جلالت بهره یابد فلک
 ساها شد تا برین امید مرفوع هواست
 دید دست ابر احسانت ز حیرت عقل گفت
 تا بیاموزد کرم بحر سحر گستر کجاست
 گوی خاکی شکل را پیوسته از بهر ثبات
 بر میان از سایه حلم تو خطی استواست
 ای حسن خلق حسین اسی که از بهر شرف
 بخت بر درگاه امرت بنده فرمان رواست
 در مقام کر عبار * * * عطر
 زیرکان دانند کآنجا مشک ما بوی خطاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

کردی سیم ز آن شب گیسو که تراست
نیکوست رخت و لیک بد خو که تراست
در پهلوی نیر مژده مردم کش
آهسته زهی کان ابرو که تراست

رباعی

هوراست

آغاز نهاد فتنه بازش چکم * چون داشته ام محرم رازش چکم
بسیار ز خشم دست بردست زدم * کوتاه نشد دست درازش چکم

رباعی

هوراست

هر لاله که چشم کوهساری بودست * صد قطره ز خون ناجداری بودست
۱۰ مسپر بقدم سبزه بستان گستاخ * کان و سینه ابروی نگاری بودست

(۱۶۹) الاجل فخر الشعراء ضیاء الدین السنجری،

* * * و افاضل این دولتست *
* * * اقبال معتکف و قضا *
* * * اما این بك قصیده که *

تا نسیم خوش مزاج طره *

۱۵

صحن مینا رنگ بستان کن *
خیل لاله کر کمین گاه بهار آمد پدید

بر بساط باغ آنک با زمانه در وغاست

ابر خلقان خرقه را بر چارسوی شش جهت

پهرن عشاق وار از آرزوی گل قباست

۲۰

از گل سوری پدید آمد مگر سور چمن

ارغون پرداز سوری عندلیب خوش نواست

گرچه از طفلان نو عهدست پر آغوش باغ

قد خشبوی بنفشه از غم پیری دوناست

۲۴

گر مثالت فی المثل رفته سوی فغفور چین
 بی توقف زو جواب تو اَطَعْنَا آمده
 ابر نیسان کم زده لاف سخاوت چون گفت
 در گهر بخشی فزون از هفت دریا آمده
 باده جلم تو ای اسکندر ثانی بزم
 چون زلال چشمه حیوان مصفا آمده
 چون کشتی لشکر بعزم رزم لشکرگاه تو
 جمله هامون و دشت و شیب و بالا آمده
 ای جهانگیری که بر اوج سریر سلطنت
 آفتاب منطق مانند جوزا آمده
 بر درت خود را شمرده * * * خد
 پایگاهش تارک افلاک از آنجا آمده
 نا جهان باقیست فر * * *
 * * * و مقهور تو اعدا آمده
 از جناب حضرت * * * * *
 * * * دولت تو دین و دنیا آمده
 بر فلک ملک بارو * * *
 مرهم دم نرا از بخت برنا آمده

و این رباعی در حق صاحب قران شرف الملك رضى الدولة والدین
 ۲۰ نغمه الله بر حمته گفته است
 رباعی

ای صدر بفر ملک عجم چون تو نیافت
 شه صاحب فرخنده قدم چون تو نیافت
 بسیار بگشت روز و شب دست بدست
 تیغ و قلم و عدل و کرم چون تو نیافت

این نوع را وسیلت حصول مقصود خود بشناخت و شعرش را را رونقی دید
 * * * بدانست شیوه نمود شعرا و از شعر متقدمان * * *
 * * * در گذشته است و اگرچه * * *
 * * * جهان و صاحب صاحب قران * * *
 * * * گفته است * * *
 شعر

ای ظفر هدم ترا از بخت برنا آمده
 نامه تأیید تو اِنَّا فَتَحْنَا آمَدَه
 ناصر دین خسرو دنیا قباچه شاه شرق
 ای مه چتر تو بر گردون مینا آمده
 از پی اعلاء دین نَصْرٌ مِّنَ اللّٰهِ در ازل
 بر سر منصور شاهی تو طغرا آمده
 حلیه خط * ز القاب تو زینت یافته
 چهره سگه ز انساب تو زیبا آمده
 منظر قصرت ز کیوان در گذشته از علو
 مسند قدرت بر از عرش معلّا آمده
 سنت ذات جوان بخت تو ملت پروری
 رای تو در ملک داری پیر دانا آمد
 ظلم پیدا فتنه پنهان کرده روی از هیبت
 امن سر پوشیده از عدلت بصحرا آمده
 نوبتی در گهت خنگ فلک بوده از آن
 نعل او ماه نو و طوقش ثریا آمده
 مهر کورا نام شاهنشاه انجم کرده اند
 پیش خورشید ضمیرت ذره پیدا آمده
 هر که موقوف رضاء تو نبوده عمراو
 هیچ کارش از جهان پیر برنا آمده

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

* * * * *
 * * * * *
 بخل و کین را نان در انبان یافته
 از سواد موسی کلکت بد بیضاء ملکت
 همچو موسی از عصا اعجاز ثعبان یافته
 خصم بد کیش ترا چرخ کان و ش روز عید
 از حسامت بر بساط کینه فرمان یافته
 بی خود از بهر شرف بر خوان عیدت روزگار
 شیر گردون را چو جدی و ثور بریان یافته
 صاحب سلطان نشانی گویت چون انوری
 کان ز یزدان تا ابد ملک سلیمان یافته
 ای مقیم از دست غوغاء غریبان شمس را
 در حجاب ابر جود خویش پنهان یافته
 باز خر از دست دشواری آیمش بلطف
 چون ز جودت میشود مقصود آسان یافته
 تو نبی خَلْق و طبعش در سرای مدح تو
 همچو حسن از نبی صد گونه احسان یافته
 تا جهان باشد بقاء دولت و جاه تو باد
 ای جلال و عز و جاه از فضل یزدان یافته

(۱۶۸)

۲۰ * * * و فضل بر سر آمده و در فنون فضایل و ضروب شایل افاضل
 عالم را در خوی خجالت انداخته و با آنک از ابنای کبار و علماء نامدارست
 چه جامع الصغیر قاضی امام فخر الدین جان را تمام یاد میدارد و در بخارا
 شریک غم این داعی بود و هر دو ابن تألیف را حفظ کردند و بحث کرد
 ۲۴ و ائمه و علما دانند که این چه سرمایه است فاما چون درین بلاد و دیار

دل بسی سودای زلفت در سر آورده ولیک
 همچو خال خویش زلفت را پریشان یافته
 لطف را دام دو زلفت دانه جان ساخته
 عاشقانت مرغ دل را صید آن دان یافته
 هر مدد کر لعل تو یابد بگاه بوسه جان
 کی شود ز آب حیات ای دوست چندان یافته
 آب حیوان لعلِ نست و معجز عیسی خرد
 دایم از خالک در دستور گیهان یافته
 صاحب جمشید رتبت فخر دنیا عین ملک
 آنکه ملک از رای او نمکین و امکان یافته
 مغر عالم حسین آن صاحب عادل که عقل
 خاک پایش تاج فرق رای و خاقان یافته
 صاحب گردون جنبی کر ضیاء رای او
 آفتاب اندر کمال خویش نقصان یافته
 ای ز اوج سدره تخت پایه برتر داشته
 وی فلک را قدرت اندر تحت فرمان یافته
 برق شمشیر و شهاب کلک در بار نرا
 عقل کل بر چرخ نصرت زخم شیطان یافته
 گاه چوگان زیر رانت ابلق گردنده را
 رایض گردون بسان کوه گردان یافته
 بر ثبوت حجت و دعوی * * *
 از تیغ رایت برهان یافته * * *
 خشک سال آرز و حرص * * *
 جان نگاه صله باران یافته * * *

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

مستجمع تر از و نشیند در خط بدرجه که ابن البواب انگشت بر حرف او
 نتواند نهاد و ابن مقفله دیده از مشاهده دلبران خط او بر نتواند داشت،
 از هرفنی که باز جوئی او را * آن فن بیامدست گوئی او را

در شعر عدیل انوری و در خط عطاردش مشتری و با این وفور فضایل
 بساحت خلق و کرم طبع و لطافت ذات و دوست انگیزی و مردم داری
 موسوم و خلاصه آن فضایل آن است که از مداحان صاحب قران است
 و این قصیده غرا ازوست،

ای لب لعلت مزاج آب حیوان یافته
 * * * * *

هرچه بوده مر سکندرا * * * * *

حرز عین از نخلت * * * * * یافته
 * * * * *

شهبوار حسن در میدان خوبی مر ترا * * * * * یافته

بر کمیت دلربایی تیز جولان یافته
 روز عید از گرد یکسرانت مشام عاشقان

نکھت مشک تار از خاک میدان یافته
 خال زنگی چهره را بر لعل جان بخش خرد

نقطه از کفر بر رخسار ایمان یافته
 در بسی بارید جزع در غم لعل و نشد

چون لب نوشتنت لعلی در بدخشان یافته
 یوسف کنعان حسنی و دو عناب تو هست

سال و ماه پامال دست گرگان یافته
 در دربای ملاحات صورت زیبای تو

اشکم اندر عشق خود هم رنگ مرجان یافته

گفتم محیط عالم دولت دوات او [ست] * گفتا شعاع او بفلک داده اخضری
 گفتم که مین شاه بفرخند رای اوست * گفتا شود مسخر او دبو و هم پری
 گفتم که تقویت ده دین محبّدست * گفتا بیای حادثه شاید که بسپری
 گفتم سر عدوش نماید چو گردنی * گفتا که تربیت گر ملک سکندری
 گفتم ندیده که پیاده است پیش او * گفتا سوار چرخ ازین خنگ گوهری
 گفتم که طالعش مدد سعد مشتریست * گفتا از آن دهد اثر فرّخ اختری
 گفتم که پاسبان درش هندوی سپهر * گفتا از آن گرفت زشش چرخ برتری
 گفتم چو دید حاسد او را جهان چه گفت * گفتا بزخم خنجر مریخ در خوری
 گفتم که آفتاب بکان در نگیه زد * گفتا ز بهر خانم او کرد زرگری
 ۱۰ گفتم دیر اوست مگر تیر بر سپهر * گفتا ثنا گریست بلفظ خوش دری
 گفتم بیزم او بود از زهره مطربی * گفتا بدست او سزد از مهر ساغری
 گفتم که ماه را چه صفت نزد جاه او * گفتا بگریه آبد و او هست هردری
 گفتم که طفل خلقت ملکست دولتش * گفتا فلک بهر و را کرده مادری
 گفتم بسا وزیر که وی را چو چاکرند * گفتا که نواختن و بنده پروری
 ۱۰ گفتم خدای داد و را وصف آصفی * گفتا صفاء صاحب و یحیی و جعفری
 گفتم ز شاعران که چنین نظم کرده بود * گفتا فرید کافی در عهد انوری
 گفتم نه شاعرم که سپهدار بوده ام * گفتا که با سری چه به از فضل بر سری
 گفتم دعاش گویم آمین کن از صفا * گفتا که بهتر آنک بود از ریا بری
 گفتم که ناز بخشش خورشید نور بخش * گفتا که مه ضیا دهد از چرخ چنبری
 ۲۰ گفتم که باد دایم و نا محشرش فزون * گفتا جلال و دولت و اقبال و سروری
 گفتم که جای او زیر از چرخ آفتاب * گفتا که پای او زیر از فرق مشتری

(۱۶۷) الاجلّ المحترم شمس الدولة والدين سيّد الندماء ناج الفضلاء

مفخر القدماء محمّد الکاتب البلخی،

۲۴ جوانی که چرخ پیر نظیر او ندیده است و گردون گردان درین گیهان ذاتی

رفعت کمال بزرگی و از شرح
 مستعفی است مدتها در ممالك باميان کمر اقبال با میان او الف گرفته و
 دشمنان دولت خود را حلقه کم طناب در گلو انداخته و ابلت ولایت
 سمنگان و سبرک و دیگر نواحی باسم و رسم او قلم سر بر خط تیغ او نهاد
 ° و تیغ بهزار چشم نقش قلم مشکبار او را در نظر آورده صاحب السیف و
 القلم باتفاق همه زبانها لقب او آمده در حضرت سلطان جلال الدین لقب
 او بغروش و افاضل آن حضرت را داغ و دُرُوش محنت او بر ران و
 گوش و با آنک او را مادحان مدح بسیار گفته اند فاما او بامتداح
 حضرت وزارت مفاخر و مباحی است و این بیت صاحب عبّاد سخت
 ۱۰ مناسب این حالست

إِنَّ خَيْرَ الْمَدْحِ مَنْ مَدَحَنَّهُ * شُعْرَاءَ الْبِلَادِ فِي كُلِّ نَادٍ
 قصیده گفته است در جواب و سؤال در مدح آن خورشید آسمان
 جلالت
 قصیده

گفتم بدان نگار که خورشید انوری * گفتا ز وی نکونم ار نیک بنگری
 ۱۰ گفتم که دل ربائی جانا ز عاشقان * گفتا بزلف عنبره و چشم عبهری
 گفتم مه چهارده بر سپهر حسن * گفتا مه مراست هزار از تو مشتری
 گفتم ببندگی تو اقرار می کنم * گفتا چو تو بسیست کنونم بچاکری
 گفتم که جان بنزد تو آرم بخدمتی * گفتا که تخفه ایست ز بی سبی و زری
 گفتم ز گفته‌ها خودت قطعها دم * گفتا بدان متاع ز بهرم چها خری
 ۲۰ گفتم گهر فشانی [ز] اوصاف شاعر یست * گفتا که زرستان یست آئین دلبری
 گفتم که شعر من گهر بحر خاطرست * گفتا که شعر خواهم دیبای ششتری
 گفتم ثنای صاحب آفاق خوانمت * گفتا که چون بخوانی خوانم برابری
 گفتم که عین ملک جهان فخر دین حق * گفتا که آن حسین ابو بکر اشعری
 گفتم بیان اوست مه از تیغ خسروی * گفتا بنان اوست به از رُخ صفدری
 ۲۵ گفتم گهر بر آرد غواص کلک او * گفتا ز بحر وصل گه آشناوری

۴۱۸ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (غزنین و لوهور)

کرت کتب بواسطه غرق و حرق و سرق در معرض تلف افتاده این
قدر که درین مجلد ایراد کرده * * * * * این نوع شیوه
این داعی مضایقت و مصانعت * * * * * حالی در تحصیل
آنست بر * *

ای آنکه ز رای پای بر خور داری * بادات همیشه عز و برخورداری
بر خورداری خوشست از مال و جمال * از مال و جمال خویش برخورداری

باب دوازدهم در ذکر لطایف اشعار صدور و افاضل که بدین حضرت

مخصوصند و برین دولت موسوم،

هر چند این حضرت مشحون است بعلم و فضلا آسمانیست کواکب ثاقب
۱۰ ارباب مآثر و مناقب در وی لایح شده بوستان نیست ازاهیر فضل و شگوفه
هنر در وی فایح گشته پادشاهی عدل گستر و وزیر عالم پرور تیغ آن با
قلم این لایق در خور جهان شاه و وزیر اعتدال ایام بهار یافته چون
آفتاب جلال صاحب اجل کبیر عین الملك ملک الوزرا امد الله ظلال
جلاله از آسمان ملک و سلطنت ناصری که تا دامن قیامت آن آینه باد
۱۵ و این پائینه طالع شد افاضل جهان ذره وار در هوای این آفتاب هوا
گرفتند و بآن مهر مهره باختن آغاز کردند و من بعضی افاضل را ذکر کم
و طرفی از طرف ایشان در قلم آرم و چون من درین حضرت قریب
العهدم و با تمام فضلاء سابقه معرفت نبوده است و اتفاق مخالطت نیفتاده
و برین چند معدود اقتصار خواهیم کرد تمامت این افاضل را اجل محترم
۲۰ مجد الدولة و الدین سید الافاضل و الکتّاب دام فضله در دیوان ذکر
کرده است و اشعار ایشان بتمام و کمال آورده

(۱۶۶) الصدر الاجل * * * *

۲۲ عین که عین بصیر اقبال * * * * *

صبا گر خاک پای تو بدوزخ باشد از دنیا
 زمین آن ندا آید بدوزخ یا عفا عنکم
 ضیا مدحت چه داند گفت کاندرا عالم خاکی
 ز آب روی شاگردان تو یک نم بود قُلُوم
 کلاه شام نا فلاش مغرب دوزد از قُندز
 قبیای صبح نا خیاط مشرق بُرد از قائم
 مطراً دار بزدان حا * * لب
 دل اعداء تو گفته بسان سینه گندم

رباعی

۱. گر عکس کلاه بعا * * شاه چرخ بر خاک * زند
 نزدیک آمد که * * کم کلاه تو قبا چاک * زند
 هموی گوید
 رباعی

چشم ز نو خون گریست حیرانش مکن * وز پسته بزهر خند گریانش مکن
 در زلف فرا همت دلی دارم من * زنهار شکسته است پریشانش مکن
 هوراست
 رباعی

گر شام تو نور صبح در بر دارد * روز رخ تو شب معبر دارد
 از دست تو راست پای نتوان جستن * چون زو کزی زلف تو در سر دارد
 هوراست
 رباعی

از روی تو زلف روی در می تابد * بر ماه نو حلقه حلقه بری تابد
 ۲۰ نا پیش بدست شانه پایش نکلی * بر خویش همی پیچد و سری تابد
 حق این مجموعه آن بود که در اتمام آن ساها از مؤلف بمعاونت افاضل
 محمود خود مبذول داشتی چه شنیدم که ابو منصور ثعالی یتیمه الدهرا
 در چهل سال ساخته است معلوم رای رفیع باشد که در جهان افاضل و
 امائل بسیارند و بسیار بوده اند و لطف طبع جمله را کسی دشوار جمع
 ۲۵ نتواند کرد و این داعی را نیز انواع نا آمدنیها در راه آمده است و بچند

۴۱۶ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (غزنین و لوهور)

در عشق تو من شکست * * * * *
 هوراست
 رباعی
 ز آن پیش که در غمت * * * * *
 چون کار دید بدمت * * * * *
 هوراست
 رباعی
 با بنه گهی چو شیر و شکر گردی * که فاصد خون جان چاکر گردی
 تو مردمک چشم منی زان سببست * که من تو بهر چشم زدن بر گردی

(۱۶۵) المحکم ضیاء الدین محمود الکابلی،

از احداث شعرا و افاضل ائمه در غزنین بنزدیک داعی اختلاط داشتی
 ۱۰ و بمجاورت او استثناسی حاصل آمدی و این قطعه و چند رباعی بخط خود
 یادگار نبشته است قطعه این است

ایا در عالم عز و جلال و قدرت از قلت
 کمال کل موجودات جمله آفرینش گم
 چو نعل اندر هوای رفعت جاه تو سال و مه
 ۱۵ براق آسمانها را ز پوی و تنگ فتاده سم
 کجا امکان بود ادراک اوج کبرای تو
 که در کتم عدم افتد ز فکر خاطر مردم
 صفی دین معین ملت استاد ملوک احمد
 توئی والا خداوند فلک چاکر غلام انجم
 ۲۰ زمانه بشکند از غایت نائید فرمانت
 جهان کر بهری سازد ز نه طاق مدور خم
 بگاه حلم عدا از نهیب ضربت عدلت
 ۲۲ بریزد زهر از مار و بیفتد نیش از کژدم

نقش بند قدرتش بر وحشیان از خون ناب
 در صمیم ناف آهو مشک اذفر میکند
 هر سر مه شخنه تکلیف او چون بندگان
 حلقه ماه نو اندر گوش اختر میکند
 کیمیا رحمتش از بهر اسباب وجود
 دامن کانرا چو جیب غنچه بر زر میکند
 صبح را تقدیر او از شیر چادر میدهد
 شام را تقدیر او از قیر معبر میکند
 موج دریا جلال بی زوالش هر بهار
 کلبه‌ها خاک را پر زر و زیور میکند
 درج گوش غنچه را تشریف لولو میدهد
 تحف لعل لاله را پر مشک و عنبر میکند
 از نهیب دست برد قهر او در بوستان
 چون فلک شاخ بنفشه قد چو چنبر میکند
 گاه نرگس را ز زر پخته افسر میدهد
 گاه سوسن را ز سیم خام خنجر میکند
 و از اشعار او بیش ازین استماع نیفتاده است هم برین اقتصار کرده،

(۱۶۴) الاجل معز الاسلام نجیب الدین ابو بکر الترمذی الخطاط،
 از افاضل آن عصر بود و در جد و هزل بی نظیر و اکثر شعر او
 ۲۰ مطبوعست و لطیف و خط او چون دُر منشور و شعر او چون عقد منظوم
 گوئی که سید حسن ازین بیت خط او را خواسته است، بیت
 هر خط که او نویسد شیرین از آن بود * کان هست صورت سخنان چو شکرش
 و این رباعی از گفتار اوست،
 بر چهره من عشق تو زر * * * * *

۴۱۴ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (غزنین و لوهور)

از قدرت تو لاله برد در * * * * *
 از خار نماید کرم تو کا * * * * *
 از صخره صفا تو کی الا * * * * *
 تا بنده فرمان تو شد چشمه خورشید * گردنده بتقدیر تو شد گنبد خضرا
 ۵ چون رحمت تو بدرقه چشم و زبان شد * آن نرگس بینا شد و این سوسن گویا
 ای وصف تو بی علت اسباب توانگر * وی ذات تو بی آلت و ترکیب توانا
 جودت نه چو جود دگران از پی علت * خستمت نه چو خشم دگران مایه صفرا
 هر روز فرمان تو گردان و روانست * این کشتی یاقوت برین نیلی دریا
 پاشی بکرم بر سر گل دانه لؤلؤ * پوشی بنعم در بر گل جامه دیبا
 ۱۰ و این رباعی هم از وی نقل کرده اند بزبان اهل حقیقت گفته است و
 الماس بیان در حقیقت سفته
 در عشق بکاه جسم تا جان گردی * شیر افکن شهسوار میدان گردی
 کفرت چو کمال گیرد ایمان بینی * اینست چو تمام نیست شد آن گردی
 تسلیم ز راه عشق جان یافتنست * معشوق لطیف را بنهان یافتنست
 ۱۵ این را کم کن اگر تو آن میطلبی * کین کم کردن ز بهر آن یافتنست

(۱۶۴) الحکیم شهاب الدین محمد بن علی الصایغ،

شهاب زرگر از مذکوران خراسان و مشهوران جهان بودست و در علم
 صیانت ماهر و بر صناعت شعر کامل و او را توحیدست میگوید شعر

صنع بی عیش ز * * * * * میکند
 ۲۰ [امر] بی ریش ز آب دُرِ انور میکند
 خالک را بر آب * * * * *
 داد * * * * * پناه هفت کشور می کند
 در گلستان رضا * * * * *
 ۲۴ راز خامه قدرت مصور میکند

(۱۶۰) الشیخ احمد بن محمد، (۱۶۱) حسین الحاجب، (۱۶۲) فتنی، ۴۱۲

غرقم در آرزوی تو از پای تا بسر * کآم بدست نی و تو جوای برحق

(۱۶۱) السید الاجل کمال الدین افتخار الحجاب الحسین الحسنى الحاجب،

آن حاجی با پیشانی که نور دیده فضل و غره روی معانی بود عرصه
فضایل او را فساحتی و بیان زبان او را فصاحتی هرچه ظاهرتر بود در
دولت سلطان شهید نعم الله برحمته [وَأَسْكَنَهُ رَحْبَةً جَنَانِهِ *
اختصاص مشرف * * * شك و لطایف اشعار او فراوانست
درعه * * * و وقتی ضیاء الدین عبد الرافع بن فتح الهروی
که جهان فضل و آسمان هنر بود بنزدیک او قطعه فرستاد و او بحول
آن قطعه این ایات انشا کرد و ارسال فرمود،
قطعه

۱۰ افضل مشرق ضیاء دین که ز خامه * تیر فلک را گهر نثار فرستد
سوی عروسان بکر لفظ و معانی * خماطر او طوق و گوشوار فرستد
عقل ز ادراک هرچه عاجز ماند * زود بدان طبع هوشیار فرستد
اختر خیزد بجای گوهر از سنگ * نور ضمیر ار بکوهسار فرستد
عرصه میدان فضل را مهمانا * نوسن گردون چنو سوار فرستد
۱۰ خلق خوش او سوی مشام افاضل * نفخت گلها نو بهار فرستد
نامه بختش نهند نام چو حالی * شعر نر خویش یادگار فرستد
غایت اخلاق خوب اوست و گرنی * مدح چنو کس بمن چه کار فرستد

(۱۶۲) الحکیم علی بن محمد الفنی الغزنوی،

فتنی که مفتاح خزاین هنر در بنان او بود و فاتحه دفتر فضایل بیان او
۲۰ استعارات آبدار او بدل نزدیک و عبارات دلکشا او مطبوع، از اشعار
او يك قصید که در توحید صانع گفته است بیش مطالعه نیتاده است
مختارات آن تحریر افتاد،

۲۲ ای ذات تو از آفت و از [عیب مبرا] * * * * *

گه گهی زار شود گرید چون ابر بهار
از غم آنکه تنی دارد چون برگ خزان
بخورد مشک پس از دیده فرو بارد در
مشک خواری نیدیدم که بود در باران
نکند هرگز در فضل و هنر يك دعوی
ليك بناید از فضل و هنر صد برهان
هرچه بر سیر فلک مبهم و * * *

* * * * *

(۱۶۰) الشیخ احمد بن محمد المیم * * * *

۱۰ * * * خاست بدد طبع وقاد و * * *
* * * باعث و محرز آمد بر آنک * * *
* * * * * * * * *
* * * * * * * * *
شعر مختاویست از اشعار او مختارست،

ای باغ روی دوست بنسرين مغرقی * وز نو بهار باغ ارم برده رونقی
۱۵ از رخ بگاہ جلوه بهاری ملونی * وز لب بگاہ بوسه شرابی مروقی
گه چون فلک بتاج مرصع متوجی * گه چون چمن بقرطه رنگین مطرقی
ماه تمام بر فلک سبز پوش نیست * چون عارض تو پیش خط سبز فستقی
هرگه که در علاقه زلفت نگه کم * گویم که عبرین کله بر گل معلق
فی طوطی و نه کبک و نه قمری و صلصلی * لیکن بطوق غبغب هر يك مطوقی
۲۰ با چهره نو کانش لاله است و آب گل * زهدست ز ابلهی و صلاحست ز احقی
باجزعت از چه روی توان بود پارسا * بالعلت از چه نوع توان زیست متقی
گر شهرا ببوسه بری ذوق منصفی * و مشک را بطیره کنی طیره بر حق
نقاش روی خوب تو انصاف روی تو * داد آن چنانک حرفی نگذاشت با تنی
۲۴ گرد در کمال عشق تو مطلق شدم رواست * کر غایت جمال در آفاق مطلق

ماه در قصر فلك * * * * *
با [درخشان] مهر روی تو مثالی دیگرست
سوسن لطف ترا در بوستان دلبری
از جمال و حسن صد گونه نهالی دیگرست
میم و دال لعل و مشک از دام چون گسترده
گر ز نام فخر دین می و دالی دیگرست
و هم درین قصیده میگوید

ای سرافرازی که از دست جفای روزگار
حسدت را هر زمانی گوشمالی دیگرست
زایر جود ترا از دست زر افشان تو
هر زمان نو نو امیدی سوی مالی دیگرست
سالمها سلطان [من] در کوی مدحت کام زد
گفتش دیدی تمامت گفت سالی دیگرست

(۱۵۹) الاجل حمید الدین مسعود بن سعد شالی کوب

۱۵) از احرار خطّه لوهور بود و در طبع زکی و شعری قرین عنصری و
رودگی و در لوهور از بزرگی شنیدم که این قطعه در صفت قلم گفته است
و الحقّ لطیف و مشهور است
قطعه

حبّذا ملك هابیون نو کآب چشمش
بی گمان دارد خاصیت آب حیوان
هست اسرار نهان در دل او بسیاری
تا نبّری سرش پیدا نکند سرّ نهان
دو زبان باشد نهام و درین نیست شکی
نیست نهام چه گر هست مر او را دو زبان

هر زمان لشکر کشد از زنگ برا *

* * * * *

غزل

و این غزل

تا چند پیش تیر غمت دل سپر کنیم * در عشق نام خویش بگیتی سپر کنیم
 ۵ از بیم ناولک مژه و تیر غمراهات * گاهی کمان ز پشت گه از دل سپر کنیم
 هز ساعتی ز موج فراقیت بپیر غم * خانه ز آب دیدن بسان شمر کنیم
 دها زیاد آتش غم خشک شد بتا * تا ز آب دیدن خاک قدمهات تر کنیم
 در آرزوی سوسن بستان روی تو * از ابر غم دو چشم بسان مطر کنیم
 گه از هوای لعل تو از دیدن در کشیم * گه بر امید سیم تو از چهره زر کنیم
 ۱۰ بر جان ما میند کمر ای کشاده عهد * چون ما ز جان بخدومت ای مه کمر کنیم
 تا روی خوب تو که کمالست در جمال * در پیش ماست کی سخن مختصر کنیم
 سوگندها خوریم که بودیم در بهشت * چون در میان کوی تو جانا گذر کنیم
 از فرماه روی تو چون بدر شد هلال * تا وصف روی خوب ترا با قمر کنیم
 در حقّه عقیق اگر در نهی سزاست * زیرا که ما بجزع ز عشقت گهر کنیم
 ۱۵ گفتی بطنزدوش که رو یار نوگرین * آن روز خود مباد که یار دگر کنیم
 تا تاج روزگار شویم ای پسر ز فخر * خاک درت چو دیدن هی تاج سر کنیم

غزل

هوراست

ای که از حسن تو خوبی را جمالی دیگرست

ای که از لطف تو گیتی را کمالی دیگرست

بر بساط حسن در قصر شرف بر تخت لطف

۲۰

شاه رویت را بهر لحظه جمالی دیگرست

در شب زلفین تو رو * * * * * صفت

بر بدر بر بسته * * * * * هلالی دیگرست

در گلستانی که * * * * *

سرو از شرم قدت مانند تالی دیگرست

۲۵

ای جوان بختی که چرخ پیر پشت روز بار
از ترس یاره وز خورشید افسر میکشد
تیغ تو در وقت صف نام از فریدون می برد
کلك تو در وقت آن خط بر سکندر میکشد
در هوای مهر تو ناهید بر ربط میزند
از برای عون تو بهرام خنجر میکشد
و هو گوید در صفت زلف بار

شعر

زلف آن زیبا رخ شیرین لب طرفه پسر
شمس پوشد در عبیر و مشک پاشد بر قر
گاه گردد چون شب رقاص بر اطراق روز
هر زمان لعبی کند با عارض آن خوش پسر
که گره بندد ز عود خام بر رنگین سمن
که زره بافد ز مشک ناب بر سمین سپر
که شود مانند شب خورشید را گیرد کنار
که شود هاروت و مر ناهید را گیرد ببر
که چو پرکاری و محور ساخته در يك وطن
که چو زنجیری و حلقه یافته در یکدگر
گاه بارد بر بساط نسترن مشک خطا
گاه کارد بر زمین یاسمن شمشاد تر
که مسلسل گردد و بندی نهد بر پای دل
که معقرب گردد و نیشی زند اندر جگر
جوشن مشکین ترا سمین سپر
* * * * *
اینک در شمشاد عنبر بارد
* * * * *

مشک عنبر بیز تو بر ماه چوگان میکند
 لعل گوهر ریز تو از بسته شکر میکشد
 وصل هر ساعت تمرا خوارتر در می نهد
 هجر هر لحظه دلمرا تنگ در بر میکشد
 تا که جان از دین و ز یاد غمت شد خاکسار
 آب رویت در دل خون گشته آذر میکشد
 در هوا از جابری باز غمت در وقت صید
 مرغ اقبال مرا هم بال و هم پر میکشد
 تا درخت حسن تو در باغ خوبی بیخ زد
 شاخ امید غم هم برگ و هم بر میکشد
 شاد باش ای بر * * * شاه
 رایت اقبال من بر چرخ اخضر میکشد
 بو المظفر سید شاه * * *
 کز برای حاسد او چرخ لشکر میکشد
 آن جهاندار که * * *
 با شهنشاهی که چترش سعد اکبر میکشد
 شهر یاری کز صفت ملکش دو عالم می سزد
 تاجداری کز شرف تختش دو پیکر میکشد
 وقت میدان مرکب او صد چو بهمن می برد
 روز هیجا رایت او صد چو نودر میکشد
 تا ز رویش لطف بیند چشم نرگس میکند
 تا ز جودش بهره یابد دست عرعر میکشد
 حلقه بهر خدمت او گوش خاقان می برد
 غاشبه بر درگاه او دوش قیصر میکشد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

(۱۵۸) علی بن عمر الغزنوی، (۱۵۸) ابوبکر بن المساعد الخسروی ۴۰۷

همیشه دولت بیدار بادا * که از وی فتنه را در خواب کردی
هوراست شعر
رخ بنفاد قمر آورده * لب بکشاد و شکر آورده
زلف تو بر گوش هانا شی است * کش بنظاره سحر آورده
ای چو گلت عارض * * * * *
سبزه بر آید ز گل ابر * * * * *
در غم خود بر زر رویم * * * * *
دل ببری گوشه کنی * * * * *
رای تو چون رایت شه شد که باز * روی بغزو دگر آورده
سلطان خسرو ملک آنکش سپهر * گفت رسوم عمر آورده
در کرم و عاطفت و رزم و بزم * سنت جد و پدر آورده

(۱۵۸) الشیخ العمید جمال الدین افتخار الشعراء ابوبکر

بن المساعد الخسروی،

خسروی شاعری معنوی بود در دولت خسرو ملک اقبالها دید و در
۱۰ اوایل ایام سلطنت معزی قبول یافته و شمال جلال و قبول آن خرشید
صبا مرکب بدو تافته در مدح سلطان شهید نغبت الله بر حتمه مگوید شعر
تا عروس حسن تو از لطف زیور میکشد
شاه دل را عشق تو بر تخت حم بر میکشد
آب رویت را چمن از تحفه بر رخ میزند
خاک پایت را فلک از دیده بر سر میکشد
گوهر نوشین تو در لعل لولوی نهد
سوسن سیمین تو از لاله عنبر میکشد
نوبت لطف و کمال بر زمین گل ی زند
رایت حسن و جمالت بر فلک خور میکشد

خطا گفتم صواب آید قبا با چین و با صورت
 نگاری را که او رشك بت چین و خطا باشد
 ز تو گر بوسه خواهم بجان بفروشی و گوئی
 تو کی دیدی که بوس ما چین ارزان بها باشد
 ز لطنت چشم میدارم که گوتم هر دم از لطنت
 چو گوش آسمان از کوس سلطان پر صدا باشد
 ملك خسرو ملك شاهی که نصرت چاکرست اورا
 چنان منصور شاهی را چین چاکر سزا باشد
 اگر با بندگان شاه در میدان روی روزی
 بدین چستی و چالاکی هانا هم روا باشد
 که با لعل دل آسایت نه بیند مجلس عالی
 که لعل قیمتی بیشك نکین پادشا باشد
 چو گرز استخوان خصم در اعضا کند سرمه
 ز فخر دست برد او فلك را توتیا باشد
 چو شاه هفت کشور اوست اورا زبیدار گوید
 که حکم مطلق گردون نفاذ امر ما باشد

شعر

همراست

وداعم دیده پر آب کردی * از آن آتش دلم پر تاب کردی
 رخت گریان که از رشك جمالت * مه و خورشید را بی تاب کردی
 زهی مای که گاه نطقی گوئی * مکانِ دُرِ عقیق ناب کردی
 رُخت محرابِ روح بود ناگه * مرا محروم از آن محراب کردی
 و گر نی بهر نقل جان فراهم * نبات و پسته و عناب کردی
 ز لعل افشاندم بر روی چون زر * سواد دیده چون سیاب کردی
 مرا کشتی و لیکن زنده نام * بمدح شاه نصرت یاب کردی
 ز خون دشمنان از تیغ چون آب * سراب تفته را سیراب کردی

(۱۵۶) صفی الدین، (۱۵۷) سدید الدین علی بن عمر الغزنوی، ۴۰

هوراست
این آتش عشقی که دلم باز افروخت * آیا ز کدام لا اُبالی آموخت
در عشقی سیاه روی شد چون انکشت * تا باز دگر باره چو انکشت بسوخت
و در مرثیه فخر الدین زنگی ابن منور گوید

گر یافت ز چرخ ذات آن صدر نصیب
دردی که علاج آن ندانست طیب
ز آن بود که او غریب و دشمن چرخست
زنگی منور بجهان دیده غریب

فصل چهارم در ذکر فضلاء غزنین و لوهور،

۱۰ (۱۵۷) الاجل الاخصّ سدید الدین شرف الندماء علی بن عمر الغزنوی،
دیوان شعر معزی غزنوی از بت خانه آزر و ارتنگ مانوی حکایت می
کند و از لذت وصال یار و مشاهده زلف و خال دلدار نشان میدهد،
عرصه فضل و هنر او بی تناهی بود و خطّه غزنین بوجود او مفاخر و
مباهی و این قصیده در مدح سلطان سراج الدولة خسرو ملک گفته است

قصیده

دلی کاندر غم عشق تو در بند وفا باشد
پسندی از وفاء خود که از وصلت جدا باشد
ز رنج خیزران قدت که در آماج خم گیرد
چو در عشقی تو یکتا ام مرا بالا دوتا باشد
ز رشک کز نه تنگت چه گویم نا چه دلتنگم
که بی مهر وفا یاری در آغوشم چرا باشد
قبای ساده پوشی به که خون گرید هی چشم
که باری کیست آن صورت که هم تنگ قبا باشد

۴. باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (عراق)

گر تفضل کند خداوند * پاره کاه و جو بفرماید
ورنه رخصت دهد که اندر شرع * روزه عید داشتن شاید

(۱۵۶) الاجل صفي الدين

جواني بصورت پیری بسیرت لطیف طبع که ایام کهل بدو مفاخر و تقدّم
او بر اقران ظاهر، در نسا اورا دیدم و ازو فواید اقتباس نمودم این
قطعه بر منوال شعر انوری گفته است

چو يك دو یار تهمت مرا بمستی گفت
که گر شراب خوشست نیست خبیگ و خر بفرست
سه چار بیت فرستادمش بدان معنی
که پنج شش می ار هست ما حضر بفرست
جواب قطعه فرستاد رقعۀ ده سطر
نه بهر آنکه خر و خبیگ زودتر بفرست
نوشته این که چو لعل مذاب و چشم خروس
مروّق و مرقّی حاصل است زر بفرست
و گر مثل نبود زر نقد هر شاید
بنسبه جامه از دوستی بخر بفرست
ورین دو نیست بده پانزده قبالککی
بخط خویش و گواهان معتبر بفرست

رباعی

این رباعی هم اوراست

۲۰. افکنده بیباغ نو بنو مفرش گل * شد باغ بهشت شکل و حوراوش گل
شد ز آب و هواء عدل در خاک نسا * از فر تو اندر دل سنگ آتش گل

رباعی

هموراست

ای آتش عشق یار دل سوزی کن * وی یاد هواش آتش افروزی کن
۲۱. درد بیست که درمانش هم از درد کند * یا رب تو از آن درد مرا روزی کن

بجر علم که واسع الرحم * کوه حلم که ثابت ارکانم
از بلندئ قدر و پستی حال * آفتابی ببرج میزانم
گرچه از ساز عیش بی برگم * در نوا بلبل خوش الحانم
بجر و کانم از آن هی خیزد * از دل و دیک لعل و مرجانم
شاعرم من نه ساحرم هم نه * پس چهام سر لطف یزدانم
بی سر و پای نافته گویم * بی دل و دست چفته چوگانم
همچو شخصی نگاشته بی روح * در کف روزگار حیرانم
گاه خندان چو شمع میگریم * گاه گریان چو ابر خندانم
بسته چار میخ دهم از آنک * خسته نه سپهر گردانم

۱۰ هموراست از صدر الدین تشریف خواهد

ای بزرگی که دست نعمت تو * هست بر نام و ننگ سر پوشم
تو پسندی که من درین حضرت * همه کرباس مختصر پوشم
چه بهانه نهم سخای ترا * که ازین گونه ما حضر پوشم
غم من جز تو کس نخواهد خورد * گر همه ساله آستر پوشم
گفتم از خدمت چو قوس قزح * حله بالای یکدگر پوشم
کی گمان بردم این که همچون ابر * آب بسته شود زبر پوشم
آرزوی کند تم که درو * خلعت خاص تو مگر پوشم
هی توانم بزر خرید و لیک * نه چنان بایدم که در پوشم
زشت باشد که من به پیران سر * پیش تو جامه نزر پوشم
تو بد و رنه زان دیگر کس * بخدای و رسول اگر پوشم

۲۰ هموراست

صائم الدهر اسپکی دارم * که بدو روز روزه بکشاید
در رکوعست سال و مه لیکن * که گهی در سجود افزاید
پاره کاه آرزو کردست * مدتی رفت و برنی آید
روز عیدست و هر کسی امروز * بطعای دهن بیالاید

۴.۲ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (عراق)

سردهان خویش را در دور خویش * از می سودا خراب افگنده
هندوان همسایه اند از بیم دزد * قفل بر یاقوت ناب افگنده
غزل همراست

زهی سوداء تو سرها گرفته * زهی عشق تو جان در پا گرفته
بدام زلف در درياء خوی * هزاران ماهی دلا گرفته
تو با یاران ره صحرا گریده * مرا در کج غم سودا گرفته
رهی زهر فراق را چشیده * تو جام باده صها گرفته
خیالت هر شی صد عقد گوهر * از آن در چشم شب پیا گرفته
زهر گوشه بخون آغشته سیلی * ز چشم من ره دریا گرفته
سحرگاهان ز آرم پرده بود * به پیش گنبد خضرا گرفته
بر آن رخساره بر هندوی زلفت * سراسر کشور یغما گرفته
بدوران جمال تو خردها * چو از مسکن ره عنقا گرفته

(۱۰۰) جمال الدین محمد عبد الرزاق الاصفهانی،

در لطف طبع بگانه و در فضل و هنر نشانه زرگری که آفتاب در
۱۰ صنعت صیاغت شاگرد خردکاری او بودی و ماه فلك نور از پرتو ضمیر
او ربودی چمن فضایل بزهرات مکارم اخلاق آراسته و از خاشاک رذایل
پیراسته و این قصیده که در فخر خود میگوید برهان هبت رفیع اوست
قصیده

منم آن کس که عقل را جانم * منم آن کس که روح را مانم
دعوی فضل را چو معنی ام * معنی عقل را چو برهانم
۲۰ گلبن روح را چو صد برگم * باغ دل را هزار دستانم
نثر را نو شگفته بستانم * نظم را دسته بسته ریحانم
دفتر علم را چو فهرستم * نامه فضل را چو عنوانم
دیده عقل و فضل را نورم * گوهر نظم و نثر را کانم
۲۴

(۱۵۳) رفیع الدین اللبنانی، (۱۵۴) فلك الدین ابراهیم السامانی، ۴۰۱

با ما تو چرا نسازی ای دوست * مارا ز چه دوست یی شماری
و هم اوراست در اثناء غزلی میگوید
قطعه

لاله پنداشت هست چون رویت * وز تو اکنون قفا هی خارد
سوسن از بهر چیست کازادی است * بنده بودن ترا نی یارد
۵ بچه دارد بنفشه سر بر خاك * پیش زلف تو سجده یی آرد
ای نگاری که چون تو هیچ نگار * قلم روزگار ننگارد
در تو از نیکویی چه شاید گفت * یی روی وز تو لطف یی بارد

(۱۵۴) الامیر العالم فلك الدین ابراهیم السامانی،

واسطه قلاده آل سامان که ارباب دانش بسامان از حسن رای او بودند
۱۰ و تنزه فضلا در چمن لطایف از طبع دلکشای او اگرچه مولد او بلاد
ما وراء النهر بود فلما در زمین عراق نشو و نما یافته بود و جواهر زواهر
اشعار او از آن معدن در اطراف آفاق انتشار کرده و این غزل آبدار از
درهای لطایف صدف ضمیر اوست که میگوید
غزل

کلالة بر فشان از هم که آن تنها نی زبید
۱۵ بگرد روز رخسارت جز آن شبها نی زبید

کلاه صبر بر بودی قبای عشق چون پوشم
که جز پیراهن وصلت برین بالا نی زبید
عقیق در فشان را شبی روزی ما گردان
که اندر دیده ها ما چنین تنها نی زبید
۲۰ مکن مگذار تا هر کس سر کوی غمت گردد
که کار شب روان غم ز هر رعنا نی زبید

همو گفته است
غزل

زلف را در بند تاب افکنده * نرگسان در دست خواب افکنده
۲۴ زآن دو جادوی کمان کش روز و شب * بیدلان را در عذاب افکنده

۴۰۰ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (عراق)

نا بغزل در همیشه از جهت عذر * شاعر خواند خط عذار بنفشه
باشد هم رنگ آفتاب گل زرد * باشد دایم فلک شعار بنفشه
باد سرت سبز همچو سرو و حسودت * چون بشب باد بی قرار بنفشه

(۱۵۳) الاجل رفیع الدین اللُّبَّانی الاصفهانی،

که معدن جواهر فضل و منبع زلال افضالست دو رفیع بوده اند که در
رفت محلّ پیاپی فضل فرق فرقاند ای سوده اند یکی رفیع مرزبان که
اورا پیاری دیر گفتندی و دیگری رفیع لبنان و بحکم تقدّم رفیع مرزبان را
مقدّم داشته اند اکنون شمه از رواج شمامه فضل رفیع لبنان در قلم آید
که در غزلی می گوید

۱۰ یار گل رخ ز در در آمد مست * دسته از گل شگفته بدست
چهره بی خنده همچو گل خندان * چشم بی باده همچو نرگس مست
گرد عارض ز خط بنفشه ستان * زلف را داده چون بنفشه شکست
همچو سوسن ربان خود بکشاد * بجدی دلبر چو غنچه بیست
گرچه ننشست همچو سرو از پای * ایستاده بیباغ دل بنشست
۱۵ گفتم ای دل چه گویش دل گفت * از ظریفش هرچه گوئی هست
و این غزل که از خیال وصال یار با جمال حکایت میکند اوراست

ای روی تو چون گل بهاری * بر خیز و بیاری چه داری
روز بست خوش و تو دلبر خوش * جای خوش و وقت شاد خواری
در مذهب عاقلان چنین جای * شرطست که عیش خوش گذاری
۱ ی باز خود از دولب شکر بار * نای نخوری شکر نیاری
در لطف چو یاسمین نای * بر حسن چو ارغوان سواری
رخساره ز می چو لاله گردان * ای آنکه هزار لاله زاری
از روی تو بر شکوفه جورست * وز زلف تو بر بنفشه خواری
۲۴ با چنگ بساخت نای نالان * یا رب چه خوش است سازواری

چون خطّ معشوق نیست نازه و خشبوی * از غمر آنست سوگوار بنفشه
 گرچه شود در خط از چه گردد غمگین * چون خط او نیست مشکبار بنفشه
 کوژ و توانست و هم ز شرم خط یار * سر بیر افکنده شرمسار بنفشه
 طبع زبان از قفا کشید برونش * تا نبرد نام خط یار بنفشه
 حاسد گوید بر آمد از گل او خار * آه نداند هی ز خار بنفشه
 هست ز بهر شکار جان و دل خلق * بر گل رنگین شده سوار بنفشه
 دولت ما بین که گرد باغ رخ دوست * هم دل و جان ی کند شکار بنفشه
 نی که چو بیمار دید عشق دل ما * رفت بر لعل آن نگار بنفشه
 ز آنک بدرمان بود بنفشه و شکر * خواست که گردد شکر نثار بنفشه
 آری هر که که با شکر نبود یار * ناید بیمار را بکار بنفشه
 ای پسر خوش ترا که گفت که ناگاه * بلعجی کن ز گل بر آر بنفشه
 از من دل سوخته شنو بنصیحت * گرد من بیش ازین مکار بنفشه
 تا ز تحسّر مرا نباید گفتن * آه که بر گل نهاد یار بنفشه
 آه که بر لاله خیره آمد سنبل * آه که گل را نهاد خار بنفشه
 ما دل خود خوش هی کنیم و گرنی * گل را کردست در حصار بنفشه
 شاه زیاحین گلست حرمت گل دار * کس نکند بر گل اختیار بنفشه
 تازه و تر تا بمحشر باشد چون ورد * زین غزل نغز آبدار بنفشه
 زین غزل مرزبان چو سرو و صنوبر * سر بفلک برد از افتخار بنفشه
 چون نرود برفلک سرش چو بدو بست * با لقب و نام شهریار بنفشه
 ۲۰ شاه جهان ارسلان که کرد ز خلش * بوی خوش خویش مستعار بنفشه
 پشت حسودش بنفشه خواندم و تا حشر * برد فرو سر ز ننگ و عار بنفشه
 دایم چون نیکخواه و حاسد ملکش * سرو بود فربه و نزار بنفشه
 در چمن ملک او که روضه خلدست * باشد پاینده چون چنار بنفشه
 نیست عجب گرز حرص دیدن بزمش * چشم چو نرگس کند هزار بنفشه
 ۲۵ شاه نگرده بسال و ماه چو او خصم * سرو نگرده بروزگار بنفشه

(۱۵۳) رَفِیع الدین المرزبان الفارسی،

رَفِیع فارسی که فارس میدان بلاغت و اختر آسمان سعادت بود شعرا و در علو از عرش در گذشته و لطایف سخن او بساط نظم عنصری و رودگی در نوشته و این قصیدک مصداق این دعوی و برهان این معنی است

قصیدک

گل در رخ ی چنان بَخندید * کش مغز در استخوان بَخندید
ساقب رخ چون عقیق بکُشاد * ناگه بهمه دهان بَخندید
شد باغ ز خندش چنان خوش * کاندن تن لاله جان بَخندید
ی نیز ز شادی ارچه پهرست * در روی گل جوان بَخندید
از خند این دو یار هدم * جان تازه شد و جهان بَخندید
با لاله عقیق همسری جست * یاقوت میان کان بَخندید
ای دوست بیا که چون رخ تو * گل بر مه آسمان بَخندید
چون چشم من ابر زار بگریست * چون روی تو بوستان بَخندید
رعد آمد و بر کشید نعره * بیهوده و برق از آن بَخندید
چندان بگریست ابر بر صبح * کر گریه اش ارغوان بَخندید
آخر خورشید از ابر چون جام * در دست خدایگان بَخندید
سلطان ملک ارسلان که تیغش * بر جوشن دشمنان بَخندید
بر حاسد او زمانه بگریست * کان خنجر جان ستان بَخندید
در معرکه چون گرفت نیزه * بدخواه ملک ستان بَخندید

قصیدک

۲۰ هوراست

از گل و سوسن نمود یار بنفشه * دایره شد گرد لاله زار بنفشه
روی دلافرز یار تازه بهارست * نیست عجب خاصه در بهار بنفشه
عارض معشوق و خط او بچه ماند * لاله گرفتست در کنار بنفشه
تا خط او دید گِرد لاله دمیک * پشت دوتا کرده بنک وار بنفشه

خطبه و سکہ فضایلش بنام او ختم شد و جز این مثنویات از وی شعر
کم روایت کرده‌اند در نیسابور از بزرگی شنیدم که از وی نقل کرد شعر
هزار بار بجان آمدست کار مرا * نگشت عشق تو الا یکی هزار مرا
ز خام کاری کاری چنان مکن با من * که هیچ کار تو نآید هیچ کار مرا
در آن زمان که نداری سر جفا بردار * دودست و گوی خدایا برین مدار مرا
چوبی کنار و میانست عشق تو لا بُد * میان دل [کشد] از دیده در کنار مرا
در آب چشم و گل خاک ره فرو شدام * بیک عنایت ازین آب و گل بدار مرا
هم اوراست

جو بچو محنت من زان رخ گندم گونست
که همه شب رخ پرکام از آن پر خونست
دانه گندم او سنبل تر دارد و باز
کمترین خوشه او سنبله گردونست
من نه خوردم بر ازو صبرم ازو گندم خورد
کز بهشت در او جسم رهی بیرونست
من چو گندم شدام از غم او دل بدو نیم
ای غم آور آنکی جو که نضای چونست
از ترازوی دو زلفش جو جوی مشک خرم
گندی ی خواهم افزون که سخن موزونست

در مرثیه پسر گوید

ای شده هم سر خوبان بهشت * آنچنان عارض و آنگه بر خشت
بر رخ عمر بسر بردن خوش * دوزخی نا شده رفتی به بهشت
خط نیاورده بتو عمر هنوز * این قضا بر سرت آخر که نوشت
چه عجب گر شودی جان و جهان * خاک از دیده من خون آغشت
سبزه زاری خطت اندر خاکست * آب کی باز توان داد بکشت

۲۹۶ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (ما وراء النهر)

بنسب آمد جتّی این رباعی بگفت

زبای

سعد ای شده نحس اصل بد روزی تو * بر بسته فلک میان بکین تویی تو
تو نقش کزی و ناگه از آمدنت * شد جمله زا و هاء ما روزی تو

(۱۵۰) اصیل الدین بن النجیب السمرقندی،

از لطیف طبعان سمرقندست و ایات او در غایت لطف و طراوتست و
آنچه او گفته است محض لطف طبع است در حق سعد نجاری گوید رباعی
نجمار بچاکری تویی در خورِ مغ * شعر تو خطاست جمله چون دفتر مغ
چشم بکلاه مغ هی ماند راست * زیراك سپید است و کز و در سرِ مغ
در حق پسر کاک پزی گوید

۱۰ روی تو بروشنی سبق برد از مه * وز نور تو در توکی توان کرد نگه
با منبر تو چرخ یکی پست حقیر * با کاک تو جرم مه یکی قرص سیه
و او از احداث است بیش ازین از لطایف ایات او استماع نیفتاده است
برین قدر ختم افتاد،

فصل سیوم در ذکر شعرای عراق و مضافات آن،

(۱۵۱) المحکم الکامل نضای الکعبه،

۱۵

نضای کعبه که گنج فضایل را بدست بیان بر پاشید و خزانه لطایف را بر
فرق جهانیان نثار کرد ابکار لطایفی که وراء استار مخزن اسرار و متواری
اند اگر رخ بنایند دلهاء عشاق برابند و تنگ چشمان معانی که در
ترکستان نظم مجنون و لیلی اند اگر پرده از رخ بر اندازند عقول عقلاء
۲۰ روزگار را شکار کنند چون در شیرین سخنی بر سریر فضل خسرو بود قصه
خسرو و شیرین چنان نظم کرد که روان عنصری تلج کام شد و چون
۲۲ مالک مالک بلاغت بود قصه سکندر چون آینه در چشم سامعان نمود

فکند از لعل او در گلشن روح * نسیم عنبر سارا زمرّد
خطش بر عارض سیمین نماید * مرکب در ید بیضا زمرّد
نسیم خط او چون بخت دستور * فشانند از خالک بر صحرا زمرّد

علاء المملک آن فرخنده دستور

که برگنج مالک هست گنجور

و وقتی اورا بقصید امتحان کردند ردیف پیاله این قصید بر بدیهه بگفت

قصید

چو آرد سوی لب دلبر پیاله * کند لعلش پر از شکر پیاله

دو چشم در پیاله لعل او دید * ز لعلش فتنه شد دل بر پیاله

اگر خندد بوقت نوش گردد * صدف کردار پر گوهر پیاله

چو دید از مطلع رخسار چشم * صفاء عارض او بر پیاله

یقینم شد که بیند اهل تعجیم * خیالات پری را در پیاله

چو آذرگون نماید بر کف دست * ز روی آن بت آزر پیاله

نو گوئی از صراحی کردستانی * بجای آب پر آذر پیاله

زهی از عکس رخسارت گرفته * فروغ لاله احمر پیاله

اگر نوشم ز هجرت باده گردد * ز اشکم ارغوان منظر پیاله

دل دارد ز عشقت فخر چونانک * ز عشق مخمر کشور پیاله

علاء المملک دستوری که دستش * نماید همچو جرم خور پیاله

فلک قدری که زبید بزم اورا * قدح نه چرخ و هفت اختر پیاله

خضر علی که گردد بر کف او * پر از مطلوب اسکندر پیاله

صبا خلقی و آهو نرگسان را * کند در بزم توساغر پیاله

بهشتیست از وجودت بزم و پیدا * درو چون چشمه کوثر پیاله

میان در خدمتت بستست دایم * بسان جرم دو پیکر پیاله

عدو در دست قهرت همچنانست * که اندر دست بازی گر پیاله

و سعد بنجار که ذکر او تقریر افتادست احوال است و کثر چشم وقتی

(۱۴۹) الحکیم جتّی بیا،

از لطیف طبعان نخب است طبیعت او غیرت چاه کش و جمال فریجت
او [در] لطایف معانی ماه کش در خدمت علاء الملک شرف الدین امیرک
اختصاص یافته بود و چند قصیده در مدح او پرداخته این ترجیع بند
در مدح او گفته است،

چو بارد یارم از گلنار گوهر * شود گل خار و ماند خوار گوهر
سزد کر دیده تنگ شکرش را * خرد مردم بصد خروار گوهر
ببارد پیش چشم من که دریا * نماید چون لب دلدار گوهر
بالماس مزه اندر شب و روز * بسی سقتم ز هجر یار گوهر
کم غلطان ز موج اشک هر دم * ز بحر دیده بر رخسار گوهر
مگر چشم سر کلک وزیرست * که بی بارد صدف کردار گوهر

علاء الملک دستوری که کلکش

کشد آفاق را در حد ملکش

چو دلدارم کند گوهر فشان لعل * فشام بر زر از جزع آن زمان لعل
۱۵ که سودای لبش در کله افکند * که مغز او نشد در استخوان لعل
لبش لعلست و مهر از خانه نور * نگارد مهر مهر خود دران لعل
باشکم نسبتی دارد همانا * نماید آب وار از بهر آن لعل
ز عشق آن لب جان پرور اوست * که خون میگریذ اندر جرم کان لعل
ز اشک چشم من در دست دستور * ز خاتم میدهد گوئی نشان لعل

علاء الملک دستوری که بختش

نهد بر گوشه افلاک نختش

چو گشت از لعل او پیدا زمرّد * نهان شد در دل خارا زمرّد
دو لعل سرخ رو از اشک باشد * حجاب لولو لالا زمرّد
۲۴ دلم با رخ عشق او چنانست * که نور چشم افعی با زمرّد

قدوم من بگفت

قطعه

شعرارا ستوده حالی بود * که از آن بود در دلم حسدی

چون شهابی رسید باز از مرو * شعرارا رسید چشم بدی

و گفت وقتی شعر حکیم درّی را نعدی می کردم شمس خاله این دو بیت
بگفت،

قطعه

فرزانه شهاب الدین دستور الافاضل * رأی تو بجز پیش رو غیب نیامد

چندان نکت نغز که در گفته درّیست * این طرفه که در چشم تو جز عیب نیامد

و این قطعه در حقّ وزیر هراة گفتست هجو مجد الدولة

قطعه

خدایگان وزیران شهاب دولت و دین * که گاه جود گفت آب بحر و کان ببرد

۱۰ گهی ز عدل تو ممکن نمی شود که ستم * بکهرباء رخ از راه کهکشان ببرد

گر آستانه خود بر فلک برد ایام * گمان میر که سر از خط آسمان ببرد

ز تاج خرقان شاید نیبره ماندست * که هر کجا برود غم بی کران ببرد

مقامری که بتزویر هر لباساتی * ز نقش شش جهت کعبتین نشان ببرد

نیابت تو ورا در سرست سالی شد * زهی دماغ تبه خود کس این گمان ببرد

۱۵ مقامر ارشود ای صدر نایب تو بدان * که تا بهیزم دیگ تو رایگان ببرد

تونیک نای و میدانم از عقیدت او * که آب روی تواز بهر نای نان ببرد

دراز دستی او چون ترا شود معلوم * خیال شبیه گفتارم از میان ببرد

دریغ نبود آخر که اینچنین صیدی * ز دام تو بجهد رایگان و جان ببرد

هموراست

رباعی

۲۰ ایام چو ما بسته امید تو باد * عید همه کس روی چو خورشید تو باد

ابروی سپهر و سمه گون یعنی ماه * طغرای مثال عمر جاوید تو باد

در هجو ملك سنجر گوید وقتی که او را بآموی فرستادند

سنجر که بمنصب ازنگ و پوی رسید * آخر چو زبان بکام بد گوی رسید

۲۴ يك موی ازو تا باجل بیش نبود * المنة لله که بآموی رسید

۳۹۳ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (ما وراء النهر)

شاهها گفت از جود سحابی دگرست * در سایه چترت آفتابی دگرست
در خاک نهد هر نفسی دشمن را * تیغ تو که هر زمان بر آبی دگرست
هوراست رباعی

گفتم که بد انداز جگر سوختنم * امروز نظر گاشت بر سوختنم
پرسید که بر آتش عشقم چونی * گفتم که باقبال تو در سوختنم
و این غزل هم از وی نقل کرده اند
ای حسن با جمال تو بازار یافته * اندیشه از وصال تو آزار یافته
تو آفتاب حسنی و عکس جمال تو * چون مشتری هزار خریدار یافته
تعویذ من تمام نکردی که در سماع * در گردن تو دست چو طومار یافته
۱۰ جان مرا رخ تو چو [پروانه سوخته] * عشق مرا غم تو چو طیار یافته
هر کس که چشم شوخ تو دید بهر نظر * در دل نشان غمزه خون خوار یافته
باد صبا ز زلف تو در هر سپیچ دم * با خود هزار کلبه عطّار یافته
هر کس که با غم تو نکوشید در جهان * از غم ز کار ماند و غم کار یافته
تفصیل عاشقان ترا بر شمرده عقل * اندک شمار کرده و بسیار یافته
۱۵ از نقطه دهان تو امید را دلم * در گرد نقطه تو چو پرکار یافته
مرغ طبیعتم بگه وصف لعل تو * آب حیات در سر منقار یافته
بودم گان و گشت یقینم که در جهان * جویند هست و نیست کسی بار یافته
ذکر گمان ابروی تو هر که کرد زود * زه در دهان خویش چو سوفار یافته

(۱۴۸) شهابی غزال خجندی،

۲۰ شهابی که شهاب ثاقب فلک هنر بود اگرچه میزان چشم او چشمه وار
احول بود و در دو کفه چشم او تفاوتی اما زبانه زبان او نقود طبیعت
راست چنان سنجیدی که در آن ذره طعن نگیجیدی و یکی از لطافت طبع
او آن بود که مطایباتی که در حق او گفته بودند یاد داشتی و حکایت
۲۴ کرد از او شنیدم که وقتی از مرو بخارا رفتم برهان اسلام این دو بیت در

چون بدیدم چه گفتمش گفتم * مرحبا مرحبا در آی در آی
و بدوستی عیادت نامه نوید

قطعه

شك نیست که شمس دین و دولت * در مرثیه جلال باشد
چون چرخ بر آستان مخدوم * با حرمت با کمال باشد
با دیده مردی و رادے * دل جوی تر از خیال باشد
در روضه صحبت و سلامت * سر سبزتر از نهال باشد
ذاتش که جمال سال و ماهست * در عصمت ماه و سال باشد
و آن رخ که هرگز مبادا * بر شاه ره زوال باشد
جانست و بقول اهل حکمت * زنجورئ جان محال باشد
۱۰ و قصیده گفته است در حق بزرگی این سه بیت از آن قصیده است بیش
بر خاطر نبوده

ای خط دلفریب که بر مه دمیده * زنجیر بی دلان ملامت رسیده
با ارغوان نازه جمال بنفشه * بر پرنیان ساده خیالی کشیده
خط تو آیت نیست ز خوبی و حسن را * بسیار خوانده و برو بر دمیده
۱۰ در مدح سلطان خوارزم شاه گوید

.... امل رای صواب تو فتاد * دریای اجل تیغ چو آب تو فتاد
تا آب حیات را سر خلق نماند * زحمت همه بر خاک جناب تو فتاد

هم در مدح او میگوید رباعی

تیغ تو که عالم بفرغان آید ازو * آبیست که دشمن بزبان آید ازو
۲۰ هر ذره که از خاک درت برگیری * بوی سر شاهان جهان آید ازو

و در شهر سته سبع و تسعین و خمس مائه اورا در بخارا در مدرسه سفینه

دیده آمد و ازوی این رباعی استماع افتاد رباعی

سایل که زده رجز دل خسته نیافت * هرگز در ولاء ترا بسته نیافت
ایام نریخت خون خصم تو چو گل * تا از سر تیغ تو چو گل دسته نیافت

رباعی

۲۰ هموراست

۳۹۰ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (ما وراء النهر)

كلکش اگرچه شب صفت و روز پیکرست * يك روز نیست کو صف پیکار نشکند
یا رب چه لشکر است در ایام کلك او * کز صد هزار لشکر جرّار نشکند
مرغیست طرفه مرغی کو شیر چرخ را * گر بشکند بمخلب و متقار نشکند
ای معجز زمین که عطارد بر آسمان * بی کلك تو دفانر اشعار نشکند
يك شاعر تو نشکند اوراق شعر تو * کز تو هزار صرّه دینار نشکند
يك بامداد نیست که در بزم تو جهان * بر سفره عطاء تو ناهار نشکند
زوّار کف تو ندارد در انتظار * ز آن رو که تا یکی دل زوّار نشکند
چندین مبالغت مکن اندر حیا و جود * تا ابر و بحرا ز کفت کار نشکند
گر قلعه بقاء ترا تا هزار سال * دوران چرخ دایره کردار نشکند
۱۰ صد شعر گر بگویم ناید یکی چنانک * هرگز نگار طره بهنجار نشکند
چندانکه جرم چشمه خورشید نشکند * چندانکه سفف گنبد دوار نشکند
بادا ثناگر تو زمانه چنانک هیچ * تا روز حشر خامه گفتار نشکند

السید الاجل اشرفی السمرقندی، (۱۴۷)

اشرفی که در بدیهه گوئی و لطیفه پردازی مثل ندارد لطافت سخنش نسیم
۱۰ سحررا دیور ادبار خواند و ظرافت شعر او سحر ساحران را بی طراوت
ماند اگرچه گران گوشست اما سبک روح است آهسته شنود اما صدای
صیت فضل او بجمله اسماع رسید است این غزل از لطایف طبع اوست
غزل

سوخت جانم بچشم فتنه نمای * کافریش برای فتنه خدای
۲۰ روی او آفتاب مشکین خط * خط او مشک آفتاب آرای
با دل خویش هر زمان گویم * کان بت عیب جوی عشو نمای
گر رضای مرا بجوید آه * ور وفای ترا ندارد وای
دوش ی خوردهی بیاد رخس * باده چون وصال جان افزای
که در آمد بنزد من ناگاه * غرقه در خوی ز رنج سر تا پای
۲۴

(۱۴۶) عجبیٰ خجندی،

از اعاجیب ایام و نوادر روزگار بود عنصری آن طبع زاینده را بنده و انوری با نور طبع او سایه بر خود نا افکنده روان معزی از غیرت نکلم آن خجندی دل پر خون و سخن او در خنثت اگرچه باد بود اما بغایت موزون، جواب مولانا شرف الدین حسام گفته است و نشکند ردیف آن گرداینده

قصیده

یک آرزوی من ز گل یار نشکند * تا در جگر مرا غم او خار نشکند
رویش نهاد بر دل من بار غم و لیک * پشت دل من از پی آن بار نشکند
هر بار عهد کرد بوصل و شکست باز * لیکن اُمید هست که این بار نشکند
۱۰ بر من چو حلقهء زره کی شود جهان * گر حلقهء زلف زره وار نشکند
که جز ببند زلف دل خلق نگسلد * که جز بخیل خال شب تار نشکند
کس نشکند مکابره یکنار زان دوزلف * کش آرزوی نافهء تاتار نشکند
هر روز چشم من ز چه معنیست پر خمار * گر نیم شب هی در خمار نشکند
گلزار اگر مقابل رخسار او شود * هرگز بود که گونهء دینار نشکند
۱۵ گل کیست پیش عارض آن ماه آسمان * کورا ز شرم رنگ ز رخسار نشکند
ای آفتاب حسن بگردون نظر مکن * تا مه ز شرم حقّه انوار نشکند
با طرهء شکسته به بازار بر میآ * تا روی نیکوان را بازار نشکند
مشکن طاسم دوستی و دشمنی محوی * تا بار دیگر این دل افکار نشکند
با من ببند عهد و بیاموز از آسمان * کو هیچ عهد سید احرار نشکند
۲۰ بحر هنر موفق دین آنک طبع او * گاه سخا ز ابر گهر بار نشکند
مستوفی ممالک خسرو که رای او * از رایت ستاره سیار نشکند
ولا محمد بن ابی بکر کو بقر * جز ناولک زمانه غدار نشکند
گیتی ز ظلم نشکند از هم بدست عقل * تا گردن سپهر ستمکار نشکند
۲۴ با او جهان حسد نکند و اندرین قدر * کی بانگ کوس حیدر کرار نشکند

بصانعی که تصاویر کاینات حدوث
 ز کلك صنع بيلك قطره آب می بندد
 چو نعل مهرا و آتش شفق انداخت
 سپهر را بخط حکم خواب می بندد
 کمال عزّت او از جلال استغنا
 کسوف وحشت بر آفتاب می بندد
 که دست فرقت تو ای فلان دولت و دین
 مرا بهر مزه دُرّ ناب می بندد

و این رباعی او گفته است

۱۰ بر کس ز وفا چو می رقم نتوان زد * زین پس بره مهر قدم نتوان زد
 جز ز آینه روی همدی نتوان دید * زان نیز چه فایده چو دم نتوان زد
 وقتی در خدمت تاج الدین صدر الشریعت بودم خرزّه آوردند چون
 بتناول آن شغل افتاد ناگاه کارد خطا شد و انگشت تاج الشریعت را بهرید
 و در حال او بر بدیهه این دو بیت گفت
 رباعی

۱۵ ای با قدرّت بلندئ کیوان پست * شد آرزوی تو می جود تو مست
 گردون بهزار حیلّه نا کم بخشی * يك شاخ ز بحر پنج شاخست بر بست
 و در مدح سلطان سمرقند گفت
 رباعی

ای بندۀ درگاه رفیعت که و مه * عدل تو ز بند چرخ بکشاده گره
 در معرکه بهرام چو تیغ تو بدید * چون تیر دهان باز بماند از پی زه
 ۲۰ و این لغز در صفت انگشتین گفته است
 قطعه

چیست جری خفته قد مانند جانان دلفریب
 چپ دهندش سروران هر گه که آید شان بکار
 دست گیر مرد و زن باشد ز نیکو سیرتی
 زین قبل شد در زمانه سرخ روی و نامدار

این قطعہ بر بدیہہ بگفت،
قطعہ

شہ زادگان عالم ہر مرثیہ کہ بود
کردند از زبان شکر بار خود ادا
در شعر سعد نحس چو رای صواب شان
بگرفت صد خطا و خبر شد از آن مرا
گفتم بہر کجا کہ بینم بگویش
کای کون فراخ کوسہ بی ننگ بی حیا
شعر تو منشی است سراغ بصر برش
شعرت توار دیست سراسر ہمہ خطا

۱۰ و وقتی سعد الدین کافی را چشم بدرد آمد و یک چشم را بجهت آن بیستہ

بود، فہمی بر بدیہہ این رباعی بگفت

درد آمد و در دیہ کافئ تن زد * چشمش ببریڈ و زخم چون آہن زد
یا رب بگمار تا کہ جلاد اجل * چشم دگرش ببندد و گردن زد
و وقتی صاحب اجل را گوش درد میکرد، این رباعی در آن معنی بگفت

رباعی

۱۵

طوق شہ سیارہ بفوش تو رسید * وز بخت دواج ہم بدوش تو رسید
در من چو نظر نکرد چشم کرمٹ * درد دل من بنک بگوش تو رسید

(۱۴۵) سعد الدین مسعود دولتیار،

جوانی در ہر ہنر تمام بہتئی عالی و خلقی خوش از موالی خاندان آل
۲۰ برہان بود اگرچہ او در اسلام متولّد شد بود فامّا پدر او در ملت آتش
پرستی بود کہ آفریدگار تعالی اورا سعادت ہدایت کرامت کرد و پسر
لطیف مقبول ارزانی داشت و جملہ اکابر بخارا بمحاورہ او مؤانست
جستندی و اورا اشعار لطیف و خوبست و وقتی نزدیک این داعی قطعہ

قطعہ

(۱۴۴) المحکم مجد الدین فہمی البخاری،

اُمّی بود اگرچه کتاب ندانستی اَمّا کس انگشت بر حرف او نتوانست نهاد
در هنر و رنج تحصیلی نداشت فامّا رایت شعر از اوج شعری در گذاشت
جمله معانی او بکر بود و جمله الفاظ او منقّح ذات او اعجوبه بود از
عاجیب روزگار و نادره از نوادر ایام و شهرت او برین يك دو بیت
بود که در غزلی گفت

هرگه رخ رنگین تو از کوی بر آید
فریاد دل خسته ز هر سوی بر آید
گوئیست ز بخدان تو ای دلبر و هرگاه
چوگان دو زلف تو بدان گوی بر آید
اندر کوی مغرب فتد این گوی زر اندود
فریاد ز زهاد یکی گوی بر آید
دادی تو مرا وعده بدان عارض چون سیم
ترسم که بدان وعده تو موی بر آید
ز آن موی تو صد فتنه بمن روی نهادست
چون دزد که از جانب آموی بر آید
و وقتی بتذیک داعی قطعه فرستاد در تمهیت قدوم رمضان که این
دو بیت در آنجا بود میگوید

نافت مه چون بیکدر نور ز چرخ نیلی
چونک خورشید ازو دور بر آید بدو میل
بیکدر نیل بود بر رخ پر نور و لبک
بیکدر نور پدید آمد بر روی چو نیل

و میان او و سعد الدین کافی مشاعرات است و مہاجات، وقتی سعد
الدین کافی در وفات شمس الدین ابن مرثیہ پرداخت در آن تخطیہ کردند

او در مضمار بیان نازبان باد پای لطایف فضلارا باز پس ی انداخت،
وقتی سعد الدین مسعود دولتیار مرثیه گفت صدر سعیدرا که صاحب
صاحب قران وارث اعمار جمله صدور بود جماعتی از ظرفا اورا حرکت
دادند و گفتند این شعر سراجی است، شمشى گفت
قطعه

مسعود نحس پیکر مُغ زاده شعر گفت

روزی که صد هزار دل از درد بود داغ
گفتا که شمع شعر منست این که بر فروخت

روشن شدم که شعر سراجی است چون چراغ

و اگرچه هزل است و فحش اما در هجو سراج الدین عارفک معروف گوید

عارفک خوردی پلیته تا سراجت شد لقب

تا بپریم دوغ ریزم هر شبی چون روغنت
کبر خواهم گفت زن را از بر من دور کن

تا نه شیند گرد این کُشنام بر پیرامنت
گرچه گویم من نگویم ی بگویم کبر خر

تا کجا تا خایه در چه در کس و کون زنت

و در وقتی که صدور بخارا بعد از عهد دولت صدر سعید عبد العزیز
تغیبه الله بر حمت باردوی رفتند و بخدمت خطایان مایلت ی نمود و
بنویه ملك سبخر جمله بهراء یکدیگر اموال خطیر در خطری نهاد رفتند
و مثالها آوردست و با نیزه و نکسه بحاصل کرد و البته آن فرمانها بنفاد
نرسید و جمله وام دار و مفلس شد و دیوها بی آب و اسباب خراب شد
شمسى این رباعی گفت

ای از خط حکم رفته پرهای شما * بر راه خطا بود سفرهای شما
گفتند که کار کثر بر راست شود * گر راست شود دریغ زرهای شما

۲۸۴ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (ما وراء النهر)

دیوانه مرا دو زلف بر بند تو کرد * بیگانه مرا از خویش پیوند تو کرد
قصه چه کنم دراز کونه اینست * مارا بسمرقند سمرقند تو کرد
هموراست رباعی

ای روی دل دل شد جز سوی تونی * تن را دل و جان بجای يك موی تونی
پیچاره دل خون شکر را وقت سرشك * از دیده گذر باشد و از روی تونی
هموراست رباعی

از مشك بگلبرگ تو بر زنجیره است * در پیش رخ تو شمع گردون خیره است
تو چون قلی و من چو کاغذ که چنین * از رفتن تو جهان بمن بر تیره است
و یکی را از معارف هجو کند میگوید
رباعی

۱۰ با من چو رضی دین خط آموخت نخست

بس زود در آمدم و شد آخر سست
بسیار گرفتم من تاو نعلیم
من عین نگون کردم و او کاف درست

در مدح سلطان سمرقند گوید
رباعی

۱۵ شاهها کرم و جود ترا پیشه رسید * سهم از تو بشیر شرزه در بیشه رسید
تیر تو چه تیز پای پُران پیکست * کاندر دل خصم تو جواندیشه رسید
هم در مدح سلطان گوید
رباعی

ای شاه جوان بخت جوان بختی * شایسته ناجی و سزای تختی
از بر می کوش چرخ شد بند تو * چون دید عدو ز بیم چرخست سختی
هموراست رباعی

آن دلبر قصاب ز من باد بجل * هر چند که برگرفت و کردم بسمل
زلفش چو فناره شد سراسر معلاق * آونگ بجای گوشت از وی همه دل

(۱۴۳) الحکیم شمسى الاعرج البخارى،

۲۴ حکیم شمسى که از لطیف طبعان بخارا بود اگرچه لنگ بود اما جواد قریح

(۱۴۱) شمس الدین خاله، (۱۴۲) سعد الدین التجاری السمرقندی، ۲۸۲

و این رباعی از نتایج طبع اوست
چون حرف اگر با سخنی آویزم * در هر معنی لطیفه انگیزم
و رجز بشنای تو زبان تر گردد * همچون سخن از سر زبان برخیزم
و هوراست در درد پای صاحب
گر درد کند پای فلک پیامت * سر بیست در آن عرضه کم بر رأیت
چون از سر دشمنت بجان آید درد * آید بتظلم و فتد در پایت
هوراست
گنجشک درت را نظر شاهین است * چرخ تو که دار فلک نمکین است
بر چرخ فلک ز بهر پای پازن * خورشید مگر جلاجل زرین است
۱۰ و اگرچه لطایف اشعار او بسیارست فاما چون مدتی که داعی از ما وراء
النهر غربت کردست آنچه بر خاطر بود فراموش شدست و آنچه مسودات
بود ضایع گشته برین قدر اقتدار افتاد،

(۱۴۲) سعد الدین اسعد التجاری السمرقندی،

درودگری که روان عنصری بروی درودگرست چون رود لطایف را بر
۱۰ ساز بیان بندد از ذوق آن عطار دو رود از چشم روان کند اگرچه
در میدان بیان سوارست و نظم او در ساعد لطافت سوار فاما اکثر نظم
او رباعیات است و در آن شیوه شهرتی دارد و در آن فن مهارتی و آن
طریق عالیت و از وی شعر و قطعه کم روایت کرده اند رباعی چند گفته
است کم گفته ی گوید
رباعی

۲۰ ای زلف تو رنگ برده و بوی از مشک
چو گان شه و برده بسی گوی از مشک
يك موی که از فرق تو افتد بزمین
فرقش نکند کسی يك موی از مشک

رباعی

۲۲ و هوراست

گر تو قمر شوے سفر تو بروز نست
 ورتو رسن شوی گذر تو بچنبرست
 پرهیز کن ز صحبت نا اهل هان و هان
 ار چند روی تازه و با زر چو عیبرست
 دانی چرا خروشد ابریشم رباب
 از بهر آنکه دایم هم کاسه خروست
 زنهار سعد کافی در خلق دل میند
 دل در خدای بند که خلاق اکبرست

و این رباعی همو گفته است
 رباعی

۱۰ نیک و بد خلق را قضائی میدان * خلفان زمانه را ریائی میدان
 امروز هر آنکه پارسائی ورزد * آنرا سبیش ز پارسائی میدان

هموراست
 رباعی

گر زر داری ناز تو سلطان بکشد * بیداد تو جانان تو از جان بکشد
 آنکس که چو کارد با تو در بند زرت * گر تیغ ز نیش از بن دندان بکشد

۱۵ شمس الدین محمد بن المؤید المحدثی المعروف بجاله (۱۴۱)

که هاله یعنی خرمن ماه گدای ضمیر اوست و عطارد چون سنبه خوشه چین
 کشت زار لطایف او در کمال لطف طبع و جمال فضل و حسن معاشرت
 و لطف منادمت عذیم المثل وقتی مر صاحب اجل را هجوی گفته قطعه

دوش دیدم صاحب پر دخل خرج انگیزا

آتشی بر سر چو شمع و نافته دل چون سراج

گفتم ای دستور گردون مرتبت در ملک شاه

آبداری همچو بخت و سرفرازی همچو ناج

این تفکر چیست گفتا زشت باشد ای جوان

معجزی در عهد ما با ملک و آنکه بی خراج

آتش بجان خوش نفسان در چه لایق است
 و اینک دهان کاغذ حس پر ز شکرست
 حرص آنچنان شدست بگرد جهان روان
 مردم برای شربت آبی سکندرست
 دیدی بدان شبان که گرفتی همیشه شیر
 آری شبان ز شیر گرفتن توانگرست
 در کوزه‌ها شیر فزودی همیشه آب
 بفروختی بخلق که شیر مطهرست
 پیوسته شیر خود را با آب میفروخت
 پنداشت کاره‌ها همه سال برابرست
 بنگر بدان شبان چه رسید از بلای حرص
 اینک بگویم که دلت نیک غمخورست
 سیلی در آمد و رمه خواجه را ببرد
 فریاد کرد خواجه که چه شور و چه شرست
 آواز داد هاتش از گوشه و گفت
 کین خالک نوده خانه پاداش و کیفرست
 آن قطره‌های آب که بر شیر می زد
 شد جمع و سیل گشت و چنین فتنه گسترست
 ای مرد خسته دل توئی اکنون چو آن شبان
 دانی که چیست آن رمه این زر و زبورست
 خشک از زکات باز گرفتی و در دریغ
 بردند جمله مژگان تو برست
 در کار حق خیانت و تزویر خوب نیست
 انگار روز عمر تو خود روز محشرست

چون مشرق است خانه و نان تو آفتاب
 سایل چو صبح بر در تو پهرن درست
 طاوس را بدیدم می کند پُر خویش
 گفتم مکن که پُر تو با زیب و با فرست
 بگریست زار زار و مرا گفت ای حکیم
 آگه نه که دشمن جان من این پرست
 ای خواجه پُر و بالِ تو میدان که زرِ تست
 زیرا که شخص پاكِ تو طاوس دیگرست
 گر زر نباشدت چه ستاند کسی ز تو
 معلوم شد که دشمن جان تو این زرست
 یا رب چه افتاد که بر بام روزگار
 خلق از مطوّقِ بمثالِ کبوترست
 بلبل که شاه بود سراسیمه فح است
 هدهد که پیک بود سزاوار افسرست
 درویش ژنک جامه ندیدست و خوان نان
 گوئی که خوان خواجه مگر آب کوثرست
 آتش که آن ز خانه هسایه خوانتان
 در ژنده کنند که حالی میسرست
 يك ژنک جامه بند و بدست خوانتان
 یا رب زهی حدیث شگرفی که منکرست
 من با یکی حکیم بعدی درون بدم
 گفتم چرا که حال تو بس بی مقررست
 بگریست آن حکیم و مرا گفت ای جوان
 بر حسب آن شکالِ جوابی مخبرست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بیدار شو دلا که جهان پر مزورست
 بر نخل روزگار نه برگست و نی برست
 افلاك عاقل افکن و دیوانه برگش است
 ایام آشنا گش و ییگانه پرورست
 زن کیست مرکبی که نگ او ز شهونست
 زر چیست فتنه که رگ او ز آذرست
 دام بلاست آنکه نوی گویش دل است
 دیگ هواست آنکه توی خوانیش سرست
 بی آب همچو دلو نمی گشت کار دین
 مانند دلو هر نفسی زان فزون ترست
 با ستر باش ز آنکه درین دور روز و شب
 مرفرق گنگ پیر جهان را دو معجزست
 سیم حرام اگرچه سپیدست همچو شیر
 چندین مخور تو نیز که نی شیر مادرست
 ای آنکه طبع هیئت تو در سخا گداست
 و ای آنکه گوش عبرت تو در وفا کمرست
 بشنو یکی حدیث که مانند آب بحر
 تلخست این حدیث ولی پر ز گوهرست
 بنگر یکی بر دملک چشم خویشتن
 کاندرا میان پارککی پیه مظهرست
 پیرایه چو ساخت بزرگان دهد سبک
 از روی رحم ز آنکه مژه نیک لاغرست
 از نو بخوانست اندر پیمانه کنی
 ندهی بدان غریب نجفی که بر درست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

(۱۴۰) الاجل سعد الدین شرف الحکما کافی البخاری،

سعد کافی که با فضلی وافر و وافی بود خطّه فضایل بمکان او معجور و بنیان
هزار او محکم و بساتین فضایل او متزّه افاضل و ریاض لطایف او همه
گلزار ظرایف گل الفاظ او بی زحمت خار خشبوی دهنده و بی جان پرور
اشعار او در جام کلام بی درد سر سخار ایطا و شایگان مست کننده در
بخارا از متعلّقان و شاقبائی طغرل بود و و شاق باشی در جوار حال مولف
کتاب مجد الدین عدنان صدر العلما سید الحکما می بود اتفاق افتاد که
مجلس بزی ترتیب کردند و جشنی عظیم ساخت و مغنیان چابک دست
خوش داستان نشاند، سعد الدین کافی را گفت قطعاً بگوی تا ملک الاطبا
۱۰ مجد الدین عدنان حاضر شود این چند بیت که برهان فضل او درین
ابیات باهرست و کمال قوت او درین ظاهری نویسد
بیت

زهی حدیفه اشجار فضل مجد الدین
که روی بخت تو در شرع لاله گون گشتست
پیش همت تو بر کمان گروهه چرخ
محیط ماه چو گل مهره زبون گشتست ۱۵
قر ز رخ دق و آفتاب ز استسقا
بهت تو صحیح البدن کنون گشتست
بکن ز یارت غب دوستان مخلص را
چو صحت هنر نیک تر فزون گشتست
میان مجلس ما چنگ ناله مند شدست ۲۰
دلیل اوست که می در پیاله خون گشتست
سزد که رنجه کنی اصبع مبارک خویش
به نبض چنگ یکی بنگری که چون گشتست
۲۴ و این قصیده از فضایل جدّ اوست که مصداق هنر ویست،

گشت خاصیتِ خالکِ درِ میمونِ تو آنک
 هر سری گامد یکبار بر او سر خاست
 دارد این دعوی برهانها ز آن جمله یکی
 باری اینست که نظم خوش من چاکر خاست
 عسکری گشت مرا طبعِ شکر زای چنانک
 طوطی ناطقه را ز آن طبعِ شکر خاست
 خنجری گشت لسان کشتن من ز انسانست
 کاب روی هنر از گوهر آن خنجر خاست
 منت ایزدرا اگر نظم خوشم شد مشهور
 شهرت شعر من از بندگی این در خاست
 بر سرم نام بزرگ تو نبشته زینست
 وز زبانم سخن [صیت تو] خاست ارب خاست
 تو شدی سنجر وقت و زک از بهر ترا
 چون معزی سخن آرای و ثناگستر خاست
 تا که ایات معزی و حدیث سنجر
 خواهد از دفتر اشعار همه کشور خاست
 در جهانگیری چون سنجر سر دفتر باش
 که [مرا] همچو معزی ز تو سر دفتر خاست
 عرض جوهر طبعت المر سال مباد
 تا که گویند حکیمان عرض از جوهر خاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

رباعی

و هوراست این رباعی

در طاعت اگر مقصدم ای قادر * نومید نیم ز رحمت من قاصر
 ۲۲ ایراکه گناه ارجه بس بسیارست * از رحمت تو بیش نباشد آخر

نوحها از گلوی نای و ز روی دف زاد
 نالها از وتر چنگ و رگ مزهر خاست
 ی لعل آمد در حلق بلورین گفتی
 در صمیم شکم قبه آب آذر خاست
 لحن خوش روح چنان داد که در وقت [سماع]
 قوت سامعه گوئی که ز سیسنبر خاست
 خاوری گشت در آن لحظه دم خرم شاه
 کافتاب طرب از مطلع آن خاور خاست
 اخضری گشت در آن حال کف فیاض
 که سحاب کرم از جنبش آن اخضر خاست
 طبع او در نفسی هدم دامنهای کرد
 هرچه در عمر دراز از دل کانهها زر خاست
 ای خداوندی کاندر گه انصاف و مصاف
 از تو عدل عمر و پر دلی حیدر خاست
 زنده شد مردی حاتم و مردی رستم
 چون بزم اندر نشستی و برزم اندر خاست
 و آن بزرگان جهان را ز پی کسب شرف
 شغف خدمت آن بارگه انور خاست
 پای اندر ره این حضرت عالی آورد
 هر سری کر پی آراستن افسر خاست
 تا نه بس دیر جهان بر در تو گرد آرد
 هرچه از گردش صرنای فلک سر سر خاست
 راست چون دولت عالی تو روز افزون شد
 هرچه در دولت تو شاه بلند اختر خاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

نیک زیبا و خوش و خرم و موزون آمد
 ز آنک در عهد خداوند ملک سبخر خاست
 خسرو شرق معز الدین و الدنیا آن
 کرکف و خنجر دنیا ده و دین پرور خاست
 کان احسان و علو شاه حسین ابن علی
 که ستوده چو حسین و چو علی صفدر خاست
 ملکی کر گهر عالی جمشید آمد
 سبخری کز نسب طاهر اسکندر خاست
 گشت در عقد زمان واسطه هر دو گهر
 گرچه از کان جهان ز آن دو گهر بهتر خاست
 فخر هر دو سلف خویش شد امروز بدهر
 کز صدف لؤلؤ شهوار و زنی شکر خاست
 نکند فخر و نکردست بملک و بنسب
 گرچه در اصل ملک زاده بجز و بر خاست
 هست چون گوهر عقلش شرف ذاتی از آن
 که هم از اوّل چون عقل نکو گوهر خاست
 مخبر و منظر او شاهد فخر و فرّ اوست
 که از آن مخبر و منظر همه فخر و فرّ خاست
 عین لطف آمد آن مخبر ربّانی از آن
 که همه رأفت ربّانی از آن مخبر خاست
 اندر آن وقت که در عرصه بزم از پی عیش
 دار و گیر طبق نقل و ی و ساغر خاست
 وز پی نوش ی و خوشی طبع از هر سوی
 نعره باده و نعمت و هنیّاگر خاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

در مدح شاه لولو شهوار نام کرد
هر دُر کزو بر آمد و در رسیان نشست
آن بلبست بنده که تا بال باز کرد
از آشیان خویش برین آستان نشست
چندین چو حلقه بر در نسیان چه کار ماند
اکنون که گل بشاهی در بوستان نشست
جاوید مان که هم بگواهی عدل تو
بر لوح عمر تو رقم جاودان نشست

۵

این قصید از نتایج طبع اوست،

گرد کافور نگارم خطی از عنبر خاست
گرچه بس نادره افتاد و عجب دل بر خاست
روی او بود ز بس خوبی دریا جمال
نیست چندان عجببار ساحلش از عنبر خاست
نی که خورشید بدان عارض و آثار خطش
ذرّهائی است که در پیش ضیاء خور خاست
زلف بر داشت خطش گشت پدید از بیناب
ذرّه بناید در نور چو سایه بر خاست
نور رویش مگر از زلف بنجم عکسی یافت
یا از آن عکس در آن حسن اثری دیگر خاست
ناگهان گرد لب لعل و رخ شیرینش
آن خط سبز خوش قوس قزح پیکر خاست
تا مگر سوی دهان بر سر زلفش آن خط
هست دودی که از آن مشک وزان مجهر خاست
عقل حیران شد در وصف وی و چنان گفت
اندر آن سبزه که پیرامن آن کوثر خاست

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

در هر نشست و خاست که دیدت زمانه گفت
 شد زنده باز حاتم و نوشیروان نشست
 در مدح بحر طبع تو هر کس که لب کشاد
 مانده صدف دُررش در دهان نشست
 روزی که گرد فتنه ز روی زمین بخواست
 وز خون ستونه در شکم آسمان نشست
 خنجر چو آب سوه نشیب جگر شتافت
 زوپین چو مغز در گذر استخوان نشست
 انکشت چشم روشن جان کشت در کنار
 هر تیر کز برای کین در کان نشست
 مار کند حلقه زده چون ز کف بچست
 در گردن سران چو قضا ناگهان نشست
 مرغ مُسَهَن آمد در باب زن زده
 شخص گزاره گشته چو اندر سنان نشست
 هر کس که بر بساط دغا رفت داد جان
 تا تیغ تو بضربه کین در میان نشست
 بر خاست الامان ز چپ و راست چون گفت
 در قبضه پلارک فتنه نشان نشست
 شد خُرد حقه مهره گردنش کعبین
 وز نقد عمر کیسه تپی بر کران نشست
 شاهایمین مدح تو آواره زکی
 بر ابلق زمانه کشاده عنان نشست
 غواص عقل هر گه کز بهر دُر نظر
 در بحر طبع او ز پی امتحان نشست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

- ناگه دمید خط غدارش آلف مثال
 نون خط لیش چو بلب بر عیان نشست
 یعنی که این ز غایت خوبی کنایتست
 بر درج حسن او الف و نون از آن نشست
 شد بی قرین در آن مگرش بر مثال حسن
 توفیق فرخ شه صاحب قران نشست
 خسرو معز دنیا و دین آنک ملک و دین
 زد در پناه امن و ضمان امان نشست
 آن شاه کی نژاد ملک سنجر آنک او
 بر حق بچار بالاش ملک کیان نشست
 در مسند جلالت هر کش بدید گفت
 بر تخت پادشاهی بخت جوان نشست
 آید برون ز پرده عروس جهان تمام
 اکنون که نام شاهی او بر جهان نشست
 بس زود هفت کشور يك ملک کشته دان
 در ملک چون چین شه کشور ستان نشست
 شد بر کران درشت پسندی روزگار
 کاندرا میان کار شه خرده دان نشست
 گم گشت نام فتنه و کم شد نشان ظلم
 کین شاه نیک نام مبارک نشان نشست
 در يك قبا سکندر و جمشید را بین
 در صف بارگه چو کمر بر میان نشست
 ای خسروی که هیچ زمانی فلک ندید
 مثل تو خسروی که بآخر زمان نشست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

زین چرخ دراز مدّت کونه رای * راهیست دراز پیش و من کونه پای
بی هیچ دراز و کونه ای ملک آرای * من کونه را دراز گویی فرمای

(۱۲۹) لطیف الدین زکی مراغه،

لطیف جهان و افضل گیهان اصل او از مراغه بود اما مولد و منشاء
او در کاشغر اتفاق افتاد از آن سبب ترکان تنگ چشم معانی که از خدر
فکر او برون آمدند بجمال دلبر و کمال جان فزائی بودند و اگرچه لطایف
اشعار او از حدّ و عدّ متجاوزست و همه مقبول فاما برهان فضل و دلیل
هنر و حجت لطف طبع او این قصیده تمام است که

- ۱۰ تا گرد ماه عارضش از خط نشان نشست
گوئی که گردد غالبه بر ارغوان نشست
یا بر کران چشمه خور سایه اوفتاد
یا در میان شعله آتش دخان نشست
یا حلقه حلقه رنگش بر طرف آینه
ز آن طره ذره ذره وش عنبر فشان نشست
یا بر یقین صادق عقل مصیب رای
از وهر تیره غابلهاء گمان نشست
با خط سبز لعل لبش بین که گوئیا
بر نیم برگ موز یکی ناردان نشست
بر گرد نقل دان دهانش نگاه کن
تا مغز پسته از شکرش بر چه سان نشست
۲۰ گوئی چو طوطی آن خط زیبای فستیش
از بهر شکر آمد و بر نقل دان نشست
طوطیست آن خط و دهانش ترجمان بلی
طوطی برای نطق بر ترجمان نشست
۲۴

گر بتب برد ای شیر نسب لطف تو باد
 خالك تبّت بزند لاف ز ناف آهو
 گر شود دشمن جاهت هم‌دان چون انجیر
 کندش کین تو از پوست برون چون آکو
 صبح را گر مدد از رای تو بودی هر روز
 نشدے زلف عشا پرده رخسار غدو
 ای که در حلقه زنجیر نفاذ امرت
 حلقه در گوش سزد ترك فلك چون هندو
 لایق و درخور تست آنکه بگفت آن استاد
 پسر حیدر حیدر دل حیدر بازو
 کار اقبال تو از کار بد اندیش جداست
 نبود کار خدایی چو فسون جادو
 سرفرازایم از جنس کسانی که ز جهل
 شکر شکر ندانند بذوق از [پینو]
 از کریمان اگر نیست وجه شبه
 خاطر هست محیطی که بود پر لؤلؤ
 تا بعالم کرمت معطی خوردست و بزرگ
 تا بدی رشته هر بد بخصال نیکو
 باد ایام شریف ز نکو نیکو تر
 باد پوسته ز هر بد بتر احوال عدو

۵

۱۰

۱۵

۲۰

قطعه

و هم اوراست در نراحت نفس خود گفت
 دلیل نسبت من همتیست بی همتا * چنین دلالت جز هدیه خدائی نیست
 درین زمانه ز ابناء جنس من هستند * که کارشان بجز احیاء بی حیائی نیست
 طریق شعر اگر چند ره بکدیه برد * بنفس خویش مرا سیرت گدائی نیست
 و از دوستی دراز گویی خواهد برین رباعی

رباعی

و این قصیدہ در حق سید اجل نظام الدین گوید

ای زده ناولک مژگان ز کمان ابرو
 بردلی کو سپر صبر فگند از هر سو
 چون سحر نوگس پر سحر تو شد تیر انداز
 صبح سوداء تو در تیغ زدن کرد غلو
 همه شب نا سحر از غمزه سحر انگیزت
 چشم اختر شرم کرده بخون باری خو
 در هوای تو چو من ذره صفت بسیارند
 آفتابی چو رخت بر فلک خوبی کو
 دلبری از سر زلفین تو رونقها یافت
 همچو از خدمت مخدوم جهان عز و علو
 ملک السّاده نظام الدین شاه عزّت
 ملک ملک نسب خسرو صاحب گیسو
 حسن اقبال حسین ابن حسین آنکه بدهر
 آرا نیغ ایادیش بیرید گلو
 ای بتو هفت زمین را اثر هشت بهشت
 چار ارکان بدو صد قرن ندیدند چو تو
 نیست با مسند تو منصب کیوان هیر
 هست با طالع تو سعد فلک هم زانو
 چشم توفیق تو چون غمزه اکرام زند
 حرص را نیز نپینند گره در ابرو
 زحل از روی فلک در شکم خاک افتد
 گر برو عزم قوی تو بساید پهلو
 طره دیدن امثال تو چون شانه کنی
 جز در آینه نیفی بهمه حال کفو

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

۴۶۸ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (ما وراء النهر)

آرند، خواست که بر جنیت سوار شود اسپ پای او بگرفت و افکار
کرد بر بدبیه این قطعه بگفت

سُرُورِ دلِ سَرُورِ شمس دولت * قوی دست بادی نو در پادشائی
توئی آنکه از سرفرازان و شاهان * به پای ظفر تارک چرخ سائی
ممن آنکه معروف گشتست طبعم * بدخل نکوئی بکرم ستائی
توئی آنک تیغ ترا داد دایم * جهان بر عروس ظفر کدخدائی
قبولِ جناب تو می جست بنده * که تا یابد از رد گردون رهائی
بتشریف تمکین رسانید بختم * پذیرفت مدح بجاht روائی
نماید هی مدح من نزد کرگس * چو طائوس در خانه روستائی
۱۰ بر آن بادپائی که همدست چرخست * که گردد دوکون از تگ او هوئی
تو گفستی سوارت کم بر چنین اسپ * که در خدمت ما پیاده نشائی
چو بر خاستم نا نشینم برو گفست * تو باری چه شایسته پشت مائی
بدان کوفتم پایت از دست نکبت * که تا جز بسر پیش خدمت نیائی
و در حق قاضی اسفراینی مدحی گفست و چون حق او شناخت این قطعه
۱۰ فرستاد،

زهی چو آتش [و] پنبه شک نشانه دیدار
ترا تپش نه و انگشت نه مگر که فروغ
دروغ گوید هرکو ترا ثنا گوید
منت بگفتم و شناختم دریغ دروغ
۲۰ و او را گفتند شعر روان نی گوئی، گفت

قطعه

تفکر از پی معنی هی چنان باید
که از مسام دل و دین جوی خون راند
شتاب نیک نیاید درنگ به در نظم
هر آنچه زود بگویند دیر کی ماند

حسام تو اجل کردار در صف جان ربا گشته
اجل سرگشته و حیران هی گشتی بیبرامن
چنان از کشور دشمن زراعت مندرس کردی
که کس در وی غی بیند بجز در گِرد مَه خرمن
بنامیزد تو میدانی نمودن چشم عالم را
بخشش نعمت قارون بکوشش قووت قارن
خداوندا بزرگان اند پیش تخت تو حاضر
نشانه بوده در هر فضل و فتنه گشته در هر فن
فلک با کلکشان عاجز قضا با حکمشان قاصر
روان بر نغمشان عاشق خرد با لفظشان الکن
ندانم تا کجا رفتم هیدانم کنون بارے
چو کم عفلان در افگندم بمیدان کُره توسن
مثال بنده و صدر تو در اثناء آن خدمت
هان بیوه است و باز شاه و باز انداختن ارزن
الا تا بهر شام و صبح سازد چرخ مشاطه
گاهی مر ماه را یاره گهی خورشید را کرزن
بشمیر از طریق عمر راه دشمنان بر بند
بانصافی از زمین ملک بیخ دشمنان بر کن

(۱۴۸) الاجل المحترم بهاء الدین الکریمی السمرقندی،

۲۰ از اماتل سمرقند بود و لطایف الفاظ او همه شکر و قند بود، اگرچه مرکز
دائره فضل بود اما دائره وار بر مرکز خراسان احاطت یافت و چون
آفتاب در مملکت نیم روز کمالی حاصل کرد، در آن وقت که در تدوار و
نطواف بامید الطاف اشراف بسجستان آمد ملک شمس الدین رحمه الله
۲۴ در حق او الطاف بسیار فرمود و جنیبت خاصه فرستاده تا او را بحضرت

بماند گر رسد نهیت سپهر از قوت دوران
در آید گر بود امرت جهان در چشمه سوزن
اگر خدمت کند گیتی بخشش دامنش برکن
و گر گردن کشد گردون بکوشش گردنش بشکن
شود مهر تو در هر دل چو حکم چرخ بر هر کس

۵

رسد جود تو در هر در چو نور مه بهر روزن
چنان از کشور دشمن زراعت مندرس کردی
که در وی کس غی بیند بجز در گِردِ مه خرمن
در آن روزی که از هیبت ز بیم ناخنخ و خنجر

۱۰

فرو شد دم باژدرها بر آمد جان اهرمین
ظفر جنیان شک در آب چون سیاب در آتش
جهان سوزان شک پنهان چو آتش در دل آهن
هی جوشید خون از حلقه تنگ زره بیرون
بر آن گونه که آب از نار پالائی پیلاون

۵

سنان و رمح خون خواران چو فقر و فاقه سینه خور
سر شمشیر عیاران چو آب باده مرد افکن
زبان تشنگان در کام همچون نعل بر آتش

بزیر خود مغز سر شک چون سرمه در هاون
چو اندر رزم دل بستی بدان گوپال کوه آسا

۲۰

چو اندر کینه پیوستی بدان شمشیر شیر اوزن
بجست از کاسه سر کعبتین دیده گردان

بسان نرد شد میدان و مهره مهره گردن
هلال عید را مانست چرخ پیلان اندازت

که بکشادند ازو روزه وحوش از کشته دشمن

۲۴

اگر طره بپنشانف و گر رخساره بنمائی
 زهی درد شب تیره خهی شرم مه روشن
 ز عکس لب مئی دادی بما کر جرعه جامش
 میان چشم مردمها چو مستانند در گلشن
 فراقت راست با عمر مزاج شیر با شکر
 وصال راست با جانم خلاف آب با روغن
 زیانت می نیاساید ز تلخ عاشقان گفتن
 چو از مدح سر سادات يك ساعت زبان من
 ستوده ناصر دین خسرو سادات شرق و غرب
 که دستش جود را کان است و طبعش فخر را مسکن
 خداوندی که دستش کرد رنج دوستان راحت
 عدو بندی که تیغش کرد سور دشمنان شیون
 میدانش کمین بنده مه از بهرام خنجر کش
 در ایوانش کمین مطرب به از ناهید بریط زن
 سنانش را کمر بنده بنهمت نیزه خطی
 کفش را گوش سوراخی بر غبت گوهر معدن
 چو تیغ از صحبت دستش ظفر یابد بر زم اندر
 سترون گردد ار هیبت همه شهباء آستن
 چنان عاجز شد از عدلش جهان کاندلر همه صحرا
 نه خفتان است با لاله نه زوپین است با سوسن
 ورای دشمنان تو کسی ایمین نمی خسپد
 همین ماهست با مغفر همین ماهیست با جوشن
 ایا عادل جهاننداری که اندر عرصه گیتی
 فرو ماندند ظلم و فتنه با مردیت همچون زن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

هر کجا نوربست در عالم اسیر ظلمت است
 هر کجا سوریست در گیتی قرین شیون است
 بفکند دیهم ملک ارچند والا پادشاست
 بر نهد سر دود مرگ ار چند عالی روزن است
 آنکه سبیل می نهد بر گوش مردم چشم وار
 تا بدست مرگ چون در مانده سبیل کن است
 از شیخون اجل شام شبی این نخت
 قلعه را گرباره از خارهاست و در از آهن است
 هر کرا شست اجل افتاد در گرداب عمر
 خسته گردد گر چوماهی روز و شب با جوشن است
 تیرکی این صفت روشن تر شود لیکن هنوز
 چشم عبرت بین مارا سرمه اندر هاون است
 گرد آن چون چنبر غریل بر گشتن خطاست
 کاسمان چشمه چشمه رزق را پرویزن است
 بر سر کوه قناعت حجره خواهم گرفت
 جان برشوت میدم حالی و باقی بر من است
 کافرم گر رنج خود بر یک مسلمان افگم
 نیم نانی میخورم تا نیم جانی در تن است

قصیده

و این قصیده از اُمّهات فضایل اوست

بناگوش تو ای ترک منن سمای سپین تن
 من را خاک زد در چشم و گل را چاک پیراهن
 زبندان تو چون گوپیست و چون چوگان مرا قامت
 گریبان تو پُر ماهست و پُر پروین مرا دامن
 بنازد چون بنازی تو لطافت را طرب در دل
 بخندد چون بخندی تو ملاحه را روان در تن

ز آن گریبان هرکه سر بر کرد روزی با شی
 آسمان بر پای او بوسه زنان چون دامن است
 آنکه اندر کشت سبز آسمان از فضل او
 هم عطارد خوشه دار و هم قمر با خرمن است
 گنبد گردان پیش امر او همچون رهبست
 رستم دستان بدست قهر او همچون زن است
 از من و تو کهنه تر بنده است حکمش را سپهر
 و آنگهش بنگر که طوق ماه نو بر گردن است
 در گذر زین عالم گندم نمای جو فروش
 کر جفاء او دل احرار ارزن ارزن است
 خوش هوا صحنی است لیکن شیر شزره در قفاست
 با نوا گجیست لیکن ازدها در مکن است
 زخم احداث زمان بی مرهم آسایش است
 بیت احزان جهان بی مونس پیرامن است
 در ریاضت کوش کاندلر عصمهای راه دین
 سبز خنگ چرخ با تیری چو کره توسن است
 تن زنی در سایه چون خورشید باشد در اسد
 زیر شیر شزره ای مسکین چه جای مسکن است
 مرد دینی درد دین را باش و کامر دل بمان
 ز آنکه دین و کامرانی همچو آب و روغن است
 حله جنت کسی دوزد که امروزش ز سوز
 تن چو تار رسیان و دل چو چشم سوزن است
 خواب خرگوش اجل گفتار وارت بسته کرد
 الحذر کین بیشه را هر روبهی شیر افکن است

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

اقبالش ار بخواهد چون آتش آب را
از سطح خالك تیره بسقف سما برد
دستت چو صبحدم سوی پروانه امید
در شامگاه حرص چراغ وفا برد
دلها اگر بخامه چون زعفران ربود
جان عدو بخنجر چون کندنا برد

و این قطعه از لطایف طبع اوست

قطعه

صدر ایام جمال الدین باقی بادی * تا که آراسته داری سخن آریان را
سرور خلقی توئی زان... کره خلقی * دست تو دفع کند محنت بینایان را
۱۰ من آن بنده که دادم که تو دانی که مراست * خاطری طیره کنند همه دانایان را
عوض گوشت نخایم بجز انگشت ولیک * خاک در چشم زخم جمله شکر خایان را
من مسلمانم و آخر چومه روزه رسید * گوشت باید که خورم کورئ ترسایان را
و این رباعی همو گفته است در مفاخرت،

از من پدر پیر من آن مفتی * کردست بکوی نیک نای وطنی
۱۰ ز آن چاک زخم چو صبح هر پهرنی * کورا چو منی بود مرا کو چو منی

(۱۴۷) الاجل الافضل شهاب الدین احمد بن المؤید السمرقندی،

شهاب آسمان معالی و خلاصه ایام و لیلی مه در مسیر مشیر خاطر و قادی
او و مهر بر فلک در مهر ضمیر نقاد او، لطایف اشعار او بحسن صنعت
و لطف عذوبت موسوم است و تقدّم او در صناعت ارباب براعت را
۲۰ معلوم و مطلع دیوان او باین قصیده که حسن بیان و لطف از اثناء
[آن] لایحست آراسته است

قصیده

بر در مخلوق بودن عمر ضایع کردندست
خاک آن در شو که آب بندگانش روشن است

پیدا شود مرا که ترا پایه نا کجاست
 گر غفل پاک تو بسر امتحان رسد
 بی تو جهان مباد چنان باد نا ابد
 تا آب رفته باز بروی جهان رسد

قطعه

و این قطعه هوراست

بوئی که از بهار نسیم صبا برد
 گوئی همی ز طره دلبنده ما برد
 طاوس از بنفشه کلاه دگر نهد
 وز سبزه پشت طوطی دیگر قبا برد
 شمشاد طوق فاخته گردد بکوه سار
 خنخال لاله کبک دری را غطا برد
 لشکر کشید ابر بقلب و جناح او
 قوس قزح نگر که چه رنگین لوا برد
 ای پادشاه حسن که در باغ نیکوئی
 باد غم تو افسر هر پادشا برد
 لعلت سعادت در هر پادشا دهد
 جزعت سلامت از دل هر پارسا برد
 ما و هوای تو که درین وقت دست عشق
 دامن گرفته پیش سماع و هوا برد
 بلبل کنون بروضه اقبال عشق رفت
 کس رخت عاشقی بسرای ریا برد
 چشم بهار رعنا بیند چو ما اگر
 از خالک پائے تاج اجل تونیا برد
 والا حمید دین که ز درگاهش آسمان
 منشور کبریا و مثال رضا برد

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

گفتم عنان دل بکف آرم ولی کنون
دستی کجا مرا که بدان خوش عنان رسد
ز آسیب روزگار بیفتد ز دست من
هر لقمه که از تو مرا با دهان رسد
بر حسن خویش تکیه مکن رخ ز من متاب
کآخر بهار حسن ترا هم خزان رسد
آهسته دار جور و بیندیش ز آنکه من
دل باز خواهم از تو چو کارم بجان رسد *
تو آفتاب حسنی و هر شب فغان من
چون بخت پهلوان ز تو بر آسمان رسد
مقصود آفرینش عالم جلال دین
کز جود او بهر طرفی کاروان رسد
دشمن ز پیش او چو کمان باز پس جهد
هر گه که دست او بخدمت و کمان رسد
زخم گران رسد ز ستانش بدشمنش
وز دست او بدوست صلات گران رسد
از دیر باز خلق جهان منتظر بدند
ناکایات را چو تو صاحب قران رسد *
غواص آفرینش از آن بود در طلب
تا چون تو در بدامن آخر زمان رسد
گاهی که یافت تربیت و تقویت ز تو
چون ثبات بر کمر کهکشان رسد *
در خدمت گریخته ام ز آنکه بخت من
گر بر فلک رسد بهمین نردبان رسد *

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

شمس بازی ز من خضاب آموز * تا دگر موت کوز گون نشود
ریش در کاسه زن که تا محشر * آن سیاهی ازو برون نشود
شرف پنجدهی این دو بیت نیز فرستاد
تو گفתי ریش زن در کاسه خویش * سیه گردد کر آتش تاسه دارد
خورم سوگند اگر در خانه خود * برون از کاسه سر کاسه دارد

فصل دوم [از باب یازدهم]، در ذکر شعراء ما وراء النهر،

(۱۳۶) استاد الشعراء مؤید الدین النسفی،

مؤید که بر لشکر هنر مؤید بود و رای او رشك خورشید انور، فلک پر
چشم مانند او ندید و فرش اغبر زمین حامل مثل او نا بوده و نگردید،
۱۰ سبحان وایل در جنب او باقل و عطارد لطایف اشعار اورا ناقل، دیوان
اشعار او چون کبریت احمر و یاقوت اصفر عزیزست و کم یاب و پهلوان
نامه که بر متوال مثنوی پرداخته است آب جمله شعراء برده است و
این چند قصیده از لطایف اشعار اوست،
قصیده

از جور چرخ هرچه بجمله جهان رسد

تنها ز جور چشم تو بر من همان رسد

۱۵

جانم بخاک پای تو دارد طبع و لیک

سیرغ نیست او که بدین آشیان رسد

چون گیسوی تو نافته دارد دل مرا

بادی کزان دو گیسو عنبر فشان رسد

دل برد و من بدادم و یک شهر غم خوراست

۲۰

ترسم که بر مبالغه بازمر زیان رسد

از مغز من برون نشود لاف عشقی تو

درد توام اگرچه بهر استخوان رسد

۲۴

(۱۲۵) شرف الدین بنجدی،

از حدود زاوه و نواحی خوف بود اما لطیف شمایل و خوب اوصاف بود، هزل بر جدّ وی غالب و هجا بر مدح او راجع، در نظم شیوه کوشکی و روحی را تنج کرده و بر آن نط و نهج اشعار پرداخته، درین قطعه یکی از معارف خراسان را هجای کند و میگوید

صاحباً سعد دین نو دولت * تخم بیداد و فتنه ی کارد
اندین ملک خون گرفت دلش * ز آنکه چربک زدن غی یارد
پست شد زیر بار آفت چرخ * خویشتن سرفراز پندارد
پادشاه جهان جلال الدین * که جهان مثل او دگر نارد
آنک در رزم نوک نیزه او * کمر افعی چرخ ی خارد
ابر دستی که بر ولی و عدو * روز و شب خون و دُر هی بارد
کوه خارا سبک عنان گردد * گر رکاب گران بیفشارد
زهره زهره فلك بدرد * نیزه گر سوه چرخ بگزارد
سبل از روی دیده بر گیرد * بغلوله که چشم نازارد
با بلندئ رای او کیوان * سخن ارتفاع کی یارد
آن گران قلیبان ناخوش را * از برای چه کار ی دارد
چون ازو زر و سیم بستانند * کم این روسپی زن انگارد
ملک او پالت در قلمر گیرد * آنکه اورا ببالک اسپارد

هموراست رباعی

۲۰ میر محمود شاهدیست چنانک * عاشقش زود عیب ناک شود
و گرش دیرتر فتد انزال * مرد در زیر او هلاک شود
زین چنین شاهد ای شهاب الدین * دامن کون مرد چاک شود
و سراجی اسفراینی که از افاضل خراسان بود وقتی میر شمس بازی را
۲۴ هجوی کرده بود و بخضاب اورا تعبیر کرده میگوید
قطعه

(۱۲۴) الامیر الاجلّ قوای الخوافی،

امیر قوای که قدّ هنرازو با قوام و حدّ فضل بدو با قوام بود اما بقوام
و خوای فضل در وقت پرواز هواء بیان از امطار سما در ی گذشت
و در نیشابور از وی شنیدم که در هری سعد طیب مرا شربتی داد علّی
که داشتم زیادت شد این بیت فرد بنزدیک وی فرستاد، بیت

دی سعد طیب شربتی داد مرا * در حال بخوردم و بقا داد مرا
و این قطعه که بر صنعت هزل است او گفته است، قطعه

زن بردان درگه قاضی * از شما نیک نیک دلتنگم

هان و هان تا شما نپندارید * که من از هجو جملتان لنگم

ی چه گوئی کجا فرو گیرم * بار هجوست تنگ بر تنگم

هم نگویم اگرچه هست بوزن * ریش قاضی دو بار هم سنگم

رباعی

هموراست

سیه کرد بو سعد ریش سپید * چو ببرید از زندگانی اُمید

شتر غازرا ماند آن روی او * سیه روی و گدگ میانه سپید

رباعی

۱۵ و این رباعی اوراست

ده گونه شگفت گل درین روزی بیست

صد کله بباغ [زاد] و یک روز نزیست

بر رخم من و حال خود و کار جهان

دیر آمد و زود رفت و خندید و گریست

رباعی

۲۰ هموراست

آخر بکند فلک شمار من و تو

باز اندازد بچله کار من و تو

هم پیش من و پیش تو آرد روزی

کردار من و تو کردگار من و تو

بدان خدای که بی حکمت و ارادت او
بدی و نیکی هرگز بانس و جان نرسد
که هیچ دم نزنند در هوای تو دل من
کران نسیم وفای توام بجان نرسد
نیازمندی خدمت بغایتی برسید
که و هم خلق دو اسپه بگرد آن نرسد
بدیگران چو خطاب تو می رسد هر وقت
چرا بمن که نیم کم ز دیگران نرسد

(۱۴۴) الحکیم ابو بکر بن محمد البخی الواعظی،

۱۰ شاعری بود معروف و بزهده و ورع موصوف اگرچه از اوساط شعرا بود
و لیکن اکثر اشعار او توحیدست و فضایل صحابه و شمایل یاران گربن
چنانکه این بیتی چند از قصیده نمودار گفتار اوست، می گوید قصیده

نی از زحل بدی و نه نیکی ز مشتری
هست این همه ز داور و نیگست دآوری
هر نیک و بد که هست ز تقدیر و حکم اوست

نز دور دایرست و نه از چرخ چنبی
اندوه و رنج و راحت و شادی و عز و ذل
رنج و عنا و فاقه و مال و توانگری
بخت جوان و دولت مسعود و روز سعد

بد بختی و بلا و عنا و بد اختی
از فضل و عدل حق شمر از خود مدان تو نا

نامر هوا ز نامه اعمال بستره
۲۰ و ذکر اشعار او برین نظم است برین ایات اقتضار افتاد،
۲۲

(۱۲۰) حمید الدین عیوق، (۱۲۱) شمسئ دهستانی، (۱۲۲) حمید الدین، ۲۵۵

کن جان و دل کباب درین عالم خراب
ز آن جرعه شراب کرو باشدت فتوح

(۱۲۱) الاجل شرف الحکماء شمسئ دهستانی،

شمس فلک حکمت و قطب آسمان فطنت اگرچه از دهستان بود اما شهرستان
فضایل و شمایل بود و این غزل از نتایج طبع اوست میگوید
بر دل ز جور عشق تو بنگر چه میرود
بر تن ز روزگار ستمگر چه میرود
با صد هزار خلق مسلمان نگاه کن
کآخر از آن دو غمزه کافر چه میرود
با تو بجوی وصل نرفت آب هیچ کس
از دیده‌ها هجر تو خون گرچه میرود
در عالم ای تو روز دو عالم بنیکوئی
الا حدیث عشق تو دیگر چه میرود
دل خواستی ز ما چو ز تو بوسه خواستیم
چون دل بداده‌ام سخن در چه میرود

(۱۲۲) الاجل حمید الدین ناج الشعراء الدهستانی،

حمید که طبعی داشت چون آب و آتش و شعری چون بوستان جنان
خوش از بزرگی شنیدم که ازو نقل کرده میگوید
بزرگوارا آنی که بی عنایت تو
ز اهل فضل و هنر کس بنام و نان نرسد
به پیش رأی رفیع تو بر زمین کس را
حدیث رفعت خورشید آسمان نرسد
بنزد طبع گهر بار و کف زر بخت
زمانه را سخن بحر و لاف کان نرسد

نخل از ناف پر ز سنبل اوست * نافه آهو خطا و ختن
 ناف او گرچه چشمه طربست * نیک ماند هی بجاه ذقن
 سبز و زردست در بهار و خزان * پیکرش را ازار و پیراهن
 طرفه تر آنکه هر بهار هی * آخشیان کندش آبتن
 رنگ اورا گمان بری که مگر * با عقیق است وصل دُر عدن
 یا بر آمیت گوپا مثل * ساقی اندر پیاله ی بلبن
 گشته همنانه سماع و شراب * بوده همیشه گل و سوسن
 جسته اندر دهان او تیری * بر مثال زمردین سوزن
 خنجر شاه را مگر بد گفت * نیر از آن خورد در میان دهن
 شاه خورشید رای سام حسین * آن بخلق حسین و خلق حسن ۱۰

(۱۲۰) مجد الدین عیوق

مجد الدین عیوق که منجوق مرقد فضل او فرق فرقد و عیوق سپهر و
 زبرجدی پیود و لطافت نظم او از صفاء شراب صبح و غبوق خوشتر
 و حسن شعر و نظام نظم او از وصل یار دلکش تر این غزل از نتایج
 ۱۰ طبع و بست غزل

چون صبح شد پدید بساز ای پسر صبح
 کن در پیاله راح که هست آن غذای روح
 کن خواب بر فسوس چو بر خاست بانگ کوس
 بر ناله خروس خوش آید هی صبح
 نه چنگ بر کنار و بده باده بی شمار ۲۰
 طرفی بگوئے زار ز گفتار بو الفتوح
 زین دار بت پرست که اندر جهان برست
 جز باده هرچه هست ازو توبه نصوح ۲۲

دیو از شهاب گشته گریزان بران مثال
 چون خصم منهزم ز سنان خدایگان
 اندر شی چنانکه غضنفر شده دلیل
 و اندر شی چنانکه دلاور شدی جُبان
 من روی سوی راه نهاده بفال سعد
 امید خود بریده ز پیوند خان و مان
 راهی چنانکه آید ازو چشم را خلل
 راهی چنانکه باشد ازو روح را زیان
 رنگش چو نیش کزدم و سنگش چو پشک مار
 زین عقل را عقوبت و زان طبع را فغان
 در آب او سمک نرود جز بسلسله
 بر کوه او ملک نرود جز بنردبان
 هر چند ریگ و سنگ و کوه و غار او فزود
 ریخ و بلاه تن ضرر و آفت روان
 زو در دلم نبود خطر ز آنک همچو حرز
 راندم هی ثنای خداوند بر زبان
 خسرو بهاء دولت و دین سام بن حسین
 کاقبال هست بسته بفرمان او میان

و این قصید از اُمّهات قصاید ویست در صفت سبب قصید

۲۰ چیست آن قصری در و روزن * خیره زو پیکر سُهیلِ یمن
 شکل او همچو هیأت گردون * شخص او همچو کوكب روشن
 هست قصری به پنج صُفّه و لیک * نه دریچه درو گرفته وطن
 روضه حور کرده از تن او * در چنان صنع خالق ذوالمن
 فنّ او شادئ دلست و جز او * کس ندیدست ده دل و یک فن
 ۲۵ دهن و ناف اوست بر سر و پای * زین عجب تر کسی ندید بدن

(۱۳۹) عجبی جوزجانی،

عجبی جوزجانی که از اعاجیب ایام و لیالی بود و گوش و گردن فضل
بزیور بیان او حالی لطایف الفاظ او چون سحرِ بایلی دل رُبای و چون
نسیم سحر جان افزای این قصیده از لطایف طبع و بیست قطعه

چون شمع روز روشن از ایوان آسمان
ناگه در اوفتاد بدریای قیروان
دوش زمین و فرق هوارا ز قیر و مشک
سحر سپهر کوثر ردا کرده طیلسان
آورد پای مهر جو در دامن زمین
بگرفت دست ماه گریبان آسمان
بر طارم فلک چو شه هند شد مکن
در خاک تیره شد ملک رومرا مکان
گردون چو ناج کسری بر معجزات حسن
از دُرّ و لعل چتر سکندر برو نشان
با همچو شکل صُرح مُهرّد به پیش چشم
بر روه او فشانده همه گنج شایگان
زهره چو گوی سیمین بر چرخ و در برش
دنبال برج عقرب مانند صولجان
بهرام نافست از فلک پنجبین هی
چونانکه دیده سرخ کند شرزه زبان
برجیس چون شامه کافور پر عید
کیوان چو در بنفشه ستان برگ ارغوان
پروین چو وقت پویه گران تر کنی رکاب
جوزا چو گاه حمله سبکتر کنی عنان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

وله

دنیا که درو زنده دل را مرگست * نشو گل عیش من ز اندک برگست
اصلیست خرد که فرع اورنج دلست * شاخست هنر که بار او بی برگست

وله

گر نقد کرم دلا درین رسته نماند * خوش باش که هیچ فاقه پیوسته نماند
تا ساکن خانه وجودی هرگز * یک روز در روزی تو بسته نماند

وله

تا کی باشی برای نانی بامید * هر جائی و هردری چو قرص خورشید
با زاده خاطر و نم دیده بساز * کین آب سیاه نست و آن نان سپید

وله

مسکین دل من که روز غمرا زادست * با عشوه جانی تو تن در دادست
عیشی دارد با دهننت پیوسته * بیچاره عظیم تنگ عیش افتادست

وله

یک چند ز وصلت دل رنجور آسود * رفت آن همه روزگار گوئی که نبود
۱۵ روی فلک آینه گون باد سیاه * تا از چه مرا روی فراق تو نمود

وله

چون شاهد روح خانه پرداز شود * این فرع باصل خویشتن باز شود
بر ساز وجود چار ابریشم طبع * از زخمه روزگار ناساز شود

وله

۲۰ گل را چو در باد صبا خار نهاد * از پوست برون آمد و بر خاک افتاد
بلبل چو بدید گشتش ای حور تژاد * بد کردی تو که تکیه کردی بر باد

وله

رُخ تو شها دست دراز ظفرست * شمشیر تو آینه راز ظفرست
۲۴ گر خصم تو سیرغ شود هم نجهد * از زاغ کمان تو که باز ظفرست

۳۵. باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (خراسان)،

نیامد که یکی را از بنات کرام در حباله خود آری و از مناکحه بنت الکرم
که اُمّ الخباثت است بمصاهره بنات کرام که اُمّ المکارم باشد رغبت کنی،
این قطعه بیدیه گفت

مرا کسی ز زبان دگر کسی دے گفت
که ای فلان چو جهان جاودان نی پاید
گذشت عهد شباب و برو پدید آمد
نشان شیب کنون گر کنی زنی شاید
از آنک از پی اتباع نوع نسل را
مگر ز جنس تو روزے نتیجه زاید
نکاح بر توره صد سفاح بر بندد
صلاح بر نو در صد فلاح بکشاید
از آن سوال جگر خای او برنجیدم
جواب دادم و گفتم که ژاڑی خاید
کسی که کرد بدو عافیت سلام علیک
جز از سلامت فی الوحده کی بیاساید
ز چند گونه کفایت که در هنر دارم
کفاف خرج من ای خواجه در نی آید
مرا نکوشد و کاریست زین زمان المحق
که بر سرم زنجی کبر خواری باید
نباشد این ز حکمی که من زنی خواهم
بنان و جامه و اورا دگر کسی گاید

وقتی یکی را از معارف اسپ بینداخت این دو بیتی بگفت رباعی

آن اسپ ترا عظیم شیرین انداخت * انصاف بد کر در تحسین انداخت

در ره گذر تو نیز گفتارے بود * اسپت چو بدان رسید سرگین انداخت

در دور زمانه بُجَل ازین مطعونان * شد فاش چنانکه حکمت اندر یونان
گر رستم دستان بمثل زنده شود * يك نان نستاند بستان زین دونان
در آن وقت که در پنجاب کرمان محبوس بود گفته است قطعه

اے سنجِ سخن ز خراسان دولتی
در یغ آب محنت بر غُر چه می کنی
پیش جماعتی که ندیدست بجل شان

سر در سر کلاه بقتل ز چه می کنی
انگوریت چو هست مویزی چه میخوری

چون گوشت برّه داری از بُز چه می کنی
اندر پی نخوست کیوان چه می دوی

بیزارے از سعادت اُرْمَز چه می کنی
هنگام کوچ و موسم رفتن بردسیر

ای نا حفاظ سفلہ بهرمز چه می کنی

رباعی

حکمت چه بُود بتقویت جان کردن * بر خورده رنج کسب آسان کردن
انصاف بد که ناخوشیها دارد * از بهر دونان خدمت دونان کردن

رباعی

ای گِرْدَه جو کرده خرد کرده تو * پرورده بخت نیک پرورده تو
سبزی و کبودی فلک را غیرت * از سرخ و سپیدئ سراپرده تو

(۱۲۸) الاجل بدیع الدین ترکو السنجری،

بدیع ترکو که ترکان ضمیر اورا بر آن خوب روی و بزرگان طبع او خوب
چهره گان کشاده موبند نقاش چابک دستی که بقلم نقوش مغیبات را چهره
کشادی و صورت نگارستان را با جان نگاشتی روزگاری بر قانون حکمت
۲۴ میگذاشت وقتی دوستی اورا گفت تا کی در مقام عذوبت قرار می کنی وقت

۴۴۸ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (خراسان)،

گرد سرکوی تو هی گردهم ز آنک * خاک رمه چشم گرگ روشن دارد

(۱۲۷) شمس الدین مبارک شاه ابن الاعزّ السنجری،

مبارک شاه که فخر نیم روزست و عقل در مکتب فضل او نو آموز بساط
فضل او در بسیط عالم بیان مبسوط و عالم بلاغت شاه براعت اورا
مضبوط، در سیستان از لفظ او شنیدم که در حقّ نصیر الدین سید الوزرا
گفته است قطعه

نصیر الدین که فراش سعادت * خیامر احتشامت بر فلک زد
امل را بعد تحصیلات سیری * بعون همت او شد یکی صد
مرا این وعده فرمود از سر لطف * چو شعرم نیک دید و حالت بد
۱۰ که بستانم ترا از شاه نشفیر * برو چیزی نهم از خاصه خود
کم و بیشم نداد از خاص خود هیچ * بتر کز پادشاهر هیچ نستد
و در آن وقت که شرف الافاضل کرگس خوارزی بانجمان سجستان رفته
بود یکی بود از معارف آن حضرت بخل منسوب و بتنگ چشمی مشهور،
کرگس بزخم زبان از وی دراز گوشتی ستد، سید شمس الدین مبارک شاه
۱۰ این رباعی بنزدیک کرگس فرستاد، رباعی

گیرم ز شه اطلس و اکسون سندی * زرّاز دو هزار سرخ افزون سندی
ای مرکب نمرد تو از فرعونی * کوجو ندهد باسب خر چون سندی
و در صفت بهرامشاه گوید رباعی
کان با کف زر بخش تو پهلو نزند * در پیش تو لاف ناف آهو نزند
۲۰ چشم تو بخشیدن صد گنج گهر * ابرو زند و گره بر ابرو نزند
در مرثیه ناصر الدین عثمان گوید رباعی

بی تیغ تو فتنه کامرانی دارد * و اسلام ز کفر نا توانی دارد
سربرش و بنگر که زمرگ تو جهان * در پای بلا چه زندگانی دارد
۲۴ در دمّ اهل روزگار گوید رباعی

رباعی

گفتم گهر ار سفته بود اولتر * و آن نرگس اگر خفته بود اولتر
گشتا ز دو فتنه عالی بر خیزد * گر ز آن دو یکی خفته بود اولتر

(۱۲۶) الاجل فرید الدین جاسوس الافلاک علی المنجم السنجرى،

۵ فرید الدین سنجرى شاعرىست که بر بساط فضیلت شاه بود و بر آسمان
هنر ماه و رخ در نعیبه سپاه، اگرچه در اوایل ایام جوانی و حوادث سنّ
و عنفوان شباب در کوی جست و جوی لذت قدمها گزراده بود و در
صبح و رواح از مشاهد صبح و ملاح و معانقت صها و راح کامها رانده
اما در آن وقت که من بخدمت او رسیدم بر سجدۀ عبادت نشسته بود
۱۰ و از سر جمله برخاسته و برادر او صدر اجل نصیر شعرانی وزیر ممالک
نیمروز بود و او در مسجد پیوسته معتکف بودی و البته برادر الثفات
نکردی و وقتی بنزدیک داعی آمدی و در اثنای محاورت آنچه گفته بود
تقریر کرد گفت وقتی که ملاح زحمت می دادند و لشکرها بدان سمت
نامزد شد بود وقتی بدوستی گذر کردم جماعتی از حریفان را دیدم مخبور
۱۵ شراب شبانه برخاسته و سر و روی کراشید و خانه عظیم بر ایشان نا
مرتب این دو سه بیت بگفتم،
قطعه

بامدادان می گذشتم یافتم * ملحدے شش هفت در ویرانه
راستی گفتم چو دیدم آن زمان * هر یکی را راست چون دیوانه
اینست بس مجهول صاحب دعوتی * و اینست بس ادبار دعوت خانه

۲۰ و این رباعیات هم ازو استماع افتاده
رباعی

راه دل من آن بت دلخواه زند * دزدست عجب نبود اگر راه زند
چاهیست که چاه زنجش میخوانند * زلفش همه ره بر سر آن چاه زند

رباعی

۲۴ با آنک دل تو طبع آهن دارد * جان در سر زلفین تو مسکن دارد

۲۴۶ باب یازدهم، شعراء آل سلجوق بعد از عهد معزی و سنجری (خراسان)،

و هموراست وقتی در پیش معشوقه می گریست و معشوقه بآستین اشک از
رخسار او پاك میکرد و این بگفت، رباعی

اشك من اگر ستردی ای عهد شکن * بس منت نیست ز آستینت بر من
چون کار تو آب روی بردن باشد * بر روی من آب کی توانی دیدن

۱۲۵) الاجل ابو الفضل عثمان بن احمد الهروی

حاجی هریوه از لطیف طبعان خراسان بود و اگرچه بشعر و شاعری
نسبت نداشت فاما چون اشعار و ابیات او متین و لطیف بود نام او
در سلك شعرا آورده شد، مدتی در نیشابور بودم و بمحاوره او آسودم
و میان او و رفیع مشاعرها بود و رفیع او را کرگس خواندی و او رفیع را
۱۰ طبل بسبب آنکه بسیار خوردی و این بك رباعی در حق او گفته است
و او را هجو کرده
نظم

گر دی طبل تو ای رفیع برست * ازچه میلش همه بسوی خورست
چون دُهل در شکنجه بادی از آنك * طبل تو درّه خوار هر پسرست
گر دُهل نیست کردند چونست * كه ز کاخش مدام كم سپرست
۱۰ و این رباعی ازوست و این معنی ملك اوست و پیش ازو از کس استماع
نیفتاده است
رباعی

دی گفتش ای گشته دل از مهر تو خون
برسیب تو چیست نقطه غایبه گون
گفتا ز لطافتی كه در سیب منست
آن دانه بود كه می نماید ز درون

۲۰

رباعی

معشوقه كه عمرش چو غم باد دراز * امروز تلطفی دگر كرد آغاز
۲۲ بر چشم من افكند دی چشم و برفت * یعنی كه نكوئی كن و در آب انداز

روزی که قباچه سیه می پوشد * در ظلمت شب صورت جان می بینم
و هموراست در معنی پسر کله دوزی گفته
دلدار کله دوز من از روی هوس * می دوخت کلاهی ز نسیم و اطلس
بر هر ترکش هزار زه می کردم * با آنکه چهار ترک را يك زه بس
در حق پسر علاقه بندی گفته است
ز آن کرلب او کان گهر کیسه نهاد * قلبست هر آن نقد که در کیسه نهاد
بند سر کیسه میخریدم او گفت * عاشق دیدی که بند بر کیسه نهاد

(۱۲۴) الاجل مجد الدین محمد البائیزی النسوی،

از شعرای سلطان سکندرست و بکمال لطف و طبع موصوف و در شهر
۱۰ سنه ست مایه اورا در نسا دیدم و شاهنشاه نامه می ساخته و وقایع سلطان
خوارزم شاه را نظم میکرد، اورا قصاید و مقطعات کترست اما رباعیات
ابهام و ذو الوجوه بسیارست و همه مطبوع و بیتی چند ایراد کرده آمد
می گوید
باشد که خدای روزگاری بدهد * و این واقعه را سر و کناری بدهد
۱۵ پیراهن کاغذین کم پیش خطت * تا با خط تو مرا قراری بدهد
رباعی

در پیش تو گر بگرم ای دلدارم * تا ظن نبری که از تو در آزارم
خط تو که دود آتش نیکوئی است * در چشم من آمد آب از آن می بارم
رباعی

۲۰ در مجلس تو هر که دی ساغر زد * پا از شرف و قدر بر اوج خور زد
با دست تو بسیار بکوشید شها * دریا چو توان نداشت کف بر سر زد
رباعی

در داکه دی یار در راز نزد * با من نفسی بوصل دمساز نزد
۲۴ هر تیر جفا که داشت بر سینه من * زد تا پر و هیچ يك بمن باز نزد

بمان بر تخت بخت از بهر آن تا رخم اعدارا
هر آن کام و مرادت کت هی باید هی رانی

و سیدرا اشعار آبدار بسیارست اما برین رباعی و غزلی چند اختصار
رباعی خواهد افتاد، میگوید

دل گر نه تراست غارت جانش کن * عیدست بوصل خویش مهبانش کن
جان پیش تو می کشد دل و میگوید * هر چند که لاغریست قربانش کن
رباعی

می میرم زار و صورت جان در پیش * بر آتشم و روضه رضوان در پیش
در ظلمت عشق طرفه حالست مرا * تشنه جگر و چشبه حیوان در پیش
رباعی

هر خاك كه بردامن هر هشیاریست * دارد گهری که قیمتش بسیارست
بل سرمه نور چشم دلسوخته ایست * یا نیل کان ابروی دلدارست
رباعی

چون خاك درت شد محك دیدن من * بشناس حقوق نلک دیده من
۱۰ بنگر که هنوز نقش روی غم نست * در آئینه مردمك دیده من
رباعی

گر دیده رخ تو خواست پر نورش دار
وز گریه چو تر شود ز خود دورش دار
در دل هوس قامت چون سرو تو کرد
اورا سر راستیست معذورش دار
رباعی

جز با غم تو مهر و وفا نتوان کرد * تقصیر غم ترا قضا نتوان کرد
آمیخته ام با تو چو زر در سیاب * نا سوخته ام از تو حذر نتوان کرد
رباعی

۲۴ زین عرجه غارت جهان می بینم * او بی خط و فرمانش روان می بینم

ألاغ خدمتت مه شد که برگردون چو آب زر
 خطوط امر خویش از تخته سیمین میخوانی
 در آن روزی که از خارستان در گلبن هیجا
 ز روئے نرگس چشم مخالف لاله رویانی
 دهد از عکس خون کشتگان سبزه تیغت
 سپهر نیلگون را حُمرتِ یاقوت رُمّانی
 درون حلقه درعِ عَدُو تا با نشان میرد
 کنی از مهره پیگان نگین لعل پیگانی
 حروف نام خصم از روی لوح خاک بر خیزد
 چو ز آب تیغ آتش زخم بباد خصم بنشانی
 قضای محکمی گرز آسمان سوی زمین آید
 اگر خواهی هم از راهش بسوی خصم گردانی
 تو آن شاهی که بهر وزن بذل بیقیاس تو
 محیط نُه فلک را و هم نبسندد بیزانی
 چنان آباد شد گیتی ز یمنِ عدل و انصافت
 که چون بنیاد خُلدِ امین شد از آسیب ویرانی
 جهان را زندگی از روی اقبال تو می بینم
 که از روی حقیقت صورت اقبال را جانی
 بنیلی مانند از سپری سر تیغ جهان گیرت
 که بر رخساره دولت از آن نیلیست چو گانی
 همیشه تا سهارا چرخ نگریند بخورشیدی
 که تا برجیس را بر عکس بنشانند بکیوانی
 طراز رایت و عکس دواج دولت بادا
 سعادات فلک با نصرت و تأیید بزدانی

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

سلاطین جهان را خاک پایت افسرِ سر شد
 بُرُنت ز آنکه فخرِ دودهٔ سلطان نُکش خانی
 پیش صیت احسانت گه پیهودن عالم
 صبارا پای در سنگ آمدست از تنگ میدانی
 بمفتاح اشارت صد هزاران قلعه بکشائی

ببرهان ولایت صد هزاران شهر بستانی
 بگاه موج احسان غایت لب خشکی بگری
 بوقت بذل گوهر مایهٔ دل تنگی کانی
 ترا زبید که هر روزی برای بندگی تا شب

نهد چون سایه بر خاک درت خورشید پشانی
 بعون ایزد ار فرمان دهی کمتر غلای را
 بیک ساعت نشاند خان خانان رائی و خانی
 و گر خان خطا با تو ز کیش خود برون ناید

صواب آنست کر تیغش کنی در رزم قربانی
 برای مالش فرعون ظلم و فتنه در گیتی
 کلیم وقتی و رُحمت برون آمد بشعبانی
 عروس فتح روی از پردهٔ تقدیر بنماید

چو زلف پرچم عالی سر رایت بجنبانی
 ز یم بیج رحمت کازدهای گنج ملک آمد
 عدو همچون کشف در سنگ خارا گشت پنهانی
 زحل بر بام هفتم طارم اخضر بدرگاهت

بشکل هندوی پیر آمدست از بهر درباری
 سکندر آنچه در استار ظلمت خواست تا یابد
 ز کوثر داد خورشیدت بزرزین جام نورانی

باد با خنجر پر گوهر روئینا رنگ
 در صف تعبیه باغ بدان ی آید
 مریم غنچه که عیسی گلش در رحم است
 روی بکشاده چو ابکار جنان ی آید
 نا اگر خار کند همچو سنان سر نیز
 بید نگذارد و گوید که خزان ی آید
 سرو آزاده چرا بر سر پایست مگر
 در ره بندگی صدر جهان ی آید
 قدر قدرش که زحل سوده سراز پایه اوست
 برتر از دست رسی و هم و گهان ی آید
 ناله رعد چرا ی شنوم از لب ابر
 گرنه از غیرت دستش بنغان ی آید
 هم رهی کردن با صیت جهان پیایت
 نه پیا ی هوس باد بزان ی آید
 نا که از واسطه نامیه در فصل بهار
 نو حیاتی بتن شاخ جوان ی آید
 نیست بی عزمش اگر باد سبک ی پوید
 نیست بی حزمش اگر کوه گران ی آید
 در مدح سلطان اسکندر گفته است،

شعر

زهی از روی شمشیرت قوی پشت مسلمانی
 سلیمانی و امرت را مستر انسی و جانی
 علاء دین و دنیا کر سلاطین جز تو مرکس را
 ز دیوان ازل صادر نشد منشور سلطانی
 محمد خلی و همچون محمد راحت خلقی
 محمد نای و همچون محمد اصل احسانی

محاورت افتاده بود و از لطایف انفاس او اقتباس کرده آمد، این قصیده

از صبا وقت سحر بوی جنان می آید

کین صبا از طرف عالم جان می آید

عاشق روی گل ار نیست صبا بلبل وار

از چه آشفته و شبگیر نهان می آید

نظرے کن بتصاویر سراپردہ صنع

ناکه هر يك بچه شکل و بچه سان می آید

پیر ناگشته بنفشه است که بر روی چمن

منحنی پشت ز بار حدثان می آید

سر دامادئ گل دارد بلبل که بلاف

بزر و سیم کف و کیسه چوکان می آید

با سر خوش ز می عشق چو مستان گه صبح

یاسمن ترك کله چاک زنان می آید

لاله چون یوسف آلوده بخون پیراهن

جامه مالیده و آسیب زمان می آید

بجز افسون زبان بند که سوسن خواند

بلبل آن قصه که گوید هذیان می آید

ابر یا چشم تر و صاعقه سینه چو شمع

آتش افروخته و آب فشان می آید

لاله پرورده آن شیر نبات انگیزست

که ز پستان سحابش بدهان می آید

دم عیسی است مگر در لب پر خند گل

کر نمیش بدماغ اصل روان می آید

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

وله،

عشق جمال جانان دریا آتشین است
 گر آتشی بسوزد زیرا که روی اینست
 جائی که شمع رخشان ناگاه بر فروزد
 پروانه چون بسوزد آن سوختن یقین است
 گر سِرّ عشق خواهی از کفر و دین گذر کن
 کاتبجا که عشق آمد چه جای کفر و دین است
 عاشق که در ره آید اندر مقام اوّل
 چون سایه بخواری افتاده بر زمین است
 چون مدّتی بر آید سایه نماند اصلاً
 کز دور جایگاهی خورشید در کمین است
 هر کس که دُرّ معنی زین بحر باز یابد
 در ملک هر دو عالم جاوید نازنین است
 نو مرد ره چه دانی زیرا که مرد ره را
 اوّل قدم درین ره بر چرخ هفتمین است
 کارے قویست و عالی که از در طریقت
 در هر هزار سالی یک مرد راه بین است
 عطار اندرین ره چای فتاد کاتبجا
 برترز جسم و جان است بیرون ز مهر و کین است

(۱۲۴) السید الاجلّ ابو علی بن الحسین المروزی،

سید بو علی نادره دهر و واسطه عقد ایام بود آب از طبع او لطافت
 وام میکرد و آتش از ذکاء خاطر او تیزی می ربود از غیرت شکر سخنانش
 نبات مصری بسته عصای باز می داشت و از نخلت نظم او ثریباً در
 ۲۴ سروی حمل نهان می شد و مدّتی در نیشابور با او اتفاق مجالست و

آخر بجز معترف آیند کای اله
 دانسته شد که هیچ ندانسته ایم ما
 جایی که آفتاب بتابد ز اوج عزّ
 سرگشتگی است مصلحت ذره در هوا
 آنجا که بحر نا متناهی است موج زن
 شاید که شب غی نکند قصد آشنا
 و آنجا که کوس رعد بغرّد ز طاس چرخ
 زنبور در سبوی نوا چون کند ادا
 چون آب نقش می پذیرد قلم بسوز
 در آب شوی لوح دل از چون وز چرا
 چون نیسب آفتاب حقیقت نشان پذیر
 ای کم ز ذره هست نشان دادنت خطا
 سبحان صانعی که کشاید بهر شی
 از روی لعبان فلك نیلگون غطا
 از زرّ حقّه مهره انجیر کند پدید
 ز آن مهرها بحقّه ازرق دهد ضیا
 شبرا ز اختران همه دندان کند سپهر
 چون زنگی که او فتد از خند بر قفا
 در دست چرخ مصفله ماه نو دهد
 نا اختران آئینه گون را دهد جلا
 در پای اسپ شام کند اطلس شفق
 در جیب ترك صبح نهد غنبر صبا
 گوئی که آفتاب مگر ذره ذره کرد
 بر کهکشان ز ریزه مرجان و کهربا

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

رباعی

بر خامه و نامه من از بس زاری * چشم آب فشان کرد و دل آتش باری
سوز دل من قلم نیارست نبشت * آری نبود کارِ فی آتش کاری

رباعی

گفتم بدل شکسته چون داری کار * با زلف شکسته خم اندر خم یار
دل گفت تو فارغی ز ما دست بدار * ما هر دو شکسته را بهم باز گذار
در معنی درزی بچه

رباعی

دل دوخت قباى عشق آن خوش پسر
بر روی فگنده بخیه روی چو زرم
در تاب غمش ز رشته باریک تر
تا بو که چو رشته بر دهانش گذرم

۱۰

(۱۲۲) الاجل فرید الدین افتخار الافاضل ابو حامد ابو بکر

العطار النیشابوری،

فرید عطار که عطر فضل او در اقطار آفاق ناشرست و از مثلث فضل
۱۰ او مربع ربع مسکون فایح از راه نسبت اگرچه از عطارد بجهار کمست اما
عطارد که تیرست پیش او کمان باشد، سالک جاده حقیقت و ساکن
سجاده طریقت و روح سخنش روح بخش اهل ذوق و چاشنی کلامش
جان فزای ارباب شوق و ذوق و این قصیده توحید که بیان حسن
اعتقاد او در آن ظاهرست از منشآت اوست بیتی چند که بر خاطر بود
۲۰ ایراد کرده آمد

توحید

سبحان خالق که صفاتش ز کبریا
در خاک عجز می فگند عقل انبیا
گر صد هزار قرن همه خلق کاینات
فکرت کنند در صفت عزت خدا

نا بگرد روی ترکان زلف هندووش بود
همچو اندر گرد روم از زنگ غوغا آمده
باد اقطاع کینت ترک و هند و روم و زنگ
این دعا منشور اورا شکل طغرا آمده

(۱۲۱) شهر یاری،

شهر یاری که فضیلاى شهر یاری از بیانِ دلستانِ او خواستندی و افاضل
خراسان بر مائۀ فضل او خور آسان یافتندی و قصاید و مقطعات
او مشهور نیست فاما رباعیات او که از لطف طبع نشان دارد در اطراف
جهان سابرست و بیستی چند که وقتی شنید آمد است ایراد کرده آمده،
۱۰ میگوید
رباعی

بس مرغ امید را که پر سوخته * بس تافته دل را که جگر سوخته
پر سوختنِ رُخان ز خورشید تو بود * خورشید رخا تو از چه پر سوخته

رباعی

بس خسته دل و بسته زبانم بی تو * وز بار دل و محنت جانم بی تو
۱۵ یا حسرت آنکه در غریبی میرم * یا خجالت آنکه زنم مانم بی تو

رباعی

بی وصل تو يك نفس رهی خوش دل نیست
گوئی که ترا برین عناکش دل نیست
احوال دلم میسر کان بیچاره
چوبیست درو فتاده آتش دل نیست
۲۰

رباعی

جانا ز رخت نمی گزیرد چشمم * نقش دگری نمی پذیرد چشمم
۲۲ این نشئه دیدار تو غرقست در آب * ترسم که در آب تشنه میرد چشمم

با بُن دندان ز وصلت کنه هنگام فراق
گرگ سرتیزه رها کرده مدارا آمده
من چو مجنون یا چو وامق رفته از دل صبر و هوش
تو سوی من همچو لیلی یا چو عذرا آمده
از پی بوسیدن خاک کف پای ترا
دست از غم شسته من پشت بسروا آمده
وز برای استماع شعر من بنده تو باز
پیش تخت پهلوان شاه والا آمده
صدر عالم آن ضیاء الدین که اندر مدح او
این طلوع مطلع مطبوع غرّا آمده
اے جهان را از سنانت نقش آرا آمده
وز معالی آستان چرخ اعلی آمده
کثرین پایه ز بذلت بحر آبسکون شده
کثرین پایه ز قدرت حرم اقصی آمده
خضم دین را بین که بر سرمانده چون کژدم دودست
ماروش رخ تو چون در صف هیجا آمده
آتش اندر سنگ خارا گشته خاکستر مزاج
آبگون تیغ تو چون در سنگ خارا آمده
قوّت اسلام اندر هند تا آید بفعل
صورت اقبال تو دین را هیول آمده
در برون آوردن هر مشکل کُلی چو عقل
وهر نو بیرون محسوسات بینا آمده
در بیان سرّ معقولات جزوے لا جزم
خاطرت رشک روانِ ابن سینا آمده

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ای آنکه خاک را کف پای تو چون بهار
زیب و جمال گنبد دوار میدهد
بلبل بیاد مجلس تو می خورد بصبح
هر باده که ابر بگلنار میدهد
از بهر گوش و گردن ایام دولت
دریای طبع لؤلؤ شهرار میدهد

(۱۲۰) الاجل المحترم محمد الدین افتخار المحکماء ابو السجری الصندلی،

صندلی که در زیر فلک ابنوسین خورشید بر مثل او سایه نگسترده و مادر
دولت در حجره فضل فرزند چون او نپرورده خاطر خطیر او در اختراع
۱۰ لطایف معانی و اقتراح ابتکار بد بیضا و دم مسیحا نموده و آفتاب سمائی
که بر سپهر ازرق دعوی انوری میکند از علو مدایح معزی و لطایف
پهلوانی او در حجاب خجالت مخفی گشته دیوان او بستان جان افاضل و
مستیره ضمیر امثال است و همه سخن او عالی و مصنوع و دلکشی و
مطبوع است و از اول دیوان او تا آخر جمله مختار اما بجهت استلزام
۱۵ کتاب بیتی چند از قصاید او که فلاید بحور فضل است آورده شد، در
مدح پهلوان جهان ضیاء الدین قاضی تولک میگوید شعر

ای چو دل رفته ز ما چون جان بر ما آمد
همچو دل زین روی جان را بر تو سودا آمد
ای خرامیده ز پیشم با بنا گوش چو سیم
با خطی در گرد سیم از مشک سارا آمد
۲۰ من چو جوڑا بر میان جان کمر عشق ترا
نو چو زهره گشته راجع سوی جوڑا آمد
همچو گل نازک چو ربان خرم از من رفته باز
همچو نرگس شوخ و همچون لاله رعنا آمد
۲۴

تا بر سر عروس چمن دُر فشان کنند
دریا بابر لؤلؤ شهرار میدهد
هر گوهر نفیس که در کاف نهاده بود
خورشید باد صبح بگلزار میدهد
گلبن حکایت از بت کشمیر میکند
سوسن نشان ز لعبت فرخار میدهد
گردون لاجوردی از خاک نیل رنگ
شنگرف میدماند و زنگار میدهد
قارون شدست باغ پس از نیستی از آنک
سیم و زرش شکوفه بخروار میدهد
یاقوت آبدار گرامی هی شود
هر قطره که ابر بگلزار میدهد
انهار وصف رزمه بزّار می کند
اشجار بوے کُلبه عطّار میدهد
چون طوطیست شاخ زمرد سلب که حق
از لعل آبدارش متعار میدهد
زرد و نزار نرگس بر پا تنی درست
از رشک لاله گونه بیمار میدهد
فرّ مدج صدر جهان عندلیبرا
بی سعی نفس ناطقه گفتار میدهد
از بهر خواب فتنه که پیوسته خفته باد
وی را خدای دولت بیدار میدهد
هرگز بنفشه بار نیاورده بود گل
تیغش بنفشه ایست که گل بار میدهد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

وقتى خوشست و چهره کشایان نو بهار
 دارند پر ز نعمت فرخار آستین
 آراست همچو لعبت فرخار در چین
 هر شاخ گل که داشت پر از خار آستین
 از مشکبار لاله و کافور گون سمن
 شد باغرا چو طبله عطار آستین
 از عکس جام باده تو گوئی که برگ گل
 بوسیده دست ساقی و خمار آستین
 پر مشک کرد لاله نغان کش قبا
 پر زرّ و سیم نرگس عیار آستین
 کرد از براى خدمت بزم عروس وار
 گلزار پر ز لؤلؤ شہوار آستین
 چون روی همچو ماه ترا دید بامداد
 افشانند بر جمال تو گلزار آستین
 نا چرخ نیلگون سلب باغ را کند
 دامن زلاجورد و ز زنگار آستین
 بادا قباء عمر ترا از بقا تنه
 وز عصمت خدای جهاندار آستین
 بر جامه حسود تو از فقر و اضطرار
 بی بود باد دامن و بی نار آستین

شعر

شاه فلک ز تخت شرف بار میدهد
 گل همچو نو عروسی دیدار میدهد
 سروان چو سروان حشم صف هی کشند
 یعنی که شاه تخت فلک بار میدهد

زلف معتبر تو حجاب رخت بس است
 خیره میوش بر گل رخسار آستین
 هر چند کاتش رخ تو هست بی گرند
 با این همه ز حزم نگه دار آستین
 ناگه مباد چون دل پر تاب من شود
 در آتش رخ تو گرفتار آستین
 دامن کشان تو میروی از کبر و میکنم
 پر خون من از دو دیده خون بار آستین
 درج دهان تنگ کشائی چو در سماع
 در گیرد از لب تو بخروار آستین
 بوسد بعشق زهره زهرا ترا ستان
 در رقص بر زلفی چو تو هموار آستین
 پر در شد از تو دامن آخر زمان چنانک
 پر زر ز جود خواجه احرار آستین
 والا نظام دین که ز بهر نثار او
 گلبن کند پر از گل و دینار آستین
 هر روز وقت صبح فشاند چو مخلصان
 بر آستانش گنبد دوار آستین
 شد جیب بحر و دامن کانهایی ز نقد
 ناگشت با کفش بسینا بار آستین
 هر کو ببندگیش مقرر نیست مقبلان
 بر روی او زنند بانکار آستین
 ای آنکه پیش پای تو هر مرد سرفراز
 در گردن افکند بستغفار آستین

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

چونانك روح و راحت و شادی بجان خلق
از فرّ ظلّ رأیت سلطان هی رسد
شاهی که پیش خدمت او هرکه خسروست
از بهر فخر از بُن دندان هی رسد
از بهر زیب و زینت و تاج و سریر اوست
هر گوهری نفیس که از کان هی رسد
وز یمین جود دست و نثار قدم او
در جوف بحر لؤلؤ و مرجان هی رسد
از دولت و سعادت ذات شریف اوست
هر تحفه کر طبایع و ارکان هی رسد
از کوس همچو رعد و ز تیغ چو برق او
بر فرق خصم آفت طوفان هی رسد
انعام عالم و عاطفت او بهر مکان
بیرون ز حدّ و غایت و امکان هی رسد
بر کشتهاء خشک امید جهانیان
فیض کفش همیشه چو باران هی رسد

و این قصیده غزّاء که رشك جرید عذراست بامتحان ردیف آستین گفته
است و پیش از وی هیچ کس که سر از گریبان فضل بر کرده است دامن
سخن چنین قصیده نپرداخته است، قصیده

جانا مپوش بر گل رخسار آستین
وز خون مرا بخواه چو گلنار آستین
گلنارگون شدست ز خون دو چشم من
از عشق آن دو نرگس خون خوار آستین
خواهی که تا قفاء مه آسمان دری
بنای روی چون مه و بر دار آستین

فتنه را کونه بود دست از حریم ملک تو
 تا بود دست همیشه باد چون رخ طویل
 کیش آزر محو شد از تیغ آتش بار تو
 وز سنان آبدارت تازه شد دین خلیل
 تا همیشه شاخ گل با جام مل باشد حریف
 تا همیشه خال لب با حسن رخ باشد عدیل
 دست تو بادا طویل و جاه تو بادا عریض
 عمر تو بادا کثیر و عمر بد خواست قلیل
 باره دست ترا از فضل حق بادا نگین
 باره عمر ترا تأیید حق بادا فصیل

۵

۱۰

و هو گفته است در مدح سلطان خسرو ملک

شعر

ای دل بیار مزده که جانان هی رسد
 وی دیده جای ساز که مهمان هی رسد
 وی تن اگر چه کار تو از غم بجان رسید
 جان را فرست پیش که جانان هی رسد
 کار نشاط و لهو ز سر تازه کن کون
 چون رنجهاء هجر پایان هی رسد
 ایام درد و محنت و شدت همه گذشت
 هنگام روح و راحت و درمان هی رسد
 چون بلبلان نوا زن اندر بهار فضل
 کان تازه گل بصحن گلستان هی رسد
 ز آن بس که ابر چشم تو بگریست بر رخت
 امروز بر رخت گل خندان هی رسد
 آری عجب مدار که از آب ابر چشم
 در باغ و دشت لاله نمان هی رسد

۱۵

۲۰

۲۵

از طبانجه روی چون زرنج من زرکار شد
 نا کشیدی گِردِ شنگرفِ رخت خطی ز نیل
 تو چو رضوانی لبست چون سلسبیل و رخ بهشت
 جان خود را کرده ام بر سلسبیل تو سپیل
 جان دیگر یام و هرگز نمیرم بعد ازین
 گرین بخشی دمی زان روح پرور سلسبیل
 زنجیل عذب داری در لب نوشین خویش
 وز غم عشق تو دارم من تی زار علیل
 جان من یابد شفا و کم شود رنج دلیر
 گر لب نوشین تو بخشد بجام زنجیل
 بس ظریف افتاد در بستان خوبی روی تو
 از لب همچون رطب با قامت همچون نخیل
 در همه عالم نبوده کس بخوئی تو یار
 گر نخیل تو نبوده در رطب دادن بخیل
 تا کی از تیغ و سپر با ما سخن گوئی بس است
 روه تو همچون سپر بینیت چون تیغ صقیل
 تیرِ مژگان در کمان پر خمر ابروه تو
 دلربای آمد چو اندر دست شه تیغ سلیل
 ماه عالی رایش هرجا که تابد مهروار
 آسمان هادیش باشد مشتری گردد دلیل
 شاد باش اے آفتابی کر کمال مرحمت
 ظلّ عدل و راقّت تو هست در عالم ظلیل
 بس عجب نبود که زیر سُم اسپت در چرا
 از زمین سر بر زند شاخ زمرد چون فصیل

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

پادشا خسرو ملکشاهی که هر سالش خراج
 ی فرستد رای مرجان خان دُر و قیصر عقیق
 لیک چون بر سر نهد تاج آسمان و آفتاب
 آن یکی باشد برو فیروزه آن دیگر عقیق
 شمس شاهان است و بینی وقت بزم و روز رزم
 در یسارش جام لعل اندر بین خنجر عقیق
 ای عجب ده قرن باید تا یکی سنگ از قضا
 گردد اندر جوف معدنها ز نور خور عقیق
 لمعه خورشید تیغش چون فتد بر فرق خصم
 در زمان اورا هی خون روید از مغفر عقیق
 تیغ [آتش بار] ریزد خون چنان کر موج آن
 لاجوردین چرخ را گردد خم خیبر عقیق

(۱۱۹) الاجل الخیر ضیاء الدین عبد الرافع بن ابی النخع الهروی،

عبد الرافع جهان فضل و مکان هنر و آسمان مجد و بزرگی بود در فضل
 ۱۰ مدار دوران و در لطف نادره زمان و در علم طبّ مهارتی کامل داشت
 و در فنون لغت بشارتی شامل، طبع او چون دست موسی بود و در علم
 طبّ ویرا نفس عیسی و در دولت سلطان خسرو ملک محترم و مستغن
 بود و رساله جلالیه که در تفسیر نوروزیه نام او نظم کرده است بر بزرگی
 او برهان باهر و حجت ظاهرست و در نوبت سلطان شهید معز الدنیا و
 ۲۰ الدین انار الله برهانه بواسطه فضل و هنر جانب او مرعی ماند و این
 قصید در ثناء آن شاه هلال رکاب جوزا ستام محمد بن سام نغمه الله
 برحمته پرداخته است،
 قصید

تا بر آمد از رخ شنگرف رنگت برگ نیل
 جسم من شد شاخ نال و چشم من شد رود نیل

شکل جرم او میان لون یاقوتی شفق
 جام زرینی پر از خمر مروق مینود
 دهر گوئی ناچینی بر ورقه کحلی نهاد
 در جهان اهل جهان را دست مطلق مینود
 ما جو روحانی شد اوصاف او در چشم ما
 همچو سمین غنغب قوم فرزدق مینود
 بود توسن ابلق دهر و بیابانی سپهر
 زان بیابان او چو نعل توسن ابلق مینود
 که چونیمی یاره از بازوی خوبان ی بتافت
 که چو يك چنگل ز جرّه باز ازرق مینود
 از هلال عید کار چرخ و انجم راست چون
 کار دنیا از سراج الدولة رونق مینود

شعر

سلك لؤلؤ تا نمود او با تبسم در عقیق
 من هی بام ز عشقش بر رخ چون زر عقیق
 شکر و لؤلؤ پاشد در سخن گفتن لبش
 بس غریبست این که پاشد لؤلؤ و شکر عقیق
 گاه نطق جان فرای و خنده دلکش نگر
 تا ببینی شکرش در پسته لؤلؤ در عقیق
 بر عقیق لب در آمد چون زمرد خط او
 خود چه سان زیبا بود خط زمرد بر عقیق
 کهر با رخ گشتم از عشق لب چون بسدش
 هر زمان گیرم کنون آن کهر بار را در عقیق
 از من بی سیم و زر چون یار من زر خواستست
 کردی باید سؤال از شاه بحر و بر عقیق

کوتاه کرده صبر مرا محنت فراق
بر من دراز گشته چو یوم الحساب شب
بودم بدان امید که خورشید وصل را
بر من یکی بنابدی چون ماهتاب شب
بر من گذشته لی لب شیرین یار تلخ
چون روز خصم خسرو مالک رقاب شب
کینسرو جهان که ز باس حسام او
هر دم ز خواب بر جهد افراسیاب شب
روز و غا بگوش یلان صوت کوس او
خوشر بود ز نعمت چنگ و رباب شب
بد خواه روز رزم بتیغ چو آب تو
غلطد بخون چنانکه خور اندر نقاب شب
رخشد بروز معرکه از گرد قیرگون
تیغش بدان صفت که درفشد شهاب شب
شاه از عشق صبح فتوح تو می کند
در آمدن برای گذشتن شتاب شب
روزی که بر عدوت نباشد چو شب سیاه
راند ز بس عتاب بران روز آب شب
گر نیستی زمانه برای رضای تو
شمشیر روز بر کشدی از قراب شب
روزی هر آنکه زد بخلاف نفس و را
یکپاس زنده پیش نه بیند صواب شب

شعر

دوش گردون در صفت بحری معلق مینود
ماه نو بر وی چو زر اندود زورق مینود

در عالی که حاکم عشق تو کرد حکم
يك چك عشق ما نشد از صد گوا درست
بی دولت وصال تو ماندیم ز آنکه هست
در وعده وصال حدیث تو نادرست

۵ (۱۱۸) الاجل جمال الدین فخر الشعراء محمد بن علی السراجی،

سراجی که شمع جمع افاضل بود و بدر سپهر فضایل دل مشعله گردون
از رشك علو سخن او چون فتیله تافته و شرف قریت ابو الملوک سراج
الدولة یافته و ابن قصیده غرا که نور معانی او روزرا طعنه زند اگرچه
ردیف ایات او شبست در مدح سلطان خسرو ملک میگوید و همین
۱۰ قصیده بر تقدّم او دلیل روشن و برهان واضح شعر

چون خواست روی خویش نمود از حجاب شب
بر روی روز بست ز ظلمت نقاب شب
سیرغ آفتاب چو افتاد در غروب
ناگه طلوع کرد چو پُر غراب شب
۱۵ بالشکر نجوم بر آمد ز باختر
ناجیح ز ماه ساخته رخ از شهاب شب
گوئی که عرض کرد هی بهر جنگ روز
در صحن آسمان سپه آفتاب شب
ز آنسان جهان گرفت که گوئی فلك مگر
فیروزه خیمه ایست مر اورا طناب شب
۲۰ گیتی که گشته بود ز عمر دراز پر
کردش ز مشک سوده و عنبر خضاب شب
آفاق تیره گشته و از تیرگی درو
۲۴ من همچو آکمی که بود در حجاب شب

(۱۱۷) الاجل معین الدین سراجی بلخی،

شمع جمع افاضل و سرو جویبار فضایل بود سراج و هاج سپهر از غیرت
 پرتو مشعل قریحت او سوخته و افاضل و امثال خراسان هر يك از شعله
 خاطر او در تراکم ظلمات محن هزار چراغ افروخته و این چند بیت از
 غزلیات او تحریر افتاد تا از روایع و بدایع اشعار او بدین ابیات استدلال
 گرفته شود،

غزل

هر کجا عشق یاری آید * ناله عقل زار می آید
 گلستان نیست عارضش که درو * گل خوبی بیاری آید
 در دو چشم خیال عارض او * عوض نو بهاری آید
 ۱۰ بر من از نام عشق اوشب و روز * ستم روزگار می آید
 من کیم خود که سال و ماه مرا * غم او غمگساری آید
 چون خریدار او نیست عشق * خسرو روزگار می آید
 ای جوادی که ملک و ملت را * از حسامت حصار می آید
 بر محاکم قبولی مهرت * زر جان کم عیاری آید
 ۱۵ شجر نظم را بمدحت تو * از معانی ثناری آید
 ساعد بخت را ز خدمت تو * از جوانی سواری آید

غزل ای عهد تو شکسته و پیمان ما درست

در هر دلی ز عشق تو داغ بلا درست

هم بیدلان ز فرقت تو در عنا دژم

هم عاشقان بچستن تو در وفا درست

۲۰

عهد تو در نمودن سستی خلل فزود

عهد ترا شکسته توان گفت یا درست

دامن ز اشک دیده بخون در توان کشید

چون در غم تو نیست گریبان ما درست

۲۴

- گر گفته ام بنقض غبار سمنند تو
لفظی هیچ صورت و رمزی هیچ فن
در ذکر و در حکایت و در شعر و در غزل
در شکر و در شکایت و در سرّ و در علن
گوینده ز ارنسار بساط رفیع نو
همچون اویس را حسبی بست در قرن
در من حسد کرا و ز من درد سر چراست
نی راح در دل من و نی روح در بدن
نی مُل نه مال دارم و نی فرش و نی بساط
نه زر نه زور دارم و نی رحل و نی عطن
آزاده کجاست که گیرد مرا بغل
بیرون کند ز بیهی و گوید که الوطن
نی نی که شمع جمع منم کر صبح فضل
از آب چشم و آتش دل پر کنم لگن
گر روز محتم بسر آید ز دور چرخ
بک شب بفرق بر نهم این جان خویشتن
من صرصر هلاکم و او نسج عنکبوت
گر هیچ عقل دارد ازین بیش گو متن
خوش باد باش تو و جهان گیر و زرستان
خالی مباد هرگز در آمد و شدن
دست ز جام زرین و پای از رکاب سیم
پشت ز بالش و برت از دلبر ختن
خودی برومان که برد دشمن آب روی
خودی خور و مک که خورد حاسدت حزن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

باد صبا پیام گل آورد دوش و گفت
 کای خاطر تو صیقل ارواح را مسن
 از من ترا نصیحت دارد تغیرے
 رای ثقیب روی زمین سپید زمن
 گفتم که ای صبا خبر این بودن از سبا
 بر خیز در زمان گذری کن سوی عدن
 گو کای سپهر مکرمت و آفتاب جود
 ماه امل مکان کرم مرکز فطن
 گر دشمنی قمیص غرض را بخون زور
 آلوده کرد مشنو از آن پیخرد سخن
 ای یوسف زمانه نگه کن که این ره
 چون گرگ فارغست و چو یعقوب مستغن
 سوگند مومنان بخدای و بشیر صدق
 و آنکه بحق سپید سادات ابو الحسن
 سوگند قاضیان بخدای که بر کشید
 هفت آسمان و کرد درو انجم انجمن
 سوگند صوفیان بصفای و بطیب وقت
 سوگند عارفان بوفای و بحسن ظن
 سوگند اهل معنی بالحق و الوفا
 سوگند اهل تقوی بالفرض و السنن
 سوگند عاشقان بوضال و کنار و بوس
 روز وداع و فرقت احباب در دمن
 سوگند ابلهان که مرا مرده بینیا
 و آنکه بدست خویش پیچید در کفن

سیرغ حسن بود و لیکن ز پنخ مرغ
 بودش سبب مرگب و اخلاق مقترن
 همت ز باز و فرزهای و نگ از نعام
 طوق و غیب ز فاخنه طاقت ز کرکدن
 زین کردمش بلطف و نشستم برو بلعب
 همچو فریشته که نشیند بر اهرمن
 راهی چو چشم مور و درو حلقه کرده مار
 بو سهل بود سهلش و خزنش ابو الحزن
 از دست چپ هلال چو سمین یکی کمان
 در دست راست روز چو زرین یکی مجن
 گفتی هلال یوسف و شب تیره چاه بود
 عیوق دلو و بسته هجره درو رسن
 گفتم که ای غراب مگر بهر اغتراب
 دادت خدای پر که مرا در جهان فگن
 گفتا که پر ندارم لیکن هی ز شوق
 سوی جناب سید ایران کنم. اون
 صدر زمانه قبله اقبال تاج دین
 ناجی کزوست جوهر اقبال را ثمن
 از رای اوست چشمه خورشید با رمَد
 وز جود اوست دیک آمید با وسن
 شش چیز دادش ایزد. خالی ز شش و پنخ
 وین منت از خدای رؤفست و ذو المنن
 نفس از هول سر از هوس و همت از ملال
 دست از درم دل از غضب و جبهت از عطن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ی ریخت بر صحنه گل برگ ناردان
 ی کند نار بر بر سیمین ز نارون
 رضوان تو گفته که بمشورهای سیم
 شبنم هی بچند از برگ نسترن
 گفتا که ای وصال تو یک روزه همچو گل
 من بر تو همچو بلبل دل خسته مفتن
 گیرم که تیره شد ز حوادث صفای تو
 آخر کجا شد آن همه عهد و وفاء من
 بر کف شراب و ی چکی زحمت سراب
 در بر سُهیل ی چکی دورت بمن
 گنتم رهین عشقم و دایم زمام حکم
 دارد سفر بقبضه تقدیر مرتبه
 کردم ترا وداع و بر آسودی از صداع
 رفتیم و غُرَّ جَارُکَ بِالْحِجْدِ وَالظَّعْنِ
 خیز ای غلام شانه کن آن ادم این حدیث
 دارد شجون و هیچ نراید بجز شبن
 زین هیکلی لطیف نه چونانک لامعی
 ی راند سوی بارگه احمد حسن
 آورد پیش شانه زد آن زلف نابدار
 همچون یکی صنم که بیارایدش شبن
 گنتی یکی عروس بدیع آمد از حبش
 از عنبرش سراغ و از مشک پهرن
 گنتی که از زبرجد خالص چهار کعب
 گوئی ز سینه‌ء زمین ی کشد لبن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

تا دلم جان کند اندر سر ییادی تو
تا جواب غم ییادگرت باز دم
نی خَمَش باشم ترسم که سرت بر گردد
که ازین قصه اگر هیچ سرت باز دم

و این رباعی در حق پسر نی زنی گفته است
رباعی

ای نی زن پیمان شکن حور نژاد * چون نی زدم تو چند پیام باد
یکبار چو نی مرا شکر بخش از لب * تا همچو نی از دم تو نکم فریاد
و این رباعی در حق درزی بچه گوید،
رباعی

دل در غم درزی بچه حور نژاد * چون رشته بتاب محنتش تن در داد
۱۰ بسیار چو سوزن ارچه سر تیزی کرد * هم بخیه بی زریش بر روی افتاد

(۱۱۶) الاجل محمد الدین ابو البرکات، رحمة الله علیه،

از امجاد خراسان و افاضل گیهان بود شهد سخنش صافی و غسل کلامش
شافی و در فنون فضایل بر سر آمد و رای او غیرت خورشید انور آمد
این قصیده از قلاید قصاید اوست در مدح تاج الدین رئیس خراسان
۱۰ گفته است،
شعر

آمد گه وداع بچشم آن مه ختن
دو جزع پر فتور و دو یاقوت پر فتن
بر دُر ز لعل میم و در آن میم صد شکر
بر گل ز مشک جیم و در آن جیم صد شکن
لولو چکان ز نوگس بر لاله در عتاب
سنبل چنان بفندق بر صدغت از سن
چون یاسمین که باشد نسرين برو صبا
یا آسمان که دارد پروین برو سکن

چون حصاری بر شعبان دلیر جنگوے
جمله مرجان درع و زرین تیغ و یاقوتی سنان
چون درختی بیخ او از آهن و از سندروس
شاخ و برگ و بارش از سنگرف و زر و زعفران
شخص زرینش چو خد نیکوان لاله صفات
فرق مشکیش چو خط دلبران سنبلستان

قصیدہ

و در مدح میگوید ہم درین قصیدہ

آز جز نان طمع بر خوان جودت نشکند
ز آنک از تو تازه تر هرگز نه بیند میزبان
کلک تو اختر نماید از معانی در مسیر
لفظ تو گوهر فشاند در محافل از بیان
و این اگر از روی معنی اندرین می بنگری
پس تو دریا در بیان داری و اختر در بنان

و از دوستی شراب اقتراح کرد

آتشی گردون زدست اندر دلم * تا بنگنارد که یک دم خوش زغم
من نیم اقبال تو تا هر زمان * بانگ بر گردون کردش کش زغم
یک صراحی آب چون آتش فرست * تا ازان آبی برین آتش زغم

غزل

گر سه بوسه بلب چون شکرت باز دهم
آخر از حال دل آنجا خبرت باز دهم
زاده چشم مرا لعل بدانم که اگر
روز وصلی بود از چهره زرت باز دهم
هر دم آمم بسرکوی تو بر بوسه وصال
دل بدست ستم کینه ورث باز دهم

هر چند مطایبه است تا دانی * کاین بار سخن بتیغ میگویم
و درین قصید صفت زمستان میکند،
قصید

سوش الماس می بارد فلک بر آبگیر
خورده کافور می ریزد هوا بر بوستان
شد ز سرما بسته در پولاد گوهردار آب
و آب چون پولاد گوهردار شد در آبدان
غایت سرما رسید آنجا که از آسیب او
می نیارد بود يك ساعت برهنه آسمان
تا طناب خیمه ابر اندرو بندد هوا
هر زمان از بشم و نقره میخ سازد ناودان
باغ می ماند بهندستان ز انبوهی زاغ
و آب ماند تیغ هندی را که مالی بر فسان
شاخها کافور بار آورد و این نبود عجب
شاخ اگر بار آورد کافور در هندوستان

قطعه

۱۰ و هم درین قصید صفت آتش میکند

آتشی کر عکس او چون مائی زرین شود
زورق ماه اندرین دریا همچون بادبان
آفتابی لعل پاش و اخگری اختر نمای
گلین دینار بار و لاله لولو فشان

قطعه

۲۰ و هم در اینجا صفت محرقه آتش کند

آهنی دای پر از مرغان زرین پر و بال
پای و سرشان هم شبه تمثال و هم یاقوت سان
طرفه مرغانی که گاهی پر زدنشان در هوا
هم بیفتد پر و بال و هم بریزد استخوان

چو هست آلت توقیع و رزم تو چکند
زمانه گر نکشد حیف و بار تیغ و قلم
خداگانا این بینهاء خوب بدیع
نوادریست هم از اعتبار تیغ و قلم
اگرچه هرچه درین شعر خوب خاطر زاد

یکی نباشد از صد هزار تیغ و قلم
ولیک هست زمانه گواه من کاین بار
برین قصید شدم شهریار تیغ و قلم
بامر و حکم قلم تیغ تا شود گلگون
شگفته باد ز تو نوهار تیغ و قلم
شگفته سر و خایسک خورده باد عدوت

چو تیغ و چون قلم از کارزار تیغ و قلم
همیشه دست تو بادا چو دست رس داری
بدست گیری دین دستیار تیغ و قلم

و درین قصید صفت گلها و میوها یاد میکند و میگوید
همه عقیق لب و سرو قد و نرگس چشم
همه سمن بر و گل عارض و بنفشه عذار

ابی

گمان بری که مگر هست گوی زر اندود
برو ز صندل سوده نشسته گرد و غبار

سیب

چو مهرهء زمرد میان زر تنک * کند پدید رخ سیب سبز از اشجار
شد منقط روی زمردش بعقیق * چنانکه نقطه شنگرف بر رخ زنگار
و در قطعه میگوید

هم تیغ ترا چو برق میخانم * هم دست ترا چو میخ میگویم

عجب نباشد اگر مدح خوان شوند ترا
 زبان پر گهر شاهوار تیغ و قلم
 بر مخالف ذات و دو چشم خصم ترا
 کبود کرد و سیه نیل و قار تیغ و قلم
 بآب و نار تشبیه کنند و زان دارد
 زمانه یکسر موج و شرار تیغ و قلم
 چو سیل و صاعقه کوشنده اند و پویند
 بغرق و حرق عدو آب و نار تیغ و قلم
 بزهر و قهر بر آری همی هلاک و دمار
 ز دودمان عدو زان دو مار تیغ و قلم
 میان تپی و دو رویست دشمن تو مگر
 باصل هست ز خویش و تبار تیغ و قلم
 برنگ مهر و سپهرند وز نفاذ تو هست
 فزون ز مهر و سپهر اقتدار تیغ و قلم
 هراں ستاره که بد چرخ را نثار تو کرد
 ز روی ظاهر و باطن نثار تیغ و قلم
 اگر نه عدل تو بودی کجا رها کردی
 زمانه زر و گهر بر عذار تیغ و قلم
 نموده است و نباشد ز خسروان جهان
 نظیر و مثل تو کس حق گزار تیغ و قلم
 ز انتقام تو آن دید دشمن تو چو شد
 انامل و کف تو جفت و یار تیغ و قلم
 که دید از آهن و آتش باؤل و آخر
 رخ شخوده و فرق فگار تیغ و قلم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

عجب بود چو برنگ و بلون سیم و زرنبد
بدست او در چندان قرار تیغ و قلم
فلک پیاده شود ز اسپ خویش چون بیند
انامل و کف او را سوار تیغ و قلم
چنانکه بر روش روزگار زد عدلش
نیامر گشت قلمدان حصار تیغ و قلم
بر حسود و رخ بد سگال او دارد
بزردی و بکبودی شعار تیغ و قلم
برهنه خوبتر و سرنگون شریفترست
حسود اوست مگر مستعار تیغ و قلم
یکی بخندد بر دشمنش یکی گرید
برزم و برمش اینست کار تیغ و قلم
فروغ لون رکاب و نگین او دارند
از آن شدست جهان خواستار تیغ و قلم
رهی و ماح او را کمر دهند و گهر
زبان لال و میان نزار تیغ و قلم
بی کشیده جهان انتظار دولت او
چنانکه دانش و داد انتظار تیغ و قلم
ستودن فلک تیغ گون قلم چو برفت
حواله گشت بدو گیر و دار تیغ و قلم
چنان نشاند درو گوهر بیان ز بنان
که پُر ز دُر و گهر شد کنار تیغ و قلم
زهی بسان نبی پیشوای دولت و دین
زهی بسان علی کامکار تیغ و قلم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

(۱۱۵) المحکم الکامل شرف الافاضل محمد بن عمر الفرقدی

که مرقد فضل بر فرق فرقده می نهاد و شکر آب بیان او سكرات جھل را
تسکین می داد، در خراسان بکمال هنر و قوت فضل از اقران در
گذشت و بساط نظم عنصری را بدست حسن شاعری در نوشت و در
حضرت سلطان سعید غیاث الدین و الدین محمد بن سام نغمه الله بر حمته
از مخصوصان بود و اشعار معسول او در آن بارگاه مقبول، این چند
بیت در حق او گفته،

ای تیغ تو بی مجال تأخیر * چون تیغ سپید دم جهانگیر
در عالم کھل یکی جوان بخت * مثل تو نداد گنبد پیر
ای بر در بارگاه جاهت * نه حلقه چرخ همچو زنجیر
و قصید گفت با امتحان افاضل ردیف تیغ و قلم و سخت لطیف میگوید،
قصید

کس از ملوک جهان بادگار تیغ و قلم
نبوده است مگر شهریار تیغ و قلم
خجسته خسرو سلطان شرق و غرب کزوست
بشرق و غرب جهان کار و بار تیغ و قلم
غیاث داور دنیا و دین که قدرت او
چو روزگار شد آموزگار تیغ و قلم
ملك محمد سام جهان ستان که فزود
بفر بنیمینش یسار تیغ و قلم
برزم و بزم چه مرجان فشان چه لولوبار
بسیم خام و بز عیار تیغ و قلم
گهی بنفشه دمدگاه لاله در دستش
ز بید و نرگس بی برگ و بار تیغ و قلم

باد کبر و سلطنت گوش دلش را می نماند
کر خلیل الله شنیده حجت پیغمبری
لا جرم دارای گیتی پشه را نصب کرد
تا کند هر لحظه با او مصاف و داوری
پشه چون بی اعتضاد نیزه و عون سپر
یافت از تأیید حق بر کشتن او قادری
قابض ارواح را فرمان رسید از فیض حق
کای همای جانستان ذروه نیلوفری
خیز تا جان هوس پرورده آن خاکسار
از پی آرایش دوزخ سوی مالک بری
آن بلا دانی بنمود از چه معنی می رسید
با تو گویم گر مرا از اهل تمهت نشری
ایزدش هر لحظه میفرمود تعذیبی دگر
تا چرا آورد بیرون رسم کرگس پروری
رباعی

دی ان مه من چو روی از مهر بتافت
مه زبور نیکوئی ز رخسارش یافت
گفتم که چرا موی نمی بافی گفت
نی کار که آخر بجهان شعر که یافت
رباعی

گیسوی تو در سیه گری موی شکافت
با پشت تو شد جفت وز مه روی بتافت
تا خود چه رسد بروی شمشاد اکنون
چون گیسوی پر خمت چنان پستی یافت

خواهی که صدف دیدگهر باز ندارد
 هنگام سخن عرضه مکن رشته لؤلؤ
 ما لاله‌ستان کرده ز خون روی و تو آنکه
 در خواب کئی نرگس خون خواره جادو
 ای زلف شب انگیز و رخ روز تمامت
 چون عنبر و کافور بهم ساخته هر دو
 آخر دل بی جرم مرا چند بر آری
 زنجیر کشان تا بسر طاق دو ابرو
 گفتی که بزر کار تو روزی سره گردد
 آری همه امید من اینست ولی کو
 گردون ستمکار جفا پیشه نماید
 تا از تو شود کار یکی دل شک نیکو
 بستم در اندیشه که چیزی نکشاید
 زین خانه شش گوشه و زین پرده نه تو
 آن به که نهم روی بدرگاه وزیری
 کز بهر شرف چرخ کشد غاشیه او
 آن ملک طرازی که دگر بار جوان شد
 از دولت او دهر خرف گشته بد خو
 آن کز هوس راستی طبع لطیفش
 هر سال رود چشمه خور سوی ترازو
 گر شرح دهد تیر فلک منصب کلکش
 بی آب شود خنجر بهرام بیاقو

۵

۱۰

۱۵

۲۰

قطعه

و این قطعه در هجو کرگس گفته است،

آن شنیدستی که نمرود از مقام افتخار
 مدتی می سود بر گردون کلاه سروری

۲۵

هر دم بسوی مشرب عذبش ز آب چشم
گردون هزار نامه نیست از زبان فی
ای چرخ رتبی که بخارا بدور تو
در چشم چرخ همچو زمین خوار کرد ری
عزم تو گاه سیر بخورشید گرم رو
از راه طعنه گفت که آهسته نیک پی
چون شد ز عکس خط تو آکسون شب تمام
گشت از خجالت آب روان از مسام خوی
بگذار تا بخط و کفت اقتدا کنند
شام سیاه کاسه و صبح سپید پی
کیوان باوج قصر تو هرگز کجا رسد
چون هست آستانه تو فوق کل شی
صدرا مدان ز جنس دگر شاعران مرا
دانم که اهل رشد شناسی ز اهل غی
در شیوه سخن نرسد هیچ کس بمن
هرگز بگرد شمس رسیده است هیچ فی
تا لازم حیات بود اعتدال طبع
بادا رسیده صیت جلال تو حی بجی

قصیده

از روی تو چون کرد صبا طره بیکسو
فریاد بر آورد شب غالیه گیسو
از زلف سیاه تو مگر شد گرهی بان
کر مشک بر آورد فلک تعبیه هر سو
از شرم خط غالیه تاثیر تو مانده است
در وادی غم با جگر سوخته آهو

از ی بیارگاه روان قاصدی فرست
 چون کرد قاصدان صبارا زمانه پی
 از خط سبز پیکر معشوقه بهره گیر
 کایام کرد مفرش مینای باغ طی
 گلگون عیش را پس ازین تنگ دار
 چون ملك باغ پست شد از ترك ناز دی
 هر دم حدیث صفت کوثر چه میکنی
 نسپرده بزم خسرو و عشرت بزیر پی
 صاحب قران مسند اقبال ناج دین
 کابی دگر گرفت ازو گوهر قصی
 والا محمد بن محمد که پیش او
 بر چهره قباد نهد روزگار کی
 طوطی مقالتی که ز تاثیر نطق او
 شاخ شکر دمید ز جرم نحیف فی
 چون دست او صحیفه اقبال نشر کرد
 در ناله آمدند کریمان آل طی
 پرسیدم از خرد که فلک هست صدر او
 از ساق عرش منهی تقدیر گفت هی
 ی گفت عقل دوش که حای و هم کیست
 آواز داد چرخ که رای رفیع وی
 آن چرخ سرعتست سمنش که نعل او
 ابروی فتح نقش کند بر رخ جدی
 فکرت مسیر وهر سپاهی که ی کشد
 دست فلک دوال رکابش ز یال کی

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

شاهها خلائق از تو عزیز و توانگرند
درویشم سزد که بدست هوان دهد
پوشیده زهره جامه زربفت و مشتری
محتاج خرقة ایست که در طیلسان دهد
در عهد چون تو شاهی کر فضله سخات
هر روز چرخ را شب دریا و کان دهد
شاید که بعد خدمت یکساله در عراق
نام هنوز خسرو مازندران دهد
تا آسمان چو کسوت شبر را رفو کند
۱۰ گه از شهاب سوزن و گه ریمان دهد
بادی چنانکه کسوت عمر ترا قضا
یک سر طراز مملکت جاودان دهد

(۱۱۴) الامام الاجل شمس الدین محمد بن عبد الکریم الطیبی،

نادره ایام و لیالی که او خزانه جواهر و لآلئ معانی بود خواطر و اذهان
۱۰ فضلا بکنه نکنه که او پرداختی نرسیدی و طباع سلیم و خواطر مستقیم
در پیش قریحت او معوج نمودی، در سمرقند فضایل او سمر شد و
صاحب اجل نظام الملك صدر الدولة و الدین اورا در ظل عنایت و
رعایت خود آورد و او آنچه در مدح او پرداخته است همه عذب و
دلاویزست و اشعار آبدار او بسبب ذوق و لطف شهرتی گرفته است،
شعر،

خیز ای گرفته روی مه از طلعت تو خوی
تا چهره حیات بشویم ز آب می
پر خنده دار صبح دم از می لب قدح
تا کی دم زمانه خوری چون دهان فی

هر سر گرائی که کند خصم تو بعمر
بازوش وقت حمله بگزر گران دهد
ای خسروی که حفظ تو هنگام اهتمام
گوگرد را ز صولت آتش امان دهد
هر جا که رایت از در تدبیر در شود
تقدیر بر وسادهٔ حکمش مکان دهد
پهزند چرخ و اختر و بخت تو نو جوان
آن به که پیر نوبت خود با جوان دهد
فرّ هبای سلطنت آنرا بود بحق
کش حکم تو بسایهٔ چترش امان دهد
هر اهنی که در سر چوبی کنند راست
چون رخ تو چگونه قرار جهان دهد
اعجاز موسوی ندهد هر کجا کسی
چوبی شعیب وار بدست شبان دهد
صد قرن بر جهان گذرد تا زمام ملک
اقبال در کف چو نو صاحب قران دهد
در رزم رستی نو و در بزم حاشی
گردون ترا عنان قرح بهر آن دهد
با بحر بر زنی چو بدست قدح نهد
وز مهر کین کشی چو بدست عنان دهد
هر کو چو تیغ با تو زبان آوری کند
قهرت جواب او بزبان سنان دهد
بر گرد بارگاه تو کیوان شب بتافت
تا روز بوسه بر قدم پاسبان دهد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

وقتست اگر لب تو بعهد مزورے
 بیمار عشق را شکر و ناردان دهد
 مائیم و آب دیده که سقای کوی دوست
 صد مشک ازین متاع بیک تای نان دهد
 آن بخت کو که عاشق رنجور قوی
 با این دل ضعیف و تن ناتوان دهد
 و آن طاقت از کجا که صدائی ز درد دل
 در بارگاه خسرو خسرو نشان دهد
 فریاد من ز طارم گردون گذشت و نیست
 امکان آن که زحمت آن آستان دهد
 نه کرسی فلک نهد اندیشه زیر پای
 تا بوسه بر رکاب قزل ارسلان دهد
 در موضعی که چون دم روح القدس ز باد
 نصرت همای رایت اورا روان دهد
 تیغش ز کله سر بی مغز دشمنان
 نسرن چرخ را چو هما استخوان دهد
 در برگ ریز عمر عدو صرصر اجل
 نوروز را طبیعت فصل خزان دهد
 و اطراف باغ معرکه را تیغ آب رنگ
 از خون کشتگانش گل و ارغوان دهد
 تر دامنی دشمنش از روے خاصیت
 رنگ از برون جوشن و برگستوان دهد
 راه نجات بسته شود بر زمین چنانک
 مرگ از حذر عنان بره کھکشان دهد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

آن سرکه چرخ از سر تکلیف بر گرفت
در امثال حکم تو بر آستان نهاد
تا در قبول عقل نیاید که آدی
دل بر بقاء مملکت جاودان نهاد
جاوید زی که نوبت ملک ترا قضا
در وجه دفع فتنه آخر زمان نهاد
هموراست

شرح غم تو لذت شادی بجان دهد
لعل لب تو دلم شکر در دهان دهد
طاؤس جان بجلوه در آید ز خرو
گر طوطی لب بجدی زبان دهد
شمعیست چهره تو که هر شب ز نور خود
پروانه عطا به آسمان دهد
خلقی ز پرتو تو چو پروانه سوختند
کس نیست که حقیقت رویت نشان دهد
زلفت بجادوئی ببرد هر کجا دلیست
و آنکه بچشم و ابروی نا مهربان دهد
هندو ندیدم که چو ترکان جنگ جوی
هرچه آیدش بدست بتیر و کمان دهد
جز زلف و چهره تو ندیدم که هیچ کس
خورشید را ز ظلمت شب سایبان دهد
مقبل کسی بود که ز خورشید عارضت
هجرانش تا بسایه زلفت امان دهد
گر در رخ بختی بر من مننه سپاس
کان خاصیت می رخ چون زعفران دهد

شاه جهان مظفر دین خسرو عجم
 کرفخر پای بر سر هفت آسمان نهاد
 در تنگ نای بیضه تدبیر عدل او
 نقاش طبع صورت مرغ شیان نهاد
 قدرش رکاب با فلک اندر رکاب شد
 فرمانش با زمانه عنان در عنان نهاد
 ای صفدری که در صف هیجا ترا خرد
 همتای پیل جنگی و شیر ژیان نهاد
 از انتقام عدل تو با ضعف خویش کبک
 در چشم باشه و دل باز آشیان نهاد
 چشم بنفشه صوب قهرت بخواب دید
 سر چون عدوت بر سر زانو از ان نهاد
 بر بام هفت قلعه گردون هزار شب
 حزم تو پای بر زبر پاسیان نهاد
 تویی قرینی از همه اقران از آن قبل
 نامت زمانه خسرو صاحب قران نهاد
 دستت سبک مخالف دین را بیاد داد
 ز آن بادها که در سر گرز گران نهاد
 جاه تو اسپ بر سر مهر سپهر ساخت
 جود تو داغ بر دل دریا و کان نهاد
 جز سرمه اجل نبرد حسرتی که دهر
 در چشم دشمن تو بنوک سنان نهاد
 تیر تو مسرعست که پیش از زه کمان
 تقدیر مژده ظفرش در دهان نهاد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

قصیده،

تا غمزه تو تیر جفا بر کمان نهاد
 خوی تو رسم خیره کشی در جهان نهاد
 بس جان نازنین که بلارا نشان شده
 زان تیرها که غمزه تو در کمان نهاد
 صبرے که در میان غم دستگیر بود
 از دست محنت تو قدم بر کران نهاد
 عیبی که چشم عقل بدوزد ز تیرگی
 دست زمانه در سر زلفت عیان نهاد
 و اندیشه که کم شود از لطف در ضمیر
 گردون برآز با کمرت در میان نهاد
 بر ره نشسته دیده که تا چون وفا شود
 آن وعدها که لطف تو در گوش جان نهاد
 در خط شوم ز سبزه خط تو هر زمان
 تا لب چرا بر آن لب شکر فشان نهاد
 بر سر زخم ز غیرت زلفت که از چه روی
 سر بر کنار تازه گل و ارغوان نهاد
 این گونه مشکلات که در راه عشق تست
 دل بر وفای عهد تو مشکل توان نهاد
 دامن یقین که نشکند الا ثنای شاه
 مهری که عشوه تو مرا بر زبان نهاد
 منت خدایرا که بنام خدایگان
 بر چرخ پیر مسند بخت جوان نهاد
 دست زمانه گوهر شاهی بفال نیک
 در آستین حکم قزل ارسلان نهاد

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

صبرِ کلکِ تو در کشف مشکلات جهان
چنانکه نغمه داود در آداء زبور
بزیر دامن افلاک خلفت آن مجر
که کرد جیب اُفق را پُر از بخار و بخور
بگرد خطّه اسلام حفظت آن خندق

که می تیابد شعری برو مجال عبور
سوی حرم خلافت ترا همان آتش
نموده راه که اوّل کلیم را سوی طور
تو روی با علی کرده که رایت صبح

بزیر سایه آن کم شود بوقت ظهور
ترا بجل متین است اعتصام چه باک
اگر گسسته شود رشته سنین و شهر

چراغ بخت تو زان شمع بر فروخته اند
که آفتاب پیروانه خواهد از وی نور
نهال جاه تو زان حوض یافتست نما

که از زرشچ او حاصل آمدست بحور
فراست تو چو افکند نور بر عالم

نماید در تنق غیب هیچ سیر مستور
های همت تو گردنان گردون را

ز عجز و ضعف چو عصفور دید و ما العصفور
همیشه نا نتوان کرد حصر دور فلک

ترا چو خور فلک باد عمر نا محصور
صلاح ملک و ملل بر عنایت مبنی

دوام دین و دول بر کنایت مقصور

بدان طمع که دهان خوش کنی ز غایت حرص
 نشسته مترصد که فی کند زنبور
 ز کرم مرده کفن بر کشتی و در پوشی
 میان اهل مروّت که داردت معذور
 بوقت روز شود همچو صبح معلومت
 که با که باخته عشق در شب دیچور
 بیاده دست میالای کان همه خونست
 که قطره قطره چکیدست از دل انگور
 دل مرا چو گریبان گرفته جذبه حق
 فشانند دامن همت بخاکدان غرور
 بشد ز خاطر اندیشه می و معشوق
 برفت از سرم آواز بریط و طنبور
 ز هرچه کردم و گفتم کنون پشیمانم
 بجز دعا و ثناء خدایگان صدور
 وزیر مشرق و مغرب نصیر دولت و دین
 که باد رایت عالیش تا ابد منصور
 نه بر حدیقه فکرش وزیده باد غلط
 نه بر صحیفه عزمش نشسته گردد فتور
 ز طول و عرض جهان کمال او صد ره
 مهندسان خرد معترف شده بقصور
 نشسته در دل و چشم ملوک هیبت او
 چنانک صولت می در طبیعت مخمور
 زهی دقایق لطف خفی چو جرم سها
 و لیک گشته چو خورشید در جهان مشهور

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بگوش جان من آمد نداء حضرت قدس
 که ای خلاصه تقدیر و زبده مقدور
 جهان رباط خرابست بر گذرگه سیل
 گمان مبر که بیک مشت گل شود معبور
 بر آستان فنا دل منه که جاے دیگر
 برای عشرت تو بر کشیده اند قصور
 مگر تو بی خبری کاندین مقام ترا
 چه دشمنان حسودند و دوستان غیور
 بکوش نا سلامت بمأمنی برسی
 که راه سخت مخوفست و منزلت بس دور
 ببین که تا چه نشیب و فراز در پیش است
 ز آستان عدم نا به پیشگاه نشور
 ترا مسافت دور و دراز در پیشست
 بدین دو روزه اقامت چرا شوی مغرور
 تو در میان گروهی غریب مهمانی
 چنان مکن که بیکبارگی شوند نفور
 ببین که نا شکست سیر و تنت پوشیدست
 چه مایه جانورند از تو خسته و رنجور
 چه بارهاست ز تو بر تن سوام و هوام
 چه داغهاست ز تو بر دل وحوش و طیور
 بدشت جانورے خار میخورد غافل
 تو نیز میکی از بهر سلب او ساطور
 کناغ چند ضعیفی ز خون دل بتند
 مخفل آری کین اطلس است و آن سیفور

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

باب یازدهم،

در ذکر لطایف شعرائی که درین قرن بوده‌اند بعد از عهد دولت
معزی و سنجری،

فصل اول، در ذکر شعراء خراسان،

۵ (۱۱۲) الاجل صدر الحکماء ظہیر الدین فاریابی نور الله مرقه،

افضل الزمان و اکمل انسان آسمان مجاهد و جهان مآثر اگرچه مولد او
فاریاب بود اما مینه و میسرہ سپاہ بلاغت او قلب جمله فصحاء عجم
میشکست با این همه اشعار رخشان سر بر آستانه او می نهاد نتایج طبع
راست او را در عراق خطبان راغب خاستند و ملوک این اطراف
۱۰ بضاعت فضل او را خریداری کردند در دولت اتابک ابو بکر آسایشها
یافت و چنین شنیدم از بزرگی که شی در مجلس اتابک ابو بکر این
رباعی بگفت

ای وِرد ملایکه دعاے سر تو * سر نیست زمانه را بجایے سر تو
با دشمن تو نیام شمشیر تو گفت * سیر دل من باد قضاء سر تو

رباعی

۱۵

شاه از تو کار ملک و دین با نسق است
وز عدل تو جان ظلم و فتنه رمق است
در عهد تو رافضی و سنی با هر
کردند موافقت که بو بکر حق است

۲۰ و تمامت دیوان او مطبوع و مصنوع است و شعر او لطیفی دارد که لطف
او هیچ شعر دیگر ندارد و این چند قصید از اشعار او در قلم آمده، قصید

سپیک دم که شدم محرم سراے سرور
شنیدم آیت توبوا إلى الله از لب حور

۲۲

در ره عشقت بسی عاشق بینم چو خود
پای ز حسرت بگل دست زانده بسر
ی نگرم روز و شب کار خود از پیش و پس
نیستم از چپ و راست جز ز تو زیر و زبر

۵ (۱۱۲) الاجل جمال الدین ناصر شمس يعرف بکافرك غزنین،

ناصر شمس که ریاض فضل او ناصر بود و دیده عطار دجال او ناظر و
در غزنین از مشاهیر شعرا بود و هزل بر وی غالب و هجاء اکابر و مذکور
امثال شیوه او بدان سبب خلق او را تعظیم کردند و از بیم زبان او
اغراض او را وفا نمودندی و در هجو یکی میگوید

۱۰ پدرش گر بنانش دست برد * بشکند خورد ناخان پدر
پسرش گر بخوانش در نگر * بر کشد چست دیدگان پسر
وله

آنچه سرمای بخل خواجه کند * به دی درون دمه نکند
از بخیلی که هست کیرش را * بکسی زن درون همه نکند
قطعه

۱۵ هر که در آم ز در حجره خواجه * از بهر من آن غر بر پای نباشد
ترسد که فرو ریزد کیر از در کونش * چندان که در آن حجره مرا جای نباشد
غزل

تا ولایت بدست ترکانست * مرد آزاده مرد بی ناست
۲۰ جهد کن تا درین کون باشی * روز روز درین کونانست
قطعه

این قوم را نگه کن در خون یکدگر * برخاسته همه بشی خون یکدگر
۲۲ قوی سیفعلون و گروهی سیفعلون * کردند پاره پاره همه کون یکدگر

هر روز چند بار مرا از فراق خود
 از عقل می ستاند و بیهوش میکند
 بر کس مباد آنکه برین سوخته جگر
 آن عارض و کلاله شوش میکند
 گویم ز جور هجرش فریادها کنم
 باز امید وصلش خاموش میکند
 ناکام بین که از بن دندان می کشم
 هر بد که بر من آن رخ نیکوش میکند
 هر ساعتی که یاد غمش میکند دلم
 † روزمر سیه ز نور بناگوش میکند †
 چشم سپید کرد ز زلف سیاه خود
 روزمر سیه ز نور بناگوش میکند

و این غزل هم از نغمات روض طلیعت و نغمات سحر قریحت اوست غزل

با رخ چون ماه تو ماه ندارد خطر
 با لب چون نوش تو قدر ندارد شکر
 زلف پریشان تست آفت هر مرد و زن
 عارض رخشان تست فتنه شمس و قمر
 چون تو خرای بناز پای نمی بر زمین
 سرو سهی پیش تو دست زند در کمر
 قدّ چو نیر تو کرد پشت مرا چون کمان

عارض چون سم تو کرد رخ من چو زر
 در پی وصل تو ام بسته دل و خسته جان
 از غم هجر تو ام خشک لب و دیده تر
 ناولک دل دوز تو بی سبی هر زمان
 از پی بی رحمتی زخم زند بر جگر

(۱۱۰) عبد المجید عبهری، (۱۱۱) اسمعیل بن ابراهیم الغزنوی، ۲۹۵

چون وصف مشک آن گل کردم سزد که یام
از تو گلی و مشک و شاه نام و نانی

(۱۱۰) جمال الشعرا عبد المجید عبهری،

عبهر بوستان فضل و اختر آسمان هنر بود، لطایف شعر او طرب انگیز
و بدایع سحر او جان آویز، این يك غزل بر منوال شعر ختم الشعرا
گفته است که امروز زمانه نوبت ماست بر مطالع و مقاطع و دقت و رکت
و حسن و قبح سخن او دلیلی واضح است، غزل

تا عشق تو در دلم مهیاست * بر دل بد و نیک عشق پیداست
تا صبر در صلاح بر بست * اندر دل من هزار سوداست
تا قافله وصال بگذشت * آواز فراق دوست بر خاست
با دل چو فراق او قرین شد * زین روی شد این تم کم و کاست
از صحبت عشق شاد گشتم * تا عشق بخود دلیر بیاراست
چون نام تو بر دلم رقم شد * عیشم چو زمانه در مداراست
چشم سوی جام و دست زی رطل * دل سوی نشاط و زی تماشاست
بر دار پیاله نوش کن می * چه وقت عبادت و مصلاست
شادان بنشین و می هی نوش * گر دیده عشرت تو بیناست

(۱۱۱) جمال الشعرا اسمعیل بن ابراهیم الغزنوی المعروف بزریس،

اسمعیل که شعر او عذوبت سلسیل و طراوت زلال و فرات و نیل
داشت جزالت با سلاست آمیخته و لطافت با متانت جمع آمده و این چند
۲۰ غزل چون در منظوم از آن سلك است و این ابیات چون لؤلؤ منشور
نتیجه آن كلك، میگوید غزل

جان هر شراب وصل کرو نوش میکند
دل حلقه ز زلفش در گوش میکند

ور چو زهره عارضش را مشتری آید سزد
 مشتری گر پیش آن خورشید خوبان ایستد
 برگش هر لحظه شرمش قطره آرد پدید
 تا که گرد آید که در چاه زنجندان ایستد
 گر به پیش خدّ گلرنگش قمر بندد کمر
 بنده باشد که پیش تخت سلطان ایستد
 خسروی کز عدل و احسان ملک را پیرایه ساخت
 ز آنک شاهانرا قیامت عدل و احسان ایستد
 آن جهاننداری که چون عدلش کان اندر کشد
 نوک پیگانش عدورا در دل و جان ایستد
 آن سپهر ایوان مهر افسر که روز بار او
 قبصر روی بخدمت پیش دربان ایستد

شعر

و این نیز شعر اوست

ای زلف و عارض تو از مشک و گل نشانی
 بر گل چو مشک باشد گردد عطر جهانی
 مشک اگر بگیرم دست از گلت ندارم
 تا مشک گل نسیمت بدهد مرا امانی
 گل خدّ و مشک خطی چون تو بی که دارد
 بر آفتاب گل بوی از مشک سایه بانی
 مشک گلی که دارد آن گل بجان خرد دل
 کان گل که مشک شاید ارزان بود بچانی
 مشک ترا چه خواند گل طرفه نقش بندی
 تا مشک باز آری بر طرفه گل ستانی
 چون گل رخت بهوسم یام ز مشک بوئی
 چون مشک تو بهوسم یام ز گل نشانی

سلطان بهرامشاه آنکه جهان گویدش
کای فلک کامران بنده فرمان تو
ای ملک شرق و غرب سایه ایزد که هست
مایه دریای فتح چشمه پیکان تو
هر ملکی که شرف پای نهد بر فلک
باد مقیم آن ملک چاکر دربان تو
شیر فلک کی سزد طعمه شمشیر تو
چرخ گران کی کشد حمله بکران تو
تنگ شود چون ز بیم عالم بر پر دلان
باد جهان ظفر عرصه میدان تو
اے زده بر کارزار دائره صد هزار
روز و غا بر زمین مرکب گردان تو
تا که زمین را قرار هست ز دور فلک
در همه احوال باد یار تو یزدان تو
ملک ملوک جهان بادا در ملک تو
جان سلاطین عصر بادا در جان تو

شعر

ماه اگر نظاره آن شمع خویان ایستد
چون شود پیدا رخس از شرم پنهان ایستد
دل ز چوگان دو زلفش زان نیاساید که گوی
کم بود ساکن که پیش زخم چوگان ایستد
پیش چشمش دسته ترگس بخدمت ایستاد
در چمن چون پیش لاله سرو بستان ایستد
سر کجا باشد بنامیزد ز روی و زلف او
مشک گلریزان نشیند بوسه ریزان ایستد

عاقبت کارش چو اسم جدّ شهریارش محمود دو قصیده در مدح سلطان
گفته

شعر

دوش بوقت سحر جان تو هم جان تو
 کر غم تو خون فشاند دیده ز هجران تو
 جمع بد احوال من چونکه بدیدم رخت
 کرد پریشان مرا زلف پریشان تو
 نا دل مسکین من مسکن مهر تو شد
 چشمه چشم کشاد چاه زخندان تو
 جان تو کان آرزوست در همه عالم مرا
 تا که شکر بر چند لب ز نمکدان تو
 طیره شود آفتاب چونکه بهر بامداد
 ماه رخت بر کشد سر ز گریبان تو
 وعده وصلم بده تا که تماشا کند
 دیده چون ابر من گرد گلستان تو
 دی صنایا ناگهان فتنه شد از یک نظر
 دیده گریان من بر لب خندان تو
 ای صنم از لطف تو راز دلت دیدی
 گر نشده مانع صُدره کُتّان تو
 از قبل شعر نیک شهری جویان من
 وز پی روز وصال من شد جویان تو
 جان و دلم برده ز آنکه نبردی بکار
 آب عقیق بمن لعل درافشان تو
 جور مکن بر دلم ز آنکه ندارد زوا
 شاه جهان هیچ حال جور فراوان تو

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

سی ذات کشان دامن و بر جسته میان
اندر نگ و پوی بسته پیوسته میان
این طرفه که میکنند بنشسته میان
سه چشم کشاده حُکم سی بسته میان

در صفت ندما سلطان و فضلالی گیهان میگوید این رباعی

قوی که ز خاطر آب آتش ببرند * با جوزا دست دانش اندر کردند
از گوهر لفظ خویش کان گهرند * کر نظم لطیف رشک نظم گهرند
و این رباعی که تیر فلک را در استماع آن از تحیر چون تیر دهان باز بماند
در وصف کمانچه می پردازد

رباعی

ساز تو چو نون و می آمد بمثال
وین قامت چون الف از آن هر دو چو دال
خورشید چو تو نبیند اندر یکحال
یک دست گرفته بدر و یک دست هلال

و در صفت بریط پردازد رباعی

شکر سخنی که نیمه بادامست * بی پخته سخنهای طریها خامست
از هشت زبان او بدل پیغامست * کین هفت اقلیم بی دم من دامست
و در وصف چنگ این ترانه گفته است و این گوهر سفته

رباعی

ای چنگ سر افکن چو هر مفتی * در پای کشان زلف چو معشوق منی
گر ضیّد ترست خشک پس در چه فنی * هم خشک زبانی تو و هم تر سخنی

نوکی که نوکِ ناوکِ تقریر او دینه سهارا بدین بساطِ خضرا بدوختی و
شعاع آتش قریحت او خس و خاشاک نوک جهل را بسوختی و تباشیر
۲۲ تنویر اصطناع سلطان بهرامشاه اختر طالعش چون نام او مسعود بود و

شاه گردون چو ز تيمار تو روبه گردد
چکند فتنه که در سايه سامان نشود

غزل

و هم اوراست اين غزل،

حلقه حلقه مشک دارد بر کران ارغوان
توده توده لاله دارد در میان ضميران
خيره گشت از خدّ او ماه دو هفته بر فلک
طبره شد از قدّ او سرو سهی در بوستان
که سخن گوید بمجلس چون عطارد بي دهن
که کمر بندد بيدان همچو جوّزا بي میان
جز زخندان شنيدهستی ز سيم ساده گوی
جز ز زلفش ديدۀ از مشک سوده صولجان
سنبل پستش کشاده بر دل و ديم کمين
نرگس مستش کشيك بر تن و جانم کان

غزل

و هم اوراست اين غزل

ای دوست عاشق از بر تو زار ميرود
دل پر ز رنج و حسرت و تيمار ميرود
مسکين کسی که در همه عالم رهين چو من
در صحبت فراق ستمکار ميرود
بي يار و دل منم خنک آن کس که در جهان
با دل هي خرامد و با يار ميرود
از مهر تو نعدی و از عشق تو ستم
بر بنده تو بيجدّ و بسيار ميرود
خوبی بمجلس تو هي آبدۀ عجب
آرۀ سزا بنزد سزاور ميرود

رباعی

و اين رباعی در معنی نرد گفته است

جدّ رایش در مآثر جدّ دانش در جهان
 جود بذلش در مفاخر جود کفش در نظر
 همچو رُوح اندر طبایع همچو رُوح اندر بدن
 همچو راح اندر قنبه همچو ریج اندر خُضر
 ای نهاده از سعود گنبد فیروزه کار
 وی رسیده از سعود دولت فیروزه گر
 رای میمون ترا بر فوق فرق چرخ جای
 رایت مجد ترا در تحت ساق عرش سر
 هر مہی در ساحت گردون برای لعب تو
 از هلال و بدر چون چوگان و گوی آید فیر
 کاخ اقبال از کمال طبع شادت دل کشای
 شاخ آمال از نوال دست رادت بازور
 نسر طاہرا شکار خویش پندارد ز کبر
 باز چتر تو چو بکشاید ہمچا بال و پر

غزل

۱۰ و این غزل هم اوراست

دل من بی رخ تو محرم ایمان نشود
 درد من بی لب تو مرهم درمان نشود
 کیست بر گوی زمین در خم چوگان فلک
 کش قد از گوی زخندان تو چوگان نشود
 گرد مفشان ز سر زلف چو آئی ز شکار
 تا ز بوی خوش او آب گلستان نشود
 بی پشیمانی پیش تو کشیدم دل اگر
 دلت از بردن دل باز پشیمان نشود
 کیش و قربان نکشائی ز میان تا ز غمت
 صد دل از کیش برون نآید و قربان نشود

اوج خضراء بسیط از وے ملّٰع در نجوم
 موج دریائے محیط از وے مرصّع از درر
 گه دلِ گل از سموم عنف او آید بچوش
 گه گل دل از نسیم لطف او آید ببر
 شد عروس طاعت ابلیس ز امرش خاکسار
 گشت شاه تویت آدم ز فضلش تاجور
 دین احمد از جلال قدر او شد کامکار
 ملک محمود از کمال صنع او شد مشنهر
 از قبول اوست کز اقبال شاهنشہ فزود
 ملک محبودی و دین احمدی را فخر و فر
 ظلّ حق بهرامشہ خورشید ملت آنکہ هست
 نار عنف و نور لطفش دلفروز و جان شکر
 آن جوان بختی کہ آمد تیغ گوهردار او
 برج حشمت را نجوم و درج نصرت را گھر
 آن جهان بخشی کہ آمد کفّ گوهر بار او
 کاخ همت را نگار و شاخ دولت را ثمر
 دولت سرمد گرفت از رای منصورش جلال
 ملت احمد فزود از رایت فتحش ظفر
 چون ز لؤلؤ بحر بحر و از کواکب حوض حوض
 چون ز ریحان عرض ارض و از گھر حجر حجر
 جود جود و خلق او روحی است در طبع امل
 عرف عرف خلق او روحی است در جسم هنر
 آبگیر از بیم او پیوستہ با سیمین زره
 آسمان از بآس او همواره با زرین سپر

۵

۱۵

۲۰

۲۴

(۱۰۸) العبد المحترم محمد بن عثمان العتبی الکاتب،

بینی که قلم از یمن یمینش مایه دار بود و جهان جان را از مدد بیان او همیشه بهار عروس فضل از معانی او سوار و خخال یافته و لباس هنر از معانی او طراز جمال گرفته و او را چند تألیف است که هر یک بر روی فضل چون دیه بصیرند و بر آسمان لطف چون بدر منیر و یکی از آن جمله بزم آرای فخری است که در بدایع تشبیهات و روایع اوصاف داد فضل داده است و حق بیان گزارده و این قصیده از بدایع بیان شافی و ودایع ضمیر صافی اوست که ابتداء آن بتوحید خالق بی چون و آفریدگار این فرش بو قلمون میکند و تخلص بمدح پادشاه جهان پناه و زینت تاج و گاه و تخت و کلاه بهرامشاه میگوید،
شعر

مشت و شکر و سپاس بی قیاس و حد و مر

ذو الجلالی را که بی حکمش نباشد خیر و شر

مالك الملکی که هر روزی زند چون لاله چاک

دست چرخ از حکمت حکمش گریبان سحر

هم مبرّا ذات او از موت و فوت و عزل و هزل

هم منزّه نعت او از عیب و ریب و خواب و خور

بر اقصای جلالش و همرا نبود مجال

بر مبادئ کمالش فهم را نبود ممر

یافته نمکین و تسکین از کمالش فرش و عرش

خواسته تنویر و تدویر از نوالش ماه و خور

بی نیازست از وجود و بی زیانست از عدم

نز وجود او راست نفع و نز عدم او را ضرر

هم ز زیب و لهو فعل او مبرّا یک یک

هم ز عیب و سهو قول او معرّا سر بسر

وله ايضاً،

ای ماه روی خوب تو بستان دیگرست
 مارا لب تو چشمه حیوان دیگرست
 چاک از فراق روی چو خورشیدت ای پسر
 چون صبح صد هزار گریان دیگرست
 چشم بد از تو دور که در چشم روزگار
 از عکس چهره تو گلستان دیگرست
 سوی تو همچو گوی روان آمدم بسر
 از بهر آنکه زلف تو چو گان دیگرست
 خورشید هم ز عشق تو بی صبر شد از آنک
 بر تو ز سایه تو نگهبان دیگرست
 یا رب چه طالعست که هر ساعتی مرا
 در کفر آن دو زلف تو ایمان دیگرست

شعر

و هم اوراست این شعر

زهی چاک از فراق تو غریبان را گریانها
 یکی بر دار و فرمان کن نقاب از جمله جانها
 چه بادست آنکه در سر کرد خاک بوستان از گل
 بر افروز آتشی از گل ببر آب گلستانها
 چو لعلت جنبش آغازد خهی پر نوش ساغرها
 چو جرعت ناوک اندازد زهی پر زهر پیگانه
 تو در پشت پدر بودی که از مهر تو دایهات را
 بجای شیر خون دل فرود آمد پیستانها
 چو اندر بزم بنشستی خهی ناهید مجلسها
 چو اندر رزم بر خیزی زهی بهرام میدانها

در حرم دولتش يك جو نيندیشد هي
 مار افعی از زمرد برگ کاه از کهریا
 ای نهاده جاه تو بر تارك گردون قدم
 وای کشید دست تو در چشم رادی توتیا
 از برای صُفَه جاه تو در برج شرف
 وائی گردون هی بافد بساط کبریا
 نافه آهوی سنبل خورده اندر خاک هند
 بوی ندهد بی نسیم خلق تو اندر خطا

شعر

هم اوراست این شعر

۱۰
 اے نور بناگوش تو خندان بقر بر
 طوبی لك یاقوت چه پوشی بدر بر
 چون نقش تو در آئینه روح بخندد
 نقاش خیال تو بگرید بصور بر
 ای رشك گل روی تو از تاب بنفشه
 چون لاله مرا داغ نهاده بچگر بر
 صد نافه سر بسته کشاید چو نشیند
 عطار سر زلف تو بر باد سحر بر
 از رشك تو در دیده خورشید زخم خاك
 نا سایه تو با تو نیاید ناثر بر
 آمیخته اند آن خط و این چشم بخوی
 ۲۰
 هم دود بآتش بر و هم سیم بزر بر
 هم کوبل سیمین زن و هم کوكب زرین
 از چشم و رخ من بکلاه و بکمر بر
 ای در چمن عشق تو چون سرو خردرا
 ۳۰
 هم پای بگل مانده و هم دست بسر بر

روزی که روزگار بنای تو می نهاد * ناهید رودها زد و خورشید فالها
بر نخته جمال تو هر روز آفتاب * از حسن جیها کشد از لطف دالها
شکل تو چرخ را ببلندی و راستی * چون روی شهریار نماید مثالها
چون باغ ابر شسته بخندید حالها * چون سرو آب دیک ببالید بالها
تا چرخ مژده داد جهان را بعدل تو * شد ملک دین و دولت را تازه حالها
در جویبار عدل روان گشت آبها * در باغهای دین بیر آمد نهالها
و هم اوراست این شعر

ای بناگوش تو داده ماه را نور و صفا
سرو مشکین طره و گلبن سیمین قفا

حلقه زلفت برنگ و شعله نورت بروی

۱۰

تیرگی را مایه آمد روشنی را کیما

هست نقاش از هوای روی تو دست بهار

گشت عطار از کند زلف تو باد صبا

آسمانی بهر آن سیاهگون بندی کمر

آفتابی بهر آن زنگار گون پوشی قبا

۱۵

تا ترا روی چو خورشیدست مارا عار نیست

همچو نیلوفر در آب دیک کردن آشنا

چشم جز در چهره خوب تو نکشاید خرد

از برای آنکه تو ماهی و او مردم گیا

ای ز بهر جان خلقی بی دل و خسته جگر

۲۰

چشم بی آب تو داده آب شمشیر جفا

هم ز دست جور تو مارا بود فریاد رس

مرکز انصاف و قطب دولت و چرخ سخا

گلبن طبعش دهد هر فصل دیگر گون ثمر

بلبل جودش زند هر روز دیگر گون نوا

۲۵

اصلش از خاکست و آب و روز شب زان گل خورد
تا شگفتی نآیدت کو زرد و لاغر میشود
اوچه غواص است با رب زآنکه چون او غوطه خورد
نور جان در بحر ظلمت آشناور میشود
خشک میگردد عطار در دهان بر آسمان
چون زبان او بمدح پادشا تر میشود
آن جهاننداری که هر شب از جواهر آسمان
بی سوال از عکس تاج او منور میشود
آن خداوندی که از تأیید دولت هر زمان
بر همه خصمان ملک و دین مظفر میشود
تربیت باید هی از ابر خلقش ساعتی
آنکه اندر ناف آهو خون معطر میشود
تا های عدل او پرواز کرد اندر جهان
باز جرّه بنده بر طوق کبوتر میشود
لشکر منصور او هر جاکه صف بر میکشد
قلب شیر آسمانش قلب لشکر میشود
ای خداوندی که پیک فخر را در ملک تو
از برای مژده دادن پایها پر میشود
از بخار ناخجست روی هوا کل میدمد
وز نهیب موکبت گوش فلک کر میشود
گر پری خواهد که آسیبی زند ملک ترا
نا زده از شور بختی دیو منظر میشود

شعر

و این شعر اوراست

ای چرخ را نموده برفعت مثالها * در شکل دلبریء تو جان را دلاها
۲۵ جائی رسید که نگردد محیط تو * گر سوی چرخ بر رود اندیشه سالها

شاه گفتا غلط نکر دستم * ور غلط کرده ام جوام هست
شرط باشد بوقت کردن فصد * گوی سپین گرفتن اندر دست

(۱۰۷) الاجل الافضل تاج الحكماء عطار الدانی ابو بکر بن

محمد بن علی الزّوحانی،

روحانی که روح کلام او قالب را روح بود و شعر او راحت نفس صباح
و لذت صبح خاطر او بحری بود که از جواهر منظوم ی زاد و طبع او
کافی بود که همه لآلئ معالی ی داد از زبان سلطان بین الدولة بهرامشاه
گفته است این شعر

منت خدایرا که جهان در پناه ماست * سجن که ملوک زمین بارگاه ماست
۱۰ روزی سپید را همه آید روشنی * در سایه سعادت چتر سپاه ماست
آید هفت کشور و اقبال هشت چرخ * اندر چهار گوشه ترک کلاه ماست
ما روی علم و بتأید کردگار * نصرت بروز معرکه پشت سپاه ماست
اندیشه چون ز عالم علوی گذر کند * آنجا رسد که پایه اول ز جاه ماست
ما آفتاب دولت و باران رحمتیم * صحرای ملک سبزه و دولت گیاه ماست
۱۵ و هم اوراست در تشبیه قلم این شعر

چیست آن مرغی که چون منقار او تر میشود
چشم و گوش اهل معنی دُرّج گوهر میشود
آب را ماند بگاه جستن و رفتن و لیک

هر زمان دودیش چون آتش بسر بر میشود
تا بدست آید سخن را آب حیوان در جهان

همچو ذو القرنین اندر تیرگی در میشود
عقل جادوکار دور اندیش رنگ آمیز را

بند کردن باد را از وے مصوّر میشود

برای ملک روا باشد ار جهاد کنی
 بروی گل سزد ار مالش ز کام کشند
 همیشه نا بخرید و فروخت باشد نرخ
 که هرچه میشود آنرا ربا و وام کشند
 بمان بشاهی چندان بزی که می سرکه
 شود حلال برین چیزکت حرام کشند

و هم اوراست این بیت

ز برگ نسترش چون بنشسه سر بر زد
 هزار عاشق دیدم که دست بر سر زد
 ۱۰ و این قطعه وقتی گفت که بهرامشاه قصد قصد کرد
 ملک بخوردن باده چو مطربان بنشانند
 بپر گرفتن خون قصد کرد و رگ زن خوانند
 بمحشک فرخ فرخنده مبارک پی
 بجوی سیم درون شاخ سرخ بید نشانند
 بنوک آهن پولاد جوئے سیم بکند
 ۱۵ ز دست زرفشان ملک عقیق فشانند
 قطعه

آمد آن کودک مسیح پرست * نیش الماس گون گرفته بدست
 طشت زرین و آبدستان خواست * بازوئے شهریار عالم بست
 ۲۰ نیش بگریست گفت عزّ علیّه * اینچنین دست را که یارد خست
 سر فرو برد و بوسه داد برو * وز سر نوك نیش خون بر جست
 و هم درین معنی گوید این

این عجب بین که * کر سمن شاخ ارغوان بر جست
 بود فصّاد همچو شاه تمام * ذقن ساده اش گرفت بدست
 ۲۵ گفت فصّاد این روا نبود * دست هر سوزدن چو مردم مست

ز دشمنانش شب و روز آفتاب و بخار
 بجای فضله حیات از ره مسلم کشند
 چنان نمایش دارد بنجبرش خورشید
 که از نیامش هر روز لعل فام کشند
 اگر بمشرق در يك نیام بینندش
 بوقت صبح ندانند کز کدام کشند
 زهی مظفر و منصور خسروی کافلاک
 غبار جیش تو در دیده ز احترام کشند
 ز انتصاف و ز انصاف تو شگفتی نیست
 ذوات مخلب اگر چینه حمار کشند
 سگان صید تورا چون قلاده نو باید
 ز یال شیر بروز شکار خام کشند
 بنفخ صور چو یحیی العظام بر خوانند
 بمشرگاه در از رزم تو عظام کشند
 مظفرا ملکا در جهان سپاهی کش
 که بر و بجز از آن کوب ازدحام کشند
 فلك فزون شود از لشکرت سپاه زنند
 زمین کم آید اگر دامن خیام کشند
 چو هند و سند گرفتی مثال ده سپاه
 که تا ز چین و بین سوی مصر و شام کشند
 ز تیغ دست مکش نامجوی از آن بجهان
 که پادشاهان تیغ از برای نام کشند
 برنج نفس جهان را فگن باسایش
 که رنج نفس بملک اندرون کرام کشند

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز پیش صبح چنان بر دمد هی گوئی
که ز آشیانه عقیق هی لحام کشند
ستارگان را بیک ز پشت لشکر حام
ز روی چرخ بکایک میان دام کشند
بدست حام چو یابند سام را مظلوم
ز ابتسام صبا انتقام سام کشند
گاهی ز ماه برآن ناچرخ و سپر سازند
گاهی ز مهر برآن نیزه و حسام کشند
ز عدل سلطان مانا خبر نداشته اند
که صبح و شام ز یکدیگر انتقام کشند
خدايگان سلاطین که مرکب ظفرش
بگاہ رنبت بر مسند انام کشند
ابو المظفر بهرام شاه بن مسعود
که بار نعمتش از شکر خاص و عام کشند
مین دولت شاهی که خسروان جهان
بیاد بزمش بر پای می ز جام کشند
بروز هیما اقبال و فتح و نصرت و بخت
نجیب موکب میمونش را زمام کشند
گو بساقی بگلگون و ابرش برسد
سیاه و خنک شب و روز اگرچه گام کشند
کمان دولت و بختش هنوز نیم کش است
جهان چو تیر شود راست چون تمام کشند
زبان آنکه بملکش چو سوسنست دو سر
بنفشه وار ز سوی قفا ز کام کشند

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

آن صدف بود بیضه تیغش * که ز نصرت سرشته شد گهرش
از فراوان که جان خورد چه عجب * گر کند جان ز خورد جانورش
نی نی او خود ز اصل جان بوده است * زان طبیعت ز جان نهاد خورش
اصل جان گر ز خون و باد بود * هست جان مرکب جهان سپرش
آن کان گام و هم تگ خنگی * که نیابند ابر و باد درش
ای هنرمند خسروی که جهان * چون ترا دید عیب شد هنرش
خواهدی آفتاب تا شودی * گوشه افسر تو مستقرش
پای مالی ز عدلت ار دیدی * مسند خویش ساختی عمرش
خسرو نیست دشمنت ور هست * چون به بینی ز نیست سان شهرش
۱۰ خون که بر کین تو بجوش آید * ایزد از خنجرت کند هدرش
در سر ار هیچ گرددش باده * گشت خواهد میان خاک سرش
تیغ آنرا که او یکی افعیست * بزمرد برون کنان بصرش
تو برو چون قضائی از ایزد * نکند سود با قضا حذرش
تا بگوید کسی که برق چو جست * رعد باشد بحکم بر اثرش
۱۵ بر جهان باش دادگر که بناد * بتو ماند این جهان دادگرش
ای ملک باش حافظ ملکش * وای فلک باش صاحب خبرش
و این قصیده هم اوراست که گفت
شعر

سپید دم که خط نور بر ظلام کشند
براق خسرو سیاره در لگام کشند
۲۰ هی بر آید خورشید از مالک شرق
چو خنجری که بتدریجش از نیام کشند
چنان نماید اطراف لاجورد سپهر
چو سوده که شگرفیش بر رخام کشند
ز آفتاب فلک زان سبب چنان گردد
چو زر پخته که بر روی سیم خام کشند
۲۵

رَوْح و عقل را ذوق بخشید و صفاء خاطر او کوثر را مکرر خواند و تمامت دیوان او مقبولست و کئی اشعار او معسول اما طرفی از آن طرف و بعضی از آن نیف ایراد کرده آمد و این قصیده از غرایب قصاید و بست میگوید

- شعر
- ۵ نازنین سرو بارور نگرش * که برد سجده سرو غانفرش
زیر آن بگذر و شگفتی بین * کافتابی شگفته بر زبرش
کس ندیدست بارور سروی * کافتابی دمد ز برگ و برش
زیر هر سرو اگر ثمر باشد * دیده کرد از کنار من ثمرش
آفتاب از بچشمه گردد باز * چشم بنهادهام بره گذرش
۱۰ ز آن نیاید هی بچشم درم * که نیام هی بچشم درش
هست گوئی زمرد و مرجان * سبز خط و لب شکر شکرش
یا چو پر زاده طوطی که بود * مانده متعار در میان پرش
بس غریبست اینچنین طوطی * که ز متعار بر دمد شکرش
نمکین از چه شد لب شکرینش * گر نکردم باب دیده ترش
۱۵ سحر از شب بر آمدی زین پیش * می بر آید کنون شب از سحرش
آتش از سنگ اگر جدا نشود * پس دلم بایدی میان برش
خواهی کر رخ کمر زنده * تا کنم دیده گوهر کمرش
نی نی آن زر که از رخ خیزد * بکمر کی کند لب خطرش
شاه داند بهاش کرد که هست * رخ من بر عیار تخت زرش
۲۰ شاه بهرامشاه بن مسعود * آنک نناید آسمان دگرش
پادشاهی که آفتاب و مهست * روز پیگار خنجر و سپرش
آن یمین است ملک را که بچود * بر نتابد یسار بحر و برش
رعد و ابرست طبل زبر گلیم * چون بغرید موکب ظفرش
کردی ابلیس سجده گر بودی * گیل آدم ز خاک صحن درش
۲۵ دشمن از نام خنجرش گوید * خسته گردد زبان بکام درش

تا آنکه نوش کردم آب حیات عدل
 بی آب میناید ملک سکندرم
 بوسید تاج و تخت سر و پای من از آنک
 چون تخت پایدارم و چون تاج سرورم
 جز خیر ناید از من و گر نیستی چنین
 در ملک و دین خدای نکردهی مخیرم
 قصدی هی کنند ز کوناه دیدگی
 تا در حسن بچشم کریم بیش ننگم
 گر هست بندۀ که بگوید جواب این
 پذیرفتم از خدای که اورا پرورم

و گویند که دران وقت که سلطان بهرام شاه لشکر سلطان سوری را
 بشکست و رایت فتح و ظفر معلاً گردانید و سر سوری روان کرد بخدمت
 سلطان سنجر و جماعتی از ارکان آن دولت را اسیر کردند سید حسن در
 میان آن اسیران بود، سلطان بهرامشاه فرمود تا اسیران را سیاست کنند،
 ۱۰ حسن گفت من کله دارم در خدمت پادشاه اگر مرا بنزدیک او برید
 عرضه دارم، اورا بخدمت بهرامشاه بردند، سر بر زمین نهاد و این رباعی
 ادا کرد که

آنی که فلک به پیش تیغت نآید * بخشش بجز از کف چو میغت نآید
 زخم تو که پیل کوه پیکر نکشد * برپشه هی زنی دریغت ناید
 ۲۰ سلطان در حال اورا عنو فرمود و تشریف منادمت ارزانی داشت،

(۱۰۶) الحکیم شهاب الدین شاه علی ابی رجاء الغزنوی،

اگر شعرای مالک بیان پهلوانند او شاه بود و اگر فضلا بر آسمان فضل
 اخترانند او ماه بود، شعرا و سحر حلال و آب زلال را تعمیر کرده است
 ۲۴ و نظم او عقد منظوم و در مشور را تنفیر کرده معانی دل فریب او روح را

نثر دروغ بر چو منی افترا کند
کز نظر راست گرد ز دریا بر آورم
سر شستی دهم همرا ز آتش ضمیر
گر هم بر آب کار نشویند محضرم
از کس چو ماه و مهر سپر نفکم از آنک
چون تیغ صبر و نیز سحرگه دلاورم
از باطل زمانه کیم سایه بر فند
کاندر پناه سایه حق بو المظفرم
سلطان بین دولت بهرامشاه شاه
کاقبال او گرفت بانصاف در برم
در آرزوی آرزو اندر نیامدست
آنها که شد ز قوت عقلش مصورم
ای کاشکی پذیردی و کارش آمدی
تا جان نهاده بر طبقی پیش او برم
گوید حنو بشکر و خود اورا سزد که هست
از آسمان سریر و ز خورشید افسرم
ماه نجسته امر نه که مهر مبارکم
جان مجسم نه که عقل مصورم
در منزلت رفیع تر از چرخ اعظم
در مرتبت نجسته تر از سعد اکبرم
هم سایه خدام و همسایه های
کردست ازین دو سایه سعادت منورم
همچون حواس نوبت من پیچ ازان شدست
کامداد بخت يك دله هستند لشکر

چون سر فگنده گرم گوئی صَراحیَم
 چون خون گرفته خندم گوئی که ساغرم
 در قهقهه ز گریه دل چون گلاب زن
 در خرّی ز سوز جگر همچو مجهرم
 از روی آنکه روی دلم سوی هزل نیست
 من در گه ز توبه بسی بی گنه نرم
 استغفر الله ار بثل زلتی کم
 الحمد لله از سر آن زود بگذرم
 در خواب کم شود دل آگاه من از آنک
 بیدار کرده نفس صبح محشرم
 احوال خویش اگرچه بگفتم یکان یکان
 سوگند میخورم که ندارند باورم
 ناورده بشعر چو من در هزار سال
 اینک تو ایدرے فلکا و من ایدرم
 در عهد من هر آنک کند دعوی سخن
 خصم خدای گر بشیند برابرم
 بر خلق داوری نکنم بهر نظر و نثر
 ایرا که من نخواسته داداست داورم
 مردانگی باز و جوانمردی خروس
 خرسندے ها و وفاء کیوترم
 منت خدایرا که نیفکد دست حرص
 اندر نشیب وقف ز بلاء منبرم
 سردی زرق و خشکی سالوس چون نبود
 حاجت نیوفتاد بزهد مزورم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴۱

از ناب آفتاب دل کوه خون گرفت
آوازه در فگند که یاقوت احرم
آب دهان کرم گیره شد بجلی
بفشاند مهر لاف که دیاء ششترم
نقش طراز خانه دنیاست هست نیست
یا رب تو نیستی ده کین نیست در خورم
تا بیش جز برای عروسان قدس را
در دل که هست آئینه غیب ننگم
چند از زبان برای دل دیو مردمان
در دیو لاج غیبت مردم گیا چرم
ران تا لبی سپید کند هر سیه زبان
دردا که چون زبان قلم گشت دقترم
زین آبگون قفص که شب و روزی پرد
چون عمّ خویش جعفر طیار بر برم
چندین درین مشبک خود گیر ماندهام
کز بند زال طبع کشایند شهپر
زین نه سرای پرده نیلوفری برون
یک طاق گلشنی است که آنجاست منظم
سر چون قلم ز لوح وجودم بریده باد
گر خود بساق عرش فرود آید این سرم
با این شرف ز غصّه طفلان روزگار
خونابه چون جنین دهن بسته می خورم
چون سرو پاک دامن خواهم هزار دست
تا از درون چو غنچه گریبان دل درم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بی نقش همچو آینه آبی منقش
 بی عطر چون فرشته جانی معطر
 خون در تم چو نافع ز اندیشه خشک شد
 جرم همین که هم نفس مشک اذفرم
 هر لحظه دور جام نهی در دهد چو گل
 این پر شکوفه گلشن سبز مدورم
 گردون بد حریفم سز سر هی زند
 وین کفرین که گوید بر زخم نشیرم
 گفתי چو گوشوارت دریست در دهان
 دُر در دهان چه سود که چون حلقه بر درم
 بر گوشمال چرخ تپی چشم همچو ناله
 اینک ریگست راست نهاده چو مزمرم
 بر سر نیاید از من يك ذره تیرکی
 چرخ ار فرو گذارد صد بار دیگرم
 گفתי دریغ رنج حسن هم گرافه نیست
 آخر بیوه رنگی این رنج میبرم
 گر من بنیم جو بخرم خنک چرخ را
 پس همدم مسیح نیم هم نگ خرم
 گر هستیم نیست چه باکست گو مباش
 چون حاجیم نیست بهستی توانگرم
 خاکست رنگ دنیا پاکست نقش دین
 خاکی هی فروشم و پاکی هی خرم
 آبی معقدست چه زیور دهد دُر
 خاکی ملون است چه سنگ آورد زرم

۵

۱۵

۲۰

۲۴

تبرّز او درین شیوه واقف گردد،

شعر

داند جهان که قرّه عین پیهرم
شایسته میوه دل زهرا و خیدرم
دریا چو ابر بار دگر آب شد ز شرم
چون گشت روشنش که چه پاکیزه گوهرم
طبع چو آتش تر و هر دم خلیلوار
هر خوش گلی دگر دمد از آتش نزم
دُری پر از عجایب دریا شود ز حکم
هر قطره که در صدف جان پرورم
روید نبات فی شکر از جویبار گوش
چون نایزه کشاد زبان شکرگرم
گر طبع آب خوردن شکر بود چراست
از آب طبع زادن لفظ چو شکر
نیر فلک که هست سخن را کان سخت
می بنگد سپر ز زبان چو خنجر
گر صد هزار پیکر لفظست جانشان
بخشیده منست که جان دو پیکرم
پی کور کرد چشم بدان را و چون صدف
پیرایه دار حق ز درون بست زبورم
سهلست اگر بنظر من بنگری از آنک
منظوم عالم ملکوتست مخبرم
گل بلبل گریند در باغ سیرم
مه اختره پسندد در پیش اخترم
دارم زبان ژاژ نغام که سوسنم
بینم چشم و عشق نیازم که عیبرم

۵

۱۵

۲۰

۲۵

سهم تو بکشاده خون از هیأت باد وزان
 بیم تو بر بسته راه جان بر اعضاء جین
 بس کسا کو رفعت عیسی همی جست از فلک
 زخم گرز تو مرا ورا کرد با قارون قرین
 تاجداران را پناه درگهت جنات عدن
 شهریاران را سیل خدمت خیل متین
 هر که خواهد تا به بیند آفتاب زر فشان
 گو بیا و مرا در مسند شاهی بین
 جود تو بر بست دست ابر و بحر و آفتاب
 نیغ تو بکشد پای عدل و داد و امن و دین

و هم او گوید این قطعه در
 بسیار است دیهم کجسرو سورا * بفرخنده آئین نوشین روانی
 یکی صورت آمد هایون کمالش * که جز جان نخواندش انسی و جانی
 ملائک ز سبع السموات دایم * مدد کرده اندش بسج المشانی
 ۱۰ بقا گویدش هر زمان ربّ آرنی * فنا گویدش تا ابد کن ترانی

(۱۰۵) سیّد الاجل اشرف الدین فخر السّادة ابی المحسن بن ناصر العلوی،

آن حسن نام عالی کلام که نتیجه ناضر بود و عالم فصاحت را یکی از عناصر
 بلاغت طبع ذکی او را در ایام کودکی گردن داده و فصاحت سر بر خطّ
 بیان او نهاده جهان پیر جوانی چو ندیده و مادر زمان فرزندش مثل او نا
 ۲۰ پروریده تا خازن زبان در خزانه بیان او بر کشاد دامن و کنار فضلا پُر
 دُرّ غرّ نفود لطایف شد و تا کاتب ادیب وار فلک اشعار تر آبدار
 او را بر اوراق اطباق جهان تحریر کرد آب را در لطافت آبی نماند و او را
 یک قصیده مفاخرت با چندان معانی بکر و بنات فکر تمامست و عاقل
 ۲۵ باید که این قصیده را بتأمّل بخواند و در معانی او تفکر بلیغ کند تا بر کمال

چه جوهرست که دارندش از عزیزی و ناز
چو دیک در سرو چون جانش در بر آتش و آب
طبیعی چو درو بنگرد گهانش افتد
که کرده اند هیدون مصور آتش و آب
ایا بهار سعادت بهار تازه دمید
باعتماد جهان شد مخیر آتش و آب
نما بتقویت آمد بدانک باز دهد
بود و لاله و سرو و صنوبر آتش و آب
نماید اکنون هرجا ز عطف دامن برف
چو جیب و چهره موسی منور آتش و آب
چو لعل و مینا اندر لباس سبزه و گل
پدید گردد بر جوی و بر جر آتش و آب
سزد شها که نمائی بنو بهار بدیع
ز عکس صهبا وز نور ساغر آتش و آب
نشاط جوئی رامش کنی که بر دشمن
شکوه نست چو بر عود و شکر آتش و آب

شعر

و هم او میگوید این

ای بیک حمله گرفته ملک روی زمین
ز آسمان بر دست و تیغ آفرین باد آفرین
خوار کرده پیلک تو پوست بر پیل دمان
خار کرده نیزه تو موه بر شیر عرین
حلقه کرده پهناور بر اعلا همچو میم
رخنه کرده کالبدها شان بناچخ همچو شین
دو ملک را بر شکسته سهم تو در یک مضاف
هفت کشور بر کشاده تیغ تو بر یک کین

- چو در مصاف با بطلال حرب روے نمود
ازو بخیزد اندر دو لشکر آتش و آب
هی نماید از عکس لون گوهر او
هوای فتنه چو گردون و اختر آتش و آب
مرصعت همه جریم او بگوهر و نور
جنان کجا بجناب و باخگر آتش و آب
بابرو صاعقه ماند ازان قبل که درو
بود همیشه چو در ابر مضر آتش و آب
تبارك الله از آن صعب ساعتی که بود
عروس ثاقبه را زر و زیور آتش و آب
سپرده پای بریدان بنعل خاك و هوا
نموده دست دلیران ز خنجر آتش و آب
قضا چو گردون کوشان و در کف از و امل
اجل چو رعد خروشان و در سر آتش و آب
بجاک و باد نگاور سپرده بهر ظفر
سنان نیزه شاه مظفر آتش و آب
بریست مرکب رزم آزمای آهمن خای
نه مرکب از صفت الا نگاور آتش و آب
یکی نگاور کاندردو عالم اوست که زد
جهان ز نعلش در هفت کشور آتش و آب
چو مه نمود باقصاء باختر نگ و تاب
چو خور فگند در آفاق خاور آتش و آب
گراز مزاج عناصر شدی نکار پدید
ز فعل او شده اندی مفرر آتش و آب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ایشان بتیر و نیزه شکستند بهر آنک
صدر جهان بخامه از آن بیشتر شکست
هر چند شاه نیست برای کیی گرو
از رای خواجه دشمن بی حد و مر شکست
گرچه محمد آلت دعوای تمام داشت
ناموس کفر دره سهم عمر شکست
ای خسروی که تا بتو دادند تاج و تخت
ظلم آن محل نیافت که آهن حجر شکست
دانسته که بنده عبادی بمدح تو
در کام روزگار یعنی شکر شکست
اندر سحر دعاء بخیر از پی تو باد
کادریس چرخ را بدعاء سحر شکست

(۱.۴) السید الاجل جمال الدین اکمل الشعراء محمد بن ناصر العلوی،

محمد ناصر ریاض فضایل هنر بمکان او ناضر بود و دیک اقبال بجمال
او ناظر، برادر بزرگ سید حسن که در حسن کلام و لطف بیان و
عذوبت لفظ و رقت معنی از افراد امجاد عصر بر سر آمد بود و در
خدمت سلطان تخت و گاه و زینت تاج و کلاه بهرام شاه محلی عالی و
زینتی سالی یافته و شعر او بحکم قلت مدون نیست فلما هر فردی از افراد
آن در حسن ترصیع و لطف تسبیح و مراعات نظیر بستان تماشاء ضمیر
۲۰ فضلاست و این چند بیت از قصیده که ایراد کرده آمد عنوان صحیفه
و برهان لطیفه فصاحت اوست در مدح سلطان علاء الدولة گفت
شعر

چو خاک و باد کند نور و نم در آتش و آب
شکوه آن عرضی باد و جوهر آتش و آب

از بندگان خسرو گویم که روز حرب
 عمر درستان دل آن بیخطر شکست
 پرتو چو گرم گشت بر آن شوخ دیدگان
 آن نیر حمله را نظر اندر بصر شکست
 چون جان شان بدید گذرگاه آفتاب
 با قوتی که بند کمر در کمر شکست
 بی شبتی ستان فرا ستر سترگ
 آن روز بند چرخ حوادث شمر شکست
 در باغ عمر دشمن شاه جهان طراز
 بغرا بنوک نیزه نهیت شجر شکست
 عجز شکسته بند طبیعت درست شد
 آنکه که میر بار صف آن نفر شکست
 شب همچو پشم سوخته زان آشکاره شد
 کز قاف مایه بسر گرز در شکست
 بازو منکر زده بد سگال را
 از ناف خاک در افق باختار شکست
 از شکنین که بهلو گنیست آگهم
 کز جمله دو کشور در یکدگر شکست
 در پیش آن ستیزه کشان فریب دوست
 دیوار آهنین چنین نامور شکست
 از سنگ سفت کانش خذلان ازو جهد
 بر خصم خنجر ظفر شکست
 آوازه رسید پای بر آسمان
 بازار آق ستر آشوب خر شکست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

گیتی بسان دشمن شه روز کور شد
 از بس که نوک ناوک در چشم خور شکست
 در ماه کاست کرده گان بردم آن زمان
 کر گرز شهریار بعرض سپر شکست
 دست سعادت از پی آرایش جهان
 بر روئے تیغ خسرو زلف ظفر شکست
 شاه بهشت مجلس طغرل که روز رزم
 از نعل پاره گنبد کوکب حشر شکست
 آن بغی پیشه تبه اندیشه کر غرور
 در کین شاه قاعده خواب و خور شکست
 قوی چو خویشتن بهم آورد جلد و چست
 مالک بیامد و همرا در سفر شکست
 سرگشته قدر شد و در وهم آدی
 کی گنجد آن فنون که طلسم قدر شکست
 آن طفل را بترکه ز شوئی کار او
 در آکل امید سر بیشتر شکست
 بر حال او بترس چو کارش چنین کنند
 بر جوهری بنال چو نادان گهر شکست
 در مدح شاه عالم نقصان بود که من
 گویم صف غلام غلام تو بر شکست
 اندر شکسته بسته چه مایه ستایش است
 آنرا که از نهیبش سیرغ بر شکست
 چون گویم او که شاه بهنگام تیغ او
 از بهر چوب خشکی نحاس زر شکست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

تا ز سر خصم ساخت آتش تیغش سپند
چشم بد روزگار از بد آن زایل است
خسرو کسری غلام داند کر شرق و غرب
بنده عاده بشعر خوبترین قابل است
شعر بلند آورد لیک درین بارگاه
عذر صعود شهست ز آن سخنش نازل است
سرخی مغرب خبر داد بهنگام شام
کر سر شمشیر شاه حَلَقِ رُحَلِ بَهِل است
نا گذران شد جهان چون بدر او رسید
ز آنکه ز بس نام و بانگ ره گذرش مشکل است
زاده چرخش میدان داده او دان خرد
نا شنوند از تو آنک فعل کم از فاعل است
مدحت شاه جهان هست فزون زین و لیک
در ره وهم این سخن باز پسین منزل است

وله

دیدم چه زره بود که از تیغ در شکست
کرده گلو خراش دم اندر جگر شکست
نیر از خم کان صدف سینه بر کشاد
رحم از تف سنان ورق عمر در شکست
گرز نبرد حمله بسوی سپهر برد
چون ذمّ مار طرف کلاه و کمر شکست
بانگ دهل کلید سرای هلاک شد
فریاد نای قفل در گوش کر شکست
خورشید گفتی از قبل طعمه اجل
خود را نریدوار بخونابه در شکست

چرخ نهادش بدان گرچه خور از دست اوست
 ز آنکه یقینم که چرخ سوی بلا مایلست
 تا رقم ملک او یافت گل تیره رنگ
 سنگ چو به بنگری جانورے عاقلست
 گنج و سپاهش بسی است نر قبل روز عجز
 زوست تمامی او گنج و سپه فاضلست
 آنکه بدرگاه او بنده بندش نبود
 آرزوی تخت شاه درد دل او چون سلسلست
 حجت خسرو برو تیغ بگوید بدانک
 حق که نه با حجتست مشبه و باطل است
 درگاه او فضله ایست گرهوس ملک خواست
 مایه آن فضل را گرز گران مُسَهل است
 گرچه برون افتاد چرخ ز پرگار عقل
 در خط فرمان شاه خارج او داخل است
 رای متینش بدان گر بتوانی شناخت
 کانک درین دولتست تا بچه حد مقبلست
 عنو درین مملکت باز پذیرد ز جرم
 ز آنک دل شهریار با کریم شامل است
 ظلم سیاه آستین دست بینداختست
 نیست پدیدار از آنک خنجر او حائلست
 چرخ حوادث سگال در ستد و داد خویش
 بر سر کوه قضا از کف او سائلست
 بحر نماند بدو ز آنکه یغیر کفش
 گنبد اخضر چو کف در طلب ساحل است

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

شعر بدین چاشنی خواه ز گویندگان
 گفته بنده بیاد بهر نمودار دار
 بر در تو می رود عمر عماره خوشست
 گرچه یقین داند آنک عمر نباشد دو بار
 گرچه قوی دشمنی قصد تو دارد چه باك
 گو بکینه غلام تا کندش نار نار
 چون بود امر از خدای طیر ابابیل را
 بر در بیت الحرام پیل شود سنگبار
 تا طلب عیش تو فرض ندید آفتاب
 توده گل را نداد بر در تو روز بار
 چون نهد هیچ و هم مدح ترا خاتم
 خاطر من شد بعجز حمله اختصار

و هم او میگوید این شعر

کار خرد ساختست کامر هنر حاصلست
 هیچ بهانه نماند شاه جهان طغرلست
 نیست زمانه ز نقص خشک لب و تر مژه
 ز آنک تر و خشک او ملک شه کاملست
 خاک نجید ز باد ملک جهان ثابتست
 آب نکاهد ز نار شاه چنان عادلست
 خسرو گردون رکاب طغرل عرش آستان
 کر تپش خصم او نوش چو سم قاتلست
 مدحت او را چه حد کر شرف قدر او
 عقل و شریعت پذیر صیقل آب و گلست
 کار فلک یک دلیست در صف پیمان او
 روز بدان مذهبست از پی آن یک دلست

باد و گل و آب و نار هیچ نزنند بیش
 گر نبود بخت تو قابله هر چهار
 اشتم آسمان نام تو بود آن زمان
 کر جگر دو الخمار یافت تنش ذو الفقار
 یاد ز یال تو کرد چرخ چو کردند دست
 در کمر یکدگر رستم و اسفندیار
 گر نشدی در نیام تیغ تو از ننگ وقت
 کی رودی در جهان فتنه خلیع العذار
 نیست شگفت ار ترا ننگ شریکان دون
 گفت دریغی مکن ملک جهان خواستار
 گر طلبی راه آنک ملک جهان بر کنی
 دست در افکن بزور در کمر کوهسار
 از پس عرض سخا هبت تو بر نکرده
 در شب روی و ریا مشعله اعتذار
 تا شود انبوه تر در گهت از بندگان
 مرغ سقنور گشت در چگل و قندهار
 از در تو بگذرم چون گذرم کره ها
 جز بشاء تو نیست يك نفسم را گذار
 کس نتواند گرفت چون تو عیار سخن
 دایم و دانی که نیست گفته من کم عیار
 گشت معین مرا از کرم خون بها
 ز آنک درین شعر کرد خاطر من جان سپار
 در هوس مدح تو جان منست این سخن
 کرده بدست زبان بر سر عالم نثار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ناخنه آرد بچشم روز دل افروز را
 جوشن ناخن نمای در کف خون و غبار
 رای جهان دیدگان هر گری را جدا
 در در هر مصلحت پند دهد صد هزار
 ای دلنان بو الفضول کار مدارید خُرد
 وای سرتان پر خمار خصم مدارید خوار
 کوس چو افسونگری درس عزیمت کند
 بر خط پیمان او تیر نهد سر چو مار
 بر سر بیرق ز لاف پرچم گوید منم
 طُرّه خانون فتح در تَقّی کارزار
 تا شود اندر زمین صورت خصمت نهان
 در سر پیکان کنی صورت مرگ آشکار
 صعب محالی بود رهبر بدخواه تو
 گر سپر آهنین پیش تو گیرد حصار
 در کف او گر سپر قُلّه شهلا ن بود
 هم نشود گاه زخم بازوی تو شرمسار
 پنجه بر ربط شود پنجه شیر عرین
 چون تو گوزن افگنی شبروش اندر شکار
 ای اثر کین تو پشت شکن تر ز وام
 وی نظر قهر تو مرد فگن تر ز عار
 وز سر نعظیم کرد قدر تو ترتیب آنک
 ماه پیاده شود چون تو بیاشی سوار
 گر تو بآئین لطف سوی گل آری نظر
 باز رهد تا ابد رنگ گل از ننگ خار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

گل ز سر طنز گفت چیست بدامن ترا
 گفتم ز رست گفت نیست بدین اختصار
 بو العجب آمد بچشم شکل بنفشه مرا
 گفتم این چیست گفت حلقه زلف نگار
 گرد رخ شنلید داشت نسیم از بهشت
 گفتم مشکست گفت خاك در شهریار
 خسرو گردون کند شاه جهان پهلوان
 آنکه کند کوه را هیبت او اشکیار
 بزم کالی نبرد بهتر ازو کامران
 رزم نشانی نداد برتر ازو کامکار
 ای در میمون تو همچو خرد حق شناس
 وی کف رخشان تو همچو هنر حق گذار
 کین تو آورد راه یافتن موی لیل
 مهر تو آورد رسم شستن روی بهار
 چاشتگی کز خروش خاك بچوشت چو آب
 وز علم رنگ رنگ باد نماید چو نار
 دوش فلك را ز گرد نعل دهد طیلسان
 گوش بلانرا ز مغز گرز دهد گوشوار
 بر کف کشتگان دامن نماید زره
 ناوك پر خون درو گشته نوان مرغ وار
 تیر کند عزم راه از پی رسم وداع
 قامت او را کهان آورد اندر کنار
 جامه و جان خرد تیر بشوید ز خون
 میوه سمع و بصر تیغ بریزد ز بار

۵

۱۵

۲۰

۲۴

گفت باحوال خویش سخت فرو مانده
 گفتم تدبیر گفت سست نبودن بکار
 گفت در اندوه عشق شهنه کار تو کیست
 گفتم صبرست گفت صبر کند زیر بار
 گفت نپنداشتم کار ترا با خلل
 گفتم شکرست گفت شکر بسی گشت زار
 گفت نکوئی که چیست با تو دلارام را
 گفتم عهدست گفت نیست بعهد استوار
 گفت فراوان غمست نامزد عشق تو
 گفتم چندست گفت عاشق و غمرا شمار
 پیش شکوفه شدم ریختن آغاز کرد
 گفتم این چیست گفت قاعده روزگار
 یاسمن اندر عرق راند بر آهنگ او
 گفتم مشتاب گفت قافله بر بست بار
 سبزه میان سرشک موج غماینده بود
 گفتم دریاست گفت چون غم تو بی کنار
 لاله پدیدار شد رنگ قبا چون عقیق
 گفتم چونست گفت ریخته انتظار
 نرگس چون چشم دوست غمزه بن بر گماشت
 گفتم زنهار گفت شرط بود زینهار
 بر چمن از پای بط بود فراوان رقر
 گفتم مهرست گفت قالب دست چنار
 بلبل رنگین سخن راند بر آهنگ او
 گفتم مقصود گفت یافتن غمگمار

۵

۱۰

۵

۲۰

۲۴

غور سر بی مغز را صفرا بشورید و بگفت
 کای نمونه باشگونه یاوه گوی و هرزه لا
 ریش تو داند که تیزی بی نمکمان در مزه
 کم نیاید آخر از تیر نمک سود شما
 ه اشعار حکیم سنائی شهرتی دارد برین بیتی چند اقتصار کرده آمد،

(۱۰۳) استاد الائمه عماد الدین الغزنوی،

عمادی که عماد سراپرده فضل و عمید ولایت دانش بود استاد شعرای
 عصر و مقتدای فضلالی دهر بر سپاه دانش شاه بر آسمان بیان ماه و بر
 ولایت حقیقت امیر و بر کشور هنر قهرمان و دیوان اشعار او دیده را نور
 ۱۰ افزایش و دل بسته بمطالعه آن بکشاید و اشعار او عذب و دل آویز و
 سلیس و طرب انگیز است و از قلاید قصاید او این چند بیت اثبات
 افتاد،
 شعر

گنبد مشکین شدست چرخ ز بوی بهار
 غالیه پیوند گشت باد ز رخسار یار
 جدول تقویم باغ کرد هوا پُر نقط
 ۱۵ فلسه زرین گل کرد صبا بر کنار
 ترک فریبست برگ از کله بوستان
 حرف نشاطست سرو بر ورق جویبار
 ز آتش لاله شمال سوخت سحرگه بخور
 ۲۰ قرصه خورشید را خنجر کرد از بخار
 دی بتهناء دوست خیمه بیباغی زدم
 تا بکف آدم گلی از رخ او یادگار
 از سر دل سوزگی فاخته آمد بمن
 داد مرا از سخن شربت انده گسار
 ۲۴

گرد تو کردم هی زیرا مرا هنگام سعی
 از مروّت وز صفا هم مروء و هم صفا
 اندرین غربت مرا همچون عصای موسوی
 دوستانم را عصاء و دشمنان را ازدها
 از تو بودم باستان خواجه عارف معرفت
 وز تو کردم در فرات نعمت او آشنا
 با تو خوانم شعر آن شعری شعار چرخ قدر
 با تو گویم شکر آن شکر شکار خوش لقا
 پارسا خواندستم اندر شعر و من در صدر او
 هرکه در فردوس باشد چون بود نا پارسا
 با حیا گفت او مرا و چشم من روشن بدو
 هرکه روشن دیکتر شد پیشوا دارد حیا
 چون عصای موسی و برهان عیسی گفت او
 ساحران را ازدها و شاعران را متکا
 خاصه اندر حق من خادم که هست از مکرمت
 دیگران را يك ولی نعمت مرا خود اولیا
 هم ولی اکرام و نعمت هم ولی کتب و علوم
 هم ولی درد و درمان هم ولی شکر و ثنا
 هست کار او و من چونان که وقتی پیش ازین
 ده خدائی گفت با غوری فضولی در نسا
 کای فضولی کو خراجت غور گفتا برگرفت
 شاه و پیغمبر زکوة از غور و احلال از نسا
 ده خدا گفت از نمک زاری شود انبار گرز
 کوزه های بی نمک پر اند اهل روستا

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

خاک آدم ز آفتاب جود او زر گشت زآنک
خاک آدم را چنان بود او که مس را کیمیا
باز چون خود ز آفتاب علم زرین رخ شدی
عارف زرگرش خواندی پرده دار کبریا
عارف و زرگری گوئی ازو آموختست
خواجه و حاجی و صدر و مهتر و استاد ما
شکرها با بذل او چون پیش موسی جادوی
شعرها با فضل او چون پیش عیسی توتیا
بخشش خود را بشکر کس نیالاید که هست
در ره آزاد مردان شکر جزوی از جزا
این همه تابش ز روی و رای او نشگفت زآنک
بدر گردد مه چو با خورشید گردد ملثقا
مقتداء عالم آمد مقتدی در راه دین
من غلام مقتدی و خاک پای مقتدا
فضل یحیی صاعد آن قاضی که خود بیرون ز فضل
صد هزاران فضل یحیی برمکیست اندر سخا
قاضی مکرم که چون فوت صلاتش نزد او
هست اندر شرع مر فوت صلاتش را قضا
روح او بر غیب واقف همچو لوح آسمان
کلك او در شرع منصف همچو خط استوا
مرتع علمش چرا خواران صورت را ربیع
مریع حلمش چرا گویان معنی را چرا
ای مرا ممدوح و ممدوح ای مرا پیر و مرید
ای مرا قاضی و مقضی ای مرا خصم و گویا

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

در حرم مصطفی بو بکر وار اندر خرام
 تا سیه روی جفا گردی و خوش روی وفا
 عشق را بینی عَلم بر کرده در میدان صدق
 عقل را بینی قلم بشکسته در صدر رضا
 این یکی گویان بفرمان کاستَجِیْبُوا لِلرَّسُولِ
 و آن دگر خوانان بایمان یَفْعَلُ اللَّهُ مَا یَشَاءُ
 تا بر آن جایب فرود آرد که باشد اندرو
 ناولک اندازانش قهر و خنجر آهنگان بلا
 زهره مردان چو بر زنگار پاشی ناردان
 گرده گردان چو در شنگرف مالی لویا
 حربه بهرام را بشکسته لطفش قبضه گاه
 بربط ناهید را بشکسته قهرش گردنا
 بارگاه او دو در دارد که مردان در روند
 یک در اندر کوفه یابی و دگر در کربلا
 با وفاداران دین چندان پیر در راه او
 تا نه بال خوف ماند با تو نه پُر رجا
 دور کن بوی ریا از خود که تا آزادوار
 مسجد و میخانه را محرم شوی چون بوریا
 تو چه دیدستی هنوز از طول و عرض ملک او
 کانک در سدره است آنرا هم نداند منتها
 گردو عالم را به بیند با ولایمهای او
 هفت گلخن دیه باشد زان همه هشت آسیا
 صورت احمد ز آدم بود لیک اندر صفت
 آدم از احمد پدید آمد چو ز آصف برخیا

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

مصطفی اندر جهان آنکه کسی گوید که عقل
 آفتاب اندر فلك آنکه کسی گوید سُها
 طوق داران الهی از کمال شوق و ذوق
 عقل را در شرع او خوانند غم خوار کیا
 در شریعت ذوق دین یابی نه اندر عقل زانک
 قشر عالم عقل دارد مغز روح انبیا
 در خدا آباد یابی امر و نهی و دین و کفر
 و احمد مرسل خدای آباد را بس پادشا
 چون نباشی خاک درگاه سرای او که هست
 پاسبان بام روح القدس و دربان مرتضا
 دی همه او بوده امروز چون دوری ازو
 نا جوامردی بود دی دوست و اکنون نا شنا
 رحمة للعاطین آمد طیبی زو طلب
 چه ازین آسی و زان آسی هی جوئی دوا
 کان نجات و کان شفا کارباب سنت جسته اند
 بو علی سینا نیارد در نجات و در شفا
 ناشتا نزدیک او شو زانکه نبود بر طیب
 مفتی ذوق و دلیل نبض جز در ناشتا
 مسجد حاجت روا جوئی مجو اینجا که نیست
 راه سنت گیر و آنک مسجد حاجت روا
 چنگ در فترک او زن تا بحقی یابی رهی
 سنگ بر قندیل خود زن تا ز خود گردی رها
 کانک رست از رسم و عادت گوید اورا سنتش
 کای قفس بشکسته اینک شاخ طوبی مرجبا

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

تا در سر من گشت که در بر کشت تنگ
 گه دست بسر بر زخم و گاه ببر بر
 چندان غم و اندوه فراز آمد در دل
 تا توده شد دست اندۀ و غم يك بدگر بر
 دل شد سپر جان ز نهیب مژۀ تو
 تا چون مژۀ زخی زند آید بسپر بر
 تا هجر نشستست بنزد يك تو ساکن
 آن وصل سراسیمه بماندست بدر بر
 من بر تو هی هرچه کم دست نیام
 ای رشك قمر دست که نآید بقر بر

۵

۱۰

(۱۰۲) استاد الحكماء ختم الشعراء مجد الدين آدم السنائي الغزنوي،

سنائي که در دیدۀ حکمت روشنائي بود و در حدقه بينائي چون قلب او
 همه انس بود بقلب انس منسوب شد از قعر بحر خاطر خود گنجها نهاد و
 بدست بیان بر جهانیان گوهر پاشید محققان را از نصاب تحقیق خود نصیبی
 داد و مذکران را از لطایف الفاظ خود خطی بخشید و راویان را از خزانه
 لطف خود مستظهر گردانید و حکما را از بیان خود در خوی خجالت غرق
 کرد و اشعار او مشهورست و بر زبانها فضلاء مذکور و بحکم شهرت از
 ایراد اکثر آن امتناع نموده آمد تا باطالت نیجامد و این قصیده در نعت
 مصطفی صلی لله علیه و سلم گفته

۲۰

ای سنائي گر هی از لطف حق جوئی سنا
 عقل را قربان کن اندر بارگاه مصطفی
 هیچ مندیش از چنین عیاری ایرا بس بود
 عاقلۀ عقل ترا ایمان و سنت خون بها

۲۲

گر زر ز آفتاب زیادت شود همی
نقصان چرا شود زرم از آفتاب او
چنگ عقاب زلفش و روی ندر و رخ
این رخ ندر و ز چنگ عقاب او
باز سپید روی و غراب سیاه زلف
وز یم باز او شده لرزان غراب او
و در مدح میگوید هم درین قصیده

تختش سپهر و در وے خلش نجوم او
چشمش اثیر و تیزی در وی شهاب او
کفش سحاب و تازه ازو بوسیان ملک
زحمت ندید صاعقه اندر سحاب او
باشد هوا گران چو سبک شد عنان او
گردد زمین سبک چو گران شد رکاب او
آبست و آتشت حسامش بگاه رزم
روی زمین و چرخ پر از موج و تاب او
صاف شدست آب جلالت ز آتشش
و افروخته است آتش هیبت ز آب او

نظم

این غزل که گل چمن لطافتست هو گفته است،
ای سلسله مشک فگنده بقبر بر
خندیده لب پر شکر تو بشکر بر
چون قامت تو نیست سہی سرو خرامان
چون چہرہ تو نیست گل لعل بیر بر
گل از سبق چہرہ تو شسته بخون رخ
سرو از حسد قامت تو دست بسر بر

سیف دول آن شاه که از رای رفیعش
 گشتست جهان هنر و رادے انور
 آن شاه سخی دست که در گاه سخاوت
 لفظش گهر افشاند و دستش زر و گوهر
 ای شاه تو خورشیدی زیرا که چو خورشید
 نور تو در آفاق رسیدست سراسر
 لرزان شده از ترس سر تیغ تو فغفور
 ترسان شده از هول سر گرز تو قیصر
 ای چتر ترا نصرت و نائید شده یار
 وی تیغ ترا فتح و سعادت شده یاور
 حیران شد از وصف تو و صاف سخن گوی
 عاجز شد از نعت تو دانای سخن ور

و هم او میگوید

با من بتافت یار و تمام ز تاب او
 ظاقت نماند بیش مرا با عتاب او
 از رشك آن نقاب که بر روی او رسد
 گشت این تم ضعیف چو تار نقاب او
 چون نوشم آید ارچه چو زهرم دهد جواب
 زیرا که هست بر لب راه جواب او
 داند که هست بسته بزلفین او دلم
 هر ساعتی فزون کند آن پیچ تاب او
 خوردم شراب عشقش يك جام و زان هنوز
 اندر سر منست خمار شراب او
 چون زر پخته شد رخ و چون مشک خام تن
 ز آن آفتاب تابان وز مشکتاب او

این ساز مرصع مدیجت را * بر مرکب تیز نگ دوان بندم
هرگاه که بکر معنی یام * زود از نامت برو نشان بندم
پیوسته شرع صیت جاهت را * بر کشتی بحر یی کران بندم
تا در گران بهای دربارا * در گوهر قیمتی کان بندم
گردون همه مبهات بکشاید * چون هبت خویش در میان بندم
بس خاطر و دل که منتحن گردد * چون خاطر و دل در امتحان بندم
صد آتش با دخان بر انگیزم * چون آتش کلک در دخان بندم
گر من ز مناقب تو تعویذم * بر بازوی شرزه زبان بندم
در کرد و حوش من سپس از آن * سدی ز سلامت و امان بندم
۱۰ من گوهرم و جو جزع پیوسته * در خدمت تو همی میان بندم
دارم گلهاء و راست پندارم * کردست هوای تو زبان بندم
با چار امید کثر رود چون من * در گنبد کثر روکیان بندم
آن به که برستی همه نهبت * در صنع خدای کامران بندم
و این ابیات در حق سیف الدولة محمد بن مسعود گفته است و درین
۱۰ قصید که بحسن صناعت و لطف صیاغت موصوفست با و میم محذوفست
چنانکه در وقت خواندن اولب بالا بر لب زیرین نیاید و ما بیتی چند
ازین قصید بیارم تا که آن صفت او معلوم شود

شعر

اے آذر تو یافتی از غایب چادر
اندر دل عشاق زدست آذرت آذر

نه سرو سہی چون تو و نه لاله خودروی
نه طرفه چین چون تو و نه صورت آذر
زلفین تو ریحان دل عشاق تو جنت
دیدار تو خور دیک عشاق تو خاور
اندر دل عشاق تو آنست ز عشقت

کاندر دل حساد شهنشاه ز خنجر

بدھا کہ ہی رسد ز من بر من * بر گردش چرخ و بر زمان بندم
 ممکن نبود کہ بوستان گردد * گر آب در اصل خاکدان بندم
 افتاد خسم چرا هوس چندین * در قامت سرو بوستان بندم
 وین لاشہ خر ضعیف بدرورا * اندر دم رفتہ کاروان بندم
 چند از غم وصل در فراق افتم * و ہم از پی سود در زیان بندم
 وز عجز دو گوش تا سپیدہ دم * در نعرہ و بانگ پاسیان بندم
 وین سستی بخت بین کہ ہر ساعت * در قوت خاطر جوان بندم
 چون اشک ز دیہ بردو رخ بارم * باران بہار در خزان بندم
 جوئی کہ ز سرخ لالہ بکشام * اندر دم زرد زعفران بندم
 ۱۰ بر چہرہ چین گرفتہ از دیدہ * ہر گاہ کہ لعل ناردان بندم
 گوئی کہ ہمہ گریدہ گوہرہا * بر چرم درفش کاویان بندم
 اندوہ و نیاز دل چرا چندین * اندر تن زار ناتوان بندم
 از کالبد تن استخوان ماندم * امید درین تن از چہ سان بندم
 زین پس کمرے اگر بچنک آرم * چون کلک کمر بر استخوان بندم
 ۱۵ وز ضعف چنان شدم کہ گر خواہی * ز اندام گرہ چو خیزران بندم
 در طعنہ چو نیزہ ام کہ پیوستہ * چون نیزہ میان برایگان بندم
 کار از سخنت ناروان تا کی * دل در سخنان ناروان بندم
 در خور بودم اگر دہان بندے * مانند قرابہ بر دہان بندم
 یک تیر نماید و من کان گشتم * تا کی زہ چنگ بر کان بندم
 ۲۰ نہ دل تنگ شود از اندیشہ * ہر گاہ کہ در غم کران بندم
 شاید کہ دل از جہان پردازم * در مدح یگانہ جہان بندم
 منصور کہ حرز مدح او دام * بر گردن عقل و طبع و جان بندم
 ای آنکہ ستایش تو در خامہ * بر باد جہندہ بزان بندم
 بر درج من آشکارہ بکشاید * بندی کہ ز فکرت نہان بندم
 ۲۵ در وصف تو شکل بہرمان سازم * وز نعت تو نقش بہرمان بندم

قطعه

احوال جهان باد گیر باد * وین قصه ز من یاد گیر یاد
چون طبع جهان باشکونه بود * کردار همه باشکونه زاد
از روی عزیزست بسته باز * وز خواری باشد کشاده خاد
در خوض بیان چشم و گوش * ماند بشگفتی از آب و باد
دیوانه شوریده باد بود * زنجیر هی آبرا نهاد
هم اوراست این قطعه

قطعه

چو من جریده اشعار خویش عرضه کنم
نخست یام نام تو بر سر دیوان
سزد که نام من ای نامدار ثبت کنی
بکلك غفلت در متن دفتر نسیان
ما مدار بطبع و هنر گران و سبك
که من بسایه سبك نیستم بطبع گران
همیشه نا بجهان خالی و تهی نبود
جواهر از اعراض و عناصر از الوان
دو حال نيك و بد آید هی ز سمت فلک
بهفت کوکب و در پنج حسن و چار ارکان
چو سرو و لاله بناز و چو صبح و باغ بخند
چو ماه و مهر بتاب و چو عقل و روح بمان
نخسته دولت و فرخنده بخت تو همه سال
چو آفتاب منیر و چو نو بهار جوان
بخر مرا و نکوئی نکو بدار که من
بهر نکوئی حکم بهر بها ارزان

شعر

۲۵ تا کی دل خسته در کمان بندم * جری که کنم بر این و آن بندم

(۱۰۱) العمد الاجل سعد الدولة و الدين مسعود سعد

سلمان رحمه الله،

مسعود سعد که از نوادر ایام و افاضل انام بود گاه بیال اقبال در فضای هوای جلال پرواز کردی و گاه در صبح و رواج از حوادث زمانه مقصوص الجناح شدی، گاه چون فی بشکر فضل و افضال کام جان جهان را شبرین کردی و گاه در قلعه نای تلخی زهر حادثه تجرع نمودی و در بلاد هند کارهائ بانام میکرد و زندگانی بنیکو نای و دوستکامی میگردانید و بر اورنگ ولایت بیان سلطان بود بیک رباعی و بیک قطعه کاروانهای نعمت بسایلان بخشید و دیرست که گفته اند

۱. وَ أَلَسَّحَ مِنْهَا ذَاقَ قَهْوَةِ مَدْحِهِ * يَعْرِوُهُ سَكْرُ بِنَهَبِ الْأُمُورِ لَا

و اگرچه مولد او همدان بود اما چون همدانی کار او را در بلاد مشرق طراوتی داد و ذکر او از فضلاء این عهد بر آمد و در کتب تواریخ او را از جمله شعراء این بلاد داشته اند بدان سبب ذکر او درین طبقه آورده شد و نیز حق او آن بود که او را در زمره صدور آورده شدی ۱۰

فاما چون اشعار او از جمله شعرا زیادست و او را سه دیوانست یکی بتازی و یکی بیاری و یکی بهندوئی بدان سبب او را در سلك شعراء این طبقه منخرط گردانید اند و آنچه از شعر او استماع افتادست هم استادانه و مطبوعست و بیتی چند از لطایف اشعار او ایراد کرده آمد این قطعه در حق ثقة الملك گوید وقتی که صدر دیوان وزارت بجال او آراسته گشت میگوید

ثقة الملك نا بصدر نشست * دهر پیش میان بطوع بیست
نا هایون دوات پیش نهاد * الفش را فلك بتا پیوست
درد دشمن شدست و داروی دوست * تاش پیسود آن مبارك دست
۲۴ بنگر اکنون بتازگی عجبی * کاندرو لفظ درد و دارو بست

جشن فرخنده فروز دینست * روز بازار گل و نسرینست
آب چون آتش عود افروزست * باد چون خاک عبیر آگینست
باغ پیراسته گلزار بهشت * گلین آراسته حور العینست
برج ثور است مگر شاخ سمن * که گلش را شبه پروینست
آب چین یافته درحوض از باد * همپو پرکار حریر چینست
بچه ماند بعروسی عالم * که سبک روح و گران کاینست
شبه او زبید منصور سعید * ز آنکه او خسرو این شیرینست
دو فنون شاهی کاندرفن ملک * بر شاه عجمش تمکینست
نه چنین باشد و ماندن او * او شه و هر که جز او فرزندست

۱۰ این رباعی اوراست رباعی

چون زورِ ملک چرخ در آورد بزه * از چرخ ملک بانگ بر آورد که زه
خم داد زشت تیر و برداشت گره * بکشاد کشاد او مسامر دو زره

رباعی

این پند نگاه دار هموار ای تن * برگرد کسی که خصم تو هست متن
۱۰ عضوی ز تو گریار شود با دشمن * دشمن دوشتر تیغ دوکش زخم دو زن
رباعی چون یار به بوسه دادم بار گرفت

زلفش بگرفتم از من آزار گرفت
چون یاری من یار همی خوار گرفت
ز آن خواست بدست من همی سار گرفت

رباعی

۲۰

تا چون گل لعل گونه بفروخته‌ام * چون نیلوفر جامه غم دوخته‌ام
بیداری شب ز نرگس آموخته‌ام * زیرا که چو لاله با دل سوخته‌ام

قصید

مال دادن جز بحق اسراف دان * اینک از قرآن بخوان لَا تُسْرِفُوا
۲۰ از برای دین همه دنیا بده * اِنْ تَبَالَوْا إِلَیَّ حَتَّى تُنْفِقُوا

تا روے بکُفّار نهد رایت اسلام
 تا پشت بعبّاس کند نسبت سَفّاح
 اندر عمل خیر تنی بادت کوشان
 و اندر اجل خیر دلی بادت مریاح
 دست تو و طبعِ تومه و سال و شب و روز
 با دسته ریحان زده و با قدح راح
 هم اوراست این شعر

ای پیشکار تخت نو کیوان و مشتری
 ای نجر شرق و شرق ترا گشته مشتری
 در جِرمِ عقلِ طبعی و در جِسمِ عدل جان
 بر شخصِ فضلِ دستی و بر عرضِ حقِ سری
 اقبال را بهت بهتر طلیعه
 اسلام را بنصرت مهر برادره
 آن را که کارزار شود روی راحتی
 و آنجا که کار زار بود دست لشکری
 اندر تواضعِ آبِ روانِ نشیب جوی
 گرچه بقدر ز آتشِ رخشنده برتره
 دریا که دید هرگز گوهر مکان او
 اینک دل تو دریا و اینک تو گوهری
 عشریست از تو عالمِ سفلی که تو بفضل
 سر جمله فواید هفتاد کشوره
 پیراهن تو مشرق دیگر شمرده اند
 کز وی گه طلوع تو خورشید دیگری

و هوراست در حقِ خواجه عمید منصور بن مسعود بن احمد الحسن

از حرفاء ابجد عقدش برآستی
مانند وتر و حرف نخستین ابجدست

و در خاتمت میگوید
تا بر سپهر اعظم نقّاش لوح را * دایم قلم نه کند زبان و نه ادر دست
ه پاینده باد صاحب در ظلّ عصمتی * کش دامن مظلّه ز عزّ مخلص دست
نیز قطعه

اے نام تو بخشنده بخشنده ارواح
آیات رسالت را ز انفس تو الواح
بر نامه دیوان هنر فضل تو عنوان
در کشتی دریای سخا رای تو ملاح
انعام تو بر خسته دل سایل مرهم
احسان تو بر قفل در روزی مفتاح
چون قطبِ فلک عِرضِ ترا راحت ساکن
چون جِرمِ قمر ذکرِ ترا سرعت سیّاح
مهتاب نیارد که بتفّاح دهد رنگ
تا خلق تو اندر ندمد بوی بتفّاح
در جاه عریض تو مساحت ننهد پی
هر چند که با و هم مسیح آید مسّاح
نا خواسته از کج عروس تو چو شاهان
با خواسته خیزند همی زابر و مدّاح
تا آینه بچ تو بازار گرفته است
آزار ندادست بدو صیقل انجاح
آئی که رسیدست بتائید الهی
نهی تو و امر تو بافساد و باصلاح

۱۰

۲۰

۲۴

شهریاری که طول و عرض فلک * همتش را نیامدست جسم
 کوه با حلر او بمایه سبک * بحر با عزم او بعبره سلیم
 پیش سلطانش آسمان عاجز * بر معروفش آفتاب لثیم
 مهر او منهل شراب طهور * کین او حفره عذاب الیم
 ۵ مفلسانرا بمالش اندر قسم * ظالمان را بمالش او بیم
 گرز جودش مژمردد یابد * ژاله زرین دهد هواء عقیم
 وز خطایش که رفیق مذهب اوست * در پاسخ زند عظام ریم
 ور ز تیغش مزاحمت یبند * چون دو پیکر شود اسد بدو نیم
 راه او عاطفت بکار آورد * هر کجا دید سلك در یتیم
 ۱۰ و در مدح وزیر مملکت خواجه محمد بن بهروز بن احمد رحمه الله
 گفته است شعر

گر بخت را و جاهت و اقبال را یدست

از خدمت محمد بهروز احمدست

بحری که میخ رزق بجودش مطیر گشت

صدری که سطح ملک برایش مغر دست

۱۵

هر فضله ز عزمش رختی است باد پا

هر بذله ز حزمش درعی مژ دست

با بذل طبع مکرم او آفتاب دون

با سیر ذکر مسرع او ماه مقعدست

گرد سرای مصلح طوق رعایتش

۲۰

چون پیش چشم افعی میل زمردست

پیش هواے مفسد سد کفایتش

چون کرد جوف کوه بنای مشیدست

و بچک چه موجب آمد کلکش که سلك او

بر گوهر مسلسل و ذرع مجعدست

۲۵

فصل چهارم، در ذکر شعرای غزنه و لوهور،

(۱۰۰) العمید الاجل الکامل ابو الفرج بن مسعود الرّونی،

مولد و منشاء او خطّه لوهور بود و این خطّه بفضل لا تناهی او بر سایر بلاد مفاخر و مباهی در دولت سلطان رضی ابراهیم تغمّ الله برحمته دولتها دید و قصاید او اکثر در مدح اوست و انوری پیوسته تتبع سخن او کردی و دیوان او همواره در نظر داشتی و در آن قصیده که گفته است،
مطلع

ویحک ای صورت منصور نه باغی نه سرای

بل بهشتی که بدنیات فرستاد خدای

۱۰. يك بيت تمام بعینه از شعر ابو الفرج بیاورده است بی تضمین اگر توارد خاطرست بغایت نادرست و در آن قطعه که گفته است
قطعه

اندران مجلس که من داعی بشعر بو الفرج

تا شنیدستم ولوعی داشتسم بس تمام

دلیل است که او پیوسته در بوستان دیوان ابو الفرج تفرّج کردی و ابو
۱۵. الفرج را این دو بیت در تمامت دیوان که در قصیده مندرج کردست
تمامست میگوید
شعر

نعل اسپ نو هلاست و ستامش کوکبست

آفتابست او و اسپش آسمانها را مندار

آسمانی پر کواکب بر زمین هرگز که دید

کآفتاب او یکی باشد هلال او چهار

۲۰

و این قصیده که مطلع دیوان اوست در مدح سلطان رضی الدولة ابراهیم
مسعود تغمّ الله برحمته گفته
شعر

روی بازار ملك هفت اقليم * پشت حق بو المظفر ابراهيم

۲۲.

(۹۸) الحکیم الکامل فخر الدین اسعد الجرجانی،

فخر الدین جرجانی که [از] امثال شعرای جهانست خاطر او که بدرر معانی لطیف محیط بود غیرت قلم و محیط بود کمال فضل و جمال هنر و غایت ذکا و ذوق شعر او در تالیف کتاب و بس و رامین ظاهر و مکشوف شده است که جان معنی را در آن قالب چنان مفرغ گردانیده است که دست زوال بدامن آن کمال نرسد و بلاء بلی بدو راه نیابد و آنچه از غرر اوصاف و درر تشبیهات در آنجا ایراد کرده است مقومان ضمیر افاضل از تقویم آن عاجزاند و جوهریان صنعت از ترصیع معارضه آن قاصر و از اشعار او جز و بس و رای دیگر مطالعه نیفتاد جز این يك قطعه نظم

۱۰ بسیار شعر گفتم و خواندم بروزگار * يك يك بجهد بر ثقة الملك شهریار
شاخی تراز امید بگشتم بخدمتش * آن شاخ خشك گشت و نیاورد هیچ بار
دعوی شعر کرد و ندانست شاعری * و آنگاه کرد نیز بنادانی افتخار
زو گاو تر ندیدم و نشنیدم آدی * در دولتش عجب غلطی کرد روزگار
امید من دریغ بدان خام قلیبان * اشعار من دریغ بدان روسپی تبار

(۹۹) کوهیاری طبری،

او در متانت بدان مثابت بود که راوی شعر کوهیاری را بصدا کوه یاری دادی و اگر چه ساکن آمل بود اما خزاین گوهر بسایر و ساری دادی، این رباعی دو بیتى او گفته است که

۱. فی روز وصال را ز تو خرّمی * فی تیره شب هجر ترا بی غمی
۲. فی برگه وعده تو محکمى * کس چون تو ندید بی وفا آدمی

رباعی

چندان غم و رنج من پیوردم تو * و اندیشه چه آنک آدمی کردن تو
۲۲ کی دانستم که وقت پروردم تو * سرگشته شوم ز سر بر آوردن تو

فصاحت بگوش جان مشتاقان بی نوا رسیدست همه طرب انگیز و دل آویز
بودست و چون در انقراض دهور و انقضاء سرور نا پایداری ایام دولت
و سرعت زوال موسم راحت بچشم حقیقت نظر کرد از برای تسلیت مهجوران
و تنبیه مسروران این ایات لطیف آبدار پرداخت و این قلاید در و
غُرر بدست صنعت بیان بساخت، میگوید شعر

غم مخور ای دوست کین جهان بنماید * هرچه تویی بینی آن چنان بنماید
راحت و شادیش پایدار نباشد * گریه و زاریش جاودان بنماید
هر طرب افزای و شادمان که تویی بینی * از صف اندوه بر کران بنماید
برق شکر خند گرچه ژاله ببارد * زهر کند آب و یک زمان بنماید
۱۰ هیچ گل و لاله ز انجم رخشان * بر چمن سبز آسمان بنماید
در بن این حقیقت بی سر مینا * این مه و خورشید مهرسان بنماید
هندوی کیوان فراز قلعه هفتم * یک دوشی پیش پاسبان بنماید
امتعۀ اورمزد را پس ازین دور * مشتری در همه جهان بنماید
خنجر مرتج سست گردد و هر شب * از شفقش خون بر آستان بنماید
۱۰ صنعت خورشید را که لعل کند سنگ * هیچ اثر در ضمیر کان بنماید
مطرب ناهید را بساز طرب بر * زخمه انگشنها روان بنماید
تیر زشت سپهر پیر مقوس * هم بشود زود و در کان بنماید
ماه دوان هم گران رکاب نباشد * باش که چندان سبک عنان بنماید
نامیه گردد سترون و همه ارکان * پیر شوند و یکی جوان بنماید
۲۰ ناطقه گردد خموش و غاذیه ساکن * وین همه آشوب انس و جان بنماید
نیم جو از کاینات حسی و عقلی * در همه بازار کن فکان بنماید
جهد کن امروز تا های هوایت * بر سر این خشک استخوان بنماید
جان عزیزت که آب خورده قدس است * در غم این کهنه خاک دان بنماید
۲۴ رخت نهادت بزیر سدره فرو گیر * خیز که این سبز سایه بان بنماید

عتابش را نمیدانم چه گویم * ولیکن پیش عذرش جان توان داد

(۹۶) العبد الاجل کافی ابو الفرج الرونی،

کافی با فضلی وافی و ذهنی صافی بود و در ورع و فضایل اوصاف بر
ولایت بیان قهرمان و در خطه فصاحت نافذ فرمان وقتی لطیف الدین
ه ذکی مراغی بتزدیک او این بیت فرستاد،
قطعه

صاحب قران عالم کافی توئی که هست * گلزار دار خلد نمودار شعر تو
و این قطعه در جواب آن انشاء کرد و بفرستاد،
قطعه

سلطان نظم و نثر زکی آنک در جهان
داد سخن بداد بیعار شعر خویش
در دیده افاضل خار و خشک نهاد
از گلبن ضمیر و ز گلزار شعر خویش
در فضل و در لطافت حقاً که در جهان
نی مثل خویش دارد و نی یار شعر خویش
چون دیده امر هزار معانی بکراو
بیزار شاعری شدم از عار شعر خویش
گر گل کند بمجلس او عرض از ابلهی
چون چشمه پیش دریا اسرار شعر خویش
بدان زمین که تو بر مردمانش خوار شوی
مکن درنگ و از آنجا بشو تو جای دگر
درخت اگر متحرک بدی ز جای بجای
نه نج از کشیدی و نی بلاه دگر

۱۰

۱۵

۲۰

قطعه

(۹۷) الحکیم الکامل زین الشعرا سعید الطائی،

۲۲ شعر سعید طائی مابه دریائی است هر نوائی که از ان عندلیب بستان

خداوندی که گر نامت جهان بر بازوت بندد
 فلک را دست بر بندی طلسم چرخ بکشائی
 ضمیر خویش را از و هم خود گر خاصیت بخش
 همه محسوس عالم را بیک فکرت به پیائی
 ز رشک سقف ایوانش فلک سرگشته و حیران
 و گرنی هم روا بودی فلک را پای بر جائی
 ز خاک سم یکرانش جنیبت بس بود گردی
 اگر خواهی که چون آتش سر اندر آسمان سائی
 خداوندا خداوندا نواز ارباب این دولت
 بفر وین و روی و رای چون خورشید پیدائی
 صفت طغرا میکند

نواز نیری قلم سازی کافی را که بر دارد
 همه احکام این تیر و کان چرخ مینائی
 فلک با قدرتش بر زه نداند کرد چرخ را
 که هر ساعت کشند آنرا بیک انگشت تنهائی
 خطا گفتم کان چون باشد این خطی که پنداری
 خط دلبد ترکانست گرد روی زیبائی

و این غزل آیدار هم پرتو آتش طبع و یست غزل

دیدها آرزوست دیدارش * گوش را راحتست گنتارش
 جان و دل جوق جوق هی آید * بمشای باغ رخسارش
 بر لیش لب نی نم که کند * از لطیفی که هست افکارش
 لب او طوطی که می ریزد * تنگهای شکر ز مفارش
 جان من خواست او سزاوارست * کاشکی باشی سزاوارش

قطعه

۲۵ بختش رفته دیدم نبشته * که خط بندگی با آن توان داد

ای ز احسان تو با رامش و با شادی دل
خلق را با شادی و رامش همه ساله گذار

(۹۵) الاجل بدر الدین شرف الشعرا القوی الرازی رحمه الله

امیر قوی که قد فضل از وی با قوام و خد هنر بدو با قوام بود ذات
او در احسان فصاحت هم عیان حسان و طبع او در شمایل لطافت هم
مزاج شمال وزان و آب روان، روان از گفتهاش بر سریر سرور تکیه زنان
و دل از منشآت او روح روح یابد و مخدوم او قوام الملك طغرایی بود
و او را بوی نسبت کرده اند و آن ایات که طغرای منشور فصاحتست
در مدح او میگوید برین منوال که قصیده انوری که

شعر

- ۱۰ سحرگه باده نوشان دوش با صد لطف و زیبایی
بسالینم فراز آمد دو هفته ماه یغائی
کشاده از سرمستی همه بند بغلطاقش
گلّه کثر کرده بر تارک عیان صد گونه رعنائی
رُخی چونانک از خورشید بر گل گلّه بندے
۱۵ قدی چونانک از شمشاد شاخ نو به پیرائی
هزاران زنگی اندر زلف و آنکه جمله سرگردان
هزاران هندو اندر چشم و آنکه جمله سودائی
ز عنبر عارض سمین او ز نثار بر بسته
ز سنبل زلف مفتولش نموده صد چلیپائی
۲۰ فلک بر آتش رویش سپند خال افکنده
ز بیم چشم بد گوئی همی ترسید ترسائی
ز زر مغربی بسته کمر یعنی که خورشیدم
که در سالی مہی دارد کمر آنگاه جوزائی
۲۴ در مدح مخدوم خود میگوید درین قصیده

چاکر و بنک کجا کم بود آنرا که بود
 چاکر و بنده فخر ام و شمع تبار
 مفخر عالم ابو الفتح مظفر که ازو
 ظفر و فتح هی تابد چون نور از نار
 آنکه با حاسد او کار ندارد شادی
 و آنکه زی ناصح او راه نیابد تیسار
 آفتاب سخش را فلک فضل مسیر
 آسمان هنرش را زب فخر مدار
 همتش جهد کند تا بنهد گنج گهر
 سیرتش قصد کند تا بکند بیج عوار
 بجنا میل کند گر دمد از نار نیات
 وز وفا دور شود گر بود از آب عیار
 ای شریفی که جهان هست در آثار تو دون
 وای عزیزی که درم هست بنزدیک تو خوار
 عالم از قدر بلند تو بمقدار کمست
 گرچه زو پیش مهندس نشناسد مقدار
 همچو ماری بود آنکس که بود با تو درشت
 که بزخمش نشود جز دل او هیچ فگار
 تا ز پیگار فلک تن ز عنا آرد بهر
 تا ز پیوند جهان دل بطرب یابد بار
 با ولی تو هی باد جهان را پیوند
 با عدو تو هی باد فلک را پیگار
 روز و شب در دل تو مهر بقی حور نژاد
 سال و مه بر لب تو جام ی نوش گوار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

او بن سنگ رها کرده ز بیم تهدید
 من بدو کش رها کرده ز بیم دستار
 از تمتع شده فارغ یوثاق آم زود
 مرد جویم که بگرمابه برد سطل و ازار
 و ر باماجگهی در پسرے بینم خوش
 راست گوئی که ندیدست دلم صبر و قرار
 از کانش سه صفت بهره بگیرم چو کشد
 زردی روی و خمین قدی و ناله زار
 راست گوئی که برو عشق هی بازد تیر
 که خروشنه رود از براو عاشق وار
 غایت عشرت و عیشم بلب رود بود
 که بدانجا میرسد بهره تمام از دیدار
 اینست عیشی که بن پایه ازو خوشتر مرگ
 وینست فخری که به مایه ازو بهتر عار
 فرد گردان دل من زین فکر ای ایزد فرد
 بفکن این بار غم از جان من ای واحد بار
 رومی نغز بده گر ندی ترک هی
 یا یکی چاکرکی خوش لب و شیرین گفتار
 ای بقلّاشی و رندی شده در عالم فاش
 چون تو مردی را با چاکر و با بند چه کار
 دری چند سیه چون بنهی در بن جیب
 بابت خویش طلب چون بکنی در بازار
 فی فی یکباره سپر مفکن و امید میر
 دل من تنگ درین فکرت و اندیشه مدار

اندرو از غَز و خنْجاق بت سیم ذقن
 و اندرو از قی و کیماک مَه مشک عذار
 یا رب این بچه ترکان چه بتانند که هست
 دیکه مردم نظاره از ایشان چو بهار
 همه آمیخته با توده گل توده مشک
 همه آویخته از دانه در دانه نار
 نظر زهره و مریخ بهم بافته اند
 که همه رود نوازند و همه تیغ گذار
 بگه رزم ندارند بجز اسپ و سلاح
 بگه بزم ندانند مگر بوس و کسار
 حبذا عشرت ایشان که ظریفند و لطیف
 خرمًا شوکت ایشان که شگرفند و عیار
 آفرین باد برین دل که ازین دارد دوست
 آفرین باد بدان کس که چنین خواهد یار
 منم آن کس که همه ساله در آن اندوهم
 که ازین سان صنی بینم اندوه گسار
 هر کجا بینم ازین گونه نو آئین پسری
 دهم اوزا دم همچون دم حاجی طرار
 از پی صحبت او چیست درو بندم دل
 بدر خیمه او زود فرو گیرم بار
 او جز از اشک نیابد بر من سیم سپید
 او بجز روئے نیند بر من زر عیار
 سنگ بر دارد معشوق من و من فریاد
 جنگ در گیرد مه روی من و من زنهار

۵

۱۰

۱۵

۲

۲۴

بود چو خلق لطیف تو عنبر سارا
 بود چو لطف بدیع تو لؤلؤ خوشاب
 هی ز نفس تو آداب را شرف خیزد
 ازین شریف شود نفس مردم از آداب
 بعید گشته کریا بلا ز جانب من
 بقری که گریدم بدان کرم جناب
 همه قضیت من در نشاط سال به بود
 خجسته خدمت تو کرد سلب را ایجاب
 همیشه تا به نبرد اندرون سواران را
 بود عنان و رکاب آلت درنگ و شتاب
 بدست بخت تو اندر ستاره باد عنان
 پیای عز تو اندر سپهر باد رکاب
 بعید قربان از سر قریب شو بنشاط
 متاب دل ز عدو وز عدو مشو در تاب
 کز آن قبل که عذو ترا کند قربان
 زمانه تیغ بلا بر کشد هی ز قراب

قصیده،

حبّنا خسرو ایران و نشستنگه بار
 که کند دیدن او دینک پراز رنگ و نگار
 از فرامان زر و دینا که درو حمله شدست
 طبع گوئی که در آمیخت خزان را بهار
 مرغزار است پراز سنبل با بند فسوس
 بوستان است پراز نرگس با خواب و خمار
 سروهای همه را بیخ بخرخیر و یچین
 گل بتانی همه را تخم ز یغما و تار

ز اولیا بامارت جز او که بود سزا
 ز مصطفی بامامت جز او که یافت خطاب
 ایا همیشه بامید آنک در محشر
 بمصطفی برسی تا رساندت بصواب
 بمصطفی نرسی تا برنهی نشوے
 مثال این بنماید ترا مدینه و یاب
 بآفتاب و بهمتاب ره توانی یافت
 جز از ستاره توانی شدن بر مهتاب
 نگاه دار طریق مراتب اندر دین
 برو چنانک رود خواجه بر طریق ثواب
 ستوده که باسباب دین و دانش و داد
 نیافرید نظیرش مسبب الاسباب
 ز فرّ طلعت او زینت زمان و زمین
 بهر و منت او قوّت قلوب و رقاب
 سزد که فخر کند رسم و عادتش بهنر
 سزد که فخر کند نام و کنیتش بتراب
 کزان دو مر خرد و جود را بود اجمال
 و زین دو مر ظفر و فخر را نمود اعجاب
 ایا ز خلق لقاء تو چون ز سال بهار
 و یا ز لطف کلام تو چون ز عمر شباب
 توئی که گنج علوم تو هست بی پایان
 توئی که بحر سخا تو هست بی پایاب
 اگر ز لؤلؤ خوشاب تازه گردد روح
 و گر باعتبار سارا بدن نماید شاب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

مثال من که بدیوار بر نگاشته
 اگر نه از غم هجران آن ندارد تاب
 چرا برید شد از شکل و از ملاحهت و زیب
 چرا گسسته شد از زنگ و از طراوت و آب
 همیشه زیر نقاب اندرست چهره او
 ز بس نشسته بر آن صورت بدیع تراب
 هی نخواست که کس جز تو روی او بیند
 بغیبت تو از بهر آن بیست نقاب
 شگافته شده دیوار بر پرش گوئی
 ز داغ هجر تو بر تن دریده کرد ثیاب
 یکی بنامه خبر کن که چند باید بود
 مرا مهر تو در وصل جوی و هجران یاب
 فدا کی بنهای این حساب هجران را
 بحق آنکه امیدت بدوست روز حساب
 وصی و حجت و داماد و ابن عم رسول
 ابوالحسن علی آن سید اولوالالباب
 قسم جنت و نار آنک مهر و کینه او
 چو دین و کفر کشاید در ثواب و عقاب
 ز شرم او همه آفای را ز خیر مثال
 مثال او همه اسلاف را بخلد مآب
 درست گشت ز فضلش دیانت اسلاف
 شرف گرفته بعزمش امامت آفتاب
 جز او که کرد بوجه اندرون بوجه سوال
 جز او که داد بعلم اندرون برسم جواب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ایا بطوع طلب کرده راحت اعدا
و یا بطبع رها کرده صحبت اصحاب
بریدی از دل من راحت و نشاط سماع
گسستی از تن من لذت طعام و شراب
هی نجوم لهُ و هی نخواست عیش
هی ندارم صبر و هی نیام خواب
سرشک من که بسیاب نستی دارد
چو بر چکد برخ زرد من شود زر ناب
طبیعیان را از اشک چشم و رنگ رخسار
هی دُرست شود کاصل زر بود سیاب
دیار نیز شد از گشت روزگار چنان
که روزگار بماند درو هی بیجواب
گمان برند که آن جایگاه راحت و امن
شده ز دوری تو سر بسریاب و خراب
گرفته خار همه معدن گل خود روی
شده سراب همه جای لاله سیراب
ز خرّی که نمودی نگار خانه تو
نگار باغ ز شرمش درون شدی بحجاب
به نمود هی صنعت سحاب از وی
برین ستیزه همه نقش آتشست سحاب
نگارگاه بصورت شکارگاه شدست
درو بطمع شکاری وطن گرفته کلاب
هان وحوش بنقش اندران وجود آباد
جگر شدند همه جانور چو کشت بتاب

من برین تهمت اگر کشته شوم باکی نیست
 همه سر سبزی کمتر سبک دربان تو بساد
 عافیت خواستی از من خیر الله جزاک
 او همان شب بیدم رفت که حسن تو بزد
 گله وصل تو با هجر نوی گفتم دوش
 که سند عمر و زو هیچ بجز غم نکشاد
 در میان روی بن کرد خیالت که اثر
 زین سخن بگذر و این واقعه بگذار ز یاد
 عشق ما مظلله کس بقیامت نبرد
 که ز تو عمر ستد در عوض عشق بداد

(۹۴) ده خدای ابو المعالی الرازی،

از فضلاء عراق و شعرای آفاق بود و بوفور فضل و ذكاء خاطر این
 ذکارا تعبیری کرد و شعراء آن عصر خوشه چین خرمن فواید و ریزه
 خوار مائده عواید او بودند و از غرر قصاید او اینست که میگوید، شعر

خروش من همه از چیست از نعیب غراب
 که دور ساخت مرا از دیار و از احباب
 کنون که کرد نعیب غراب هجر انگیز
 دلبر بر آتش هجران آن تذرو کباب
 سزد که روز من از خون بود چو روی تذرو
 سزد که روز من از غم بود چو پر غراب
 عتاب کرد خرد با دلبر ز دوری دوست
 چو دوست نامه فرستاد نزد من بعتاب
 بطعنه گفت که ای بی وفای بی معنی
 کم از درود و سلام و کم از رسول و کتاب

دو کمند عبریش نر خمر و گره مسلسل
 دو عقیق شکریش نر در و گهر مرکب
 قدم نظر شکسته رخس از فروغ بی حد
 گذر سخن بیسته دهندش ز تنگی لب
 دو هزار جان نشنه نگر در و اورا
 پر از آب زندگانی شده روی و چاه غیب
 شده کیسه دار دها لبش از طویله در
 زده کاروان جانها مهش از میان عقرب
 بنشستم و زمانی برخش نگاه کردم
 دل ازین نشست درخون من از آن فتاده در تب
 چو سوال بوسه کردم بکرشمه گفت با من
 تو نه مرد این حدیثی فَإِذَا فَرَعْتَ فَأَنْصَبْ
 غزل،

یاد می دار که از مات نمی آید یاد
 ای امید من و عهد تو سراسر همه باد
 نکی یک طرف از قصه من هرگز گوش
 نغم یک نفس از غصه تو هرگز شاد
 یاوری نیست که با خصم تو بر دارم تیغ
 داوری نیست که از هجر تو بستانم داد
 نو نگفتی که وصال برساند بخودت
 راستی نیک رسانید که چشمت مرصاد
 گفتی ار فاش کنی عشقی پری جان نبری
 نبرم خود نبرم حسن تو جاوید ز یاد
 گر غرض خون منست از سر اینک سرو طشت
 ورنه این طشت سه سالست که از بنام افتاد

کباب دید دل ریش ما بر آتش غم
لب تو هم نمکی تازه بر کباب شکست
برات دار عذار تو خط هندی ترک
بنا شناخته این در دل خراب شکست
غلام آن خط مشکرم که گوئی از عمدا
کسی خیال خطا در دل صواب شکست

قطعه

بخدائی که روی بند عدم * امزش ار چهره جهان بکشد
باد لطفش بباغ رحمت در * بید امید را زبان بکشد
عقدها جواهر و اعراض * از دل کان کن فکان بکشد
هیبتش عقل را زبان بر بست * رحمتش عجز را دهان بکشد
ساخت میتین و تیغ صبح و بدان * چشمه مهر از آسمان بکشد
کهر کوه را مرصع کرد * چون جواهر ز بند کان بکشد
تربیت کرد نفس ناطقه را * تا بدو کشور بیان بکشد
بوی لطفش چو رنگ بط آمیت * نبض خون از دل روان بکشد
از پی انس و جان بدست اجل * بند ترکیب انس و جان بکشد
که مرا فرقت شما هر دم * عقدی از جزع در فشان بکشد
نعرها میزیم که سوزش آن * چرخ را خون ز دیدگان بکشد
ناها میکنم که جوزارا * کهر سیم از میان بکشد

قطعه،

بخدائی که رخت عزت او * در سرای کهن نمی گجد
از عدم ذره بی اجازت او * در خم کاف گن نمی گجد
کالچه اندر ضمیر شوق منست * در دهان سخن نمی گجد
غزل، ز میان ببرد ناگه دل من بقی شکرلب
بدو رخ برادر مه بدو زلف نایب شب

بقاء الاقبال حفظ جمله تن چنگی جماعت فضلا پسندیدند و اما بیت دیگر روشن است که جماعت مغنیان بریشم سرآهنگی از برای جمال را بندند و آنچه در وقت ضرب ناخن بدان آید آنرا امّ الاوتار گویند و این در غایت رقت و لطافت گفته است،

غزل

ای مرهم هر سینه مجروح لب تو
فرسوده قدمهای دلبر در طلب تو
گم کرد سر رشته تدبیر دلبر باز
در طره سرگم شده بلعجب تو
چون تار طرازست شب و روز تن من
تا بر طرف روز پدیدست شب تو
چون لاله دلم چهره بخون شست که بگرفت
سبزه طرف چشمه حیوان لب تو
من بنده نویسد بتو سلطان کواکب
تا خسرو خوبان جهان شد لقب تو
ای حور پری زاده برین حسن و طراوت
از آدمیان نیست همانا نسب تو
در ساخته ام با غم تو روی همین است
چون جز ز غم من نفزاید طرب تو
غزل

شکر ز لعل تو در لؤلؤ خوشاب شکست
صبا بزلف تو ناموس مشکتاب شکست
شب شکسته چو در موکب مه تو براند
مه از کمال کرشمه بر آفتاب شکست
دو جرع ما چو گهر بار گشت مهر عقیق
لبت بجنه خوش بر دُر خوشاب شکست

مقبل کسم که بر در دوکانِ روزگار
 هستم سخن فروش و مرا شاه مشتریست
 بر من گرین مکن که نیاید چو من بدست
 وز پای مفکرم که حدیثم نه سر سریست
 گفتم ز دور ماندن من دان که شاهرا
 که دل سوی اثیر و گهی سوی اشهریست
 عیسی و خرمم نو نپرسی که از چه روی
 ای آنکه عکس رای تو خورشید و مشتریست
 یعنی اگرچه عیسی و قتم که سخن
 نا آمدن بخدمت بزم تو از خریست
 خالی میاد عرصه عالم ز عدل تو
 تا پیشه زمانه جانی ستمگریست

(۹۳) الاجل اثیر الاخسیکنی،

اثیر که بر فروش نظم و نثر خاک آثار فضل او چون آفتاب تابان بود
 ۱۰ و فلک که صندوق قلاید کواکب است از عقود نظم دلفریب او حیران
 دیوان شعر او چون نگارخانه چین پر ابکار دل برند و خاتونان چین
 ضمیر او اگرچه مرد افکنند اما همه دخترند و شعر او آنچه هست
 مصنوعست و مطبوع و معانی او را ملک است و وقتی یکی از فضلا از
 داعی معنی این چند بیت که در قصیده معروف گفته است سوال کرد،

قطعه

چو طرد و عکس حروف نهی اقبال * بحفظ دامن اقبال جمله تن چنگی
 عدو اگر نبود گو مباش آن بدرگ * بریشمیست برین ارغنون سرآهنگی
 بقاء جان تو خواهم که ام اوتارست * که گر بلغزد پایش قفا خورد چنگی
 ۲۴ بند را در خاطر آمد که طرد و عکس حروف اقبال لا بقا باشد یعنی لا

زر بخش و رطل خواه و طرب جوی و عیش کن
 کز دست خیر نو عدو دست بر سرست
 بخت قوی و ملک قوم و فلک ره
 شغل طرب میسر و گردون مستخرست
 ° وقتی مجیر از خدمت سلطان قزل ارسلان تخلف نمود، سلطان فرمود تا
 اثیر اخیسکتی و جمال اشهری را طلب کردند و ایشان را بعز نظر خود
 منظور گردانید، مجیر این قطعه بحضرت فرستاد،
 قطعه

شاهان بدان خدای که آثار صنع او
 جان بخشی و وجود دهی و بنک پروریست
 ۱۰ در چنبر قضاش اسپرند و متعین
 هر هستی که در خم این چرخ چنبریست
 در آرزوی بزم تو کر آسمان به است
 این خسته در شکنجه صد گونه بربریست
 گر جان او نه معتکف آستان نیست
 ۱۵ از رحمت و هدایت جان و تنش بریست
 گفتند کرد شاه جهان از اثیر یاد
 وز اشهری که پیشه او مدح گستریست
 داند خدایگان که سخن ختم شد بمن
 تا در عراق صنعت طبع سخن وریست
 ۲۰ خضرم بنطق و خاطر من چشمه حیات
 بجری بچود و روضه ملک سکندریست
 هر نکته ز لفظ من اندر ثنای تو
 رشک حدیث فرخی و شعر عنبریست
 در عهد تو معزی ثانی منم از آنک
 ۲۵ بر درگاه تو دمدمه کوس سنجریست

نظاره میکنم و بچک درین هنگامه طفلان
که مشکین مهره آسوده است و نیلی حقه گردانش
پایان آمد این هنگام کاینک روز عالم شد
بود هرجا که هنگامه است شب هنگام پایانش

دلر قصر مشبك داشت همچون خان زنبوران
برون ساده در و بام و درون نعمت فراوانش
نه خانه عنكبوت آسا سراپرده زده بیرون
درون ویرانه و بر خوان مگس بینند بریانش

نه چون ماهی درون سو صفر و بیرون از درم گنجش
که بیرون چون صدف عور و درون سواز گهر کانش

فلک هم تنگ چشمی دان که بر خوان دفع مهمانرا
ز روز و شب سگی بسته است خوان سالار دورانش

نترسی زین سگ ابلق که دریه است پیش از نو
بسی شیران دندان خای و پی کردست دندانش

بچرخ گدناگون بر دو نان بینی و يك خوشه
که يك دیگ ترا گشتیز ناید زان دوتا نانش

وله ایضاً،

در دفترست مدح تو منظوم وزین قبل

خصمت سپید دست و سیه دل چو دفترست

دم حضرت مجیر بفر مدح تو

شیرین حدیث و خوش سخن و روح پرورست

طبعش چو تیغ دل شکرست روز روشنست

نظمش شگفت غصه مدح گسترست

خرم نشین که موکب نوروز در رسید

بی خور که بخت بر در و معشوق در برست

غبار باد نصیب مخالفانت از آب
 شعاع باد نصیب موافقانت از نار
 همیشه تایی و رود و شکار دارد نام
 بطبع بایی و رود و شکار بادت کار

(۹۲) حسان العجم حکیم خاقانی الحقایقی،

آنکه فصاحتِ حسان با ساحتِ سَحَّان مر ویرا جمع بود و صفوتِ جَنید
 با حکمتِ لُقمان مر ویرا فراهم خاقان ولایت بیان بود از آن سبب خاقانی
 لقب یافت مُثَنّی کلماتِ حسان بود بدان روی حسان العجم نام یافت
 چنانک در تحفه العراقرین ذکر پدر خود میکند و بر اثر آن میگوید، بیت

چون دید که در هنر تمام * حسانِ عجم نهاد نامر

فیض انعام او عام بودی و جود جواد او بدوست و دشمن برسدی و
 آفریدگار سبحانه و تعالی صیت او را بر باد صبا سبقت داده بود و هبت
 بلند او را وسیلت ثروت و نعمت او ساخته تا هر قصیده که بمحضرت
 پادشاهی فرستادی هزار دینار عین صلّه آن بودی و تشریف و انعام
 فراخور آن و جماعتی برانند که شیوه سخن بر خاقانی ختم شده است و بعد
 از و کس بر منوال بیان چنان تسبیح نظم نبافته و اکثر اشعار او در جدّ
 و حکمت و صفت کعبه و بادیه و نعت رسول است علیه السلام و اکنون
 بعضی از اشعار او ایراد کرده آید و مطلع دیوان او این قصیده است که
 میگوید

دل من پیر تعلیمست و من طفل زبانداش

دَمِ نسلم سر عشر و سر زانو دبستانش

هنوزم عقل چون طفلان سر بازپچه میدارد

که این بازپچه گون حقه بازی کرد حیرانش

برزمر شهر کشای و بعزم دشمن بند
 به تیغ ملک ستان و بدست ملک سپار
 بروز رزم بچندد ز دست او شمشیر
 بروز بزم بگرید ز دست او دینار
 شمار چرخ و شمار زمین بدانند کرد
 بروز خواسته دادن ندانند ایچ شمار
 شب مخالف اورا نکرد گردون روز
 گل موافق اورا نداد گیتی خار
 موافقانش بلندند لیکن از بر تخت
 مخالفانش بلندند لیکن از بر دار
 بروی جور بر آورد عدل او شمشیر
 بچشم بخل فرو خست جود او مسمار
 ایبا حسام تو هنگام جنگ شیر شکن
 و یبا ستان تو هنگام حرب ببر شکار
 بروز بزم توئی شمع صد هزار ملک
 بروز رزم توئی پشت صد هزار سوار
 چو مومنان بخلاف تو گر کنند بندند
 چه کافران بخلاف خدای بر زنار
 گهی شکار طرازی گهی مصاف افروز
 مگر ز بهر تو کرد آسمان مصاف و شکار
 نه دشمنانرا با تیغ تو بود امید
 نه آهوانرا با یوز تو بود زنهار
 همیشه تا که بود در میان نار شعاع
 همیشه تا نبود در میان آب غبار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

همیشه بود نشاط دلم ز دیدن دوست
برفت یار و مرا نب گرفت جائے قرار
پری ندیدم همچون پری گرفته شدم
ز درد و فرقت آن لعبت پری دیدار
بشب ز حسرت آن روی چون ستاره او
ستاره بارد و چشم بود ستاره شمار
مرا بزاری گوید چه کارت آمد پیش
هر آن کسی که به بیند که من بگرم زار
ز دوست دورم ازین زارتر چه باشد حال
ز یار فردم ازین صعبتر چه باشد کار
میان آتش و آب اندرون گرفتارم
که جام آتش گاهست و دیده دزیا بار
ز هجر آن رخ رنگین چون نقش بر دیبا
بمانده ام متخیر چو نقش بر دیوار
گمان بری که ز رخسار او بیافته ام
سرشک دیده هی باز گیرم از رخسار
ز آب دیده ندیدم کنار خویش تہی
از آن گہی که مرا آن صنم گرفت کنار
هی ندانم چارہ فراق و نیست عجب
که هیچ زیرک خود کرده را نداند چار
یک زمان ز دلم عاشقی جدا نشود
چنانک مردمی از طبع شاه گیتی دار
خداگان جهان شہریار بو نصر آن
که اختیار ملوکست و افتخار تبار

بد سگال از بیم تو چون نال شد باریک و زرد
وز غم و تیار سال و ماه نالان نال نال
ور بشب یاد آورد جندال هند از تیغ تو
باز نشناسی بروز از قامت جندال دال
وله،

جان خصمانت ز بار غم بطمع سود سود
وز دل خویشانت سود خری بزود دود
وله،

تا جهان آباد باشد جان و تنت آباد باد
کز همه عیب دلت را روزگار آزاد زاد
دشمنانت مانند روز و شب میان خار خار
دوستانت سال و مه با لاله و شمشاد شاد
باد همچون لاله پیش تیغ تو پولاد نرم
پیش تیغ دشمنانت سخت چون پولاد لاد
باده گلگون خور و از بد میاور هیچ یاد
نا کند بلبل فراز شاخ گل فریاد یاد
داد بستان از بهار و عمر خورم بگذران
کاسمان از خری روی زمین را داد داد
وله،

باده از گلگون رخان و سیمگون دستان ستان
با بتان بغنو و کام خویش در بستان ستان
و این قصیده دیگر هم از اشعار عذب اوست که گفته است،

بلاء غربت و تیار عشق و فرقت یار
شدند با من دل خسته این سه آفت یار

وله،

آسمان با او ندارد چون زند پرتاب تاب
شیر کرد از کُشتنِ خصمانش چون عُناب ناب

وله،

دوستانِ روز بزم و رزم چون بهرام رام
دشمنان را پر شرنگ از بیمِ تو ناکام کام
چون شود چنگِ تو جُفتِ تیغِ خون آشام چُست
چون شود دستِ تو یارِ رطل و جانِ جامِ جام
دشمنان را شود چون دام بر اندامِ مو
دوستان را شود چون حُلّه بر اندامِ دام
از سخا سونام باشد نامِ گنجی نزد تو
وز کرم نزد تو باشد مدحتِ سونام نام
گر بروشن روز اهلِ شام تیغِ بنگرند
روزِ روشن گردد از هیبتِ بر اهلِ شام شام

وله،

گر بگرداند ز مهر تو زمانِ رای رای
باشد از غمِ روز و شبِ جانِ وی اندرِ وای وای

وله،

تا بکردت اندر آورد ایزد از اقبالِ بال
سایلان را بیش آگشت از حرص و از آمالِ مال
گر خیالِ تیغِ تو بر بحرِ قلزمِ بگذرد
گردد اندر بحرِ قلزمِ بی روانِ ز احوالِ وال
زال زرا اندر ازل زلزالِ شمشیر تو دید
در ازل شد جنگِ ساز از هولِ آن زلزالِ زال

وله ایضاً،

اے بخوبی بر بتان کابل و کشمیر میر
ماندم از بس کاوری در وعدها ناخیر خیر
هست مردم را شب و شبگیر موی و روی تو
موی را شب دان مدام و روی را شبگیر گیر
گر کسی در پیر زلفین ترا بیند بخواب
پُر عیبر و عنبرش باشد گه تعبیر پیر
لاله سرخی یافته بهر از تو هنگام بهار
آبی از من یافته زردی بگاه تیر تیر
غمزه تو عاشقانرا دل بدوزد بر جگر
همچو خسرو بر زحل دوزد بنوک تیر تیر

وله ایضاً

بو الجلیل آن روی گیتی زو شد موجود جود
جعفر آنکش چوب گشت از طالع مسعود عود

وله ایضاً

دشمنانش را نگردد مام از در دور دور
دوستانش را بود رگرد سرائے سور سور
وصف فضل او نباشد کرده از سیصد یکی
گر کند چرخ برین از وصف او مسطور طور
گر بیند چشم حور عین خیال تیغ او
باز نشناسد برنگ از غایب کافور فور
از رضای او شود چون قهرمان شوخ و شنگ
وز خلاف او شود چون مردم مسحور حور
هیچ نورے را نفرماید خرد پیگار او
ور بفرماید بخون اندر شود مستور تور

آب چون جوشن ز باد و میخ باران اندرو
 همچو از جوشن زدا یان صیقل آن زنگ زنگ
 داده بود اندر خزان نارنگ را شبوی بوے
 شنبلید اندر بهاران بستد از نارنگ رنگ
 از صبا پُر تنگه‌اء عنبر آگین گشت دشت
 آهوانرا گشت دشت از عنبر آگین تنگ تنگ
 بلبل اندر باغ دارد گوئی اندر نای نای
 صلصل اندر راغ دارد گوئی اندر چنگ چنگ

وله ایضاً

تا شمر گشت از صبا پُر چین چو پیر باز باز
 باغ بفزود اندرو چون لعبت طناز ناز

وله ایضاً

چون بطرف جوی بنهاد گل خودروی روی
 جای با معشوق ی خوردن بطرف جوی جوی
 برده از مرجان بگونه لاله نعلان سبق
 برده از مطرب بدستان بلبل خوش گوی گوی
 بستد از یاقوت و بُسَد لاله و گلزار نار
 یافت از کافور و عنبر خیری و شبوی بوے

از نسیم سوسن و گل گشت چون قرقیر باغ
 وز دم و زلف بت من گشت چون مشکوی کوی
 چشم من چون چشمه آموی گشت از هجر او
 تن بخون در چون میان چشمه آموی موی
 وله ایضاً،

کوز گردد بر سپهر از عشق او هر ماه ماه
 خون دل هر شب کند زی چشم من صد راه راه

جان من خاک کف پای بتی باد که او
کرد بمل دل من دوش بسم اللهی
و از اشعار او بیش ازین موجود نبود بدین اقتصار افتاد،

(۹۱) الحکیم شرف الزمان قطران العضدی التبریزی،

قطران که همه شعرا قطره بودند و او بحر و جمله فضلا ذره بودند و
او خور اشعار او در کمال صنعت و اوستادی و لطایف او محض اکرام
و رادی از اهل تبریز است و بر اقران سبقت کرد و قصاید او همه
لطیف و اغلب رعایت جانب تجنیس کردست و این قصیده از مشهورات
قصاید اوست،

یافت از دریا دگر بار ابر گوهر بار بار
باغ و بوستان یافت گوهر ریز [و] گوهر بار بار
گرز باریدنش هر بار این جهان خرم شود
در زمین گوهر ز چشم خویش گیرد تار تار
هر کجا گلزار بود اندر جهان گلزار شد
مرغ شبگیران سرایان بر سر گلزار زار
لاله اندر بوستان چون طوطی هندوستان
بر سر منقار خون و در بُن منقار قار
باد بفشاندهی بر سوسن و غیره غیر
ابر بفروزد هی بر کله گلزار نار
وله ایضاً

ابر نیسانی بناز اندر چمن پرورد ورد * گشت خیری با فراق نرگس او زرد زرد
وله ایضاً

کرد از سنبل سپردن پای مینا رنگ رنگ
گشت چون مرجان ز گل فرسنگ در فرسنگ سنگ

ترکان بیہا گرچہ گرانند ہمہ کس
 در حسرت ایشان چو منم دایم ازانند
 ارجو کہ باقبال خداوند بیام
 زیشان صنی گر بیہا نیک گرانند
 سلطان جهان خسرو گیتی کہ غلامانش
 از محتشمی ہر یک چون قیصر و خانند
 آن شاہ کہ اندر حال آیند بمخدمت
 شاہان و ملوکان کہ در اطراف جہانند
 آنہا کہ بتیر از شب ظلمت برابند
 و آنہا کہ بتیغ از مہ گردون ستانند
 چون رایت منجوق ملکشاہ بہ بینند
 چون نامہ طغراء ملکشاہ بخوانند
 تسبیح ملک بر فلک ایزد نپذیرد
 تا نام ملکشاہ بہ تسبیح نرانند

غزل

دوش در کوے خرابات مرا ناگاہی
 یار پیش آمد [چو] سروی و برخ چون ماہی
 حلقہا سر زلفینش بہ پیرامن روے
 ہر درازے شد ار پیچ شکن کوتاہی
 راست گوئی کہ سیہ پوش مغانند ہمہ
 بسجود آمدہ پیرامن آتش گاہی
 داشت با خویش می نوشین چون آب حیات
 ہر کرا یافت ہی داد چنان دلخواہی
 گفتم ای جان بر من باشی روزی مہمان
 گفت بسم اللہ اگر خواہی باشم ماہی

مانند سهیل یمن و آتش برقند
 چون با قدح باده و با تیغ یمانند
 بی عطر همه مشک خط و مشک عذارند
 بی خشم همه تنگ دل و تنگ دهانند
 چون غالیه دانست دهان شان و همه سال
 در غالیه گون تاب سر زلف نهانند
 مانند چرا غالیه بر رخ که همه خود
 بی غالیه با غالیه و غالیه دانند
 با جام و قدح بابت بوسند و کنارند
 با کفش و کمر بابت خوفند و امانند
 از جعد و قنا همچو ضیا اند و ظلامند
 با زرد قبا همچو بهارند و خزانند
 شاهان جهان در کف شان جمله اسیرند
 شیران عربین با دل شان جمله جبانند
 در رزم بجز تیغ زدن رای نه بینند
 در بزم بجز دل ستدن کام ندانند
 مانند ایشان که بود در همه عالم
 چون در دو مکان مایه سودند و زیانند
 هرگاه کز ایشان صنی یبم با خویش
 گویم خنک آن را که چنین نوش لبانند
 بادا همه را جمله فدا جان و روانم
 کایشان همه خود جمله مرا جان و روانند
 این مذهب آنهاست که این سیم برانرا
 ایشان بزر و سیم خریدن نتوانند

پدرام تر و خوب تر از سرو بهارند
 بی شرم تر و شوخ تر از خوی زمانند
 مانند تذروند چو با جام شرابند
 مانند هزبرند چو با تیغ و سنانند
 از خشم و رضا همچو زمینند و زمانند
 وز نطق و دهن همچو یقین اند و گمانند
 شیرند همیشه در چون تیغ گرانند
 ماهند بگردون بر چون اسپ دوانند
 در معرکه سوزنده تر از نار جحیمند
 در مجلس سازنده تر از حور جنانند
 ز آن بابت عیشند که شایسته چو عمرند
 ز آن مایه عمرند که بایسته چو جانند
 جز بر گل و بر لاله هی مشک نریزند
 جز بر دل و بر دیده هی اسپ نرانند
 با باده چو خورشیدی [و] با آب حیاتند
 بر باره چو طاوس بر کوه گرانند
 در خنده چو یاقوت معصفر بکشایند
 و رکرد چو زنجیر معبر بفشانند
 صد سنبله از سنبل بر لاله بکارند
 سی کوبه کز کوب بر ماه نشانند
 چون سیم همه پاک تن و پاک جبینند
 چون سنگ همه سخت دل و سخت کمانند
 با قرطه روی همه چون بدر میروند
 بر مرکب تازی همه چون باد بزانند

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۲

فصل سیم، در ذکر شعرای عراق و نواحی آن،

(۹۰) الاجل الکافی ظفر الهدائی،

کافی ظفر همدانی که آفریدگار همه دل اورا چون صاحب ری معدن فصاحت آفریده بود و فلک هزار دیده بر روی زمین زبان آوری چون هوی ندیده در عهد ملکشاه بر بساط بیان ملک و شاه بود و بر آسمان فضل و فصاحت ماه و این قصیده که حسن صناعت و لطف قیافت او آب اشعار عجمی برد از نتایج طبع ویست صفت غلامان ترک کند،

قصیده

- این شوخ سواران که دل خلق ستانند
گوئی ز که زادند و بخوبی بکه مانند ۱۰
ترکند باصل اندر شک نیست ولیکن
از خوبی و زیبائی مانند بتانند
میران سپاهند و عروسان وثاقند
گردان جهانند و هزیران دمانند
مشکین خط و شیرین سخن و غالیه زلفند ۱۵
سیمین برو زرین کمر و موی میانند
شیرند بزور و بهنر گرچه غزالند
پیرند بعقل و بخرد گرچه جوانند
گر گویم حاشا که چو ماهند و چو سرونند
و الله که بمطلق نه چنین و نه چنانند ۲۰
سروند ولیکن همه چون ماه تمامند
ماهند ولیکن همه چون سرو روانند
چون راحت روحند چو با ساغر راحتند
چون حصن حصین اند چو زیر خفتانند ۲۴

موقوف که سوزنی گفته است و پیش از او کس بر آن منوال بو قلمون نظم
نیافته است زندگانی مجلس مستوفی دولت حمید الدین الجوهری تا آخر
قصیده در حق او گفته است و حمید الدین را شعر نیست عذب در صفت
پیری گفتست، رباعی

موئی که جوانی بشبه بنگارید * پیری شبه برد و دُر برو بگمارید
گر دُر شبه بهست پس چون بارید * از غم ز دریغ آن شبه مروارید
رباعی،

زین روی که دیدش مرا بودی کیش
سیر و ستم چو آمدم بیرے بیش
در دیدن من کرا بود رغبت بیش
من خود چو هی گریزم از دیدن خویش
رباعی،

جانا غم و سودای جهان نیست مرا
وز عشق تو اندیشه جان نیست مرا
پیری است که بازار مرا بشکست است
ور نی ز علا چیست که آن نیست مرا
قطعه،

ای عجب طرّفه جوهریست شراب * همه فرجام او نه چون آغاز
هیچ آهستگی درو نهاد * غم سنگین بسا لهائے دراز
ساعتی با پیاله صحبت داشت * زو بیاموخت فاش کردن راز
قطعه،

چشم یار مرا خمار گرفت * ز آنک بد مست بود و کار شکن
سینه او دو نار بار آورد * تا کد شربت خمار شکن
۲۲

زخم اینچین زیند رضی را چنین کشید
 بادا برید دستِ شما کون دریدگان
 قطعه

چگوئی در علی آلی چگوئی * که خاک از خون این زن روسپی به
 چگوئی در همه عالم که از وی * شناسی در مروت هیچ کس نه
 سرو ریشی نکو دارد و لیکن * چونیکو بنگری کس نیست در ده
 دو فرزند خلف کاورا رسیدند * بنامیزد زهی دو گبر سگ زه
 چه زیبا باشد اندر چشم این میل * چه نیکو باشد اندر خلق آن زه
 برون رفته سرخس از چنگ هر دو * بر آسوده جهان از ننگ هر سه
 قطعه

۱۰

بشین و بشنو از من سه بیت هجو خویش
 تا بر جهد ز خشم دو چشم ز کاینه
 از فعل شلفیه نشیند در جهان
 آنچه از عیال خویش تو دیدی معاینه
 گوئی که مثل خود شناسد درین جهان
 اکنون چو می باید گفتن هر آینه
 در خام قلتبانی و در روسپی زنی
 هتاه خود نه بینی الا در آینه
 قطعه

۱۵

۲۰ خواجه احمد گمان من آن بود * که مرا دوست در جهان چو تو نیست
 چونک بر سنگ امتحانت زدم * در جهان خام قلتبان چو تو نیست

(۱۹) حمید الدین الجوهری المستوفی،

از اماتل و اعیان ما وراء النهر بود و بفنون فضایل و ضروب شمایل
 ۲۴ از اقران ممتاز و میان او و استاد سوزنی مشاعرانست و آن قصیده

از پیر جهان گشته ناگشته مهذب
وز کودک می خورده نا خورده گروگان

(۸۸) الاجل نجم الدين نظامی عروضی السمرقندی،

نظم نظامی عروضی که نقود و عروض طبع او نتیجه کان را تعبیر کند سلك
دُزری است که عقد ثریا را تزییف و کمر جَوَاز را تحقیر کند، اکثر شعر
او مثنوی است و چند نالیف کردست در مثنوی و از متقدمان صنعت
است، از اشعار او آنچه در خاطر بود تحریر افتاد، از دوستی شراب
خواهد
قطعه

ایا بدیع زمانه که در سخا و هنر
ترا نظیر ندانیم جز نیا و پدر
چو هفت هشت حریفیم در یکی خانه
شناخته بخراسان بهفت هشت هنر
دیر و شاعر و درزی طیب و دانشمند
ادیب و نحوی و قوال و گادر آهنگر
سه چار کند نیکی در اوفتادستند
ز بادها گران مست گشته جاع دگر
شرابمان برسدست و ما ز اندیشه
مانده ایم سر انگشته بدنمان در
بیک دو دور دگر هر سه چار گاده شوند
پنج شش منی هفت هشت بنده بخر

وقتی غلامان رضی الدین او را کارد زدند مجروح شد اما وفات نکرد و
صحت یافت، نظامی این دو بیت بگفت،
رباعی

ای مُرد کون فراخان و ای تنگ دیدگان
وی از رضی عارض محنت کشیدگان

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

تا بود پر دهند بوسه برو * چون تھی گشت خوار بنوازند

قطعه

خمار عزل بیايد کشيد آنکس را * که بوده باشد از باده عمل سرمست
هر آينه که چو باده گرفت با سر درد * بيايدش سرو بر کوفتن بهر دو دست

قطعه

جمال مجلس باشد بر دم دانا * و گرچه باشد جای نشست پایگش
چنانک زينت هر بيت راز قافيه است * اگرچه پایگه بيت هست جایگش

قطعه ای خواجه اگر نادره با تو بگويد

این بند نباید بدل از بنک کران داشت

خواهد که نگويد بتو بر نادره ليکن

چون عطسه بود نادره کانرا نتوان داشت

قطعه

ای برادر گر عروس خوبت آبتن شد است

اندرین مدت که بودی غایب از نزد عروس

بر عروست بد گمان گشتن نباید بهر آنک

ماکیان چون نیک باشد خایه گیرد بی خروس

قطعه

چنان بود چو کسی باده گران بخورد * بدانک باید گر کس دهد بهر ضرر
چو داده باشد بر سبليت کسی اروغ * بود بسبليت او بو نخست کرده گذر

قطعه

تهی دست بر کون من ميشوی * زبوجه تو ای هم شه و هم عروس
بلی چون زبوجه شود ماکیان * بخارد بمنقار کون خروس

قطعه چیزی بر من نیست ز دو چیز عجبتر

هر چند عجیبا جهان هست فراوان

قطعه

قلنبانی که نزد او آنست * که هی مردی پسندید است
نکند هیچ مردی با من * زمن ارچند مردی دیک است
مگر آن روسپی زنِ جاهل * الایادی قُرُوض نشین است

قطعه

چند گوئی که نیست در همه کش * مثل من هیچ خواجه و دهنان
من گرفتم که تو بکش خانی * نیز در سبک تو ای کش خان

قطعه

ای برده علامت برخ خوب بقامت
شد ریش تو مانده مخوق علامت
چندانکه پس قامت تو من بدویدم
زاهد ندویدست بمسجد پس قامت
انصاف همه خلق بداده بنمای
ز آن روی درفشک وز آن بر شک قامت
گر شرط غری کردن آن بد که تو کردی
پس بر همه غزان جهان هست ملامت
سختم عجب آید که ترا چندین آسیب
بر کون برسدست و تو هستی بسلامت
بر کون تو زان روی نکورنج رسیدست
بر روی تو خصی کند آن کون بقیامت

۱۰

۱۵

قطعه

گر بخوای که خاصّ خواجه شوی * پیشه کن ظلم و از خدای مترس
رشونش پیش دار و آن گاهی * زنش را پیش او بگای مترس

قطعه

دل منه بر زنان از آنکه زنان * مرد را کوزه ففع سازند

۲۰

۲۴

تا کون زنت را بهجا چون سر کافر * بر نیزه زده عرضه کم بر همه آفاق

قطعه

پدران تو خاک و گل شده اند * نیست نزد تو دامن این مشکل

بهمه حال ها نشاید خورد * چو چنین باشد ای برادر گل

قطعه

يك سخن بشنو از من ای گل خوار * و آن سخن را بجان درون بنگار
گل همه مردمست و مردم گل * نکند کس بدین حدیث انکار
اگر از مردمیست بهره نرا * مردی کن مباش مردم خوار

قطعه

گر کسی گوید خاکت بدهان ای گل خوار

ز آن سخن گردد جان و دل تو تفته و ریش

پس دهان را بکف خویش پر از گل کردن

سزد از روی تفکر بر نیک اندیش

قطعه

۱۵ ای چیز جهان پیش تو نا چیز بفرمای * چیزم در آن چیز بود اندک شاید

وز اندکی چیز مخور هیچ ناسف * کامروز مرا اندک بسیار نماید

قطعه

بسر بخاک کریمان رفته رفتن به

که سوی درگو این مهتران عصر پیا

از آنک هیچ ازین مهتران رئیس درکه

روا نگردد در هیچ حال حاجت و رای

اگر تو جمع کنی خاک آن کریمان را

روا کند بهمه حال حاجت تو خدای

و گر بمانند این مهتران برین سیرت

چگونه عمر گذاریم وای بر ما وای

۲۰

۲۴

بر من سفر از حضر بهست ارچند * این شد چو نعيم و آن چو آذر شد
بس کهنه طبع و ابله اندیشه * کو کرد سفر حکيم و مهتر شد

قطعه

بجز یزدان درِ ارزاق را کس * نه بستن می تواند نی کشادن
یکی بنگر که بر مخلوق هرگز * ز بهر رزق شاید دل نهادن
چو نتوانست با چندان تکلف * سلیمان ماهی را رزق دادن

قطعه

چو بینی خصم را افتاده در آب * مگیرش دست و بر نه پای بر فرق
هانا غرق فرعون آن زمان بود * که موسی رسته گشت از آفت غرق

قطعه

چه باید بهر آداب ندیمی * مگر بر جان و دل محنت نهادن
زبان کردن بنظم و نثر جاری * ز خاطر نکتهاء بصر زادن
که باز آمد همه کار ندیمی * بسیلی خوردن و دشنام دادن

قطعه

ای تو با بخل همچو ماش و برنج * ساخته کبرا چه سازی باز
نا برون آمد چو ماش از پوست * چه کنی چون برنج پای دراز

قطعه

عمر دراز اگرچه ز هر نعمتی بهست * بر نعمتها که عمر درازست در نیاز
اندر نیاز عمر دراز ای برادران * عمر دراز نیست که جان کندن دراز

قطعه

مرا هوای تو و مهر تو می دارد * نشسته بر در تو از قیاس درباری
و گرنه همچو منی هر کجا پیبوند * فرو نماند هرگز ز نان و خلقانی

قطعه

این وعده زرق تو فراوان شد و ترسم * زین کارهی آن طلبی ای سگ زرق

بحکم عقل کنون ز اهل این زمانه ما * دو مرد باید تا ایستد بجای زنی
نیز

مثل آنکه او بود احمق * مردمان فیلسوف دانندش
مثل سگ بود که باشد کور * مردمان جان و چشم خوانندش
قطعه

تا چند گوئیم که چه نازی بهر مقام
نزدیک من چرا که نباشی همی مقیم
گویم جواب این سخن ار چند از آن جواب
بر خاطر عزیز تو رنجی رسد عظیم
جویند تو مهتر و من بنده نیز هر
تو چاکری هنرور و من مهتر کریم

نیز

چند گوئی سخن ز بُخْلِ حمید * سخن باوه گفت ی باید
جود ازین بیشتر چگونه بود * کو بروزی که مجلس آراید
گر منی گوشتش بری بفلان * صد منت دنبه صله فرماید
قطعه

خیر کافی چو ناصر خسرو * کرد خود را لقب حمید الدین
لقب آن برین چگونه سزد * که گو آن به از محاسن این
قطعه

یک چند بکودکی نجیب مأیون
ی داده چو هر شش پسرش خوش خوش کون
چون پیر شد و حال شدش دیگر گون
آورد دکان کس فروشی بیرون
قطعه

این بس شرف سفر که در عالم * تاریخ ز هجرت پیمبر شد

نیز

بباطن از تو جدا نیستم خداوندا * اگرچه از تو بظاهر هی جدا باشم
تو خود شناسی تا من رهی بخدمت تو * چنین جدا ز برای چه و چرا باشم
مرا بنام تو خوانند هر کجا که روم * مرا غلام تو دانند هر کجا باشم
° اگر بتن نتوانم هی ترا بودن * بجان بکوشم باری که مر ترا باشم
ز روی معنی من از شما بوم همه حال * چو از شما هر چند بی شما باشم

نیز

چند گوئی اے امیر من تو از اقبال من
در پناهی از بدِ ایام و فارغ دل ز قوت
گر تو ندی قوتِ جان من دهد آنکس که داد
قوتِ جان یونس پیغمبر اندر بطنِ حوت
ور نداری در پناهم دارم آنکس که داشت
مر محمدرا بغار اندر پناه عنکبوت

۱۰

نیز

ز بهار بر مدار نیازت بهتره
کر همت و ز کبر چو شیر و پلنگ نیست
هر مهتری که باشد چون گربه جابلوس
سگ را در استخوانش چنان دان که رنگ نیست

۵

نیز

در پیش حاسدان مکن از مهتری سؤال
ور چند مهتری بود و راد خوش جواب
وز راویان حاسد پیش سخائ او
چون ابر پرده گردد در پیش آفتاب

۲

نیز

۲۰ دو زن بجای یکی مرد بیستاد هی * بحکم عقل و شریعت ز اهل هر زمینی

و در اثنای آن میگوید

دیرستانست گوئی آشیان و کودکان گنجشک
 نشسته چون یکی پیر معلم در میان لکلك
 ز مرغان بهاری هست لکلك ناخوش آوازے
 که سازد چون کند آوا زبان از استخوان لکلك
 بمنقار از برای آن کند لکلك هی آوا
 که تا جز بر دعاء خواجه نکشاید زبان لکلك
 وزیر شاه صدر الدین که بهر کشتن خصم
 بمنقار و بگردن هست چون تیر و کمان لکلك
 بد اندیش و را خواهم که لکلك میزبان باشد
 که مار و چغر باشد خور چو باشد میزبان لکلك
 گریزان باد لکلك از مکان حاسدش زیرا
 مکانی کان و با گیرد گریزد زان مکان لکلك
 الا تا بی رسن آید فرود از آشیان گنجشک
 الا تا بر شود بر آسمان بی نردبان لکلك
 حسودش باد مستضعف تر از گنجشک پرکنده
 گریزان دشمن از پیشش چو از باد خزان لکلك

نیز

علم از استاد حاصل کن که از روی کتاب
 نتوانی نقطه علم بمحاصل کردن
 همچو مرغی که خروشش نبود خایه کند
 چوزه نتواند از آن خایه برون آوردن
 بود آن کس که با استادان از راه علوم
 ننهد از پی شاگردی کردن گردن

سبحان قادری که کند صف صفرا * فضلش پی ربیع دل افروز مرجبا
صخر شود چو صورت دیوان دم سمور * گردد هوا ز تابش خور کام ازدها
وز باد سرد تیر مهی برگ بیدرا * صباغ صُنع محض دهد رنگ کهربا
سبحان قاهری که کند تیغ قهر او * دست چنار سرزده از نیل که جدا
باد دیور بر در تأثیر حکمش * با پنج شاخ را کند از برگ بی نوا
از سیم سوده حکمت او در صمیم دی * مر کوه را کله دهد و پشته را قبا
و هم درین قصید میگوید

احمد اگرچه سوی ثریا بدید راه * ور چند رفت یونس متی سوی ثرا
در حضرت جلال الهی بمحض لطف * قرب دنی بحکم تدلی نشد خطا
رباعی

در عشق تو آب دل پر درد برفت * بر خاک در تو عمر چون گرد برفت
این درد که جان رنج ازو گشت بماند * و این صبر که دل تکیه برو کرد برفت

(۸۷) الاجل جمال الحکماء دهقان علی شطرنجی،

علی عالی سخن که لطف طبع آب آب کوثری برد و خفت سخنش شمال
با روح را بدست کنایت می سپرد دهقان ده بلاغت لا بل سلطان شهر
براعت بود و اکثر اشعار او مقطعات است در حکمت و وعظ و در ما
وراء النهر آن روز که خورشید بحوت آید همان روز لکلك بدان دیار
آید و خلقی برسیدن او شادی کنند و او را مبشر قدوم بهار خوانند،
دهقان علی را امتحان کردند که قصید لکلك ردیف پرداخت در غایت
لطف اما بیستی چند بر خاطر بود نبشته آمد،
قصید

بشارت آرد از نوروز مارا هر زمان لکلك
کند غمگین دل ما زان بشارت شادمان لکلك
شود خالی ز برف و زاغ پنهان زمین یکسر
ز برف و زاغ چون گردد عیان از آسمان لکلك

همیشه غالب و قاهر توئی بر اعدا بر
 مگر که اعدا کینکند و تو چو شه بازی
 بمدح تو سخن من بهشتین گردون
 رسید بی رسن از چاه هفتصد بازی
 هزار گنج بیک دست اگر بدست آری
 بدست دیگر هم در زمان بر اندازی
 بتزد تو همه اعزاز اهل دانش راست
 که اهل دانشی و مستحق اعزازی
 هزار سال ترا عمر باد در اعزازی
 گر از شمار غلط کرد و از سر آغازی
 و اگر چند هزلیات او مطبوعست فأمّا عنان بیان از ایراد امثال آن کشین
 داشتن اولی تر نمود،

(۱۶) الحکیم جلال ...

حکیم جلال که نظم او چون سحر حلال و نثر او چون باد شمال روح
 ۱۰ افزای و دلکشای است اگرچه او را قلاید قصاید بسیار است فأمّا چون
 در زبان سوزنی افتاد و ببلاء هجاء او مبتلا شد بآخر عمر جمله اهاجی و
 هزلیات خود را بشُست و استغفار کرد و قصیده چند جدّ گفت یکی از آن
 جمله قصیده معروفست که این ایات از آنجا انتخاب کرده آمد شعر
 پاکست ملک لَمْ یَزَلْ از وهم ابتدا * دورست عزّت ازل از خوف انتها
 ۲۰ فرمان دهی که بر ملکوت سما و ارض * وصف صفات او جبروتست و کبریا
 گوئی بصد هزار زبان بلبل خرد * هر دم [فرا] زند ز ره شوق این ندا
 سُبْحَانَ مَنْ یُسَبِّحُهُ الْبَرُّ فی السَّحَاب * سُبْحَانَ مَنْ یُسَبِّحُهُ الرَّعْدُ فی الْهَوَا
 سبحان صانع که بصنع بدیع خود * مر لعل لاله را ز زبرجد دهد ردا
 ۲۴ گوئی بیارگاه سلیمان بوستان * بلقیس وار باد صبا آمد از سبا

سپر نیفگم از خصم طاعن و طنّاز
که خصم نبود بی طاعفی و طنّازے
خوش است عشق تو گر آشکار و گر رازست
خوشست با توام ار آشکار و ار رازی
چو مشک عشق تو غمّاز من شد ای دل و جان
بدیع نبود از مشک و عشق غمّازی
خبر بمجلس مدوح من رسید که تو
چگونه بر دل مدّاح او هی نازی
سپهر فضل علی افتخار دین که بدو
کند تفاخر دینِ پیهر تازه
ز چرخ صید کند نسر طایر و واقع
عقاب همت او از بلند پروازی
ایا بزرگ سر افراز مهتری کت نیست
نه در بزرگی بار و نه در سر افزازی
نصیب خلق تو از آهوان تاتاریست
سموم خشم تو از کژدمان اهواری
بطبع پاک زیادت کننده خردپے
ز کف راد ز بُن بر گشته آزه
مهیتر ز هژیوی بروز رزم و باز
لطیفتر ز غزالی بزم بگمازه
نیاز دیده بتو ناز دیده گردد از آنک
نیاز دیده نه پروریده در نازی
سخای حاتم پیش سخای تو زرقست
نبرد رستم نزد نبرد تو بازے

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

گر بوی لطف تو بخسک بر گذر کند
 نسرين تازه سر زند از تيزی خسک
 و ر بار حلم تو بزمين بر نهد خدای
 موی و پشيزه بنگد از گاو و از سمک
 يابد ز تو جوابِ نعم سایلِ نعيم
 از پير سال یافته تا طفل شیر مک
 روی زمین ز فرّ تو زينت پذیر باد
 چونانک از نجوم و ز شمس و قمر فلک
 قصيد،

چو تير غمزه بناز و گرشه بندازی
 نشانه از دل مسکين من گن ای غازی
 نخست با تو بدل بازی اندر آمد ام
 چو دل نماند تن در دم بجان بازی
 مرا چو جان بیازی و دست فرمانت
 بود همیشه روان را بجان من بازی
 گهم بغمزه زهر آب داده خسته کنی
 گهی بنوشين بيجاده مرهی سازه
 چو هيچ زخم نوای دوست بی نوازش نيست
 مرا بغمزه بزن تا ببوسه بنوازی
 هزار عاشق داری و من هزار و يکم
 بن نيائی تا زان همه نپردازی
 يگانه بنکوئی يگانه کس را ني
 هي خوريم غم عشق تو بانبازی
 مرا ز عشق تو طشت ای پسر زبام افتاد
 چه راز ماند طشتی برين خوش آوازه

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

از چشم گر بدان خجک تو چکد سرشک
نرکی مکن بکشتن من بر مکش نجات
کان گل بدین سرشک پذیرد جمال و زیب
چون باغ علم شافعی از طاهر علك
زین زمانه آنک شد از اهل این خطاب
ای آدی بصورت و با سیرت ملک
ای از ملک بسیرت و از صورت آدی
هم آدی و هم ملکی یا ز هر دو یک
در دین طاهر ملکی لا شریک له
چون در فنون فضل و هنر لا شریک لك
دیرست تا ریاست اصحاب را بحق
اندر کتاب خانه اسلاف تست چک
تو در چکان زلفظ و برا حباب خویش پاش
گو بر رخ اعادی تو خون دیده چک
گل روی ترک و من اگر ترک نیستم
دائم همین قدر که بترکیست گل چچک
آید صواب هرچه تو گوئی و خصم را
بارا و زهره نی که کند هیچ گونه حک
هر حجتی که گفت بدو رد کنی و باز
اندر دهان نهیشت چو گل مهره در تنک
بسیار علمهاست که آن خاص مر تراست
بیرون علم شرع که با خلق مشترک
داند هر آنک باز شناسد حق از یقین
کاندر بزرگواری تو نیست هیچ شک

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بدین تنی که گنه کردم و توانستم
 چو باب توبه نشد بسته توبه بتوانم
 بر اسب توبه سواره شوم مبارز وار
 بس است رحمت ایزد فراخ میدانم
 ز بعد توبه در آم بخدمت علما
 بدانکه از دل و جان دوستدار ایشانم
 بزهد سلمان اندر رسان مرا ملکا
 چو یافتم ز پدر کز نژاد سلام
 بفضل خویش مسلمان زیان مرا با رب
 بری مکن ز مسلمانی ار بری جانم
 بِحَقِّ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
 چنان میران کین قول بر زبان رانم
 وله،

مفرگن بغزه بر دل مجروح من نمک
 وز من بقبله بد مکن ای قبله یمک
 دامن گر آب گرم دو چشم شود روان
 بگدازی ار همه شکری با همه نمک
 ای ترک ماه چهره چه باشد اگر شی
 ائی بحجره من و گوئی قنق گرگ
 تا من بنور روی تو شبرا برم بروز
 ز آن پیش کر سمور به در کشی بلك
 تا بر تو بلك بیک شوم کام دل روا
 کف کف بکام در فگم خایه بطک
 گر پیش گل کنم گله مشک بوی نو
 بر من کلك مزن که نیندیشم از کلك

بتركِ شر و بایمانِ خیر دار مرا
 همه مخالفِ امرست ترك و ایمان
 بشرح و تبیان حاجت نیایدم بیدی
 از آنکه من بیدے شرح شرح و تبیانم
 گه بنسیان آرند بندگانِ عزیز
 من ار گناه نیارم بود ز نسیانم
 سیاه کردم دیوانِ عمرِ خود بگناه
 از آنک بر رو دیو سیاه دیوانم
 نشانه کردم خود را بگونه گونه گناه
 نشانه چه که بر جاش تیر خذلانم
 ز بس گناه که کردم کرام را اِملاً
 خجالتیست که نزد کریم بر خوانم
 زبان بزیر دم آن روز دوستر دارم
 کر آنچه کرده بدم بر زبان بگردانم
 کسی که بود مرا اوزین نمذ که است
 و یا منم که بدین سیرت و برین سام
 بحقِ دینِ مسلمانی اے مسلمانان
 که چون بخود نگرم نیک بد مسلمانم
 بفضل حق نگرم تا بدی شود نیکی
 بدانک ارچه بدم نیک بد پشیمانم
 رسول گفت پشیمانی از بدی توبه است
 برین حدیث اگر تائب است من آنم
 فلان و بهمان گوئی که توبه یافته اند
 چه مانع است مرا من فلان و بهمانم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

غلام نیست بفرمان خواجه رام چنانك
 من اين نيره تن خویش را بفرمانم
 مرا نماند روزی هوای دامن گیر
 که بی گناه بر آید سر از گریبانم
 يك صغیره مرا رهنمای شیطان بود
 بصد کبیره کنون راه نمای شیطانم
 هواست دانه و من دانه چین و هاویه دام
 اگر که دانه نمانم بدام در مانم
 هوا نماند که تا بر رسم ز عقل که من
 کیم چیم چه کسم بر چیم کرا مانم
 هوا نماند تا ساعتی بحضرت هو
 هو اللّهی بزغم حلقه بجنبانم
 هوا بمن بر دلال معصیت گشته است
 از آنکه خواجه بازار فسق و عصیانم
 گنه بمن بر دلال وار عرضه دهد
 بدان سبب که خریدار آب دندانم
 بدی فروشد و نیکی بها ستاند و من
 برین تجارت ازو شادمان و خندانم
 اگر بسنجم خود را ز نیک و بد امروز
 بر آن نهم که در آن روز حشر میزانم
 منم پیلّه نیکی ز يك سپندان کمر
 پیلّه بدی اندر هزار سپندانم
 چه مایه بند سپندان دلم ترا ملکا
 که در ترازوی نیکی کم از سپندانم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ای خداوندی که ایزد مرترا زان بر گزید
نا همه دشوارها بر بندگان آسان کنی

(۱۵) الحکیم تاج الشعراء محمد بن علی السوزنی،

سوزنی که در جدّ و هزل و رقیق و جزل نادره زمان و اعجوبه گیهان
بود و مولد او نسف بود و روح عنصری از رشک او در اسف بخارا
بغصیل علم آمد و مدتی در مدرسه بود و در تعلّم خوض نمود و طبعی
لطیف داشت چنانکه در هرچه تصرف کردی آنرا با تمام رسانیدی، روزی
بر در دوکان سوزن‌گری بگذشت، آن سوزن‌گر شاگردی داشت که آفتاب
چاکر آن پسر بود و ماه غلام رخساره خون خوار او، حکیم سوزنی در
۱۰ نظر اوّل دل بباد داد و از عشق سوزن‌گر سر رشته تدبیر از دست بداد
و آخر بنحیه عشق او بر روی آمد، بنزدیک آن استاد سوزن‌گر رفت
و گفت این حرفت مرا بیاموز و بتعلیم آن صنعت مشغول شد و
سوزن‌گری بآموخت و در آن حرفت بر جمله استادان تقدّم یافت و عشق
که خاطره‌ها بلید کندرا در نظرمی آرد او را بر شعر تحریص کرد و
۱۵ قصاید پرداخت و اگرچه هزل بر جدّ او غالبست فائماً دو سه قصیده
توحید که گفته است و عذر آن خواسته امید باشد که بدان سبب خداوند
عزّ و جلّ بر وی رحمت کند، این قصیده اوراست در توحید باری عزّ
اسمه،
قصیده

ز هر بدی که تو دانی هزار چندانم
مرا نماند ز آن گونه کس که من دانم
باشکار بدم در نهان ز بد بترم
خدای داند و من ز آشکار و پنهانم
تن منست چو سلطان معصیت فرمائ
من از قیاس غلام و مطیع سلطانم

ای صنوبر قد ندانی تو چگونه فتنه
 با همی دانی بعدا خویشتن نادان کنی
 گه کنار دلبران چون حلقه گوهر کنی
 گاه چشم بیدلان چون چشمه طوفان کنی
 هر زمان در دلبری بند دگر گون افکنی
 هر زمان در جادویی رنگی بدیگر سان کنی
 خستگیماء سر زلف تو نا به گشته تو
 خط فرود آری همی تا درد بی درمان کنی
 خوش بدی خوشتر شدی زین پس بسی خوشتر شوی
 خوب رویا جهد کن تا سیرتی خوبان کنی
 دل فشام پیش زلفت جان فشام پیش خط
 هرچه خواهی کن که تو هرچه بجوای آن کنی
 خدمت خاک کف پای تو از دیده کم
 ز آنک امروز ای صنم تو خدمت سلطان کنی
 شاه شمس الملک نصر آن ناصر دین رسول
 آن امینی کز امانش عهد ایمان کنی
 حافظ اسلام و سلطان زمین شرق و چین
 بو الحسن نصر آنک احسانش ز کف برهان کنی
 آن بزرگی کز بزرگی پستش آید پیش چشم
 گر تو قدرش را قرین گنبد گردان کنی
 و در دوال نازیانه اش را زلف بر شاخ خشک
 در زمان آن را عصاء موسی عمران کنی
 و بر روی آسمان دارے تو گرز شیر سار
 شیر گردون را مطیع شیر شادروان کنی

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

چه چیزی که نه جسم داری و نه جان * چه مرغی که نه بال داری و نه پر
 الایا خمسته برید سلیمان * یکی بر سر کوی معشوق بگذر
 یکی صورت انگیز بر خاکش از خون * نزار و جگر خسته و زرد و لاغر
 یکی صورتی چون هلالی مزرد * یکی صورتی چون خیال مزور

وله، قصیده

ای نگار از بس که اندر دلبری دستان کنی
 هر زمان مارا بعشق خویش سرگردان کنی
 عاشقی با تو خطر کردن بود بر جان خویش
 زآنکه نپسندی تو دل تنها که قصد جان کنی
 زرق و افسون تو ای جادو نسب يك رویه نیست
 روزگاری تو که هر روزی دگر دستان کنی
 گه ز گرد مشک بر خورشید نقاشی کنی
 گه ز عنبر بر گل صد برگ بر جولان کنی
 گاه سنبل را حجاب توده نسرين کنی
 گاه میدان را نقاب خرمن مرجان کنی
 بند دها بگسلی چون زلف بر بند افگنی
 نرخ لولو بشکنی چون آن دولب خندان کنی
 دیده روید مجلس ار تو پای در مجلس نهی
 گل دمد میدان اگر تو روی زی میدان کنی
 بخت خدمتگار گشت آنرا که تو خدمت کنی
 چرخ فرمان بر بود آنرا که تو فرمان کنی
 زلف شهر آشوب تو بر گل هی جولان کند
 تو هی گرد روان و جان و دل جولان کنی
 آیت حسنی که هر که روی بنمائی بخلاق
 دیده‌ها خلق را بکسر نگارستان کنی

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

ای یادگار مانده مرا باد روی خویش
 باد رهی نوشته تو بر پشت یادگار
 از تو بیاد روی تو خرسند گشته ام
 زان پس که ی بداشتیمت در دل استوار
 گریک نفس فراق تو اندیشه کردی
 گشتی ز بیم هجر تن و جان من فگار
 اکنون تو دوری از من و من زنده مانده ام
 سخنا که آدمیست بر احداث روزگار
 شرطیست مرا که نگیم بجز تو دوست
 عهدیست مرا که نخواهم بجز تو یار
 گر کالبد بخاک رساند مرا فراق
 در زیر خاک باشم ای دوست دوستدار
 ما بندگان شاه جهانیم و نیک عهد
 جز نیک عهد نبود نزدیک شهریار
 شاه جهان سپهر هنر آفتاب جود
 سلطان شرق ناصر دین شمس تبار
 گنج محاسن و سر احسان ابو الحسن
 نصر آن نصیر دولت منصور کردگار

و در قصیده میگوید و صفت بهار میکند

۲۰. اَلَا يَا مُشْعُوْدُ شَمَالٍ مَعْنَبٍ * بَخَارِ بَخْوَرِیْ تُو یَا گَرْدِ عَنَبِ
 نه روحی و لکن چو روحی مصنفاً * نه نوری و لکن چو نوری منوّر
 چو آرام گیری هوای تو بی جان * چو جنبش پذیری قضا بر تو جانور
 نفسهائِ روحانیانی بخلقت * روانهائِ فردوسیانی بگوهر
 هی پوئی و پای تو در تو پنهان * هی پری و پرتو در تو مضمر
 ۲۵. رسول بهشتی ز عالم بعالم * برید بهارے ز کشور بکشور

و آن لوحہاء موسیٰ بین گرد گرد دشت
و آن صفحہاء مانی بین بر سر چنار
از ژالہ نقش آن ہم پر گوہر بدیع
وز لالہ فرش آن ہمہ یاقوت آبدار
رنگست رنگ رنگ ہمہ کوہسار و کوہ
طیر است طرفہ طرفہ ہمہ طرف جویبار
یك کوہسار نعرہ فخییر جفت جوے
يك مرغزار نالہ و الحان مرغ زار
ہامون ستارہ رخ شد و گردون ستارہ بخش
صحرا ستارہ بر شد و گلبن ستارہ بار
ای نو بہار عاشق آمد بہار نو
من بندہ دور ماندہ از آن روی چون بہار
گرد و داعگاہ تو ای دوست روز و شب
داودوار ماندہ خروشان و سوگوار
پہرامن ز آب دو دیدہ چو آبگیر
پہرامن ز خون دلر همچو لالہ زار
فی بروصال روی تو ای دوست دست رس
فی بر دروغ و حسرت ہجران تو قرار
گہ لالہ بر دمد بر رخ ز خون دل
گہ سبزہ بر دمد زخم دیدہ بر کنار
ہر قطرہ کر آب دو چشم فرو چکد
گردد ز آتش دلر اندر زمان شرار
روزی ہزار بار بہ پیش خیال تو
دیدہ کم بجائے سرشک اے صنم نثار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

خیز ای بت بهشتی و آن جام می بیار،
 گاردِ بهشت کرد جهان را بهشت وار
 فرشی فگند دشت پر از نقش آفرین
 ناجی نهاد باغ پر از دُر افتخار
 نقش خورنق است همه باغ و بوستان
 فرش ستبرق است همه دشت و کوهسار
 این چون بهار خانه چین پر ز نقش چین
 و آن چون نگارخانه مانی پر از نگار
 آن افسر مُرّصع شاخِ سمن نگر
 و آن پرده موّشّغ گل‌هائِ کامکار
 این چون عذار حور پر از عنبرین شکن
 و آن چون بساط خلد پر از عنبرین نگار
 گلبن عروس وار بیاراست خویشتن
 و ابرش مشاطه وار هی شوید از غبار
 گاهی طویلۀ آردش از گوهرین سرشک
 گاهی نقاب سازدش از پرده بخار
 آن لاله بین نهفته درو آب چشم ابر
 گوئی که جامه‌اءِ عقیق است پر عفار
 یا شعله‌اءِ آتش تیزاست اندر آب
 یا موجه‌اءِ لعل بدخشی است در بحار
 یک باغ لعبتان بهشتی شدند باز
 آراسته بدُر و گهر گوش و گوشوار
 این از رداءِ رضوان پوشیده پهرن
 و آن از پرِ فریشتگان دوخته ازار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

چو پرده حرم حرمت از میان برخاست
 دهن بیستم چونانک عادت حکماست
 ز راه این سخن تلخ او نمودم نوش
 از آنکه در سخن راست راستی پیدااست
 غلام پیر شهی ام که صد هزاران پیر
 بفر بخت جوانش جوان دل و برناست
 و هم درین قصید میگوید

شنیدم ام که بده سال جور و ظلم ملوک
 به از دو روزه شرعام و فتنه [و] غوغاست
 کنون شد این مثل ای پادشا مرا معلوم
 بامتی که هلاکست و ملکیتی که هباست
 بهفته که مثال و خطاب تو بگست
 از آن طرف که حد اوش و اوزجند و نسااست
 باهل قبله بر از کافران رسید آن ظلم
 کز آتش و نف خورشید روی بسته گياست
 نجست هیچ کس الا اسیر یا مجروح
 نماند هیچ زن الا فضیحت و رسواست
 سواد ساحت فرغانه بهشت آئین
 چو کربلا همه آثار مشهد شهداست
 کز آب چشم اسیران و موج خون شهید
 نباتهای طبرخون و خاکهای حناست
 هزار مسجد و محراب خالیست و خراب
 هزار منبر اسلام بی دعا و ثناست

۲۴ و این قصید از امهات قصاید ویست

مه وثاق من از بهر دیدن مه نو
 گرم نموده سر زلف از بر بر خاست
 دودین چون دو گهر بر رخ فلک بر دوخت
 رخ سپهر بشمع رخاں هی آراست
 بچشم نیک بدید آخر آن مه خندان
 مہی کہ سایہ موہست یا سہیل و سہاست
 چو دید ماه بعاتت بگفت آنک ماه
 بشرم گفتش ای ماه چہرہ ماه کجاست
 بنوک آن قلمر سیم کند اشارت کرد
 بگفت آنک در زیر زہرہ زہراست
 نگاہ کردم نی ماه دیدم ونہ فلک
 برین چہ گفتیم و گویم ہی خدای گواست
 نگار من ز سر کودکی و نیک دلی
 چہ گفت گفت کہ بینائی از خدای عطاست
 حقیقت اینست کہ پیری رسول عاقبت است
 ہمیشہ از بر پیری نہایتست و فناست
 بشوخ چشمی بگذاشتی جوانی و عمر
 کنون کہ پیر شدی در دلت ہان سوداست
 ترا چہ وقت تماشا و عشرتست و سفر
 ترا نہ پایہ آسایش و نماز و دعاست
 ز خویشتن تو برنجی ہی و ما ز عنا
 نصیب ما ہمہ از دولت تو رنج و عناست
 جہان بمان بچوانان و درد سر بگسل
 کہ کار عالم تا ہست خار با خرماست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بچد و جهد نگردد زیادت و نقصان
 هر آنچه بر من و بر تو ز کردگار قضاست
 کمال جوئی و دانی که مردراست کمال
 ز راستی و درستی چنین کی آید راست
 صفات خاص خداوند بنده را نسزد
 هیچ حال خدائی و بندگی نه رواست
 طریق از درازست و بار حرص گران
 بزیر هر نفسی صد هزار گونه بلاست
 اگر بدنندان ذره کنی هزاران کوه
 هر آینه نبود جز هر آنچه ایزد خواست
 قضا قضاست و شاهد درست قاضی عدل
 ترا بدانچه قضا اقتضا نمود رضاست
 هیچ حال من از زیر بند [تو نجیم]
 بهر صفت که بدارد مرا خدای سزاست
 جز آنکه طعنه و تعریض دوستان نشاط
 برین دلم بتر از صد هزار تیر جفاست
 به پریم همه کس سرزنش کنند همی
 گناه من چه درین از خدای باید خواست
 نه اختیار منست این چه اختیار کسی است
 که هر چه بر من و تو حکم کرد حکم رواست
 نماز شام شب عید چون طلایه ماه
 برآمد از فلک و نور شمع روز بکاست
 سپهر تیره بیاراست رخ بروارید
 چنانکه گفتی دریایه اولو لااست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

يك جزو از هزاران جزو يك ذره نسخم من
 که از ارزیز و از آهن تن من استخوان دارد
 فراق دوست بر عارض هی بنگاردم گوئی
 هر آن نقشی که روز باد راهی آبدان دارد
 ز خون دیدگان که مخطط میکنم عارض
 چنان پیراهن گلگون که سال و مه کمان دارد
 که از عارض بر افروزد هر آنچه اندر جگر دارم
 که از دیک فرو بارم هر آنچه اندر دهان دارد
 خیال ترک من هر شب شیخون آورد بر من
 چو چشم خستگان چشم همه شب خون فشان دارد
 سحر که چون خیال او مرا پیرایه بر بندد
 از آن گوهر که نور رنگ و رنگ ناروان دارد
 مرا گوید بخیر مارا اگر زر و گهر دارم
 گهر بستان ازین چشم که زرین رخاں دارد
 از آن گوهر که من دارم درین دیک ندارد کس
 مگر شمشیر گوهر دار شاه خسروان دارد
 و این قصید از امهات قصاید و بست که مطلع آن در حدّ توحید است،

قصید

عنان همت مخلوق اگر بدست قضاست
 چرا دل نو چراگاه چه و چون و چراست
 گر اعتقاد درستست اعتراض محال
 و ر اعتقاد صوابست اضطراب خطاست
 بلاست جستن بیشی و پیش دستی و باز
 همیشه همت ما مبتلاء این دو بلاست

رباعی

این چرخ که او آب خردمند برد * در آتش اندیشه مرا چند برد
ایا بکدام خاک در خواهم جست * بادی که مرا سوی سمرقند برد

(۸۴) الاجل شهاب الدین عمیق البخاری،

استاد شعراء عصر خود عمیق بود و در دعوی سحری در شاعری بر
حق، آنچه از شعر او عذب و مطبوعست در غایت سلاست و لطافت
است و آنچه مصنوعست جمله استادان را در حیرت افگند است و اتفاق
جمهور شعرا است که چند بیت که در مطلع این قصیده گفته است پیش
از وی کس مثل آن نگفته است و بعد از وی هم نتوانسته است گفتن،

۱۰ میگوید

نظم

اگر موری سخن گوید و گر موئی روان دارد
من آن مور سخن گویم من آن موم که جان دارد
تم چون سایه مویست و دل چون دبه موران
ز هجر غالیه موئی که چون موران میان دارد
اگر مر آب و آتش را مکان ممکن بود موئی،
من آن موم که [هم طوفان و] دوزخ در میان دارد
اگر با مور و با موئی شباروزی شوهر همه
نه مور از من خبر یابد نه موی از من نشان دارد
پیشم مور در گنج ز بس زاری و بس سستی
اگر خواهد مرا موری بواندر نهان دارد
من آن موم که از زاری مرا موئی بپوشاند
من آن موم که از سستی کم از موری توان دارد
من چون مور از اندوه از هر موی خون افشان
نه موئی کو گره گیرد نه موری کو روان دارد

۱۵

۲۰

۲۴

تا مستقیم داری کار مرا همی * شکری که کاره‌اء تو بر استقامتست
بر خون من کسی که ملامت کند ترا * نزدیک من سزای هزاران ملامتست
هرچه از تو بر من آید تسلیم کرده‌ام * عشق حقیقی را این یک علامتست
قطعه

قبول و رد تو سود و زیان بندگان بود * ز مدح بندگان نه سودست مر ترا نه زیان
مرا ز گفتن مدح تو جاه باشد و عزّ * ترا شنید هانست و نا شنید هان
قطعه

نار با انگور پنداری که خصمان بوده اند
هر دوان بر خون یکدیگر شده همدستان
دیده این تا پیر خست اندرون گریان شده
آن همی بر خند بکشاید بدین شادی دهان
قطعه

بر یاد تو بی تو این جهان گذران * بگذاشتم ای ماه و تو از بی خبران
دست از همه شستم و نشستم بکران * چون بی تو گذشت بگذرد بی دگران
وله، ۱۵

چشمی دارم همه پر از صورت دوست
با دیده مرا خوشست چون دوست دروست
از دیده و دوست فرق کردن نه نکوست
یا اوست بجای دیده با دیده خود اوست
رباعی

ای چون گل سرخ دستانال هرکس * چون دیده نرگس نگران در هر خس
مانند بنفشه سرنگونی ز هوس * چون لاله ز تورنگ بکار آید و بس
رباعی

کس را طبع لب چو شهد تو مباد * جز فرقد و مه مرقد و مهد تو مباد
۲۵ تو جهد کنی بهجر و من جد بوصول * چون نیست بجد من بجهد تو مباد

شب است خطش و معیش روز و طرفه بود
 میان تیره شب اندر گرفته روز وطن
 دهان او افق شرق نیست ای عجبی
 چرا هی شب و روز آیدش برون ز دهن
 وله، قطعه،

تو وزیری و منت مدحت گوی * دست من بی عطا روا بینی
 تو وزارت بمن سپار و مرا * مدحتی گوئی تا عطا بینی
 وله،

آن نه زلفست آنکه او بر عارض رخشان نهاد
 صورت جورست کو بر عدل نوشروان نهاد
 توبه و سوگند مارا تاب از هم باز کرد
 زلفرا تا تاب داد و بر رخ تابان نهاد
 از دل من و ز سر زلفین او اندازه کرد
 آنکه در میدان مدار گوی در چوگان نهاد
 گر زند بر سنگ بوسه سنگ گردد چون شکر
 یا رب این چندین حلاوت در لبی نتوان نهاد
 دیدمش يك روز شادان و خرامان در کشتی
 همچو مه کورا خدای اندر فلک دوران نهاد
 گفت مستم خوانی و بر وعده من دل نهی
 ساده دل مردی که دل بر وعده مستان نهاد
 وله،

مارا دل ارچه خسته تیر ملامتست * اندیک مر ترا همه خیر و سلامتست
 مارا ندامتست بهجران تو ندیم * رحم آر بر کسی که ندیش ندامتست
 شباه من چوروز شد اندر فراق تو * و آن روز گر بدانی روز قیامتست
 ۲۵ اگر شرط وصل من بقیامت بد ای نگار * بر من قیامت آمد و بر تو غرامتست

نه گل که باغ بهنگام نو بهار آورد
 بنفشه و گل و شمشاد و ارغوان و سمن
 چو دولتی که بسوی کمال دارد روی
 که محنتش نتواند شدن پیرامن
 چو صورتی که کند حکم فیلسوف بدانک
 ز عقل دارد روح و ز روح دارد تن
 نه مشک و می را گفته نسیم او خوش بوی
 نه مهر و مهرا خوانده فروغ او روشن
 من از فروغ و نسیم ملوک وار شدم
 دو حسن او ز نسیم دگر شده گلشن
 نشستگاه من از رنگ و بوے او دایم
 چو کارگاه عدن گشت و بارگاه ختن
 ایبا چو اصل بزرگی بزرگ در همه اصل
 ایبا چو عقل تمامی تمام در هر فن
 سپاه علم ترا هست صد هزار علم
 درخت فن ترا هست صد هزار فن
 تو آن بزرگ وزیری که از بلاغت تست
 بلند فرقی معانی و راست قید سخن
 چه ساحرست گو کار کلک تو که کند
 ز مشک تبیت بر سیم پخته دُر عدن
 بتیر ماند و زخمش درون شود بعدو
 و گر ز مرکز عالم کند عدوش مجن
 بطنل ماند کلکش صریر او ز دوات
 شفاء خلق جهان گشته از لباس لب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

قطعه

شاه اعظم خسرو ترك و عجم فخر اُمم
پادشاه چین قَدَر خان و خداوند جهان
بو المعالی جبرئیل آن شاه کورا جبرئیل
با ملايك مدح گوید هر زمان از آسمان
از زمین تا جرم کیوان صد مسافت جمع کن
هبت او برترست از جرم کیوان صد چنان
از حدیث دولت صاحب قران در عهد او
هر کسی گفتست و بر هر گونه داده نشان
من شنیدستم که آن صاحبقران مردی بود
تیز دولت صعب هیبت نیک سیرت خوب سان
پاك اصل و راد دست و شرمگین و نیک خوی
با تواضع با دیانت با مروّت با امان
گر بدین آئین بود صاحب قران میدان که نیست
مر جهان را جز خداوند جهان صاحب قران
که بسوده پای او در اوّل مشرق رکاب
که گرفته دست او در اوّل مغرب عنان

و این قطعه بنزدیک خواجه عمید مسعود سعد فرستاد و از وی اشعار
او التجا کرد،
قطعه

خواجه مسعود سعد اگر بیند * که میناد از حوادث گرد
آن نتیجه کمال شعر وزیر * بفرستد بجای راه آورد
دانم اکنون که خواهد اندیشید * کاینست شوخ و گدا و مطیع مرد
پاره عود کدیه کرد و نیافت * طمع صد طویله گوهر کرد

جواب رسید شعر تو ای تاج شاعران بر من
چو نو شکفته گل اندر بهار گرد چمن

وله،

گویند مرا که خواجه فربه شد * اسپش نکشد هی بفرسنگی
گویم که از آنچه او خورد هر شب * مردی کند ایزد از درم سنگی

فصل دوم،

در ذکر شعراء ما وراء النهر،

(۸۳) استاد ابو محمد بن محمد الرشیدی السمرقندی،

رشیدی استاد شعرای مقدم و پیشوای این طبقه بود و در صناعت سخن
و براعت عبارت بر زمره سخن سازان سبقت یافته و در علم شعر چند
تصنیف ساخته است و چند تالیف پرداخته و زینت نامه یکی از نتایج
۱۰ خاطر عطر اوست و شعر او همه مصنوعست و استادانه و از حشو و ایطال
و شایکان مصون و این قصید در مدح سلطان معظم ملک شاه سقی الله
نراه گفتست، قصید

شاه ابو الفتح آسمان فتح و نائید و ظفر

و آفتاب ملک و شمع دولت دنیا و دین

ز آسمان آمد ملکشاهش لقب زیرا که هست

۱۵

طالعش بی آسمان با ملک و با شاهی قرین

پادشاهی هفت کشور هست بروی گشته راست

راست باشد گر بخوانی پادشاه راستین

قیصر رومش ز یکسو خدمت آراید هی

وز دگر سو طاعتش دارد هی فغفور چین

۲۰

آسمان مرتخت آن شهرا بتارک بر نهد

گر بخدمت پیش این شه بر زمین بنهد جین

۲۲ و در مدح خاقان قدر خان ابو المعالی جبرئیل بن احمد رحمه الله گوید،

مانده در بلخ من اسیر غزان * با یکی ساز سخت مخروطی
وای اگر من بفاریاب رسم * کبرِ خر در گسِ خر طوطی
و هزلیات او بسیارست اما درین مجموعه تعریض بیان آن نتوان کرد بدین
قدر اقتصار افتاد،

(۸۲) ابو حنیفه اسکاف،

از شعرای مَرُو بود و در عهد دولت سنجری وائی ولایت سخن پروری
شد، اگرچه کفشگر بود اما طبعی لطیف داشت و ابیات و اشعار او
بسیارست، میگوید

از بس که شب و روز کشم بیدادت
چون موم شدم ز آن دل چون پودلادت
ای از در آنکه دل نیارد بادت
چندانکه مرا غمست شادای بادت

رباعی

هم اوراست،

نه گفته بُدی غم تو خواهم خوردن * غمهای ترا بطبع بنهم کردن
۱۰ من خود بیان عهد گفتم آن روز * بر گفت تو اعتماد نتوان کردن
وله،

گر کرد خلاف و نامد امشب یارم * من نیز شراب دیدگان پیش آرم
با نومیدی غم کهن بگسارم * خود فردارا دو صد غم نو دارم
و این قطعه هم او گفته است،

۲۰ گرچه اوراست کسوت زیبا * ورچه ماراست خرقه رسول
ما چو مغزم در میانه جوز * او چو خسته است در دل خرما
وله،

بخورای سیدی بشادی و ناز * هر کجا نعتی بچنگ آره
۲۴ دهر در بردنش شتاب کند * گر تو در خوردنش درنگ آری

چون سرو و چون صنوبر با دلبران نشین
چون آفتاب و چون مه با سروران گراز
با نوش و ناز و نصرت و نعمت بروز و شب
ی خور نشاط کن عدو افکن ولی نواز

(۸۱) الحکیم شرف الشعراء الکوشکی الفاینی،

حکیم کوشککی که قصر هزل او رفیع العباد بود و اساس جدّ او بی اعتماد
مدح او همه قدح و اطراء او همه هجا و آنچه گفته است همه مطبوع و
لطیف است و اکثر اهاجیّ او در حق جماعتی است که نعمت سنجری را
بکفران مقابله کردند و در مواقف مردی و مردی ثبات نمودند تا خورشید
۱۰ دولت معزّی بکسوف مبتلا شد چون اورا بفوات این دولت دلسوزی
هزج مکامل تر بود و در حق انجاعت اشعار لطیف و هجوهای مطبوع
گفت یکی از آن جمله اینست،
شعر

ایا شمشیر زن ترکان بر دل * به نسبت از فی و تاتار کاشان
یکایک در خراسان پروریده * بناز و نعمت و دولت تن آسان
۱۰ شمارا پادشاه هفت کشور * رسانیده پیروی از نغاسان
بروز کودکی خفته که و مه * بسی در پیش دوکان رواسان
بهر شهری ز نام غر شنودن * شد چون دیو از آهن هراسان
فلک کفران نعمتهای سنجر * طلب کرد از شما ناحق شناسان
زهی درماندگان بی حمیت * زهی خربندگان نا سپاسان
۲۰ کسی خود زاد و بود و ملک و اقطاع * چنین بیرون دهد از دست آسان
مسلم بین که چون بیرون کشیدند * بشمشیر از کس زنتان خراسان

ایضاً له

دی مرا گفت مردکی در بلخ * من ترا دیدم نه از قوطی
گفتش فی ز جام و باخرزم * مردکی شاعر و نه از لوطی

ای دیده‌را ز روی و ز رای تو روشنی
 و سه سینه‌را ز نظم و ز نثر تو اهتزاز
 کَلک ترا صناعت صورت‌گر خطا
 خطّ ترا حکایت خطّ بت طراز
 ۵ بشانند خاک حضرت تو باد مشک و بان
 بشکست بار نعمت تو پشت حرص و آزار
 برده بسوی دفتر و دیوان عروس طبع
 از بهر فخر مدح ترا بر سر جهاز
 مُعطی و اهل فضلی و مرا اهل فضل‌را
 ۱ از خط خدمت نبود هرگز اجتناب
 هر سایی که سوی تو تابد عنان خویش
 شکرانه‌را فدای رکابش کنی لکاز
 چونان فرستیش بسوی خانه باز کو
 در عمر خود ز شرم نیاید بر تو باز
 ۱۵ روحی که در فراق دلاویز خدمت
 روحش همی ز جسم کند قصد امتیاز
 چون شد ز گشت چرخ چو پروانه و چو شمع
 در عالم حوادث تن سوز و جان گداز
 در خدمت بطبع میان بست چون لکن
 ۲۰ تا چرخ دربدش بکشد جهان چو گاز
 تا دشمنی نگیرد در بر مکان دوست
 تا تبه‌وئی نگیرد بر دست جای باز
 بر دشمنان بنصرت دادار کامران
 ۲۴ با دوستان بدولت بیدار عشق باز

آن اسپ نا روان که ز بی طاقتی چو آب
 تا یافتی نشیب نرفتی سوے فراز
 برده بهر فراز و نشیبی هزار بار
 از دست و پای لنگ زمین را بسر نماز
 نگ انجین و آب دریدی بمرحله
 بی دلو و بی رسن ز بُن چاه شست باز
 خوردی بیک زمان دو جوال او ز که و لیک
 کردی ز یک جوال تہی بردن احتراز
 چون خواندی حداث [و] رجز خوش نیامدی
 زیراک بود زادن او بیش از نحاز
 حاصل چو اسپ لنگ چو ترک هزیمتی
 هر دو ہی شدیم درین راه دور باز
 او حست و حست و حست و من اورا بچوب و سنگ
 سوی عزیز دولت و دین تاز و تاز و تاز
 بحر علوم افضل دولت علی کزو
 دارد چو عقل گوهر فضل اللہ اعتزاز
 طغرائی که هست بر خلق شرق و غرب
 فرمان شاه جامه و طغرای او طراز
 آن سرو جواد که نزد نیازمند
 با جود او نیاز زمن گشت بی نیاز
 اندر خلاف اوست عدورا بلا و رنج
 و اندر وفاق اوست ولرا نعيم و ناز
 تا حشر روے روز نه بیند شب سیاه
 گر نور خاطرش ندهد صبحرا جواز

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بشگفت پنبه زار فلک بر فلک چنانک
 زهره ز عشق دوك بهم در شکست ساز
 همچون کلاه گوشه نوشین روان مخ
 بر زد هلال سر ز پس کوه بیدواز
 دباب شوخ دیک سوی خفته شد روان
 ناکشک پخته کوبد در گوشتین جواز
 من چون چنان بدیدم جستم ز جای خواب
 ماهو بدست کرده بُاشتر شدم فراز
 بگرفتمش مهار و شدم بر فراز او
 چونانکه تازه باره شود بر فراز تاز
 ده روز راه بیش گرفتم چو مردمان
 با هفت هشت گرده و ده پانزده پیاز
 راهی که نزد عاصی قواد روز حشر
 در جنب او حقیقت دوزخ بود مجاز
 کوهش بسان هُره در آورده سر بهم
 دشتش بسان شله نهاده زهار باز
 خرسنگهای او همه چون کون گاو گرد
 فرسنگهای او همه چون کیر خردراز
 در مرغزارهاش هزارهز کنان هزبر
 بر چشمه سارهاش عراعر کنان گراز
 غولان غوجه گیر ز خار و ز خس درو
 گمراه گشته چون رمه میش بی نیاز
 شیگون هیون من که مباداش دور سنگ
 مانده درو ز پاردم سست خویش باز

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

علم شاخ شاخ فصّادست * جامه چاك چاك خلتانم
 پوشم اينچين خورش چونانك * شش خام است مرغ بريانم
 در نشابور آخر سنگين * زنده از باد خوان سنگانم
 نان نرمست و چرم خشك از آنك * بر اهل درفش مهبانم
 مير مابون محمد عاشو * كه سراي ويست زندانم
 آنكه گويد هي بزير دولب * يكي از سرکشان ايرانم
 با همه شاعري خويش اورا * وقت بيكار بود دستانم
 ما يلانك كه گادهام ههرا * سرگسل سار بن نريانم
 گر كند قصد جنگ من نبود * هيچ حاجت بكار و دستانم
 زخم تيغ چو آفتابش را * بس بود سايه خود و خفتانم
 بك شبي گفت كاي فلان بر خيز * خارش پشت پاي بنشانم
 گفتش حلقه در خاصيت * كند كردست تيز سوهانم
 گفت باري ز تاره پر معني * وزن كن رخت هاي دگانم
 گفتش بر نياورد يا رب * پاره و دانگ سنگ كپانم
 چون نكردم قضا در انباش * نرم بنهاد نان در انباشم
 كرد او خوان و كاسه كش نيست * دست كونه چو پايه خوانم
 گر چنين نيست نا حجامت گاه * كوف دولش بر يش حمدانم
 نكنم نيز ذكر آن ناكس * كه خود از كردها پشيمانم
 از دل و جان ترا دعا گويم * كه توي وقت درد درمانم
 نا كسي با خدای خود گويد * جز در تو دري نميدانم
 باز بادا در تو در دولت * بسته بادا درو دل و جانم
 گشته نازه بباغ خدمت تو * چون گل و لاله عهد و پيمانم

قصيده

و اين قصيده از قصايد مشهور اوست،

اي كرده سوي روز بشب تار تركناز

در خس كشيد روز سر از يم شب چوراز

گرچه بودم بالکنی باقل * کرد مدحش فصیح سبّانم
 در بهار و تموز و تیرودی است * مجلس او شگفته بستانم
 ز آن بمدح هزارگانی او * دوستان را هزار دستانم
 دفتر مدح او که در خواندن * جان فزاید چو روح و ربّانم
 خواندن او همی بهر باری * لذّتی نو دهد چو قرّانم
 ای کریمی که در کنار کرم * پروراف همی چو یزدانم
 گر حق نعمت گرای نیست * بر دل و جان بسان ایمانم
 در خدا و رسول و چار کتاب * کافر و گبر و نا مسلمانم
 هر که اندر فضای فکرت من * صف زند با وفات عصیانم
 نا پذیری ز شرم دامن گیر * بر نیاید سر از گریبانم
 پس از آن کز در تو کرد بقر * پای کوناه دست خذلانم
 داد حرمان خدمت تو مرا * گوش مالی که گفت نتوانم
 آم از جد بهزل کاندر شعر * هست این خوان و آن نمکدانم
 در دیاری که بی زر و سیمست * خایه خوار و کیر غریانم
 سنگ اندوه را ... د سپهر * و آتش غم را سپندانم
 اعد فاقه را تهیگاهر * مست بی دادرا زنجندانم
 گرچه چون کبر درخور صدرم * همچو خایه بکوی دربانم
 و ر بگیم همی بصدر سران * زان که شعر است کیش و قریانم
 بو نواسم بندهب و گنه گای * کف دست است کون صبیانم
 هست هنگام گرم هنگامه * مسند کون کودکان رانم
 کز گروگان ریمان ترکیب * سوزن جامه گاه آسانم
 تنگ و خشک است حال گائیدن * در کس سعتره گروگانم
 ز آنکه چون شکل آدمی در آب * هست سر زیر زنده انبانم
 جز بقوادی خواب همی * شامدی را فُشرد نتوانم
 غوینک رنگ شد لباسم و نیست * زر صابون و سیم اشنانم

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

در بحور معانی دشوار * جد و هزل است گفتن آسان
 زین بهر شادے و بهر جشنی * بر خداوند مدحتی خوانم
 بدیج کرم و طعن لثیم * سعد برجیس و نحس کیوانم
 مرده را از مدیج زنده کنم * زنده را از هجا بیرانم
 چون سخن بر گریه ام بسخن * خواجه زان بر کشید از آن سام
 ... بن علی که دست گرفت * بزر و دانش فراوانم
 آن طیب نبی خصال که من * نزد نعتش نظیر حسام
 دم عیسی شود بعلت مرگ * هر سخن کز علاج او دامن
 علم طب کمتربنه علم و بست * شاید از این ورق نگردانم
 طوف کردم بباغ دانش او * تا درو میوه دل بر افشانم
 از تعجب چو بر زمین سیاب * خاطر جمع شد پریشانم
 زین بشر ستوده سیرت او * مختصر چون زمانه عنوانم
 عربی گوهرش باهل عجم * گوید از عقل نسل اعیانم
 وز شعار نتیجه معدوم * اختیار نژاد عدنانم
 آنکه ایمان بدو درست شود * پدران ویند جدانم
 قلم او که از خطاب شریف * بسته پیشش میان بفرمانم
 گوید اندر بیاض دعوی را * چون خرد راه بر به برهانم
 تیز ران راکب پیاده روم * بنده بار ابر نطع بارانم
 دوستان را شگفته شاخ گلم * دشمنان را خنده پیگانم
 هرچه مشکل مرا بود حاصل * حاصل است از گذشت طغیانم
 بی دلم همچو عاشق و برقم * غیرت زلف و جعد جانانم
 چون زرم زرد و زر برزد من * کز کف خواجه بر سر کانم
 مادحش گوید از مکارم اوست * کار دنیا و دین بسلامنم
 دل و دست خوش و کشاده اوست * بحر فضل و سحاب احسانم
 در و دهلیز بر کشید اوست * طاق کسره و طارم خانم

گرم بی تن و روان زند * شعر عالی خویش را مانم
 سالها شد که سال عالم را * بدمر و دل دی و حزی را
 ترشیهای چرخ نا شیرین * گنبد کردست تیز دندانم
 زین چو گردون و اختر گردون * نیست خواب و قرار و امکانم
 گه بدریا و گه بهامونم * گه بایران و گه بتورانم
 گه بولولجم ولایت خویش * گه بوخش و بکج و ختلانم
 گه بدشت هرات و نیشابور * گه بکوه طروق و طورانم
 گه به باخرز و گه به باوردن * گه به کرکانج و گه بگرگانم
 گه بلایین بلخ بامینم * گه غم آگین مرو شهبانم
 حاصل الامر همچو دولت تیز * یکی جای گه غی مانم
 با چنین حال حاسدند هنوز * ژاژ خایان شاه گیهانم
 من خود اندر جهان کیم که بود * حاسدی چون فلان و بهمان
 نه بلشکر چو قیصر و فغفور * نه بکشور چو رای و خاقانم
 نه شهر را سپهبد و دستور * نه دهی را رئیس و دهقانم
 نه بموکب مقدم درگاه * نه بمنصب مشیر دیوانم
 نه بدولت نیرۀ کاوس * نه بدانش فرید غیلانم
 بیش ازین نیست کرسنخا و سخن * خواجه مسعود سعد سلمانم
 بدهر در یکی زمان بسوال * گر دو گیتی بمدح بستانم
 پاك باید ز علت افلاس * با عطاء طیب سلطانم
 بخل ضحاک و من فریدونم * مكرمت ملك و من سلیمانم
 با امانت چو جنس با جنسم * با خیانت چو انس با جانم
 نیست بیگانگی بحمد الله * با هنر در میان اقرانم
 خواجه تاش منست فضل که من * بنده افضل خراسانم
 لقم روحیست و چون روحست * شعر پرداخته بدیوانم
 مطلع و مقطع قصایدرا * سیوم فرخی و قطرانم

وله،

امروز که محنت از در دولت * چون خرز کفه مرا هی راند
قوی ز گمان بد دل ایشان * هر مدح مرا هجا هی داند
در زیر لب از خدای را خوانم * گویند هجای ما هی خواند

و این قصیده از غرر قصاید و درر فواید اوست، شعر

من که از دیده ابر نیسانم * بر سر آب دیده بنشانم
ور نه ابرم چرا که ناشد پیر * بر جوانی خویش گریانم
عمر نوح است مدت غم من * ز آن کشاد از دو دیده طوفانم
شبه طوسیم بقدر و باشك * غیرت گوهر بدخشانم
چون زخونی که نام او اشکست * گشت رخسار لعل و مرجانم
نا سخنه‌ای آب دار جهان * چون فرو شد چو خاک ارزانم
گرچه آبی نشد ز آبادی * اندرین خاک دان و ویرانم
ورچه از روزگار رنگ آمیز * نیست حاصل گذشت حرمانم
نشگفت امر ز آتش خاطر * بخته گردد بعاقبت نامم
که بتزدیک مصر جامع ناز * داروی درد پیر کنعانم
تا نماید زمانه خود یانی * نو بهاری پس زمستانم
هی نهد خارها کنون باری * بامید گل و گلستانم
چرخ بیدادگر که پیکارش * تنگ دارد فراخ میدانم
نکشاید مرا در عیدی * تانه بندد برای قربانم
دهر نکبت رسان کر آسایش * گاه چون گوی و گه چو چوگانم
زخم خایسک نکبت اورا * یَعْلَمُ اللَّهُ که تحت سندانم
گر بجان کسان کسی بزید * من رنجور ناتوان آمم
پیش چشم خود از نحیی تن * چون مژه آشکار و پنهانم
گر برد فی المثل صبا چو صدا * از پی وزن هر دو وزانم
نبود در زمانه وزان را * به ز میزان و شعر میزانم

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

و مقطع آن لیاقت و ظرافت، یکی از معارف را هجو میکند،
 خواجه در برده زار انسانی * هست از روی ناخوشی کسنی
 خانه کو بود درو تنها * خانه باشد اندرو کس نی
 وله، قطعه

۵. میفکن نوبت عشرت بفردا * چو اسباب مهیا دارم امروز
 باستقبال آنده رفته باشی * چو در دل رخ فردا داری امروز

(۸۰) الحکیم الجلیل ذو الجدّ و الهزل روحی و لولاجی،

حکیم روحی که روح سخنش روح را آسایش دادی و مطالعه اشعار او دل
 بسته را کنشایش هر رتق و جزل که در جدّ و هزل ایراد کردی دلهای
 ۱۰ لطیف طبعان را بدان از بند غم آزاد کردی و او را معروف کون مردم
 خواندندی و سبب آن بود که قطعه گفت در حق مکرری از مکرمان برین
 منوال،
 قطعه

ای همت تو سپهر و انجم * احسان تو مایه تنعم
 سه چیز هی کم تحکم * سیلی و کباب و کون مردم
 ۱۵ بدان سبب او را کون مردم خواندند و نیز هزل بر الفاظ او غالب بود
 و آنچه او در صنعت هزل آورد جمله لطیف طبعان از معارضه او منتع
 شدند و لطایف جدّ او هم از لطف طبع و صنعت شعر خالی نیست که
 میگوید،
 قطعه

بخدائی که هستش اندر ملک * آسمان کترینه ابوانی
 ۲۰ گو ز شادائی نامه تو مرا * در تن آمد بتازگی جانی
 و وقتی یکی از معارف با وی عتاب کرد که مرا هجو کرده و بد گفته و
 او این قطعه بفرستاد،
 قطعه

بخدائی که در حق بد و نیک * عدل او زهر و عفو تریاک است
 ۲۵ که ز بد گفتن تو نیک خصال * بند چون آب و آسمان پاک است

وے غم عاشقی نمی دانم * کر جهانی بمن چه افتادی
هر کجا محنت عروس بزید * دلم آنجا شود بدامادی
وله،

ای چو من صد هزار بیچاره * در بیابان عشقت آواره
غم هر یک ز عشق صد گونه * جان هر یک ز غم بصد پاره
دردشان را جمال تو درمان * کارشان را وصال تو چاره
گرشان وصل تو نگردد دست * جان چو دل رفته گیر صد باره
بر سر کوی بینازے تو * هست یک نرخ زهد و سیاره
پیر اهل خرد شود چو خورد * شیر لطف تو طفل کهناره

(۷۸) الاجل جمال الدین ابو بکر خال الترمذی،

شعر بو بکر خال چون خال جمال خوبان مزین رخسار بیانست بهار از
لطف طبع او نسیبی بود و زلال از لطافت نظم او نموداری، میگوید شعر
سینه می جست تا کند قلبه * آنکه زو سینه منحن دارم
گفتش سوی من که در غم تو * سینه قلبه کرده من دارم
قطعه

عقل پریست مرد دانارا * که بدو نیک و بد در آموزد
کشته آب جهل کی گردد * آتشی را که عقل بفروزد
مرد عاقل بسان شمع بود * که همی خندد و همی سوزد
وله،

هر که بر مردمان ستم نکند * کس برو نیز لا جرم نکند
و آنکه دین دارد و خردمندی * خوشتن خیره متهم نکند
و آنکه نکند شکایت زشتی * شکر نعمت بدانکه هم نکند

(۷۹) امام فقیهی مروزی،

۲۴ از لطیف طبعا خراسان بوده است و شعرا او با ذوق و لطافت و مطلع

(۷۶) حکیم غزالی مروزی،

آنکه بدام لطف طبع غزال لطایف صید کردی و جان را از لذت شعر
و غزل او کعب الغزال بکام رسیدی این یک غزل از منشآت اوست
غزل که میگوید

• [عشق تو مرا] بلا و شر دارد * در عشق تو جان کجا خطر دارد
هجر تو بکشتن من مسکین * هر روز بهانه دگر دارد
در صحبت تو کسی که دل بندد * بسیاری را که از تو بر دارد
از صحبت تو کجا پرهیزد * آن کس که ز درد جان خبر دارد
اندر غم تو غزائی عاشق * حقا که ز جانت دوستر دارد

(۷۷) الامام الاجل فخر الدین مسعودی،

۱۰

مسعودی که سعود آسمان از مطالع خود خوشه چین خرمن ضمیر پر نور
او بودندی و حوراء جنان حلّی و حلال خود را از لائى معائى او حالى
کردندی از معارف و بزرگان مرو بود و دین آن دولت و غرّه آن
جهت امام شرف الدین مسعودی که در بخارا از اکابر علما و امانت
۱۰ فضلا بود و داعی دولت او را دین و خدمت او در یافته اگرچه بنده
کودک خرد و او پیر بزرگ بود اما بحکم جوارگاه گاه اتفاق ملاقات
او افتادی و پیوسته داعی را منظور نظر خود گردانیدی و امام فخر الدین
اگرچه از معارف و مشاهیر علماء بزرگ بود فاما شعر بلند و مطبوع
داشت و چون ذکر او از دفتر اول بحکم نسیان افتاده اینجا ایراد کرده
۲۰ آمد و این دو غزل از گفتهای او نوشته شد،
غزل

ای وصال تو مایه شادی * وی فراق تو اصل بیدادی
من ندانم که تا پیامد * عافیت را کجا فرستادی
حق بدست تو بود در خوبی * ماه را گر کلاه بنهادی
ای جفاگر چو روزگار مگرد * همه خود طالع مرا زادی

هردم که قرار از دل شیدا برود * آهم ز ثرے تا بثریا برود
جان بر سر بایست ز دست ستمت * هان گر نظری نی کنی تا برود

رباعی

در عشق اگر نه از سر افسر بنهی * ترسم که سوی وصل پری پر بنهی
شرطست که چون در حرم عشق آئی * زان پیش که پای در نهی سر بنهی

رباعی

گفتم که کجاست شادی و تنها من * غمهای تو گفت کان نیابی با من
در تنگ دل تو با کمالی که مراست * یا زحمت شادی تو گنجد یا من

رباعی

باز آمدم ای جان جهان با دل ریش ۱۰
و آورده بنزدیک تو درد سر خویش
من از پس و حاجت و نیاز اندر پیش
وین درد که کم مباد هر ساعت بیش

غزل

و این غزل او گفته است و این دُرّ او سفته
۱۰ ای روی خوب تو سبب زندگانیم * یک روزه وصل تو طرب جاودانیم
جز با جمال تو نبود شادمانیم * جز با وصال تو نبود کامرانیم
بی یادگار روی تو گر یک نفس زخم * محسوب نیست آن نفس از زندگانیم
درد نهانست مرا از فراق تو * ای شادی و سلامت و درد نهانیم
یک ره بگو که عاشقم از بندگان ماست * تا من کسی شوم چو بدین نام خوانیم

وله

۲۰

دام گل رخسار تو بر بار نماند * وین دل شک در حسرت و تیار نماند
چندین چه کنی تکیه بر اقبال زمانه * کآن روز زوال آید و بسیار نماند
چندین چه کنی ناز که تا چشم کنی باز * از عشق من و حسن تو آثار نماند
۲۰ آزار مکن پیشه و بازار مکن تیز * کین تیزی بازار تو بسیار نماند

همه غمها گساردم با تو * غم عشق تو با که بگسارم
 گه گه از غم فراغتی جویم * بخت خندد بظنن بر کارم
 چون فراغت نیافرید خدای * من بجهد از کجا بدست آرم
 وله،

آخرت شرم نیاید که هم از اوّل کار
 با من این جنس کنی بی سبب ای زیبا یار
 من چه گویم تو خود انصاف بد نیک بود
 که نهی جرم و دهی عشوه و گیری آزار
 هر زمانی بدروغی دگر بندگی باز
 من درین کار شدم عاجز یا رب زنهار
 هیچ نپسندی بر من بجز آنکه از غم تو
 از سر عجز به بیچارگی آرم اقرار
 نه ترا برگ وصال و نه مرا طاقت هجر
 احسن الله جزاک اینت برونی سر و کار
 رباعی

ز آن سر که نخواستم بجز وصل تو چیز * بودی بر ما همچو دل و دین عزیز
 رفتیم و بترک تو بگفتیم و سرت * در کون زن آنک ترا خواهد نیز
 رباعی

رخساره تو زرد شد ای مایه ناز * از محنت آنکه میکند ریش آغاز
 لا حول کنی چو ریش بینی هر روز * آن دیو بلا حول کجا گردد باز

(۷۵) رفیع مروزی

که در رفعت سخن از جوزا در گذشته بود و حسن جمال کلام وی
 بساط حسن حورا در نوشته، این چند رباعی که از مساعی کریمان جمیل
 رباعی

ترست، اوراست، میگوید

ای کرده بی گناه از دوستان کناره
از نست جور بر من وز دوستان نظاره
گر دوستیت جرمست آن جرم کرده آمد
از بهر این نگیرند از دوستان کناره
جری که از تو آمد بر خویشان گرفتم
بسیار جهد کردم ناخواست را چه چاره
در ماتم فراق در آم گاه و بیگه
هم دیده کرده خونی هم جامه کرده پاره
بر دوست گفت دشمن هر ساعتی شنیدن
در مذهب ظریفان جرمیست آشکاره
وله،

۵

۱۰

خبرت هست که نا دور فتادی ز برم
دل ز من دور فتادست و بجان در خترم
دل و جانم چو هی بی تو نخواهند مرا
پس توئی جان و دل من چو هی در نگرم
چو چنین است مرا بی تو بقائی نبود
بد بود گر نروم زود کرانی نبرم
دل خبر یافت که رفتی و بیامد ز پست
جان بدو گفت که رفتی و منت بر اثرم
نا بیکبارگی ای جان جهان باز ره
من ازین محنت و تیار تو از درد سرم
وله،

۱۵

۲۰

طاقت هجر تو نیدارم * روز و شب خون ز دیده ی بارم
جز غمت نیست موسم بی تو * زان غمت را بجان خریدارم
غمگسارم تو بودی اندر دهر * رونقی داشت با تو بازارم

۲۵

رباعی

چون دست اجل جان شکر آید غم تو
چون پای قضا در بدر آید غم تو
و آن روز که گویم بسر آید غم تو
سر بر زند از زمین بر آید غم تو

رباعی

جان گر ز غمت چو ابر بهمن گرید * وز رنج بصد هزار شیون گرید
کو دشمن من تا بن اندر نگرد * پس بنشیند بدرد و بر من گرید

رباعی

۱۰ نزدیک من آی راحت جانم که توئی * تو آمدی و من بدانم که توئی
آخر بر من سوخته ساخته دل * چندان بنشین که من بدانم که توئی
و چون شهاب الدین ابو الحسن طلحه بعالم بقا رفت این رباعی در مرثیت
او گفته است، رباعی

جانی که مرا بی تو به مرگ ارزانیست
گر هست درین تنم ز بی فرمانیست
دانی که مرا پس از تو ای راحت جان
با درد تو زیستن ز بی درمانیست

(۷۴) المحکم علی ابن احمد السیفی النیشاپوری،

سیفی که سیف بیان او را کلاکت نبود و عقل را از استماع لطف لفظ او
۲۰ ملالت فی نظمش با نظام و نثرش با قوام و تالیفی ساخته است بصد
عشق نامه که عاشق معشوق نویسد در معانی و احوال که میان عاشق و
معشوق افتد در غایت لطف آمده است و مقبول فضلا و پسندیده
امائل است و این غزل که از حصول امل خوشتر است اوراست
غزل
۲۴ میگوید،

رباعی

در عشق تو خون خوردن و غم سود نداشت
 در صبر گریختیم هم سود نداشت
 هر حیلۀ که آدمی تواند کردن
 من با تو بکردم ای صنم سود نداشت

رباعی

چاکر چو همه نقش خیال تو نگاشت * این فرقت دردناک را چشم نداشت
 آسوده بدم با تو فلک نپسندید * خوش بود مرا با تو زمانه نگذاشت

رباعی

دل را چه دهر فریب چندین بسین
 چون کار مرا نه سر پدیدست و نه بن
 در سال نواز رفته قیاسی میکن
 سال نو و صد هزار اندوه کهن

رباعی

۱۰ تا چند ز نیکوئی بجای چو توئی * و آنکه چو منی کشد جنای چو توئی
 بر نارك دل خاك بلا بیخته باد * گر نیز کند قصد هوای چو توئی

رباعی

چون دید مرا یار سراسیمه و سست
 وز جان و جهان هر دو برون آملک چست
 گفتا نه ز من شنیده بودی ز نخست
 کاندیشه چون منی نه اندازه تست

رباعی

ابریست که جز بلا نبارد غم تو * زهریست که تریاک ندارد غم تو
 ۲۴ در هر نفسی هزار محنت زده را * بیدل کند و ز جان بر آرد غم تو

چشم ندارم بروزگار وصال * بخت من این روز و روزگار نیاید
از تو و هجر تو زینهار نخواهم * کز تو و هجر تو زینهار نیاید

غزل

نا بکوی تو ره گذر دارم * کافر گر ز خود خبر دارم
دل ربودی و قصد جان داری * رسم و آئین تو ز بر دارم
غمت از جان من نخواهد برد * غمت از جان عزیز تر دارم
جز غم عاشقی و تنهائی * صد هزاران غم دگر دارم
ابلی بین که با ضعیفی خویش * دست با چرخ در کمر دارم
نه بر اندازه سری که مراست * بسر تو که درد سر دارم
من بیچاره می نیارم گفت * آنچه زین چرخ چاره کردارم
در هنر گرچه عالمی دگرم * عالمی خصم بی هنر دارم
و این قطعه در حق گران جانی گفته است،
قطعه

چونت بخوانم نیائی اینست حماقت * چونت نخوانم بیائی اینست گرانی
دعوی دانش کنی همیشه ولیکن * هیچ ندانی هی که هیچ ندانی

قطعه

چو روی خوب ترا بیند این دو چشم روی
پر آب گردد گوئی همی سحاب شود
که هست روی تو خورشید و هرکه در خورشید
نگه کند بزمان چشم او پر آب شود
۲۰ و این چند رباعی از کارگاه ضمیر او ببارگاه تقریر رسیده است که
رباعی میگوید،

ای دوست اگر داد کنی و ر بیداد
تن در همه کارهات در خواهم داد
جانم نشود مگر بیدار تو شاد
روزی که ترا نبینم آن روز مباد

رباعی

در عشق تو دل نکرد بباد از دگری
 دیده ز وفا نشان نداد از دگری
 گرچه ستم از تو دید و داد از دگری
 غمناک هم از تو به که شاد از دگری

رباعی

ز اندیشه تو دل بر بخت فرسود * دشمن ز تو ای دوست بمن بر بخشود
 گوئی که دلم یکنس ای جان جهان * آنجا که فراغت دلی بود نبود

رباعی

چون هجر کیم بست بچنگ دل من
 در دامن صبر دید چنگ دل من
 هان نا چه کنی تو با من ای صبر از آنک
 در گردن نست نامر و ننگ دل من

(۷۲) الاجل تاج الدین اسماعیل البخاری،

۱۵ که از اکابر و اعیان باخرز بود و ذات او مجمع فضایل و مفاخر هر
 جوهر نادری که از قعر بحر خاطر جوهری ضمیر او در سلك کلك کشیدی
 غیرت لولؤ لالا بودی و هر معنی بکر که نتیجه بنات فکر او بودی بانگست
 احتقار در دیده ابکار جنان و دلبران جهان زدی این غزل از لطف لفظ
 او نمونه ایست و از گل چمن فضل او گونه، میگوید غزل
 ۲۰ تا خبر وصل آن نگار نیاید * گلبن اُمید من بیمار نیاید
 ناکه نیاید نگار من بکنارم * حسرت و درد مرا کنار نیاید
 تا سر آن زلف بی قرار نگیرم * در دل بی صبر من قرار نیاید
 ناکه ورا در بر استوار نگیرم * زندگی خویشم استوار نیاید
 ۲۴ جان و جوانی مرا ز بهر تو بایست * بی تو کون هر دوم بکار نیاید

وله،

گر در دل من ندانی اندازه درد
ای دوست سرشک سرخ بین و رخ زرد
ور نیستی آگه که بن هجر چه کرد
بر خیز و بیا گرم پیرس از دم سرد

وله،

دوش از تو دلم شاد شد ای چشمه نوش
و امشب از غم فراقت آمد بخروش
چیزی که قیاس آن نشاید کردن
یا محنت امشب است یا راحت دوش

وله،

آن دل که کلید گنج هر شادی داشت * در هر کاری هزار استادی داشت
شد بنده تو بدان نمانست که او * هرگز روزی نشان آزادی داشت

رباعی،

چون صبر رمیده شد پیام تو چه سود
جان رفت ز پرسش و سلام تو چه سود
در آتش هجران تو ای جان جهان
دل سوخته شد وعده خام تو چه سود

رباعی

۲۰ گه کوز چو زلف دلستان تو منم * گه نیست شده همچو دهان تو منم
ای قد تو همچو تیر آخر روزی * بر من گذری کن که کمان تو منم

رباعی

از هجر تو گر بگوشمال تو درم * گوئی ز خیالت بوصول تو درم
بر من سپه هجر ترا دستی نیست * تا من بجایت خیال تو درم

رباعی

ای عشق پر آشوب گهام تو بسی * وی چهره یار عذر خواهم تو بسی
بر روز جوانی که سیه شد ز فراق * ای موی سپید من گهام تو بسی

رباعی

گفتم خونت بریزم ای بینائی * مانا که زبان بهر من نکشائی
آن خون زره دیک پالودم پاک * تا دست بخون چون منی نالائی
وله،

هر چند غم من از جفا کردن تست
خون من ازین حدیث در گردن تست
با این همه از مهر تو نزدیک ره
کاری که مهم ترست غم خوردن تست

وله،

تا از دل یکدگر خبر یافته ام * از کینه و مهر هر دو دل نافته ام
من در طلب رضا و او در پی خشم * انصاف بده که موی بشگافته ام

وله،

روزی بگلستان که خرامیدی مست
از زنگ رخ تو گل یفتاد ز دست
نظاره روه نو بود گل پیوست
گل را تو چنان خوشی که مارا گل هست

وله،

با درد شب دراز هم ساز منم * با سوخته دل ساخته هم راز منم
هر جانوری که در شب آواز دهد * با او بنیاز دل هم آواز منم

وله،

نام لب تو نقش نگین باید کرد * زیر قدمت دیک زمین باید کرد
گفتی که سر تو دارم از عالم و بس * ترسم که سر اندر سر این باید کرد

نگیزند عبرت هی این جماعت * چه از سر بریدن چه از کون دریدن

(۷۲) الاجل شهاب الدین ابو الحسن طلحه،

که در لطف طبع یگانه و در وفور هنر نادره زمانه باداد و فضایل
 قِدْوَه سَحَابانِ وایل ذات او بجز براعت بود اما موج آن بحر لالی معانی
 نفیس و قصر قدر او رشک اوج کیوان و برجیس خطه مرو بمکان او
 مفاخر و وفور فضل او بر اقران او ظاهر چون سمای سخن پروری از
 خورشید ذات سمائی خالی شد و آن یگانه بجزوار رحمت آفریدگار رفت
 ابو الحسن اورا مرثیّی گفت،
 قطعه

ز بهر آنکه نینم همی سمائی را

کنار من چو سمائی شد از ستاره اشک

۱۰

بُرف دریا ماند ز رنج فرقت او

کنار من که نه بینی درو کناره اشک

چو اشک من ز صفا رنگ لفظ او دارد

کنم ز بهر نسلی دل نظاره اشک

ز اشک چاره همی جویم و همی دالم

۱۵

که هم ز غایت بیچارگی است چاره اشک

و اشعار او آنچه قصاید و مقطعات است نادر و کم یابست اما اکثر نظم

او رباعیات بوده است و این رباعی چند از گفتار او در قلم آمد، رباعی

آن دل که بدی فارغ و ساکن پیوست * برخاست چو اندرو هوای تونشست

آن دست که بند چرخ را بکشادی * بند سر زلف تو بیک موی ببست

رباعی

گیرم که ز زلف حلقه‌ها بافته * و آنکه برخ چو ماه بر نافته

الماس لطافت از کجا یافته * کآن لعل چنان بجمیله بشگافته

۲۴

وله،

هر مهت باد فتح و فیروزی * قرخت باد جشن نوروزی
از همه خسروان ترا زبید * سرفرازی و عالم افروزی
چاکر روزگار تست ظفر * بنده عزم تست فیروزی
ای شب و روز برهوا و مراد * کرده پیروزی ایزدت روزی
تا بود روز و شب نتیجه چرخ * شاد بادی چنانک امروزی

قطعه

سپاهیان ز پی کوچ اگر به شانزده میخ * چهار نعل حمزه زدند بر مرکب
ز بهر راه فتوحی زدست بر میخی * چهار پاره محکم بشانزده کوب

قطعه

بچنان رقعۀ مرا خواجه * چه عجب گر شراب نفرستاد
عجب اینست کز نکبر و جمل * رقعۀ را هم جواب نفرستاد
نا نگوم که نان فرستی نیست * هم شراب و هم آب نفرستاد

قطعه

گر نهی نان نرم پیش حریفان * بردگران خوان ز نانِ گرم نداری
دید خیره روی که هیچ ندارم * ای زن تو کبر خواره شرم نداری
و امیر اجل شهاب الدین ادیب صابر این دو بیت بخدمت او فرستاد

ایات

فتوحی ز دیدار جان پرورت * فزون شد یکی جان تو در تم
اگر نه فتوحی توئی در جهان * چو روی تو دیدم فتوحی من
اثیر الدین فتوحی جواب گفت،

قطعه

زهی نظم و نثر تو کرده فزون * خرد در دماغ روان در تم
چو بشکیم از خدمت تو هی * تو صابر نه بل که صابر من

قطعه

هی پیش ازین اهل دیوان سلطان * گرفتند عبرت ز یک رخ دیدن

قطعه

ای مایه هنر ثقة الدین نجیب ملک
 آنی که چون کف تو بنیسان سحاب نیست
 چون نظم و نثر خلق تو پاک و لطیف و خوش
 دُرّ ثمین و آب گل و مشک ناب نیست
 تا گشت روز و شب ز تو بیدار بخت تو
 در چشم شور بخت عدوی تو خواب نیست
 مهبان بنده اند گروهی که در هنر
 نزد فلک سوال یکی را جواب نیست
 از شاعر و منجم خود ده زیادت اند
 راوی و مطرب و زبخی را حساب نیست
 بردند آب روی و شد از شرم هر یکی
 رویم پر آب دیده که در کیسه آب نیست
 خرجی که بود خواهد توزیع کرده اند
 بر نام خواجه پیش سبوی شراب نیست

قطعه

ایا راست گشته ز تو کار ملک * ز غم پشت بد خواه تو کوز باد
 ایا روز و شب مکتب رسم و راه * شب بد سگالانت بی روز باد
 مهر آمدی شرع را نیک خواه * ز بد خواه تو چرخ کین توز باد
 کسی را که با تو زند خون گمان * تن و روی او چون زه و توز باد
 هزار آفرین جهان آفرین * بر آن طلعت عالم افروز باد
 گو بزم کلك تو جان بخش باد * گو رزم تیر تو دل دوز باد
 می و آتش لطف و قهرت مدام * ولی ساز باد و عدو سوز باد
 بنوروز کردی نشاط شراب * همه روزگار تو نوروز باد

بفشانند زلف مشکین و انداخت باز پس
 یعنی که دانت چه بخاطر در آمدست
 ابن سُکر با که گویم کآن شکرین نگار
 حالی ز گُرد راه بر چاکر آمدست
 با من چه گفت گفت ره آورد مر ترا
 از من همه غم دل و درد سر آمدست
 گفتم چنین مگوی که دیدار تو مرا
 چون دل موافق و چو روان در خور آمدست
 گفتم که آمدست بتو نامهاء من
 گفتا بجان خسرو مشرق گر آمدست

غزل

یکدم بمراعات دله گرم نداری * يك ذره مرا رحمت و آرم نداری
 هر که که کم یاد ترا با نفس سرد * گوئی بفسوسم که دم گرم نداری
 از مصحف ندی و درشتی نه هانا * يك سوره بر آید که او آن نرم نداری
 ۱۰ من دوست ندارم که ترا دوست ندارم * تو شرم نداری که ز من شرم نداری
 و این چند قطعه از مقطعات غراء او تحریر افتاد در استحضار دوستی از
 سادات که مجمع سعادات بود این قطعه پرداخته است میگوید، قطعه

در چنین روزی پرستان را * گر صبح آرزو کند شاید
 سر بیرون شدن ندارد کس * ز آنک بر فی ز سرهی آید
 قدری از می شبانه هم باقیست * هست هم وجه آنچه در باید
 ۲۰ قبله پیش روی ساخته ایم * در رسید اینک و می آساید
 کس فرستاده ام باز و اسب * مطربی را که جان بینزاید
 ماححت شعر کی هی خواند * بدر دین ژاژ کی هی خاید
 هیچ ممکن بود که سید شرق * يك زمانک جمال فرماید

غزل

زلف را تاب هی باز دهی * تا دل سوختگان باز دهی
 باز ندهی یکی و صد ببری * بهر آن تاب کرو بازی
 آن هی خواهی که تا جان مرا * بکف غمزه غماز دهی
 ندهی هر دو سه ماهی یک بوس * و آن یکی نیز بصد ناز دهی
 طنز و افسوس بود هر وعده * که بدان نرگس طناز دهی
 هر شی تا بسحر ی نوشی * بزم را از رخ و لب ساز دهی
 از سر بند نوازی چه شود * گر مرا یک شی آواز دهی

غزل

ز روی تو نصیبی گر نیام * چه پنداری که روی از تو بنام
 بهر نا خوش دلی بر گردم از تو * چه خوش باشد که این فن باز یام
 مرا گوئی که آب از کار بردی * نبردم خود ز سر تیره است آم
 مکن شادی کر آن زلفین پر تاب * برد هر روز تا شب صبر و نام
 تمامست این که چشم نیم خوابت * ببندد هر شی تا روز خوام
 سوا لی دارم اندر باب امید * که خون شد دل ز بیم آن جوام
 مرا گوئی که خواهی کرد رحمت * برین با هی داری عذام

غزل

از عشق لشکر امروز از ره در آمدست
 وز عشق یار در دل من لشکر آمدست
 هر چند ره زدست به بینش کر آنچه رفت
 چون وجه ما نه خویر و خوشتر آمدست
 در چشم عاشق امروز آن دل فریب یار
 یا رب چگونه شاهد و چون دلبر آمدست
 بر عارضش چو دیدم سایه فگنده زلف
 در خاطر م گذشت که خطش بر آمدست

(۷۱) اثیر الدین شرف الحکماء الفتوحی المروزی،

اثیر فتوحی که آتش طبع او اثیرا بی اثر می گذاشت و ذکاء خاطر او
این ذکارا در افاضت نور مخطی می داشت نثر او مفتاح قُوح فتوح بود و
اشعار آبدار او مادّه رُوح رُوح، از معاریف و مشاهیر مَرُو بود جبال
فضل او راسخ و لطایف فکر او صحایف ذکرِ عنصری و معزّی را ناسخ و
نظم با نظام او در غایت ذوق و جزالت و نهایت رقت و سلاست و
این چند غزل که از روز جوانی و عهد کامرانی حکایت میکند اوراست،
میکوید غزل

باز کی گیرم اندر آغوش * تا کی آرم بچنگ چون دوش
هرگر آیا بخواب خواهم دید * یک شب دیگر اندر آغوش ۱۰
اینست عشرت که دوش بود مرا * بالب نوش بخش می نوشت
چون بدیدم بزیر حلقه زلف * حلقه گوش بر بناگوش
گشت یکبارگی دل ریشم * حلقه در گوش حلقه گوش
با شکسته دلم چه کرد همی * یا ربّ آن بر شکسته شب پوش
وله، غزل،

بر وعده مرا هر شب در بند روا داری
ای ماه چنین آخر تا چند روا داری
از سنگ دلی جانان بر جان و دلم هر شب
این واقعه پسندی وین بند روا داری
جورت که روان دارد بر عقل و دلم فرمان ۲۰
بر نا ببرد جانم هر چند روا داری
عشق تو که او با جان پیوند بقا دارد
گر بگسلد از جانم پیوند روا داری
مژگان جگر دوزت کشند فتوحی را
بی جرم چنونی را بکشند روا دارے ۲۵

دوست داری که مرا غصه دهی * ز آن بمن راه رها می نکنی
صد کرشمه بکنی در هر کام * و آن جز از رگم مرا می نکنی
تا بکی وعده دیدار دهی * چون بدان هیچ وفا می نکنی
می توانی که کنی وعده وفا * می ندانم که چرا می نکنی
با سمائی ز ستم هر چه کنی * جز بتعلیم سما می نکنی
ز آن سبب همچو سما هر حرکت * که کنی جز بیلا می نکنی
وله،

با که گویم راز چون محرم نماند * می زیم با درد چون مرهم نماند
توبه اولتر ز عشق شاهدان * در جهان چون شاهی هدم نماند
۱۰ دوستان رفتند و ز ایشان نزد ما * یادگاری بهترین جز غم نماند
یار معنی دار اگر نایاب شد * دوست دعوی دار آخر هم نماند
ماند بود اندر گل شادی نمی * اندرین ایام ما آن نم نماند
ای درینا کز جناء روزگار * هیچ عاقل را دلی خرم نماند
و این رباعی هم اوراست،
رباعی

۱۰ از کار من ای زمانه بکشای گره * تا بو که شود درد دلم يك دم به
زین بیش مرا بدست غم باز مک * چون افتادم ز پای دستی بر نه
وله،

از درد چشیدن و کشیدن خواری * جان جوید هر دی ز تن بیناری
ای کاش ببردی که مُردن بهتر * زین زیستن بصد هزاران خواری
وله،

نه یار شی بکوی من می آید * نه زو خبری بسوی من می آید
شرم آید بروی او آوردن * آنچه از غم او بروی من می آید
وله،

چون یار دلا میان بازار تو بست * گفتم که مگر دل همه در کار تو بست
۲۰ آن عشوه که در جهان ازو کس نخرید * آورد و بنرخ نیک در بار تو بست

بوسی نخرم ازو بچانی * دانم که سر عطا ندارد
زو بوسه بجان خرید باید * که بوسه کم بها ندارد
وله،

ای دل وفا ز خود جوی از یاری چه جوئی
نری ز برگ گل جوی از خاری چه جوئی
در عشق آن ستمگر آرام چون بخواهی
در چنگ شیر شرزه زهار می چه جوئی
چو هست تنگ باری در طبع او سرشته
هر ساعتی بخواهش زو باری چه جوئی
خوش بانگ از سرایش چون کن ترانی آمد
زو هر دی بزاری دیدار می چه جوئی
خون گشتی و ندیدی در کار او کشایش
آخر مرا نگوئی زین کار می چه جوئی
وله،

۱۵ ترا در دلبری دستی تمام است * مرا در عاشقی دردی مدامست
اگر از من بری صد جان حلالست * و گریبتو زم یک دم حرامست
بدم تو جهانی شد گرفتار * مرا بر گوی کاخر این چه دامست
هانا کاسمان و روزگاری * که جور و آفت تو بر دوامست
ز عشق تو که جاویدان بناد * بسوی دل پیام اندر پیامست
۲۰ سعادت بر سر کویت مقیست * مرا زان بر سر کویت مقامست
سمائی نشکد عهد تو هرگز * اگرچه از تو کارش بی نظامست
دریغا کز پی سود وضالت * هر آن سودا که بخت او جمله خامست
وله،

هه جز قصد جفا می نکنی * حاجتم هیچ روا می نکنی
۲۵ نکنی بر من بیچاره سلام * ورکنی جز بریای می نکنی

اندر هوس خاک سرکوی تو صد سال
چون زلف تو از باد پراگنده توان بود
با عشق خط و زلف تو حقّا که قلم وار
بر پای همه عمر سر افگنده توان بود
در مجلس از جان وز دل بی دهن و لب
چون جامی لعل همه خنده توان بود

(۷۰) الحکیم محمود ابن علی السّائی المروزی،

حکیم سائی که سیای فضل در جبین او مبین بود و سخن او عظیم محکم
و متین آسمان نثره را نثار نثر او میکرد و سلك منظوم ثریا را از رشک
۱۰ نظم او از همی کشاد و غرهاء آبدار او تاب در دل عشاقی می آورد
و نظم آبدار او آتش در دل ارباب صنعت می زد و شعر او چون زمرد
اصفر و یاقوت احمر عزیز و کم یابست این غزل از نتایج طبع اوست،
میگوید

دل از کار خود آنگه برگرفتم * که با تو عشق بازی در گرفتم
۱۰ از جان خویش دست آنگاه شستم * که مهرت را چو جان در برگرفتم
بسا شب کز تو گفتم رو بنام * چو روز آمد غمت از سر گرفتم
چو دانستم که با تو در نگیرد * حدیثم زود را در گرفتم
بباغ عشق شاخ وصل گشتم * و لیکن هجر ازو برتر گرفتم
مرا گفتمی دل از ما بر گرفتی * گرافست یَعْلَمُ الله گر گرفتم

وله،

معشوقه سر وفا ندارد * سرمایه بجز جفا ندارد
گر در نگری بروی زیباش * آن سرو روان روا ندارد
گویم سخنان عشق و پاسخ * جز توبه و جز دعا ندارد
فرخ رخ آن که هست عاشق * معشوقه پارسا ندارد

کرده از جفا دلم ویران * آشکارست این نه پنهانی
 گنج رنج تو در دل من به * که بود جاے گنج ویرانی
 می ندانی مرا که پیش کسان * نام من بر زبان چرا رانی
 می نخواهی مرا و طرفه تر آنک * نامه نا نیشته میخوانی
 سست پیمان چو تو نمیدانم * سخت جان تر ز من کرا دانی
 بر من و بر تو ختم شد گوئی * سخت جانی و سست پیمانی
 عارض من چو زر کی شاید * گر تو در عرض بوسه بستانی
 من چو در مدح شه دُر افشام * بر من از عارض زر افشانی
 شه حسن آنکه از جلالت یافت * تاج شاهی و تخت سلطانی
 ۱۰ و این غزل هم اوراست،

مهرت بدل و بجان دریغست * عشق تو باین و آن دریغست
 وصل تو بدان جهان توان یافت * کان ملک بدین جهان دریغست
 با کس همگو که نام تو چیست * کاین نام بهر زبان دریغست
 کس را کسر وفا مفرمای * کان طوق بهر میان دریغست
 ۱۵ قدر قدمت زمین چه داند * کان فخر با آسمان دریغست
 سروی تو و بوستان تو عقل * سروی که ببوستان دریغست
 مرغیست غمت دل آشیانش * مرغی که با آشیان دریغست
 در کوی وفاء تو بانصاف * یک غم بهزار جان دریغست
 خالد سگ نست غم بدو ده * هر چند با سخنوان دریغست
 و له،

۲۰

امروز چنانی که ترا بنده توان بود
 در وصل تو با دولت پاینده توان بود
 بی عقل بنور رخ تو راه توان یافت
 بی روح بیاد لب تو زندگ توان بود

۲۴

چون دست بر کشاد برین نظم فارسی
 طبعم بدست خویش بزد جان عنصری
 دشمنت درد میخورد از دست حادثات
 وز دست دوست تو می روشن هی خوری
 فرخنده باد عیدت و دستِ بدان بدور
 زین دست گاه ملکیت کین را تو در خوری
 تا ذکر دست موسی باقیست در جهان
 ی باش چون سلیان در دست سروری

غزل

در خواب از آن سمن بناگوش * تشریف خیال یافتم دوش
 بی آنکه ز من کشید زحمت * تا روز کشیدمش در آغوش
 که بوسه هی زدم بر آن چشم * که حلقه هی شدم در آن گوش
 شد محنت هجر او مرا خوش * شد زهر فراق او مرا نوش
 دوش از قبل خیال آن مه * مه غاشیهام کشید بر دوش
 حقا که حق خیال او نیز * هرگز نشود مرا فراموش

غزل

دوستا بر دلم نه تاوانی * که نکوتر ز ماه تابانی
 عشق را آیتست من آنم * حسن را غایتست تو آنی
 بوستانست عرض عارض تو * هه ریجانش راح روحانی
 مردی کن بردم چشمم * باز فرمای بوستان بانی
 يك غمت صد هزار جان ارزد * در دل من بوقت ارزانی
 جان بگیر و برابرم بنشین * که مرا تو برابر جانی
 گر فرستی خیال مهبانم * درهم آر برای مهبانی
 کنم از خون دل تکلف ی * کنم از دل چه چیز بریانی
 بنانی چو جان هی با کس * کر لطافت بجان هی مانی

شاهها بلاد کفر بدست شود خراب
 کاسلام را بنصرت هم دست حیدری
 دست هزار رستم بر تافتی که تو
 در تاب دست مردی سهراب دیگری
 ساغر بدست در چمن هو مُعْطِی
 خنجر بدست در صف هیما مظفری
 دستی بزد مخالف ملک که زد همی
 با تو بدست بازی لاف برابری
 يك کار نيك رفت بدست وی اينك او
 خود را بدست و بازو روزی بد اختری
 مَرِّج با عدوت بدو دست تیغ زد
 با طالع تو دست یکی کرد مشتری
 حصنی که می نیافت برو دست آسمان
 حق با تو بد بدست تو آمد که حق وری
 فالی زدم که دست تو پیش است زینهار
 کین فال را ز دست دگر فال نشمری
 يك مدح گوی نیست نهی دست از آنکه تو
 بر دست مال میدهی و مدح میخوری
 دست عنایت تو فلک بر سرم نهاد
 تا دست نازه کردم در مدح گستری
 شعرم بدست گیر و فرا خوانش سر بر سر
 وین دست بین که هست مرا در سخن وری
 در نظم نازیبان چو گرفتم قلم بدست
 بر دست بوسه داد مرا دست قادری

۵

۱۵

۲۰

۲۴

جان بدم و بندم خاك درت ز دست
هر چند باد دست بود مرد لشكري
عشقت بدست بازی سپین بر تو کرد
دست مرا چو سوزن زرین ز لاغری
یعنی زدست کارے هجر ستیزه کار
معلوم گرددست که بدین دست بنگری
دست من است و دامن تو زانك تو مرا
چون دست بوس شاه جهان روح پروری
سلطان دست گیر محمد که آمده است
خورشید پیش سایه دستش بچاگری
سیف الله دگر شد کز فر دست او
سینی بدست زاید او زر جعفری
درویشی خزانه ز دست جواد اوست
هم ز آن نجسته دست جهانرا توانگری
دستیست دست او را در کار بزم و رزم
برتر ز دستها که فرا دست او بری
ای تیغ او که فتح ز تو دست موزه ساخت
با رب بدست او چه درفشند پیکری
آمد عروس ملك بدست ظفر بروز
دادیش دست پیمان کردیش شوهری
ای کرده با مخالفتش [دست] در کمر
از دست برد خنجر او برده کیفرے
دریای طاعتش نزدی دست لا جرم
هم پای در گلی زد و هم دست بر سری

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

و این قصیده که از قلاید قصایدست او گفته است و در هر مصرع
دستی لازم داشته،
قصیده

ای دست برده از همه خوبان بدلبری
ناوردمت بدست و بماندم ز دل بری
کارم ز دست رفت چو بردی دلم تمام
دستی تمام داری در کار دلبره
ای در صف جمال زیر دست نیکوان
در حسن زیر دست تو هم حور و هم پری
بر خاسته بدست مراعات با تو من
از من تو شسته دست و نشسته بدلاوری
جانم بدست نست خوش آمد ترا ببر
دست خوش توام که ز جانم تو خوشتری
جانی نهاده بر کف دست از پی توام
دستم بسینه باز منه از سبک سری
هجر دراز دست تو در کوچه عاشقی
کوتاه کرد دست و دل من ز صابری
ماند این دل ضعیف ز هجرت بدست غم
دستی قویست هجر ترا در ستهگره
بر دست مانند بود مرا جان و دل و لیک
بر هر دوان نبود مرا دست قادری
بردی دل فگار یک دست برد عشق
جان ماند و دست خون شد و این هم توی بری
چون دست رس نماند مرا لشکری شدم
دنیا بدست نامد و دین رفت بر سری

یابد اورا نکال گرداند و امیر عمید فخر الدین را از آن حال علم بود و صورت حال بنزدیک او نمی توانست نبشت چه از سطوت قهر سلطان علاء الدین می اندیشید و مصادقت و دوستی باهمال رضا نمی داد بنزدیک او نامه نبشت مطلع آن نامه این که

هـ هـی الدنیا تقول بیل فیها * حذار حذار من بطشی و فتکی
فلا یغزک طول ابتسای * فقولی مضیک و الیل مبی
هـ الدنیا اشبهها بشهد * یسم و جیفه ملکت بیسک

انوری ازین بیت استدلال نمود که در ضمن آن ملاطفت ناگاهی هست و شهد آن لطف حال بزهر عقوبت مآل آلوده است، شفیعان انگشت تا ۱۰ ملک طوطی را از سر آن دور کردند و چون ملک علاء الدین را از آن حال معلوم شد رسولی دیگر فرستاد و گفت هزار سر گوسپند میدم اگر اورا بنزدیک من فرستی، ملک طوطی انوری را موکل کرد که ناکام ساخته باید شد و بغور رفت چه هزار گوسپند بمقابلۀ تو میدهد، انوری گفت ای ملک اسلام چون من مردی اورا بهزار سر گوسپند می ارزد پادشاه را ۱۵ برایگان نمی ارزد، بگذار تا باقی عمر در سلك خدم تو مغرط باشم و بدست بیان دُر مدایج در پای تو پاشم، ملک طوطی را خوش آمد اورا نگاه داشت و غرض از تقریر این حکایت لطف طبع فخر الدین بود که تمامت صورت حال را در دو بیت تفصیل کرد و اگرچه شعر دیگران بود فاما غرض او از ایراد آن بویا رسید و حسن عهد را رعایت کرد و ذات انوری که ۲۰ نور حدقه فضل و نور حدیقه هنر بود سالم ماند و اکنون طرفی از لطایف اشعار او در قلم آورده خواهد شد، در صفت حوض میگوید، قطعه

حوضی چو حوض کوثر و آبی درو خنک
همچون گلاب بر رخ رخشان حور عین
سیمین بران و حوروشان بر کنار حوض
چونانک در میان صدف لؤلؤ ثمین

وله، قطعه

بردم بكدوى نر بدو حاجت * انگشت نهاد پيش من بر سر
گفتا بكدوى خشك من گرهست * اندر همه باغ من كدوى تر
وله،

گویند كه چیست حاصل تو * اى بى حاصل ز زندگانی
گویم خطكى و بيتكى چند * از دولتهای این جهانی
خطی نه چنان چنین كه آید * شعری نه چنین چنانكه دانى
وله،

خواجه بو الفخ از كمال حرص و بخل * سیم حاصل میکند بى فایده
وز برای نان همى گوید زرش * رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً

(۶۹) الامیر العید العالم فخر الدین تاج الافاضل خالد بن الربیع

الملکى الطولانى،

از افاضل جهان و اعیان خراسان بود بکفایت و شهادت یگانه جهانی و
در فصاحت و بلاغت نشانه عالی، الفاظ بدیع او از سحر با طراوت تر
۱۰ و اشعار رفیع او از شهید با حلاوت تر شعرش را نثره بر دل نبشته
نثرش را شعری بدایره نهاده و میان او و اوحد الدهر انوری مکاتبات و
مشاعرانست و این يك بیت برهان این دعوی است كه وقتی اول
رسالتی را بدین موثق گردانید،
شعر

سَلَامٌ عَلَیْكَ انورى كَيْفَ حَالُكَ * مرا حال بى تو نه نيكست باری

۲۰ و گویند بسمع سلطان علاء الدین ملك الجبال رسانیدند كه انورى ترا
هجا گفته است و پای از حد خود فراتر نهاده و زبان بمطالب تو بر
كشاده بنزدك ملك طوطى نبشت تا آن بلبل بستان فصاحت را بخدمت
او فرستد و لطف مجاملت در میان آورد و چنان هی نمود كه اورا بجهت
۲۴ تعهد و نلتطف استدعا میکند و در ضمیر داشت كه چون بر وی دست

چو خدا این سه سگ گرسنه را حاشا کم
 باز کرد از سر من بندۀ عاجز بکرم
 غزل و مدح و هجا گویم یا رب زنهار
 بس که با نفس جفا کردم و بر عقل ستم
 انوری لاف زدن پیشۀ مردان نبود
 چون زدی باری تو مردانه نگه دار قدم
 گوشه گیر و سر راه نجافی بطلب
 که نه بس دیر سر آید بتو بر این دو سه دم
 وله، قطعه

اے سرّوری که کوکبه کبریات را
 کتر جنبه ابلق ایام سرکش است
 راء تو در نظام مهالك ز راستی
 تیری که جیب گنبد گردونش ترکش است
 امروز گر کشاد فلك بر ستام ابر
 پیگان بادرا گذر تیر آرش است
 وز برف ریزه گوشه هر کوه پاره
 تیغیست گوئی که بگوهر منقش است
 در حسب حال مطلع شعری گریده ام
 و آورده ام بصورت نضین و آن خوش است
 گویم هر آنکه چهره روزی چنین بدید
 خاصه کنون که طره شبها مشوش است
 بر خاطرش هر آئینه این بیت بگذرد
 کامروز روز باده و خرگاه و آتش است
 چندان بقات باد ز تأثیر نه سپهر
 کاندرا زمانه طبع چهار و جهت شش است

ای خداوندی که هرگز خدمتت کردن کشید
از ره جیش فلک در گردش افکند فغ
هم نکو خواهانت را دایم بروی تو نشاط
هر بد اندیشانت را دایم بکون من زخ
ساحت آفاق را اکنون که فراش سپهر
از حیران صدر گسترد از تموزان آب بخ
میوه‌ها سر در کشند از حدت گرما بشاخ
ماهیان بیرون فتند از شدت گرما بشخ
وحش را گردد زبان در کام چون پشت کشف
طیرا گردد نفس در حلق چون پای ملخ
اندربین گرما ز تخم هیچ سردی کدیه نیست
جز یکی کان نسبتی دارد بن یعنی که بخ
هم اوراست،

قطعه

دے مرا عاشقکی گفت غزل میگوئی
گفتم از مدح و هجا دست بیفشاندم هر
گفت چون گفتش آن حالت گمراهی بود
حالت رفته دگر باز نیاید ز عدم
غزل و مدح و هجا هر سه از آن میگفتم
که مرا شهوت و حرص و غضبی بود بهم
آن یکی شب همه شب در غم و اندیشه آن
که کند وصف لبی چون شکر و زلف بجز
و آن دگر روز همه روز در آن محنت و غم
که کجا از که و چون کسب کند بجز درم
و آن سه دیگر چو سگ خسته تسلّیش بدان
که زبونی بکف آرد که ازو آید کم

زین گروه آنک اهل انعامند * همه از نعمت تو جان دارند
 ز آن گروه آنچه اهل اقطاعند * همه از دست تو جهان دارند
 جود می گفت با کرم روزی * که کسانی که آن مکان دارند
 گر جهانداری بشرط کنند * چه نکوتر که بر چه سان دارند
 کرم از سوی تو اشارت کرد * که کریمان جهان چنان دارند
 کیسه پرداز بحر و کان کف نیست * که برو خرج جاودان دارند
 طاعت آموزانس و جان درنست * کش همه سر بر آستان دارند
 همه در مهر خازنت بادا * هرچه اضافت بچر و کان دارند
 همه با داغ طاعتت بادند * هر که نسبت بانس و جان دارند
 پای بر خاک هر زمین که نهی * منّی تا بآسمان دارند
 چون این قطعه بر خواندند صاحب اجلّ فرمود که هر که نسبت بانس
 و جان دارند چگونه راست آید هر زمین اشارت بیک زمین است و
 دارند عبارت از جمع این لفظ مناسب نیست، این قطعه در جواب آن
 نقض فرستاد،

۱۵ تو آن کریمی کر التفات خاطر تو
 نیاز تا بابد در نعیم و ناز افتد
 خرد سزای تو تا معنی بنظم آرد
 هزار سال در اندیشه دراز افتد
 ۲۰ بیست بیت مدیح تو در کرم بینی
 چنان فتد که باصلاح آن نیاز افتد
 عجب مدار که اندر نشیب عالم کون
 گهی نشیب فتد کار و گه فراز افتد
 ز حرص مدح تو باشد که از درخت سخن
 لطیفه مثلاً نیم پخته باز افتد
 ۳۰ و این قطعه بر دوستی فرستاد و از وی بچ اقتراح کرد،

آن نتواند نهاد و برین ایات اقتصار افتاد و از غرر مقطعات او
قطعه چند تحریر خواهد افتاد، این قطعه در وقتی که رایت دولت
سلطان سبخر تغمه الله برحمته بجانب طوس حرکت فرمود بوجه زیارت
مشهد امیر حکیم اوحد الدهرانشا کرد،
قطعه

ای خداوندی که کمتر بند در فرمان تو
آسمان ابلقست و روزگار آبنوس
گشته قدرت رایت گردون گردان پایمال
کرده رایت را لب خورشید رخشان دست بوس
خاک طوس از نعل یکران تو باشد پر هلال
آسمان هر ساعتی گوید که آوخی ای فسوس
کاشکی در ابتداء آفرینش کردگار
بند را فرموده بودی تا که بودی خاک طوس
و در حق صاحب اجل،
قطعه

صاحب دین و ملک بی تو مباد * کر جهان کار این و آن دارند
ز آنک این دو و دیعتند که خلق * از خدای خدایگان دارند
ملک و دین را زمان زمان تو باد * کآب رونق درین زمان دارند
نویی آن کس که زیر منت تست * تا که گویند کآن زبان دارند
امتی در وفاء خدمت تو * کمر عهد بر میان دارند
عالی در پناه نعمت تو * شکر شکر در دهان دارند
دامن عرصه ایست جاه ترا * این که این چار قهرمان دارند
گوشه طار نیست قدر ترا * این که این هفت پاسبان دارند
دوستان از توانگری کرم * خانه چون راه کهکشان دارند
دشمنان ترا کمر سخطست * فتنه در مغز استخوان دارند
ضبط عالم ز تیغ و کلک کنند * که اثرهء بی کران دارند
کلک فرزنانگان کار گزار * تیغ ترکان کاردان دارند

هست پیگان گل و خنجر برق از پی آن
تا بسازند کمین و بسگالند جدل
بر محیط فلک از هاله سپر سازد ماه
بر بسیط کُره از خوید زره پوشد تل
هر کرا فصلی دی از شغل نما عزلی داد
شعنه فصلی ربیعیش در آرد بعمل
میل اطفال نبات از جهت قوت و قوت
کرده يك دینه در اعلی و دگر در اسفل
هر نمازی دگری بر افق از قوس قزح
در گهی بیفی افراشته تا اوج زحل
بنثالی که پیچیزیش مثل نتوان کرد
جز بعالی در دستور جهان صدر اجل
آنک رایش دهد اجرام کواکب را نور
و آنکه کلکش کند اشکال حوادث را حل
نطق پیش قلمش لال بود چوین اخرس
عقل پیش نظرش کز نگردد چون احول
ای باجناس شرف در همه اطراف سمر
وی بانواع هنر در همه آفاق مثل
جز در آینه و آبت نتوان دید نظیر
جز در اندیشه و خوابت نتوان یافت بدل
نه خدائی و بود کف تو رزق مقدور
نه رسولی و بود نطق تو وحی منزل
هست با جود تو این همه عالم و تمامت
هست با عدل تو خالی همه گیتی ز خلل

۲۵ و تمامت قصاید او مصنوعست و مطبوع و هیچ کس انگشت بر یکی از

مشتري را از شرف دولت سرای طالعث
 چون کليم الله را خلوت سرای طور باد
 بر کنار بارگاهش در صف حُجَّابِ بار
 والی عقر کمر بر بسته چون زنبور باد
 زهره گر در مجلس بزمش نباشد بر بلی
 در میان اختران چون زاده طنبور باد
 منشئ کلک فلک در هر چه منشوری نبشت
 کلکش اندر عهد توفیق آن منشور باد
 گر وزیر آفتاب از خدمتش گردن کشد
 از جمالی کافتابش میدهد مهور باد
 شاعران از دشمن ممدوح چون ذکری کنند
 رسم را گویند کز قهر اجل مقهور باد
 بنه میگوید مبادش مرگ بل عمری دراز
 همچنین معزول این دار الغرور زور باد
 لیکن از جاه نو هر دم زیر بار غصه
 کاندران راحت شمارد مرگ را رنجور باد
 و این قصیده هم اوراست،

جرم خورشید چو از حوت در آید بجهل
 اشهب روز کند ارهم شب را ارجل
 سبزه چون دست بهم بر زند اندر صحرا
 لاله را پای بگل در شود اندر منهل
 کوه را از مدد سایه ابر و نم شب
 پُر ظرایف شود اطراف چه هامون و چه تل
 ساعد و ساق عروسان چمن را بینی
 همه بر بسته حلّی و همه پوشید حلّ

۵

۱۵

۲۰

۲۵

چنان مدان که تغافل نموده باشم از آن
 که بر نباهیِ حالم همین قصیدِ گواست
 یکی گاه بزرگست اگرچه عذری هست
 که گر بگویم گویند بر تو جاهِ دعاست
 و لیکن این بدنِ مردریک نیست چنان

که خدمت تو کند جان زار مانده کجاست
 سوالِ کی است درین حالتِ بغایت لطف
 گمان بنده چنانست کان نه نا زیباست
 ز غایت کرم تست یا ز خای من

که با گاه چنین منکر امید عطاست
 بدین دقیقه که راندم گمانِ گریه مبر
 به بنده گرچه گدائی شریعتِ شعراست
 سرم بظلّ عنایت پیوش بس شاید

که عمرهاست که در تف آفتاب عناست
 همیشه تا بجهان اندرون ز دورِ فلک
 شبست و روز و زین هر دو ظلمتست و ضیاست
 شبت همیشه ز اقبالِ روز روشن باد

که روز روشن اقبال تو شب اعداست
 و در قصیده میگوید در مدح صاحبِ اجل افتخار الدین ابو الفتح طاهر، نظم
 آفرین بر حضرت دستور بر دستور باد

جاودان چشم بد از جاه و جمالش دور باد
 آسمان از نیک و بد هر آیتی کمالاً کند
 شان آن بر افتضاء رای او مقصور باد
 از برای پاسبانِ قصر او یعنی رُحل
 در نه اقلیمِ فلک تا روز هر شب سور باد

ز اعتدال هوائی که دولت دارد
 جمادرا چو نبات اهتمام نشو و نماست
 کف جواد ترا دهر خواست گفت سخی
 سپهر گفت مخوانش سخی که جمله سخاست
 وجود خوف و رجا فرع خشم و حلم تواند
 که خشم و حلم تو اصل مزاج خوف و رضاست
 فلک ز جود تو سازد لطیفه‌اء وجود
 مگر که منبع جود تو مصدر اشیاست
 اگر فنا در هستی بگسل بر انداید
 ترا چه باک نه ذات تو مستعد فناست
 و گر بقا نبود در جهان ترا چه زیان
 بقا بذات تو باقی نه ذات تو ببقاست
 تبارک الله از آن آب سیر آتش فعل
 که با رکاب تو خاکست و با عنایت هواست
 بوقت رفتن و طی کردن مسالك ارض
 هواش فرغر و دریا سحاب و گه صحراست
 نشیب و بالا یکسان شمارد از پی آنک
 بکام او بجهان نه نشیب و نه بالا است
 جهان نوردی کامروزش ار بر انگیزی
 بعالمیت رساند که اندرو فرداست
 نه صاحب ملک از آرزوی خدمت تو
 دلمر قرین عذابست و دیده جنت بکاست
 ولیک آمدن نیست ممکن از پی آن
 که رفتن بسرین و نشستن بقفاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز روزگار خوشست این همه جز آنکه لیم
 ز دست بوس خداوند روزگار جداست
 خدایگان وزیران مشرق و مغرب
 که در وزارت صاحب شریعت وزراست
 سپهر فضل ابو الفتح طاهر آن صاحب
 که بر سپهر کمالش سپهر کم ز سُهاسِست
 زمانه ملکی کر مهر خاتمش در ملک
 هزار بند و کشاد و هزار برگ و نواست
 ز بار حاش در جرّم خالک استسلام
 ز تف قهرش در طبع آب استسفاست
 ز قهر اوست که تار سپهر با بودست
 ز عدل اوست که خار زمانه با خرماست
 قضاش گفت بدستت دهم زمام جهان
 زمانه گفت که او خود جهان مستوفاست
 ایسا سپهر نوالی که پیش صدق و سخا
 سخاء ابر دروغ و نواء رعد خطاست
 بدرگه نو فلک را گذر پیای ادب
 بجانب نو قضا را نظر بعین رضاست
 عیار قدر تو آن اوجها که بر گردون
 عیال دست تو آن ابرها که در دریاست
 ز شوق مجلس تست آن طرب که در زهراست
 ز مهر خدمت تست آن کمر که بر جوزاست
 بنان دست ترا موج بحر و آب سحاب
 نسیم امر ترا بال برق و پای صباست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بدست ما چو ازین حلّ و عقد چیزی نیست
 بعیش ناخوش و خوش گر رضا دهم سزاست
 که زیر گبذ خضرا چنان توان بودن
 که اقتضای قضاهاى گبذ خضراست
 چو در ولایت طبعم ازو گیرے نیست
 که بر طباع و مولید وائی ولاست
 کسی چه داند کین کوز پشت مینا رنگ
 چگونه مولع آزار مردم داناست
 نه هیچ عقل بر اشکالِ دَوْر او واقف
 نه هیچ دیده بر اسرارِ حُکْم او بیناست
 مرا ز گردش این چرخ آن شکایت نیست
 که شرح آن بهمه عمر ممکنست و رواست
 زمانه را خود اگر این جفاست بسیارست
 بجای من اگرش صد هزار گونه وفاست
 چو عزم خدمت آن بارگاه دید مرا
 که صحن و سقفش بیغاره زمین و سماست
 بدست حادثه بندی نهاد بر پام
 که همچو حادثه گاهی نهان و گه پیداست
 سبک بصورت و چو ناکران بقوّت طبع
 که پشت طاقتم از بار او همیشه دوناست
 نظر بجمله ز اعضا جدا نى کندش
 کراست بند بر اعضا که آن هم از اعضاست
 اگرچه دل هدف تیر محنتست و غمت
 و گرچه تن سپر تیغ آفتست و بلاست

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بارها از شرم رایت آسمان خورشید را
 زیر سیلابِ عرق در موج طوفان یافته
 پیش چوگان مرادت گوی گردانرا قضب
 بی تصرف سالها چون گوی میدان یافته
 کرده موزون حلّ و عقد آفرینش را قدر
 تا ز عدل شاملت معیار و میزان یافته
 مُنْهَیَانِ رُبْعِ مسکون ز آب روی عدل تو
 فتنه را پنجاه ساله نان در انبان یافته
 زلف وارش سرز تن ببرید جلّاد اجل
 بر دل هر کز خلافت خال عصیان یافته
 هم ز بیم طعمه تیغ تو جاسوس اجل
 مرگدرا در چشمه تیغ تو پنهان یافته
 نا توان گفتن هی با خسرو سیارگان
 کای ز کیوان پاسبان وز ماه دربان یافته
 باد یا رب خسرو سیاره از فوج حشم
 ای مَهْ مَجْزُوقِ چترت قدر کیوان یافته

قصیده

و این قصیده از غرر قصاید اوست،

اگر محوّل حال جهانیان نه قضاست
 چرا مجاری احوال بر خلاف رضاست
 بلی قضاست بهر نیک و بد عنان کش خلق
 بدان دلیل که تدبیرهای جمله خطاست
 هزار نقش بر آرد زمانه و نبود
 یکی چنانک در آئینه تصوّر ماست
 کسی ز چون و چرا دم همی نیارد زد
 که نقش بند حوادث برون ز چون و چراست

فضایل سخن سُخْرَ بیان او بود و مرکب فصاحت زیر ران او، در آخر
دَوَرِ سلطان جهان سِجَرِ تَغْمُکِ اللّٰه بر حمت شهرتی یافت و قصید که چند
بیت برهان فصاحتِ اوست در مدح او پرداخت، شعر

سیصد و سیزده پیغامبر مرسل بودند
که فرستاد بهر وقت یکی را یزدان
نام سلطان بعدد چون عدد ایشانست
پس بود قاعدهٔ نظم جهان چون ایشان
ور کسی گوید که مایان همه سِجَرِ نامیم
گویش فی فی چو منکم اولی الامر برخوان
زانکه منکر ز شما باشد از روی لغت
باز از روی حساب ار تو بخوانی سلطان

و معنی آنست که بحساب جمل سبن شست بود و نون پنجاه و جیم سه
و را دویست مجموع آن سیصد و سیزده باشد بر عدد انبیا و آفریدگار
تعالی فرموده است که أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ
اولو الامر را بآدمیان حواله فرموده بلفظ منکم یعنی آن اولو الامر از شما
باشد و میم چهل بود و نون پنجاه و کاف بیست و میم چهل و مجموع
این عدد صد و پنجاه بود و سلطان هم بحساب جمل صد و پنجاه بود و
این دقیقه دقیق است و خاطر او در بحر فکرت غواصی کرده است و این
ایات از قصیده ایست که میگوید، شعر

ای یزدان تا ابد ملک سلیمان یافته
هرچه جستی جز نظیر از فضل یزدان یافته
ملک از یادت جناب خطبه عالی داشته
دولت از نامت دهان سگّه خندان یافته
اخترانرا شوکت بر سمت طاعت رانده
آسمانرا همت در زیر فرمان یافته

آرزومندی من خدمت دیدار ترا
چون جنای فلک و محنت من بسیارست
تن من کر تو جدا ماند همه نزد خلق
چون جهان پیش دل و چشم تو بیقدارست
دل از فرقت تو تنگ چو چشم مورست
عیشم از دوری تو تلخ چو زهر مارست
بدل خواب و خرد در دل و در دیک من
شب و روز از غم و دیدار تو خون و خارست
گوشت از گوهر الفاظ تو محروم شدست
هیچو الفاظ تو چشمم همه گوهر بارست
گرچه یادم نکنی هیچ فراموش نه
که مرا بی تو به یاد تو فراوان کارست
روزگارت همه خوش بادا که بی دیدن یار
روزگار و سر و کارم همه نا هموارست

(۶۸) الامیر الاجل العید اوحد الدین محمد بن محمد الانوری،

انوری که از پرتو نور ضمیر او جهان فضایل منیر بود و شاگرد مکتب
فضایل او بخت جوان و رای پیر تیر بر آسمان در پیش طبع راست او
کمان بوده و از غایت ذکا چون تیر در سنبله و چون مشتری در سرطان،
۲. فضایل افاضل در پیش شمایل او قطری از بحری و نظیم ثریا [در پیش
نظم] و نثر او از سوره سطری، در علم منطقی عطار در پیش خدمت او
چون جوزا منطقۀ تعلم بستی و در هیأت افلاک افلاطون از او اقتباس
فوائد کردی، در حل اشکال اقلیدس از اقران و امثال خود در گذشته
۳. و در معرفت درج و دقائق نجوم از جهان بر سر آمده و با این انواع

گفتند که کرده نکوهش * آنرا که ستوده جهانست
و این فعل نه فعل این ضمیرست * و این قول نه قول این زبانست
این قصه کدام زن بردست * وین فعل کدام قلتیانست
هم اوراست در حق عمادی گوید،
قطعه

عمادی دی بنزدیک من آمد * نشستم ساعتی دی با عمادی
ز دیدار عمادی دی بدیدم * مراد دل بوقت بی مرادی
چه گوئی دید خواهد دیدن من * عاده کرده امروز مرادی
هم اوراست در مرثیه معشوق،
قطعه

دلبر بدان جهان شد تا بنگرد که هست
خوڑا برو بحسن برابر بدان جهان
رضوانش بار داشت ازیرا نبود حور
چون او بنفشه زلف و سمن بر بدان جهان
رنج و عذاب هر دو جهان بر دل منست
تا من بدین جهانم و دلبر بدان جهان

هم اوراست،
قطعه

دوات ای پسر آلت دولتست * بدو دولت تندر رام کن
چو خواهی که دولت کنی از دوات * الف را ز پیوند تا لام کن
دوات از قلمر نامداری گرفت * قلم گیر و نام از قلم وام کن
هم اوراست،
قطعه

پیوسته از خدای جهان واجب الوجود
دیدار حور خواهم بس در سجود خویش
گوئی که جود باز عدم شد که کس ننماید
کو تربیت کند چو منی را بحدود خویش
چون از وجود هیچ کس نیست راحتی
در رنج مانده ام همه روز از وجود خویش

قطعه

هم اوراست بدوست نویسد،

آرزومندی من خدمت دیدار ترا
چون جفای فلک و محنت من بسیارست
تن من کز تو جدا ماند همه نزد خلق
چون جهان پیش دل و چشم تو بیمدارست
دلم از فرقت تو تنگ چو چشم مورست
عیشم از دوری تو تلخ چو زهر مارست
بدل خواب و خرد در دل و در دیده من
شب و روز از غم و دیدار تو خون و خارست
گوشت از گوهر الفاظ تو محروم شدست
همچو الفاظ تو چشمم همه گوهر بارست
گرچه یادم نکنی هیچ فراموش نه
که مرا بی تو به یاد تو فراوان کارست
روزگار همه خوش بادا که بی دیدن یار
روزگار و سر و کارم همه نا هموارست

(۶۸) الامیر الاجل العید اوحد الدین محمد بن محمد الانوری،

انوری که از پرتو نور ضمیر او جهان فضایل منیر بود و شاگرد مکتب
فضایل او بخت جوان و رای پیر تیر بر آسمان در پیش طبع راست او
کمان بوده و از غایت ذکا چون تیر در سنبله و چون مشتری در سرطان،
۲. فضایل افاضل در پیش شمایل او قطری از بحری و نظیم ثریا [در پیش
نظم] و نثر او از سوره سطری، در علم منطق عطارد پیش خدمت او
چون جوزا منطقۀ تعلم بستی و در هیأت افلاک افلاطون ازو اقتباس
فوائد کردی، در حل اشکال اقلیدس از اقران و امثال خود در گذشته
۳. و در معرفت درج و دقایق نجوم از جهان بر سر آمده و با این انواع

گفتند که کرده نکوهش * آنرا که ستوده جهانست
و این فعل نه فعل این ضمیرست * و این قول نه قول این زبانست
این قصد کدام زن بردست * وین فعل کدام قلتیانست
هم اوراست در حق عمادی گوید،
قطعه

عمادی دی بتزدیک من آمد * نشستم ساعتی دی با عمادی
ز دیدار عمادی دی بدیدم * مراد دل بوقت بی مرادی
چه گوئی دید خواهد دیدن من * عمادے کرده امروز مرادی
هم اوراست در مرثیه معشوق،
قطعه

دلبر بدان جهان شد تا بنگرد که هست
حورا برو بحسن برابر بدان جهان
رضوانش بار داشت ازیرا نبود حور
چون او بنفشه زلف و سمن بر بدان جهان
رنج و عذاب هر دو جهان بر دل منست
تا من بدین جهانم و دلبر بدان جهان
۱۰

هم اوراست،
دوات ای پسر آلت دولست * بدو دولت تندر رام کن
چو خواهی که دولت کنی از دوات * الف را ز پیوند تا لام کن
دوات از قلمر نامداری گرفت * قلم گیر و نام از قلم وام کن
هم اوراست،
قطعه

پیوسته از خدای جهان واجب الوجود
دیدار حور خواهم بس در سجود خویش
گوئی که جود باز عدم شد که کس نماند
کو تربیت کند چو منی را بحد خویش
چون از وجود هیچ کس نیست راحتی
در رنج مانده ام همه روز از وجود خویش
۲۰

چو آب از آتش و روز از شب و حق از باطل
چو شادی از غم و نیک از بد و یقین از شک
از آنکه معتقد مرتضی و فاطمه ام
باعتماد بدید آید ابله از زیرک
ز روزگار بدردم ز دوستان محروم
چو مرتضی ز خلافت چو فاطمه ز فدک
ز بس که بی نمکی کرد با من این ایام
در آب دیدۀ سوزان گذاختم چو نمک

هم اوراست با شمالی عتاب کند،
قطعه

۱۰ ای شمالی گرم تو نستائی * چون منی نا ستوده کی ماند
گر تو آهنگ صیقلی نکنی * تیغ من نا زدوده کی ماند
گر اجل جان و زر کان ببرد * کِشت من نا دروده کی ماند
ابر گر پیش آفتاب آید * نور او نا نموده کی ماند
بد و نیک تو هر دوی شنوم * نیک و بد نا شنوده کی ماند
۱۰ در ترمذ امیری بود ظالم اخطی نام چندان آه آستن متظلمان بدین دور
آهنگ دخانی آسمان بر آمد که ملایکه بوکیدارای دعوات مظلومان بر
خاستند، روزی جشنی ساخته بود و آب آتش رنگ نوش میکرد، ناگاه
قدری از آن در حلق او جست و در گلولی او گرفت و هم از راه آب
بآتش رفت، شهاب الدین ادیب صابر میگوید،
قطعه

۲۰ روزی خوردن بدوزخ رفتی ای اخطی ز بزم
صد هزاران آفرین بر روزی خوردنت باد
نا تو رفتی عالی از رفتن تو زنده شد
گرچه اهل لعنتی رحمت برین مُردنت باد

و وقتی جماعتی از ظرفا در حق یکی هجوی گفتند و آن را برو بستند،
۲۰ چون بشنید بغایت برنجید و این سه بیت بفرستاد،
آیات

- بهمه وجه مسلم بهمه مجد مثل
 بهمه فضل مقدم بهمه علم علم
 مدح لفظش نبود جز همه مقصود سخن
 جود دستش نبود جز همه محسود درم
 حکمت و جود بدست و بدلش منسوبند
 بکه بکف عهد جودست و بدل گنج حکم
 بی کش هست همه دعوی همت مشکل
 بیدلش هست همه دعوی حکمت مبهم
 وقت عفو و گه خشمش بکف دشمن و دوست
 سم یعنی همه چون نوش بود نوش چوسم
 فلکی گشت بهمت ملکی گشت بخلق
 ملکش بنده خلق و فلکش تحت قدم
 نیست پیش قلمش طبع سخن گوی فصیح
 نیست وقت سخنش صائب و عنبی معجم
 ۱۰ و این قطعه که در سلاست و لطف بی نظیر است هم اوراست، قطعه
 ز حد گذشت و بغایت رسید و بپیر شد
 جنای آنجم و جور جهان و قصد فلک
 جفا و جور جهانرا یکیست میر و ملک
 دعا و قصد فلکرا یکیست دیو و ملک
 ۲۰ زمانه از همگان بر منست مستولی
 که نزد او همه حق منست مستهلك
 فسانه شد همه احوال من نبود و نبود
 فساد گشت همه عمر من بلی و بلك
 ز غیر خویش بشایستگی بدید آم
 بوقت تجربه گر بر زنند زر بمحک
 ۲۵

از طریق نور و رفعت گوئی اندر ذات تو
مختصر کرد آفتاب و آسمان را کردگار
روشن از ذهن تو گشته است آفتاب پر شعاع
زینت از بزم تو بردست آسمان پر نگار

قصیده

و هم او گوید درین قصیده الف بیت

قد من شد چو دو زلفِ یحییٰ دوست یحییٰ
دل من شد چو دو چشمِ دژم دوست دژم
عشقِ زلف و لبِ معشوق شکیم بستد
پیشه عشق همیشه نه چنین بود بغم
دل من وقف لب و چشم صنم گشت و سزید
کیست کو دل نکند وقف لب و چشم صنم
چشم من چون خط و زلفینش به بندند به بند
عز و ذل و بد و نیک و عمل و عزل بهم
لب و غمزه بهمه نوش همی بخشد و نیش
من بدین عیش و نعب بیش همی بینم و کم
سبب هو و غم زلف و لبش گشت که دید
مشک و می کو سبب هو شد و موجب غم
سخنش هست بتلخی سبب وحشت دل
دهنش هست بتنگی سبب دهشت دم
زلف مشکینش بدل جستن من موصوفست
چون دل معتمد ملک بتوفیق و هم
بدو زلفش همه خوبی و کثی و خوشی است
به نگین بود همه مملکت و دولت جم
قطب فضل و فلک دولت و مجموع علوم
قبله همت و حلم و لطف و جود و کرم

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

حرمت و صبرم بهردی ز آن لب و قامت چنانک
 حرمتِ یاقوتِ رُمّانی و سروِ جویبار
 در فراق سرو تو چون خیزران گشتم نحیف
 وز غم یاقوت تو چون زر شدم زرد و نزار
 یکرمان ای سرو سیمین با قدح پیش من آی
 نامی از عکس لب یاقوت گردد آبدار
 لاله زیر سروبن چون جام یاقوتین شکست
 باده یاقوت رنگ و جام یاقوتین بیار
 ناز دست سرو سیهین میخورد یاقوت رنگ
 صدر عالی سید شرق آفتاب افتخار
 آفتابی کآسمانش در ایادی زبردست
 آسمانی کآفتابش در معانی پیشکار
 رویش چون آفتاب این ز خوف اضطراب
 هبتش چون آسمان فارغ ز بیم اضطراب
 آسمان از عزم او گردد هی گرد زمین
 آفتاب از حزم او تابد هی بر روزگار
 ز آن کند تاثیر طبع آفتاب و آسمان
 سنگ را یاقوت سرخ و خاک را زر عیار
 ای معالی را چنان چون آسمان را آفتاب
 وی مکارم را چنان چون بوستان را نو بهار
 آسمان مجد و فضیلت اختران بی عدد
 آفتاب جود و بذلت ذرّهای بیشمار
 گوئی از راه منیر و نسبت ولاء نست
 آفتاب و آسمان را نور و رفعت مستعار

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

نیغت براه مرگت دلیست خصم را
واندر جهان ری نمود جز چنین دلیل

هم اوراست در مدح مجد الدین رئیس خراسان در هر یقی از غزل سرو
و یاقوت لازم دارد و در هر یقی از مدح آفتاب و آسمان ، قصیده

سرو سیمینی و سیمین سرو را یاقوت بار
جزع من بی سرو و بی یاقوت تو یاقوت بار
گر نه قوت از دیده یاقوت بار من گرفت
پس چرا آورد سیمین سرو تو یاقوت بار
سرو و یاقوت چو قوت از دیده من یافتند
چون مرا ندی بدان سرو و بدان یاقوت بار
دورئ امسال من از وصل آن بالا و لب
طعنه زد چشمم هی بر سرو و بر یاقوت پار
منت از من دار کز قد و لب تو گشته اند
هم بقامت هم بقیمت سرو و هم یاقوت خوار
خوار چون داری مرا کز عشق سیمین سرو تو
کرده ام با زرّ جهره اشک چون یاقوت یار
در خیال سایه سرو تو با این چشم و دل
بیگزندم ز آب و آتش در صفت یاقوت بار
چون بقدت سرو خوانم سرو دارد از [تو شرم]
چون لبّت وقت صفت میدارد از یاقوت عار
خوش بخند از نیکوئی کز عشق بالا و لبّت
جزع من گرید هی بر سرو و بر یاقوت زار
نیست با تیارِ قدت سرو را در باغ صبر
نیست با عشق لبّت یاقوت را در کان قرار

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ناهید پیش طلعت تو کی دهد فروغ
 خورشید پیش صورت تو کج بود جمیل
 از بار رنج هجر تو قدّم شده چو نال
 وز زخم دست عشق تو خدّم شد چو نیل
 آخر بلطف تربیت شاه روزگار
 یابد شفا ز اندوه و غم این دل علیل
 خورشید خسروان ملک انسر که ذات او
 در علم چون علی شد و در عقل چون عقیل
 قدر فلک بجنب معالی او حقیر
 مال جهان به پیش ایادی او قلیل
 نه همچو رای او بضیا اختر مضمی
 نه همچو عزم او بضیا خنجر صقیل
 رستم بوقت کوشش با او بود جبان
 حاتم بگاه بخشش پیشش بود بخیل
 حسّاد او به بند نوائب شده اسیر
 اعدای او بتیغ حوادث شده قتیل
 در صحن بیشه زهره شیران شود تباه
 چون رخس او بعرضه میدان زند صهیل
 ای طبع تو بکشف دقائق شده ضمین
 ای کف تو برزق خلائق شده کفیل
 در گرد ملک جاه تو حصنی شده حصین
 بر فرق خصم عدل تو ظلی شده ظلیل
 اسلام در حمایت تو یافته پناه
 اقبال بر ستاره تو ساخته مقیل

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز بی آنکه مرا داشت همه حرمت حق
 شصت و سه سال مرا داشت بر آخر سلطان
 بتو بخشید مرا گر نپسندیم همی
 اسپ دیگر طلب از آخر سلطان جهان
 پادشاهی که کمروار سلیمان اورا
 هست چون آدمیان دیو و پری در فرمان
 جوهری زرگر مداح ملوک و سلطان
 هست پیوسته ثناگوی وی و مدحت خوان
 در نشاط و طرب و نعت و ناز و دولت
 باد گیتی براد دل او جاویدان

(۶۷) الاجل الافضل شهاب الدین شرف الادباء صابر بن اسمعیل

الترمذی رحمه الله علی قبره،

ادبی ادیب و فاضلی است شاه سپاه بلاغت و امیر سریر براءت و ارباب
 هنر و فضل بتقدم او اعتراف نموده و از دریای فضایل او اعتراف
 کرده و انوری اورا پیش از خویش داشته است و خود را کم از او گفته
 در آن قطعه که میگوید

چون سنائی هستم آخر گزنه همچون صابرم،
 و از قلاید قصاید او آنست که در مدح علاء الدین انسر بن محمد بن
 ملکشاه سقی الله ثراه گفته است،
 قصیده

ای روی تو چو خلد و لب تو چو سلسیل
 بر خلد و سلسیل تو جان و دلم سیل
 در طاعت هوای تو آمد دلم از آنک
 از طاعتت یافتن خلد و سلسیل

در عرب بودم بچند عدیل مجوم
 کر همه اسپان بگرید مرا و نغان
 گفت بچند مرا داشت جنبه فرعون
 گفت بچند مرا داشت بر آخر هامان
 یاد دارم که چو یوسف بعزیزی بشست
 سوی مصر آمد یعقوب نبی از کنعان
 یاد دارم که عیثان شد در دشت حران
 همه جا دشت شد آراسته و آبادان
 لوطرا دیدم در مانده بشارستانی
 چون دعا کرد نگون گشت همه شارستان
 یاد دارم که یکی رکرم شد از درهائی
 بزمنی که نخواند جز آنرا رکزمان
 بدل رخس مرا روستم و زال بحرب
 بُرد در حربگه دیو سپید و آکوان
 برد با خویشان آنگه که همخواست شدن
 از پی کین سیاوش بسوی ترکستان
 برد با خویشتم سوی عجم بیژن و گبو
 کر پی خوک همرفت بسوی ارمان
 در مثلثها دیدم ثعبان بنجه باز
 مشتری را و زحل هردو بهم کرده قران
 این درایات چو بر خار مغلل بگذشت
 عالی خورم و خوش گشت سراسر بر آن
 همه بودند ز من کمتر بسیار بحر
 حاکم و کسر کس سزد رو بحکمت لقمان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

سرطان وار بيلك پهلو در راه رود
 كه همه دست شد و پاى بسان سرطان
 در سر آيد چو رسد بر شكش زخم ركاب
 بشنيد بدم آنكه چو كشي باز عنان
 نه چو اسپان دگر در خور زينست و لگام
 چون خران آمد در خورد فسار و پالان
 نزد او رستم با زين و لگام و افسار
 گفت اے بى حق و بيمرمت پير نادان
 من ز تو پيرترم حرمت حقر بشناس
 كه ز بيمرمتى افتاده اندر حرمان
 مى نه بينى كه ز پيرى و ضعيفى گشتست
 پشت من خسته و تن كاسته و سرگردان
 مر ترا شرم نيابد كه نشينى بر من
 گاه ناورد كنى بر من و گاه جولان
 گفت من مركب طهمورث بودم ز نخست
 كوهى شد بينا كردن مَرُو شَهْجَان
 گفت با نوح نبى بوده ام اندر كشتى
 بگه آنكه جهان گشت خراب از طوفان
 ياد دارم كه فريدون بر ملك ابرج را
 پادشا كرد و بدو داد سراسر گهان
 سلم را ديدم در روم كه نبشت بملك
 تور را ديدم بر تخت شهبى در توران
 گفت بچند بدم دست كش اسكندر
 گفت بچند بدم بارگى نوشروان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ایا از نامداران مِه چنانك از آہا زمزم
و یا از کامرانان به چنانك از چوہا چندن
من از گوہر فروشام نیم بد اصل و بد گوہر
یگانه گشته در ہر علم و ماهر گشته در ہر فن
چو جئی زان نہان باشم کہ در فضلم چو ابن الجن
چو محجن جنتہ زان باشم کہ در شعرم ابو الخجن
الا تا باز بر تہو کشاید دست بر صحرا
الا تا یوز بر آہو بہ بندد راہ بر مکمن
امل بادا بفر تو در غم بستہ بر ناصح
اجل بادا بامر تو کمین بکشادہ بر دشمن
بران طرز آمد این شعرم کہ استاد سخن گوید
الایا پردہ تاری بہ پیش چشمہ روشن

و از مشاہیر قصاید او این قصیدہ ایست کہ در آن صفت اسب لاغر
میکند و در آن معنی غلو عظیم کردہ است و سخت لطیف و مطبوع گفته،

قصیدہ

۱۵

دے مرا آخر سالار خداوند جهان
داد اسپ کہ ز پیرست بفریاد و فغان
سفته زن اسپ کہ از شانہ او در رفتن
ہر زمان آید در گوش دگرگون دستان
راست مانند یکی اشتر باریک و حزین
از سر شانہ برون آمدہ اورا کوهان
پشتش از گوشت تہی گشتہ بسان تابوت
شکر از کاه در آگنہ بسان گہ دان
پوست بینیش پر از چین چو دم آہنگر
اُست چون دیگش ازین پای بران پالرزان

۲۰

۲۵

سفا موضع کفش دارد چو در دریا گهر ماوی
 خرد معدن دلش دارد چو اندر کوه زر معدن
 اگر دیوست بد خواهش بکین اوست چون رستم
 و گر خوگست بد گویش بقهر اوست چون بیژن
 چو ایمان در دل کافر نبوده در دهانش لا
 چو کفران بر لب مومن نرفته بر زبانش کن
 نه هر میری چنو باشد نه هر یغی بود کنان
 نه هر شاخی چنو خیزد نه هر خزی بود آذکن
 نه هر کرم آرد ابریشم نه از هر خاك خیزد زر
 نه در هر فی بود شکر نه در هر خار باشد من
 نباشد دور از دولت چو تف از ماه شهر یور
 نگرده زو جدا نصرت چو باران از مه بهمن
 ایا در حزم چون نوذر ایا در عزم چون کسری
 ایا در بزم چون دارا ایا در رزم چون بهمن
 بزودی زادن کودك ز بهر گفتن مدحت
 نباشد هفت ماه افزون زن مداحت آبستن
 وفای نست شایسته چو نعمت نزد دون و خیر
 هوای نست بایسته چو دولت نزد مرد و زن
 ز تو دارد دل و دست و زبان و گردن هر کس
 مجال مهر و ساز کشت و لفظ شکر و بار من
 چو طوطی رنگ می بر لب چو شاهین نقش بر سینه
 چو هدهد تاج بر تارك چو قمری طوق بر گردن
 صدف مانند گردد جان ز مدح تو پر از لؤلؤ
 هدف کردار گردد دل ز کین تو پر از روزن

بسیم و زر به پیرائی نگار باغ را زیور
 بلعل و دُر بیارائی عروس باغ را گردن
 بخون آلوده خنجرها هی خاری رخ لاله
 بسیم اندوده پیگانهها هی سُنّی دل سوسن
 نمائی در دل نسرین برنگ معصفر کجید
 بر آری از دهان گل بلون زعفران ارزن
 چو برگردے بگرد راغ و بر صحرا زنی خیمه
 چو آری لشکر اندر باغ و برگردی به پیرامن
 شکوفه برگ گل از گل دمد شاخ سمن برشخ
 بروید سوسن از خارا بر آید نرگس از آهن
 تو سازه مهرجویانرا هی در بوستان مجلس
 تو سازی ماه رویانرا هی در گلستان گلشن
 بخور خوش هی سوزد بخار تو بهر خانه
 عروس کش هی زاید سرشک تو بهر برزن
 ز تو مشک ختن گردد هی ارزان بهر مأوی
 ز تو دُرّ عدن گردد هی کاسد بهر معدن
 گهی نالی چو دین داران ز بیم شاه دین گستر
 گهی گری چو بدخواهان ز تیغ شاه شیر اوژن
 ملک تاج ملوک عصر فرّخ زاد فرّخ پی
 که بخشد نعمت قارون و دارد قوّت قارن
 خداوندی که شد خاشع مر اورا چرخ گردن کش
 عدو بندی که شد خاضع مر اورا عالم تَوَسَن
 چنان نازد ز امن او ولی کز خلد حور العین
 چنان پیچد ز بیم او عدو کز نبع آهرمن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

چو ریزد آبت از مژگان بدوزی دامن خفتان
 چو بینی آتش اندر دل بدری پیش پیراهن
 کنی در آستین مرجان نهی در بادبان لولو
 بیاری بربر از عنبر کنی دامن تر از لادن
 ستانی آستین از خوید و مالی بر شقایق بر
 شگافی بادبان بر بید و سائی بر سمن دامن
 بتازی اسپ در میدان بزخم نعل به جهانند
 ز دود تیره اسپ تو ز خال آتش روشن
 ز پهلوی شبه هر دم برون آری هی مرجان
 ز روی قیر هر ساعت کنی پیدا هی روین
 کشف یابد ز دَرِ تو علا بر کوه بالاور
 صدف سازد ز اشکِ تو گهر در موج بحر افکن
 گهی از دیدگان ریزی هی لولو چو بالونه
 گهی از چشمها بیزی هی مرجان چو پرویزن
 ز تبت کاروان آری شوی در دشت مشک افشان
 ز شُشتر قافله گیری شوی در کوه دیبا فن
 گه از برگ گل سوری کنی بر بوستان نوی
 گه از شاخ گل خیری کنی در گلستان خرمن
 به خنجر بر سر گردون شگافی گوشه مغفر
 بناوک بر تن دریا بُسَنی عیمه جوشن
 گهی از دیدگان بیغم بیاری چون زلیخا نم
 گهی از باد چون مرمر شوی بی شوی آبستن
 چرا باشد لبت خندان اگر بی بهری از شادے
 چرا چشمت بود گریان اگر بیزاری از شیون

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز لاله زمین پر ز لعل سمن * ز ژاله هوا پر ز سیم حلال
 بِحَاكِ حَبَابًا عَلَى قَهْوَةٍ * عَلَى صَفْحَةِ الْوَرْدِ قَطْرُ الْطَلَالِ
 بخوبی ز انواع گلهای نو * زمین با بهشت برین شد همال
 وَ أَكْنَافَهَا أَشْرَفَتْ بِالشَّنَا * وَ اطْرَافُهَا أَشْرَفَتْ بِاللَّالِ
 کون خواست باید ی از ساقی * سمن ساق و شکر لب و مشک خال
 فَمَا زَالَ تُسَبِّ قُلُوبُ الْوَرَى * وَ مَا زَالَ تُصَبِّ قُلُوبُ الرِّجَالِ
 بجمد چو جیم و دهان چو میم * بابروی چون نون و زلف چو دال
 لَبْنٍ جَارٍ فِي الْحُسْنِ أَفْصَى الْهَدَى * لَقَدْ جَارَ فِي الظُّلُمِ حَدَّ الْكَمَالِ
 نباشد ز جان شخص آنرا خراب * که با وی بود یکدم اورا وصال
 بَيْضُ أَشْتِیَافٍ إِلَى قُرْبِهِ * دُمُوعِ كَجْدَى مَلِكِ الْجِبَالِ

(۶۶) الحکیم ابو المحامد محمود بن عمر الجوهری الصایغ الهروی،

حکیم جوهری که در پیش بنان او جوهر چون عرض کم بقا بودی و
 لؤلؤ لالا در مقابله صحایف اشعار چون شبه اندک بها هم در علم صیانت
 و هم در صناعت بلاغت استاد و هم در معرفت جواهر کامل و نقود
 ۱۰ فضایل را نقاد و از مقدمان ارباب صنعت بودست و در عهد امیر
 فرخ زاد که از آل ناصر ممتاز بود به کمال دولت و جلال فطنت دولتها
 دید و شنیدم که وقتی میان او و وزیر عهد نقاری بدید آمد حکیم
 جوهری این جوهر یگانه را در سلک بیان کشید و بخدمت او فرستاد،
 بزرگا گر خطائی آمد از من * مگیر از من و گر باشد بزرگ آن
 ۲۰ خطای بندگان باید بهر حال * که تا پیدا شود عفو بزرگان
 و این قصیده که از اُمّهات قصاید ویست و در مطلع آن صفت ابر کند
 دلیلی واضح است بر کمال تقدّم او، گوید

قصیده

الایا جزع گون خرمن بگج گوهر آبستن

ز نور پاک داری دل ز دود تار داری تن

إِذَا مَا عَلَاهُ الْحَبَابُ الْتَفَى * عَفِيقُ مُذَابٍ وَ دُرُّ نُؤَامِ
 منه بر زمان و جهان دل که نیست * زمان را قرار و جهان را مقام
 فَمَا لَبِثَ بَرَقَ سَرَى فِي الدَّجَى * وَ مَا مَكَثَ طَيْفٌ يَرَى فِي النَّهَامِ
 مخور تا توفای غم روزگار * هی خور بشادی می لعل فام
 وَ ثُمَّ نَسْتَبِطُ عَيْشَنَا سَاعَةً * لِنُتَرِّبَ الْغَوَانِي وَ شُرْبِ الْمُدَامِ
 بخاضه که دم ساز و هم راز ماست * بتی خوش زبان و مهبی خوش خرام
 جَمِيلُ الْمُتَحَنِّ طَرِيُّ الصَّبِي * مَلِجُ التَّنَنِي رَقِيقُ الْقَوَامِ
 دو جزاره دارد چو مشک سیاه * دو رخساره دارد چو ماه تمام
 وَ خَصَّرَ كَهْلِي بِقَاسِي الصَّدَى * وَ طَرَفَ كَحْسِي بِعَالِي السَّفَامِ
 برخ ماه تابان بلب لعل ناب * بقدر سرو نازان ببر سیم خاخر
 فَالْمُحَاطَةُ دَاعِيَاتُ الْهَوَى * وَ الْقَاطَةُ بَاعِنَاتُ الْغَرَامِ
 کند صیدِ دلهای مارا هی * که از خال دانه که از زلف دام
 الْإِمَامَ الْفَتَاوَى لِحَاكِمِ الْهَوَى * عَلَى رَغَمِ أَنْفِ الْعَالَى الْإِمَامِ
 گهی حال آباد کرده خراب * گهی نفس آزاده کرده غلام
 أَلَمْ يَأْنِ أَنْ أَسْتَفِيدَ الْغَنَى * بِحُجُوبِ الْفَيَافَى وَ قَطْعِ الْإِكَامِ
 نیم رحل بر بختیان عریق * بتگ چون شمال و بتن چون شهم
 نَوَاجٍ إِذَا أَرْقَلْتُ أَوْسَدْتُ * سَبَقَنَ النُّعَايَ وَ فُتِنَ النُّعَامِ
 چو اذر بنبندی چو تندر ببانگ * چو اختر به نبزی چو صرصر بگام
 قَالَتِي لَدَى الصُّبْحِ أَنْفَالَهَا * بِسَابِ الْأَمِيرِ الْأَجَلِ الْهَمَامِ
 ملّیع

۲۰ و هم اوراست

لَقَدْ رَاحَتِ الرُّوْضَ رُجُ الشَّمَالِ * وَ زَرَّتْ عَلَيْهِ قَبِيصَ الْجَمَالِ
 چمن را سمن کرده گوهر نگار * هوارا صبا داده عنبر مثال
 كَانَ الْعَفِيقُ الْتَى وَشِمَتْ * مَحِيَاهُ أَبَدِي الْحِمَا بِالتَّلَالِ
 رخ دلستان نیست بارند اشک * برو چشم عشاق شوریده حال
 فَفَاحَتْ أَرْجِحًا بَطُونُ الرُّبَى * وَ لَاحَتْ أَجِيجًا مُتُونُ الرِّمَالِ
 ۲۵

که بر رخ تو از کف نوی بود نشان
 گه بر لب تو از دمر عیسی بود اثر
 این عین زندگانی و آن اصل روشنی
 چون رای خوب و لفظ خوش صدر نامور

هم اوراست

ای از بنفشه ساخته برگل مثالها * بر آفتاب کرده ز عنبر هلالها
 باشد دلر چو حلقهٔ میم از غان تو * تا حلقهای زلف تو ماند بدالها
 یاقوت تو ز معجزه دارد دلیلها * هاروت تو ز شعوده دارد مثالها
 گه ساحران ز چشم تو سازند سحرها * گه دلبران ز روی تو آرند فالها
 ۱۰ هر روز بامداد ز بهر مرا نهی * از مشک سوده بر سمن تازه خالها
 نارد بعاشقی و بخوبی چو ما دو تن * گردون بهرها و زمانه بسالها
 در فخر و عزت نفس خود گوید

آنم که برده ام عَلمِ عَلم در جهان * از گوشهٔ نریا تا مرکز نری
 با عقل من نباشد مریخرا توان * با فضل من نباشد خورشیدرا ذکا
 ۱۵ شاهان همی کنند بنظم من افتخار * حبران همی کنند بفضل من اقتدا
 حالست هبتم بهمه وقت چون فلک * صافیست نظم من بهمه وقت چون هوا
 بر هبتم منست سخنهای من دلیل * بر نظم من بس است معانی من گویا
 و ادیب عبد الواسع ذو البلاغین بود بر نظم تازی قادر بود و در
 شعر پارسی ماهر همهٔ فضلا بر تقدّم او يك زبان بودند اما او در نظم
 ۲۰ دو زبان بود و چند ملبع گفته است ایراده آمد تا قدرت او بر هر دو
 زبان معلوم شود،

أَيَا قُرَّةَ الْعَيْنِ هَاتِ الْبَدَامَ * فَمَا الْغَيْشُ إِلَّا السُّرُورُ الْبَدَامَ
 شرایب که از غایت صنّوس * نه بینی چو بر کف نهی جز حسام
 إِذَا فَاحَ طَيْبًا أَرَاكَ الْحَشَى * وَ إِن لَّاحَ لَيْلًا أَرَاكَ الظَّلَامَ
 ۲۵ کند شخص پیچاره را زورمند * کند طبع غنّواره را شادکام

آفتاب اندر ازل همسایه رای تو بود
 ز آن هی گیرد ازو روی زمین یکسر ضیا
 پیش حلم تو چو طبع تو سبک باشد زمین
 پیش طبع تو چو حلم تو گران باشد هوا
 ملک را رای تو چون شبرا طلوع مشتری
 خصم را عزم تو چون مهرا بنان مصطفی
 همت والای تو چون رفعت ذات الحبک
 طلعت زیبای تو با زینت شمس الصفا
 نیست جز رسم تو عقد مکرمت را واسطه
 نیست جز سعی تو چشم ملکوت را تویا
 کرد نعل مرکبت را در هوا روح الامین
 چون بگردون بر شود گوید بر غبت مرحبا

و این غزل که مزاج نسیم شمال دارد از مهبّ فضل و افضال او متبسم
 شده است و این شکوفه در بستان قریحت او متبسم گشته و اکثر آن مرصع
 ۱۵ است و موازنه،

ای خواب من ربوده ز یاقوت پر شکر
 وی تاب من فزوده ز هاروت دل شکر
 خیزد بگاه غمزه ز هاروت تو بلا
 ریزد بگاه بوسه ز یاقوت تو شکر
 در دهر نیست از تو دل افروزتر نگار
 در شهر نیست از تو جگر سوزتر پسر
 تا کرده ام بلاله سیراب تو نگاه
 تا کرده ام بنرگس پر خواب تو نظر
 گاهی چو لاله ام ز وصالت شکفته روی
 گاهی چو نرگس ز فراق فکده سر

ایا شامل تو بر معائی تو گواه * و با فضایل تو بر معائی تو دلیل
 ز طلعت تو شگفته شود روان دژم * ز مدحت تو کشاده شود زبان کلیل
 نکرد غایت جاه ترا گمان معلوم * نکرد آیت عزّ ترا خرد تاویل
 زمانه صدر بزرگ ترا نهد تعظیم * ستاره قدر بلند ترا کند تحویل
 شهاب رای ترا آسمان فخر مسیر * سحابِ جود ترا بوستان فضل مسیل
 کند ز تیر تو پیوسته مارکرزه خروش * کند ز تیغ تو همواره شیر شرزه عویل
 ز همت تو بروید ز خار خشک سمن * بدولت تو برآید ز سنگ سخت نخیل
 بدانگهی که جهان از غریو کوس نبرد * چنان شود که هم آواز صور اسرافیل
 قضا نشاند یاقوت بر کرانه سیم * اجل فشاند چو شنگرف در میانه نیل
 ۱۰ شود بگونه دریای خون زمین و درو * نهنگ وار بجنبند نیزه‌ها طویل
 غبار ابر نمای و سوار سیل نهیب * حسام برق فروغ و ستور رعد صهیل
 چو عقل در سر مردان گریه گرز مقرّ * چو دم در دل گردان گرفته تیغ مقیل
 بخون تازه شود چهره مجرّه خضیب * بگرد تیره شود دیده ستاره کحیل
 بیسته رخ میان و کشاده تیر دهان * بقصد جان مبارز بحرص خون قتیل
 ۱۵ برید خلق یکی در مصاف زخم خفیف * شکسته فرق یکی در نبرد گرز ثقیل
 ز هیبت تو روانه‌ها دشمنان از تن * بزینهار گریزند نزد عزرائیل
 کند بچشم ظفر ضربت حسام تو آن * که کرد جامه یوسف بچشم اسرائیل
 هم او گوید در مدح صاحب، قصیده

ای قلم در دست تو چون در کف موسی عصا
 وی کرم در طبع تو چون در دم عیسی دعا
 این فزاید دوستان را گاه الفت زندگی
 و آن نماید دشمنان را گاه وحشت ازدها
 صاحب ری از حشم زبید ترا وقت هنر
 حاتم طی از خدمت بیند ترا وقت سخا

ز روز عید نشانست طرفه نیست که هست
 بقدر چو عین و بصورت چو یا بشکل چو دال
 تبارک الله از آن طرفه صورتی که وراست
 ز لاجورد بساط و ز کهربا سربال
 گمان بری که فلک هست طشت فیروزه
 فگند بر تن آن از زر کشیده خلال
 فتاد گوئی بر فرش نیلگون گه رقص
 ز ساقی لعبت رقاصه نیمه خلخال
 چنانکه گیری در زر حقه نعل ستور
 چنانکه مالی شنگرف در سرون غزال
 بر آن مثال که بی جهد ناچرخ زرین
 بینگند بهجرای سبز روز قتال
 چو ماهی بدن اندوده در غدیر کبود
 بدر بچسته و آورده سر سوی دنبال
 چگونه رونق محراب گشت ازو باطل
 که دارد از خم محراب شکل او مثال
 نشاط و نزهت و شادی پرستان زوشت
 اگرچه لاغر و زرد و دوتاست چون ابدال
 چو جام زرین آمد پدید در وقتی
 که می خورند خلاق بیچاره مالا مال
 بر آن امید که چون روز عید جشن کند
 بدان شراب خورد صاحب ستوده خصال
 نصیر دین و عزیز دول که اورا هست
 فلک مطیع و جهان بنده و زمانه عیال

چنان شود سخن من که در معانی او
 بخیبرگی گذرد طبع جادوی محال
 و گر بخدمت آن صدر آفتاب آیین
 بکام دل رسم و رسته گردم از احوال
 ز فرّ دولت شاه از برای خدمت من
 قلاده بر نهد از ماه نو ملک بقدرال
 همیشه تا نشود عود بید و مرجان مشک
 همیشه تا نشود مشک عود و عود سفال
 بشادکاهی بنشین بین مخالفرا
 بدلم مرگ مقید بداغ ننگ شکال
 ز آب تیغ تو آتش گرفت جان عدو
 ز موج دست تو گوهر فشانده ابر نوال

(۶۵) الامام الهام بدیع الزمان تاج الافاضل عبد الواسع الحلی الادیب،

جلی که جبل فضل و هنر بود و بر آسمان بزرگی اختر انور ادیبی بود
 ۱۰ کامل و ارببی فاضل عرصه فضل او را وسعتی تمام بود از آن عبد
 الواسع نام بود و فناء فصاحت او فساحتی داشت و بنان بیان او سماحتی
 و گفته‌ها او همه در ناسفته است هیچ کس بدان منوال نسج فضلی نتوانست
 بافت و هیچ سوار میدان بیان گرد جواد قریحت او شتافت و اتفاقت
 که این قصیده که گفته است

۲۰ که دارد چون تو معشوقی نگار و چابک و دلبر،
 کس از فضلا نقدی چنین بیعار قریحت نسجید است و در خاطر هیچ
 فصیح مثل این نگجید و در مطلع این قصیده صفت هلال عید میکند، شعر
 ز عید داد خبر خلق را طلوع هلال
 ۲۴ باخر رمضان و باول شوال

ایا شهی که ز جدّ تو شیر شاد روان
 ز دست خویش بدنجان برون کند چنگال
 اگر بدولت محمود می پدید آمد
 ز طبع عنصری آن شعرهای سحر مثال
 مرا بفرّ تو باید که در ترازوی نظر
 خواطر شعرا کمر بود ز یک مثال
 بمدحت تو سخنها چایک اندیشم
 نه طبع ایشان زر بود و آن من صلصال
 اگر ز خاطر من ابر قطره بر دارد
 بجای گل سر طوطی برون دمد ز نهال
 فغان من هم زین شاعران خیره سخن
 غریب بحر جهالت ز طبع تیره خیال
 و لیکن ارچه چنین است هم پدید بود
 حسک ز لؤلؤ مکنون و روبه از دیبال
 فریب تشنگی این قوم را بر آورده
 ز آفتاب تخیل بصد سراب محال
 گیاه سبز و زمرد برنگ هم باشند
 ولیک زین بنگین دان کشند و زان بحوال
 خدایگانا طبع لطیف خواهد شعر
 لطیف زود پذیرد تغیر احوال
 چو مشتری بدرفشد گه فزونی عز
 چو خال تیره نماید بگاه زشتی حال
 خدایگان اگر این چند بیت پسندد
 مرا بیباغ طرب شاخ سرو گردد نال

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز ضربت تو الف وار قد دشمن تو
 دو نیمه گردد و باز او فتد چو صورت دال
 پس از نبرد تو مر خستگان تیغ ترا
 بجای خون رود الماس زیره از قیقال
 چو گرم گردد از آشوب جنگ مرکب تو
 بجای خوی ز مسامش برون جهد پروبال
 ستاره در روش چرخ خون کند بخروش
 زمین بتارک ماهی فرو برد بنعال
 مخالفت ننهد تیغ آبدار از دست
 و گرچه تیغ شود بر مخالف تو و بال
 گهان برد که اگر اشک او کی گیرد
 ز آب تیغ کنند چشم خویش مالا مال
 بروز حرب محوف کنی بیک فرسنگ
 بنیزه در زره تنگ حلقه نقطه حال
 سپهر چنبری از خدمت تو جوید نام
 سعود مشتری از چهره نو گیرد فال
 هزار دریا در یک سخاوت تو ضمین
 هزار گردون در یک کفایت تو عیال
 ز همت تو کم از نقطه ایست جرم فلک
 ز سیرت تو کم از ذره ایست کل کمال
 هزار جای فزون گشت عنصری که ملک
 بروز جنگ به از خان و قیصر و جیپال
 بدولت پدران تو صد هزار ملک
 نگون شدند چو جیپال و خان بروز قتال

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

مگر که در ازل ای شاه حکم رزق و اجل
 نگین تیغ ترا داد ایزد متعال
 گر ازدها برود بر طریق لشکر تو
 نهان کند ز نهیب تو مهره در دنیال
 دو روی تیغ تو اندر دو چشم دشمن تو
 دهان کشاده نماید نهنگ مرگ خیال
 بران گهی که چو دریا یلان آهن پوش
 برون شوند خروشان همال پیش همال
 پلنگ و شیر بچینند بر هلال علم
 تن از نسج یابی و جان ز باد شمال
 ز بهر کین زره تنگ حلقه در پوشند
 بجای پوست در ارحام مادران اطفال
 مبارزان و یلان چون ستارگان فلک
 همی کنند بدریای خون درون اذیال
 صدف ز بیم یلان در جهد بکام نهنگ
 ز رنگ خون چو یواقیت سرخ کرده آل
 زمین چو پشت کشف پر ز عیبه و جوشن
 هوا چو قوس قزح پر علامت ابطال
 هوا چو پیکر الماس گردد از شمشیر
 زمین چو پیکر مفلوج گردد از زلزال
 شجاعت تو اگر تیر در کمان راند
 چو خار پشت سر اندر کشد بتیر نصال
 بروز جنگ یک میل چشم دشمن تو
 ز عکس خنجر تو بترکد چو بسته سفال

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز نور تابش خورشید لعل فامر شود
 سرون آهوی دشتی چو آتش خلتال
 چو گرم گردد آب از هوای آتش طبع
 پشیزه نمر شود بر مسام ماهی وال
 گمان بری که برفتن سموم آتش زخم
 ز زخم شاه کند بر زمانه استعجال
 گریده شمس دول شهریار کھف ام
 طغانشه ابن محمد سپهر مجد و جلال
 ستوده ملکان آنکه خواندش گردون
 خدایگان عجم شهریار خوب خصال
 ز گنج او بسوی زایران درگه او
 چو مور بر گذر خاک راه پوید مال
 ز جود دست وی اندر نگین خاتم او
 همی کشاده شود چشمهء آب زلال
 هلال شکل ز نعل سمند او گیرد
 ازین سبب ز خسوف اینست شکل هلال
 ستاره لفظش خوانند و آسمان مرکب
 بگاه قول و معانی بروز جنگ و جدال
 فرو گرفتن و بیرون گذاشتن عجبت
 ستاره از سر کلک آسمان بتاب دوال
 ایا شهی که بهنگام کین رسول اجل
 ز خنجر تو برد روز نامه آجال
 شدست قابض ارواح تیغ هندئ نو
 چنانک نقش نگین تو مقصد آمال

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

مگر که شاه ز بهر نگین و خاتم خویش
 بدست همت عالی بدو کند آهنگ
 اگرچه خاتم ملک سپهر سخن ترا
 ستاره فلکی به بود ز باره سنگ
 مکن شها که گر این مایه او بدست آرد
 بر آفتاب کند پرده های گردون تنگ
 همیشه تا نرود بر سپهر چشمه آب
 همیشه تا نبود چون ستاره چوب زرنگ
 موافق تو کند در سعود ناز و طرب
 مخالف تو کند در غمان غریب و غرنگ

و این قصیده که از مطلع تا مقطع بدرّ تشبیهات و غرر اوصاف
 حلیست و از معایب و نقایص خالی از نتایج آن طبع بدیع و همت
 عالیست، میگوید،
 قصیده

ز نور قبه زرین دایره مثال
 زمین نفته فرو پوشد آتشین سربال
 فروغ چتر سپهری بیک درخشیدن
 بسنگ زلزله اندر زند بگاه زوال
 درر چولاله شود لعل در دهان صدف
 چو آب موج زند در مسام جبال
 بر بخت برگ گل مشکبوی پروین شکل
 چو شکل پروین بر آسمان کشید اشکال
 ز خوید سبز نگرده هی سرین گوزن
 ز لاله سرخ نگرده هی سرون غزال
 طیور گاه پریدن ز قوت خورشید
 هی کنند بمنقار آتش از پر و بال

خدنگ را بکمان در مکش که گاه کشاد
 زمین ندارد در خورد سیر او فرسنگ
 چنان رود که ز آسیب فضل خون آلود
 کند کناره گردون چو نارگون نارنگ
 هزار لشکر داری که هر یکی زیشان
 فزون ترند ز دیو سپید و از هوشنگ
 زمانه سیرت و دریا نهیب و چرخ توان
 سهیل رایت و مه چتر و مشتری فرهنگ
 بزخم رخ ستاره سنان آتش زخم
 بچهر دیو دلیر اندر افگند آژنگ
 بیک اشارت تو در زمان کشاده شود
 ز هند تا بعراق وز روم تا کیرنگ
 توئی که ناز مخالف کنی بکینه نیاز
 توئی که شهد معادی کنی بنیزه شرنگ
 سنان خصم ترا گر ستاره وصف کم
 ستاره در روش آسمان بر آرد زنگ
 صدف چو بیند تیغ نهنگ وار ترا
 فرو رود گهر از حلق او بکام نهنگ
 برآن امل که ز اوداج دشمنت روزی
 شود چو گوهر تیغ تو ارغوانی رنگ
 شهاب را بکمان بر نهی چو جوبه تیر
 سپهر را بچنان در کشتی بخلقه تنگ
 زمان زمان بفلک بر سپهر مرجان جرم
 ز سیر و از حرکت حمل باز دارد جنگ

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

زمین ز زخم صبا شد نگارخانه چمن
 چمن ز شاخ سمن شد بهارخانه گنگ
 شگفت لاله تو گوئی هی که عرضه کند
 بزیر سایه ربات سرخ لشکر زنگ
 بزخم نا زده برق از مسام سنگ سیاه
 هی فشاند خون چون ستان شاه بچنگ
 گرین شمس دول شهریار کھف ام
 طغان شه ابن محمد طبایع فرهنگ
 رکاب مرکب او بر کرانه خورشید
 زبان نیزه او در دهان هفت اورنگ
 سخاوت و هم و حلم و طبع روشن او
 ز چرخ و انجم و دریا و کوه دارد ننگ
 ز رشک زین پلنگش ز چرخ بدر منیر
 سیاه و زرد نماید هی چو موی پلنگ
 نماید از دل شاه و بقا و همت او
 زمانه کوتاه و افلاک خرد و دریا تنگ
 هلاک دشمن او را ز هند و ز بلغار
 شکج و افعی روید بجای رخ و خدنگ
 بدان سبب که ورا بندگان ز چین آرند
 بشبه مردم روید بجد چین شترنگ
 ایبا ز گوشه ناج تو چرخ جسته علو
 و یا ز پایه تخت تو خاک برده درنگ
 توئی که پیش تو شیر زیان چنان باشد
 که پیش شیر زیان دست بسته روبه لنگ

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

تا ارغوان نثار بود خالک نو بهار
تا زعفران نثار بود باد مهرگان
افزون ز روزگار ملک شادمان زیاد
در نعمت ستوده و در دولت جوان
و این قصیده از قلاید قصاید ویست،

ز روی دریا این ابر آسمان آهنگ

کشید رایت پروین نمای بر خرچنگ

مشعبد آمد پروین او که از دل کوه

چو وهم مرد مشعبد هی نماید رنگ

سپهر رنگین زو گشت کوه سیم اندود

ستاره وار روان در سپهر رنگین رنگ

سحاب گوئی دُر منضدست بکیل

شمال گوئی عود مثلث است بتنگ

شگفت شاخ سمن کرد بوستان گوئی

هی بر آرد در ثمن سر از ارننگ

دهان ابر بهاری هی فشانند دُر

گلوی مرغ نگارین هی نوازند چنگ

ز شاخهء سمن مرغکان باغ پرست

بلغن باریدی وار بر کشند آهنگ

دهان لاله تو گوئی گهی که نوش کد

بروی سبزه زنگار گون نیید چو زنگ

چو ابر فندق سیمین بر آبدان ریزد

بر آرد از دل پیروزه شکل سیمین رنگ

مشعبدیست که بر خورد مهرهای رخام

بچشمای بلورین هی کند نیرنگ

بیرون فگنده نیزه خطی ز روے دست
 و اندر کشیده کُره ختلی بزیر ران
 پیدا شود ز چهره دشمن بچند میل
 بر گوهر بلارک تو گنج شایگان
 پیکان بقبضه در کشد از بهر جنگ تو
 در روی زه خدنگ برون پرد از کمان
 ای اختر سخا که بسیر نوال خویش
 هر روز بر سپهر تفاخر کنی قران
 دشمن چو بحر آتش بیند جهان ز تو
 در موج او نهنگ سر تیغ جان ستان
 آب حیات خورد سنان عدو تو
 کش هر که خورد زنده بماندست جاودان
 ای خسروی که از کف راد تو زابرت
 بر صد هزار گنج فزونست قهرمان
 ریح ترا یقین خلیست روز جنگ
 کر آتش سنان تو ناید بدو زبان
 گر چشمه ز گوهر تیغ تو بر کشند
 صد جان زنگ خورده برون پرد از میان
 فردوس را بمجلس تو سرزنش کند
 آنها که در سرای تو بودند میهمان
 من بنده از زمانه نژند زمانه ام
 ارجو که گردم از هم شاه شادمان
 بیرون نکرد خواهم نا عمر من بود
 مهرت ز جان مدیج ز دل خامه از بنان

٥

١٠

٥

٢٠

٢٤

گر طبع جود شکل مکان گیر داری
 جود ترا هزار فلک بایدی مکان
 بر کان زر ز دست تو گر صورتی کنند
 زر نقش مهر گردد و بیرون جهد ز کان
 بر سگه گر نگار کنی شکل دست تو
 بر زر رقم شود که بخشید رایگان
 از حرص آنکه خواسته بخشی بخواستن
 خواهی که موی بر تن سایل شود زبان
 هرچه آن گمان بری تو قضا هم بدان رود
 گوشت ز کیمیا قضا کرده گمان
 ز آن پایدار مانده ستاره که روز جنگ
 از عکس خنجر تو نیاید هی نشان
 در خاک هند رخ ز بیم سنان تو
 بگذاخت شاخ شاخ و لقب کرد حیزران
 روزی که آب و آتش خیزد ز رخ و تیغ
 بیجاده روید از سر پیروزه گون سنان
 در باد زخم ژاله زند ابر هندوی
 بر درع لاله کارد و بر جوشن ارغوان
 از هیبت استخوان مبارز چنان شود
 کر خوردنش های کند قصد زعفران
 از نیزه‌ها رخ دگر عالمی کنند
 در دامن ستاره بر افعی و افعوان
 مالک کشان کشان سوی دوزخ کشد نگون
 آنرا که زخم تیغ تو باز افگد ستان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

با حلم او زمین گران چون هوا سبک
 با طبع او هوا سبک چون زمین گران
 یاقوت ناب در کف او گشته آفتاب
 میناء سبز بر سر او گشته سایه بان
 بر کف نهاد لعل مئی کر خیال او
 اندیشه لاله زار شود دیده گلستان
 از مشک و لعل شعری و پروین کند بدید
 شعری برنگ بسد و پروین برنگ بان
 گر بگذرد پری بشب اندر شعاع او
 از چشم آدمی نتواند شدن نهان
 ساقی ز نور عککش گوئی سیاه و شست
 آتش پناه ساخته از بهر امتحان
 خوش بوی تر ز عنبر و رنگین تر از عقیق
 روشن تر از ستاره و صافی تر از روان
 جای چو بجز زرف کرو بد گذر کند
 عشا بزخم شه پر و کشتی بیادبان
 شاهان چنان مئی بچین جام کرده نوش
 از دست سیم ساقی بقی نوش نا روان
 از صوت شعر خوان سر افلاک پر خروش
 وز زخم رود زن دل می رنج پر فغان
 ای خسروی که نام ترا بندگی کند
 در حد روم قیصر و در خاک ترک خان
 از پای همت تو هی نابد آفتاب
 وز دست حشمت تو هی گردد آسمان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

و آن قصر کو پیکر انجر لقا درو
 پهنای خاک دارد و بالای آسمان
 ز آسیب چنبر فلک اندر فراز او
 بر کنگره خمیده رود مرد پاسبان
 از صحن باغ کنگره را چو بنگره
 ز آن هر یکی خیال خیالی کند عیان
 گوئی که خورد بچه سیمغ بی عدد
 بر کرده اند نیزه منقار ز آشیان
 و آن گردش مزمل زرین شگفت را
 آبی بروشنی چو روان اندرو روان
 پیروزه همچو سیم کشیده فرو رود
 از گوشه مزمل زرین در آبدان
 گوئی ز زر بخته هی سیم بفگند
 ثعبان سیم پیکر پیروزه استخوان
 باغی بدین نشانی و حوضی بدین صفت
 پاکیزه تر ر کوش و خرم تر از جنان
 جمشیدوار شاه نشسته میان باغ
 در بسته آدمی و پری پیش او میان
 شمس دول ستوده ایام فخر ملک
 تیغ خلیفه سابه اسلام شه طغان
 در پیش او نشسته و بر پای صف زده
 شاهان کار دیده و گردان کار دان
 دوران خود سپرده نفرمان او سپهر
 و اشکال خویش دیده بتوقع او جهان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

وز ماه و مشتریست همه خاک پر نگار
 نور عجیب صورت و شکل بدیع سان
 فی فی که ماه و مشتری از وی ربوده‌اند
 در روشنی فزونی و در نیکویی توان
 گوئی که بوستان بهشت بر زمین
 رضوان بهاء و مشتری آگنده بوستان
 مرجان عود سوز درو شاخ نسترن
 مینای مشک ساس درو برگ ضمیران
 باد اندرو پریده ز پهناء آبسکون
 ابر اندرو گذشته ز بالای قبروان
 در دست باد عنبر سارای بی قیاس
 در چشم ابر لؤلؤ شہوار بی کران
 از سیم خاک برگ بر آورده نسترن
 با زر پخته گونه بدل کرده اخوان
 زلف بنفشه عنبر این سوده در شکر
 رخسار لاله لؤلؤ آن کرده در دهان
 در زیر سرو نغمه کبکان رود زن
 بر شاخ بید نعره مرغان شعر خوان
 نسرین و ارغوان ز سر لشکر سمن
 بر آسمان کشیده علم‌های پرنیان
 آن آب نیل گون معکس گمان بری
 مالیک کرنه ایست ز پیروز بهرمان
 از دانش و ز جان اثری فی درو و لیک
 از نیکویی چو دانش و از روشنی چو جان

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

زمین پیکر از یکدگر بگسلاند * بروز نبرد تو ز آهنگ لشکر
 ز خنجر کنی جامه زندگانی * اگر نام خود بر نگاری بخنجر
 پلنگ از نهیب سنان بخواهد * بجواشگری پُر و بال از کیوتر
 بنام خلاف تو گر گل نشانی * سنان جگر دوز و خنجر دهد بر
 ۵ فری زان هابون براق شهبانسه * که با آب و آتش پیوید برابر
 بهنگام تیزی و هنگام کندی * سبکت ز کشتی گران تر ز لنگر
 بچشم و بموی و بسم و سُرین گه * چو جزع و چو مشک و چو بولاد و مبر
 بآب اندرون همچو لؤلؤ بیضا * بآتش درون همچو باقوت احمر
 بر افراز او شاه هنگام هیجا * چو بر کوه خارا ز بولاد عرعر
 ۱۰ ایبا شهریاری که کوه سیه را * بشنبی پیکان بولاد پیکر
 درین بزم شاهانه و رسم شاهان * بنور می لعل بفروز ساغر
 می گیر شاها که از بوی و رنگش * شود دیکه و مغز پر مشک و گوهر
 بلطف روان و بنور ستاره * ببوی گلاب و برنگ معصفر
 بروشنی لعل خوش بوی خوش روی * ز فترخ وزیر خردمند بر خور
 ۱۵ وزیری که اورا وزارت مهیا * وزیرے که اورا جلالت مستخر
 وزیری که جان سخن راست دانش * وزیری که شخص سخن راست جوهر
 وزیری که پرداخت جائی بپای * به از قصر کسری و ایوان فیصر
 بدل ناصح ملک و پپروز دولت * بجان بنده شاه فرخنده اختر
 ایبا شهریاری کجا نیغ عدلت * ز گیتی برآید دست ستمگر
 ۲۰ بمان اندرین دولت و ملک چندان * کجا آب حیوان بر آید ز اخگر
 فلک را بجز بنده خویش مشناس * زمین جز بکام دل خویش مسپر
 و هم اوراست در صفت باغ،

گوئی که ماه و مشتری از جرم آسمان
 تحویل کرده اند بیاغ خدایگان

نگویم که عین بهشت لیکن * بهشت اندر سرای مكدّر
 بر افراز او چنبر چرخ گردان * سر پاسان را بساید بچنبر
 ز بس نغزکاری چو باغ سلیمان * ز بس استواری چو سدّ سکندر
 تصاویر او دهشت طبع مانی * تنائیل او حسرت جان آذر
 همه سایه و صورت و شخص ایوان * در آن برکه لاجوردین مصوّر
 تو گوئی مگر جامر کجسروستی * منقش درو شکل هر هفت کشور
 سر کنگره گرد دیوار باغش * بساید هی پیکر اندر دو پیکر
 گوزنان بالیده شاخند گوئی * بر آمخته زخمرا يك بدیگر
 نپرّد مگر صحن اورا بسالی * مهندس باندیشه عنقا بشپیر
 ۱۰ مزین درو صفّهای مربّع * منقش درو شمسهای مدوّر
 بصفّه درون پیکر پیل جنگی * بشسه درون صورت شاه سرور
 خداوند گنج و خداوند دولت * خداوند شمشیر و دیهم و افسر
 بشمشیر او باز بست گیتی * عرض باز بستست لا بد بجوهر
 باندیشه اندر نگجد مدیجش * که مدحش تمام است و اندیشه ابر
 ۱۰ اگر از باختر بر کشد تیغ هندے * رسد موج خون در زمان تا بخاور
 بتشریف ملکت درون عین معنی * بتصرف دولت درون لفظ مصدر
 کسی کو ندیدست مر ناوکش را * در آتش مرکب ندیدست صرصر
 ایّا شهریاری که با همت تو * ز اعراض زایل شمارند محور
 ز تف سنان تو نا زاده دشمن * چو سیاه بگریزد از ناف مادر
 ۲۰ کسی کز سنان تو جان داده باشد * ز بیم سنان تو نآید بمحشر
 اگر آب تیغ تو در رفتن آید * درو هفت دریا بود هفت فرغر
 چو نام تو خاطب ز منبر بخواند * سخن گوی گردد ز قرّ تو منبر
 شعاع درفش تو بر هر که تابد * نیاید ز اولاد آن دوده دختر
 فلک را بسوزانی از عکس زوپیّت * زمین را بیاوبارے از نعل اشقر
 ۲۰ تو آنی که شیر ژیان روز هیجا * هی بر سنان تو افسر کند سر

شاه پرداخته است هریک در متانت و عذوبت از صفاء آب زلال و
 لطف باد شمال نشان دارد و دیوان او خود بتامت غریب و عجیب
 است و تشبیهات و نوادر او دل فریب و اگرچه او در مدت بر معزی
 سابق بود اما چون معزی در مرتبت پیش از او بود و هر دو بیکدیگر
 ° قریب العهد بودند معزی را ذکر سابق داشته آمد تا کس را مجال اعتراض
 نرسد و بر جهل مؤلف حمل نکند و ممدوح او شمس الدولة طغانشاه
 بن محمد السلجوقی باغی بهشت ساحت اردیبهشت راحت ساخت و قصری
 رفیع نهاد بدیع نهاد و او را در صفت آن باغ چند قصیده غرّاست، آن
 روزگار که شاه بدان عمارت و سرای نقل کرد این قصیده بخواند، شعر
 ۱۰ بفال همایون و فرخنده اختر * بیغت موّقی و سعد موّقر
 بوقتی که هست اندرو فال خوبی * بروزی که هست اندرو سعد اکبر
 بیزم نو اندر سرای نو آمد * خداوند فرزانه شاه مظفر
 سخی شمس دولت گرین کھف ملّت * ملک بو الفوارس طغانشاه صفدر
 زبان بزرگی و طبع مروّت * سپهر معالی و خورشید گوهر
 ۱۵ بیاغی خرامید خسرو که او را * بهار و بهشت است مولی و چاکر
 چمنه‌ها او را ز نزهت ریاحین * روشه‌ها او را ز خوبی صنوبر
 بگاه بهار اندرو روی لاله * بوقت خزان اندرو چشم عبهر
 ز دستان قمری درو بانگ عفا * ز آواز بلبل درو زخم مزهر
 درختانش از عود و برگ از زمرد * نباش ز مینا و خاکش ز عبهر
 ۲۰ بکشتی چو اندیشه مرد عاشق * بخوی چو رخساره یار دلبر
 یکی برکه ژرف در صحن بستان * چو جان خردمند و طبع سخن ور
 نهادهش نه دریا و کوثر و لیکن * بژرفی چو دریا بپاکی چو کوثر
 ز پاکی چو جان و ز خوبی چو دانش * ز صفوت هلا و ز لطافت چو آذر
 دوان اندرو ماهی سم سیم * چو ماه نو اندر سپهر منور
 ۲۵ بیکسوی این باغ خرم سرائی * پراز صفّه و کاخ و ایوان و منظر

ادوار سعود سپهر از زادن مثل او عقیم ماندی شاه سپاه بلاغت و ماه
 آسمان براعت و از مخصوصان حضرت شمس الدولة و الدین طغانشاه
 بود و بفر اقبال او بر مالک بیان مالک شد و شمس الدولة از ملوک
 آل سلجوق در علم و حیا و وقار و وفا مستثنی بودست و اورا علّی
 ۵ حادث شد که بسبب آن علّت قوّت مباشرت که سرمایه معاشرت است
 فتوری گرفت و نقصانی در آن راه یافت و از افتضاض ابکار که فحول
 رجال را هیچ لذّت و رای آن نتواند بود محروم گشت و چندانکه اطباء
 در آن معالجت کردند البتّه مفید نیفتاد، حکیم ازرقی بخدمت عرضه داشت
 که بندگان این را بر منوالی دیگر علاج کند اگر آنچه بندگان عرضه کند پادشاه
 ۱۰ بر آن برود، شرف اجابت بدان پیوست، حکیم ازرقی الفیّه و شلفیه را
 بنظم کرد تا آنرا بخطّ پاکیزه نبشتند و مصوّر کرد و گشت تا غلای از
 خواصّ پادشاه را با کینزکی عقد کردند و ایشان را در حرم خجّره دادند
 که مشبکی بود و منظری داشت و پادشاه را فرمود تا حرکات ایشان را
 مطالعه کند چنانکه ایشان آگاه نباشند و کتاب پیش ایشان نهاد تا بدان
 ۱۵ نهاد از مباشرت داد معاشرت بستانند و آن دو جوان نو عهد که حرارت
 غریزی ایشان با رطوبت جوانی دست در هم زده بود و آتش شهوت را آب
 حیا نمکین نمی کرد در کار شدند و پادشاه بنظر آن مشغول می بود و مطالعه
 آن سلسله شهوت اورا می جنبانید و دوائی نفسانی در کار می آمد و آواز
 نیاز قوموا لیک الملاح یا ایها النائمین در گوش صوفی خفته در می داد
 ۲۰ و قوّت طبیعی مر موکل ارادت را تحریک مینمود و موکل ارادت مران
 مسکر متفکر را تعریکی میفرمود تا آخر الامر حرارت غریزی مر آن ماده
 فاسد را که مانع قیام آلت مؤلده بود منقطع گردانید و بر مثال پنیر مایه
 منجمد و منعقد از منفذ احلیل برون آمد و آن زحمت بمدد آن حکمت
 بکلّ زایل گشت و حکیم ازرقی از الطاف شاهانه آن یافت که در ضمیر
 ۲۵ آرزو نگشته بود و هم نمئی بخواب ندیده و قصاید غزا که در مدح آن

سخن دراز چه باید که دین و دنیا را
 دو بیت کرد قضاء مسبب الاسباب
 یکست بیتی کز هبت تو دارد وزن
 یکست بیتی کز دولت تو دارد باب
 ز اصل شعر و ادب هر کجا بود سخنی
 مصنف الاشعار و مؤدب الآداب
 می کنند ثناء تو افتتاح کلام
 می کنند مدح تو ابتداء کتاب
 مرا مدح تو تفسیر آیتی دینی است
 چه آیه آیت طوی لَهِمْ وَ حَسُنَ مَا بَ
 ز آفرین تو آراستست دیوانم
 درین جهان ثنا و دران جهان ثواب
 همیشه ناکه حدیث معاشرت جهان
 همه ز چنگ و رباب است و ز شراب و کباب
 دل و سرشک و قد و ناله حسود تو باد
 همیشه همچو کباب و شراب و چنگ و رباب
 ز کردگار بتوفیق باد بر تو سلام
 ز روزگار باقبال بر تو باد خطاب
 خراب کرده هر کس تو کرده آباد
 مباد تا ابد آباد کرده تو خراب
 نجسته بادت و فرخنده جشن تو روزی
 موافقانت مصیب و مخالفانت مصاب

(۶۴) الاجل الحکیم شرف الزمان ابو الحسن الازرقی الهروی رحمه الله،

۶۴ ازرقی که فلك ازرق دوار از رشك علو سخن او بدوار مبتلا شدی و

نه کوه حلم ترا دید هیچ کس پایان
 نه بحر جود ترا دید هیچ کس پایاب
 همیشه اسپ مراد تو هست در ناورد
 همیشه تیر بقای تو هست در پرتاب
 کسی که او بهمه قولها بود صدیق
 اگر بنقض تو یکدم زند شود کذاب
 مگر که مهر تو ایمان شدست و کین تو کفر
 که مهر و کین تو بر خلق رحمتست و عذاب
 بر آب دیده سر دشت همتی گردد
 بلی چو دیده بود رود سر بود دولاب
 ز راهی نست صلاح و صواب عالم را
 چو رای تو نبود کی بود صلاح و صواب
 تویی مجیب و همه خلق سایلان تو اند
 مباد منقطع از عالم این سوال و جواب
 سرای پرده فرمان ملک خسرو را
 بشرق و غرب کشیدست همت تو طناب
 بسوی غرب سبک کرده بود پار عنان
 همتی گران کند امسال سوی شرق رکاب
 همتی ز جیحون امسال بگذرد بر فتح
 چنانکه پار گذشت از فرات و دجله ز آب
 چو ژرف در نگری از ضمیر فکرت تست
 فتوح او بجهان اندرون شکفت و عجاب
 مگر جهان فلک است و فتوح شاه نجوم
 ضمیر و فکرت تست آفتاب و اصرلاب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

بزرگ وار وزیرى كه دست همت او
 ز روى دولت و اقبال بر گرفت نقاب
 حساب ملك جهان گرچه زير جامه اوست
 برون شدست هنرهای او ز حد حساب
 شهاب هست بلون و بشكلى چون قلبش
 فلك بقوت آن ديورا زند بشهاب
 حوادث فلكى در برابر نظرش
 چنان بود كه قصب در برابر مهتاب
 وزارت از قدم او فزود قيمت و قدر
 كفايت از قلم او گرفت رونق و آب
 شتاب چرخ كجا عزم اوست هست درنگ
 درنگ خاك كجا حزم اوست هست شتاب
 اگرچه پست كند كوه پيل مست بيشك
 و گرچه ريزه كند سنگ شير شرزه بناب
 نه با عناوت او پيل مست دارد پاى
 نه با سياست او شير شرزه دارد تاب
 ايا ستوده چو طاعت بروزگار مشيب
 و يا گريد چو نعت بروزگار شهاب
 ز نست ناگه آدم جلال اسلاف
 ز نست ناگه محشر سعادت اعقاب
 دو دست بخل ز جود تو در شدست ببند
 دو چشم جور ز عدل تو در شدست بخواب
 شود بآمن تو آهو بره ندیم هزبر
 شود بنیر تو تپو بچه قرین عقاب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

غراب رفت و تذرو آمد و شد ای عجی
 زمین چو پَر نذرو و هوا چو پَر غراب
 چمن شدست چو محراب و عندلیب همی
 زبور خواند داود وار در محراب
 هوا ز ابر چو پوشید جوشن و خفتان
 ز عکس خویش کمان کرد مهر روشن تاب
 ز غنچه گل و از شاخ بید و باد هوا
 زمردین پیکان کرد و بُسَدین نشاب
 میان سبزه نگر برگ لاله نمان
 میان لاله نمان سرشکها سحاب
 یکی چنانکه بزنگار بر زنی شنگرف
 یکی چنانکه بشنگرف بر زنی سیاب
 سرشک ابر گلاب و شکوفه کافورست
 چو صندلست بجوی و بعمر اندر آب
 هنوز ناشد طبع جهان بغایت گرم
 چرا علاجش کافور و صندلست و گلاب
 همی شود مطر اندر تراب مروارید
 بفعل و طبع مگر چون صدف شدست تراب
 همی ز سیل بهاری شود سراب چو بحر
 چنانکه بحر شود پیش کف خواجه سراب
 غیاث دولت سلطان قوام دین رسول
 نظام دین هدیه سید اولوالالباب
 وزیر شاه جهان صاحب زمانه که هست
 بداد و دانش و دین چون پیهر و اصحاب

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

بزرگ بار خدایا گناه من منکر
 نگاه کن کرم خویش و در گذار گناه
 اگر بتزد تو آم سزد که آمد وقت
 و گر مدح تو گویم سزد که آمد گاه
 بفرق بر نهم امروز فرش این مجلس
 بچشم در کشم امروز خاک این درگاه
 و گر ز غرقه شدن خط ایمنی یابم
 کم همیشه بدریای خدمت تو شناه
 دل و زبان من اندر ستایش تو بکیست
 خدای عز و جل بس برین حدیث گواه
 همیشه تا که نخواست بود ز جور فلک
 همیشه تا که سعادت بود ز فضل اله
 عدوت را ز نخواست همیشه باد نهیب
 ولایت را ز سعادت همیشه باد پناه
 بدولت اندر خوشترت باد روز از روز
 بنعمت اندر بهترت باد ماه از ماه
 ثنا گران همه بر مدح تو کشاده زبان
 سخن وران همه بر فرش تو نهاده جباه
 شمرده سیصد و پنجاه بار گردش چرخ
 ز سال دولت و عمر تو سیصد و پنجاه
 هوراست قصیده،

شدست باغ پر از رشتنهای دُر خوشاب
 شدست راغ پر از توده های عنبر ناب
 بیباغ و راغ مگر باد و ابر دادستند
 بتوده عنبر ناب و برشته دُر خوشاب

بقدر و مرتبه پیش تو کی نماید خصم
 که پیش کوه بتعظیم کی نماید کاه
 نگاه دار جهان تا نیافرید ترا
 ز مهتره و کرم هیچ کس نبود آگاه
 چو آسمان و زمین طایعند ایزدرا
 زمانه حکم ترا طایعست بی آکراه
 عجب مدار که از بهر مدح گفتن تو
 نجوم السنه کردند و بُرجها افواه
 موافقان ترا و مخالفان ترا
 ز مهر و کین تو پاداشت است و بادافراه
 بوقت آنکه تولّد هی کند فرزند
 پشت خصم تو اندر بریده گردد باه
 چنانکه نیست کف تو زاصل خالی نیست
 سر و زبان بد اندیش تو ز آهن و آه
 مسلّم است بدو دانش و کفایت و عقل
 چنان کجا بشهنشاه تخت و افسر و گاه
 هم از کفایت تست این که نام و نامه خویش
 بدست و کلک تو تسلیم کرد شاهنشاه
 خیال دولت تو گر بکوه در گذرد
 گلاب بر دمد از چشمها بجای میاه
 نسیم همت تو گر بدشت بر گذرد
 همه زمرد سبز آورد بجای گیاه
 و گر ز فر تو بر روبه افتد اثری
 ز شیر شرزه خورد شیر چّه روباه

دو چشم داشت نژند آن ستمگر دل جوی
 دو زلف داشت دوتاه آن سمن بر دلخواه
 چو عشق او دل مسکین من پر آتش کرد
 فراق او نفسم سرد کرد و عقل تباه
 مگر که کار فراقش فسون و جادویست
 که باد سرد بر آرد هی ز آتش گاه
 اگر بعاشقی اندر دراز شد غم من
 غم دراز مرا شاعری کند کوتاه
 و گر ز هجر جفا جوی گم ره است دلبر
 بآفرین خداوند باز یابد راه
 بزرگوار خدیو جهان مؤید ملک
 شهاب دین سر آزادگان عید الله
 مفسری که مفسر بدوست آیت حق
 مؤیدی که مؤید بدوست ملک شاه
 کند بچشم سعادت فلک برد نظر
 چو او بچشم سعادت کند برد نگاه
 بسا فقیر که از جاه او رسید مال
 بسا حقیر که از مال او رسید بجاه
 بجنب همت عالیش گر قیاس کنی
 چه آفتاب و چه سیم بنهره اندر کاه
 سخا مَرده بدو زنده گشت و از کرش
 درست گشت بدو میتا فَاَحْيَيْنَاهُ
 ایا ضمیر نو شادی کشای انده بند
 ایا قبول تو بهجت فزای محنت کاه

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

اگرچه در صفت شاعری و صنعت شعر
 شدست قدرت من بر سخن مقدّر او
 چو وقت شعر بود طبع شعر گستر من
 همی شود نخل از طبع جود گستر او
 ضمیر روشن او بر مثال خورشیدست
 چراغ من ندهد نور در برابر او
 همیشه ناکه بود جنبش ستاره و چرخ
 ستاره بنده او باد و چرخ چاکر او
 همیشه ناکه بود گردش زمانه ز بخت
 زمانه تابع او باد و بخت هببر او
 ز شاه حشمت و اقبال باد روز و شب
 که هست حشمت و اقبال شاه درخور او
 و همراست، قصید

کشاده روی و میان بسته بامداد بگاه
 فرو گذشت بکوم بقی بروی چو ماه
 اگر ز مهر بود بامداد نور جهان
 ز ماه بود مرا نور بامداد بگاه
 مہی که بود بقدر سَرّو دلبران سرای
 بقی که بود برخ ماه نیکوای سپاه
 دوزلف چون دو شب و ماه در میانه شب
 جبین چو مشتری و مشتری بزیر کلاه
 چہی میان زخ ساخته ز سیم سپید
 بگرد او دو رسن تافته ز مشک سیاه
 هر آینه که ز مشک سیه رسن باشد
 هر آنکھی که ز سیم سپید باشد چاه

چو سر فرارزد و گردش کند بیدان در
 سپهر وار بود گردش مدور او
 بابر ماند چون پی نهاد و نعره کشاد
 بود لگام درخش و زکام تندر او
 گرش برانی باد و گرش بداري کوه
 مرگبست مگر زين دو چیز گوهر او
 که دید کوه که ماند بباد جنبش او
 که دید باد که ماند بکوه پیکر او
 بگاه حمله بشدیز و زخش ماند راست
 ظهور دوله چو پرویز و رستم از بر او
 بزرگوار امیری که راد مردان را
 چو حلقه در کعبه است حلقه در او
 چنانک نور دهد مهر بر سپهر ماه
 بمهر نور دهد طاعت منور او
 اگرچه منظر خوبان بود بدیع الوصف
 ز منظر همه خوبان بهست مخبر او
 اگرچه مخبر نیکان بود رفیع القدر
 ز مخبر همه نیکان بهست منظر او
 اگرچه دریا در فعل خویش هست سخی
 سخی ترست ز دریا دل توانگر او
 بسان خلد برین است مجلسش گه بزم
 بمجلس اندر چون کوثرست ساغر او
 بسان خلیج و یغا چو حور عین زده صف
 میان خلد برین بر کنار کوثر او

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

ز عقد گوهر او آفتاب را حسدست
 مگر مدیج امیرست عقد گوهر او
 ظهیر دولت ابو بکر بن نظام الملك
 که روشنند همه اختران ز اختر او
 اگر خلاف کند با هواش چرخ فلک
 ز هم کشاد شود بی خلاف چنبر او
 ز بهر حشمت نامش شود بگردون بر
 مه دو هفته خطیب و مجرّه منبر او
 گرش مراد بود کافری نهد بر سر
 ز قدر و مرتبه عیّوق باشد افسر او
 ز خنجرش اجل آمد عدوش را گوئی
 طلایه ملک الموت گشت خنجر او
 چه خنجری که چو در رزم آذر افروزد
 مکاره ببرد آب دشمن آذر او
 چه آذری که که هی ز پی جدا نشود
 ز دیده و دل بدخواه دود آذر او
 چو پیکرش بدرفشد ز قلب لشکر مهر
 قوی شود سوی پیکار قلب لشکر او
 زمانه را عجب آید چو آهین گردد
 بکارزار درون باره نگاور او
 نگاوری که بکشتی کجا کم صفتش
 لگام و نعل بود بادبان و لنگر او
 بگاه جولان همچون عروس جلوه گریست
 ز درّ و گوهر و زرّ ستار زبور او

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

اگر خلیدن و افسون نیاید از عبهر
 چرا خلیده و افسون گریست عبهر او
 ز خط خویش همی بند جادویی سازد
 دو زلف پر شکن جان فریب دلبر او
 بمن نگه کن و بنگر که بسته چون شام
 بیند جادوی اندر ز بوی عبهر او
 صنوبر است بقدر آن نگار و طرفه بود
 صنوبری که گل نسترین بود بر او
 چنار بود تن من به پیکر آگنده
 چو شاخ بید شد اندر غم صنوبر او
 بقی که در سر او هست بارنامه حسن
 ز سوز عشق شدست این دلم مستخر او
 نه بر مجازست این سوز عشق در دل من
 نه بر محالست آن بار نامه در سراو
 اگرچه خصم منست آن پسر نگویم من
 بهیچ حال که یا رب تو باش داور او
 هزار سیمه کنم پیش آن دو عارض چون
 اگر سه بوسه زخم بر لب چو شکر او
 دلم ربود و بجان گر طمع کند چه کنم
 که هست رخت دل من بجمله درخور او
 چه آفتست که از مادرش رسید بمن
 مرا بکشت چو او را بزاد مادر او
 ز بهر فتنه همی مادرش بیاراید
 بعفدها گران مایه گردن و بر او

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

از آب روى اوست قوه آتش دلمر
نشیده ام که قوت آتش بود ز آب
وله، غزل

دل بقرار دارم زان زلف بقرار
سر پر خمار دارم زان چشم پر خمار
ابرست تیره زلفش و سبزه است خط او
خورم رخس چو تازه بهارست غمگسار
گوئی معربدیست خم جعد آن صنم
گوئی مشعبدیست سر زلف آن نگار
کر غایب کشید یکی بر سهیل خط
وز مورچه نهاد یکی بر عقیق بار
ای گشته ارغوان تو ششادرا وطن
وی گشته پرنیان تو پولادرا حصار
دریست آبدار ترا زیر لاله برک
مشکست تابدار ترا گرد لاله زار
وله، غزل

با خار نیست نرگس و بی خار نیست گل
گویند مردمان و مرا استوار نیست
زیرا که گرد نرگس تو هست خارها
گرد گل شکفته تو هیچ خار نیست

این سه قصیده از عزیز قصاید معزى نبشته آمد در مدح نظام الملك
ابو بکر بن نظام الملك گفته است،
قصیده

سمن بری که فسون گردشست عبهر او
هی خلد دل من عبهر فسونگر او

صبرم رمید کردی زان چشم پر خمار * پشتم شکسته کردی زان زلف پر شکن
گاه آمد ای نگار سمن بر وصال را * کاکون بیاغ چون رخ تو بشکند سمن
مر غنچه را تو گوئی لعست در غلاف * مر لاله را تو گوئی لؤلؤست در دهن
باقوت زرد دارد گلزار گوشوار * دیبای سرخ پوشد بادام پیرهن

وله، غزل

گر یار نگاریم در من نگرانستی
بار غم و رخ او بر من نه گرانستی
ور غمزه غمازش رازش نکشادستی
از خلق جهان رازم همواره نهانستی
گوئی چو بهشتی آراسته و خورم
گر دوست بکوی من که گه گذرانستی
ای کاش که قوت من هستی ز دو یاقوتش
تا بر سر او چشمم یاقوت فشانستی
ای کاش که از بزم غایب نشدی هرگز
تا بزم من از رویش چون لاله ستانستی
رخساره چو ماه او بگرفت ز خط هاله
گر مه نگرفتستی آن خط نه چنانستی

وله، غزل

بر ماه لاله دارد و بر لاله مشک ناب
در مشک حلقه دارد و در حلقه پیچ و تاب
میگون لبست و مغزم از آن می پر از خمار
گلگون رخست و چشم از آن گل پر از گلاب
خضم منست زلفش اگر نیست پس چرا
دارد حلال خوم و دارد حرام خواب

هر دلی کز سرکشی نهاد سر بر هیچ خط
زیر زلف او کنون سر بر خط مشکین نهاد
من غلام آن خط مشکین که گوئی مورچه
پای مشک آلوده بر برگ گلی نسرين نهاد
تا نبوسیدم لب شیرین او نشاختم
کایزد آب زندگانی در لب شیرین نهاد
هر که او از رنج من وز ناز او آگاه شد
نام من فرهاد کرد و نام او شیرین نهاد
وله، غزل

تا دلم عاشق آن لعل شکر بار بود
دیده من صدف لؤلؤ شهوار بود
صدف لؤلؤ شهوار بود دیده آنک
دل او عاشق آن لعل شکریار بود
نخلد ناوک آن نرگس خون خوار دلم
تا سلاح دلم آن زلف زره دار بود
ای نگارنده نگاری که ز تو مجلس من
که چو کشمیر بود گاه چو فرخار بود
گر گنه کار نشد زلف تو بر عارض تو
چون پسندی که همه سال نگونسار بود
ور گنه کرد چرا یافت بخلد اندر جای
خلد آراسته کی جای گنه کار بود
وله، غزل

ای بر شکسته سنبل مشکین بنسترن * ماه غزل سرای من و سرو سیم تن
در پیچ زلف نست هزاران هزار تاب * در چشم مست تست هزاران هزار فن
در بسدین دو شکر تو معجز مسیح * در نرگس دو چشم تو برهان اهرمن

دل دوستی یار دلآرام گرفتست
جان بندگی شاه جهان دار گردیدست

وله، غزل

روی او ماهست اگر بر ماه مشک افشان بود
قدّ او سروسست اگر بر سرو لالستان بود
گر روا باشد که لالستان بود بر زاد سرو
بر مه رویش روا باشد که مشک افشان بود
دل چو گوی و پشت چون چوگان بود عشاق را
تا زنجدهانش [چو گوی و زلف چون چوگان] بود
گر ز دوهاروت او دلهای بدرد آید هی
درد دلهارا ز دو یاقوت او درمان بود
عنبر از زلفش هی بارد چو در مجلس بود
گوهر از تیغش هی تابد چو در میدان بود
من بجان مرجان و لؤلؤ را خریداری کنم
گرچه دندان و لب او لؤلؤ و مرجان بود
بر کنار خویش رضوان پرورید او را بنابر
حور باشد هر که او پرورده رضوان بود

غزل

تا نگار من ز سنبل بر سمن بر چین نهاد
داغ حسرت بر دل صورت گران چین نهاد
زلف او بر گل ز عود خام خم در خم فکند
بعد او بر مه ز مشک ناب چین بر چین نهاد
آنکه در یاقوت نوش آگین او شکر سرشت
قوت عشاقش ز آن یاقوت نوش آگین نهاد

در بزم نيفروزد بی طلعت تو مجلس
 در رزم نيارابد بی قامت تو میدان
 بی طلعت تو مجلس بی ماه بود گردون
 بی قامت تو میدان بی سرو بود بستان
 رنجیست مرا بر تن ز آن چشم پر افیونت
 در دست مرا بر دل زان زلف پر از دستان
 رنجی که ز دیدارت در وقت شود راحت
 دردی که ز گفتارت در خال شود درمان
 از نازکی و سرخی لاله است ترا چهره
 وز روشنی و پاکی لؤلؤست ترا دندان
 لؤلؤ نشنیدم من در بُسَدِ نوش آگین
 لاله نشنیدم من در سنبِلِ مشک افشان
 وله، غزل

خطیست که بر عارض آن ماه تنیدست
 یا دست فلک غالیه بر ماه کشیدست
 یا ره گذر مور چکانست بگل بر
 یا بر سمن تازه بنفشه بدمیدست
 در جمله یکی خط بدیعت که زان خط
 صد توبه شکستست و دو صد پرده دریدست
 من عاشق آن تُرْکُ پری زاد که اورا
 هم جعد پریشیده و هر زلف خمیدست
 صورت گر چین از حسد صورت خویش
 هم خامه شکستست و هم انگشت گریدست
 من در همه املاک دلی دارم و جانی
 و اندر دل و جام گل شادی شگفیدست

فضل بود طفلان عهدرا دگر باره سیر شیر کرد و دور جور ایام هم از آنجا که گلدسته مراد در دست او نهاد خار جگر خار نامرادی در دلش خست و همدران قدح که شربت فرح مینوشید زهر قهر دهر تجرّع نمود، گویند سبب وفات او آن بود که روزی سلطان سعید سبخر در خرگاه تیر می انداخت و او بیرون خرگاه ایستاده بود ناگاه تیری از کان شاه جدا شد و از جاده هدف خطا شد بی قصد تیر نشانه از جگر آن دلبد فضلا ساخت مرغ چهار پر تیر او از سواد دل آن سواد دیده ارباب هنر دانه ساخت و هم در حال بر زمین افتاد و جان با آسمان رفت، آری تیر قصد زمانه را جز از دل فضلا نشانه نیست و در خزانه تدبیر جز ۱۰ حوالت تقدیر هیچ بهانه نی، اکنون اکثر شعر او مدون است و عالم بیان بدان مزین ایراد تمامت دیوان او موجب اطالت بود و اطالت در کتاب و مقالات سبب ملالت بغزلی چند از گفته های لطیف و نکته های غریب او اختصار کنیم، میگوید،

ای دور رخ تو پروین وی دولب تو مرجان
پروینت بلاء دل مرجانت غذای جان
پشتم شه چون گردون اندر پی آن پروین
چشمم شه چون دریا اندر غم آن مرجان
دودست مگر خطت گلبرگ درو پیدا
ابرست مگر زلفت خورشید درو پنهان
دودی که فگندست او در خرمن من آتش
ابری که کشادست او از دیده من باران
چشم تو بدل خستن کردست مرا عاجز
زلف تو بجان بردن کردست مرا حیران
گر دل بخلد چشمت شاید که توئی دلبر
ور جان ببرد زلفت زبید که توئی جانان

۱۵

۲۰

۲۵

(۶۲) ابو نصر احمد بن ابراهیم الطالقانی،

از مدّاحان حضرت نظام الملک بود و نظم او در مدح نظام از انتظام امور در سلك مراد و از رعایت شرایط وفا در مقام وداد خوب تر و مطلوب ترست و بهر دو زبان شعر او مقبول و این دو بیت بلغت عربی پرداخته

و خُوطِبَ بِالْوَزَارَةِ مَنْ تَنَاهَى * إِلَيْهِ التَّجَدُّ وَ اجْتَمَعَ الْفَخَارُ
لِعُضْدِ الدَّوْلَةِ الْمَلِكِ الْمُعْزِي * عَلَى مَا ضَى الْمُلُوكِ بِهِ اَفْتِخَارُ
در صفت اسپ در قصیده گوید،

زه رهبر رهبری که اندر نگ * با وهم رود دو دست او همبر
۱۰ گفتی که بتاختن درون دارد * برگوش نهاده هر دو سُم بر سر
در وعظ گوید،

نکند با عدو مدارا سود * نه بهر حال دور باید بود
گرچه داری بنار کژدم را * بگرد هر کجا بیابد زود

(۶۳) امیر الشعراء ابو عبد الله محمد بن عبد الملك المعزّی

النیسابوری،

۱۵

معزّی سلطان جهان بیان و لشکرکش امراء کلام و شهسوار میدان
فصاحت و خورشید آسمان ساحت و بر فلک فضل ماهی تابان و بر سماء
سنا خورشیدی رخشان و آنچه او را در دولت سلطان سعید معزّ الدین
و الدنیا ملکشاه میسر شد آن علوّ شان و رفعت درجت هیچ شاعری را
۲۰ میسر نشده است و گویند سه کس از شعرا در سه دولت اقبالها دیدند
و قبولها یافتند چنانکه کس را آن مرتبه میسر نبود، یکی رودگی در عهد
سامانیان و عنصری در دولت محمودیان و معزّی در دولت سلطان
ملکشاه و شعر او عذب مطبوع و سلیس مصنوع است در نوبت بیان او
۲۴ طفل بلاغت بحدّ بلوغ رسید و دایه قلم سیاه پستان که بر سرِ فطام

آخر دور سنجری بود و ایشان پادشاهان بودند حامیان بیضه اسلام و
داعیان زمره انام در تصرف ایام در تملک نواصی خاص و عام در سفر
و مقام در قبضه اهتمام ایشان آمد

* * * * *

(٦١) استاد ابو الحسن علی بهرائی سرخسی،

* * * * *

* * * * *

بجوهر ذات تو قیام شد و نزدیک آمد که منزل احباب را وداع و ندای
اجل را سماع کند این چند بیت بدست پسر بحضرت فرستاد، شعر

یک چند باقبال نوای شاه جهانگیر ۱۰
گرید ستم از چهره ایام ستردم
طغرای نکوکاری و منشور سعادت
نزد ملک العرش بتوقیع تو بردم
آمد چهل و شش ز قضا مدتِ عمرم
در خدمتِ درگاه تو صد سال شمردم ۱۵
بگذاشتم این خدمت دیرینه بفرزند
وندر سفر از علت ده روزه بردم
رفتم من و فرزند من آمد خلف صدق
اورا بخدا و بخداوند سپردم

۲۰ و اشعار تازی او مطبوع است و او پیوسته در مصاحبت اسمعیل بن
غصن بودی و این دو بیت تازی در مدح او گفته است،

سَقَانِي تَحْتَ غُصْنِ الْوَرْدِ وَرَدًا * يَكْسِيكَ الصَّنَائِعُ ابْنَ غُصْنِ
غَزَالٍ لَوْ يَبَارِي الْبَدْرَ رَبِّي * عَلَى الْبَدْرِ الْمُنِيرِ بِأَلْفِ حُسْنِ ۲۵

(٥٨) محسن قزوینی،

از محسان عالم نظم و ناظران سلك فضل بود و این رباعی در صفت شراب گفته است،
رباعی

آتش دیدی که باشدش آب نقاب
این شک آب از آتش و آتش ز آب
بنگر تو بدین شراب و آن جام شراب
تا آب فسرده بینی و آتش ناب

همو برای امروز گفته است
قطعه

نیک ماند زبوسوی امروز * بستان مبارز پُر کین
و آن فرو سوش همچو ناف بُتی * که بود سال و ماه مشک آگین

(٥٩) . . بن احمد البدری الغزنوی،

انکه در وعظ و تنبیه گفته است
رباعی
زین مرتبت و جلال بردا برد * ایمن منشین ز دولت گرداگرد
امروز غمان خویش خور مردامرد * ز آن پیش که زینجا بروی دردادر

(٦٠) بهروز طبری،

در شکایت روزگار و خمول کریمان و تقدیم لثیمان گوید،
قطعه
یک سخن گویمت ز روی یقین * بشنو ار بشنوی سزد که سزاست
ز آن بگیتی سخن شناس نماند * که عطا دادن از میان برخاست

باب دهم، در ذکر لطایف شعراء آل سلجوق،

۲۰ و این باب مشمول است بر چهار فصل، فصل اوّل در ذکر شعراء خراسان، فصل دوم در ذکر شعراء ما وراء النهر، فصل سیوم در ذکر شعراء عراق، فصل چهارم در ذکر شعراء غزنین و بلاد جبال،
۲۲ و ابتداء آن دولت و مطلع خورشید آن اقبال از اوّل عهد جفّری تا

که مدوح او را حبس کردند و در قلعهٔ مندیش باز داشتند ناصر این
رباعی در مدح او میگوید،

ای شاه چه بود این که ترا پیش آمد
دشمنت هم از پیرهن خویش آمد
از محنتها محنت تو بیش آمد
از مُلکِ پدر بهر تو مندیش آمد

(٥٧) ابو اللیث الطبری

لیث پیشهٔ هنروری و غیثِ سحابِ سخن پروری بود، این غزل از طبع
لطیف او زاده است و این دُر از صدف قریحت او برون آمده،
۱۰ میگوید

دلم میان دو زلفت نهان شد ای مهری
ز بهر آنکه ز چشمت همی پرهیزد
نه بینی آنک چو تو زلف را بشانه زنی
سر دو زلف تو در شانه‌ی در آویزد
دل منست که با شانه کارزار کند
در آن میانه ازو باد مشک‌ی بیزد
همی بترسم کورا برون برد ز میان
چو دید چشمت زو رستخیز بر خیزد
از آن قبل همه شب مستمند تو بولیت
بهای های هی خون ز دیدگان ریزد
و گر بخسپد يك چشم زخم وقت سحر
نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد
و گر به بیند غماز غمزهٔ تو دلم
هلاک جان بود ار جان ازو بنگریزد

۱۵

۲۰

۲۴

هی به بینی بویش چو بوی خوی نکو
چو سوزن آزده بر پشت دست دلبر من

(۵۴) کوکبی مروزى،

شاعری معروف و بحسن بیان موصوف در کوکبه فضلا معلوم مقدم
ارباب بیان و کوکب فضل او بر فلک هنر رخشان در صفت ماهی
میگوید،
قطعه

چپشت آن کوهی رود پنهان * جوشن سیمرا به بسته میان
تا نهانست جان او بر جای * چونک پیدا بود شود بیجان
وله، قطعه

قدح و باده هر دو از صفوت * همچو ماه دو هفته دارد اثر
یا قدح بی است یا بی ناب * بی قدح در هوا شگفت نگر
قطعه

نگاه کن بگل سرخ نا شگفته تمام
چو لعبی که شمن را هی نماز برد
بسان دولاب معشوق سرخ و کوچک و تنگ
که گاه بوسه بعاشق هی فراز برد

(۵۵) هلیله،

هلال مطلع هنر و زلال مشرب فضل میگوید،
قطعه

ز آن باده صائفی کهن گشته بخوردند
ز آن باده که مانند جان باشد در تن
و آن باده هی رفت در ایشان بلطینی
چونانک در آن گشت رود آتش روشن

(۵۶) ناصر لغوی،

۲۴ از شعراء امیر محمد محمود بود و شعر او را لطافتیست و در آن وقت

شعر

دراز گوش میخواهد میگوید،

بهت کشور تا مدح بخند گویم
چو باد گشتم اندر زمی زمی پیمای
دو پای دارم چار دگر ببايد از آنک
بهت کشور نتوان رسید بی شش پای

قطعه

در صفت آتش میگوید،

هی به بینی آتش میان خاکستر
چو آفتاب که گیرد ز میغ تیره حجاب
چو روی دختر دوشیزه کو خجل گردد
نقاب را برخ اندر کشد بوقت عتاب
ز داغ فرقت آن چهره چو لاله و گل
هی ز لاله و گل زرد بر کم بگلاب
بدان نشان که بسیاب زر هی گیرند
من از فراق تو گیرم هی بزر سیاب
شتاب وصل تو دارد مرا هی دلتنگ
درنگ هجر تو دارد مرا هی بشتاب
خمار خواب چرا در دلم فراوانست
اگر لب تو برنگ گلست و بوی شراب
بشب ز فرقت آن قامت چو قامت رخ
سنان شود مژه من ز بهر جستن خواب
گهی بگرم و باشم چو نرگس تو دژم
گی بنالم و گردم چو سنبل تو بتاب
وله، قطعه

نگاه کن تو بدان یاسمین شکفته بیباغ
سرش به پیش در افکن راست چون سر من

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

ذکر شعراء آن طبقه که نام و نسب ایشان معلوم نیست

(۵۲) مسعود الرازی،

نادره سپهر سعود بود و در سلك مداحان سلطان سعید مسعود شهید
منخرط و ابیات و اشعار او در کتب منترق است، این رباعی اوراست،

رباعی

آن زلف نگر بر رخ آن دُرّ یتیم
چون بنگاری چنانک از غالیه جیم
و آن خال بر آن عارض چون ماهی شیم
همچون نقطی ز مشک بر تخته سیم

شعر

۱۰ هموراست در صفت سیب گوید،

زنخدا نهاء ترکانست گویی * فراز شاخ بر آن سیب خندان
مغاک در میان هر يك آنک * چو آن چاهی که باشد بر زنخدان

در صفت انار

چو حقه بسدین پُر گوهر سرخ * بین آویخته از شاخ مرجان
کفید چون دهان شیر و دانش * بدو در همچو خون آلوده دندان

قطعه

ای دل برنگ هرچه توانی هی کنی
میدان فراخ یافته گوی زن هلا
عشق ترا وفا ز تو بیشست از آنکه تو
از من جدا شدی و نشد عشق تو جدا

۲۰

(۵۳) مظفر بنجیدی،

آن یگانه از پنجه بود آب سخن او حسّاد را بی حد و مرود از چشم
۲۲ بکشادی و صیت فضل خود را از پنجه بهفت کشور فرستادی، از بزرگی

و این غزل که از کعب الغزال در حلاوت زیاده است و از وصال یار
صاحب جمال در طراوت بیش اوراست، میگوید،

غزل

مرا بعشق همی محتمل کنی بحیل
چه حجت آری پیش خدای عزّ و جلّ
بعشقت اندر عاصی همی نیارم شد
بدینم اندر طاغی همی شورم بمثل
نعیم بیتو نخواهر حجیم با تو رواست
که بی تو شکر زهرست و با تو زهر عسل
بروی نیکو نکیه مکن که تا یک چند
بسنبل اندر پنهان کند نجم زحل
هر آینه نه دروغست آنچه گفت حکیم
فَمَنْ تَكَبَّرَ يَوْمًا فَيَعْدَ عِزًّا ذَلَّ

و لها،

دعوت من بر تو آن شد کایزدت عاشق کند
بر یکی سنگین دلی نا مهربان چون خویشتن
تا بدانی درد عشق و داغ مهر و غم خواری
تا بهجر اندر به پیچی و بدانی قدر من

نظم

و این مطلع او گفته است،

شَاقِي نَاجٍ مِنَ الْأَطْيَارِ * هَاجَ سُقْمِي وَ هَاجَ لِي نِذَارِي
دوش بر شاخک درخت آن مرغ * نوحه میکرد و میگريست بزاری
قُلْتُ لِلطَّيْرِ لِمَ تَنُوحُ وَ تَبْكِي * فِي دُجَى اللَّيْلِ وَ الْجُومِ دَرَارِي
من جدایم زیار از آن می نالم * تو چه نالی که با مساعد یاری
من نگوم چو خون دین ببارم * تو چه گوئی چو خون دین نباری

رباعى

تا بر گل تو نگشت پيدا عنبر * از مشك زره نبود وز سيم سپر
تا روى تو و لب تو ننمود اثر * از لاله نمك كهديد وز پسته شكر

(۵۰) ابو المنصور عبد الرشيد بن احمد بن ابى يوسف الهروى،

ه از معارف هراة بودست و نقادان سخن شعرا پسنديده اند و او را در
سلك شعرا كشيده، اگرچه شعر او كم روايت كرده اند و در مطلع قصيده
ميگويد،
بيت

اى قمر چهر عطارد فكر ناهيد اتصال
شمس فر بهرام كين برجيس اثر كيوان جلال

رباعى

گفتم كه چه دارد علكت گفت قمر
گفتم كه چه بارد قلكت گفت گهر
گفتم كه چه دارد حشمت گفت ظفر
گفتم كه چه كارد كرمت گفت خطر

(۵۱) رابعه بنت كعب الفزدارى،

دختر كعب اگرچه زن بود اما بفضل بر مردمان جهان بخنديدى، فارس
هر دو ميدان و والى هر دو بيان بر نظم تازى قادر و در شعر پارسي
بغايت ماهر و با غايت ذكاء خاطر و حدت طبع پيوسته عشق باختي
و شاهد بازى كردى و او را مگس روئين خواندندى و سبب اين نيز آن
شعر
۲۰ بود كه وقتى شعري گفته بود،

خبر دهند كه باريد بر سر ايوب
ز آسمان ملخان و سر همه زرّين
اگر بيارد زرّين ملح برو از صبر
سزد كه بارد بر من يكي مگس روئين

سیاه اخگر میان آتشِ سُرخ * چو چشم دردمند از دور تابان
صفت می میگوید،

بیت

چون سیم پالک مغزش چون زَر زرد پوست
رنگش چو رنگ عاشق و بویش چو بوی دوست
صفت بوستان افروز کند،

بیت

بوستان افروز تازه در میان بوستان
همچو خون آلوده در هیجا سنان کارزار

(۴۹) ابوالمحرث حرب بن محمد الحنفوری الهروی،

حنفوری از معارف خراسان و مشاهیر فضلا بودست، شعرش از شعری
۱۰ در گذشته و فضالش بساط هنر عنصری در نوشته، در قصیده میگوید
و جواب و سوال را رعایت میکند
شعر

گفتم این گه گه نمودن روی جباری بود
گفت قدر مردم اندر خویشتن داری بود
گفتم این خواری چه باید کی پرستم مر ترا
گفت هرکو بُت پرستد آزدَرِ خوارے بود
گفتم آن زلفین تاری زاستر بر زان دو رخ
گفت مهرا روشنی اندر شب تاری بود
گفتم ای مه راست گوئی ماهرا مانی همی
گفت مهرا دَوَرِ خط از مشکِ تاناری بود
گفتم این بازی گری با هرکسی چندین چراست
گفت بازی گر بُودِ کودک چو بازاری بود
گفتم آسانی و ناز از من ربود این عشق تو
گفت عشق نیکوان با رنج و دشواری بود

۱۵

۲۰

۲۲

(۴۸) ابو زید محمد بن علی الغضائری الرازی،

غضائری امیر شعراء عراق و قدوة فضلاء آفاق بوده است، رواق رفعت
کلام وی برتر از طاق سپهر و خاطر روشن او مصفله آینه مهر، در مدح
سلطان بین الدولة میگوید،
نظم

با همه گیتی عدو يك تیرباران تو بس

فی غلط کردم چه حاجت تیر پیکان تو بس

و آنکھی کندر نورندند آسمان چون نامه

آسمان جاودان از سقف ایوان تو بس

دولت باقی چه گفت این عمر نا انجام را

گفت رای او بگاه درد درمان تو بس

ما بجز سلطان دگر سلطان نخواهیم آورید

و آنکه را سلطان لقب دادیم سلطان تو بس

وله، نظم

نسیم دو زلفین او بگذرد * بیامیخته با نسیم صبا

چه گویم چو بگذشت او گویش * الایا نسیم الصبا مرجبا

شعر

جام می آورد بامداد بن داد * آنک مرا با لبانش کار فتادست

گفتم مهرست گفت مهرش پرورد * گفتم ماهست گفت ماهش زادست

باده بن داد از لطافت گفتم * جام بن داد لیک باده ندادست

وله، غزل

مطربی خوب روی و بربط او * چو یکی کوز پشت عاشق پیر

ناله شیر خوار دارد لیک * بکنار اندرون نخواهد شیر

شعر

صفت آتش و اخگر کند،

سیاه انگشت چون روز جدائی * میان آتشی چون داغ هجران

ور بجای مه و خورشید بود یار مرا
 اندرین معنی هم جای حدیث و نظرست
 ماهکی سرو قد و سیم تن و لاله رخست
 ماه کی نوش لب و نار برو جعدورست
 مہر اورا دل ما مستقرست این نہ عجب
 آن شگفتست کجا مستقر او مقر است
 و آن عجب تر کہ طلسمیست ہوارا کہ ہی
 بنہ سوزد اگر اورا چو سفر مستقرست
 و آن طلسمی کہ ہوا زو بدل اندر میسوخت
 دوستی خسرو و شیر اوژن پیروز گرت
 ملك عادل مسعود خداوند ملوک
 کہ بفضل از ملکان بیشتر و بیشترست

این قطعه بدر خواست شاهنشاه ابن شاه نیشاپور بن ابراہیم رحمہ اللہ
 گفته است در صفت مخبوق،

۱۰ چہ چیزست آن کہ یکسو نردبانست * دگر سواراست همچون پای شیطان
 سر زانو یسان قرضہ تیر * ازو آویختہ خرطوم پیلان
 دو پشک آہنین بینی مر اورا * زدہ آن پشک را بر پای دیوان
 بر آن خرطوم وی صد زلف بینی * ہہہ بر تافتہ چون زلف جانان
 چو عشاقش بدو انبوه گردند * بگردد ہر یکی یک زلف را زان
 ۲۰ بیندازد یکی سندان محکم * شود ہر کس ز بیم و ہول لرزان

نظم

۲۲ بنگرگس بنگری چون جام زرین * بزیر جام زرین چشمہ چشمہ
 تو گوی چشم معشوقست مہور * ز ناز و نیکویی گشتہ گشتہ

یا چون یکی بساط فگنه حوصلی * و افگنه جای جای بدو روبه سیاه
و له، قطعه

نقش خواهم کرد بر رخسار خویش * نام آن دل دار عاشقی گش بخون
تا بداند هر کسی کین یار کیست * کاف و تا و کاف دیگر یا و نون

(۴۶) الامام ابو عبد الله عبد الرحمن بن محمد العطاردی

عطاردی که بکمال همت از خورشید عطا رَدّ کردی و بیان نبیان او در
وقت تقریر و اطناب يك سخن را صد کردی از مادحان حضرت عیسی
بود و در آن دولت اقبالها دین و در قصید میگوید، نظم
مُلک قلاده است و او میان قلاده * زین نگردد قلاده جز بیمانه
۱۰ حشمت او بر دهان دهر دهانه است * فضل نیارد لگام جز بدهانه
و له، رباعی

سبلی دارم برخ پر از خون جگر * آن روز که مُزگان ترا بینم تر
ای چون شکر شکسته از پای تا سر * مگر کی که تباه گردد از آب شکر
رباعی

۱۵ شد یار و مرا بهوسه خوشنود نکرد * پرسش ننمود و نیز بدرود نکرد
آن آتش افروخته جز دود نکرد * بر عشق بتان هیچ کسی سود نکرد

(۴۷) ابو عبد الله روزبه بن عبد الله النکتی اللهوری،

تقریر نکت نکتی کاری درازست چه نکات لطیف او از حدّ و عدّ
افزونست و نقود شعر او لطیف و موزون در مدح سلطان مسعود
۲۰ شهید میگوید، شعر

روی آن ترک نه رویست و بر او نه برست
که برین نار بیارست و بر آن گل بهرست
بطراز قد و خرخری زلفین دراز
رستخیز همه خوبان طراز و خزرست

علم شعر و معرفت آن مهارتی کامل بود و مخمسته نامه که در علم عروض
بی نظیرست از منشآت اوست، در قصیده میگوید، شعر

بر اسپ علم بیدان حق بتیغ کلام * کسی جز او نکند بر سوال باطل رد
اگرش مسند و کرسی بقدر فضل نهند * ز نفس کرسی وز عقل باشدش مسند

وله، شعر

نگار من آن چون قمر بر صنوبر

نه مانی چنو کرد صورت نه آزر

دو خدش بسان دو ماه منقش

دو زلفش بسان دو مار معبر

نه دیدی نه بینی چو روی و چو قدش

نگاری بکشیر و سروی بکشیر

وله، نظم

نورگس تر نگر چگونه شگفت * نیک ماند بچشم آن عیار

ساق پیروزه و حوالی سیم * در میان ضرب جعفری دینار

وله، نظم

ما هر دو بُتا گل دو رنگیم * بنگر بچه خواست صفت کرد

یک نیمه آن توئی بسرخی * وین نیمه دگر منم چنین زرد

وله، نظم

شاه اسپرم چو شاخ کشید بگرد خویش

چون قبه زمرد بر شاخکی نزار

با سبز جامه که چو بر ما کند گذر

از ساق برکشد بکف او دامن ازار

وله، قطعه

۲۴ بر روی برف زاغ سیه را نگاه کن * چون زلف بر رخ بتم آن شمشه سپاه

رسم ما خفتن بروزست و من از بهر ترا
 بی وسن باشم همه شب روز باشم با وسن
 در فراق روی تو گشتم عدو آفتاب
 وز وصالت در شب تاری شدستم مفتن
 من همه یاران خود را آزمودم خاص و عام
 فی سخنشان راز دارد لب وفا دارد وطن
 رازدار من توئی امروز یار من توئی
 غمگسار من توئی من زان تو تو زان من
 تو همی سوزی و من بر تو همی خوانم بعشق
 هر شی تا روز دیوان ابو القاسم حسن
 اوستاد اوستادان زمانه عنصری
 عنصرش بی عیب و دل بی غش و جانش بی فتن

وله، شعر،

با رخت اے دلبر عیار یار * نیست مرا نیز دگر بار بار
 ۱۰ دو رخ رخشان تو گلنار گشت * بر گل من ریخته گلنار نار
 چشم تو خون خواره و هر جادویی * مانده از آن چشمک خون خوارخوار
 بنده وفادار و هوا خواه نست * بنده هوا خواه وفادار دار
 داد کن ای کودک و بر دار جور * منبر پیش آور بر دار دار
 ای تو دل آزار و من آزرده دل * دل شده را زار دل آزار زار
 ۲۰ گر دل من باز بخشی بمن * جور ممکن لشکر تیار مار

(۴۵) الاستاد ابو الحسن علی بن البهرامی السرخسی،

بهرامی که عطارد مشتری لطایف طبع دل نواز او بود و زهره میزهر ساز
 بر بطن نواز در هوای غزل جان ساز او از لولو شاهوار نظم او عروس
 ۲۴ معنی زیور یافته و خاطر دورین او بتیر فکرت موی شگافته و او را در

اندر حجاز بزم کنی در عراق رزم * اندر عرب مظلالم و اندر عجم شکار
و این قصیده که در تشبیه شمع گفته است خاطر جمله فضلالرا چراغ داشت
و همه چون نافته شدند البته آنرا جواب نتوانستند گفت، میگوید، شعر

ای نهاده بر میان فرق جان خویشتن

جسم ما زنده بجان و جان تو زنده بتن

هر زمان روح تو لختی از بدن کمتر کند

گویی اندر روح تو مضرهی گردد بدن

گر نه کوکب چرا پیدا نگرده جز بشب

ورنه عاشق چرا گریهی بر خویشتن

کوکبی آره ولیکن آسمان نُست موم

عاشقی آره ولیکن هست معشوق لکن

پیرهن در زیر تن داری و پوشد هر کسی

پیرهن بر تن تو تن پوشی هی بر پیرهن

چون بپیری آتش اندر تو زخم زنده شوه

چون شوی بیمار بهتر گردی از گردن زدن

بشگفتی بی نوبهار و پژمرده بی مهرگان

بگری بی دیدگان و باز خندی بی دهن

تو مرا مانی و من هر مر ترا مانم هی

دشمن خویشیم هر دو دوستدار انجمن

هر دو سوزانیم و هر دو زرد و هر دو در گداز

هر دو گریانیم و هر دو فرد و هر دو مستغن

آنچه من در دل نهادم بر سرت بینم هی

و آنچه تو بر سر نهادی در دلم دارد وطن

اشک تو زری که بگدازی بزری پخته بر

و آن من چون شنبلید پژمرده در چمن

گشتن از پرکار و چرخ و رفتن از کشتی و تیر
کشتی از طاوس و گور و جستن از خرگوش و رنگ

و هوراست که صفت قلعه کند،
کُهی بلند و برو قلعه نهاده بلند * بلندهاء جهان زیر و او ز جمله زیر
باستواری زَرِ بخیل زیرِ زمین * پپای داری نام سخی میانِ بشر
بستخی دل بدخواه برج او لیکن * نکار بوده برو سنگها بسان جگر
این دو بیت در تشبیه خربزه گفته است و بهلال و بدر در دو حالت
آنها تشبیه کرده،
نظم

آن زبرجد رنگ مشکین بوی و طعمش طعم شهّد
رنگ دیبا دارد و بوی قُهارے عود خام
چون نو بُریدی شود هریک از آن ده ماه نو
و رنبری باشد او در ذات خود ماه تمام
نظم

چرا نه مردم عاقل چنان بود که بهمر
چو درد سر کندش مردمان دژم گردند
چنانچه باید بودن که گر سرش ببری
بسر بریدن او دوستان خرم گردند

(۴۴) ابو النجم احمد بن قوص بن احمد المنوچهری

منوچهری آراینده چهره بلاغت و پیرایه سَر و بوستان براعت بود، اندک
عمر بسیار فضل از نوادر ایام و عجایب روزگار و حفظی قوی و ذکائی
تمام و قریحی نقاد در ایام کودکی چنان ذکی بود که هر نوع که ازو در
شعر امتحان کردند بدیهه بگفتی و خاطر او بموانات آن مساحت کردی
و در قصیده میگوید در مدح سلطان بین الدولة،
شعر

قیصر شرابدار نو جیپال پاسبان * پیغو رکاب دار تو فغفور پرده دار

و این قصیده مکرر برهان فضل وافر و است،

باران قطره قطره همی بارم ابروار
 هر روز خیره خیره ازین چشم سیل بار
 ز آن قطره قطره قطره باران شد خجل
 زین خیره خیره خیره دل من ز هجر یار
 یاری که ذره ذره نماید همی نظر
 هجرانش پاره پاره بین بر نهاد بار
 ز آن ذره ذره ذره چو کوه آیدم بدل
 ز آن پاره پاره پاره بچشم آیدم غبار
 دل گشته رخنه رخنه بزاری بتیغ هجر
 ز آن مشک توده توده بران گرد لاله زار
 ز آن رخنه رخنه رخنه شد عقل و دین مرا
 ز آن توده توده توده بدل بر غم نگار
 و هموراست در قصیده میگوید،

اگرچه دیده افعی بخاصیت بجهد
 بدان گهی که زمرد بدو بری بفراز
 من این ندیدم دیدم که خواجه دست بلاشت
 برابر دل من بطرکید چشم نیاز
 غزل

انجیر کش از شاخ بستدی تو * وصفش تو بیک بیت بشنو از من
 چون برگ گل زرد خرد کرده * سر بسته و کرده میان پر ارزن

غزل

مرکی کش نیست جز آیین خود دادن نشان
 خاصه آنگاهی که بر زین بر کشیدش تنگ تنگ

تا شاه خسروان سفر سومنات کرد
کردار خویش را علم معجزات کرد
آثار روشن ملکان گذشته را
نزدیک بخردان همه از مشکلات کرد
بزدود ز اهل کفر جهان را بر اهل دین
شکر و دعاء خویشان از واجبات کرد
محمود شهریار کریم آنکه ملک را
بنیاد بر محامد و بر مکرّمات کرد
شطرنج ملک باخت ملک با هزار شاه
هر شاه را بلعب دگر شاهمات کرد
شاهها تو از سکندر بیشی بدان جهت
کوهر سفر که کرد بدیگر جهات کرد
عین الرضاء ایزد جویی تو در سفر
باز او سفر بچستن عین الحیات کرد
تو کارها بنیزه و تیر و کمان کنی
او کارها بجمله و کلک و دوات کرد

و هموراست در صفت آتش میگوید،
قطعه

ز آن آتش که بر بلندئ بالا * مر ابر بلندرا کند روزن
وز ابر چو سر برون زند نورش * چون ماه بر آسمان زند خرمن
ماند تن او بیسّ دین ابری * زو قطره چکان چو ذره گون ارزن
هر قطره زر که زو جدا گردد * چون سیم فرو فتد به پیرامن
باز از حرکات چون بیاساید * از لاله ستانش بر دمد سوسن

وله، غزل

یاد کرد از لطیف طبعش بحر * گشت پُر دُر و عنبر اشهب
باگران حلمش آشنا شده کوه * شد مکان عقیق و کان ذهب

گفتم بروی روشن تو روی بر نهم
گفتا نه کآب را ببرد رنگ زعفران
گفتم مرا فراق نو ای دوست پیر کرد
گفتا شوی بخدمت شاه جهان جوان
گفتم ملک مؤید مسعود کامکار
گفتا ملک محمد محمود کامران

رباعی

خط آوردی رواست ای روی چو ماه
خوشر گشتی از آنچه بودی صد راه
وز آرزوی خط تو خوابان سپاه
بر روی هی کشند خطهای سیاه

رباعی

تا در طلب دوست هی بشتام
عمرم بکران رسید و من در خوابم
گیرم که وصال دوست در خوابم یافت
این عمر گذشته را کجا در یابم

(۴۲) ابو نظر عبد العزيز بن منصور العسجدی المروزی،

عسجدی عسجدی کانِ بلاغت و اختر آسمان فصاحت بود، خاک مَرُو بوجود
او مفاخر و ذات او منبع زلال مفاخر مقبول حضرت بین الدوله بود
۲۰ نقد سخن او در روز بازار دولت ابن شاه نیک راج و در آن وقت که
سلطان بین الدوله بمدد نائید یزدانی و توفیق سبحانی در اقصی بلاد
هندوستان سومات را فتح کرد و تابش شمشیر ابدار او خاک آن زمین را
خون آن باد پیمایان گلغونه بر کشید عسجدی این قصیده غزا در تهنیت

قصیده

۲۴ آن فتح میگوید،

سالار زمان فخر جهانداران محمود
آن شه که چو جم دارد صد حاجب سالار

غزل

شه زاولستان محمود غازی * سر گردن کشان هفت کشور
بنیزه کرکدن را بر کند شاخ * بزویین بشکند سیرغ را پر

نظم

بر وعده مرا شکیب فرمائی * تا کی کنم ای صنم شکیبائی
از بهر سه بوسه مستندی را * خواهی که سه سال صبر فرمائی
راز دل خویش با تو بکشادم * باشد که برین رهی پهنشائی
بر برگ سمن بشک پنبیشی * تا راز مرا بخلق بنشائی
بد مهر بقی و سنگ دل یاری * لیکن چو دل و چو دیدن دریائی

و در مدح امیر ابو احمد محمود سبکتگین انار الله برهانه میگوید، قصیده

گفتم مرا سه بوسه ده ای شمس بتان
گفتا ز حور تو بوسه نیابی درین جهان
گفتم ز بهر بوسه جهانی دگر مخواه
گفتا بهشت را نتوان یافت رایگان
گفتم که کوز کرد مرا قدت ای رفیق
گفتا رفیق تیر نباشد مگر کهان
گفتم همی ترا نتوان دید ماه ماه
گفتا ستاره کم نتوان کرد ز آسمان
گفتم ستاره نیست نگارا سرشکهاست
گفتا سرشک بر نتوان چیدن از رخان
گفتم ز آب دیده من روی نازه
گفتا ز آب نازه توان داشت بوستان

همه نعیم سهرقند سر بسر دیدم
 نظاره کردم در باغ و راغ و وادی و دشت
 چو بود کیسه و جیب من از درم خالی
 دلم ز صحن امل فرش خرمن بنوشت
 بسی ز اهل هنر بارها بهر شهره
 شنیده بودم کوثر یکیست و جنت هشت
 هزار کوثر دیدم هزار جنت بیس
 ولی چه سود چو من نشنه باز خواهم گشت
 چو دیده نعمت بیند بکف درم نبود
 سر بُریده بود در میان زرین طشت

۵

۱۰

شعر

و در مدح سلطان بین الدولة محمود گفته است،

پار آن اثر مشک نبودست بدیدار
 امسال دمید آنچه همی خواسته ام پار
 عطار شد آن عارض و آن خط سیه عطر
 هم عاشق عطرم من و هم عاشق عطار
 بسیار دعا کردم کین روز به بینم
 این روز بدیدم ز دعا کردن بسیار
 بار غم و اندیشه همه زین دل بز خاست
 تا مشک سیه دیدم کافور ترا بار
 کار من و تو ساخته بودست و نبودست
 امروز بکام دل ما گشت همه کار
 گفتار نبودست میان من و تو هیچ
 ور بود بیکبار بیستی در گفتار
 همواره دل برده من کام تو جست
 چونانک جهان کام ملک جوید هموار

۱۵

۲۰

۲۵

تمامست و اگر تمام کند از ذوق دور افتد و از لطف بی بهره ماند،
می گوید،

گر بر کشم این فرو شده پای از گل * هرگز ندهم بهیچ نامردم دل

بیت

بی خوابی را بدیده بر بسنستم * باز دیدن خواب بیهوش رستم

بیت

لولو داری میان یاقوت اندر * ای زن که مردی تابوت اندر

وله، بیت

ای خورد کل نیک ندانسته ز بد
چندان گرهت ز مشک بر لاله که زد

وله، بیت

گویند مرا که خواجگی هست کرم
یک برگ کرم به که چو شست کرم

(۴۲) الاستاد ابو الحسن علی بن جلولغ الفرّخی السجری،

۱۰ فرّخی که رخ خوب روی بلاغت را مشاطه فریخت او چنان آراست که

هیچ قراح انگشت بر حرف آن نهاد شعر او عذب و پر معنی است

باوّل در صنعت سخن و بدقت معانی کوشید و در آن از اقران سابق

آمد و بآخر سخن سهل ممتنع ایراد می کرد و در نوبت دولت سلطان

بین الدولة آسایشها یافت و مال خطیر بدست آورد و عزیمت نمائش

۲۰ بفرقند کرد چون بنزدیک آن خطّه رسید طایفه قُطَاع الطریق برو زدند

و تمامت مال و متاع او بردند و او تنگ دست و بی سرمایه بفرقند

در آمد و چون اختلال بحال او راه یافته بود خود را در آنجا ظاهر نکرد

روزی چند مقام کرد و باز گشت و این قطعه که از نوادر کلامست

۲۴ بیادگار آنجا بگذاشت،
قطعه

چرا بی کرانست طول بقاش * ازیرا بود دایره بی کران

شعر

چه جادویست عنان آزمای مرکب او
که آرزوی سواران کند هی از بر
نگاوری که بیک شربت امل آراست
بدستش اندر دریاء ژرف پهناور

شعر

فرو رسید چو بچشك زرد برگ بهی
ز بیم آنکه برو زد چو باشه برگ خیار
ببرق ماند روز آفتاب در پس ابر
بآفتاب درخشند برق در شب نار

(۴۰) ابو المظفر مکی بن ابراهیم بن علی البخجری،

یکی از امثال و اعیان جهان بوده است و در نوبت دولت محمودیان بکمال
و ضروب شمایل متخی و عالم فضل و هنر را متولی و ذکر او در توارخ
۱۵ مسطورست و بر زبان افاضل مذکور و اورا اشعار تذب است میگوید،

بیت

لبش خسته ز و هم بوس هر کس * توب دیدی ز و هم بوس خسته

شعر

هموراست،

باشم تا نیز چه آید دگر * مادر تقدیر چه زاید دگر
بار دگر نیز بگردد فلك * موعظه نیز نماید دگر
شاد بدانم که چو بندد دری * ایزدبان باز کشاید دگر

(۴۱) ابو محمد عبد الله بن محمد المعروف برورده البلیخی،

از معارف بلخ و صدور خراسان بوده است و در نوبت دولت آل ناصر
۲۴ بنعم روزگار گذرانیده و اورا يك يك بیت فردست که در نفس خود

چو چشم باز از روشن زمین و آسمان امشب
 نقابی بست بر روی و بناگوش تذرو نر
 چه بود امشب که چون حال و سر از خاک زمین برزد
 خلوق رنگ خرسیده بشنگرف آرده پیگر
 گهی چون عبهری سمین هی بر آسمان نازد
 گهی چون ابر باقوتین هی نالد بابر اندر
 زربین گردد از رنگش بدریا در همی لولو
 عقیقین گردد از عکسش بگردون بر همی اختر
 تو گوی هست خسرو برای نعمت زایر
 یکی زرین فلك خواهد بر آوردن همی دیگر
 بدست و تیغ و جام و جان میاسا از چهار آئین
 چنانک از ناقه فحمت نیاساید همی رهبر
 بدست از مال بخشیدن بتیغ از کینه آختن
 بجام از باده نوشیدن بجان از مدت بیهر

نظم

۱۵ و له هم درین معنی،

دو چیز یافت ازین آتش سده دو حال
 ستاره باره زرین و آسمان خلخال
 ز آفتاب یکی جام کرد چرخ امشب
 بیاد شاه بکف بر نهاد مالا مال

وله، شعر،

چرا زرد شد دهر بی مهرگان * ازیرا که چون کوه شد آسمان
 چرا معصفر بار شد تیره شب * ازیرا که شد بارور زعفران
 چرا جام می خواست ناگاه شاه * ازیرا کش آمد سه ناگهان
 چرا از قضا برترست امر او * ازیرا یقین برترست از گمان
 چرا رخ مجدر نماید عدوش * ازیرا کش از اشک باشد نهان

۲۰

۲۵

شهاب دولت شمس الکفافة ابو القاسم
حمید حمد هنرخواجه احمد بن حسن
وله، شعر،

بوقت نرگس ار خواند کسی فردوس گیتی را
بیک معنی روا باشد که دل مان داردش باور
ز بهر آنکه جز در خلد کی شاید بدن هرگز
درختی کش تن از مینا و برگ از سیم و بار از زر
وله،

چنانم که مجنونِ عامر نبود * ز تیار لیلی بلیل و نهار
۱۰ وفادار مهر توام تا زیم * تو خواهی وفا دار و خواهی مدار

(۲۹) ابو سعد احمد بن محمد المنشوری السمرقندی،

منشوری که منشور شاعری بنام او بود و طایر هنر در دام او سخن نمکینش
شور در دلهاء فضلا می انداخت و بیان دل فریش رایت فصاحت بر
فلک می افراخت در مدح سلطان بین الدولة گفت و صفت آتش کرد
۱۰ چنانکه آب ازو میچکد، شعر

یکی دریا پدید آمد زمین از مشک و آب از زر

معلق موج زرینش باوج اندر کشید سر

نشیب و قعر آن دریا همه پر رشته مرجان

فراز موج او هر سو همه پر زهره ازهر

نهنگ سندروسینش بسیماب اندرون غلطان

در تمساح زرینش پریشان از گلو گوهر

برخشد سر او بی رخ بغرد غور او بی دل

چو برق از میخ بر دریا چو رعد از کوه در کشور

فلک چون قصر مدهون گشت بروی کنگره زرین

در افشان هر یکی روشن چو قصر مرد مدهون گر

۲۰

۲۵

چو تیغ باختر افراخته نمود هلال
 چو هفت فندق سیاب رنگ نجم پرن
 مدبران فلک بر فلک چو هفت فُلک
 نهاده روی بتدویر زی ده و دو وطن
 یکی قرین شتاب و یکی عدیل درنگ
 مسیر این بسوی هند و سیر آن بعدن
 بزیر پرده آسایش اندرون شه روز
 شب سیه بسر اندر کشید پیراهن
 از ارتفاع شب تیره بهره چو گذشت
 پیامد آن بت شادان بهار سوی چمن
 بصورتی که نماز برد ز ناز پری
 بزینتی که زمین بوسدش بھر و شن
 گرفته گنج ملاححت ز قهرمان جلال
 ر بوده خاتم خوبی ز نیکوان ختن
 بنرم نرم چنین گفت مر مرا که چرا
 همی جدائی جویی بخیره خیره ز من
 مرو که با منت ایدر خزان بهار بود
 که هم رخ گل سوریست هم زخ سوسن
 بساغر می اگر بنگری نیاری یاد
 ز برگ لاله سیراب و آبدار سمن
 جواب دادم اگر ضامن روان رهی
 بسُست عهدی نا کی بری بمن بر ظن
 بطبع و طوع همی سوی او روم که ندید
 چنو جواد جهان و چنو کرم زمن

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۴

زره پوش ترك من آن ماه پیکر * زره دارد از مشك بر ماه انور
 كه دیدست مشك مسلسل زره سای * كه دیدست ماه منور زره ور
 بشك اندرش تیر و بهرام و زهره * بماه اندرش سوسن و مشك و عبهر
 دو یاقوت خوانم لبش را نخوانم * كه یاقوت را کی بود طعم شگر
 ° بنزد من آمد كمر بسته روزی * یکی صدره پوشید يك رنگ اخضر
 فلك خواندمش ز آن كجا بود تابان * رخانش چوماه و كمر چون دو پیکر
 مرا گفت ای كوفته راه دانش * سحر کرده و گشته گیتی سراسر
 نگوئی كه این اهل معنی بدنیا * مسافر نه اندر جهان نه مجاور
 بدو گفتم ای سرو سمین ندانی * گه رنج سفرمان از آنست هبیر
 ۱۰ كه در چرخ ساكن ز انجم بسی اند * ز هفت مسافر بود حكم اختر
 ز شاهان و از خسروان زمانه * جز آنك از مقدم جز آنك از مؤخر
 چو محمود خسرو نبود و نباشد * سحر پیشه شاه و سحر کرده بی مر
 گهی سوی جیچون رود چون فریدون * گهی سوی ظلمت رود چون سكندر
 گهی تخت جیپال بر در بدارد * گهی چتر خاقان بیاويزد از سر،
 ۱۵ گهی رایتش را پری روی بینی * امین ملك خسرو هفت کشور
 بینی كه اندر مینش یمانی * امان داد اسلام را تا بمحشر

(۴۸) ابو الفضل مسرور بن محمد الطالقانی،

مسرور با فضلی موفور بود و سعی ثناء او در حضرت بینی مشكور و شعر
 او عذب و عرصه بیان او رجب است در مدح و زیری كه وَزَرِ فضلا
 ۲۰ بود این قصیده غزا پرداخته و این جریدة عذرا جلوه داده، شعر

چو ناپدید شد از چشم چشمه روشن
 دراز گشت شب دیر بازارا دامن
 بروی گنبد گردنده بر شدند پدید
 ستارگان قوی قوت بدیع بدن

زمانی بود مه بر زد سر از کوه * برنگ روے مهجوران مزعفر
 چو زر اندود کرده گوی سمین * شد از انوار او گیتی منور
 بریگ اندرهی شد باره زان سان * که در غرقاب مرد آشناور
 دمنده ازدهائی پیشم آمد * خروشان و بی آرام و زمین در
 شکم مالان بهامون برهی رفت * شده هامون بزیر او مقعر
 گرفته دامن خاور بدنبال * نهاده بر کران باختر سر
 بیاران بهاری بوده فربه * ز گرمای حزیران گشته لاغر
 ازو زادست هرچه اندرجهانست * زهرچه اندرجهانست او جوان تر
 مدیح شاه بر خواندم بجهیون * بر آمد بانگ ازو الله اکبر
 تواضع کرد بسیار و مرا گفت * ز من مشکوه و بی آزار بگذر
 که من شاگرد کف راد آم * که ترمدحشهی برخوانی از بر
 بفر شاه ازو بیرون گذشتم * یکی موی از نن من نا شده تر
 بدین درگاه عالی چون رسیدم * رها کردم سوی جانان کبوتر
 کبوتر سوی جانان کرد پرواز * بشارت نامه زیر پرش اندر
 بنامه در نبشته کای دلارام * رسیدم دل بکام و کان گوهر
 بدرگاهی سپردم کز بر او * نیارد تند رفتن چرخ محور
 بصدر اندر نبشته پادشاهی * طفر یارے بکنیت بو المظفر
 بنامش بر نبشته عهد آدم * بکینش در سرشته هول محشر
 جهان را خور کند روشن ولیکن * ز رای اوست دایم روشنی خور
 ز بار همت او گشت گوئی * بدین کردار پشت چرخ چنبر

(۲۷) ابو سراقه عبد الرحمن بن احمد البلی الامینی البخاری

امین درودگر که روان رودکی دایم بر وی درودگر بود از مداحان
 سلطان بین الدولة و امین الملة بود و شعر او ذوق ایام جوانی و طراوت
 ۲۴ سماع اغانی از تحریک انامل غوانی دارد، در قصیده میگوید، قصیده

وله، شعر

آن قطرهٔ باران بارغان بر * چون خوی بناگوش نیکوان بر
و آن فاخته بر شاخ او نشسته * عاشق شد بر وصف این و آن پر
و آن نرگس بین چشم باز کرده * نازان بهمه باغ و بوستان بر
عطّار مگر وصل کرد عدا * کافور ریاچین بزعفران بر
برخوید چکیک سرشک باران * مانند ستاره بر آسمان بر

(۳۶) لیبی الادبی،

لیبی ادبی لیب و شاعری عجیب بود، نظمش رایق و در فضل از
اقران فایق، مدّاح امیر ابو المظفر یوسف بن ناصر الدین رحمه الله بود
۱۰ در مدح آن شاه نیکخواه نامجوی ثناخر مدّاح پرور این قصیده گفته و
داد سخن بداده، شعر

چو برکندم دل از دیدار دلبر * نهادم مهر خرسندی بدل بر
شر دیدم که بر روم هی جست * ز مژگان همچو سوزن سونش زر
مرا گفت آن دلارام بی آرام * همیشه تازیان بی خواب و بی خور
۱۰ هوا اندوده رخساره بدوده * فرو نه یکه ره و بر گیر ساغر
فغان زین بادپای کوه دیدار * فغان زین ره نورد هجر گستر
خرد زین سوکشید و عشق زان سو * فرو ماندم من اندر کار مضطر
بدلبر گفتم ای از جان شیرین * مرا بایسته تر وز عمر خوشتر
مخور غم میروم درویش زنجبا * و لیکن زود باز آم توانگر
۲۰ ره دور و شبی تاریک و تیره * هوا فیروز و هامون چون مقیر
فرودآ زود و زین را زین بیارام * سپهر آراسته چهره بگوهر
خم شوکه چو خم زلف جانان * مغرّف گشته اندر اولو تر
مکمل گوهر اندر تاج اکلیل * بتارک بر نهاده غفر مغفر
۲۴ محرمه چون بدریا بار موسی * که اندر قعر او بگذشت لشکر

ایا کسائی بنگاه بر تو پنبه گزارد
 بکند بال ترا زخم پنبه و چنگال
 تو گر بمال و امل نیش ازین نداری میل
 جدا شو از امل و گوشِ وقت خویش بمال

(۲۵) زبیتی علوی محمودی،

زبیتی زینت زمان و نادره گیهان از خاندان سیادت و از دودمان سعادت
 بود و در مدح سلطان بین الدولة این قصیده غرّا چون مخدّره عذرا در
 جلوه جمال آورده است،

ای خداوند روزگار پناه * مطربان را بخوان و باده بخواه
 تا بدان لعل می فرو شوئیم * کامهارا ز گرد و خشکئی راه
 پس جوان مردوار بر سازیم * مجلسی پر بهنگ شیر آگاه
 میسره مطربان خوش سازیم * مینه دوستان نیکو خواه
 علم از ساقیان بپای کنیم * باز منجوقها ز زلف سیاه
 بدل تیره دستها بگیریم * از گل و سنبل شکفته پگاه
 بدل جوشن و زره پوشیم * بر خود از دوستان خطا و گناه
 بر سر اسپر کنیم تا داریم * خویشتر را ز تیر غمزه نگاه
 غم گریزد ز پیش ما چونانک * خان و قیصر ز پیش شاهنشاه
 خسرو خسروان ملک محمود * ملّت و ملک را همیشه پناه
 و هم در حق او گفته است،

ایا شهریاری که گردد سپاهت * هی چشم دین را کند توتیائی
 بود داد تو مر جهان را همیشه * چو اندام آزرده را مومیائی
 ز خون عدو کرد فتنه نشانی * بتیغت هی زنگ بدعت زدائی
 مگر نذر داری که هر مه که نوشد * شهری را ببندی و شهری گشائی
 مگر عهد داری که همچون سکندر * ملوک زمین را تو قدرت نمائی

زیبا بود ار مَرُو بنسازد بکسائی * جوانانک جهان جمله با استاد سرفرند
و ختم کنیم ذکر کسائی را رحمة الله علیه برین بیتی چند که در آخر عمر
بهنگام وداع و ساعت رحیل گفته است،
شعر

بسیصد و چهل و یک رسید نوبت سال
چهارشنبه و سه روز باقی از شوال
بیامدم بجهان تا چه گویم و چه کنم
سرود گویم و شادی کنم بنعمت و مال
ستور وار بدین سان گذاشتم همه عمر
که برده گشته فرزندم و اسیر عیال
بکف چه دارم ازین پنجه شمرده تمام
شمار نامه با صد هزار گونه و مال
من این شمار باآخر چگونه فصل کنم
که ابتداش دروغست و انتهایش خجل
درم خریده آزم ستم رسیده حرص
نشانه حدثانم شکار ذلّ سوال
دریغ فرّ جوانی دریغ عمر لطیف
دریغ صورت نیکو دریغ حسن و جمال
کجا شد آن همه خوبی کجا شد آن همه عشق
کجا شد آن همه نیرو کجا شد آن همه حال
سرم بگونه شیرست و دل بگونه فیر
رخم بگونه نیلست و تن بگونه نال
نهیب مرگ بلرزاندم همی شب و روز
چو کودکان بد آموز را نهیب دوال
گذاشتیم و گذشتیم و بودنی همه بود
شدیم و شد سخن ما فسانه اطفال

گفت موی سپید و موی سیاه * همچو روزست در میانۀ شب
و جماعتی اورا ملامت کردند که خضاب چرا میکنی، این دو بیت در
عذر آن گفت،
نظم

از خضاب من و از موی سیه کردن من
گرهی رنج خوری پُش خور و رنج مبر
غرض زونه جوانیست بترسم که ز من
خرد پیران جویند و نیابند دگر

در صفت نرگس گفته،
شعر

نرگس نگر چگونه هی عاشقی کند * بر چشمکان آن صنم خلجی تژاد
گویی مگر کسی بشد از آب زعفران * انگشت زرد کرد و بکافور بر نهاد
و این دو بیت در حق گازر بچه گفتست بدرخواست یکی از بزرگان
آن زمان
نظم

کوی و جوی از تو کوثر و فردوس * دل و جامه ز تو سیاه و سپید
رخ تو هست مایه تو اگر * مایه گازران بود خورشید
نظم

هر چند در صناعت نقش و علوم شعر * جز مر ترا روا نبود سر فراشتن
اوصاف خویشتن نتوانی بشعر گفت * تمثال خویشتن نتوانی نگاشتن
شعر

ای ز عکس رخ تو آینه ماه * شاه حسنی و عاشقانت سپاه
هر کجا بنگری دمد نرگس * هر کجا بگذری بر آید ماه
روی و موی تو نامه خو بیست * چه بود نامه جز سپید و سیاه
بلب و چشم راحتی و بلا * برخ و زلف توبه و گناه
دست ظالم ز سیم کوتاه به * ای برخ سیم زلف کن کوتاه

الغرض محاسن کسائی را نهایی نیست و خیال مروزی مصداق این معنی
است در آن بیت که گفته است،
بیت

ای گل فروش گل چه فروشی برای سیم
وز گل عزیزتر چه ستانی بسیم گل

قطعه

همراست،

بنو بهار جهان نازه گشت و خورم گشت
درخت سبز علم گشت و خاک معلم گشت
نسیم نیم شبان جبرئیل گشت مگر
که بیخ و شاخ درختان خشک مریم گشت

قطعه

همراست،

سرود گوی شد آن مرغک سرود سرای
چو عاشقی که بمعشوق خود دهد پیغام
هی چه گوید گوید که عاشقا شب گیر
بگیر دست دلارام و سوی باغ خرام

وله، قطعه

آن خوشه‌اء رز نگر آویخته سیاه * گوئی هی سَبَه بزمرد درو زنند
۱۰ و آن بانگ خرد بشنواز باغ نیم روز * همچون سفال نو که بآش فرو زنند

نظم

بر پیل گوش قطره باران نگاه کن * چون اشک چشم عاشق گریان می شد
گویی که پَر باز سپیدست برگ او * منقار باز لؤلؤ ناسفته بر جبه

نظم

دستش از پرده برون آمد چون عاج سپید
گفتی از میخ هی نیغ زند زهره و ماه
پشت دستش بمثل چون شکر قائم نرم
چون دُم قائم کرده سر انگشت سیاه

قطعه

چون سر من سپید دید بستم * گشت تشبیه شیب و سخت عجب

جامر کبود و بادهٔ سرخ و شعاع زرد
گوئی شقایق است و بنفشه است و شنبلیله
آن روشنی که چون به پیاله فرو چکد
گوئی عقیق سُرخ بلولو فرو چکد
و آن صافتی که چون بکف دست بر نهی
کف از قدح ندانی فی از قدح نیند

شعر

هوراست،

ای خواجهٔ مبارک بر خواجگان شفیق
فریاد رس که خون رهی ریخت جانلیق
با جام خون بچّهٔ تاکم فرست از آنک
هم بوی مشک دارد و هم گونهٔ عقیق
تا ما بیاد خواجه دگر بار پر کنیم
از خون خوشهٔ اکحل و قیفال و باسلیق

شعر

هوراست،

بجام اندر تو پنداری روانست * ولیکن گر روان دانی روانی
بماهی ماند آبستن بهرّنج * بزاید چون فراز لب رسانی
قطعه

نیلوفر کبود نگه کن میان آب
چون تیغ آب داده و یاقوت آبدار
هم رنگ آسمان و بکردار آسمان
زردیش بر میانه چو ماه ده و چهار
چون راهی که دو رخ او سال و ماه زرد
وز مطرف کبود ردا کرده و ازار
گل نعمتی است هدیه فرستاده از بهشت
مردم کریم تر شود اندر نعیم گل

نظم

سخن داده است و حقّ بیان بگذارده، در مدح امیر المومنین علی رضی الله عنه میگوید،

شعر

مدحت کن و بستانے کسی را که پیامبر

بستود و ثنا کرد و بدو داد همه کار

آن کیست بدین حال و که بودست و که باشد

جز شیر خداوند جهان حیدر کزار

این دین هدی را بثل دائرة دان

پیغمبر ما مرکز و حیدر خط پرکار

علم همه عالم بعلی داد پیامبر

چون ابر بهاری که دهد سیل بگلزار

و در مدح سلطان غازی بین الدولة انار الله برهانه میگوید در قصیده، نظم

گفت گوئی که کان گوهرستی * کزو دایم کنی گوهر فشانی

چو جانات از جود و رادی کرد بزدان * تو بی جان زنده بودن کی توانی

و در مرثیت یکی از صدور مَرّو گفته است،

قطعه

جنازه تو ندانم کدام حادثه بود

که دیدها همه مصقول کرد و رخ مجروح

از آب دین چو طوفان نوح شد همه مَرّو

جنازه تو بر آن آب همچو کشتی نوح

در صفت شراب گفته است،

قطعه

بکشیای چشم ژرف نگه کن بشنبلیله

تابان بسان گوهر اندر میان خوید

بر سان عاشقی که ز شرم رخان خویش

دیباے سبز را برخ خویش در کشید

چون خوش بود نبیذ برین تیغ آفتاب

خاصّه که عکس او بنیذ اندرون بدید

۵

۱۰

۱۵

۲۰

۲۵

مقتدای ارباب صنعت و پیشوای اصحاب فطنت و مصداق این معنی شاهنامه تمامست که ابتداء آن دقیقی کرده است و بیست هزار بیت از آن جمله گفته دقیق است و شست هزار بیت دیگر فردوسی گفته و داد سخن بداده و برهان فضل نموده و جمله گذشتگانرا در خجلت انداخته و آیندگانرا در ننگ و پوی فکرت افکنده و کمال صنعت در آن آنست که از اول تا آخر بر يك نسق رانده است و بر يك شیوه گفته و مختتم او ذوق مفتوح دارد و این کمال قدرت و غایت استادی بود و هر کس که اختیارات شاهنامه که خواجه مسعود سعد رحمه الله جمع کرده است مطالعه کند داند که قدرت فردوسی تا چه حد بوده است و از وی بدون شاهنامه شعر کم روایت کرده اند و در قصیده میگوید در مدح سلطان

بین الدولة محمود قدس الله روحه،
نظم

دو چیز بر تو بی خطر بینم * کانرا خطرست نزد هر مهر
دنیار چو بر نهی بسر بر تاج * در معرکه جان چو بر نهی مغفر
و هو گفته است،

۱۰ بسی رنج دیدم بسی گفته خواندم * ز گفتار نازی و از پهلوانی
بچندین هنر شست و دوسال بودم * چه توشه ببرم ز آشکار و نهانی
بجز حسرت و جز وبال گناهان * ندارم کنون از جوانی نشانی
بیاد جوانی کنون مویه دارم * بر آن بیت بو طاهر خسروانی
جوانی من از کودکی یاد دارم * دریغا جوانی دریغا جوانی

(۲۴) الحکیم کسائی مروزی،

۲۰

کسائی شاعری بود که کساء زهد در بر داشت و کلاه فقر بر سر غبار از عرصه دل بآستین تسلیم فرو رفته و گرد حرص از صحراء سینه بآب دو دیده در نشاند و اکثر اشعار او در زهد و وعظ است و در مناقب اهل بیت نبوت و جای جای که بدایع اوصاف و روایع تشبیحات گفته است داد

در آهَن و سیمست قضا و قدر ایرا
از آهَن و سیمست ترا خنجر و خانم
گویند که فرمان بر جم بود جهان پالک
دیو و پری و دام و دد و خلق دمام
گر بود چنین یا جم را جاه تو بودست
یا نام تو بودست بر انگشتری جم

۵

قطعه

و هوراست در معنی صبر گوید

درد مرا بگینی دارو پدید نیست
دردی که از فراق بود درد بی دواست
گنجیست عاشقانرا صبر از ننگ کنی

۱۰

رباعی

و این رباعی که طراوت ایام ربیعی دارد اوراست،
بگرفت سر زلف تو رنگ از دل تو
نزدود وفا و مهر زنگ از دل تو
ناکمر نشود کبر پلنگ از دل تو

۱۵

موم از دل من برند و سنگ از دل تو

و اشعار عنصری شعار فصاحت و دلیری دارد دقت معنی با رقت فحوی
جمع است و مثنویاتی که تألیف کرده است هم باسم خزانه بین الدولة چون
شاد بهر و عین الحیوة و وامق و عذرا و خنگ بت و سرخ بت هر یک
گنج بدایع و خزانه حکم و مستودع معانی دقیق و مجمع امثال رقیق است
و بدان سبب مطلوب عالمیان و مرغوب هنرمندان بود و اگر درر غرر
و فراید فواید او تمام آورده شود باطناب انجمد برین قدر اقتصار
افتاد،

(۲۲) ابو القاسم فردوسی الطوسی،

۲۵ فردوسی که فردوس فصاحت را رضوان و دعوی بلاغت را برهان بود

بصورت شبنری زر حقه اورا برگ
 که از عقیق و ز یاقوت بار آن شجرت
 زبانهاش چو شمشیرها زر اندود
 کرو بجان خطرست ارچه زر بی خطرست
 وله،

خدايگان خراسان و آفتاب کمال
 که وقف کرد برو ذو الجلال عز و جلال
 مین دولت و دولت بدو نموده هنر
 امین ملت و ملت بدو گرفته جمال
 وله،

حکایت کند ترگس اندر چمن * ز چشم دلارام روز خمار
 ز مینا یکی شاخ دیدی لطیف * درم برگ آن شاخ و دینار بار
 چو فیروزه بر آینه آبگیر * بر آورده نیلوفر سازکار
 چو کافر سیه روی برگرد او * زدوده سناها بود آبدار
 ۱۰ و این ابیات در قصیده میگوید و صفت شمشیر میکند،
 آینه دیدی برو گسترده مروارید خرد
 خرده الماس دیدی بافته بر پرنیان
 گوهر از رنجش بچشم اندر نماینده درست
 چون باب روشن اندر پر ستاره آسمان
 از خرد آگاه فی در مغز باشد چون خرد
 ۲۰ و از گمان آگاه فی در دل بود همچون گمان
 ار بختبانش آهست ار بگردانی درخش
 ار بیدازیش تیرست ار بدو بازی گمان
 و در مدح سلطان مین الدولة گفتست و در اطرا و اغراق بغایت
 قطعه
 ۲۵ رسیده،

دهانش را اثر مشتری بجای زبان
 میانش را اثر جوزهر بجای کمر
 سخاوت و سخن و طبع و رای او گوی
 ز خاک و آب و ز باد آمدند و از آذر
 ز آذر آید نور و ز باد زاید جان
 ز آب خیزد دُرّ و ز خاک زاید زر

وله، نظم،

تو آن شاهی که اندر شرق و در غرب
 جهود و کافر و گبر و مسلمان
 همی گویند در تسبیح و تهلیل
 که یا رب عاقبت محمود گردان

وله، نظم،

پُر دُرّ سفته شاخ درختان جویبار
 چون زرّ خنجه برگ درختان بوستان
 گر بوستان ز زر خزان زرد شد رواست
 آن رنگ سرخ باشد روی خدایگان

وله، نظم،

هر که نا شاعر بود چون قصد مدح او کند
 شاعری گردد که شعرش روضه رضوان بود
 ز آنکه جودش جمع گردانید معنیهای نیک
 چون معانی جمع گردد شاعری آسان بود

وله، نظم،

خدایگانا امشب نشاط ساز بدانک
 پدرش ز آهن بود است و مادرش حجرست

اولی ترکه او استاد شعراء و مقدم ارباب ابن شیوه است،

(۲۲) الاستاد الرئيس ابو القسم حسن بن احمد العنصری،

عنصری عنصر جواهر هنر و جوهر عرض فضل بوده است، مقدم شعراء عهد و پیشواء فضلاء زمان، چون سلطان بین الدولة اورا بنظر قبول ملاحظت فرمود همکنان بر اجلال او اقبال نمودند و نظر اصحاب دولت را آن اثر است که آفتاب را چنانکه آفتاب سنگ بی رنگ را لعل و یاقوت میگرداند اثر نظر ارباب اقبال سنگ نهاده خاملان را لعل قبول کاملان میکند، شعر عنصری مدون است و عرصه فضایل بزینت شامیل او مزین و ما قطری چند از آن سحاب و سطری چند از آن کتاب بیاریم، در قصیده می گوید در صنت رزم جای سلطان بین الدولة و امین الملة قدس الله روحه،

منش عالی فردوس کردار * نه فرخار و همه پر نقش فرخار
هواش از طلعت ماهان پر از نور * زمییش از بوسه شاهان پر آثار
ز زر و سیم بر کردار پروین * نگر شمشیرها چون چرخ دوار
۱۰ ز معالقی کمرها هر دوالی * ز کوبه‌هاش چون تیغی گهر دار
گروه را کمر شمشیر زرین * درو یاقوت رمانی پدیدار
بخون دیده عشاق ماند * چکیده بر رخ زرین ز تیار
صف پیلانش اندر ساز زرین * چو بر کوهی شگفته زعفران زار
چو مارانندشان خرطوم از ایدون * بود زرین پشیزه بر تن مار
۲۰ همچا میخ رنگان تیغ دندان * بصحرا کوه جمان باد رفتار
چه جایست این مگر میدان سلطان * خداوند جهان شاه جهاندار
هموراست،

دهان کشاد و میان بست و ایستاد فلك

بمدح و خدمت شاه سپهکش صفدر

شاخه‌ها مورد بز رفته به بین و برگه‌اش
 بر شکسته جعد اندر جعد چون زلفین یار
 بوستان افروز تابان از میان بوستان
 همچو خون آلوده در هیجا سنان شهریار

باب نهم، در ذکر شعراء آل ناصر رحمهم الله،

ذکر شعراء آل ناصر از اوّل عهد یمن الدولة تا آخر عهد مسعود شهید
 ایراد خواهم کرد و ایشان سه پادشاه بودند در مدتّ چهل و هفت سال
 مطلع این دولت و مفتح این اقبال بامیر غادل ناصر الدین ابو المظفر
 سبک‌نگین افتاد و او پنج سال صاحب الحیش امیر رضی ابو القاسم نوح بن
 منصور بود و والی بلخ و طبرستان بود و کمال کنایت و شہامت او رونق
 ۱۰ ملک آل سامانرا که زایل شد بود بدان دولت باز آورد و طراوتی که
 بسبب هجوم ترکان و خروج بندگان دولت زایل شد بود بقرار اوّل باز
 رسانید و کارهای بانام کرد و وفات رضی و او هر دو در سنة سبع و
 ثمانین و ثلثمائة بود، پس سلطان ماضی یمن الدولة و امین الملة ابو القسم
 ۱۵ محمود انار الله برهانه و شکر فی الاسلام سبعة سی و دو سال بر سریر
 اقبال استقرار یافت دو سال نایب امیر خراسان ابو الحارث منصور بن
 نوح و سی سال باستقلال ملک راند و وفات او در ربیع الآخر سنة
 احدى و عشرين و اربعماية اتفاق افتاد و بعد از او امیر شهید ظہیر
 الدولة و مجیر الملة ابو سعد مسعود بن محمود رحمه الله که در عهد پدر
 ۲۰ والی عراق بود و ولی عهد ملک بتخت بنشست و ده سال سلطان آن زمان
 بود و او را حکمی نافذ و فرمانی جزم و عین الکمال جمال اقبال او را در
 یافت و چشم بد در صحراء دندانقان مرو ویرا دندان نمود در سنة احدى
 و ثلثین و اربعماية و بعد از او اغلب بلاد خراسان و ما وراء النهر بآل
 سلجوق افتاده بود و ذکر شعراء عهد ایشان در طبقه سبوم ایراد کرده‌اید
 ۲۵ ان شاء الله تعالی، اکنون بغرض شروع کنیم و افتتاح از عنصری کردن

در مدح امیر خراسان میگوید،

شعر

جانیست تیغ شاه که دید این چنین شگفت
جانی کرو بود تن و جان همه خراب
ارزان بجای گوهر در جریر او پدید
جانها دشمنانش چو ذره در آفتاب

قطعه

در صفت شراب میگوید،

نیبزی که شناسی از آفتاب * چو با آفتابش کنی مقترن
چنان تابد از جام گوئی که هست * عقیق یمن در سُهیل یمن

(۲۹) معنوی بخاری،

۱۰ ابکار افکار او دل فریب و لطایف معانی او جان آویز، میگوید
بر خدای جهان توکل کن * دار خرسند دل روان خوشود
که از اینچت خدای قسمت کرد * فی تغافل زیان نه کوشش سود
قطعه

هرچه آن بر تن تو زهر بود * بر تن مردمان مدار تو نوش
ندهی داد داد کس مستان * انگین خرمباش و زهر فروش

(۲۰) خبازی نیشابوری،

خبازئی نیشابوری بفضل و هنر نان خبازی پخته و در فضل او بمعیار
هنر سفته، میگوید

شعر

ی بینی آن دو زلف که بادش هی برد
گوئی که عاشق است که هیچش قرار نیست
یا نی که دست حاجب سالار لشکرست
از دور می نماید کامروز بار نیست

۲۰

(۲۱) سپهری ما وراء النهری،

شعر

۲۴ سپهر اختر و صدف در بیان بوده است، در قصیده میگوید

ذکر شعراء این عصر که نام و نسبت و کنیه ممدوح ایشان معلوم نیست،

(۲۵) ترکی کثی ایلاقی

که شراب فضل را ساقی بود میگوید، قطعه

امروز اگر مراد تو بر ناید * فردا رسی بدولت آبا بر

چندین هزار امید بنی آدم * طوقی شه بگردن فردا بر

و هوراست، شعر

راد مردی و مرد دانی چیست * با هنرتر ز خلق گوم کیست

آنکه با دوستان بداند ساخت * و آنکه با دشمنان بداند زیست

(۲۶) بو المثل بخاری

۱۰ در سخن سازی بی مثل و در فنون هنر مثل بوده است در صفت پیری

گفته است قطعه

بر افگند پیری ضیا بر سرت * بچشم بتان ظلمتست آن ضیا

نه بینی که باز سپیدی کنون * اگر کبک بگریزد از تو سزا

نه بینی سمن برگ نسرین شه * ز کافور پوشیده برگ گیا

(۲۷) ابو المویّد البلیخی،

۱۵

بناء معانی بدین مؤیّد مشیّد بود و باز و همای معنی در دام بیان او

مقیّد در صفت انگشت معشوقه میگوید، غزل

انگشت را ز خون دل من زند خضاب

کئی کرو بلاء تن و جان هر کس است

عُنَّاب و سیم اگر نبودمان روا بود

عُنَّاب بر سبیکه سیمین او بس است

۲۰

(۲۸) ابو المویّد رونقی بخاری،

۲۲ روز بازار هنر او با رونق و گلستان شعر او رشک بستان خورنق بود،

بدور باد ہمہ روے آبگیر نگر
 پیشیزہ ساختہ بر شکل پشت ماہی شیم
 —
 و ہم اوراست در صفت شراب و قدح،
 شعر
 آتش بدیدی اے عجب و آب منتزع
 اینک نگاہ کن تو بدان جام و آن شراب
 جام سپید و لعل می صاف اندرو
 گوئی کہ آتشی است بر آمیختہ بآب

رباعی

آن می بدست آن بت سمین من نگر * گوئی کہ آفتاب پیوست با قمر
 ۱۰ و آن ساغری کہ سایہ بیفکند می برو * برگ گل سپیدست گوئی بلالہ بر
 و ہم درین معنی گوید،
 رباعی

بر روی او شعاع می از رطل بر فتاد
 روی لطیف و نازکش از نازکی بخت
 می چون میان سمین دندان او رسید
 گوئی کران ماہ پیروین درون نشست

۱۵

شعر

ہم اوراست،

شاخ بید سبز گشتہ روز باد * چون یکی مست نوان سر نگون
 لالہ برگ لعل بنگر بامداد * چون سر شمشیر آلودہ بخون

قطعه

غرہ مشو بدانک جہانت عزیز کرد
 ای بس عزیز را کہ جہان کرد زود خوار
 ماراست این جہان و جہانجوی مارگیر
 وز مارگیر مار بر آرد شی دمار

۲۰

۲۳

و از اشعار فارسی او این چند بیت آورده شد،
 شعر
 شب گیر صبح را ز سر گیر * بر بانگ خروس و ناله زیر
 خورشید که بر زند سر از کوه * آن به که خورد ز جام تشویر
 از جام بجامه در شبانگاه * وز جامه بجام روز بشب گیر
 شیرست غذای کودک خُرد * شیر است غذای مردم پیر

(۲۴) ابو منصور عماره بن محمد المروزی،

عماره که در عمارت بناء ثنا مهندسی استاد بود و شعر او از متانت رفیع
 ایوان محکم بنیاد در دولت اهل سامان چشم بخت برو ناظر و در عهد
 آل ناصر ریاض قبول او ناضر و شعراء عصر آخر او را مقتدای خود
 دانسته و شعر او را بحدوث صفت کرده چنانکه شاه بوعلی رجائی گوید، مصراع
 ۱۰ من خود ترا بشعر گرفتم عماره،

و در مرثیت امیر ابو ابراهیم المنقص میگوید،

بیت

از خون او چو روی زمین لعل فام شد
 روی و فاسیه شد و چهر امید زرد
 تیغش بخواست خورد هی خون مرگ را
 مرگ از نهیب خویش مر آن شاه را بخورد

وله در مدح سلطان محمود بین الدولة،

از کف شاه نور بود بر جبین خور * جودش مرا سهیل نمودست بر جبین
 گر بر کران دجله کسی نام او برد * آب انگین ناب شود گل گل انگین

در صفت بهار می گوید،

جهان ز برف اگر چند گاه سیمین بود
 زمرد آمد و بگرفت جای توده سیم
 بهار خانه کشمیریان بوقت بهار
 بباغ کرد همه نقش خویشتم تسلیم

بدان منگر که می منع است میخور * لَوْ قَتِ الْوَرْدِ شَرِبُ الْخَمْرِ جَابِزِ
نگاری باید اکنون خلّی زاد * برخساره بت چین را مجاهر
بمیدان نشاط اندر خرامد * نیشته بر قدح هَلْ مِنْ مُبَارِزِ
بیاد سید حرّانِ عالم * أَبُو بَحْمِي الْأَذِي يُحْيِي بِهِ الْعَزَّ
مگرد ای چرخ گردان جز به نیکی * برین رستم دلِ حاتم جوایز
و این دو بیت در وعظ گفته است، بیت

چه پوشی جوشن غفلت که روزی * تو باشی تیر محنت را نشانه
امل با عمرت اندر نه بمعیار * نگه کن تا کجا گردد زبانه

(۲۲) ابو المظفر نصر بن محمد الاستغنائی النیشاپوری،

۱۰ از معارف و فضلاء نیشاپور بفضل و دانش مذکور و در میان طبقات
شعراء آن عصر مشهور و از گفته هاء او دو بیت، بیش استماع نیفتاده
بود آورده شد، رباعی

بماه ماندی اگر نیستیش زلف سیاه
بزهره ماندی اگر نیستیش مشکین خال
رخانش را بیقین گفتی که خورشید است
اگر نبودی خورشید را کسوف و زوال

۱۵

(۲۳) ابو عبد الله محمد بن عبد الله الجنیدی،

از افاضل ادبا و امثال فضلا بوده است و در نازی و پاریسی اورا قدرتی
تمام و بر نظم و نثر اورا مهارتی شامل و ابو منصور ثعالی در یتیمه الدهر
۲۰ ذکر او آورده است و در میان شعراء صاحب عبّاد معدود کرده و در
داریات صاحب [در] این قصیده نازی که این دو بیت برهان جودت
آنست ذکر او رفته است، میگوید شعر

يَا دَارَ سَعْدٍ قَدْ عَلَتْ شُرَفَانَهَا * نُبِئْتُ أَنْ سُبَيْتَ قِبْلَةَ النَّاسِ
لِوَرْدٍ وَنَدِ أَوْ لِدَفْعِ مُلْكَةٍ * أَوْ بَدَلِ مَالٍ أَوْ إِدَارَةِ كَأْسِ

۲۴

(۲۰) ابو عبد الله محمد بن صالح الولولاجی،

در شعر نفس اورا ذوق آب زلال و دم اورا اثر سحر حلال در عهد
سلطان یمن الدولة محمود جملگی فضلا خواستند که دو بیت فارسی اورا
بتازی ترجمه کنند، کس را میسر نشد تا آنگاه که خواجه ابو القاسم پسر
وزیر ابو العباس اسفراینی آنرا بتازی ترجمه کرد چنانکه همه فضلا به
پسندیدند و آن دو بیت محمد صالح اینست

شعر

سیم دندانك و بس دانتك و خندانك و شوخ
كه جهان آنك بر مال لب او زندان کرد
لب او بینی و گوئی كه كسی زیر عقیق
با میان دو گل اندر شكري پنهان کرد

۱۰

و ترجمه خواجه ابو القاسم اینست که میگوید،

فِضَى تُغْرِى لَيْبَ ضَاكِ عَرَمٍ * مِنْ عَشْقِ مَيْسِيهِ أَصْبَحْتُ مَسْجُونًا
بِسُكْرِ قَدْ رَأَيْتُ الْيَوْمَ مَيْسِيَهُ * تَحْتَ الْعَقِيقِ بِذَلِكَ الْوَرْدِ مَكْنُونًا
هم اوراست

۱۵

جعد بر سیمین پیشانیش گوئی که مگر
لشکر زنگ هی غارت بغداد کند
و آن سیه زلف بر آن عارض گوئی که هی
به پر زاغ کسی آتش را باد کند

(۲۱) ابو محمد البديع بن محمد بن محمود البلی،

۲۰ شعر بديع مصنوع و رفیع است و در زمرة ارباب هنر و طبقات شعرا
امثال اعیان است و در مدح امیر ابو یحیی طاهر بن الفضل الصغانی
قصید گفته که این ابیات از آنجاست،

شعر

هوا روی زمین را شد مطر ز * بصفای آب دریای بقرمز
نفیر ابر فروردی بر آمد * ز بانگ مرغ بانگ رود عاجز

۲۴

(۱۹) ابو شکور،

او ثمر شکر و آفرین باری آورد و آفرین نامه یکی از ثمرات شجره شکر
 بو شکور است کتابی مقبول و عبارتی معمول در سته ست و ثلثین و
 ثلثمائة تمام کرده است آنرا و در معنی شراب و نشیبه صفای آن و لطف
 جام غم انجام این دو بیت پرداخته است و او را در دو حالت مختلف
 بهلال و بدر نشیبه کرده میگوید،

شعر

ساقیا مر مرا از آن می ده * که غم من بدو گسارده شد
 از قنینه برفت چون مه نو * در پیاله مه چهارده شد
 و هم اوراست در نشیبه شراب میگوید،

۱۰. بیار از آنچه بکردار دیک بود نخست * روان روشن بسند بقهر ازو رزبان
 از آنچه قطره او گر فرو چکد بزمین * ضریر گوید چشم منست و مرده روان
 و هم اوراست،

از دور بدیدار تو اندر نگرستم
 مجروح شد آن چهره پر حُسن و ملاحه
 وز غمزه تو خسته شد آزرده دل من
 ۱۵ وین حُکم قضائست جراحت بجراحت

و این معنی را عمید ابو الفتح علی محمد البُسنی الکاتب بتازی ترجمه کرده، شعر
 رَمَيْتُكَ عَنْ حُكْمِ الْقَضَاءِ بِنَظَرَةٍ * وَ مَا لِي عَنْ حُكْمِ الْفِصَاصِ مَنَاصُ
 فَلَمَّا جَرَحْتُ أَخَذَ مِنْكُمْ بِهَقْلَتِي * جَرَحْتَ فَوَادِي وَ أَمْجُوحُ فِصَاصُ
 ۲۰ و این رباعی هم اوراست،

ای گشته من از غم فراوان تو پست
 شد قامت من ز درد هجران تو شست
 ای شسته من از فریب و دستان تو دست
 خود هیچ کسی بسیرت و سان تو هست

الف بقامت و میس دهان و نونش زلف
 بنفشه جعد و برخ لاله و زنج نسرین
 بزلفش اندر مشک و بمشکش اندر خم
 بپیشش اندر تاب و بتابش اندر چین
 میان حلقه زلفش معلق است دلم
 مثال آنکه میان فلک هوا و زمین
 ز باده لب او تلخی است عهده من
 روا بود که بود تلخ می به از شیرین
 خرد ستد ز من او چون شه از معاند جان
 دلم کشد ز من او چون شه از تف می کین

(۱۸) ابو طاهر الطیب بن محمد الخسروانی،

خسروانی نوای ثنای او راه انقطاع اسم زدی و مخدرات پرده خاطر او دل
 مخالف و موافق ربودی، از امثال شعرای آل سامان بوده در دولت ایشان
 با عیشی تن آسان، در قصیده میگوید در آخر عمر و شدت مرض، شعر

چهار گونه کس از من بعجز بنشستند
 کزان چهار بن ذره شفا نرسید
 طیب و زاهد و اخترشناس و افسونگر
 بدارو و بدعا و بطالع و تعویذ
 و در معنی قناعت و رفض آرز گفته است و بالماس بیان گوهر موعظ
 شعر

۲۰ سفته،

تا باز کردم از دل زنگار آرز و طبع
 زی هر دری که روی نیم در فراز نیست
 جاهست و قدر و منفعه آنرا که طبع نیست
 عزت و صدر و مرتبه آنرا که آرز نیست

هبتی دارد او که پنداری * آسمان زیر و همتش زیرست
 او قضا گشت و دشمنانش حذر * در قضا مرگرا ره حذرست
 و ر فلک بسپرد شکفت مدار * قدم همتش فلک سپرست
 کوه با حلر او یک نسبت * مرگ با باس او ز یک گهرست
 مکرمانش بنوع ماند راست * نوع باقی و شخص برگذرست
 و هم اوراست،

اے بسا خسته کر فلک بینم * بی سلاحی همیشه افگارست
 وی بسا بسته کر نوایب چرخ * بند پنهان و او گرفتارست
 وی بسا کشتگان که گردون راست * ندود خون و کشته بسیارست
 ۱۰ و اورا قصیده ایست در اعتقاد انقیاد و تقریر اعتقاد خود و بیان معتقد
 سنت و جماعت کرده است و فواید بسیار را متصنّف است، میگوید،
 شعر

مر خداوند را بعقل شناس * که بتوحید عقل نایبناست
 آفریننده را نیابد وهر * گر بوم اندر آورش خطاست
 ۱۰ و هم ما بار جوهر و عرض است * وین دو بر کردگار نا زیباست
 کیف گفتن خطاست ایزدرا * کیف چون باشدش که بی اکفاست
 نیست مانند او مپرس که چیست * نا مکان گیرا مگو که کجاست
 و این قصیده درازست برین چند بیت اختصار افتاد،

(۱۷) ابو القاسم زیاد بن محمد القمری الجرجانی،

۲۰ قمری قمر آسمان فصاحت و عرعر بستان کیاست بوده است، سخن او
 بغایت عالی و جلوه گر مفاخر شمس المعالی و در قصیده در مدح او می
 نویسد،
 شعر

بقی که سجده برد پیش روی او بت چین
 خیال او بود اندر بهشت حور العین

از آن خورشید زرین شد که بر ملکش گذر دارد
ستاره زان هی لرزد که از تیغش حذر دارد

و هم اوراست،

درم گر جود او دانسته بودی * ز کانش نامدی بیرون ز پیمان
بدین معنی پشیمانست دینار * نه بینی زرد رویش چون پشیمان

(۱۶) ابو بکر محمد بن علی الخسروی السرخسی الحکیم

خسروی خسرو مالک سخن بود نظم همکنان میان بد و نیک بقسبت است
و نظم او سراسر حکمت، در عرصه علاء امیر شمس المعالی کارها داشته و
در خدمت صاحب الکفاة روز بازارها دید و آن یگانه چنانکه در طبقات
۱۰ شعراء عجم مشهور است در ورقات فضلاء عرب مذکور است او گفته است،

شعر
تَجَبُّتٌ مِنْ رَبِّي وَ رَبِّي حَكِيمٌ * أَنْ أَحْرَمَ الْعَاقِلَ فَضْلَ الْعَلِيمِ
مَا ظَلَمَ الْبَارِي وَ لَيْكُهُ * أَرَادَ أَنْ يُظْهِرَ عَجْزَ الْحَكِيمِ

و در قصید میگوید در مدیح شمس المعالی ابو الحسن قابوس بن وشمگیر
۱۰ بن زیار رحمه الله تعالی،

حلقه زلفت همه قصید عینی * حلقه جعدت همه قصید دالی
چشم سیاهت با سپر غمی ماند * زر بیانه همه کرانش لالی
نیست بخوبی ترا نظیر و کسی نیز * نیست بچیزی نظیر شمس معالی
در مدح کافی الکفاة ابو القاسم اسمعیل عبّاد رحمه الله میگوید قصید
۲۰ زلفین تو گوئی که شعر نغز نیست * انور شده معیش یک بدیگر
زیر لبست اندر مسج پنهان * زیر مژه اندر نکیر و منکر
کس نیست در جمالت همتا * چون صاحب را در کمال هم سر
در مدیح امیر ناصر الدولة ابو الحسن محمد بن ابراهیم بن سحجور رحمه
الله تعالی گفته است، شعر

مه گردون مگر بیمار گشتست * بنالید و تنش بگرفت نقصان
سپهر کردار سیمین بود و اکنون * بر آمد بر فلک چون نوک چوگان
تو گفתי خنگ صاحب ناخن کرد * فکند این نعل زرین در بیابان
و هم اوراست،

۵ جهان داد کافی الکفاة آنکه ملک * سپارد بتدبیر و سعیش زمار
نه بی امن او عدل بیند جهان * نه بی رای او ملک دارد نظام
سخارا بدو کرد مولی عزیز * جهان را بدو داد ایزد قوام
و هم اوراست،

۱۰ يك موی بدزدیدم از دو زلفت * چون زلف زدی ای صنم بشانه
چونانش بسختی همی کشیدم * چون مور که گندم کشد بخانه
با موی بخانه شدم پدر گفت * منصور کدامست ازین دوگانه
و صاحب عبّاد پیوسته مطالعه اشعار او کردی و در آن وقت که استاد
بدیع الزمان هدائی بخدمت او پیوست دوازده ساله بود و شعر تازی
سخت خوب میگفت و طبعی فیاض داشت چون بخدمت صاحب در آمد
۱۵ صاحب او را گفت شعری بگوی، گفت امتحان فرمای و این سه بیت
منطقی بخواند و گفت این را بتازی ترجمه کن، گفت بفرمای که بکدام
قافیه، گفت طا گفت بحر تعین کن گفت اسرع یا بدیع فی البحر السریع،
بی تامل گفت،
شعر

۲۰ سَرَفْتُ مِنْ طَرْتِهِ شَعْرَةً * حِينَ غَدَا يَهْشُطُهَا بِالْمَسَاطِ
ثُمَّ تَدَخَّلْتُ بِهَا مُثْقَلًا * تَدَخَّلَ النَّهْلُ بِحَبِّ الْخَنَاطِ
قَالَ أَبِي مَنْ وَلَدِي مِنْكُمَا * كَلَّا كُمَا يَدْخُلُ سَمَّ الْخَنَاطِ

هم اوراست درین معنی شعر کرده است،

که بر سیم سکه چرا کرده اند * بدانستنی من همی آن زمان
درم ز آن کف او بنزع اندرست * شهادت نهندش همی در دهان

۲۵ و هم اوراست

(۱۴) ابو عبد الله محمد بن الحسن المعروف بالبلی،

معروفی معروف بوده است بساحری در شاعری و بمقتدائی در سخن سرائی،
شعرش چون مشاهدهٔ دوستان در صحن بوستان یا مکاشفهٔ معشوقان پری
زاده با عاشقان دل داده، در قصیده میگوید در مدیح امیر رشید عبد
الملك بن نوح بن نصر رحمه الله
ای آنکه مر دورا صبری و حنظلی * وی آنکه مر ولی را شهدی و شکری
آنجا که پیش بینی باید موفقی * و آنجا که پیش دستی باید مظفری
و هم اوراست،

دوست با قامت چون سرو بن بر بگذشت
نازه گشتم چو گل و نازه شد آن مهر قدیم
و آن دو زلفین بر آن عارض او گوئی راست
بر گل خیرست از غالیه سر تا سر سیم
گشت بر کشت سیه جعد چو عین اندر عین
گشت بر تاب سیه زلف چو جیم اندر جیم
مردمان گویند کین عشق سلیم است آری
بزیان عرب مار گزیده است سلیم
من همی خندم بجائی که حدیث نو کند
و اندرون دل دردی که نه الله علیم

(۱۵) منصور بن علی المنطقی الرازی تعرف بمورد،

۲۰ منطقی در منطقی عجیب العجوبه عصر و نادره دهر خویش بوده است، صیت
هنرش بعام و خاص رسیده و در حضرت صاحب کافی الکفاة رحمه الله
اختصاص تمام یافته با طبعی چون آفتاب و خاطری صافی چون آب، در
قصیده میگوید در مدیح صاحب جلیل ابو القاسم اسمعیل بن عباد بن
شعر ۲۴ عباس رحمه الله

(۱۲) ابو الحسن علی بن محمد الغزالی اللوکر،

لوکری از فحول فضلا بوده است و از مقبولان شعراء و شعرش را طعم
 شهید و طیب مشک و طراوت گل و لطافت نسیم قصیده میگوید در مدیج
 امیر رضی ابو الفاسم نوح بن منصور بن نوح رحمهم الله، شعر
 ۵ نگار من آن گُرد گوهر پسر * که زین است و حُسن از قدم تا بسر
 ز عنبر زره دارد او بر سمن * ز سنبل گره دارد او بر قهر
 چو بر داشت جوزا کمر که نکر * بجست و بیست از فلاخن کمر
 برون برد از چشم سودای خواب * در آورد در دل هواے سفر
 بره کرد عزم آن بت خوش خرام * گره کرد بند سر آن خوش پسر
 ۱۰ بتابید سخت و به پیچید سُسْت * بگرد کمرگاه دستار سر
 شتابان پیامد سوسه کوهسار * باهستگی کرد هر سو نظر
 بر آورد از آن وهم پیکر میان * یکی زرد گویای نا جانور
 نه بلبل ز بلبل بدستان فزون * نه طوطی ز طوطی سخن گوی تر
 چو دوشیزگان زیر پرده نهان * چو دوشیز سفته همه روی و بر
 ۱۵ بریده سر و پای او بی گه * ز مالیدنش شادمانه پسر
 ز بسد بزرزینه فی در دمید * بارسال فی داد دمرا گذر
 برخ برزد آن [زلف] عنبر فراش * بنی بر زد انگشت وقت سحر
 هو گفت در فی کاه لوکری * غم خدمت شاه خوردی مخور
 در مدیج وزیر ابو الحسن عیید الله بن احمد العتبی گوید در قصیده،

عیید الله بن احمد وزیر شاه سامانی ۲۰

هی تابد شعاع داد از آن پر نور پیشانی
 بصورت آدی آمد بمعنی نور سبحانی
 خدایا چشم بد خواهم کر آن صورت بگردانی
 بخارا خوشتر از لوکر خداوندای دانی
 ۲۵ ولیکن گُرد نشکیمید از دوغ بیابانی

بخامه بر به نیشتم بچار می خوردم
 بچار ناله می داغ دوست مالا مال
 هزار دستان آواز داد گفت چه بود
 مرا ز شاخ فگندی بناله بیش مثال
 ° و درینجا میگوید،

خدا یگانا فرخنده مهرگان آمد
 ز باغ گشت بغویب آفتاب احوال
 کجاست آنکه پدرش آهست و مادر سنگ
 عدوی عود و عیبر و جزای کفر و ضلال
 سرای پرده صحبت کشیده سب و ترنج
 بطل رحلت بر زد گل و بنفشه دوال
 بگوی تا بفروزند و بر فرازانند
 بدو بسوزان دی را صحیفه اعمال
 بطبع چون جگر عاشقان طپیده و گرم
 برنگ چون عَلمِ کاویان خجسته بفال
 ۱۰
 هم اوراست در صفت اسپ،

چگونه اسپ کش ماه نو بزید نعل
 فلك نه بس بودش زین کارزار از عار
 دو گوش را بنهد چون دو برگ وَرْد چنانك
 زیات برون کند و زینهار خواهد مار
 بگاه رفتن همچون چهار کوكب سعد
 دومی بر آید و دومی فرو شود هوار
 ۲۰
 هم اوراست،

نیکو گل دو رنگ را نگه کن * دُرست بزیر عقیق ساده
 ۲۵ یا عاشق و معشوق روز خلوت * رخساره بر خساره بر نهاده

لشکر برفت و آن بت لشکر شکن برفت
هرگر مباد کس که دهد دل بلشکری

و هم اوراست،

من اینجا دیر ماندم خوار گشتم * عزیز از ماندنِ دایم شود خوار
چو آب اندر شمر بسیار ماند * زهومت گیرد از آرام بسیار
و هم او گفته است،

ز آن تلخ می گرین که گرداند * نیروش روانِ تلخ را شیرین
وز طلعت او هوا چنان پر رنگ * کر خون نذرو سینه شاهین

و هم او در تشبیه شراب گفته،

۱۰ ز آن مرکب که کالبد از نور * لیکن اورا روان و جان از نار
ز آن ستاره که مغربش دهنست * مشرق اورا همیشه بر رخسار

و هم او گفته است،

نگه کن آب و بچ در آبگینه * فروزان هر سه همچون شمع روشن
گدازین دوتا يك تا فسرده * يك لون این سه گوهر بین ملون

۱۰ و هم اوراست،

بزیر دیه سبز اندر آنک * ترنج سبز و زرد از بار بنگر
یکی چون حقه زر از حقیقت * یکی چون بیضه بینی ز عنبر

(۱۲) ابو الحسن علی محمد الترمذی المعروف بمنجیک،

منجیک از ساحران شاعران بود شعری غریب و الفاظی خوب و معانی
بکر و عبارتی بلیغ و استعاراتی نادر و از ملازمان جناب احسان امراء
چغانیان رحمهم الله بود و در قصیده میگوید در مدح امیر فاضل منضّل
ابو المظفر طاهر بن الفضل بن محمد بن محمد المظفر سقّی الله ثراه، شعر

مرا ز دیدۀ گرفت آفتاب خواب زوال

کجا بر آید خیل ستارگان خیال

و در مدح امیر سعید سدید بو صالح منصور نصر احمد السامانی گفت،

شعر

ملك آن یادگار آل دارا * ملك آن قطب دور آل سامان
اگر بیند بگاه کینش ابلیس * ز بیم تیغ او پذیرد ایمان
پای لشکرش ناهید و هرمز * به پیش لشکرش مرتج و کیوان
در مدح امیر رضی ابو القاسم نوح منصور نوح نصر رضی گوید در قصیده،

شعر

چرخ گردان نهاده دارد گوش * تا ملك مر و را چه فرماید
زحل از هیبتش نمیداند * که فلک را چه گونه پیماید
۱۰ و هم اوراست

کاشکی اندر جهان شب نیستی * تا مرا هجران آن لب نیستی
زخم عقرب نیستی بر جان من * گر و را زلف معقرب نیستی
ور نبودی کوکبش در زیر لب * مونسم تا روز کوکب نیستی
ور مرگب نیستی از نیکوئی * جانم از عشقش مرگب نیستی
۱۵ و مرا بی یار باید زیستن * زندگانی کاش یا رب نیستی
و هم اوراست

ای ابر بهمنی نه بچشم من اندرے
دم زن زمانکی و بر آسای کم گرے
این روز و شب گریستن زار بهر چیست
فی چون منی غریب و غم عشقی بر سرے
دردا جدا بماندم و در غم ز عشقی یار
من زین تونگرم که مباد این تونگرے
یاری گریدم از همه خلقان پری نژاد
ز آن شد ز پیش چشم من امروز چون پری

ندیدم از پس دین هیچ بهتر از هستی
چنان که نیست پس از کافری بتر ز نیاز

(۱۰) ابو اسحق ابرهیم بن محمد البخاری الجویباری

جویباری پیوسته رضاجوی باری بود زرگری استاد و شاعری کامل و این
غزل که از کعب الغزال شیرین تر است از گندهای او شنیده آمد، شعر

بابر پنهان کرد آفتاب تابان را

بسبزه بنهفت آن لاله برگ خندان را

بسوی هر دو مهبش برد و شاخ ریحان بود

بشاخ مور ولی پوست شاخ ریحان را

بقی که خسته دلان را ببوسه درمان است

دریغ دارد ازین درد دیده درمان را

بابر نیشان مانم کنون من از غم او

سزد که صنعت خوبست ابر نیشان را

بیک گذر که سحرگاه بر گلستان کرد

بهشت کرد سراسر همه گلستان را

(۱۱) الاستاد ابو منصور محمد بن احمد الدقینی الطوسی،

شعر دقینی از کار دقّ و نار دقّ دقینی تر است و او را بسبب دقّت

معانی و رقّت الفاظ دقینی گفتندی و در خدمت امراء چغانیان بودی و

ذکر ایشان ایراد کرده آمده است و قصیده میگوید در مدح امیر ابو سعید

محمد مظفر محتاج چغانی و در اثناء آن این ابیات درج میکند، شعر

ای کرده چرخ تیغ ترا پاسبان ملک

وی کرده جود کف ترا پاسبان خویش

تقدیر گوش امیر تو دارد ز آسمان

دینار قصد کف تو دارد ز کان خویش

گر چراغی ز پیش ما برداشت * باز شعی بجای او بنهاد
ور زحل نحس خویش پیدا کرد * مشتری نیز داد خویش بداد

(۹) الشیخ ابو زراعه المعمری الجرجانی

ابو زراعه که مزارع او نیک بود و معمری معمار دیار فطنت و معیار دینار
صنعت بود، امیر خراسان او را گفت شعر چون رودگی گوئی، او گفت
حَسَنَ نظم من از آن بیش است اما احسان و بخشش تو درمی باید که
شاعر مرضی همگان آنگاه گردد که نظر رضای مخدوم بوی متصل شود،
پس این سه بیت در آن معنی نظم داد، نظم

اگر بدولت با رودگی نی مانم * عجب مکن سخن از رودگی نه کم دانم
اگر بکورئ چشم او بیافت گیتی را * ز بهر گیتی من کور بود نتوانم
هزاریک زان کویافت از عطاء ملوک * بمن دهی سخن آید هزار چندانم
و هم اوراست،

آنجا که درم باید دینار بر اندازم
و آنجا که سخن باید چون موم کم آهن
چون باد هی گردد با باد هی گردم
که با قدح و بربط که با زره و جوشن

۱۵

و هم اوراست،

هر آن کسی که نباشد ز اخترش اقبال
بود همه هنر او بخلق نا مقبول
شجاعش همه دیوانگی فصاحت حشو
سخا گراف و کریمی فساد و فضل فضول

۲۰

و هم اوراست،

جهان شناخته گشتم بروزگار دراز
نیاز و ناز بدیدم درین نشیب و فراز

۲۴

شعر لغز

آن چیست بر آن طبق هی تابد * چون ملّح زبر شعر عنّایی
ساقش بمثل چو ساعد حورا * پایش بمثل چو پای مرغابی
و در قصید میگوید شعر

شاه زی با سیاه چشمان شاد * که جهان نیست جز فسانه و باد
ز آمده شادمان نباید بود * وز گذشته نکرد باید یاد
من و آن جعد موی غالیه بوی * من و آن ماه روی حور نژاد
نیکبخت آن کسی که داد و بخورد * شور بخت آنکه او نخورد و نداد
باد و ابرست این جهان افسوس * باده پیش آر هرچه بادا باد
وله، شعر

زمانه پندی آزاد وار داد مرا
زمانه را چو نگو بنگری همه پند است
بروز نیک کسان گفت تا تو غم نخوری
بسا کسا که بروز تو آرزومند است
وله، شعر

روی بحراب نهادن چه سود * دل بخارا و بتان طراز
ایزد ما وسوسه عاشقی * از تو پذیرد نپذیرد نماز

(۸) الشیخ ابو العباس الفضل بن عباس الرّیّعی،

فضل رّیّعی از امثال و اعیان و فضلاء این عهد بوده است و شعرا و
۲ در غایت دقت و نهایت رقت و در مرثیت نصر بن احمد و تمهیت نوح
بن منصور میگوید، شعر

پادشاهی گذشت خوب نژاد * پادشاهی نشست فرّخ زاد
ز آن گذشته زمانیان غمگین * زین نشسته جهانیان دل شاد
بنگر اکنون بچشم عقل و بگو * هرچه بر ما ز ایزد آمد داد ۲۴

و در مرثیت ابو الحسن مرادی شاعر بخارا گفت و درین دو بیت از
حکمت اثری است و از لطف طبع نشانی،
مُرد مرادی نه همانا که مُرد * مرگ چنان خواجه نه کاریست خُرد
جان گرای بپدر باز داد * کالبد تیره بمادر سپرد
و هم اوراست،
نظم

زلف ترا جیم که کرد آنک او * خال ترا نقطه آن جیم کرد
و آن دهن تنگ تو گوئی کسی * دانککی نار بدو نیم کرد

نظم
بجواب اندرون شود خورشید * گر تو بر داری از دو لاله حمیب
۱۰ و آن زنخندان بسیب ماند راست * اگر از مشک خال دارد سیب
وله در صفت شراب،
نظم

ز آن می که گر سرشکی اندر چکد بنیل
صد سال مست باشد از بوی او نهنگ
آهو بدشت اگر بخورد قطره ازو
غرنه شیر گردد و نندیشد از پلنگ

۱۵

وله، نظم

رودگی چنگ بر گرفت و نواخت * باده انداز کو سرود انداخت
و آن عقیقی می که هر که بدید * از عقیق گداخته نشناخت
هر دو يك گوهرند ليک بطبع * این بیفسرد و آن دگر بگداخت
۲۰ نا بسوده دو دست رنگین کرد * نا چشید بتارک اندر تاخت
وله در صفت قلم،
شعر

لنگ دونه است گوش نی و سخن یاب
گنگ فصیحست چشم نی و جهان بین
نیزی شمشیر دارد و روش مار
کالبد عاشقان و گونه غمگین

احمد السامانی که امیر خراسان بود اورا بقربت حضرت خود مخصوص گردانید و کارش بالا گرفت و ثروت و نعمت او بحد کمال رسید چنانکه گویند اورا دویست غلام بود و چهار صد شتر در زیر بُنه او میرفت و بعد از وی هیچ شاعر را این مکنت نبوده است و این اقبال روی نداده و چنین گویند و العُهدَةُ علی الزَّوای که اشعار او صد دفتر بر آمده است و قلاید قصاید او مشحون است بفراید فواید و مصداق آن سخن استاد رشیدی گفته است،

گر سری یابد بعالم کس بنیکو شاعری
رودگی را بر سران شاعران زبید سری
شعر اورا من شمردم سیزده ره صد هزار
هم فزون آید اگر چونان که باید بشری
و یکی از جُهال در نظم او طعنی کرد و عرایس نفایس و طوایف لطایف
اورا تزیینی نمود نظای عروزی این بیت در حق او انشا کرد شعر
ای آنکه طعن کردی در شعر رودگی
این طعن کردن تو ز جهل و ز کودکیست
کآن کس که شعر داند داند که در جهان
صاحب قران شاعری استاد رودکیست

و اگرچه شعر او از حدّ و عدّ متجاوزست اما آنچه این مجموع آنرا احوال
کند ثبت افتاد، در مدح نصر بن احمد میگوید در اثناء قصیده، شعر
۲۰ حاتم طایی تویی اندر سخا * رستم دستان تویی اندر نبرد
نی که حاتم نیست با جود تو راد * نی که رستم نیست در جنگ تو مرد
و در مدح وزیر ابو الطیب الطاهر مصعبی گفته است در قصیده، شعر
مرا جود او نازه دارد همی * مگر جودش ابرست و من کشت زار
۲۴ مگر یکسو افکن که خود همچنین * بیندیش و دید و خرد بر گهوار

(۷) الاستاد ابو عبد الله جعفر محمد الرودکی السمرقندی،

رودگی از نوادر فلکی بوده است و در زمرهٔ انام از عجایب ایام، آنکه بود
اما خاطرش غیرت خورشید و مه بود، بصر نداشت اما بصیرت داشت،
مکتوفی بود اسرار لطایف بر وی مکشوف مجبوی بود از غایت لطف طبع
محبوب، چشم ظاهر بسته داشت اما چشمهٔ باطن کشاده و شهید بلخی در
مدح او گفته است،
نظم

بسخن ماند شعر شعرا * رودگی را سخنش نلویناست
شاعران را خه و أَحْسَنَت مدیح * رودگی را خه و أَحْسَنَت هجاست
و او را سلطان شعرا گفتندی و معروفی بلخی در مدح او گفته است، بیت
از رودگی شنیدم سلطان شاعران
۱۰ کاندِر جهان بکس مَکِرُو جز بفاطی

و دقیقی هم مدیح او گفته است،
نظم

کرا رودگی گفته باشد مدیح * امام فنون سخن بود ور
دقیقی مدیح آورد نزد او * چو خرما بود برده سوی هجر
۱۰ و عنصری در مدح او گفته است،
نظم

غزل رودگی وار نیکو بود * غزلها من رودگی وار نیست
اگرچه بکوشم بباریک وهر * بدین پرده اندر مرا بار نیست
و مولد او رودک سمرقند بود و از مادر نابینا آمده اما چنان ذکی و نیز
فهم بود که در هشت سالگی قرآن تمامت حفظ کرد و قرائت بیاموخت
۲۰ و شعر گفتن گرفت و معانی دقیق می گفت چنانکه خلق بران اقبال
نمودند و رغبت او زیادت شد و او را آفریدگار تعالی آوازی خوش و
صوتی دلکش داده بود و بسبب آواز در مطربی افتاده بود و از ابو
البلک بختیار که در آن صنعت صاحب اختیار بود بریط بیاموخت و در
۲۴ آن ماهر شد و آوازهٔ او باطراف و اکفاف عالم برسد و امیر نصر بن

يَا مَنْ رَأَى حَرَجًا عَلَيْهِ رَعَاتِي * لَمَّا اسْتَبَانَ لَهُ عَظِيمُ كِنَاتِي
أَيَقْنَتْ أَلَى كَذِبٍ فِي مَدْحِكُمْ * فَلَذَلِكَ لَمْ يُعْجِبْكَ حُسْنُ رَوَاتِي
وَسُلَيْفِ أَنْفِي لَا التَّقَى * إِلَّا الَّذِي يَشْكُوكَ مِثْلَ شِكَايَتِي

(۵) ابو عبد الله محمد بن موسى الفرالاوی،

۵. فرالاوی از شعرای معروف بوده است و بحسن نظم موصوف و او با شهید در يك قرن بوده اند و در يك مرتبه و رودگی هر دورا در يك سلك کشیده است و ذکر هر دو بیکجا آورده چنانکه میگوید، بیت

شاعر شهید و شهره فرالاوی * وین دیگران بجمله همه راوی
ذکر ایشان در طبقات شعرا بسیارست اما نظم ایشان بسبب تقادم زمان
۱۰ چون کبریت احمر و یاقوت اصفر کم یابست، این دو بیت از شعر
فرالاوی بر خاطر بود تحریر افتاد، نظم

چه شغل باشد واجبتر از زیارت آنک
اگرچه نیک بکوشم بواجبش نرسم
همی شفیع نیابم ازو بعدر گناه
کریم طبعی او نزد او شفیع بسم

۱۵

(۶) ابو شعیب صالح بن محمد الهروی

شعر ابو شعیب لطیف و بی بدل بود و ذات او نادره عالم غیب، در حق ترسانچه میگوید، غزل

دوزخی کیشی بهشتی روی و قد * آهو چشمی حلقه زلفی لاله خد
۲۰ لب چنان کر خامه نقاش چین * بر چکد از سیم بر شنگرف مد
گر ببخشد حسن خود بر زنگیان * ترک را بی شک ز زنگ آید حسد
بینی آن نازک ابریشمین * بسته بر ناری ز ابریشم عقد
۲۲ از فروسو گنج و از برسو بهشت * سوزنی سیهین میان هر دو حد

وله،

دانشا چون در بغم آبی از آنک * بی بهائی و لیکن از تو بهاست
 بیتو از خواسته مبادم گنج * همین زار وار با تو رواست
 با ادب را ادب سپاه بسست * بی ادب با هزار کس تنهاست
 ° بتزدیک ابو عبد الله محمد بن احمد جهانی نویسد این دو بیت و خود را
 بر خاطر او یاد دهد،

نظم

گر فراموش کرد خواجه مرا * خویشتن را برقه دادم یاد
 کودک شیر خواره تا نگریست * مادر او را بهر شیر نداد

وله، نظم،

۱۰ چون چلیپاء روم از آن شد باغ * کآبریز است باغ را عسل
 ابر چون چشم هند بن عتبه است * برق مانند ذو الفقار علی

وله، نظم

ابر هی گرید چون عاشقان * باغ هی خندد معشوق وار
 رعد هی نالد مانند من * چون که بنالم بهرگاه زار

نظم

اگر غم را چو آتش دود بودی * جهان ناریک بودی جاودانه
 درین گیتی سراسر گر بگردی * خردمندے نیایی شادمانه

۱۵

نظم

دانش و خواسته است نرگس و گل * که بیکجای نشکفند بهم
 ۲۰ هر کرا دانش است خواسته نیست * و آنکرا خواسته است دانش کم

و شهید را شعر تازی است و بهر دو زبان نظم پرداخته است و در هر
 دو میدان سواری نموده و در کتاب حماسه الظرفا که ابو محمد عبد
 البکائی روزنی تالیف کرده است این سه بیت از منشآت او آورده

شعر

۲۴ است،

در معنی صیانتِ عَرَضِ خود از تعرُّضِ ابتذال این نظم لطیف پرداخت،

نظم

خونِ خود را گر بریزی بر زمین * به که آبِ رویِ ریزی در کنار
بت پرستیدن به از مردم پرست * پند گیر و کار بند و گوش دار

وله،

بزه دل ز من بدزدیدی * ای بلب قاضی و بزرگان دزد
مزد خواهی که دل ز من ببری * این شگفتی که دید دزد بمزد

فصل، در ذکر شعرای آل سامان،

(۴) الشیخ ابو الحسن شهید البلخی،

۱۰ شهید شاعری شهید سخن شاهد کلام بود، چون خطبه فصاحت خواندی
همه فصحا گوش شدند و چون عروس بلاغت را خطبه کردی بی دست
پیان دست بپیان او دادی و رودگی بتقدم او معترف بوده است و سبق
سبق او تکرار کرده و در آن وقت که شهید بعالم آخرت رفت رودگی
در مرثیت او این دو بیت انشا کرد،
نظم

۱۰ کاروانِ شهید رفت از پیش * و آن ما رفته گیر و می اندیش
از شمارِ دو چشم يك تن کم * وز حسابِ خرد هزاران بیش
و آنچه از اشعار شهید مطبوعست و لایق این مجموع ایراد کرده آمد،
در قصیده میگوید که در مدح صاحب خراسان امیر سعید ابو الحسن نصر
بن اسماعیل بن نصر السامانی پرداخته است،
نظم

جهان گواست مراورا که در جهان ملکست

۲۰

بزرگوار و سزاوار نصرت و تأیید

بداد نعمت و بس شاکرست در نعمت

بر این دو باشد سلطان تخت را پایید

۲۴

باب هشتم، در ذکر لطایف اشعار شعرائی که در عهد آل لیث
و آل طاهر و آل سامان بوده اند،

(۱) الحکیم حنظله البادغیسی

آل طاهر که با کرمی ظاهر و جودی وافر بودند اگرچه فیض فضل و
انعام ایشان عام بود فاما ایشان را در پاری و لغت دری اعتقادی نبود
در آن عصر شعرا درین فن کمتر خوض کردند اما در عهد میمون ایشان
شاعری شکر سخن خاست حنظله نام از بادغیس لطف لفظ او حاکم آب
کوثر و زلال و شعر او را طراوت شمول و لطافت شمال و از لطایف
اشعار او که انشاد را شاید و مسماع و مجامع را زبید این دو بیت روایت
۱۰ کرده اند،

یارم سپند اگرچه بر آتش هی فگند
از بهر چشم تا نرسد مر ورا گزند
اورا سپند و آتش ناید همی بکار
با روی همچو آتش و با خال چون سپند

(۲) فیروز المشرقی،

۱۵

فیروز که بر لشکر هنر فیروز بود و ضمیر او در ایراد شعر روشن چون
روز اشعار او از قبله دزدیده خوشترست و از نور در دیده پسندیدتر،
او در ایام عمرو لیث بسان غیث غث و فساد از سخن پاری دور کرد
و از لطایف اشعار اوست که در صفت تیر خدنگ میگوید، نظم
۲۰ مرغیست خدنگ ای عجب دیده * مرغی که همه شکار او جانا
داده پر خویش کرگش هدیه * تا بچه اش را برد بمهمانا

(۳) ابو سلیک الکركافی،

ابو سلیک که ناظم سلك کلام و سالک مسالك هنر بود هم در عهد عمرو
۲۴ لیث برون آمد و بساط سخن بسیط کرد و رایت کلام بر افراخت و

بسم الله الرحمن الرحيم * ربِّ يسر و تسر بهم بالخیر،

شکر و سپاس و حمد بی قیاس مر قادر حکیم و صانع قدمرا که لباس هستی در بر موجودات بلندی و پستی افکند و عقل فیاض را وزیر قریشی شاه روح گردانید و بوسیلت آن فضیلت زمره بشر را بر سایر مخلوقات^{۱۰} ترجیح و تفضیل نهاد،
شعر

لَوْلَا الْعُقُولُ لَكَانَ أَذْنَى ضَعِيفٍ * أَذْنَى إِلَى شَرَفٍ مِنَ الْإِنْسَانِ

و بعد از حمد باری و سپاس جباری صد هزار ثنا و صلوات و درود و تحیات نثار روضه مقدس مطهر سرور بشر و شفیع روز محشر محمد مصطفی علیه السلام باد و بر اولاد و اتباع و انصار و اشباع او، چون بمدد اقبال و قرّ دولت صاحب کبیر عالم عادل موید مظفر منصور مجاهد عین الملك فخر الدولة و الدین رضی الاسلام و المسلمین عماد الملوك و السلاطین قاصع العداة و المتبرّدین قاهر الکفرة و المحدثین صاحب الرأی و الکفایة آن مبارک وزیر هایون مشیر ملک الوزرا اُلغ قُتُغ اعظم خواجه جهان ابو الهکارم الحسین بن الصاحب الاجلّ الکبیر شرف الملك رضی الدولة و^{۱۰} الدین ابو بکر الاشعری مدّ الله ظلال جلاله بک نصف از تالیف لباب الالباب پرداخته شد و طرفی از طرف ایات و اشعار سلاطین و ملوک و امرا و وزرا و کُفّاة و علما و صدور آفاق در قلم آمد نصف دوم ابتدا کرده شد باشعار شعرای متقدّم و ذکر هر یک بر سیل انجاز و اختصار بفریر خواهد پیوست و بعضی از اشعار ایشان تقریر خواهد^{۲۰} افتاد و امید دارد که بعضی قبول و نظر اقبال صاحبی کبیری موصول گردد
ان شاء الله تعالی،

آرم و کار مقابله را با تمام برسانم ولی امید است عن قریب این منظور حاصل و بانجام مقصود بنائل آید و سعی این بنده در احیاء اسائی شعراء متقدمین فُرُس بعون الله در نظر صنادرید عجم مقبول و مشکور افتد که غیر از آن مقصودی نداشته و ندارم، والسلام، و بالله التوفیق و علیه التوکل علی کلّ حال و هو المعین المستعان ذو المجد و العزّة و الجلال،

کتاب باشد از احوال صد و شصت و نه شاعر ایرانی که قبل از زمان شیخ سعدی بوده‌اند ایراد کرده و از اشعار ایشان نمونه‌ها آورده و جلد اول که ان شاء الله بعد ازین چاپ خواهد شد نظیر این جلد خواهد بود الا آنکه منحصر به اسائی سلاطین و أمراء و وزراء و علماء و غیر ایشان از اکابر رجال خواهد بود که اگرچه صنعت شاعری را نورزیدند گاه گاهی از برای تفریح خاطر شعری گفتند و مضامین جلد اول که بر هفت باب مشتمل است در مقدمه انگلیسی این جلد (صفحه ۱۲) اجمالاً مذکور شده است چنانچه اینجا باعاده آن لزومی نیست،

و این کتاب اهمیتی دیگر دارد و آن اینست که بسیار نادر و کم یاب شده است چنانچه در همه بلاد فرنگستان ظاهراً بیشتر از دو نسخه خطی نباشد که یکی از آنها در کتابخانه هاپون برلین محفوظست و دیگری در شهر منچستر در انگلستان و بنده هر دو نسخه را بطریق عاریت گرفته استنساخ و مقابله نمودم، و شکی نیست که در ایران اقلایک نسخه از آن بهم برسد چرا که فاضل ادیب رضا قلیخان لاله بائی مرحوم در کتاب نفیس خود که بمجموع الفصحا مسمی است و بر دو جلد در طهران چاپ شد در سنه ۱۲۹۵ در مواضع عدیده از آن کتاب ذکر نموده و از مضامین آن نقل کرده چنانچه در نصیح بعضی اشعار که درین کتاب مندرجست و حل مشکلات آنها باعانت کتاب مشار الیه ظفر یافته،

اما در تقدیم جلد دوم بر جلد اول که خارج از قاعده و خلاف عادت می نماید عرض می کنم که این تقدیم و تأخیر دو سبب دارد اولاً اینکه بیشتر اسائی فحول شعراء مثل رودکی و فردوسی و انوری و خاقانی و نظای و غیرهم که صیت ایشان در آفاق دنیا منتشر است در جلد ثانی بود و لهذا آنرا بقبول ادبا و افاضل نزدیکتر دیدم و ثانیاً اینکه قبل از آنکه کار استنساخ جلد اول را انجام بدهم یکی از نسخه‌های اصلی بدست شخصی دیگر افتاده و هنوز از برای بنده ممکن نشد آنرا دوباره بدست

الرحمن بن عَوْف می‌پهوندد و ازین جهت اورا عَوْفی گفته‌اند، جدش ابو طاهر یحیی بن طاهر عَوْفی از قضاة مرو یا ما وراء النهر بود و خودش در عنفوان شباب در بخارا تحصیل علوم کرد و بعد از تکمیل درس سفر بر حضر اختیار و باکثر شهرهای معتبر خراسان مسافرت کرد چنانچه در سنهٔ ششصد و شصدهٔ ششم شهر نسا بود و بعد از آن در خوارزم توقف داشت تا عازم بلاد هندوستان گردید ملازم درگاه سلطان ناصر الدین قباچه گشت و این کتاب لباب الالباب را آنجا بنام وزیر عین الملک حسین اشعری نوشت، و چون اقبال سلطان مشار الیه بر گشت تا در سنهٔ ششصد و بیست و پنج بدست وزیر سلطان شمس الدین ایلتمش یعنی نظام الملک قوام الدین محمد بن ابی سعید الجندی مغلوب و متهور و در حالت فرار در رودخانهٔ غریق گردید محمد عَوْفی که از جملهٔ اسرا بود سلطان شمس الدین را بیعت کرد و داخل زمرهٔ ندما و او گشته کتاب حوامح الحکایات را بنام او نوشت،

عزت این کتاب لباب الالباب در این است که در این فن تقریباً یادگار وحید است اگرچه قبل از آن چند تذکره‌های دیگر در احوال و مآثر شعرای فارس نوشته شده از قبیل مناقب الشعراء ابو طاهر خاتونی و غیره ولی اکثر آنها دستخوش حوادث و پائمال مرور زمان گشته الا کتاب چهار مقالهٔ نظامی عروضی سمرقندی که در اوایل قرن سادس نوشته شد و در سنه ۱۴۰۵ در دار الخلافهٔ طهران مطبوع گردید در آن کتاب هم اگرچه ضمناً از گروهی از مشاهیر شعراء متقدمین ذکری رفته است ولی مقصود اصلی مؤلف غیر از آن بوده است بخلاف این کتاب لباب الالباب که اصل مرام مؤلف همین بوده است که حتی المقدور از عامهٔ شعرای مشهور ذکری و از افکار ابکار و منتخب اشعار ایشان بر سیل نمونه یادگیری، در صحائف کتاب خود گذارد چنانچه درین جلد دوم که نصف

(مقدمهٔ مصحح)

بسم الله الرحمن الرحيم،

الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على انبيائه و اوليائه اجمعين،
اما بعد، چنین گوید احقر عباد که در کتاب تذکرة الشعراء دولتشاه
سمرقندی که دو سه سال قبل ازین بحلیهٔ طبع آورده و آنرا نوباوهٔ این
کتابخانه آثار ادبای قرس ساختم مقاصد خود را در انتشار بعضی از آثار
مؤرخین و نویسندگان ایران که فوائدش اعم و عوائدش اهم باشد
بتفصیل و تطویل بیان نمودم چنانچه باعادهٔ آن احتیاج نباشد، پس آنچه
در مقدمهٔ این جلد لازم است شرح حال مصنف کتاب و تفصیل مندرجات
آن است و بس و چون بنا بر بعضی ملاحظات جلد ثانی این کتاب را
بر جلد اول تقدیم دادم بیشتر این مطالب هم در مقدمهٔ جلد اول که
بعد ازین چاپ خواهد شد ان شاء الله تعالی گفته خواهد آمد،

اما مؤلف این کتاب محمد عوفی که کتاب جوامع الحکایات و لوامع
الروایات هم از تألیفات اوست یکی از افاضل اواخر قرن ششم و اوئل
قرن هفتم بود و چنانچه از آنچه ضمناً درین کتاب مذکور داشته است معلوم
میشود در ایران خصوصاً در خراسان بسیار سفر کرده بود و بیشتر افاضل
و شعراء آن عصر را دیده، لقبش بقول صاحب نگارستان و صاحب کتاب
حبيب السیر و محمد قاسم بن هندوشاه صاحب تاریخ فرشته نور الدین بود
و بقول صاحب مرآة الادوار جلال الدین و نسبش بقول خودش به عبد